

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МУКАЧІВСЬКА МІСЬКА РАДА
МАЛОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВІТОЛЬДА
ПЛЕЦЬКОГО В М. ОСВЕНЦІМ (ПОЛЬЩА)
ПОМОРСЬКА АКАДЕМІЯ У СЛУПСЬКУ (ПОЛЬЩА)**

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАУКИ Й ОСВІТИ
В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

**Збірник тез доповідей за матеріалами
II Міжнародної науково-практичної конференції**

**Мукачево
12-13 травня 2022 року**

*Рекомендовано до поширення через мережу Інтернет
вченою радою Мукачівського державного університету
(протокол № 18 від «10» травня 2022 р.)*

С 91

Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів : збірник тез доповідей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції (12-13 травня 2022 р., м. Мукачево). Мукачево : Вид-во МДУ, 2022. 482 с.

У збірнику представлено тези доповідей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів». Учасниками конференції розглянуто проблеми та перспективи розвитку педагогічної освіти, психолого-педагогічні аспекти індивідуальної траєкторії професійного становлення особистості, сучасні орієнтири розвитку економіки, управління та інженерії, актуальні проблеми менеджменту, туризму, розвитку індустрії гостинності та збереження історико-культурної спадщини, тенденції розвитку сучасного суспільно-політичного та культурно-мистецького простору.

Видання розраховане на науковців, педагогів, викладачів, аспірантів та студентів, які займаються науково-дослідною роботою.

Редакційна колегія:

Щербан Т.Д. – д-р психол. наук, професор (голова);

Гоблик В.В. – д-р екон. наук, професор;

Кобаль В.І. – канд. пед. наук, доцент;

Пігош В.А. – канд. екон. наук, доцент;

Максютова О.В. – провідний фахівець ВНТД.

Відповідальність за достовірність фактів, власних імен, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікації.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

АНДРЕЙКО О. Методичний потенціал навчально-мовленнєвих ситуацій як ефективного засобу для формування компетентності в говорінні учнів старшої школи на уроках англійської мови	13
АТРОЩЕНКО Т.О. Професійна компетентність майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти у контексті вимог сьогодення	15
БАБЛЯ А., ТОМАШЕВСЬКА М.О. Етапи професійного становлення майбутнього вчителя в контексті освітніх реформ	16
БАБЛЮК В.М., ГОРВАТ М.В. Нормативно-правове забезпечення волонтерської діяльності дітей та молоді в Україні	18
БЛИЧКО В.А., ТОВКАНЕЦЬ Г.В. Роль взаємодії школи і батьків у розвитку фізичного виховання молодших школярів	21
БОБЕЛА Ю. В., ЛАЛАК Н. В. До проблеми формування конструктивно-просективних умінь у майбутніх учителів початкових класів	23
БОНДАР Т. І. Культурна компетентність майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти у США й Україні	25
БОРБЕЛЬ Г., ТОМАШЕВСЬКА М.О. Педагогіка партнерства як необхідна умова ефективності освітнього процесу закладів освіти	27
БОРЖАВИЧ Т. В., ПИНЗЕНИК О. М. Завдання процесу формування здоров'язбережувальної компетентності дітей дошкільного віку	29
БОРИСОВА О.О. Андрагогічний підхід до організації навчання у закладах вищої освіти	31
БРИЖАК Н. Ю. Позаурочна виховна робота: теоретичний аспект	33
БУЧМЕЙ І.М., КОБАЛЬ В.І. Місце внутрішньої системи забезпечення якості освіти в освітній системі закладу загальної середньої освіти	35
БУЧМЕЙ М.І., КОБАЛЬ В.І. Формування позитивного іміджу закладу освіти	37
ВАН ІНАНЬ. Актуальність формування стилю педагогічного спілкування у фаховій підготовці майбутніх учителів музики	38
ВАРВАРИНЕЦЬ Е. І., МОЧАН Т. М. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками.....	40
ВАСИЛЬЦЮН І.П., КУШНІР І.І. Управління навчально-виховним процесом у закладах освіти на засадах здоров'язберігаючих технологій	42
ВІДЬМЕНКО М.О. Розвиток освіти на користь сталого розвитку	44
ГАЛАБУРДА М.В., ТОВКАНЕЦЬ Г.В. Застосування форм і методів національно-патріотичного виховання здобувачів початкової освіти у закладі загальної середньої освіти	46
ГАНГУР Г.В.,ТОВКАНЕЦЬ Г.В. Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи як процес удосконалення якостей особистості	48
HERSTSOVSKA NATALIA, RUSYN OLEKSANDRA The use of interchangeable english synonyms in different pedagogical situations	50
ГИРБА К. В., ЛАЛАК Н. В. До проблеми формування професійної позиції педагога	51
ГОЛОМБ В.Ю., КОБАЛЬ В.І. Становлення та розвитку закладів системи професійно-технічної освіти в Закарпатті кінця ХІХ- початку ХХ століття: постановка проблеми	53
ГОМА І. В. Проблеми реалізації права на освіту дітей з особливими освітніми потребами в Україні	54

ГОМОВИЧ О.Я. Нетрадиційні методи навчання на уроках у початковій школі	56
ГОПОНЬКО С. І., ХОМА О. М. Вивчення елементів синтаксису в початковій школі на компетентнісних засадах	58
ГРАБ М. В. Інтеграція як одна із складових забезпечення якості природничої освіти майбутніх педагогів	60
ДЖАНДА Г. Б. Компоненти наступності професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах праксеологічного підходу	62
ДІДИК Я.В., ЛІБА О.М. Задачі як засіб розвитку творчого мислення молодших школярів на уроках математики	65
ДОБОШ О. М. Підвищення ефективності освітнього процесу в ЗВО за допомогою робочих зошитів	67
ДОБОШ О. М., КАРАМАНИЧ О.В. Професійна діяльність керівників (менеджерів) закладів освіти в полікультурному освітньому середовищі	69
ДОБОШ О. М., КОНКУС Р.А. Хмарні сервіси GOOGLE в аспекті управління ЗДО	70
ДОБОШ О. М., РУСАНЮК М.В. Технологія проєктування розвитку ЗДО	73
ДОБОШ О. М., СЕМСИЧКО І.В. Медіакомпетентність сучасного педагога як складова професійної компетентності	75
ДОБОШ О. М., ХАЛАН Т.Ю. Підготовка майбутніх вихователів до формування доброзичливості у дітей старшого дошкільного віку: виклики сьогодення	77
ЗУБ Н. Формування комунікативно-компенсаторної компетенції учнів старшої школи на уроках англійської мови	78
ЗЯБЛОВСЬКА Д.Є. Аналіз структури та змісту професійних компетентностей в освітніх програмах підготовки дизайнерів в Україні та Данії	80
ІВАНИЦЬКА О. Formation of intercultural competence of senior school learners in english lessons on the basis of local history material	82
ЙОВБАК А. В., ФЕНЧАК Л.М. Уплив сімейного виховання на формування особистості здобувача початкової освіти	84
КАМПОВ Н.В. Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів у системі розвивального навчання на уроках української мови	86
КАС'ЯНЕНКО О.М. Сучасні форми роботи корекційного педагога з батьками дитини з особливими освітніми потребами	88
КАС'ЯНЕНКО О.М., МАТЬОЛА І. В., СЮГАЙ Є. В. Шляхи здійснення індивідуального підходу в процесі розвитку мовлення дошкільників	90
КАЧУР М.М., СТЕПАНОВА Л.П. Професійна підготовка вчителів мистецтва у системі полікультурної освіти	92
КИРИТА В., ФЕНЧАК Л.М. Особливості навчання сучасних школярів через призму теорії поколінь	93
КОБАЛЬ В.І., ЗАГОРОДНЯ Г.В. Мотивація педагогічних працівників ЗДО як функція управління персоналом	95
КОСТИЧ М.В., МИХАЙЛОВА К.В. Пізнавальна активність як прояв інтересу дитини до навколишнього світу	97
КОСТЬ Е. Ю., САМОФАЛ Л. О., ЛАЛАК Н. В. Вплив сім'ї та ЗЗСО на формування моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку	99
КУЗЬМА-КАЧУР М.І. Навчальна практика як компонент розвитку творчого мислення здобувачів вищої педагогічної освіти	101
КУЗЬМА О. І., ТОВКАНЕЦЬ Г. В. Особливості національно-патріотичного виховання у початковій школі	103
КУРТА Я. The use of authentic materials for the formation of english linguistic and socio-cultural competence of secondary school learners	105
ЛАВРЕНОВА М.В. Освітній процес в умовах воєнного стану	107

ЛЕНДЕСЛ К., ТОВКАНЕЦЬ Г.В. Патріотичне виховання як умова формування національної свідомості молодших школярів	109
ЛІБАК Н. А. Вплив педагогічної практики на формування компетентностей майбутнього вчителя української мови та літератури	111
ЛУГОШ І.М., ЛІБА О.М. Розвиток логічного мислення молодших школярів на уроках математики: проблеми та перспективи	113
МАРГІТИЧ К. Є. Концепція двомовної школи для закарпатської місцевості з етнічно мішаним складом населення	114
МАРГІТИЧ Е.В., КУШНІР І.І. Загальні аспекти Всеукраїнського науково-педагогічного проєкту «Інтелект України»	116
МАРГІТИЧ Т. Formation of english communicative competence of senior school learners with the use of educational projects	118
МЕДВІДЬ Т. О. Виховне значення творів М. Лисенка для учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів	120
МИКУЛІНА А. К. Роль педагогічної етики у формуванні вихователя дошкільного закладу	122
МИКУЛІНА А. К., ТИЧКА М. В. Особливості навчання аплікації дітей старшого дошкільного віку	124
МИХАЙЛОВА К.В., ВОЛОШИН Н.П. Народний фольклор – важливий засіб екологічного виховання дошкільників	126
МИХАЙЛОВИЧ К. А. Концепція інклюзивної школи в Угорщині	128
МОЛНАР-ЧАТЛОШ А. О. Законодавче регулювання інклюзивної освіти в Угорщині	129
МОЛНАР Т.І. аксіологічні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів	131
МОЛНАР Т.І., ЛЕДНЕЙ В.Е. Алгоритм діяльності вчителя під час організації формувального оцінювання	134
МОЛНАР Т.І., СУХОДОЛЬСЬКА Ю.М. Сертифікація вчителів початкових класів як форма оцінювання фахових компетентностей	136
МОРОЗ Ф.В. Розвиток сили та формування силових навичок	138
МОЧАН Т. М. Підготовка вчителя початкової школи до використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках математики	140
ОСТОЛОШ Г.І., КОБАЛЬ В.І. Управління закладами освіти в територіальній громаді	142
ОСТРОВСЬКИЙ О. О., КОБАЛЬ В. І. Організаційно-педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури	143
ПИНЗЕНИК О. М. Реалізація компетентнісного підходу у процесі фахової підготовки педагога	145
PALLAY KATALIN. The roles of push-pull factors in student mobility	147
ПОПОВИЧ О.М., БАТИН Т.М. Предметно-розвивальне середовище як засіб розвитку комунікативних навичок у дошкільників	148
ПОПОВИЧ Я. В., ЛАЛАК Н. В. Моделювання уроку в сучасній початковій школі	150
ПОХАНІЧ ЯН. Уплив рівня освіти на євроскептичні настрої у словацькому суспільстві	152
ПРОДАН Н.В. Формування цифрових компетентностей керівників закладів освіти: обґрунтування проблеми	154
ПРОКОП М. В., ХОМА О. М. Формування лексичної компетентності на уроках української мови в адаптаційний період	156
РЕНДЗЕЙ В.М., ТОВКАНЕЦЬ Г.В. Дидактична гра в освітньому процесі початкової школи	157

РЕПКО І.П., ОДАРЧЕНКО В.І., ЗАДОРЖНЯ Я.І. Гуманізація освітнього процесу в умовах воєнного стану: нормативний аспект	159
РЕШКО В.Й., ГОРВАТ М.В. Особливості розвитку творчого мислення учнів початкової школи	161
РОЗМАН І.І., ВОНЧАК Я. В. Інформаційно-комунікаційні технології: чинник підвищення якості освіти	164
РОЗМАН І.І., ГАРАГОНІЧ І.В. Адаптація молодого педагога до роботи в школі: методичні засади	166
РОЗМАН І.І., МАРИНА І.І. Інноваційні підходи до підготовки педагогів у контексті реформування системи вищої освіти	168
РОЗМАН І.І., ЧОПЕЙ М.І. Підготовка вчителів початкових класів до використання ігрових технологій	169
РУСИН А. Theoretical basis of teaching lexical material of senior school learners at the english language lessons	171
РЯБЕЦЬ Д.В. Педагог як фасилітатор інноваційного освітнього процесу	173
СИМОНЯН В. В. Етапи розвитку етнокультурної компетентності майбутнього викладача вокалу	175
СІДОР Ю.І., ТОВКАНЕЦЬ Г.В. Принципи національно-патріотичного виховання дітей в українській початковій школі	177
СОФЛКАНИЧ І. М., ПИНЗЕНИК О. М. Аналіз моделі оновлення розвивального середовища ЗДО	179
СОЧКА О. М., ПИНЗЕНИК О. М. Компоненти інноваційної компетентності керівника закладу освіти	181
СУХАРЮК О.І., КОБАЛЬ В.І. Історичні особливості розвитку закладів позашкільної освіти Закарпаття кінця ХІХ – початку ХХ ст.	183
ТЕЛИЧКО В. Ю. Можливості технології «Квест» під час вивчення студентами іноземних мов	185
ТОВТИН А.І., ЛІБА О.М. Технологія «Створення ситуації успіху»: теоретичний аналіз	187
ТОМПА-БАЧКОВ Є. Т., ЛАЛАК Н. В. Професійна мобільність учителя: сутність дефініції	189
ТРИФАНОВА Д. А., БРИЖАК Н. Ю. Формування культури спілкування молодших школярів в освітньому процесі	191
ТЯГУР В.М. Переваги інтегрованого курсу «Дизайн і технології» для розвитку технологічної освіти у початковій школі	193
ФЕЛЬЦАН І.М., СУЧКОВА О.А. Комбінована наочність як ефективний засіб формування лексичної компетентності учнів старшої школи	195
ФЕНЦИК О. М. Теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого учнів	197
ФЕНЦИК О. М., РЕПЯНЧИН О.Л. Педагогічні засади формування читацької грамотності молодших школярів	200
ФЕНЦИК О.М., СТЕПАНЮК Б.Ю. Мовленнєвий розвиток здобувачів початкової освіти на уроках української мови: зміст та основні його напрями	202
ФЕНЦИК О. М., ШУХ М.А. Формування творчих здібностей молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі	204
ФІЗЕР В.С. Формування педагогічного артистизму майбутнього вчителя музичного мистецтва	206
ФІЗЕШ О.Й. Діяльність закладів професійної освіти в Закарпатті (50-80 рр. ХХ століття)	208
ХОМА О. М. Інноваційні тенденції у методиці викладання мовно-літературної освітньої галузі	210

ЧЕКАН О. І. Теоретико-методологічні аспекти освітнього процесу сучасного дошкільника з ООП	211
ЧЕКАН О. І., ДОЧИНЕЦЬ Г. Д., ВОВЧОК В. М. Ігрова діяльність як чинник розвитку зв'язного мовлення дітей із ЗНМ	213
ЧЕКАН О. І., ЛУКАЧИНА Л. В., ЧУБИРКО К. Я. Наукові підходи щодо розвитку ігрової діяльності у дитини- дошкільника, що має ООП	215
ЧЕКАН О. І., МАРКУСЬ Ю. М., МАТЬОЛА І. В. Особливості пізнавальної діяльності дітей з ООП	216
ЧЕРЕПАНЯ М.Т. Соціальні інституції Закарпаття першої половини ХХ століття	218
ЧЕРЕПАНЯ Н.І., МАТЕНЬКО Д. Театралізована діяльність у ЗДО як засіб музично-естетичного розвитку дітей	220
ЧЕРЕПАНЯ Н.І., ЧЕХ Н. Особливості формування соціально-моральної особистості в умовах співпраці закладу дошкільної освіти і сім'ї	222
ЧОВРІЙ С. Ю. Актуалізація ретродосвіду присвоєння кваліфікації вчителям початкових шкіл на Закарпатті (друга половина ХІХ – 40-і роки ХХ століття)	224
ШВАРДАК М.В. Особливості прийняття управлінських рішень керівником закладу освіти	226
ШВАРДАК М. В., ГИЧКА Т. І. Якість освіти: суть поняття та особливості оцінювання	227
ШКРІБА С. Стежками дитинства Івана Ющука	229
ШУТІЙ М.В., КУЗЬМА-КАЧУР М.І. Використання методів проблемного навчання на уроках у початковій школі	231

РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТРАЄКТОРІЇ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

БАРЧІЙ М.С., ВОРОНОВА О.Ю. Психологічні аспекти дистанційного навчання в сучасних умовах.....	234
БОБИРЕВА О.С. Концептуальний, змістовий та процесуальний рівень розробки інтерактивних технологій під час формування фахової компетентності у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.....	236
БРЕЦКО І. І., ВАРГА В.С., БУЧМЕЙ І.І. Психологічні особливості становлення емоційної компетентності студентів.....	238
ВАРГА В.-Д.М., БАРНА Х.В. Характеристика рівнів загального недорозвинення мовлення.....	240
ВАРГА В.С., БУЧМЕЙ І.І., КИСЛЯК Н.С. Психологічні особливості старшого шкільного віку.....	241
ВЛАСЮК С.І., ЧЕРЕПАНЯ Н.І. Фактори впливу на формування психофізичного здоров'я дітей дошкільного віку.....	243
ГАВРИШКО С.Г., ІЛЬКАНИЧ Н. М. Особливості мотивації учнів початкової школи до занять фізичними вправами.....	245
ГАРАПКО В. І. Роль групової роботи у навчанні писемного мовлення англійською мовою старшокласників.....	247
HERSTSOVSKA N., HUDACHEK V. Components of the content of lexical competence.....	249
ГЛАГОЛА Є., ТЕЛИЧКО Н. Комунікативний підхід як основа методики формування англомовної комунікативної компетентності учнів старшої школи.....	250
ДЕЯК В.В., ІВАНОВА В.В. Психолого-педагогічні засади словесної творчості дітей дошкільного віку.....	252

ДОРОГІЙ Р.Е., ТОВКАНЕЦЬ Г.В. Діти-індіго як феномен сучасного суспільства.....	254
ЄНА А.С. Психологічні аспекти адаптації внутрішньо переміщених осіб.....	256
КОСТЮ С.Й. Психологічні особливості та специфіка готовності молоді до створення власної сім'ї.....	258
КОЦАН О.М. Художня інтерпретація музичних творів як засіб розвитку творчих здібностей піаніста в процесі професійної підготовки.....	260
КРАВЧЕНКО Т.М. Аналіз професійної підготовки фахівців з маркетингу у Великобританії.....	262
КРІЧФАЛУШІЙ Р., ТЕЛИЧКО Н. Використання мультимедійних засобів на уроках англійської мови задля формування іншомовної комунікативної компетентності учнів старшої школи.....	264
КУРИЛО Л. Ф. Особливості формування інтелекту дітей у психолого-педагогічній теорії М. Монтесорі.....	266
КУРИЛО О.Й., БОГДАН В.П. Характеристика готовності майбутніх вихователів до інноваційної діяльності у закладі дошкільної освіти.....	268
КУРИЛО О.Й., КУЗІСЬКА Х.Ф. Наукові основи проблеми статевого виховання дітей дошкільного віку.....	270
КУРИЛО О.Й., КУКУРУДЗА А.Р. Професійне становлення майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти: до сутності поняття.....	272
ЛИПЧАНКО-КОВАЧИК О.В. Розвиток критичного мислення на заняттях англійської мови.....	274
МАРКІВ Т. М. Ефективність застосування індивідуальної освітньої орієнтації студента.....	276
МАРЦЕНЮК М.О. Психологічні ресурси особистості в доланні стресу.....	277
МОРГУН А.В. Читання як вид мовленнєвої діяльності людини.....	279
МОРОЗ Ф. В. Визначення психологічних особливостей і основних засобів характеру навичок у займаючихся.....	281
ОРОС С., ТЕЛИЧКО Н. Навчання англомовного монологічного спілкування учнів старшої школи за допомогою відеодebатів.....	282
ОСТРОВСЬКА М.Я. Формування інформаційної культури вчителя початкової школи в контексті концепції НУШ.....	284
ПАВКО А. І. Принципи педагогічної системи Марії Монтесорі в контексті ретроспективного та сучасного освітньо-виховного процесу.....	286
ПОПОВИЧ А. М., ЛАЛАК Н. В. Соціально-педагогічний супровід дітей з вадами слуху в умовах інклюзивного освітнього середовища.....	288
СЛАВА Я.В., ФЕНЧАК Л.М. Удосконалення формування соціальної компетентності у здобувачів початкової освіти як необхідність в умовах сьогодення.....	291
СТАРОСТА В.І. Країна майбутнього працевлаштування: погляди студентів та аспірантів.....	293
ТИЩЕНКО О.Л. Формування професійної компетентності фахівців туристичної галузі.....	295
ТЯГУР Л.М. Особливості здатності до саморозвитку викладачів закладів фахової передвищої освіти.....	297
ФЕЛЬЦАН І.М., РУШАНСЬКІ Ю.І. Сутність та характеристика говоріння як виду мовленнєвої діяльності у процесі розвитку навичок іншомовного спілкування.....	299
ФЕЛЬЦАН І.М., СИДУН Ю.В. Психологічні та вікові передумови навчання усного спонтанного мовлення.....	300
ШКРІБА А.В. Характеристика феномену методичної культури майбутніх учителів початкових класів.....	302

ШТИХ І.І. Ціннісно-сміслові самовизначення особистості в епоху інформаційного суспільства.....	304
ШУБЕРТ М.Я., ІВАНОВА В.В. Проблема розвитку комунікативної культури дітей в психолого-педагогічних дослідженнях.....	306
ЩЕРБАН Г.В. Деякі психологічні особливості викладача в процесі змішаного навчання.....	309
ЩЕРБАН Т. Д., ГОБЛИК В. В. Вплив пандемії коронавірусу на психологію поведінки особистості.....	311
ЩЕРБАН Т.Д., БРЕЦКО І.І., АНТАЛИК А.В. Професійні компетенції як підґрунтя ефективної діяльності за фахом.....	314
ЩЕРБАН Т.Д., БРЕЦКО І.І., СІДУН А.Я. Психологічні параметри професійної успішності педагога.....	315

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ ТА ІНЖЕНЕРІЇ

БЛЯК Л.А., КОВАЧ К.В., БОКША Н. І. Змістові особливості навчальної екскурсії як форми організації навчального процесу учнівської молоді.....	318
БОРА Н. Ю. Оптимізація інструментів інтерактивного маркетингу в закладах охорони здоров'я.....	320
БРАТЮК В.П., МИХАЛЬЧИНЕЦЬ Г.Т. Сучасний стан страхового ринку в Україні.....	322
ГАБОВДА О.В. Адитивне виробництво у світовій енергетиці та перспективи вітчизняної енергетичної галузі.....	326
ГАВРИЛЕЦЬ О. В., ГАВРИЛЕЦЬ О. А. До питання оцінки впливу діяльності служби зайнятості на ринок праці.....	328
ГЛАДИНЕЦЬ Н. Ю. Валютна лібералізація та її вплив на економіку.....	330
ГОБЛИК В.В., ЩЕРБАН Т.Д. Формування активного ринку праці на депресивних територіях.....	332
ГОБРЕЙ М.В. Інвестиційна діяльність регіонів в період війни.....	333
ГОЗОРА В., РЕСЛЕР М. Інвестиційна діяльність: реалії та перспективи	335
ГОЛОВАЧКО В. М., ГОЛОВАЧКО В. В. Фінансово-економічний контроль на підприємствах будівельної галузі.....	337
ГОЛУБКА Я.В., ЗОЗУЛЯК М.М. Історія виникнення та розвитку міжнародних стандартів фінансової звітності.....	340
ЖАХАЛОВ Є. Основи маркетингової стратегії.....	342
ZHIGUTS YU., LAZAR V., HOMJAK B. Technologies of synthesis of materials with pre-defined properties.....	344
ЗАРІЧНА О.В. Вплив етики бізнесу на формування ділових взаємовідносин....	346
ЗАЯЦЬ О., ЛАЛАК І. Особливості інноваційної діяльності підприємства.....	347
ІГНАТИШИН М.І., МАКСЮТОВА О.В. Статистичний аналіз трейдингу на криптовалютному ринку.....	350
КАБАЦІЙ В.М., МАКСЮТОВА О.В. Інтелектуальна власність в умовах євроінтеграційних процесів.....	353
КАБАЦІЙ В.М., ФОРДЗІОН Ю.І., ПИТЬОВКА О.Ю. Оптико-електронний сенсор для систем вентиляції.....	355
КІШ Л.О., КОВАЛЬ Т.В. Сучасні аспекти промислового проектування одягу	357
КОЗАРЬ О.П., ЛАПЧУК Н.В. Хіміко-екологічні проблеми чистого повітря. Колообіг кисню в природі.....	358

КОЗАРЬ О.П., МАЛЯРЧИК І.В. Окремі аспекти хіміко-екологічних проблем сьогодення. Забруднювачі навколишнього середовища.....	360
КОЗАРЬ О.П., ПАВЛЮК М.М. Біогенна міграція та колообіг фосфору у природі між біосферою та навколишнім середовищем.....	362
КОЗИК І.М. Основні моделі суспільства в умовах постіндустріальної економіки.....	364
КРУЧАК Л. В. Ефективність товарної політики підприємств.....	366
КУРІТНИК І.П., МОЛНАР О., ГЕРАСИМОВ В. Альтернативна мікро- та наноенергетика.....	370
ЛІБА Н.С., ТОРІНА В.І. Поліваріантність поняття «регіон».....	371
ЛІНТУР І.В. Можливості вирівнювання економічної спроможності територіальних громад.....	374
МАКСИМЕНКО Д.В. Бізнес в умовах війни.....	376
МАТВІЙЧУК С.С., БУРТИН Л.Ю. Стиль «Шанель» – класика поза часом.....	377
МАСЛИГАН Р.М. Спільний продукт кіберспорту.....	378
НЕСТЕРОВА С.В. «Складні» діаграми – для візуалізації даних у специфічних аналітичних задачах	379
ОБІЦЬКИЙ А. А. Основні аспекти управління виробничим потенціалом промислових підприємств.....	381
ПАУЛИК А. Я. Роль інноваційної інфраструктури у формуванні конкурентних переваг економіки регіону.....	383
ПЕТРЕЦЬКИЙ С.І., ШЕБЕШТЕНЬ Е.Г. Вплив інфраструктурного забезпечення інноваційно-інвестиційних процесів на можливості соціально-економічного розвитку сільських територій.....	384
ПЕТРИЧКО М.М. Елементи системи адміністрування.....	388
РУТОВКА, О. У., КАВАТСІЙ, V. M. On one constructive metod of the boundary-value problem investigation for the differential equations of the hyperbolic type....	390
ПІГОШ В.А. Дистанційна робота: організаційні аспекти та особливості оплати	391
ПОНЕВАЧ А. І., КОРОЛОВИЧ О.О. Сутність категорії змінного (гнучкого) торгового підприємництва.....	394
ПРИСТАЯ В. В. Взаємодія закладів освіти та виробничих підприємств в умовах сучасного ринку.....	395
ПУПЕНА О.М. Перспективи розподілу процесів в ланцюгу доданої вартості для систем промислової автоматизації.....	397
RENKAS JU. Thermodynamic foundations of capital theory in the development of economic science.....	399
РОСОЛА У.В., РОСОЛА О.А. Сучасний стан ділової активності України.....	401
РОСУЛ Р. В., РОСУЛ О. Р. Еволюція шкіргалантерейних виробів	402
СТАЦУК М., АНДРУСЯК І., ІГНАТИШИН М. До обчислення напружень, викликаних концентрацією водню, у суцільному тілі.....	405
СТАЦУК М., ЛАЗАР В., СТАЦУК Н., ХРОМЕНКО Д. До роботоздатності полімерних труб з порожнистою стінкою в енергозберігаючих технологіях...	407
СТЕГНЕЙ М.І., НЕЙМЕТ В.В. Моделі трансформаційних станів в економіці та бізнесі.....	408
ФЕЄР А.Є. Актуальні завдання розвитку гірських територіальних громад.....	411
ФЕЄР О.В., БЕЗУГЛА О.В. Діловодство як елемент управлінської діяльності...	412
ФОРДЗЮН Ю. І., КАБАЦІЙ В.М. Системний аналіз в енергозбереженні	413
ЧЕРНИЧКО Т. В., ЧЕРНИЧКО С. Ф. Стратегічні аспекти розвитку підприємств малого та середнього бізнесу регіону.....	415
ЧИЗМАР І.І. Сучасний підхід до прогнозування та оцінки потенціалу розвитку кіберспорту.....	418
ЧУЧКА І.М. Логістичний потенціал Закарпаття.....	419

**РОЗДІЛ 4. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ, ТУРИЗМУ,
РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИКО-
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ**

ГОБЛИК-МАРКОВИЧ Н.М., КОЗАР Я.І. Новітні напрями в організації діяльності кафе-кондитерських.....	422
ГОБЛИК-МАРКОВИЧ Н.М., МАСЛИГАН О.О. Управління ефективністю структурних об'єднань в туристично-рекреаційній сфері шляхом оптимізації їх організаційної структури управління.....	424
ДЕРКАЧ Ю., УДВОРГЕЛІ Л.І. Заклади розміщення у сільському туризмі.....	426
КАМПОВ Н.С., КАСИНЕЦЬ О.В. Інфраструктура туризму як об'єкт управління.....	428
КОПРИВА А. Т. Відновлення родинного будинку Ерделі в місті Мукачеві. Від ідеї до реалізації.....	430
ЛИЗАНЕЦЬ А.Г., БОНДАРЕВА М.С. Сучасний стан та пріоритети розвитку кадрової політики підприємств залізничного транспорту.....	432
ЛИЗАНЕЦЬ А.Г., АЛЕКСИК Ю.Ю. Розвиток логістичних процесів в Україні...	434
МЕДВІДЬ Л.І., ІЙБЕР К. Вплив пандемії Covid-19 на деформацію туристичної сфери регіону.....	436
МИКУЛАНИНЕЦЬ С. І. Логістика в туризмі.....	438
MLASHOVSKA O.I. Support of Ukraine and the initiative of the european hotel community in the conditions of war	440
МОЛНАР-БАБІЛЯ Д.І., КОЗАР Я.І. Ефективність функції контролю в готельно-ресторанній індустрії.....	442
ПАПП В.В., БОШОТА Н.В. Роль місцевих громад у сталому розвитку туристичної сфери.....	443
РОРОВУСН О.Р., KUPRIYENKO I.V. The role of a foreign language in management and tourism.....	445
ПРОСКУРА В.Ф., ГУРЗАН Н. Синергетична модель прогнозування кризових процесів в економіці регіону.....	447
ПУГАЧЕВСЬКА К.Й. Підтримка бізнесу в умовах воєнного стану.....	449
СКОПЕНКО Н.С., УДВОРГЕЛІ Л.І. Ключові напрями відновлення вітчизняної економіки після закінчення війни.....	451
ТОДЬЄРІШКО Е. В. Особливості управління кластерами туризму Закарпатської області	453
ХАУСТОВА К.М. Публічне управління у контексті сучасних викликів	455
ЧОРІЙ М.В. Кулінарна дипломатія як аспект підтримки та взаємопорозуміння між державами і народами.....	457
ШАШОВЕЦЬ Й.П., КОРОЛЬ Т. В. Особливості та завдання розвитку персоналу освітніх закладів у сучасних умовах.....	460

**РОЗДІЛ 5. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬНО-
ПОЛІТИЧНОГО, КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО ПРОСТОРУ ТА ГЕОГРАФІЇ**

ГОЛЬЧА А.М.,МОВЧАН К.М. Книга від Середньовіччя до XXI ст. Виховна роль.....	462
ЛЬТЬО Г.Ф. Роль суспільно-політичного й освітньо-культурного простору в умовах політичної кризи.....	463
КУЦИН Е. К. Роль реалістичних ремінісценцій в сучасному мистецтві.....	464
ЛУЖАНСЬКА Т.Ю., ТУРЯНИЦЯ А. Роль туристично-інформаційних центрів у суспільно-географічному дослідженні території міста.....	466

МАЛЕЦЬ О.О., МАЛЕЦЬ Н.Б. Становлення української орієнтації та української національної свідомості серед закарпатських українців кінця ХІХ-початку ХХ ст.....	468
МИКУЛАНИНЕЦЬ Л.М. Трансляція цивілізаційного досвіду в сучасній мистецтвознавчій біографії.....	470
МОВЧАН К.М. Бібліотека університету – центр освіти і культури.....	472
ОЛІЙНИК В. В. До проблеми викладання філософії в умовах реалізації дистанційного навчання у закладах вищої освіти України.....	473
РОЗМАН І.І., МАКСЮТОВА О.В. Істинне бачення ідеалів: життя Ернеста Хемінгуея очима війни ХХІ століття.....	475
САБОВ А.Р., МОВЧАН К.М. Роль книги у розвитку дітей дошкільного віку....	476
САВКО Т. П. Залучення дітей з особливими освітніми потребами в освітній процес початкової школи в гірській місцевості.....	478
СМОЧКО Н.М. Тематичні села як соціальні тренди розвитку територіальних систем	480

РОЗДІЛ 1
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 802.0:37-5

АНДРЕЙКО О.
Мукачівський державний університет

**МЕТОДИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАВЧАЛЬНО-МОВЛЕННЄВИХ СИТУАЦІЙ ЯК
ЕФЕКТИВНОГО ЗАСОБУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ГОВОРІННІ
УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

Сьогодні до процесу навчання англійської мови пред'являються особливі вимоги. Ці вимоги пов'язані як із загальними освітніми цілями і завданнями в контексті здійснення цілісного педагогічного процесу, так і з приватними цілями, пов'язаними із здатністю спілкуватися англійською мовою на міжкультурному рівні.

Протягом довгого часу навчання іноземної мови у школах було більш спрямоване на формування мовних компонентів іншомовної комунікативної компетентності, таких як лексика, граматики, письмо, читання. Однак найголовніший аспект володіння мовою – здатність її застосування в усному мовленні – часто ігнорувалося [2, с.81].

Переважаючий мовного компоненту іншомовної освіти над мовленнєвим спричиняло ситуацію коли учні маючи значний словниковий запас та оперуючи граматичними знаннями, не завжди могли використати свої знання на практиці.

З метою вирішення цієї проблеми іноземними та вітчизняними методистами активно розроблялися засади комунікативного принципу навчання іноземної мови, формування іншомовної компетентності в говорінні.

Проблему формування іншомовної комунікативної компетентності було висвітлено в працях таких провідних науковців-методистів, як: Н. Гез, Т. Вольфовська, Л. Біркун, Л. Брахан, С. Брумфіт, О. Волобуєва, Р. Джонсон, Г. Китайгородська, О. Коваленко, С. Козак, С. Мельник, Е. Пассов, С. Савіньон, М. Свейн, Д. Хаймс, Д. Шейлз та ін.

Потрібно відмітити, що особливий інтерес методистів, педагогів, вчителів-практиків та науковців викликає комунікативне навчання іноземної мови за допомогою використання навчально-мовленнєвих ситуацій, які моделюють типові ситуації реального життя у відповідній сфері спілкування і зосереджені на живе спілкування.

Питаннями ситуативності мовлення й створення навчальних комунікативних ситуацій займалося багато вчених: Є. П. Шубін, Й. М. Берман і В. А. Бухбіндер, В. А. Скалкін і Г. А. Рубінштейн, Є. М. Розенбаум, В.О. Артемов, Ю. І. Пассов, А. Хорнбі та багато інших.

Відтак, особливої уваги набуває обґрунтування методичного потенціалу навчально-мовленнєвих ситуацій як ефективного засобу для формування компетентності в говорінні учнів старшої школи на уроках англійської мови.

Варто зазначити, що не існує єдиного визначення поняття мовленнєвої ситуації, проте всі визначення цього феномена сходяться до того, що це сукупність умов, мовних і немовних, необхідних та достатніх для того, щоб здійснити мовну дію за наміченим планом; сукупність причин, що викликає необхідність звернення до промови з метою впливу однієї людини на інших людей у процесі діяльності [3].

Отже, ми погоджуємось з тим, що вміння спілкуватися іноземною мовою повинні формуватися в умовах навчально-мовленнєвих ситуацій, що моделюють та імітують реальне іншомовне спілкування.

Не існує спільної думки щодо кількості компонентів мовленнєвої ситуації. Проте, можна стверджувати, що будь-яка ситуація визначається наступними факторами: обставини дійсності, у яких здійснюється акт мовного спілкування; відносини між комунікантами (особистість співрозмовника) та їх ролі; мовленнєве спонукування або комунікативне завдання, яке співрозмовники хочуть вирішити в ході спілкування; реалізації самого акта спілкування, який створює нові стимули до промови.

Навчально-мовленнєві ситуації служать ефективною основою організації мовного матеріалу, оскільки процес спілкування є безперервним потоком ситуацій, що змінюють один одного, тобто ситуація є основою функціонування спілкування. Для створення навчально-мовленнєвої ситуації необхідно відібрати та організувати матеріал так, щоб він відповідав і структурній і змістовній стороні [1, с.68].

Враховуючи перелічені вище функції навчально-мовленнєвих ситуацій, можна зробити висновок про те, що ситуація як методична категорія є одиницею організації процесу навчання спілкуванню іноземною мовою. Функції навчально-мовленнєвих ситуацій спрямовані не тільки на досягнення практичних цілей навчального процесу, але також мають загальноосвітнє та виховне значення, допомагаючи формувати кожного учня як комуніканта.

Таким чином, результати дослідження дозволяють стверджувати про те, що досягнення високого рівня сформованості іншомовної компетентності в говорінні учнів старшої школи на уроках англійської мови, тобто умінь монологічного та діалогічного мовлення, можливе за умови впровадження комунікативного навчання англійської мови, а саме, за допомогою використання навчально-мовленнєвих ситуацій, які моделюють типові ситуації реального життя у відповідній сфері спілкування і мотивують до живого спілкування.

Література

1. Ніколаєва С. Ю. Сучасні технології навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах. Київ: Ленвіт. 2015
2. Bondar T., Telychko N., Tovkanets H., Shcherban T., Kobal V. Trends in Higher Education in EU Countries and non-EU Countries: Comparative Analysis. Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala. 2020. Vol.12, Issue 2. (Suppl.1). P. 77–92.
3. Hughes, D., & Phillips, B. (2000). The Oxford union guide to successful public speaking. Oxford: Virgin Books.

**ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ВИМОГ СЬОГОДЕННЯ**

Реформування дошкільної освіти вимагає переосмислення мети, змісту, методів, форм та засобів підготовки майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти (далі – ЗДО), які б сприяли формуванню компетентного фахівця, здатного максимально реалізувати свій потенціал у професійній діяльності.

Увага до особистості вихователя ЗДО, його фахової підготовки в закладі вищої освіти зумовлюється низкою міркувань, що стосуються ролі педагога щодо освіти, виховання, становлення й розвитку особистості дітей дошкільного віку, формування в них світоглядного фундаменту, ціннісних установок, уявлень тощо. Загальновідомо, що саме вихователь – найголовніша фігура для дитини-дошкільника, яскравий приклад для наслідування, який володіє беззаперечним авторитетом. Основною метою професійної діяльності вихователя ЗДО професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти» [1] визначає організацію навчання, виховання та розвитку вихованців під час здобуття ними дошкільної освіти шляхом формування ключових компетентностей відповідно до державного стандарту. Документ чітко регламентує професійні компетентності, якими повинен володіти фахівець даної спеціальності.

Підтримуємо Г. Беленьку в тому, що настав час змінити усталені підходи до розуміння сутності поняття «фахова (професійна) компетентність вихователя». Дослідниця переконана, що не можна розглядати професійну компетентність педагога-дошкільника лише як когнітивний компонент педагогічного професіоналізму та основу культури професійного мислення, свідомості й самосвідомості. Професійна компетентність педагога-вихователя дітей дошкільного віку, як зазначає авторка, охоплює такі сфери компетенції, як оздоровчо-профілактична, діагностико-прогностична, навчально-розвивальна, методична, виховна, комунікативна, організаційно-педагогічна, контрольна, просвітницька, самовдосконалення, кожна з яких потребує від вихователя, крім професійних знань та вмінь, ще й наявності позитивних світоглядних настанов і розвитку певних особистісних професійно-значущих рис характеру. Відповідно, Г. Беленька трактує професійну компетентність як професійну підготовленість і здатність суб'єкта праці до виконання завдань і обов'язків повсякденної діяльності. Вона обумовлена когнітивним та діяльнісним компонентами підготовки фахівця, виступає мірою і основним критерієм визначення його відповідності умовам праці [2, с. 35]. У свою чергу, Т. Танько професійну компетентність майбутнього вихователя ЗДО розуміє як динамічну, процесуальну сторону його професійної підготовки, характеристику професійного росту, професійних змін, як явище поступової професіоналізації майбутнього вихователя [3, с. 182-183].

До основних вимог щодо професійної компетентності вихователя у контексті потреб сучасної дитини дошкільного віку Г. Беленька відносить такі,

як: розвинені морально-вольові якості, змістовна обізнаність у доступних для дитини галузях життя, уміння доцільно організувати її виховання та навчання з урахуванням індивідуальних особливостей [2, с. 35]. І. Дичківська також акцентує увагу на тому, що сучасні вихователі ЗДО повинні володіти певними особистісними та професійними якостями: усвідомлювати смисл і цілі освітньої діяльності в контексті актуальних педагогічних проблем; уміти по-новому формулювати освітні цілі; вибудувати цілісну освітню програму, яка враховувала б індивідуальний підхід до дітей, освітні стандарти, нові педагогічні орієнтири; продуктивно і нестандартно організувати виховання й навчання, тобто забезпечити творення дітьми своїх результатів і, використовуючи інноваційні технології, стимулювати їх розвиток; бути здатними до особистісного творчого розвитку, рефлексивної діяльності, усвідомлення значущості, актуальності власних інноваційних пошуків і відкриттів [4, с.280].

Отже, сучасний вихователь повинен бути компетентним, конкурентоспроможним, мобільним, креативним фахівцем. Саме тому першочергового значення в процесі професійної підготовки майбутніх вихователів набуває формування професійної компетентності як здатності фахівця розв'язувати різноманітні завдання в процесі професійної діяльності у ЗДО на основі набутих фахових знань, умінь і навичок, що інтегруються з розвитком особистісних та професійних якостей (любов до дітей, доброта, дисциплінованість, вимогливість, емпатія, толерантність, комунікативність та ін.).

Література

1. Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти». Наказ Міністерства освіти і науки України № 755-21 від 19 жовтня 2021 р. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti>
2. Беленька Г. В. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів в умовах ступеневої підготовки : дис. докт. пед. наук : 13.00.08. Київ, 2012. 493 с.
3. Танько Т. П. Теорія та практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічних університетах: дис. докт. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2004. 503 с.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.

УДК [379:35.011.3-051:005.322]:36.060

БАБІЛЯ А., ТОМАШЕВСЬКА М.О.
Мукачівський державний університет

ЕТАПИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В КОНТЕКСТІ ОСВІТНІХ РЕФОРМ

Нормативно-правове забезпечення підготовки майбутнього вчителя регулюється Конституцією України, Законами України «Про вищу освіту» [1], «Про освіту» [2], «Про фахову передвищу освіту» [3]. Професійним стандартом

«Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти [4], Концепцією розвитку педагогічної освіти та Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [5] та іншими документами.

Сучасні дослідники анонсованої проблеми виділяють такі етапи професійного становлення сучасного вчителя початкових класів: перший (основний) етап – навчання у закладі вищої освіти, другий – досягнення педагогічної майстерності та третій етап – високий рівень – педагогічна творчість.

У зв'язку з новою Концепцією реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» форми, методи навчання та виховання, роль та місце вчителя початкової школи в освітньому процесі, способи визначення рівня його професіоналізму [5] характеризує орієнтацію: на реалізацію системно-діяльнісного підходу в освіті, на результати освіти, на розвиток особистості здобувачів, на цілеспрямовану організацію освітнього середовища. У зв'язку з цим принципово змінюються кваліфікаційні вимоги та кваліфікаційні характеристики вчителів, професійної діяльності вчителя початкових класів.

До найважливіших функцій професійної діяльності вчителя початкових класів належать такі: створення педагогічних умов для успішного навчання, розвитку, виховання молодших школярів (функція «навчання, розвиток та виховання»); забезпечення охорони життя, зміцнення здоров'я дітей (функція «здоров'язбереження»); педагогічна освіта батьків, регулювання та узгодження виховних взаємодій сім'ї та школи (функція «взаємодія з батьками»); функція «самоосвіта»; участь у методичній, дослідній, дослідній роботі (функція «науково-методична робота»). З урахуванням цього аналізу нами виділено компетенції, які є найважливішою характеристикою теоретичної та практичної готовності майбутніх учителів початкових класів для успішного здійснення своєї професійної діяльності. Виділимо основні з них: загальнокультурні, професійно-педагогічні (психологічна, дидактична) та спеціальні (предметна та методична) компетенції. Прийняття компетентнісного підходу як одного з провідних методологічних підстав підготовки фахівців зумовило постановку та реалізацію цілей освітнього процесу в ЗВО у контексті формування та розвитку ключових компетентностей, що насамперед знайшло відображення в розроблених державних освітніх стандартах покоління «Зет». Компетентнісний підхід, що є основою нових стандартів вищої освіти, передбачає розвиток у здобувачів навичок самоосвіти, тобто формування їх самоосвітньої компетентності.

Значною характеристикою загальнокультурних компетенцій є самоосвітня готовність [6, с. 120 – 121]. При цьому у формуванні самоосвітньої готовності майбутніх вчителів початкових класів висока роль приділяється саме самоосвітній діяльності. Самоосвітню компетентність ми розглядатимемо як чинник соціальної конкурентоспроможності випускника – майбутнього вчителя, оскільки вона дозволяє здобути якісну вищу освіту, опанувати професію, досягти необхідної кваліфікації, за необхідності змінити спеціальність.

Самоосвітня компетентність ґрунтується на досвіді самоосвітньої діяльності, первісному прагненні здобувача розширити свій освітній потенціал. Унаслідок чого значення ЗВО у формуванні ціннісного ставлення випускників до самостійної діяльності, усвідомленні майбутніми фахівцями особливої значимості самоосвітньої компетентності для безперервного професійно-особистісного розвитку багаторазово зростає.

У низці досліджень підкреслюється особлива важливість розвитку самоосвітньої компетентності для професійно-особистісного зростання, який навчається (Є.А. Злотнікова, І.Я. Зимова, О.Л. Карпова, А.В. Хуторський, Г.І. Чижакова та ін). Вчені актуалізують її роль в управлінні особистістю власною самоосвітньою діяльністю як джерела професійного самовдосконалення, у регуляції процесу вирішення професійних завдань, тобто у забезпеченні самоорганізації професійної діяльності. Така позиція є пріоритетною сьогодні.

Література

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Про фахову передвищу освіту»: Закон України від 06.06.2019 р. № 2745-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19>.
4. Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти»: затверджений Наказом Міністерства соціальної політики України 10.08.2018 р. № 1143. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1143732-18>
5. Державний стандарт початкової освіти: Постанова КМ України від 21.02.2018 р. № 87. URL: <http://polishproject.nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/> (дата звернення: 25.02.2021 р.).
6. Магомеддибірова З.А., Сельмурзаева М.Р. Развитие профессиональной культуры общения будущего учителя начальных классов как педагогическая проблема. Мир науки, культуры, образования. 2018. 5 (72). С. 120 – 121.

УДК 373.3.091.3

БАБЛЮК В.М., ГОРВАТ М.В.
Мукачівський державний університет

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Формування громадянських та соціальних компетентностей молодших школярів є однією із актуальних проблем відповідно до концептуальних вимог Нової української школи (НУШ), становлення якої на основі впровадження низки реформ буде відбуватися упродовж 2017 – 2029 років. Названі компетентності визначені концепцією НУШ як одні із ключових поруч із компетентностями спілкування державною (і рідною, у разі відмінності) мовами; спілкування іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрова компетентність; уміння вчитися впродовж життя; ініціативність і підприємливість; соціальні та громадянські компетентності; обізнаність та самовираження у сфері культури;

екологічна грамотність [4]. Таким чином особливого значення в методичному інструментарії сучасної початкової освіти набув компетентнісний підхід навчання і виховання у поєднанні із особистісно орієнтованим та діяльнісним.

Стан розробленості проблеми виявив два рівні дослідження: І – волонтерська діяльність учнів початкової школи; II – формування громадянських та соціальних компетентностей молодших школярів. Проблема формування громадянських та соціальних компетентностей в початковій школі розглянута українськими вченими-педагогами, правознавцями, зокрема Н.Бібік, Л.Ващенко, О.Локшиною, О.Овчарук, Л.Паращук, О.Пометун, О.Савченко, С.Трубачовою, К.Чорною та низкою інших. Проблему волонтерської діяльності дітей та молоді вивчали вчені-педагоги Т.Алексеєнко, К.Тараненко, О.Шумська, а також педагоги-практики – С.Білик, О.Кійло, О.Рій та низка інших.

Організація та проведення волонтерської діяльності дітей та молоді в Україні здійснюється у відповідності до вимог пакету документів нормативно-правового забезпечення такого виду навчально-виховної роботи в умовах школи та поза нею. Такими документами є: Закони України «Про волонтерську діяльність» (Відомості Верховної Ради України, 2011, № 42, ст. 435) [3], «Про освіту» та «Про загальну середню освіту», Указ Президента України від 13.10.2015 № 580/2015 «Про стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки», Концепція Нової української школи, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року», Державний стандарт початкової освіти (Затверджено у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688); Методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2019/2020 навчальному році (лист № 1/11-5966 від 01.07.2019); Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою (1–4 класи) та інші. А також, компетентнісні результати навчання молодших школярів визначені у Державному стандарті від 2019 року, у вимогах до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів [2].

Нормативно-правове забезпечення визначає основоположні засади процесу розбудови сучасної початкової школи, які розкривають суть і забезпечують реалізацію мети і завдань Нової української школи, а також формування громадянських та соціальних компетентностей відповідно до її вимог шляхом організації та проведення волонтерської діяльності. Зокрема Державний стандарт представляє в змісті освіти дев'ять освітніх галузей: мовно-літературна, математична, природнича, технологічна, інформатична, соціальна і здоров'язбережувальна, фізкультурна, громадянська та історична, мистецька, у кожній з яких визначено загальні та обов'язкові результати навчання учнів початкових класів.

У змістовому, методико-дидактичному компоненті навчальної програми з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» визначено вимоги до процесу формування громадянських та соціальних компетентностей молодших школярів

у відповідності до вимог НУШ [5]. На основі компетентнісного підходу у ній визначено наскрізну змістовну лінію «Громадянська відповідальність», у якій відображено соціально й особистісно значущі ідеї, що формуються у процесі навчання й виховання у школі та поза нею. Ця освітня наскрізна лінія формує у молодших школярів соціальну та громадянську компетентності, встановлює зміст поняття «громадянин», сприяє навчально-пізнавальній, соціально активній діяльності. У програмі визначено вимоги щодо очікуваних результатів навчання, зокрема, громадянських компетентностей учнів початкових класів. Практичне використання програми є ефективним, оскільки на допомогу вчителю розроблений робочий зошит, підручник та інше [5].

Очікувані результати в процесі формування громадянських та соціальних компетентностей молодших школярів представимо у вибірці, зробленій згідно з Державним стандартом початкової освіти [1]:

- утвердження власної гідності як здатність до самохарактеристики та самооцінки, усвідомлення своєї подібності та відмінності від інших людей – однолітків та дорослих;

- розуміння та захист своїх прав та інших людей, своїх обов'язків у сім'ї, школі, дотримання правил поведінки, повага до інших осіб, уміння захистити себе та інших у певній ситуації, зокрема, звернувшись по допомогу до старших;

- здатність протистояти, чинити спротив прояву дискримінації, несправедливості у будь-якому вияві, здійснені словом чи вчинком, вміння відчувати та висловлювати вдячність, цінує різноманітність у світі, справедливо ставиться до інших осіб;

- усвідомлює свою приналежність до різних спільнот, уміння розповісти про свою родину, однолітків, Україну; пояснює, що означає бути членом родини, громади, класу; долучається до родинних і національних традицій, пояснює їх значення для себе тощо;

- уміння співпрацювати з однолітками та дорослими, усвідомлює важливість співпраці у групі, здатен виконувати різні ролі у групі, проявляє ініціативу, визначає послідовність виконання завдань, передбачає наслідки;

- здатен зробити вибір і нести відповідальність за його наслідки, оцінювати свою поведінку та інших людей у певній ситуації, дотримуватися добросовісних правил взаємодії, домовленостей, пояснює, чому це важливо;

- бере активну участь у житті спільнот, до яких належить (класу, школи, сім'ї, спортивної команди, дитячої організації тощо), розповідає про свої успіхи, класу, родини та пояснює причини невдач, встановлює шляхи їх подолання, хоче бути корисним для родини, класу, школи;

- цікавиться громадсько-політичним життям в Україні як своїй Батьківщині і світі, знає, які державні символи України, виявляє повагу до них.

Критерії і результати навчання молодших школярів у відповідності до вимог володіння компетенціями визначено у Державному стандарті початкової школи, Типових навчальних програмах [6].

В нормативно-правових документах НУШ наголошується на пріоритеті компетентнісного підходу в роботі початкової школи, визначенні шляхів і

засобів дидактичного забезпечення формування громадянських компетентностей, що обумовлює необхідність розглянути їх в нашому дослідженні.

Література

1. Державний стандарт початкової освіти від 21.02.2018. URL : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
2. Добро починається з тебе. Збірник благодійних проєктів. *Шкільний світ*. № 21 – 22 (581 – 582), червень 2011. 64 с.
3. Закон України «Про громадянство України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 13, ст. 65). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>.
4. Козакова Н.Б. Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів URL : http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/31210/.
5. Навчальна програма з курсу «Я досліджую світ», 1 – 2 класи (НУШ). URL : <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbnxwb2NhdGtvdmFza29sYW5kb3Znb3BvbHVrfGd4OjIwZDVmYWZlZTkYNDI2MmM>.
6. Нова українська школа. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (1-4 клас), затверджена Колегією Міністерства освіти науки 22 лютого 2018 року / під керівництвом О.Савченко. URL : <http://osvita.ua/school/program/program-1-4/60407/>.

УДК 373.3.064.1:[37.015.31:796.011.1-053.5](043.2)

БЛИЧКО В.А., ТОВКАНЕЦЬ Г.В.
Мукачівський державний університет

РОЛЬ ВЗАЄМОДІЇ ШКОЛИ І БАТЬКІВ У РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Стан здоров'я населення з кожним роком стає гіршим, через різні екологічні, економічні, соціальні та інші фактори. Однією з причин погіршення здоров'я, яка зараз особливо проявляється у 21 столітті, це нерухливий спосіб життя. Тобто, люди цілими днями сидять перед комп'ютерами або телефонами, адже більшість роботи, навчання перейшло на онлайн-формат, люди стали менше ходити пішки через те, що у всіх є машини, перегляд фільмів або інтернет-ігри стали цікавішою розвагою ніж спорт або прогулянки - і це все впливає на здоров'я населення і в першу чергу це стосується дітей. Якщо раніше рухливість дітей це було нормою, про це ніхто не турбувався, адже діти весь час бігали, гралися і тому подібне, то зараз з приходом в життя людей різної електроніки, діти з перших років життя знають, що таке телефон і вже стають залежними. В наслідок цього і зменшується рухливість та фізичне виховання дітей навіть дошкільного та молодшого шкільного віку. Цю проблему може вирішити ефективне фізичне виховання.

Фізичне виховання в школі інколи недооцінюють. Для вчителів та батьків важливо, щоб дитина навчилася писати, читати, рахувати, була слухняною і дисциплінованою і це є дуже важливим, але як часто вони звертають увагу тільки на це, при цьому забувають про фізичне виховання, яке безпосередньо стосується здоров'я дитини.

Фізичне виховання – система заходів, спрямованих на зміцнення здоров'я людини, загартування її організму, розвиток фізичних можливостей, рухових

навичок і вмінь. Його завданням є створення оптимальних умов для забезпечення оптимального фізичного розвитку особистості, збереження її здоров'я, отримання знань про особливості організму, фізіологічні процеси в ньому, набуття санітарно-гігієнічних умінь та навичок догляду за власним тілом, підтримання і розвиток його потенціальних можливостей [1].

Але фізичне виховання в школі компенсують тільки незначну частину рухової активності, яка потрібна для здорового стану людини. Тому обов'язково потрібно в цій сфері мати підтримку і взаємодію з батьками.

Педагогіка партнерства стала одним з принципів Концепції Нової української школи. В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими однодумцями, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат [2].

Цей принцип потрібно використовувати і під час фізичного виховання школярів. Адже як і кожний навчальний та виховний процес, без взаємодії між всіма членами освітнього процесу фізичне виховання не буде мати високої ефективності. Ця взаємодія повинна відбуватися з початкової ланки, з 1 класу. В школу дитина має прийти вже з певним фізичним вихованням, яке до цього моменту формували батьки та вихователі у дошкільному навчальному закладі. З перших років життя батьки мають знати й контролювати стан здоров'я дитини та залучати їх до активного способу життя. В першу чергу, батьки та вчителі повинні завжди звертати увагу на стан здоров'я дитини, навчити учня розуміти свій організм і його можливості, адже при неправильному врахуванні можливостей фізична діяльність може і нашкодити. «Разом з батьками та шкільним лікарем учитель встановлює для кожного вихованця режим праці, відпочинку та фіксує його фізичні можливості» [3].

Взаємодія сім'ї та школи – найважливіша умова підвищення мотивації дітей до занять фізичною культурою, підвищення ефективності організації роботи з фізичного виховання. Успішна реалізація поставлених завдань зміцнення здоров'я, гармонійного розвитку, підвищення розумової та фізичної працездатності сучасних учнів можлива лише через ініціативність та творчу співпрацю сім'ї та школи [4].

Особливо важливо приділяти цьому увагу зараз, через те, що пандемія Covid-19 та війна в Україні не дає змогу у звичному режимі навчатися дітям. Вже 2 роки майже весь навчальний рік проходить дистанційно і займатися фізичним вихованням дітей вчителів стало майже неможливо. Фізичне виховання в школі і так займало малу частину необхідного часу для фізичного розвитку нормального, здорового стану дитини, а тепер це ще зменшилося, адже уроки фізкультури стали коротшими, фізкультурні хвилинки під час уроків майже немає, на перервах діти також не граються, спортивні гуртки закриті і так далі. Але діти ростуть і розвиваються, тому їм потрібні фізичні активності. Адже брак рухів – гіподинамія та гіпокінезія – призводить до патологічних відхилень у

розвитку різних систем організму [5], тому важливо проводити фізичне виховання в будь-яких умовах.

Задля здоров'я дитини вчителі і батьки мають співпрацювати. Школа, як і раніше, має навчити дітей різним руховим і фізичним вправам, правилам гри в різноманітні спортивні ігри, виконувати їх в школі та стимулювати до виконання їх вдома і багато іншого. Але на батьках лежить відповідальність контролювати активності дітей вдома, де зараз діти проводять більше часу. Це не повинно бути як в школі 45 хвилин урок фізкультури або щось подібне, але діти мають гуляти на свіжому повітрі, грати в рухливі та активні ігри, робити ранкову зарядку, в умовах дистанційного навчання батьки мають слідкувати за виконанням самостійної роботи з фізичної культури і тому подібне.

Отже, співпраця сім'ї та школи в фізичному вихованні дасть змогу дітям рости здоровими і принесе ефективний результат. Тож потрібно із перших років життя, з середовища сім'ї та перших шкільних уроків фізичної культури виховувати в дітях бажання до фізичних активностей, любов до спорту, розуміння свого тіла, підвищити мотивацію дітей до занять фізичною культурою та сформувати у них потребу в здоровому способі життя.

Література

1. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник / Н.П. Волкова. - Київ: Академія, 2007. – 616 с.
2. Концепція «Нова українська школа». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf>
3. Сухомлинський В. О. Піклування про здоров'я молодого покоління, фізичне виховання / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв.: У 5-ти т. К.: Рад. школа, 1976., Т. 1. 654 с.
4. Вацеба О. Ставлення батьків та вчителів до проблем фізичного виховання першокласників / Оксана Вацеба, Олена Бондарчук // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : збірник наукових праць Волинського національного університету. – Луцьк, 2008. – Т.2. – С.34
5. Грибан В. Г., Мельников В. Л., Хрипко Л. В., Казначеев Д. Г. Фізичне виховання : підручник. Дніпро: ДДУВС, 2019. 232 с.

УДК 378:373.3.011.3-051:159.954.4(043.2)

БОБЕЛА Ю. В., ЛАЛАК Н. В.
Мукачівський державний університет

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТИВНО-ПРОЄКТИВНИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У контексті сьогодення майбутній учитель Нової української школи має виявляти професійні уміння, що спрямовані на конструювання та проєктування освітньої діяльності молодших школярів. Саме конструктивно-проєктивна діяльність, складниками якої є педагогічне конструювання та проєктування, дає змогу оптимізувати навчальний процес шляхом створення сприятливих умов для розкриття творчого потенціалу здобувачів освіти. Здійснення конструктивно-проєктивної діяльності, як і будь-якої іншої людської діяльності, націлено на створення певного творчого продукту та включає послідовні етапи: формулювання мети, пошук і аналіз необхідної інформації,

добір засобів досягнення кінцевого результату, планування послідовності дій, результат.

Проблемі педагогічного конструювання та проектування присвячено чимало наукових праць, у яких відображено різні підходи до трактування зазначених педагогічних феноменів (В. Бондар, Л. Василевська, В. Вишківська, О. Дубасенюк, О. Жерновнікова, О. Карабін, О. Коберник, Н. Примаченко, Л. Хоружа, А. Цимбалару, О. Шпак тощо) [2].

Слушними у розрізі нашого дослідження є міркування Н. Делікатної, яка вважає, що успішна професійна діяльність педагога потребує від нього вільного володіння сукупністю таких вмінь: аналітичні, рефлексійні, гностичні, проєктивні, організаційні тощо [2]. Особливе місце серед зазначених умінь дослідниця відводить проєктувальним, оскільки, на її думку, вони визначають успішність професійної педагогічної діяльності. Проєктувальні вміння, як зазначає Н. Делікатна, охоплюють уміння модифікувати основні цілі та завдання освітньої діяльності, добирати матеріально-технічне забезпечення, конструювати освітній процес, планувати етапи педагогічної діяльності, добирати та застосовувати в освітній діяльності різні форми, методи, прийоми й засоби навчання залежно від кінцевої мети [2].

Поділяємо думку Л. Василевської, яка пропонує проектування трактувати як процес, що забезпечує розвиток проєктувальних навичок суб'єктів навчання, уміння орієнтуватися в інформаційному просторі, використовувати набуті знання на практиці, формування вміння самостійно конструювати власну діяльність [1]. Окрім цього, учена зазначає, що здатність учителів до проектування, як особливого виду діяльності, уможливує досягнення педагогічними працівниками нового креативного рівня, забезпечує розвиток логічного, творчого та проєктивного мислення.

Дослідники сходяться в думці, що застосування конструктивно-проєктної діяльності в процесі фахової підготовки майбутніх педагогів уможливує формування у них комплексу професійно важливих умінь, серед яких особлива роль відводиться вмінням конструювати та проєктувати власну діяльність. Деякі вчені вважають, що проектування як культурна форма інновації в освіті передбачає визначення концептуальних засад переведення педагогічної системи в якісно новий стан, розроблення перспективних варіативних моделей досягнення нового якісного етапу розвитку ЗЗСО, виявлення основних напрямів дій і принципів їх координації, планування дій щодо реалізації різноманітних проєктів та обґрунтування результатів їх здійснення [1].

У наукових доробках Н. Мачинської та С. Стельмах знаходимо, що професійні вміння вчителів містять аналітичні, організаторські, комунікативні та конструктивно-проєктивні вміння [3]. У структурі аналітичних умінь учені виділяють уміння всебічно аналізувати проблемні питання, уміння систематизувати здобуту в ході пошуку інформацію; уміння спостерігати, уміння самостійно оцінювати різні ситуації, уміння виявляти проблемні питання, уміння аналізувати власну професійну діяльність і вносити конкретні пропозиції щодо її вдосконалення. До організаторських учені відносять уміння

залучати й об'єднувати всіх учасників колективу для розв'язання проблемного завдання, уміння ефективно організовувати трудову та самостійну діяльність, уміння керувати власною поведінкою та поведінкою колег, уміння обирати раціональні форми організації професійної діяльності відповідно до певної ситуації. Науковці стверджують, що комунікативні вміння охоплюють уміння налагоджувати й підтримувати стосунки, уміння відстоювати власну думку, уміння поважати думку іншого, уміння знаходити індивідуальний підхід до колег, уміння розв'язувати конфліктні ситуації тощо. Учені зазначають, що конструктивно-проективні вміння також складають певну сукупність умінь, зокрема: визначати мету діяльності, знаходити оптимальні шляхи її досягнення, ставити завдання та вирішувати їх, добирати необхідну інформацію, створювати умови щодо забезпечення максимальної ефективності педагогічного процесу [3]

Таким чином, сформовані конструктивно-проективні вміння дають змогу майбутнім учителям початкових класів постійно знаходити нові шляхи розв'язання різноманітних типових і нетипових завдань у межах педагогічної діяльності, що сприяє їхній творчій самореалізації та удосконаленню професійної компетентності.

Література

1. Василевська Л. С. Проектна діяльність методиста як засіб удосконалення професійної майстерності педагогів. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія : Психолого-педагогічні науки.* 2012. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2012_6_32
2. Делікатна Н. М. Проективна складова підготовки майбутнього вчителя початкової школи. *Педагогічний процес: теорія і практика.* 2016. № 4. С. 78–87.
3. Мачинська Н. І., Стельмах С. С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі : навчально-методичний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 180 с.

УДК 378:373.2.011.3-051:008:005.336.2(73)(477)

БОНДАР Т. І.
Мукачівський державний університет

КУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У США Й УКРАЇНІ

Численні дослідження засвідчують, що сутність поняття «культурна компетентність» постійно еволюціонує, а чинники розвитку поняття залежать від економічних, політичних, культурних особливостей країни.

В американському науково-педагогічному дискурсі термін «культурна компетентність» («cultural competence») ототожнений з терміном «міжкультурна компетентність» («intercultural competence»; «cross-cultural competence»). Ототожнення термінів зумовлене статусом США як держави «реципієнта» інших культур, де наголошують на значущості саме культурної компетентності й дотичних до цієї компетентності вмінь, що вможливають ефективну комунікацію з представниками інших культур.

Із 90 років збіглого століття Національна асоціація освіти дітей раннього віку працює над розв'язанням проблем, що виникли внаслідок диверсифікації населення США. Одним зі шляхів є надання дітям із лінгвістично й культурно диверсифікованих сімей доступу до високоякісних освітніх програм у закладах дошкільної освіти. Панувала думка, що розвиток рідної мови дітей не заважає здатності вивчати англійську мову, тому програми закладів дошкільної світи повинні заохочувати розвиток рідної мови дітей, сприяючи засвоєнню англійської. Майбутні вихователі мали навчитися приймати рідну (відмінну від англійської) мову дітей, поважати й цінувати їхню рідну культуру, залучати до активної участі всіх членів сімей. Зусилля вихователя зрозуміти мову й культурне походження дітей раннього віку – важливі для того, щоб допомогти дітям навчатися. Для цього освітні програми підготовки майбутніх вихователів охоплюють формування культурної компетентності. Майбутніх вихователів навчають розуміти й цінувати власне культурне та мовне походження.

Нині актуалізована проблема підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до мультикультурної освіти. Пройшовши підготовку до професійної діяльності з диверсифікованим контингентом, майбутні вихователі зможуть забезпечувати освітні потреби всіх вихованців, ефективну взаємодію дітей і дорослих різного расового або етнічного походження. Ранні роки дитини – особливо сприятливий період для навчання дітей про природу культурних відмінностей, повагу до різноманітності й толерантність. Дослідники констатують небажання майбутніх вихователів опановувати дисципліни, що спрямовані на вивчення мультикультурності, фіксують певний дискомфорт майбутніх вихователів у дискусіях щодо теми расового походження. Визнаючи глобалізацію як незворотний процес і необхідність формування міжкультурної компетентності для мультикультурного середовища, прагнучи нейтралізувати напруженість, що породжена надмірною увагою до «расового» питання, у США наголошують на значущості формування культурної компетентності та глобальної обізнаності як важливого складника в становленні особистості.

В умовах диверсифікації населення США кожен штат відповідає за забезпечення потреб диверсифікованого населення й рівності, а культурна компетентність покликана розв'язати ці питання. Для актуалізації інтеграції дітей із відмінним культурним і лінгвістичним походженням саме культурну компетентність вважають ключовою компетентністю висококваліфікованого вихователя закладів дошкільної освіти. Еволюціонування поняття «культурна компетентність» розпочалося з 1989 р., після оприлюднення результатів дослідження групи авторів із Джорджтаунського університету в м. Вашингтон. У структурі змісту культурної компетентності виокремлено п'ять важливих компонентів: поцінування різноманітності; здатність до культурного самооцінювання; усвідомлення динаміки розвитку як головної властивості процесу взаємодії культур; володіння формальними знаннями культури; здатність до надання освітніх послуг в умовах культурного різноманіття [1]. Оперуючи усталеними у вітчизняній педагогіці термінами, у структурі поняття виокремлюємо аксіологічний компонент (поцінування); рефлексивний

(самоаналіз); когнітивний (формальні знання); операційний (здатність до використання методів і прийомів навчання). Компонент «усвідомлення динаміки розвитку як головної властивості процесу взаємодії культур» варто інтерпретувати як необхідність безперервного професійного розвитку, що вможлиблює постійне оновлення знань, з огляду на швидкі зміни в суспільстві.

Для консультаційного супроводу розвитку культурної компетентності створено Національний центр культурної компетентності при Джорджтаунському університеті. Зважаючи на зміни, що сталися за десятилітній період, у 1998 р. у Національному центрі уточнили й розширили сутність терміна, задекларувавши, що культурна компетентність – це володіння певним набором цінностей і принципів, здатність демонструвати поведінку й ставлення, що вможливають ефективну міжкультурну взаємодію; здатність цінувати різноманітність, проводити самооцінювання, керувати динамікою відмінностей, здобувати й інституціалізувати культурні знання, адаптуватися до різноманітності та культурного контексту спільнот, де відбувається взаємодія; обов'язкове включення окреслених вимог до всіх аспектів формування політики, управління, надання послуг, життєдіяльності сім'ї та громади. Культурна компетентність – це постійний процес розвитку, що потребує систематичного оновлення культурологічних знань і навичок.

Результати дослідження спонукають до наукової дискусії щодо місця й значущості культурної компетентності в підготовці майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти в Україні.

Література

1. Cross, T., Bazron, B., Dennis, K., & Isaacs, M. Towards A Culturally Competent System of Care, Volume I. Washington, DC: Georgetown University Child Development Center, CASSP Technical Assistance Center. 1989. 90 p.

УДК [378:37.010.3-051]:37.02

БОРБЕЛЬ Г., ТОМАШЕВСЬКА М.О.
Мукачівський державний університет

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

У Концепції «Нова українська школа» підкреслюється, що ефективність дошкільної освіти пов'язана з організацією освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства [1]. Наголошується на необхідності не лише впроваджувати компетентний підхід до навчання, а й формувати психологічно безпечне середовище, створювати умови для успішної самореалізації здобувача освіти як особистості [2].

Науковці та практики у своїх дослідженнях говорять про зміну парадигми «освіта навчання» на парадигму «освіта становлення особистості», а саме на створення індивідуальної траєкторії розвитку особистості здобувача освіти. Тому педагог у своїй діяльності, готуючись до знань, має готувати навчальні завдання, які базувалися б на принципах свободи творчості та професійного розвитку здобувача освіти. А батьки, зі свого боку, мають створити всі умови для

позитивної вмотивованості дітей до навчання в закладі освіти. В основу конструктивної співпраці всіх суб'єктів освітнього процесу (здобувачі освіти, батьки, педагоги) покладено спільні цілі, прагнення та переконання. Педагоги та здобувачі освіти є рівноправними учасниками освітнього процесу і відповідають за його результат. Це партнерство засноване на повазі, довірі, рівності, відповідальності, добровільності всіх його учасників.

Таким чином, психологічну основу педагогіки партнерства складають суб'єкт-суб'єктні відносини – співпраця двох суб'єктів. Цей тип відносин є для освітнього процесу оптимальним, бо, з одного боку, він зберігає за педагогом функцію управління, а з іншого – дає здобувачеві освіти можливість діяти самостійно.

Педагогіка партнерства сприяє:

- створенню умов для творчого потенціалу здобувача освіти, формуванню його ініціативності та креативності;
- формуванню відчуття власної гідності, значущості кожного в колективній праці; – зниженню негативних станів (стресу, тривожності, страхів), що сприятиме ефективнішому засвоєнню знань;
- обґрунтованому і свідомому вибору профільних предметів.

Критерії, що визначають ефективність ідеї розвитку відносин партнерства як найпродуктивнішої системи відносин в умовах педагогічної взаємодії, зокрема, такі:

- сформована професійно-особистісна готовність педагога до гуманізації освітнього середовища;
- відкритість, тобто практично повна відсутність маніпуляцій за умови якості цілей дій обох сторін;
- позитивна залежність суб'єктів міжособистісної взаємодії (усвідомлення спільної мети, наявність загальних ресурсів, докладання спільних зусиль для розв'язання проблем);
- право на автентичність кожного учасника педагогічної взаємодії;
- усвідомлення індивідуальної та групової відповідальності (внутрішня і зовнішня мотивації спільної діяльності суб'єктів);
- можливість задовольняти основні міжособистісні потреби в процесі спільної діяльності та спілкування;
- взаємодія, що підтримує та забезпечує сприятливий психологічний клімат взаємодії;
- високий рівень розвитку соціальних умінь і навичок спілкування;
- рефлексивний аналіз власної поведінки в контексті соціальної поведінки інших суб'єктів. Урахування цих критеріїв сприятиме створенню необхідних умов, сприятливих для формування партнерських відносин між педагогами та 7 здобувачами освіти, допоможе адміністрації у визначенні єдиних правил взаємодії [3].

Таким чином, педагогіка партнерства набуває важливого значення як вектор гуманного і творчого підходу до кожного з учасників освітнього процесу, а запровадження нового змісту освіти щодо співробітництва педагогів і батьків з

метою особистісного розвитку здобувачів освіти орієнтує на поважне ставлення до всіх учасників освітнього процесу

Література

1. Концепція Нової української школи. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkolacompressed>.
2. Державний стандарт початкової освіти. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennya-derzhavnogo-standartupochatkovoyi-osvit>.
3. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди». 2017. 206 с.

УДК 37.011.3-053.4:37.015.311:613/614:005.336.2(043.2)

БОРЖАВИЧ Т. В., ПИНЗЕНИК О. М.
Мукачівський державний університет

ЗАВДАННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Питання людських цінностей активно розглядається на всіх етапах розвитку суспільства. У час нівелювання багатьох устоїв людської культури, коли народ України відстоює гідність та мир, людина, її життя і здоров'я особливо визначаються як найвищі людські цінності, бо саме вони є показником цивілізованості суспільства, головним критерієм ефективності діяльності всіх його сфер.

Проблеми розвитку людини висвітлюються у законодавчих актах, освітніх програмах, державних стандартах України, де особлива увага звертається на становлення та збереження духовного, фізичного та психічного здоров'я. Основна увага при цьому акцентується на формування особистісних якостей, що забезпечують турботу про власне здоров'я як найвищу цінність, основа яких закладається вже в дошкільному дитинстві. Саме тому проблема процесу формування здоров'язбережувальної компетентності дітей дошкільного віку є актуальною і потребує дослідження та удосконалення шляхів її розв'язання.

Як ключовий стратегічний напрям державної політики в галузі освіти визначається «формування здоров'язбережувального середовища, екологізації освіти, валеологічної культури учасників навчально-виховного процесу» у «Національній стратегії розвитку освіти до 2021 року» [1].

Сутність та зміст освітнього процесу формування здоров'язбережувальної компетентності дітей дошкільного віку досліджено Л. Лохвицькою, Т. Андрющенко, Г. Беленькою, М. Машовець та ін. Переважна більшість теоретиків та практиків дошкільної освіти вважають провідною умовою забезпечення компетентності дитини у сфері зміцнення та збереження здоров'я керівну роль дорослого, його вміння організувати освітнє середовище та діяльність дітей у ньому. Це викликає необхідність розробки здоров'язбережувальних технологій, активних освітніх методів, які стануть основою формування елементарних знань та умінь, спрямованих на ціннісне ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших.

Компетентнісний підхід, який активно упроваджується у систему освіти на

всіх її рівнях, вимагає перегляду моделей процесу розвитку та виховання дитини дошкільного віку.

Саме на формування життєвих компетентностей акцентується увага у Базовому компоненті дошкільної освіти, однією з яких є «головні лінії розвитку фізичного, психічного та морально-духовного здоров'я, особистісних цінностей як своєрідного внутрішнього стрижня, ціннісної етичної орієнтації з формування навичок практичного життя, емоційної сприйнятливості та сприяння розвитку індивідуальності дитини» [2, с. 5].

Державним стандартом визначено вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів освіти дитини дошкільного віку, а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті відповідно до міжнародних стандартів якості освіти. Здоров'язбережувальна компетентність – це здатність дитини до застосування навичок здоров'язбережувальної поведінки відповідно до наявної життєвої ситуації; дотримання основ здорового способу життя, збереження та зміцнення здоров'я у повсякденній життєдіяльності. Результатом розвитку цієї компетентності є потреба в опануванні способами збереження та зміцнення власного здоров'я, сукупність елементарних знань про людину та її здоров'я, здоровий спосіб життя; стійка мотивація еколого-валеологічної спрямованості щодо пізнання себе та довкілля, яка спонукає до використання навичок здоров'язбережувальної поведінки [2].

Виходячи з вище зазначеного, на сучасному етапі існування а розвитку дошкільної освіти одним із пріоритетних завдань є виховання гармонійно розвинутої, довершеної, здорової особистості, здатної повною мірою реалізувати свої фізичні, інтелектуальні, моральні та духовні можливості. [3, с. 17].

Таким чином, розв'язання завдань виховання здорового покоління потребує створення нових сучасних методик, через які можна забезпечити формування вже з дошкільного віку ціннісного ставлення до здоров'я свого і тих, хто оточує, мотивації на його збереження, системи наукових і практичних знань про здоров'я і чинники його збереження, поведінку і діяльність, зорієнтованих на збереження власного здоров'я, тобто здоров'язбережувальної компетентності.

Література

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. *Офіційний вісник України* : зб. нормат.-прав. актів. 2013. № 50. С. 17–83.

2. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Нова редакція. URL :

https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu_Bazovoho_komponenta_doshkilnoy_osvity.pdf (дата звернення 22. 04. 2022).

3. Андрющенко Т. К.. Експериментальна модель процесу формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота* / гол. ред. І.В. Козубовська. Ужгород : Говерла. 2013. Вип. 26. С. 15-18.

АНДРАГОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Світові тенденції в сфері освіти, які характеризуються зміною ідейної концепції «одна освіта на все життя», на більш актуальну концепцію «освіта впродовж життя», котра в більшій мірі відповідає сучасному динамічному ритму розвитку та трансформації різноманітних процесів в усіх сферах життя суспільства та спільнот, науки, економіки тощо, притаманні і українському освітньому середовищу.

Реформація системи вищої освіти триває вже кілька років і принесла великі зміни в життя університетів, перед якими зараз стоять чіткі цілі – сформувати якісні освітні програми, які гарантують отримання якісної вищої освіти та забезпечити всебічний розвиток необхідних компетенцій здобувачам вищої освіти.

Відбувається зміщення акцентів з інформаційно-предметної позиції викладання (ціллю якої було забезпечити здобувача якомога більшою кількістю різноманітних знань) на особистісно-орієнтовану і творчо-розвиваючу. Завдання якої допомогти здобувачу розвинути свій потенціал, набутти актуальні навички та компетентності, які дозволять йому в подальшому ефективно адаптуватись під швидкі зміни в умовах сучасного світу та успішно навчатись новому впродовж всього життя.

Багато говориться про студентоцентризований підхід, зміст якого полягає в тому, що фокус уваги переходить з викладача (тобто не він є головною фігурою навчального процесу) на здобувача освіти, який стає не просто пасивним «споживачем» інформації, яку надає йому викладач, а приймає активну участь в «здобуванні» цієї інформації, її опрацюванні, апробації. Наставництво і підтримка з боку викладача, його впевнене і поважне керування (фасилітування) навчальним процесом має сприяти активній позиції студента, мотивувати бути сміливим щодо висловлювання власної думки, побудови аргументації, участі в дискусіях та диспутах, шукати нові та креативні рішення для проблем і завдань, які формує або пропонує викладач.

Чи можлива реалізація компетентнісного підходу та цінностей студентоцентризму в закладах вищої освіти (далі – ЗВО), якщо професорсько-викладацький склад вишів буде продовжувати реалізацію класичної педагогічної формули роботи, в якій центральною фігурою лишається саме педагог, від якого здобувачі очікують готові та «пакетовані» теоретичні знання? На думку авторки цієї статті, ЗВО необхідно впроваджувати андрагогічну модель навчання, яка більше підходить дорослим людям, на відміну від педагогічної, яка розрахована на навчання дітей.

Термін «андрагогіка» утворено за аналогією до терміна «педагогіка». Андрагогіка (з грец. aner (andros) і agein (ago) – «andros» – доросла людина,

«agein» – вести). Згідно з етимологічним походженням термін «андрагогіка» означає «вести дорослу людину» [1, с. 10]. За своєю сутністю андрагогіка – це теорія навчання дорослих, яка вивчає специфічні закономірності засвоєння знань і вмінь дорослим суб'єктом у процесі навчальної діяльності, а також особливості керівництва останнього з боку професійного педагога. Андрагогічна теорія навчання дорослих виходить з того, що мета сучасного підходу до освіти полягає у сприянні розвитку та збагаченні цілісної особистості, прояву її самотності, актуалізації та здібностей [2, с. 25].

У процесі навчання дорослих, з позиції андрагогіки, провідна роль у навчанні належить дорослому учню, якій є рівноправним суб'єктом навчання. Це є провідною характеристикою андрагогічної моделі навчання, в основу якої покладені провідні положення та принципи андрагогіки, що були сформульовані на основі врахування особливостей дорослої людини, а саме: усвідомленість цінності та користі навчання; самосвідомість та самоспрямованість дорослого учня; використання суб'єктового досвіду як основи і джерела навчання; контекстність навчання – тісний взаємозв'язок із проблемами сьогодення; практикоорієнтованість та актуалізація результатів навчання; мотивація навчання [3, с. 447].

Таблиця 1

Порівняння методів андрагогіки та педагогіки за Ноулсом
(таблицю взято зі статті Мельніченко О.В.)

	Педагогіка	Андрагогіка
Учень	Залежний. Вчитель керує тим, що (який предмет), коли і як вивчається, а також перевіряє результати навчання	Просувається до незалежності. Самоспрямованість навчання. Вчитель заохочує і плекає цей рух
Досвід учня	Мало вартує. Переважають дидактичні методи навчання	Багатий ресурс для навчання. Методи навчання включають обговорення, дискусії, вирішення проблем тощо
Готовність до навчання	Стандартизований навчальний план. Люди вивчають те, що потрібно суспільству	Навчальні програми сконцентровані на практичному, життєвому застосуванні знань. Люди вивчають те, що потрібно їм самим знати для своєї діяльності
Орієнтація у навчанні	Навчальна програма, спрямована на вивчення певних предметів (дисциплін)	Навчальна програма базується на досвіді учня, оскільки дорослі люди орієнтовані на ефективність навчання

Тому вважаємо актуальним та вкрай необхідним розвинення андрагогічних компетенцій у професорсько-викладацького складу ЗВО. І.О. Зель визначає андрагогічну компетентність як інтегративну якість особистості, що виявляється у здатності створити оптимальні умови для навчання дорослих,

передбачає розвиток творчих здібностей дорослої людини, сприяє опануванню вміннями, навичками планування, реалізації, відбору змісту, форм, методів навчання та здійсненню не тільки традиційної інформаційно-накопичувальної, але й методологічно-орієнтованої освіти, необхідної людині для роботи з потоком інформації, що постійно розширюється [4, с. 4].

Література

1. Марчук А. В. Андрагогіка : навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 300 с.
2. Мельниченко О.В. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. Збірник наукових праць. 2020. № 33 (1). С. 24-30. DOI: 10.28925/2311-2409.2020.33.3
3. Огнієнко О. Андрагогіка як складова змісту підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії. *Теорії та технології інноваційного розвитку професійної підготовки майбутнього вчителя в контексті концепції «Нова українська школа»*. С. 443-464. DOI 10.24139/978-966-698-308-7/443-464.
4. Зель І.О. Формування андрагогічної компетентності у студентів гуманітарних факультетів класичних університетів : автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси. 2009. 20 с

УДК 37.01:37.018.1(043.2)

БРИЖАК Н. Ю.
Мукачівський державний університет

ПОЗАУРОЧНА ВИХОВНА РОБОТА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Позаурочна виховна робота в умовах Нової української школи має велике освітнє й виховнє значення. Вона розширює і поглиблює знання, отримані на уроці, розвиває творчі здібності здобувачів освіти, дозволяє оволодіти багатьма корисними навичками, а отже, наближає навчання й виховання до життя. Позаурочна робота полегшує реалізацію індивідуального підходу до учнів, створює сприятливі умови для розвитку в них самостійності, впевненості у своїх силах.

Потреба, цінність та завдання виховної роботи, зокрема позаурочної визначена низкою документів, де сформульовано мету, завдання, види, принципи, стратегії та прикладні аспекти її реалізації у школі. Серед них: Конституція України, Концепція Нової української школи, Національна доктрина розвитку освіти, закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», Державна програма «Вчитель» та інші).

Аналіз теоретичних джерел зумовлює виокремлення в дослідженнях проблеми позаурочної роботи педагогів таких основних напрямів: позаурочну роботу в школі (В. Білоусова, І. Винниченко, Л. Канішевська, В. Лізинський, І. Мар'єнко та ін.); окремі форми позаурочної роботи (А. Романов, Г. Фролова та ін.); визначення концептуальних засад організації позаурочної виховної роботи (С. Гончаренко, В. Оржеховська, В. Постовий, К. Чорна та ін.); зв'язок позаурочної роботи вчителя з роботою закладів позашкільної освіти (С. Кириленко, Г. Пустовіт, Т. Сущенко та ін.); психологічні аспекти організації позаурочної роботи в сучасній школі (І. Бех, І. Дубровина, А. Гречишкіна,

Л. Колбановський, Б. Круглова, О. Крутенський, С. Максименко, Л. Соколова та ін.) тощо.

На сьогодні у педагогічній літературі немає чіткого визначення поняття «позаурочна виховна робота». При цьому, кожен з науковців, що вивчає дану проблему, звертає увагу на те, що це, в першу чергу, діяльність, спрямована на задоволення інтересів самих вихованців.

Так, Л. Канішевська стверджує, що під терміном «позаурочна робота» варто розуміти цілеспрямовану роботу, яку проводять у позаурочний час для поглиблення та розширення знань, умінь, навичок та задоволення інтересів учнів і забезпечення корисного відпочинку [2, с. 122].

Згідно з В. Лізинським, позаурочна робота – це різні освітньо-виховні заходи, які виходять за рамки обов'язкових навчальних програм і проводяться школою в позаурочний час [2].

Думки В. Сухомлинського опирались на те, що можливості для всебічного розвитку молодших школярів у позаурочні години дуже широкі. Він вважав, що необхідними умовами правильної організації вільного часу школярів є чітка організація всієї системи позакласної та позаурочної виховної діяльності, педагогічне забезпечення системи та структури виховної діяльності з учнями в позашкільному середовищі [3, с. 149]

Потрібно пам'ятати, що позаурочна робота тільки доповнює, розширює освітній простір початкової школи, а її форми повинні відрізнятися від тих, які використовуються на уроці. До організації позаурочної виховної роботи можна віднести: виховні бесіди, бесіди за «круглим столом», гуртки, олімпіади, клуби, секції дискусії, ігри, прес-конференції, вікторини, тематичної екскурсії, свята, екскурсії в природу, українські вечорниці, тренінги, тематичні конференції, розважальні вечори, творчі конкурси, сюжетно-рольові гри, ігридраматизації, екологічні проекти, рольову гру, вікторини, виставки-ярмарок, хвилини з мистецтвом, години милування, спортивні змагання, веселі старти, естафети, догляд за рослинами, тваринами, вечори пам'яті тощо. [1, с. 51-52]. Вони виховують у молодших школярів наполегливість та самостійність, вміння працювати в колективі, розвиток їх творчих здібностей та ін. Позаурочна робота у свою чергу вимагає більшого урізноманітнення форм її проведення, коли буде залучено ще більше дітей та побудовано на їх інтересах.

Позаурочна робота виступає певною складовою частиною виховної роботи в школі. У ході якої дитина засвоює певний для життя в суспільстві соціальний досвід й прийнятим сучасним суспільством системи необхідних цінностей. Чим більше у виховній роботі будуть враховуватися індивідуальні особливості кожного учня, схильності та пізнавальні інтереси дітей молодшого шкільного віку до того чи іншого виду діяльності, тим буде кращий результат. У позаурочній виховній роботі найкраще відбувається гармонійний розвиток кожної дитини, адже це певні способи організації учнів і педагогів для спільної діяльності після навчальних занять, а також конкретні пізнавальні та виховні акції, розраховані на масову чи диференційовану учнівську аудиторію.

Отже, позаурочна виховна робота – це різноманітна освітня і виховна робота, спрямована на задоволення інтересів і запитів учнів, організовану в позаурочний час педагогічним колективом школи з метою збагачення та поглиблення знань, застосування їх на практиці, розширення загальноосвітнього кругозору здобувачів освіти, формування в них наукового світогляду, вироблення вмінь і навичок самоосвіти, формування інтересів до різних галузей науки, техніки, мистецтва, виявлення і розвитку індивідуальних творчих здібностей та нахилів, організації дозвілля школярів, культурного відпочинку та розумних розваг, поширення виховного впливу у різних напрямках виховання.

Література

1. Брижак Н.Ю. Організація позаурочної виховної роботи в освітній системі сучасної початкової школи. *Наука майбутнього: збірник наукових праць студентів, аспірантів та молодих вчених* Мукачєво: РВВ МДУ. 2021. Вип. 2(8). С. 49-53.

2. Канішевська Л. В. Теоретико-методологічні засади виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки, у позаурочній діяльності. К. : Стилос. 2001. 342 с.

3. Сухомлинський В.О. Сто порад учителєві. К. : Радянська школа. 1988. 310 с.

УДК 373.014.6/.61:005.21(043.2)

БУЧМЕЙ І.М., КОБАЛЬ В.І.
Мукачівський державний університет

МІСЦЕ ВНУТРІШНЬОЇ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ В ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Розкриваючи сутність внутрішньої системи забезпечення якості освіти, доцільно звернути увагу на співвідношення таких термінів як «якість освіти» та «якість освітньої діяльності».

Закон України «Про освіту» визначає якість освіти як «відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг», а якість освітньої діяльності – як «рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг» (пункти 29, 30 частини 1 статті 1) [1].

В освітній системі закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО) внутрішня система забезпечення якості – не окремо побудована структура, а процеси та процедури, які діють у кожній підсистемі, щоб постійно підтримувати їхню якість.

Розбудова внутрішньої системи ґрунтується на тих самих принципах, цінностях, освітніх політиках, компонентах, що й освітня система ЗЗСО. Підсистеми освітньої системи закладу розглядаються як напрями освітньої діяльності, за якими можна вивчати та оцінювати її якість.

Таким чином, чотири підсистеми, а саме, педагогічна діяльність, навчальна діяльність учнів, управлінська діяльність, освітнє середовище, можуть розглядатися як чотири напрями освітньої діяльності внутрішньої системи:

- педагогічна діяльність працівників закладу освіти;
- система оцінювання здобувачів освіти;
- управлінські процеси закладу освіти;
- освітнє середовище [2].

Ці напрями діляться на компоненти. У Законі України «Про освіту» визначені такі компоненти:

- стратегія (політика) та процедури забезпечення якості освіти;
- система та механізми забезпечення академічної доброчесності;
- оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання здобувачів освіти;
- оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання педагогічної (науково-педагогічної) діяльності педагогічних та науково-педагогічних працівників;
- оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання управлінської діяльності керівних працівників закладу освіти;
- забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, в тому числі для самостійної роботи здобувачів освіти;
- забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління закладом освіти;
- створення в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну та розумного пристосування [1].

Усі ці компоненти пов'язані з освітньою системою ЗЗСО та її підсистемами. Заклад може самостійно вирішувати, які компоненти будуть ключовими для забезпечення якості освіти у закладі.

Складники внутрішньої системи, які зазначені в законі, здебільшого фактично наскрізні й розкладаються на компоненти в кожному з напрямів освітньої діяльності:

1. Освітнє середовище.
2. Оцінювання навчальних досягнень учнів.
3. Педагогічної діяльність.
4. Управлінська діяльність [2].

Наприклад, «забезпечення наявності необхідних ресурсів» – одночасно компонент таких напрямів освітньої діяльності:

- освітнє середовище. Компоненти: матеріально-технічні ресурси, навчально-методичні, інформаційні тощо;
- педагогічна діяльність. Компоненти: кваліфікація та якість педагогічних працівників (людські ресурси), інформаційні (освітні) ресурси;
- управлінська діяльність. Компоненти: організація раціонального використання матеріально-технічних ресурсів, якість інформаційного забезпечення освітнього процесу, забезпечення комфортних та безпечних умов функціонування освітнього процесу.

Отже, розбудовуючи внутрішню систему забезпечення якості освіти, застосовуючи процедуру самооцінювання освітньої діяльності, менеджер

закладу освіти має можливість вивчити, оцінити та спланувати кроки для вдосконалення якості освітнього процесу.

Література

1. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017, № 38-39, ст.380. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

2. Наказ МОН України «Про затвердження Методичних рекомендацій з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1480729-20#Text>

УДК 373:17.022.1(043.2)

БУЧМЕЙ М.І., КОБАЛЬ В.І.
Мукачівський державний університет

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Успішність кожного закладу освіти, його конкурентоспроможність, затребуваність на ринку освітніх послуг визначається якістю навчання та виховання в ньому. Сьогодні, в умовах відкритості закладу освіти, для різнобічної оцінки його діяльності з боку педагогічної спільноти, органів управління освітою, батьківської громадськості важливе значення має продумана діяльність керівника закладу освіти з питань управління репутацією та формування позитивного іміджу.

Проблема створення позитивного іміджу закладу загальної середньої освіти актуалізується ще й у зв'язку із проголошенням Законом України «Про освіту» принципу свободи у виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, освітньої програми, закладу освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності [1].

Питання розвитку закладів освіти вивчалися Л. Карамушкою, В. Лазарєвим, О. Мармазою, А. Моїсєєвим, М. Поташником, О. Хомерікі, Є. Хриковим та ін. Дослідження проблематики розвитку закладу загальної середньої освіти, його позитивного іміджу є різноаспектним і презентує доволі різні напрями. Зокрема, його психологічний та соціально-психологічний контекст досліджувалися В. Агєєвим, Н. Заваловою, Е. Зеєром, Б. Ломовим, Д. Майєрсом, О. Панасюком, О. Перелігіною та ін. Питання формування іміджу у сфері соціального управління досліджувались І. Альошинорю, К. Бове, Є. Блажновим, Ж.-П. Бодуан, Л. Браун, Є. Кияницею, А. Ковальчуком, Ф. Хмілем та ін.. Окремий напрям складають дослідження становлення індивідуального іміджу людини (І. Альохіна, А. Бандурка, Ф. Кузін, А. Пелих, Т. Кизилова та ін.). Імідж закладів освіти став предметом вивчення Б. Андрюшкіною, О. Велікановою, В. Григорашем, Є. Зуєвою, Л. Карамушкою, О. Мармазом, М. Піскуновою, О. Ткаченко, І. Топчій, М. Фадєєвою, В. Шепелею та ін.

Імідж у широкому розумінні – це комплекс своєрідних рис і характеристик різного походження, які є засобом формування в аудиторії певного уявлення про будь-який предмет, інститут або особу [2].

У психолого-педагогічній літературі імідж закладу освіти характеризується як певний емоційно-зabarвлений образ, що трактується співвідношенням ціннісних установок й очікувань особистості, транслюється у

соціальне середовище та формує модель конкурентоспроможності. Тобто, імідж розуміється як думка групи людей про заклад освіти на основі сформованого образу, що виник унаслідок або безпосереднього досвіду взаємодії з ним, або в результаті інформації, отриманої від інших людей [3, с. 179].

Аналізуючи структуру іміджу закладу освіти, дослідники, як правило, звертають увагу на дві основні складові: зовнішню (символіка закладу освіти, форма одягу, різні форми заохочень, оформлення приміщення, інформаційно-навчальні соціальні проєкти, презентація закладу освіти тощо) та внутрішню (соціально-психологічний клімат педагогічного колективу, впровадження інноваційних підходів розвитку професійної діяльності та компетентностей педагогічних працівників, управлінська культура менеджера, педагогічна культура вчителів та ін.) [4, с. 93].

Отже, імідж закладу освіти доцільно трактувати як спеціально створений образ, який наділений певними цінностями, значущими для об'єкта впливу. О.Ткаченко зазначає, що він виконує дві важливі функції. По-перше, володіє значущістю, тобто слугує символічним позначенням закладу освіти. По-друге, імідж акумулює соціальну енергію і здатний мотивувати до певних дій. Його головне завдання полягає у формуванні позитивного ставлення до закладу освіти в цілому, його колективу та результатів його діяльності. Це формує довіру до освітньої установи, що виявляється у високих оцінках і виборі її з поміж інших подібних [5, с. 98].

Література

1. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/>
2. Присажнюк Л.А., Кук Т. Формування позитивного іміджу закладу загальної середньої освіти в контексті його інноваційного розвитку. *Молодий вчений*. № 5.2 (69.2) травень. 2019. С. 19-25.
3. Топчій І.В. Психолого-педагогічні засади конкурентоспроможності закладу освіти у нових соціокультурних умовах. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка*. Чернігів, 2014. Вип. 121, т. 2. С. 178–181. – URL : <http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wp>
4. Сушко С. Сучасна модель управління гімназією. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2003. № 3. С. 85–100.
5. Ткаченко О.О. Імідж навчального закладу : поняття та сутність. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2016. № 1. С. 95–101. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2016_1_16fb_dl=446

УДК 378:37.011.3-051:78:316.454.52

ВАН ІНАНЬ

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна

АКТУАЛЬНІСТЬ ФОРМУВАННЯ СТИЛЮ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

Професіоналізм вчителя часто визначається саме через стиль педагогічного спілкування. Особливості формування стилю педагогічного спілкування майбутніх учителів музики можна глибше усвідомити через

розуміння специфіки його педагогічної діяльності та сутності поняття «спілкування» (його функцій, складових). Адже професія вчителя музики передбачає поєднання музиканта і педагога в одній особі.

Що стосується «музиканта» в розумінні професії вчителя у закладі загальної середньої освіти, науковцями неодноразово підкреслювалося, що вона вимагає, перш за все, відповідних фахових навичок, зокрема. виконавця-інструменталіста, вокаліста, диригента тощо.

Специфіка роботи тільки диригента – керівника дитячого колективу – передбачає наявність професійних якостей диригента-хормейстера зі сформованими навичками роботи з хоровим колективом і в класі – безпосередньо на уроці, і під час репетицій у ході позакласної діяльності, і під час концертного виконання. А це вимагає набуття глибоких знань у процесі фахової підготовки майбутнього вчителя щодо вокально-хорової і диригентської діяльності; формування професійних якостей та постійного вдосконалення навичок та умінь роботи з хоровим колективом; засвоєння студентами всього арсеналу вокально-хорових засобів музичної виразності; накопичення досвіду виконавської діяльності, розвитку уяви та мислення, артистизму, виконавської культури.

Але навіть за наявності усіх перелічених складових, без навичок комунікації, уміння взаємодіяти з хоровим колективом сподіватися на успішність музично-педагогічної діяльності не варто. Комунікативні можливості вчителя, що визначають характер взаємин педагога і вихованців, відображаються у стилі спілкування. Тому серед загальних компетентностей, необхідних студенту для майбутньої педагогічної роботи, чільне місце належить здатності до міжособистісної взаємодії, яка формується у процесі спілкування.

У довідниковій літературі зазначається, що спілкування – це процес «взаємодії між людьми, що полягає в обміні інформацією, а також у сприйнятті і розумінні партнерами один одного» [1, с. 389]. Науковцями відзначається різноманітність спілкування за формами та видами. Зокрема, види поділяють «за змістом, за цілями, за засобами, за предметом, за складом учасників» [1, с. 390].

Оволодіння різними видами спілкування впливає на вироблення кожним майбутнім вчителем власного стилю спілкування, який включає: наявність інноваційності педагогічного процесу як вищого ступеню педагогічної творчості; педагогічного такту як засобу впливу на вихованців та керування своїми почуттями; педагогічної емпатії, яка сприяє успішності міжособистісної взаємодії, демократичності спілкування, забезпечуючи результативність спільної творчої діяльності, що залежить від «встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин як цінностей, що складають основу педагогічної, в тому числі музично-педагогічної, діяльності» [2, с. 148] і передбачають діалог двох рівних партнерів.

Педагогічний діалог, як зазначають науковці, характеризують «відвертість, гуманність, толерантність, доброзичливість, спільне бачення

суб'єктами взаємодії ситуації, взаємна спрямованість на розв'язання проблеми, активність, ... взаєморозуміння, проникнення у світ один одного» [3, с. 18–19].

Також, на формування стилю спілкування впливає рівень педагогічної культури як ступінь «оволодіння педагогічним досвідом людства», «досконалості в педагогічній діяльності», «розвитку його особистості» [1, с. 290] та педагогічної майстерності, що передбачає, перш за все, високий рівень фахової підготовки педагога, його здатність до самовдосконалення та саморозвитку.

Отже, формування стилю педагогічного спілкування у фаховій підготовці майбутніх учителів музики є актуальною науковою проблемою, яка потребує детального дослідження. Ефективність освітнього процесу залежить від досягнення вчителем взаєморозуміння та творчого співробітництва з учнями у ході спілкування, і саме стиль робить його педагогічно спрямованим.

Ураховуючи актуальність означеної проблеми у процесі фахової підготовки майбутніх учителів музики, подальші наукові розвідки слід спрямувати на дослідження педагогічних умов його формування.

Література

1. Сучасний психолого-педагогічний словник /авт. кол. за заг. ред. О. І. Шапран. Переяслав-Хмельницький. 2016. 473с.
2. Степанова Л. П. Драматизація як метод музично-педагогічної взаємодії в процесі творчого розвитку учнів мистецьких шкіл. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки.* Вип. 12 (168). 2021. С. 147–151.
3. Гайдаржи І. І. Педагогічне спілкування як діалог. *Педагогічна майстерність викладача вищої школи.* Одеса. 2017. №5. С. 14–28. URL: <http://dspace.opu.ua/jspui/bitstream/123456789/6496/1/014-028.pdf>

УДК 378:373.3.011.3-051:37.064.1(043.2)

ВАРВАРИНЕЦЬ Е. І., МОЧАН Т. М.
Мукачівський державний університет

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ

Система підготовки здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей до роботи з батьками учнів молодшого шкільного віку має на меті надати майбутнім учителям початкової школи систематизовані знання про особливості та специфіку організації педагогічного процесу, технології формулювання та реалізації виховних цілей, прийоми щодо педагогічної роботи із різними типами сімей спрямованих на покращання сімейного виховання, вміння налагоджувати ефективну та результативну роботу з батьками школярів.

Основні напрямки професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи дослідженні у наукових доробках Н. Бібік, О. Біди, І. Демченко, Л. Коваль, М. Марусинець, О. Савченко, Л. Хомич, І. Шапошнікової та ін. Науковці єдині у твердженні щодо актуальності модернізації фундаментальної теоретичної та

практичної підготовки майбутніх учителів початкової школи згідно з сучасними вимогами реформування освітньої галузі.

У дослідженнях Н. Андрущенко, Н. Дудник, Л. Зінченко, А. Колишкіної, А. Лякішевої, О. Яструб та ін. акцентовано на виняткову роль взаємодії вчителя з батьками у створенні результативних умов навчання у початковій школі. Від рівня підготовки майбутніх учителів молодшої ланки їх кваліфікації, фахових компетентностей, а саме здатності та готовності виконувати професійні функції на посаді вчителя початкової школи, залежить рівень освіченості учнів молодшого шкільного віку.

Виходячи з логічності науково-педагогічного дослідження з'ясуємо сутність ключових понять категоріально-термінологічного апарату дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками.

У контексті нашого дослідження розглянемо поняття «підготовка», «взаємодія», «взаємодія педагога з батьками учнів».

В «Енциклопедії освіти» «підготовка» тлумачиться як організовані, планомірні заходи педагогів, спрямовані на засвоєння професійних знань; формування професійно важливих якостей особистості у контексті певної професії» [1].

Л. Хомич термін «підготовка» трактує як комплексне новоутворення, спрямоване на досягнення головної мети навчання, забезпечуючи значний загальнокультурний розвиток особистості педагога [2].

У тлумачному словнику поняття «взаємодія» трактується як «взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджена дія між ким-, чим-небудь» [3, с. 125], а «взаємодіяти» – «перебуваючи у зв'язку, взаємно проявляти дію або погоджено взаємно діяти, бути у взаємодії» [3, с. 125].

Т. Цуркан, розкриваючи поняття «взаємодія педагога з батьками учнів» визначає такі особливості цього процесу: оптимальна умова створення цілісного освітнього простору сім'ї та школи (соціальне партнерство педагогів та батьків учнів); педагогічна просвіта батьків учнів; спільна діяльність базується на життєвому досвіді батьків, спрямованому педагогами на отримання нових знань; будь-який процес має бути системним та безперервним [4, с. 7].

У дослідженнях Л. Гуцуляк охарактеризовані основні види допомоги вчителю від батьків учнів: спільне виконання у сім'ї домашніх завдань, розроблених вчителями навчальних проєктів та творчих завдань; організація і керівництво пізнавальною діяльністю дітей удома, тобто створення у сім'ї спеціального соціально-освітнього середовища; участь батьків у діяльності школи (волонтерська діяльність, консультативні форми; діяльність різних батьківських організацій); формування сімейних звичок і традицій (подарунки під час шкільних свят; спільне читання книг); діяльність батьків у якості тьюторів з певних предметів тощо [5, с. 10].

Практики вищої освіти рекомендують організовувати спеціальну підготовку студентів у навчальному процесі закладу вищої освіти до роботи з учнями початкової освіти на засадах системного підходу: на лекційних,

практичних, семінарських заняттях шляхом застосування особистісно орієнтованих, проектних технологій навчання, інтерактивних методів навчання та інформаційно-комунікаційних засобів; у процесі педагогічної практики шляхом спостереження та самостійного проведення різних типів занять, уроків, виховних заходів у закладах загальної середньої освіти; науково-дослідницької роботи студентів шляхом написання рефератів, творчих робіт, виконання проектів, курсових, магістерських робіт, участі у науково-педагогічних конференціях тощо.

Отже, узгоджуючи зміст понять «підготовка», «взаємодія», «взаємодія педагога з батьками учнів» зазначимо, що підготовка майбутніх учителів початкової школи у ЗВО до взаємодії з батьками – це процес здобуття майбутніми учителями початкової школи професійних та загальних компетентностей, необхідних для реалізації конструктивних зв'язків з батьками учнів з метою узгодження дій у досягненні ефективних освітніх результатів.

Література

1. Енциклопедія освіти. / гол. ред. В.Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер. 2008. 1040 с.
2. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів. Київ: Магістр-S. 1998. 200 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Ірпінь: Перун. 2004. 1440 с
4. Цуркан Т. Г. Формування педагогічної культури батьків молодших школярів у взаємодії сім'ї і школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Умань, 2018. 20 с.
5. Гуцуляк Л. І. Взаємодія педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи у Сполучених Штатах Америки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Умань, 2018. 20 с.

УДК 37.07:[613/614:004](043.2)

ВАСИЛЬЦІОН І.П., КУШНІР І.І.
Мукачівський державний університет

УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИМ ПРОЦЕСОМ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Ситуація зі станом здоров'я підростаючого покоління в нашій країні є досить песимістичною. З однієї сторони, в закладах освіти відбуваються позитивні зміни: відкриваються нові медичні кабінети, удосконалюються методи діагностики, діти отримують здорове харчування і т. п. А з іншого боку – збільшується кількість школярів з нервово-психічними порушеннями, синдромом дефіциту уваги та гіперактивності, вчителям важко справлятися з вихованцями, інтерес до навчання знижується, рівень культури здоров'я, як учнів, так і вчителів, катастрофічно падає та інше. І що найбільш важливо – знижується рівень духовно-морального здоров'я дітей і підлітків, що здійснює руйнівний вплив на всі інші сторони здоров'я.

Отже, стан здоров'я підростаючого покоління в значній мірі пов'язаний зі станом системи освіти.

Тому, забезпечення оздоровчо-освітнього процесу в н закладах освіти, виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших людей,

формування здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів – це стратегічні завдання освіти.

Шляхи застосування здоров'язберігаючих технологій в освітньому процесі досліджували Л. Ващенко (готовність учителя до використання цих технологій), С. Грімблат (їх використання в підготовці фахівців), Т. Карасева та М. Коржова (сучасні аспекти реалізації окреслених технологій), М. Смірнов (їх використання в школі) та ін. Культури здоров'я студентів – О. Ахвердова, В. Бабич, Л. Безугла, О. Куделіна, С. Лебедченко; формування культури здоров'я особистості в освітніх програмах та освітньому просторі – О. Видюк, Є. Диканова, В. Скумін, О. Трещева; аспекти формування оздоровчої культури студентів – В. Зайцев, формування культури здорового способу життя – О. Рихтер та ін.; створення й управління здоров'язберігаючим освітнім середовищем – А.Абаєв, В.Шевченко, Т.Бахтирєва, Л.Бережна, Т.Бережна, О.Богачьова, В.Васильков, Л.Дубейко, С.Іванова, О.Коваль, Н.Коцур, В.Метейко, В.Григораш та ін.

Дослідниками відзначається катастрофічне зниження рівня здоров'я дітей та підлітків, що чинить негативний вплив на якість освітніх результатів. У зв'язку з цим, на думку фахівців, актуалізується проблема збереження здоров'я учнів, що спричиняє необхідність використання здоров'язберігаючих технологій у закладах загальної середньої освіти. Головним інструментом, за допомогою якого можна цього досягнути – це скоординувати діяльність усіх структурних підрозділів, тобто організувати управління. Керівники закладів освіти всіх управлінських ланок повинні опанувати цю важливу науку, вміло використовувати усі її важелі [1].

Управління – це процес педагогічного аналізу, планування, організації мотивації і контролю, необхідний для того, щоб сформулювати і досягнути цілей організації. У нашому випадку ціль – це впровадження здоров'язберігаючих технологій у закладах освіти.

Управління як невід'ємна частина педагогічної системи закладу освіти, її системоутворююча основа, має об'єктивну природу, але за механізмом реалізації – це суб'єктивний процес. Воно може бути переважно інтуїтивним або спиратися на теоретичні основи науки. У зв'язку з цим надзвичайно важливо визначити, як співвідносяться практика і теорія управління [2, с. 79].

В Україні вивченням проблеми управління закладом освіти займаються вчені Л. Даниленко, Г. Дмитренко, Т. Єльнікова, О. Мармаза, Є. Павлютенков, В. Крижко, Т. Рожнова, Б. Ренькас, Є. Хриков. Однак розробка проблеми управління закладом освіти на засадах здоров'язбереження знаходиться на початковій стадії.

Основними показниками ефективності функціонування здоров'язберігаючого середовища є наступні: матеріально-технічна забезпеченість здоров'язберігаючого середовища, його відповідність санітарно-гігієнічним нормам; відповідність організації системи харчування чинним санітарним правилам та нормам; міжособистісні взаємини між суб'єктами освітнього процесу; стан фізичного та психічного здоров'я учасників освітнього процесу; показники рухової підготовленості учнів, рівень професійної

компетентності педагогів, цілісність оздоровчих впливів та стабільність результатів [3].

Отже, створення здоров'язберігаючого середовища – це процес, який вимагає чіткого усвідомлення усіма суб'єктами освітнього процесу значущості відповідального ставлення до власного здоров'я. Таке середовище має забезпечувати не лише збереження та зміцнення здоров'я учнів, а й формування культури здоров'я. Лише злагоджена та змістовна співпраця закладу освіти та родини у сфері здоров'язбереження зможе забезпечити успішну реалізацію здоров'язберігаючих технологій, спрямованих на покращення стану здоров'я учнів.

Література

1. Волкова І. Здоров'я школярів – взаємодія лікарів, педагогів, психологів. *Практика управління закладом освіти*. 2009. № 12. С. 5.
2. Пикельная В.С. Теория и методика моделирования управленческой деятельности (школоведческий аспект) : Дис. ... док. пед. наук: 13.00.01. Криворожский пед. институт. К. 1993. 374 с.
3. Сергієнко В. Запровадження в навчальний процес моделі Школи культури здоров'я. *Практика управління закладом освіти*. 2009. № 12. С. 23.

УДК 377.35

ВІДЬМЕНКО М.О.

Черкаський фаховий коледж харчових технологій та бізнесу

РОЗВИТОК ОСВІТИ НА КОРИСТЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У суспільстві освіта стає найважливішим елементом у справі трансформації суспільства щодо сталого розвитку, засобом підвищення людських здібностей з втілення у життя своїх уявлень про суспільство. Недостатньо усвідомити, що сталий розвиток та освіта мають розвиватися спільно. Важливим є визнання того, що сталий розвиток держави та суспільства не можуть здійснюватися, якщо не відбуватиметься постійне навчання, отримання та осмислення нового досвіду. У зв'язку з цим сталий розвиток необхідно розглядати як безперервний процес, завдяки якому суспільство має навчитися жити екологічно, економічно та соціально стійкіше [1, с. 20].

Проблеми взаємозв'язку загально цивілізаційних процесів переходу до сталого розвитку та модернізації освіти на засадах сталого розвитку досліджуються у роботах Б. Данилишина, В. Ландика, В. Шевчука та інших.

Створення системи освіти на користь сталого розвитку передбачає перехід від традиційного навчання до екологічно-орієнтованої моделі, в основі якої мають лежати широкі міждисциплінарні знання, що базуються на комплексному підході до розвитку суспільства, економіки та навколишнього середовища. Така освіта передбачає роботу на рівні формальної (школи, ЗВО, установи підвищення кваліфікації) та неформальної освіти (створення навчальних центрів, проведення семінарів та круглих столів, використання можливостей засобів масової інформації та ін.).

В основі освіти для сталого розвитку лежать гуманістичні цінності, що орієнтують на отримання знань та формування збалансованих практичних рішень з урахуванням екологічних та соціальних наслідків [2, с. 15].

Слід зазначити, що освіта на користь сталого розвитку зачіпає всі три області сталого розвитку: довкілля, соціальну сферу та економіку; стимулює навчання протягом усього життя; орієнтується на місцеві проблеми та культурні особливості; охоплює формальну, неформальну та неофіційну освіту; враховує еволюційний характер концепції сталого розвитку; торкається змістовної сторони освіти з урахуванням конкретної специфіки, глобальних проблем та місцевих пріоритетів; включає цілу низку педагогічних методик, що сприяють активному навчанню та розвитку розумових навичок (Рис.1).

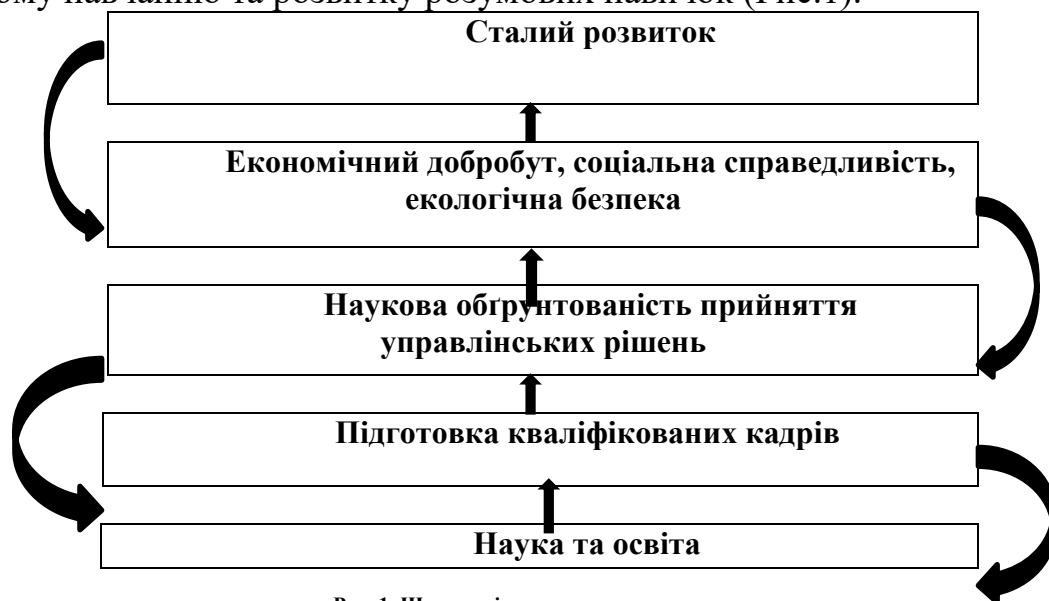

Рис. 1. Шлях освіти до сталого розвитку

Таким чином, сталий розвиток і освітній процес з одного боку – це міжпредметна галузь знань, що включає природничі, соціальні та економічні дисципліни, системні науки, і, з іншого боку, включає процес навчання, виховання, саморозвитку, самореалізації, які орієнтовані на формування соціально активного громадянина, який може критично мислити та застосовувати свої практичні дії на принципах екологічної етики, піклуватися про збереження гармонійного стану природного середовища, прагнути до отримання знань про навколишнє середовище та сприяти вирішенню теперішніх та попередження нових соціальних, економічних та екологічних проблем.

Важливо визнати, що у XXI столітті навчання має стати безперервним процесом, який триватиме протягом життя людини. У цьому найважливіше значення набуває взаємозв'язок сталого розвитку й освітнього процесу, який забезпечує функціонування та розвиток системи безперервної освіти: дошкільна освіта – школа – ЗВО – післявища освіта, освіта та освіта дорослого населення. Терміну «безперервне навчання» в англійській мові відповідають два слова: *lifelong* (навчання протягом всього життя) або навчання тривалістю в ціле життя, безперервне або періодична і *lifewide* (навчання у всій повноті життя) або навчання, яке здійснюється у всьому діапазоні людського життя, у будь-яких її проявах; при цьому навчання в стилі *lifewide* передбачає високу частку

неофіційного та неформального навчання протягом життя людини, яка може проходити у сім'ях, під час дозвілля, у громадському житті та щоденній роботі [3, с. 34].

Європейські країни заявляють, що забезпечення високої якості навчання протягом життя (Life-long learning), доступного для всіх – це головна мета сучасної освітньої політики. Така освіта безсумнівно сприятиме сталому економічному зростанню, соціальній єдності та особистісному та культурному розвитку.

Література

1. Данилишин Б. Соціальна безпека – підґрунтя сталого розвитку. *Вісник Національної академії наук України*. 2010. № 1. С. 20-28.

2. Ландик В. І. Концепція переходу України до сталого розвитку: проект. Київ : Інститут сталого розвитку. 2014. 64 с.

3. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. Київ : Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України". 2012. 72 с.

УДК [373.3.091.3:351.858:172.15]:373.3.011.3-052(043.2)

ГАЛАБУРДА М.В., ТОВКАНЕЦЬ Г.В.
Мукачівський державний університет

ЗАСТОСУВАННЯ ФОРМ І МЕТОДІВ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Національно-патріотичне виховання дітей є одним із головних завдань освітньої установи. Нині у літературі присвяченій цьому питанню приділяється увага, лише окремим сторонам морально-патріотичного виховання дітей у конкретних видах діяльності і немає систематизації, яка відображала всю повноту даного питання. Можливо, це через те, що почуття патріотизму дуже різноманітне за змістом. Це і любов до рідних місць, і гордість за свій народ, і відчуття своєї нерозривності з навколишнім світом, і бажання зберегти та примножити багатство своєї країни [3].

У зв'язку з цим робота з національно-патріотичного виховання включає цілу низку завдань:

- 1) виховання у дитини любові і прихильності до своєї сім'ї, будинку, школи, вулиці, місту;
- 2) формування дбайливого ставлення до природи та всього живого;
- 3) виховання поваги до праці;
- 4) розвиток інтересу до російських традицій та промислів;
- 5) формування елементарних знань про права людини;
- 6) розширення уявлень про міста Росії;
- 7) знайомство дітей із символами держави (герб, прапор, гімн);
- 8) розвиток почуття відповідальності та гордості за досягнення країни;

9) формування толерантності, почуття поваги до інших народів, їх традицій.

Дані завдання вирішуються у всіх видах дитячої діяльності: на заняттях, в іграх, у праці, у побуті – оскільки виховують у дитині як патріотичні почуття, а й формують його стосунки з дорослими і однолітками.

Одним із найефективніших методів виховання патріотизму є інтерактивне навчання. Інтерактивне навчання – це навчання з добре організованим зворотним зв'язком суб'єктів та об'єктів навчання, з двостороннім обміном інформації між ними: учень – учень; учень – група учнів; учень – клас; група учнів – клас; учень – комп'ютер. Інтерактивні методи навчання включають: інтерактивну екскурсію, мозковий штурм, презентацію, дискусію, гру, кейс-метод, акваріум, міні-дослідження.

Інтерактивна екскурсія – особлива форма навчальної роботи, в якій здійснюється спільна діяльність викладача-екскурсовода та керованих ним учнів-екскурсантів у процесі вивчення явищ дійсності, що спостерігаються у природних умовах або у спеціально створених сховищах колекцій. Екскурсія як метод навчання дозволяє досягти певної дидактичної мети, засвоїти поняття, теорію, формувати вміння та навички. Інтерактивні екскурсії дозволяють залучити учасників до активної взаємодії з екскурсоводом та підштовхнути їх до «самостійного» дослідження об'єкта або об'єктів екскурсії, експонатів музею. Це суттєво посилює гостроту сприйняття матеріалу та робить екскурсію цікавішою та більш запам'ятовується. Мозковий штурм – оперативний метод вирішення проблеми на основі стимулювання творчої активності, при якому учасникам обговорення пропонують висловлювати якомога більшу кількість варіантів вирішення, у тому числі найфантастичніших. Потім із загальної кількості висловлених ідей відбирають найбільш вдалі, які можна використовувати практично [4].

Презентація – технологія мультимедіа, яка включає сукупність комп'ютерних технологій, що одночасно використовують кілька інформаційних засобів: графіку, текст, відео, фотографію, анімацію, звукові ефекти, високоякісний звуковий супровід.

Дискусія – виявлення існуючого різноманіття точок зору учасників питання чи проблеми і за необхідності всебічний аналіз кожної її.

Гра – дозволяє дітям розкриватися як особистість, виявляючи всі свої вміння, вносячи в гру нові креативні рішення. У грі дитина перестає соромитися і боятися діяти, бажання перемогти стає основною метою [1].

Кейс-метод – техніка навчання, що використовує опис реальних ситуацій. Учні повинні проаналізувати ситуацію, розібратися в суті проблем, запропонувати можливі рішення та вибрати найкраще з них. Акваріум – це рольова гра, у якій беруть участь 2-3 людини, інші виступають у ролі спостерігачів, що дозволяє одним «проживати» ситуацію, іншим аналізувати ситуацію із боку і «співпереживати» її.

Міні-дослідження – пошук відомостей з будь-якої проблеми, узагальнення вивченого матеріалу та формування певних висновків. Також у процес

патріотичного виховання можна включати батьків, використовуючи метод творчих проєктів.

Національно-патріотичне виховання – складний педагогічний процес. У його основі лежить розвиток моральних почуттів. Почуття Батьківщини... Воно починається у дитини зі ставлення до сім'ї, до найближчих людей – до матері, батька, бабусі, дідуся. Це коріння, що пов'язує його з рідним будинком і найближчим оточенням. Почуття Батьківщини починається із захоплення тим, що бачить перед собою малюк, чому він дивується і що викликає відгук у його душі... І хоча багато вражень ще не усвідомлені їм глибоко, але, пропущені через дитяче сприйняття, вони грають величезну роль у становленні особистості патріота.

Література

1. Добровольська Л.Н., Чорновіл В.О. Національно-патріотичне виховання молодших школярів – пріоритетний напрям діяльності педагогів : Навчально-методичний посібник. Черкаси: Видавництво комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради». 2016. 140 с.

2. Макаренко А.С. Избр. пед. соч.: В 3 т. Т.3. К. 1984. С. 9-25.

3. Огієнко І. Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу: Курс, читаний в Українським народнім університет. К. : Вид-во книгарні Є. Череповського. 1918. 272 с..

4. Фінін Г. І. Сучасні педагогічні технології та патріотичне виховання. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія.* 2012. Вип. 38. С. 203-216.

УДК [373.3.015.31:159.954-052]:159.923(043.2)

ГАНГУР Г. В., ТОВКАНЕЦЬ Г. В.
Мукачівський державний університет

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ПРОЦЕС УДОСКОНАЛЕННЯ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Важливою умовою формування особистості дитини є розвиток творчих здібностей. Творчі здібності – це здатність дитини створити нові креативні ідеї, відкривати для себе дивовижний не пізнаний світ. Вчитель початкових класів повинен підібрати ключик і відкрити ті двері, що приведуть учня до успіху, до найвищої вершини. Так, В. Сухомлинський схарактеризував школу, як творчу лабораторію, де творчі здібності учнів розвиваються через фантазування, малювання, читання, гру, природу, міркування [4].

Співтворчість учителя й учнів – не просто спільна діяльність педагога і вихованців, а й уміле керівництво вчителя. На думку С. Сисоевої, створення сприятливих умов – це «забезпечення реалізації учнями своїх творчих можливостей у навчально-виховному процесі: на уроках і в позаурочній діяльності; Сприяння самовизначенню кожного учня в усіх його сферах внутрішньо шкільного життя через індивідуальний вибір; детальне вивчення педагогами і психологами найбільш значущих для учнів видів діяльності; створення творчої атмосфери, здорового морально-психологічного клімату в

учнівському колективі через утвердження принципів педагогіки співробітництва; своєчасна доброзичлива оцінка творчої навчальної діяльності учнів, схвалення результатів» [2, с. 176].

Влучним є вислів Я. А. Коменського, що «формування творчої людини треба починати у весну життя, тобто в дитинстві, бо дитинство зображає собою весну, юність – літо, замужній вік – осінь, старість – зиму» [1].

Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи – це перш за все, виховання у дітей інтересу до навчання, мотивація до творчої діяльності, вміння створювати та придумувати креативні ідеї самостійно. Щоб сформувані творчі здібності з раннього віку, дитині має подобатися діяльність, якою вона займається. Часто дітей захоплюють та мотивують такі творчі процеси: складання віршів, читання, декламування віршів, малювання, експериментування, ліплення різних фігур з пластиліну, інтелектуальні ігри, розігрування сюжетів з казок, мультфільмів, оповідань, де дитина може проявити свої здібності. Для розвитку творчих здібностей учнів вчителі використовують різні завдання: розвивальні, нестандартні, ігрові, пізнавальні, інтелектуальні.

Головним ключем до досягнення успіху є творчість, яка змушує нас радіти кожному новому дню, з впевненістю йти далі і не озиратися назад, вірити в себе та в свої сили. Творчість – найважливіший компонент здоров'я та щастя, посмішки на обличчі дітей, основна навичка, яка є обов'язкова для всебічного розвитку учнів початкової школи [3].

Зусилля педагога повинно бути спрямоване на формування в учня оригінальності, незвичайності висловлюваних ідей, яскраве вираження прагнення до інтелектуальної новизни; на розвиток семантичної гнучкості, тобто здатності бачити об'єкт під новим кутом зору, виявляти його нове використання, розширювати функціональне застосування практично. Доцільно звертати увагу на образну адаптивну гнучкість, тобто здатність змінити сприйняття об'єкта таким чином, щоб бачити його нові приховані від спостереження сторони, на семантичну спонтанну гнучкість - здатність продукувати різноманітні ідеї у невизначеній ситуації, зокрема у такій, яка не містить орієнтирів цих ідей. Творчі здібності охоплюють певний набір розумових та особистісних якостей, що визначають наявність здатності до творчості.

Розвиток творчих здібностей – це процес з удосконалення психічних властивостей та якостей особистості, які необхідні для успішного оволодіння різними видами діяльності та розвитку особистості.

Література

1. Коменський Я. А. Цитати. URL: <https://citaty.su/citaty-i-aforizmy-yana-amosa-komenskogo>
2. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: підручник. К. : Міленіум. 2006. 346 с.
3. Суходольська Ю. М., Товканець Г.В. Особливості застосування методів виховання у естетичному розвитку учнів молодшого шкільного віку. *Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів*. Мукачево : Вид-во МДУ. 2021. С. 218-219.
4. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. К. : Радянська школа. 1974. 286 с.

THE USE OF INTERCHANGABLE ENGLISH SYNONYMS IN DIFFERENT PEDAGOGICAL SITUATIONS

Synonymy is a phenomenon that is widely spread in both English and Ukrainian. It is defined as “two or more lexical items which have the same meaning if they can replace each other without any change in the meaning of that context” [1]. Depending on the different functional styles of the text, the phenomenon of synonymy often occurs through transformations in certain stylistic figures of the language. This phenomenon is based on the interaction of similar meanings, which are expressed through the synonymy of words or their variety.

The determination of the synonymy of words can be done through a detailed study of their interchangeability in the text. Because of this, words should be considered depending on their specific meanings. Words can be synonymous due to similarity or equivalence, and if the process of replacing each other does not change the content of the utterance in the context. Thus, the difference between synonyms, if polysemantic words are compared in one of their meanings, has stylistic features.

A word can express a myriad of implications, connotations, and attitudes in addition to its basic “dictionary” meaning. And a word often has near-synonyms that differ from it solely in these nuances of meaning [2].

One of the possible context to illustrate the practical use of synonyms is a pedagogical situation, an interaction between a teacher and the pupils in the class. It may be hard to keep students focused on a task, especially young learners, who can easily get distracted, and it can be complicated to come up with the ways of keeping them engaged. Though, a teacher should find the words to draw their attention; and such words should be numerous. Every notice that students show a lack of interest and get distracted from something and you have to “draw their attention” or “pay their attention”? Generally, it means the same thing; we are faced with attention, but as a matter of fact, it cannot be interchangeable. In other words, it is not appropriate to create interchangeability between them. But instead of “pay attention”, we can use such synonyms as: “take notice”, “concentrate”, “focus”, “zero in on”, “concern yourself” etc.

Young learners get motivated when praised, so using many different synonyms to estimate the work done well is welcome: *good job, well done, awesome, way to go, bravo, congratulations, great effort, right on, good for you, there you go, full marks, attaboy, hats off!* The more words of the kind a teacher is using, the more vivid his or her speech is and the students pay attention to the words of their mentor.

Synonyms not only have their own methodological nature, but also bear special emotional connotation, which together form a holistic view of methodological meanings. Because of their emotional and methodological differentiation, each one has their own role in speech. Therefore, sometimes it is wrong to use one of them when the other synonym should be used [3].

In the end, English has a rich vocabulary that reflects the borrowings it has taken from all over the world. Some words can be interchanged in all contexts, without any shift in connotation, but other words require a particular context because of their own set of meanings and unique qualities.

References

1. Andreichuk N.I. Contrastive lexicology of English and Ukrainian languages: theory and practice: textbook. Kherson : Publishing House "Helvetica". 2019. 236 с.
2. Edmonds Ph. Near-Synonymy and Lexical Choice. *Computational Linguistics*. 2002. Vol. 28. No. 2. P. 105.
3. WORD CHOICE AND SYNONYMY IN CONTEXT / G. A. Saydaliyeva et al. // *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*. 2020. Vol. 7. No. 11. P. 265.

УДК 378.147:005

ГИРБА К. В., ЛАЛАК Н. В.
Мукачівський державний університет

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ ПЕДАГОГА

Одним із головних завдань в контексті реформування освіти є підготовка педагогів, здатних компетентно, відповідально й творчо здійснювати професійну діяльність, постійно прагнути до саморозвитку й самоосвіти, тобто бути активним суб'єктом освітньої діяльності, якому притаманна власна професійна позиція.

Аналізуючи науково-педагогічну літературу [1; 2; 5], ми з'ясували, що феномен професійної позиції вчителя в педагогіці тісно пов'язаний із суспільно-політичними змінами історичного процесу, які зумовлювали динаміку провідних особистісних якостей і суб'єктних його властивостей. У філософії позицію педагога вивчають на загальнометодологічному рівні в аспекті дослідження активної життєвої позиції людини загалом, як форму світоглядного підходу до її трактування. Це поняття конкретизується в працях багатьох відомих мислителів у контексті становлення життєвої позиції вихователя-наставника як основи його самовираження, прояву небайдужості й активності у роботі з дітьми, у процесі виконання професійних обов'язків (Сократ, Піфагор, Конфуцій, Паскаль та ін.).

Найбільш активно проблему формування професійної позиції педагога вивчали у 90-і роки ХХ століття, що зумовило виокремлення низки напрямів дослідження цього феномену (філософського, соціологічного, психолого-педагогічного), визначених працями А. Маркової, О. Гуторової, К. Бурмистрової, Л. Красовської, К. Лаптевої, І. Луценко, С. Щербини й ін. [1].

У словниках та енциклопедіях «позицію» трактують як твердження, погляд, оцінку певного факту, події, явища; дію, поведінку, зумовлену ставленням людини, оцінкою нею певних подій і явищ [3; 6; 7]. Достатньо широко термін «позиція» застосовується у наукових доробках у контексті характеристики професійної діяльності, зокрема педагогічної професії. Тому особливий інтерес для нашого дослідження становлять близькі за змістом поняття «позиція педагога», «педагогічна позиція», «професійна позиція

педагога», що висвітлюється у публікаціях Г. Абрамової, Г. Аксьонової, В. Бедерханової, М. Боритка, І. Ісаєва, Л. Кондрашової, Л. Красовської, А. Маркової, Л. Мітіної, В. Сластьоніна, В. Слободчикова, О. Темченко, А. Чернявської, В. Шаталова, Е. Шиянова та ін.). Так згідно із Л. Бутенко, позиція педагога – це позиція людини, яка самовизначилася в усій повноті своєї професії [2].

В. Сластьонін трактує позицію учителя-вихователя як систему інтелектуальних, вольових і емоційно-оцінних відносин зі світом, педагогічною дійсністю і педагогічною діяльністю, що є джерелом активності вчителя. Ця система, на думку вченого, визначається, з одного боку, тими вимогами, очікуваннями і можливостями, які ставить та надає педагогу суспільство, а з іншого – діють внутрішні, особисті джерела активності (переживання, мотиви та завдання педагога, його ціннісні орієнтації, світогляд, ідеали тощо)

Нам імпонує позиція В.Святохи, який інтегрує проблему формування позиції особистості педагога з процесом його професійного розвитку, можливого через освоєння власне професійної ролі, розвиток професійної мотивації, інтересів і установок, які слугують показником готовності до вирішення специфічних педагогічних завдань, пов'язаних із входженням у світ власної професії. Вагомими є погляди В. Сухомлинського, який одним із перших проголосив важливість гуманного ставлення в педагогічній діяльності Учений розглядав цю позицію як головне свідчення професіоналізму вчителя [4].

Аналіз літератури з досліджуваної проблеми дозволяє визначити такі функції професійної позиції педагога: світоглядну, мотиваційну, професійної соціалізації, самоідентифікації, рефлексивну, діяльнісно-перетворювальну, мобілізаційну, регулятивну, функціясамопрезентації.

Отже, професійна позиція виражає готовність фахівця до виконання свого професійного призначення відповідно до вимог і запитів суспільства й визначається усвідомленим, відповідальним його ставленням до себе як суб'єкта освітньої діяльності, до результатів розвитку закладу загальної середньої освіти. Формування професійної позиції забезпечує ефективність роботи вчителя щодо інтелектуального й духовного розвитку суб'єктів освітньої діяльності; дозволяє формувати в них широкий світогляд, систему культурних і суспільних цінностей на основі власного життєвого досвіду; забезпечує результативність форм, методів і засобів педагогічного впливу.

Література

1. Бедерханова В. П. Особистісно-професійна позиція педагога. К.: 2001. 220 с.
2. Бутенко Л. Л. Формування позиції педагога *Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки*. 2005. № 9(92). С. 184–192 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун». 2009. 1736 с.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5 т. К.: Рад. школа, 1976. Т. 4: Розмова з молодим директором. К.: Радянська школа. 1976. С. 393-628.
5. Темченко О. В. Педагогічні умови формування професійної позиції вчителя: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Х., 2010. 267 с.
6. Професійна освіта: Словник / [уклад. С.У.Гончаренко та ін.; за ред. Н.Г.Ничкало].

К.: Вища школа. 2000. 380с.

7. Український педагогічний словник / [укл. С.У.Гончаренко]. К., 1997. 374с.

УДК 377''18/19''(477.87)

ГОЛОМБ В.Ю., КОБАЛЬ В.І.
Мукачівський державний університет

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В ЗАКАРПАТТІ КІНЦЯ ХІХ- ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Метою нашої роботи є дослідження процесу становлення та розвитку закладів системи професійно-технічної освіти в Закарпатті, відповідно до історичних періодів та вивчення соціально-педагогічних основ функціонування закладів професійно-технічної освіти Закарпаття зазначеного періоду, структури та змісту освітнього процесу того часу у підготовці кваліфікованих робітників ремісничих професій краю.

У даному напрямку наукових досліджень проводилося мало, про що свідчить незначна кількість публікацій у науковому середовищі.

Разом з тим, історичні аспекти регіонального розвитку освіти в Закарпатті розкрито у дослідженнях М.Болдижара, М.Вегеша, Г.Вереша, В.Гарагонича, І.Гранчака, Д.Данилюка, С.Жупанина, М.Зимомрі, В.Ілька, П.Лизанця, М.Макари, О.Ороса, Г.Павленка, В.Палька, І.Попа, С.Федаки, В.Химинця, В.Худанича та ін.

Педагогічні особливості регіонального розвитку освіти в Закарпатті розкрито у дослідженнях М.Баяновської, О.Бенци, В.Гомонная, Д.Демчилі, А.Ігната, М.Кляп, М.Кухти, І.Небесника, Г.Розлуцької, В.Росула, Т.Росул, О.Фізеші, П.Ходанича, О.Яцини та ін. [1].

Алгоритм нашої дослідницької роботи передбачає дослідження наступних етапів розвитку професійно-технічної освіти, відповідно до історичних періодів.

Виникнення і перший період становлення та розвитку системи професійно-технічної освіти на Закарпатті (перші спеціальні ремісничі державні школи - кінець ХІХ століття – початок ХХ століття, коли Закарпаття перебувало у складі Австро-Угорської імперії).

Пізніше, другий період, із включенням Закарпаття у вересні 1919 року до складу Чехословаччини, значно розширюється мережа навчальних закладів системи професійно-технічної освіти: перша державна фахова деревообробна школа для учнів – ремісників на Закарпатті в Ужгороді, типові ремісничі школи в інших місцях краю, яких, станом на 1936 рік, нараховувало уже 25 [2].

Позаяк наш край пізніше всіх увійшов до складу Радянської України, то і відлік часу існування нової системи професійно-технічної освіти розпочинається лише з 1945 року (третьій період). Зрозуміло, що моделлю цієї системи стала існуюча радянська система трудових резервів. Першими професійними училищами краю були: ремісниче училище №6 в Ужгороді (1945 р.), школа механізації сільського господарства в с. Вилоч на Виноградівщині. Згодом

відкриваються ремісничі, технічні, професійно-технічні, училища в Сваляві, Берегові, Хусті, Мукачеві тощо. Основними професіями на той час були: столяри, столяри-червонодеревники, теслярі, муляри, штукатурки, муляри, слюсарі-ремонтники, швачки, закрійники одягу, механізатори сільського господарства.

Першим етапом нашого дослідження є аналіз архівних документів періоду кінця XIX століття, коли Закарпаття перебувало в складі Австро-Угорщини, а саме: Наджупан Бережської жупи м. Берегово. Особливу увагу буде звернено на аналіз нормативно-правових актів, які регулювали освітньо-виробничий процес, структури освітнього процесу, яка діяла в ремісничих школах, видів ремесел, які були розповсюдженими на той час.

Література

1. Дацків І.Є. Професійна освіта жінок у Закарпатті (1919 – 1939 рр.). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія “Педагогіка, соціальна робота”*. Випуск 32. 2014. С. 68-73.

2. Професійно-технічна освіта Закарпаття: минуле та сьогодення (1945-2021). URL : <http://zpto.ues.net.ua/index.php/about-us/the-history-of-vocational-education-transcarpathia/item/991-zistorii-proftekhosvityzakarpatskoioblasti>

УДК 376.014.12:37.011.3-056.36(477)

ГОМА І. В.

Мукачівський державний університет

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСВІТУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УКРАЇНІ

Право на освіту дітям з особливими освітніми проблемами в Україні на рівні держави забезпечують через формування законодавчої бази ухваленням законів, указів, постанов й нормативно-правової бази через накази, листи, методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України. Попри актуальність інклюзивної освіти, спостерігаємо проблеми у площині практичної реалізації, що означає не всі діти з особливими освітніми потребами успішно реалізують право на доступ до якісної освіти. Розглянемо низку причин, які на нашу думку, перешкоджають активному залученню дітей з особливими освітніми потребами до середовища загального закладу освіти.

Уважаємо, що у нашому суспільстві все ще панує переконання, що поділ на спеціальну й загальну освіту є доцільним. Виокремлення окремих категорій дітей в ізольоване від суспільства середовище все ще вважають виправданим і корисним для дітей з інвалідністю чи іншими особливими потребами. Стереотипність мислення і психологічна неготовність педагогічних працівників працювати з дітьми з особливими освітніми потребами в закладі загальної освіти обмежує доступ дітей з особливими освітніми потребами до якісної освіти. Упереджене ставлення порушує принцип рівності, тому що виокремлення дітей за ознакою соціального статусу, нації, релігії, інвалідності є дискримінацією.важаємо, що важливим інструментом для подолання стереотипного мислення й упередженості є формування позитивної громадської думки щодо інклюзивної

освіти шляхом організації інформаційних кампаній, які б сприяли виконанню законів, спрямованих на реалізацію права на освіту дітей з інвалідністю. Руйнування стереотипів великою мірою залежить від колективу закладу освіти, які покликані створювати безпечне інклюзивне освітнє середовище. Іншими словами, колектив закладу освіти покликаний зміщувати акценти із інвалідності, що асоціюють із безпорадністю й хворістю на особистість, яка має право заявляти на свої права й вимагати їх реалізації.

Також потрібно підвищувати психологічну готовність педагогічних працівників до навчання дітей з особливими освітніми проблемами в середовищі закладу загальної освіти. Численні дослідження свідчать про низький рівень психологічної готовності педагогічних працівників активно залучати дітей з особливими освітніми потребами в освітній процес. Констатовано, що психологічна готовність до педагогічної діяльності являє собою сукупність певних станів особистості та її психологічних властивостей, що складають підсистеми короточасної та тривалої готовності. Базовими компонентами психологічної готовності до педагогічної діяльності виокремлено педагогічні здібності. Так, за Ф. Гоноболіним структуру педагогічних здібностей складають здібність розробляти навчальний матеріал для учнів; розуміння вчителем учня; творчість у праці; педагогічний вольовий вплив на дітей; здібність організувати дитячий колектив; інтерес до дітей; змістовність і яскравість мови; педагогічний такт; здібність пов'язувати навчальний матеріал з життям; спостережливість; педагогічна вимогливість [1]. Таким чином підвищення рівня психологічної готовності педагогічних працівників залежить від рівня професійної підготовки педагогічних працівників до діяльності в інклюзивному середовищі закладу освіти. Дещо інший підхід до тлумачення терміну «психологічна готовність» має Т. Жадан, яка у структурі психологічної готовності виокремлює емоційне прийняття дитини із різними нозологіями; готовність залучати дітей із інвалідністю до освітньої діяльності; задоволеність власною педагогічною діяльністю [2].

Важливим чинником реалізації права на освіту дітей з особливими освітніми потребами є матеріальний стан сім'ї. Особливої актуальності розв'язання цієї проблеми набуває в умовах дистанційної освіти. Як правило, діти з особливими освітніми потребами проживають у сім'ях з низьким достатком. Так Центр Разумкова спільно з Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» провели опитування, в якому виявили, що брак технічних засобів зазначають близько 20–30% громадян у невеликих містах (до 100 тисяч мешканців) і цей відсоток збільшується із зменшенням величини населеного пункту [3]. Незабезпеченість технічними засобами навчання кожного учня порушує його право на доступ до якісної освіти. Унаслідок матеріальних проблем спостерігаємо зниження якості освіти.

Отже, ми розглянули декілька проблем, що гальмують реалізацію права на якісну освіту дітей з особливими освітніми потребами. Лише комплексний підхід уможливить розв'язання окреслених проблем і забезпечить упровадження інклюзивної освіти.

Література

1. Гоноболин Ф.Н. О некоторых психических качествах личности учителя. *Вопросы психологии*. 1975. №1. С.110–111.
2. Жадан Т. О. Готовність педагогів закладу загальної середньої освіти до роботи в інклюзивному просторі. URL: <https://naurok.com.ua/gotovnist-pedagogiv-zakladu-zagalno-seredno-osviti-do-roboti-v-inklyuzivnomu-prostori-266623.html>
3. Більшість українців негативно ставляться до дистанційної освіти – опитування. URL: <https://nus.org.ua/news/bilshist-ukrayintsiv-negatyvno-stavlyatsya-do-dystantsijnoyi-osvity-opytuvannya/>

УДК 37.091.3-028.76:373.3.016

ГОМОВИЧ О.Я.
Мукачівський державний університет

НЕТРАДИЦІЙНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Урок – це динамічна та варіативна форма організації процесу цілеспрямованої взаємодії (діяльності та спілкування) вчителів та учнів, що включає зміст, форми, методи і засоби навчання та систематично застосовується для вирішення завдань освіти, розвитку та виховання у процесі навчання. Сучасний урок – це класичні форми урочного викладання, що постійно розвиваються, поєднують у собі нетрадиційні технології, потребують використання нетрадиційних методів та забезпечують ефективну соціалізацію особистості учнів.

Останнім часом все частіше використовується поняття «нетрадиційні уроки», яке, як свідчить аналіз джерел, не має єдиного загальноприйнятого визначення серед науковців і практиків. Нетрадиційний, на думку І. Малафіїк, – це такий урок, в якого його традиційні елементи виконуються нетрадиційними способами і на цій основі структура цього уроку суттєво відрізняється від структури традиційного уроку. На цій підставі можна стверджувати, що нетрадиційний урок – це розвиток, рух структури традиційного уроку. Отже, якщо хоча б один елемент традиційного уроку буде реалізовано нетрадиційним способом, то вже такий урок певною мірою можна назвати нетрадиційним, або традиційним з нетрадиційним виконанням одного із елементів уроку. Автор акцентує увагу на тому, що навіть якщо кількість елементів уроку, виконаних нетрадиційним способом, буде невеликою, але такою, що приведе до суттєвої зміни структури уроку, то такий урок називатимемо повністю нетрадиційним [1, с.281].

Нетрадиційні уроки – одна з форм активного навчання, в ході якої здійснюється спроба підвищити ефективність навчання, можливість об'єднати і здійснити на практиці усі принципи навчання з використанням різних засобів та методів навчання.

Метод навчання, згідно із визначенням І. Малафіїк, – це шлях, яким здійснюється рух досвіду суб'єкта навчання, його розвиток. Цей шлях, на думку автора, пов'язаний з діяльністю вчителя та діяльністю учнів з досягнення цілей навчання. Метод навчання – складне педагогічне утворення, яке має системний

характер, тобто є системою. Науковець виділяє його системні характеристики, зокрема: що є елементами системи (кожна система є сукупністю елементів), що виконує роль системотвірних чинників (у кожній системі діє їх декілька), яка її структура, як здійснюється характерна для даної системи взаємодія елементів, унаслідок чого у ній виникає системна (емерджентна) властивість, яка у свою чергу діє на всі атрибутивні ознаки системи (її морфологічні компоненти) [1, с. 218]. Важливою для нас є думка І. Малафіїк, що внутрішнім, або змістовим боком методів навчання є: рух змісту основ наук, техніки і мистецтв, які викладаються; логічний бік розумової діяльності учнів, що відповідає логіці засвоєної науки, а також віковим особливостям учнів; психологічний бік методу притаманний будь-якому навчальному процесові; різні види навчально-пізнавальної діяльності учнів, стимулювання і мотивація учіння [1, с. 222].

Ю. Бабанський трактує метод навчання як спосіб впорядкованої взаємозв'язаної діяльності викладача й учнів, діяльності, спрямованої на розв'язання завдань освіти, виховання і розвитку в процесі навчання. Автор вважає, що це категорія, яка не є інструментом впливу, вона стосується однаковою мірою як учителя, так і учня. Метод навчання, як стверджує Ю. Бабанський, – це спосіб взаємозв'язаної діяльності вчителя й учнів, але це не просто спосіб діяльності, а спосіб впорядкованої діяльності. Вираз «впорядкованої» надає діяльності статусу особливої організації цієї діяльності [2].

У структурі методу навчання – способи діяльності учителя і способи діяльності учнів – це взаємозв'язані між собою елементи системи, між ними існує органічний зв'язок, суть якого субординація, підпорядкування. Іншими словами, це означає, що методи навчання є такою взаємопов'язаною сукупністю, за якої способи діяльності учнів адекватні, тобто відповідні способам діяльності вчителя. І. Малафіїк стверджує, що зв'язок між цими елементами однобічний, у напрямі від способів діяльності учителя до способів діяльності учнів, тобто перший елемент (способи діяльності учителя) індукує адекватний йому другий елемент (способи діяльності учнів). Зрозуміло, що це не проста сукупність елементів, а власне така, яка забезпечує досягнення цілком конкретної мети навчання. Саме мета навчання і визначає способи діяльності учителя і відповідних їм способів діяльності учнів. Автор вважає, що в структуру методу навчання входять такі елементи: ціль навчання, способи діяльності учителя, способи діяльності учнів та конкретна психологічна закономірність засвоєння матеріалу [1, с. 224].

До нетрадиційних уроків відносять: інтегровані уроки (читання-мова, мова-природознавство та ін.); уроки змістовної спрямованості; урок-змагання; урок-мандрівка, подорож; театралізований урок та ін. Відповідно, проведення таких уроків передбачає використання вчителем нетрадиційних методів.

Нетрадиційні методи навчання – це різноманітні форми і прийоми, що відрізняються від методів традиційного уроку. Мета нетрадиційних методів навчання: формувати розвинуте критичне мислення, здатність мати власну точку зору; виробляти навички ефективного спілкування; навчати творчо працювати;

формувати бачення самого себе, вміння критично, але адекватно оцінювати себе та інших тощо. Учителі початкових класів, відповідно до вимог НУШ, використовують ігрові методи, метод проєктів, метод ПРЕС, мозковий штурм, метод гронування, мікрофон, акваріум та ін. Викликають інтерес в учнів застосування на уроках інтелект-карт, методики шести цеглинок, LEGO та ін. Усі вони спрямовані на розвиток пізнавальної активності молодших школярів, забезпечують формування навчальних та інтелектуальних умінь та сприяють розвитку творчості. Зазначимо, що успіх вибору і використання нетрадиційних методів навчання в освітньому процесі залежить від фаховості вчителя початкових класів, рівня розвитку його творчих здібностей, креативності, інноваційності тощо.

Література

1. Малафіїк І.В. Дидактика: Навчальний посібник. К.: Кондор. 2005. 397 с.
2. Бабанський Ю.К. Оптимизация процесса обучения: Общедидактический аспект. М. 1981. 254 с.

УДК: 373.3. 016:81367(043.2)

ГОПОНЬКО С. І., ХОМА О. М.
Мукачівський державний університет

ВИВЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СИНТАКСИСУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ НА КОМПЕТЕНТІСНИХ ЗАСАДАХ

Початкова школа працює за новим Державним стандартом, Типовими освітніми програмами та підручниками «Українська мова та читання». Освітній процес спрямований на формування ключових та предметних компетентностей. «Метою вивчення української мови та літератури, мов та літератур відповідних корінних народів і національних меншин є формування комунікативної, читацької та інших ключових компетентностей; розвиток особистості здобувачів освіти із застосуванням засобів різних видів мовленнєвої діяльності; здатності спілкуватися українською мовою, мовами відповідних корінних народів і національних меншин для духовного, культурного і національного самовираження, користуватися ними в особистому і суспільному житті, міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей»[1].

Спілкування як процес вимагає засвоєння молодшими школярами усіх розділів мови, синтаксису зокрема. Слово, словосполучення, речення є важливими одиницями побудови тексту. Методика навчання української мови на компетентнісних засадах у центрі дослідження М. Вашуленка, О. Вашуленко, М. Захарійчук, К. Пономарьової та інших учених. За словами М. Вашуленка, «вивчення елементів синтаксису в початкових класах набуває особливого значення. Це насамперед пояснюється метою уроків української мови в початковій ланці освіти – допомогти молодшим школярам оволодіти нормами граматичної структури (будови) рідної мови, збагатити мовлення різноманітними формами і способами висловлення думки, піднести рівень

розвитку зв'язного мовлення. Оскільки одиницею зв'язного мовлення є речення, то цілком зрозумілою є вимога програми працювати над його засвоєнням систематично, цілеспрямовано, на кожному уроці навчання грамоти, граматики і читання незалежно від виучуваної теми. Важливість систематичної роботи над реченням пояснюється і тим, що на фоні речення (на синтаксичній основі) учні засвоюють лексичне значення слова, словотвір, фонетику, орфоепію і орфографію, морфологічні форми слів та їх синтаксичну роль, пунктуацію» [2, с.123].

Отже, засвоєння елементів синтаксису на компетентнісних засадах означає не тільки оволодіння теоретичними відомостями, а здатність особистості сформовані навички застосовувати в різних мовленнєвих ситуаціях. К. Пономарьова акцентує увагу на застосуванні на уроках української мови компетентнісно орієнтованих завдань. «Особливість таких завдань полягає в тому, що вони спрямовані не на відтворення інформації, а на організацію самостійної пошукової і творчої діяльності школярів з метою вирішення певних життєвих проблем. Тому в умовах компетентнісно орієнтованого навчання важлива не кількість засвоєних знань, а здатність учнів самостійно шукати потрібну інформацію, вибирати спосіб дії в певних умовах і, що найголовніше, застосовувати необхідні знання, уміння й навички для розв'язання поставлених навчальних завдань» [3].

Виходячи із мети навчання української мови в початковій школі, особливостями вивчення елементів синтаксису є:

- 1) засвоєння теми «Речення» у певній системі – від 1 до 4 класу відповідно до вимог Типових освітніх програм;
- 2) забезпечення реалізації змістових ліній мовно-літературної освітньої галузі Державного стандарту у взаємозв'язку;
- 3) застосування інноваційних методів навчання, рекомендованих для Нової української школи;
- 4) засвоєння на основі речення інших розділів мови;
- 5) вивчення теми у зв'язку з пунктуацією (у межах програми);
- 6) добірка аналітичних, синтетичних, творчих вправ та компетентнісних завдань з метою формування в учнів комунікативних умінь.

Акцентуємо увагу на важливості застосування вправ-дослідження. Як приклад, обґрунтуйте, чому в реченні «Я люблю свій рідний край» – слово «край» є другорядним членом. Це дасть можливість розвивати в учнів креативне мислення, позаяк означене дослідження вимагає знань з розділу «Частини мови».

Таким чином, нами окреслено особливості вивчення елементів синтаксису на компетентнісних засадах.

Література

1. Державний стандарт початкової освіти. *Учитель початкової школи*. 2018. №4 (вкладка). С.1-16.
2. Методика навчання української мови у початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М. С. Вашуленка. К. : Літера ЛТД. 2010. 364 с.

3. Пономарьова К. Компетентісно орієнтовані завдання з української мови: особливості конструювання та застосування. *Учитель початкової школи: науково-методичний журнал*. 2016 № 12. С.10-13.

УДК [378:37.011.3-051:502/504]:37-044.247(043.2)

ГРАБ М. В.
Мукачівський державний університет

ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ОДНА ІЗ СКЛАДОВИХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Одним з пріоритетних напрямків нової української школи є формування сучасного природничо-наукового світогляду здобувачів освіти, а саме: здатності оцінювати практичне значення наукових досягнень різних галузей природознавства у житті людини і суспільства; розуміти морально-етичні й соціальні аспекти природничих досліджень, їх вплив на навколишнє середовище. Лише сучасний вчитель, який має ґрунтовні інтегровані природничі знання, може здійснювати ефективну педагогічну взаємодію з школярами, володіє розвинутими вміннями й навичками науково-дослідної роботи та ефективно використовує інноваційні освітні технології, здатен забезпечити реалізацію означених стратегічних завдань. Відтак, пріоритетним напрямом діяльності ЗВО є створення відповідного освітнього середовища підготовки майбутніх учителів. Це зумовлює необхідність внесення змін до навчання здобувачів вищої освіти спеціальних дисциплін, які розкривають сутність світоглядної, прикладної та практико орієнтованої професійної спрямованості змісту та методів навчання природничих дисциплін зорієнтованих на результат [1].

Під інтеграцією в галузі освіти розуміємо складне та багаторівневе явище. У наукових доробках І. Зязюна, знаходимо сутнісні характеристики інтеграції на рівні методологічного обґрунтування впровадження інтегративних процесів у професійній освіті. Серед ключових аспектів інтеграції виділяємо об'єктивні передумови та чинники, що обумовлюють процес встановлення цілісності як результат інтеграції з її розрізнених елементів на рівні якісних та кількісних перетворень. Вони визначають суттєві ознаки інтеграції професійної освіти а саме педагогічну цілеспрямованість, наявність структури в інтеграційних процесах, їх відносну самостійність, певну стабільність і стійкість.

У працях С. Гончаренка, І. Козловської, О. Сергєєва [3] висвітлені дидактичні аспекти теорії інтеграції природничої освіти. Науковцями відзначається важливість підвищення теоретичного рівня освіти та обґрунтовується доцільність пошуку нових підходів у навчанні природничих дисциплін, спрямованих на розв'язання суперечності між вимогами високого теоретичного рівня навчального матеріалу та його доступністю, наочністю і посильністю. Розв'язання цієї проблеми сучасною дидактикою забезпечується відповідними принципами. Зокрема: генералізації знань, як основи підвищення ролі структурування навчального матеріалу поряд з виявленням сутності цілісного підходу до його вивчення, організацією системного та узагальненого

його засвоєння; фундаментальності – як основи, що забезпечує віддзеркалення методів природничо-наукового пізнання в навчанні природничих наук; професійної спрямованості освіти, здатного балансувати процес розширення змісту через зв'язок і узгодженість у цілях, змісті, організаційно-методичному забезпеченні етапів освіти, які межують один з одним; корелятивності – шляхом узгодженої взаємодії елементів інтеграції, імперативності – через виявлення якісно нових властивостей у результатах інтеграції, доповнюваності – як основи, що вказує на доцільність врахування об'єктивних чинників диференціації освіти; міждисциплінарних зв'язків, що сприяють підвищенню якості професійної освіти.

Варто зазначити, що соціальний досвід освіти за своєю сутністю є інтегративним, тому в процесі фахової підготовки повинні створюватись умови для інтегративної пізнавальної діяльності майбутніх учителів, які сприятимуть формуванню в них цілісного світорозуміння і світогляду. Розв'язання подібних завдань нині покладають на міждисциплінарні зв'язки. На рівні фахової підготовки майбутніх учителів природничих наук міждисциплінарні зв'язки дозволяють встановити не лише своєрідні «містки» між навчальними дисциплінами, але й за рахунок інтегративних чинників взаємозв'язку природничих наук побудувати цілісну систему навчання, що є важливою умовою й результатом інтегративного підходу[2].

Застосування принципів міждисциплінарної інтеграції до оптимізації навчального процесу у ЗВО нині є очевидним фактом. Інтеграція як втілення інтегративного підходу до навчання – це один із засобів, який спроможний уніфікувати, об'єднати й сконцентрувати знання на основі взаємопроникнення його елементів, зміцнення й ускладнення зав'язків між ними. Цей процес є набагато ширшим, ніж поняття міждисциплінарні зв'язки, та передбачає віддзеркалення в змісті природничих дисциплін тих діалектичних взаємозв'язків, які об'єктивно діють у природі і пізнаються природничими науками. Інтеграція зміцнює не лише зв'язок, але й взаємопроникнення змісту окремих природничих дисциплін, зокрема шляхом систематизації навчального матеріалу в рамках фундаментальних теорій. Адже структура навчальної дисципліни повинна віддзеркалювати сучасні погляди наукової теорії. Дидактикою доведено, що інтеграцію забезпечують різноманітні інтегративні чинники: складні об'єкти пізнання, методи дослідження, наукові ідеї і теорії, цілі науки і наукові картини світу. Поряд з цим окремі теорії не можна розглядати розрізнено одна від одної, бо інтегрований зміст навчання уможливорює створення цілісний образ реальності. Тому в контенті навчальної дисципліни виділяють окремі змістові лінії, за якими узагальнені знання, наприклад, природничих наук, формують конкретну наукову картину світу – природничо-наукову картину світу.

Інтеграція у процесі фахової підготовки майбутніх учителів має ґрунтуватись на системоутворювальних орієнтирах цілеспрямованої навчально-пізнавальної, науково-практичної, науково-дослідної діяльності здобувачів вищої освіти. Головною метою вивчення студентами природничих дисциплін є

не лише оволодіння ними універсальною методологією природничого пізнання до аналізу природи, а й розуміння сукупності загальних ідей, принципів законів, загальних відомостей про будову, рух, взаємодію об'єктів природи, тобто оточуючого нас матеріального світу. Реалізація інтегративних підходів – істотний фактор підвищення ефективності освітнього процесу, який може забезпечити якісну підготовку вчителів природничих наук і передбачає максимальне використання на кожному з етапів професійної підготовки того, що досягнуто на попередніх етапах. Це, в свою чергу, потребує реалізації не лише міждисциплінарних зв'язків, а й послідовності вивчення природничих дисциплін, модулів, тем, співвідношення змісту фундаментальних складників природничих наук.

Отже, неминучим явищем реформування системи освіти України в контексті сьогодення є інтеграція. Структурування змісту природничих дисциплін і врахування міждисциплінарних зв'язків між ними є сучасним засобом підвищення ефективності та забезпечення якості навчального процесу в ЗВО. Це створює умови для засвоєння і систематизації знань, формування сучасного типу мислення, сприяє розробленню й упровадженню нових форм і методів активізації пізнавальної, науково-практичної, науково-дослідницької діяльності майбутніх педагогів.

Література

1. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : колективна монографія / [Зязюн І. А., Ничкало Н. Г., Сисоєва С. О. та ін.] ; за ред. І. А. Зазюна. – К. : Віпол, 2000. – 636 с.
2. Проблеми інтеграції у сучасній професійній освіті: методологія, теорія, практика : монографія / за ред. І. Козловської, Я. Кміта. – Львів: Сполом, 2014. – 243 с.
3. Сергєєв О. В. Тенденції інтеграції сучасної дидактики фізики як наукової дисципліни / О. В. Сергєєв, С. П. Куриленко // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Серія педагогічна. – 2011. – Вип. 7 : Модель середньої фізичної освіти в умовах переходу на 12-річний термін навчання. – С.135 – 141.

УДК 37.046:378:373.3.011.3-051:005.51:005.53(043.2)

ДЖАНДА Г. Б.
Фаховий коледж Закарпатського угорського
інституту імені Ференца Ракоці II

КОМПОНЕНТИ НАСТУПНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА ЗАСАДАХ ПРАКСЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

Проблеми наступності розглядалися науковцями в площині – «школа-професійне училище», «школа-університет», «коледж-університет». Серед них можна виділити А. Батаршева, В. Безрукову, Р. Гуревича, О. Дубинчук В. Лихача,, М. Махмутова, й І. Мельникова та інших педагогів, які розробили систему специфічних для відповідних навчальних закладів принципів навчання, що забезпечують взаємозв'язок загальної та професійної освіти. У своїх працях категорію наступності Р. Гуревич розглядає як об'єднання певних компонентів, серед них виділяє: цілі, засоби, організаційні форми навчання і виховання.

Дотримуючись такого підходу, науковець підкреслює: «...під наступністю у навчально-виховній діяльності слід розуміти встановлення таких співвідношень між цілями, змістом, методами, засобами, організаційними формами цієї діяльності на послідовних етапах навчання і виховання, які дають змогу будувати кожний новий етап з опертям на минулий досвід учня і таким чином полегшують їхню адаптацію до умов навчання в наступному класі або в новому навчальному закладі» [3, с. 53]. Таку ідею ми поклали в дослідження наступності у процес підготовки майбутніх учителів початкових класів.

У рамках нашого дослідження особливий акцент наступності розглядається через призму праксеологічного підходу, який передбачає встановлення норм, принципів та законів ефективної діяльності, продуктивної роботи, результативної праці. Науковці даний підхід розглядають як розвиток ідеї ефективної, раціональної й досконалої діяльності людини. П. Зуєв позиціонує дане явище як глобальне знання про людину, її діяльність і перетворення у суспільстві [4], а саме: «Наука, що досліджує норми, принципи, структуру та закономірності організації раціональної діяльності людей, спрямованої на підвищення продуктивності праці, вдосконалення життєдіяльності людини». Для педагогів праксеологія є методологічною основою оволодіння вміннями та навичками професійного функціонування в освітньому просторі, передумовою до формування умінь володіти власними діями [2, с. 136–143].

Основою праксеологічного підходу є категорії цінності та змісту, якості, норми, цілі, дії, процедури, результату та продукту, корекції діяльності. Дослідниця (Поліщук В.А.) підкреслює, що праксеологічний підхід дає змогу виявити ефективні способи орієнтації й удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців на забезпечення їх успішності в майбутній професійній діяльності; встановити зв'язок професійної підготовки фахівців з ефектами їх практичної професійної успішності; фіксувати й інтерпретувати праксеологічно значущі ефекти професійної підготовки [5, с. 149].

У працях О. Бартош виділено вміння, що формуються при використанні праксеологічного підходу. До них віднесли: аналітичні, прогностичні, конструктивні, організаторські, комунікативні, діагностичні, рефлексивні [1, с.14-21].

Перелічені вміння було взято за основу для визначення компонентів наступності професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах праксеологічного підходу. Найбільш суттєвими для нашого дослідження ми виділили такі складники: аналітично-прогностичний, інтерактивно-комунікаційний, організаційно-діяльнісний, рефлексивний (рис.1).

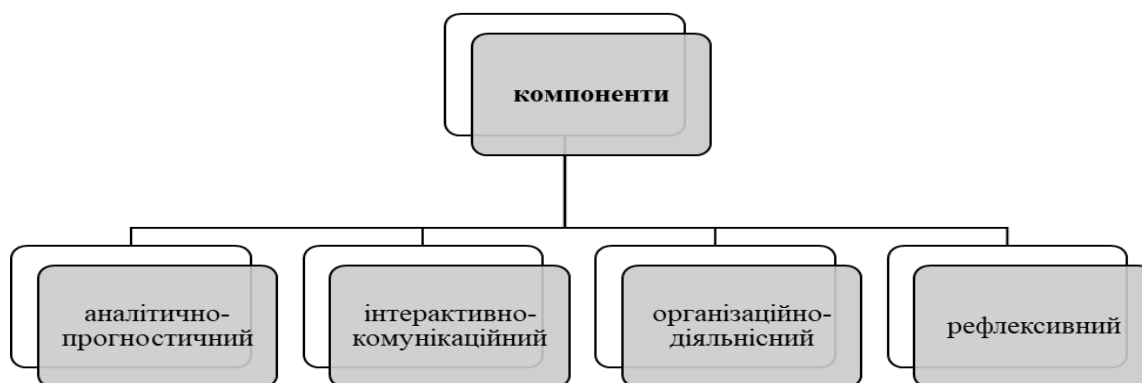

Рис.1. Компоненти наступності професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах праксеологічного підходу
Зупинимося на характеристиці кожного компонента.

Аналітично-прогностичний компонент поєднує критичний підхід до вивчення наукової літератури з фаху; інтерпретацію й аналіз поведінки і відносин та прогнозування можливостей удосконалення власної професійної майстерності; передбачення результатів професійних контактів та взаємин.

Інтерактивно-комунікаційний компонент передбачає поєднання активної взаємодії учасників освітнього процесу, що забезпечується тісною взаємодією слухачів між собою; здійснення управління процесом спілкування; встановлення робочих взаємин у колективі; подолання негативної реакції, що виникає в процесі професійної діяльності.

Організаційно-діяльнісний компонент розглядається як організація й оптимізація цілеспрямованої професійної діяльності; створення та підтримка умов для ефективного процесу надання допомоги, чіткого формулювання завдань з організації професійної діяльності; визначення змісту роботи з урахуванням індивідуального підходу до них; виокремлення та пошук рішень, які потребують взаємодії всіх учасників (індивідів, груп, громад, організацій тощо); робота за алгоритмом виробленого рішення та на основі практичних моделей.

Рефлексивний компонент забезпечує контроль і оцінювання результатів професійної діяльності інших та власної, пошук шляхів для усунення недоліків; забезпечення об'єктивної самооцінки й неперервного освітньо-професійного та інтелектуального розвитку; аналіз ефективності використаних засобів та методів у роботі.

Дослідження проводились на базі Фахового коледжу Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II та Мукачівського державного університету зі студентами спеціальності Початкова освіта. Напрацьовані матеріали використовувались при вивченні навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» (коледж) та «Методика навчання мовно-літературної освітньої галузі (українська мова)» (університет). Заняття проводилися за авторською методикою з використанням інтерактивних форм і методів навчання. Результати вивчення вказаних дисциплін дали позитивні результати.

Література

1. Бартош О. П. Деякі аспекти професійної підготовки майбутніх соціальних працівників на засадах праксеологічного підходу у вищих навчальних закладах України

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Вип.34. 2014. С.14-21.

2. Гнатів З.Я. Музична освіта в Україні: філософсько-праксеологічний підхід як методологічний концепт дослідження. Філософські обрії. 2017. № 37. С. 136–143.

3. Гуревич Р.С. Теоретичні та методичні основи організації навчання у професійно-технічних закладах: Монографія / За ред. С.У. Гончаренка. К.: Вища школа, 1998. 229 с.

4. Зуев П.В. Теоретические основы повышения эффективности деятельности учащихся при обучении физике в средней школе : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02. Санкт-Петербург, 2000. 344 с.

5. Поліщук В.А. Праксеологічний підхід як інноваційна основа вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Педагогіка, соціальна робота. 2014. Вип. 32. С. 148–150.*

УДК 510.29:[37.015.31:159.955-052]:37.016:51(043.2)

ДІДИК Я.В., ЛІБА О.М.
Мукачівський державний університет

ЗАДАЧІ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Однією з основних задач сучасної освіти є досягнення нової якості освіти орієнтованої на розвиток особистості учня, його пізнавальних здібностей, творчої ініціативи, самостійності.

Математика є одним із найбільш складних предметів для сприйняття учнями, тому виникає необхідність використання нестандартних методів та методик навчання.

Пріоритетними для школи поступово стають і такі методи навчання, які сприяють розвитку не лише продуктивного мислення дітей, а й створенню умов для творчих, евристичних пошуків школярів.

Однією з таких методик є використання какографії. Як відомо математичні помилки необхідно попереджати та вчасно коректувати знання та вміння учнів. На ряду з цим помилки можна використовувати для розвитку творчого мислення учнів.

Зокрема, можна використати такі форми роботи з помилковими розв'язаннями задач:

1. Вчитель записує на дошці розв'язування задачі, яке містить помилки. Досить часто учні помічають підступ вчителя, але буває і так, що розв'язування завершено, всі його «зрозуміли», питань немає. В таких випадках вчитель може запропонувати учням уважно перевірити розв'язування і тому, хто знайде помилку отримує найбільший бал. Можна бути впевненим, що мотивовані учні дуже швидко справляться із цим завданням.

2. Робота в парах. Вчитель роздає завдання - підбірку розв'язаних задач. В кожному завданні є помилки. Завданням: знайти помилки і виправити їх. Під час перевірки виконаних завдань всі помилки ретельно аналізуються. Крім того, розглядаються різні способи розв'язування запропонованих завдань.

Такі методичні прийоми мають ряд переваг:

а) інтерес в учня до навчального матеріалу зберігається навіть тоді, коли йому здається, що «він це знає»;

б) внаслідок детального аналізу помилки в означенні чи теоремі, всі учні зосереджуються на цьому моменті, їх знання стає усвідомленим;

в) учні постійно уважні: звикають не брати «на віру» жодну з фраз учителя;

г) виховується необхідний самоконтроль і критичне ставлення до матеріалу, що вивчається;

д) у школяра виробляються необхідні навички та алгоритми пошуку помилок і недоліків у його власних міркуваннях і записах;

е) учням надається можливість вчитися на чужих помилках.

Більшість завдань у процесі навчання математики, мають стандартний вигляд: розв'язати рівняння; розв'язати нерівність. Нам імпонує система роботи над сюжетними задачами С.О.Скворцової. Наведемо приклади завдань до задач:

• Зістав задачі 1 і 2. Що змінилося? Як ця зміна вплине на розв'язування задачі 2?

1) У Ганнусі було 13 намистин із метеликами й 15 - із квітами. Сестра їй подарувала ще 11 намистин. Скільки намистин стало в Ганнусі?

2) У Ганнусі було 13 намистин із метеликами й 15 - із квітами. Після того як сестра їй подарувала кілька намистин, у дівчинки стало 39 намистин. Скільки намистин подарувала Ганнусі сестра?

Зістав задачі 1 і 3. Що змінилося? Як ця зміна вплине на розв'язування задачі 3?

3) У Ганнусі було 11 намистин. Сестра їй подарувала ще 13 намистин із метеликами й 15 - із квітами. Скільки намистин стало в Ганнусі?

4) Сестра подарувала Ганнусі 13 намистин із метеликами й 15 - із квітами, і після цього в Ганнусі стало 39 намистин. Скільки намистин було в Ганнусі? Зістав задачі 3 і 4. Що змінилося? Як ця зміна вплине на розв'язування задачі 4? Розв'яжи її.

• Ігор цікавиться гідроелектростанціями України. Він склав для дітей у класі задачу: «Сума довжин усіх гребель Канівської, Каховської та Середньодніпровської ГЕС становить 21 км 263 м. Якщо додати довжини гребель Канівської та Каховської ГЕС, одержимо 13 км 773 м; довжини гребель Каховської і Середньодніпровської ГЕС - 10 км 763 м. Яка довжина гребель кожної із зазначених ГЕС?» Розв'яжи задачу, яку склав Ігор. Перевір результати, користуючись даними інтернету.

• Розв'яжи задачі. Перетвори їх на задачі іншого виду. 1) Ігор і Олег купили однакові тістечка та заплатили за них 112 грн. Скільки має заплатити кожний хлопчик, якщо Ігор узяв 5 тістечок, а Олег - 2? 2) У першому парку було 48 баків для скляного посуду, а в другому - 44. З першого парку вивезли на 72 кг скла більше, ніж із другого. Скільки кілограмів скла вивезли з кожного парку, якщо маса скла в банках однакова?

• Розв'яжи задачі, якщо можливо - двома способами. 1) Від двох пристаней, відстань між якими 116 км, одночасно назустріч один одному відійшли два човни й зустрілися за 4 год. Швидкість руху одного із човнів -

15км/год. Знайди швидкість руху іншого човна. 2) З аеродрому одночасно в протилежних напрямках вилетіли два вертольоти. Яка відстань буде між ними за 3 год, якщо швидкість руху одного вертольота 220 км/год, а іншого - 250 км/год? 3) Із двох міст, відстань між якими 600 км, одночасно назустріч одна одній виїхали дві вантажівки. За скільки годин вони зустрілися, якщо швидкість руху одної вантажівки 90 км/год, а іншої - 110 км/год? Перетвори кожен задачу на задачу на спільну роботу. Як це вплине на розв'язання задач? [1].

Дбаючи про розвиток творчих здібностей у школярів на уроках математики, залучаючи їх до творчої праці, ми створюємо необхідні умови для розвитку всіх якостей учнів. Учні, захоплені справою до вподоби, проявляють наполегливість, силу волі в опануванні тими знаннями й уміннями, які далеко випереджають програмні вимоги, але вкрай необхідні для реалізації їхніх творчих задумів. Саме в процесі розв'язання творчих задач, пошуку нестандартних способів їх розв'язання учні виробляють уміння критично мислити, вчаться дискусувати тощо [2].

Література

1. Скворцова С.О. Математика. 4 клас. / С.О. Скворцова, О.В. Онопрієнко. Ч.1. Харків : Ранок. 2019.

2. Сисоєва С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості. К.: Поліграфкнига. 1996. 406 с.

УДК 378.147:37.014.6:37.091.322.7(043.2)

ДОБОШ О. М.
Мукачівський державний університет

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗВО ЗА ДОПОМОГОЮ РОБОЧИХ ЗОШИТІВ

Зміни світоглядної парадигми сприяють формуванню нових пріоритетних цінностей у всіх сферах життя й діяльності, зокрема в освіті. Модернізація освіти в Україні вимагають висококваліфікованого, конкурентоспроможного педагога. Відповідно зростають вимоги до професійної підготовки і майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти для забезпечення гармонійного розвитку дітей.

Нормативними документами, зокрема Законами «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про вищу освіту», «Про охорону дитинства»; Національною доктриною розвитку освіти в Україні, Концепцією педагогічної освіти та ін. визначено напрями та шляхи підготовки педагогічних кадрів для закладів дошкільної освіти, які спрямовано на підвищення престижу та соціального статусу, забезпечення умов для професійного і культурного зростання вихователів ЗДО.

Пріоритетними завданнями системи освіти є розвиток творчої, самостійної, соціально активної та відповідальної особистості, із високим рівнем інтелектуальної культури, орієнтованої на неперервну самоосвіту й саморозвиток.

У світлі реформ необхідні нові концептуальні підходи до навчання майбутніх вихователів, нові методологічні, теоретичні та психолого-педагогічні підстави для його конструювання.

Вважаємо, що оптимізація освітнього процесу забезпечується відповідними дидактичними засобами навчання. Підтримуємо думку М. Комісарик, К. Кузнецової, що одним із способів досягнення означеного є впровадження в освітній процес робочого зошита з друкованою основою - РЗДО.

Аналіз педагогічної літератури та періодичних видань дає змогу говорити про значний інтерес науковців до можливостей робочих зошитів у підвищенні ефективності навчання. Зазначеній проблемі присвятили свої дослідження В. Онищук, О. Нільсон, Н. Преображенська, І. Худолєєв, Л. Єрмолаєва, І. Іонів, Ю. Троїцький, М. Савчин, В. Староста, Л. Нечволод, І. Упатова та ін., в яких розкрили окремі питання підвищення ефективності навчального процесу за допомогою робочих зошитів та сформулювали деякі методичні принципи організації роботи з ними.

Робота в РЗДО дає можливість вирішити питання поєднання реалізації теоретичних знань у практичній діяльності студентів під час вивчення дисциплін. Такий напрям роботи зі студентами може сприяти формуванню професійної компетентності майбутнього вихователя.

Робочий зошит з фахових дисциплін дошкільної освіти може розглядатися як особливий дидактичний засіб, що забезпечує ефективну організацію навчальної діяльності студентів, контроль і самоконтроль в процесі самостійного оволодіння теоретичним матеріалом.

За технологією впровадження РЗДО припускається зміна організації самостійної роботи студентів під час навчальних занять і вона є однією з найпростіших реальних можливостей оптимізації навчального процесу, що сприяє раціоналізації діяльності студента. Таким чином, розробка й упровадження РЗДО дають можливість реалізувати індивідуальний і диференційований підхід до здобувачів вищої освіти, оптимізувати процес навчання, підвищити рівень методичної підготовки майбутніх вихователів.

Як правило, РЗДО мають однакову структуру та містять титульний аркуш, зміст, вступ, пояснювальну записку, листи робочого зошита, список основної та додаткової літератури, словничок основних термінів і понять, додатки.

Робочий зошит можна успішно використовувати як в друкованому варіанті (для денної форми навчання), так і в електронному (для заочної форми навчання, під час дистанційного навчання), що забезпечує його пріоритетність.

Слід зазначити, що заклади вищої освіти ще повільно впроваджують ефективні засоби формування спеціальних компетентностей майбутніх вихователів. Вважаємо, що одним із ефективних засобів формування багатьох компетентностей майбутніх фахівців дошкільної освіти є застосування робочих зошитів під час проведення різних форм організації навчання, які сприяють організації повторення, закріплення, узагальнення та систематизації знань здобувачів вищої освіти з фахових дисциплін, вчать їх ефективно працювати з інформацією.

Таким чином, робочий зошит як дидактичний засіб є ефективним для активізації освітнього процесу, сприяє формуванню загальних та фахових, предметних компетентностей майбутніх вихователів дітей дошкільного віку.

Література

1. Марія Комісарик, Кузнецова Катерина. Використання робочого зошита упродовж вивчення навчальної дисципліни «Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень дітей дошкільного віку». Молодий вчений : науковий журнал. 2019. №7.1.(71.1). С. 27-31

УДК 37.091.113:316.72:37.013.43(043.2)

ДОБОШ О. М., КАРАМАНИЧ О.В.
Мукачівський державний університет

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ КЕРІВНИКІВ (МЕНЕДЖЕРІВ) ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Полікультурність сучасного світу, багатополарність політичних і соціальних позицій, множинність інтересів і відмінностей в якостях життя призвели до необхідності модернізації освіти відповідно до вимог європейського освітнього простору. В зв'язку з цим до менеджерів освіти висуваються нові вимоги як до фахівців в сенсі посередництва між культурами різних народів, організації міжкультурної комунікації, вмінні працювати в багатонаціональному колективі. Тобто керівники (менеджери) закладів освіти повинні мати відповідний рівень підготовки до професійної діяльності в сучасних умовах полікультурного освітнього середовища. Полікультурність стає невід'ємною компонентою професіоналізму керівників закладів освіти. Відтак, вивчення питання професійної діяльності керівників закладів освіти в полікультурному освітньому середовищі є актуальним.

Проблема формування професіоналізму та управлінської компетентності керівників закладів освіти знайшла своє відображення у працях вітчизняних учених В. Бондара, Р. Вдовиченко, Л. Даниленко, Г. Єльнікової, Н. Клокар, О. Королук, В. Крижка, В. Маслова, В. Мельник, В. Олійника, Н. Островерхової, О. Пометун, З. Рябової, Т. Сорочан, Є. Хрикова та ін. Більшість з них засвідчують, що управлінська діяльність керівника закладу освіти в сучасних умовах є поліфункціональною, полідіяльнісною і професійною.

Вітчизняні та зарубіжні дослідники Р. Агадулін, Т. Атрощенко, І. Васютенкова, Л. Воротняк, Л. Гончаренко, О. Гуренко, О. Дубасенюк, Б. Качур, Н. Кічук, В. Кузьменко, М. Сімоненко, О. Сухомлинська, Н. Якса та ін. важливого значення надають полікультурній підготовці майбутніх педагогів, керівників, здатних здійснювати професійну діяльність в умовах полікультурного освітнього середовища.

Позаяк професійна діяльність керівників (менеджерів) закладів освіти в умовах полікультурного середовища має свою специфіку, то завдання підготовки керівних кадрів закладів освіти спрямовані на знання основних структурних елементів полікультурного освітнього середовища; обізнаність із сучасними психолого-педагогічними технологіями навчання і виховання в

полікультурному освітньому середовищі; сформованість міжетнічної толерантності, розвиток культури міжнаціонального спілкування; уміння попереджувати та вирішувати міжетнічні конфлікти тощо [1].

Ці знання дають можливість керівникам закладів освіти здійснювати власну професійну діяльність на високому рівні, реагувати на зовнішні та внутрішні чинники полікультурного освітнього середовища, моделювати його відповідно до специфіки закладу освіти.

Актуальною для нашого дослідження є думка Б. Качура, що менеджер освіти, виступаючи активно діючою фігурою у полікультурному суспільстві, одночасно будучи носієм тієї чи іншої етнокультури, не зможе повністю реалізувати себе як фахівець, якщо у професійній підготовці не будуть враховані реальні запити сучасного суспільства і особиста зацікавленість здобувача у результатах навчання.

Від рівня професійної підготовки менеджера освіти, його полікультурної освіченості, уміння толерантно знаходити нові способи вирішення виникаючих проблем з урахуванням етнічних особливостей населення, залежать практична реалізація збереження цілісності суспільства, якісне керівництво закладами освіти в умовах полікультурного регіону та задоволення ринку праці у полікультурно компетентних фахівцях [2].

Таким чином, беручи за основу наукові напрацювання можемо констатувати, що професійна діяльність менеджера освіти в умовах полікультурного освітнього середовища передбачає наявність сформованої полікультурної компетентності. Керівники (менеджери) закладів освіти повинні:

володіти знаннями основ полікультурної освіти, зокрема специфікою того регіону, в якому здійснюється дана діяльність;

володіти основними положеннями щодо створення полікультурного освітнього середовища закладу;

володіти інноваційними технологіями управління закладом освіти в полікультурному регіоні тощо.

Література

1. Атрошенко Т.О. Підготовка майбутніх керівників закладів освіти в умовах полікультурного регіону. URL: <http://conf.kubg.edu.ua/index.php/courses/boppndsu/paper/viewFile/251/245> (дата звернення: 05.05.2025)

2. Качур Б.М., Качур М.М. Підготовка майбутніх керівників закладів освіти в умовах полікультурного регіону. URL: <http://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/view/217859> (дата звернення: 05.05.2022)

УДК 373.2.07:004.738.1(043.2)

ДОБОШ О. М., КОНКУС Р.А.
Мукачівський державний університет

ХМАРНІ СЕРВІСИ GOOGLE В АСПЕКТІ УПРАВЛІННЯ ЗДО

В Україні упровадження хмарних технологій у галузь дошкільної освіти розпочалося порівняно нещодавно, знаходиться ще на початковому етапі

розвитку і є однією з найгостріших, найактуальніших науково-педагогічних проблем в Україні. На необхідності інформатизації цієї ланки освіти, як невід'ємного складника інформатизації системи освіти та суспільства загалом, наголошено в низці нормативно-правових документів, зокрема Законі України «Про дошкільну освіту», «Концепції розвитку педагогічної освіти», Державній національній програмі «Освіта України XXI століття», «Національній доктрині розвитку освіти» та ін.

Інформатизація закладів дошкільної освіти (ЗДО) передбачає впровадження ІКТ в адміністративній, фінансово-господарській, педагогічній та методичній діяльності та охоплює всіх учасників освітнього процесу: вихованців, батьків (або осіб, які їх замінюють), педагогічних, адміністративних працівників та ін.

Використання хмарних сервісів можна розглядати як:
засіб інтенсифікації навчально-виховного процесу;
один з шляхів підвищення рівня ІК-компетентності педагогів;
засіб удосконалення управління ЗДО.

Розглянемо можливості застосування хмарних сервісів Google в управлінні діяльністю, враховуючи їх переваги, а саме: безкоштовність; простота у використанні; наявність універсального облікового запису, що відкриває доступ до усіх сервісів; можливість використання на різних платформах (Windows, Android, iOS та ін.); наявність функціоналу, необхідного в управлінні ЗДО; доступність з будь-якого цифрового пристрою, підключеного до мережі Інтернет; відсутність необхідності розгортати «хмару» [1].

Важливим сервісом для підтримки планування та організації є *Google Календар*: невід'ємний елемент діяльності сучасного керівника, що дозволяє планувати й відзначати час зустрічей та інших важливих подій, занотовувати усі подробиці, пов'язані з ними (адреси, особливі позначки тощо), налаштовувати нагадування (електронною поштою та/або через виринаюче вікно), запрошувати інших учасників (автоматична розсилка повідомлень), створювати «тематичні» календарі (календар з державними святами, календар з ключовими датами для звітності і т.д.), вести список важливих завдань (на кшталт «дошки зі стікерами»).

Використання хмарних сервісів Google пропонує широкі можливості для підтримки комунікації, як синхронної, так і асинхронної.

Gmail – поштовий сервіс, що дозволяє обмінюватися текстовими повідомленнями, а також файлами різного формату (до 5 Гб), має високий рівень надійності та захист від спаму.

Hangouts – сервіс для здійснення синхронної комунікації (чат – до 150 учасників; відеоконференція – до 10 учасників).

Групи Google – з використанням сервісу можна здійснювати групову розсилку повідомлень, що оптимізує поширення актуальних відомостей серед цільової аудиторії. Також можна створювати тематичні групи для обговорення різних проблем (наприклад, групи «Батьківський комітет ЗДО № ...», «Педагогічна рада ЗДО № ...» і т.д.).

Google+ – соціальна мережа, використання якої дозволяє закладам поширювати відомості про свою діяльність і досягнення серед широких верств населення.

Google Sites – сервіс для створення і налаштування сайтів.

Google Forms – сервіс для створення, проведення й опрацювання результатів онлайн-опитувань, що дозволяє підтримувати комунікацію, зворотний зв'язок з цільовою аудиторією (наприклад, визначати ступінь задоволеності батьків освітніми послугами).

YouTube – найпопулярніший в світі відеохостинг, що дозволяє користувачам створювати власні відео-канали, розміщувати, знаходити, переглядати та коментувати відеозаписи тощо.

Blogger – сервіс для створення блогів, дозволить керівникам ДНЗ, а також педагогам, створити, вести власний блог, тим самим популяризуючи діяльність закладу, поширюючи власний досвід, комунікуючи з однодумцями і колегами (опція коментарів).

Невід'ємним елементом управління діяльністю сучасного ЗДО є налагодження електронного документообігу. Основними видами електронних документів, що використовуються керівниками вітчизняних ЗДО, є текстові документи, таблиці та презентації, для чого можна використати спеціальні сервіси Google:

Google документи, таблиці, презентації (офісний пакет Google) – комплексне програмне забезпечення, використання якого дозволяє швидко шукати, редагувати і надійно зберігати дані, що лишаються доступними будь-де, будь-коли, за умови підключення до мережі Інтернет.

Google Диск – електронне сховище даних.

До сервісів, доцільних для використання в підтримці методичної роботи та професійного саморозвитку педагогів, відносимо наступні:

Google книги – сервіс, що дозволяє здійснювати повнотекстовий пошук в межах книг та журналів, відсканованих фахівцями компанії Google та розміщених у відкритому доступі.

Google Академія – пошуковий сервіс, що дозволяє віднаходити наукову літературу (тези, статті, книги, реферати тощо) за конкретною тематикою різними мовами й у різному форматі.

Іншими сервісами, доцільними для використання в підтримці методичної роботи та професійного саморозвитку педагогів, є YouTube (обмін передовим педагогічним досвідом: перегляд та розміщення відео-записів майстер-класів, навчально-виховних занять, святкових заходів та ін.; поширення власного досвіду) та Blogger (інструмент для створення й наповнення власного електронного портфоліо з авторськими напрацюваннями) [2].

Отже, сучасні хмарні сервіси Google впливають на ефективне здійснення керівником ЗДО різних управлінських процесів: оптимізувати планування, організацію, контроль та регулювання, ефективно комунікувати з підлеглими та громадськістю, отримувати зворотній зв'язок для покращення роботи,

створювати й підтримувати позитивний імідж закладу, налагодити електронний документообіг і методичну роботу.

Література

1. Носенко Юлія, Богдан Вікторія. Характеристика хмарних сервісів Google в аспекті управління дошкільним навчальним закладом. Новітні комп'ютерні технології. Спецвипуск «Хмарні технології в освіті». 2015. Том XIII. С.9-15

2. Носенко Ю. Г., Богдан В. О. (Хрипун В. О.) Використання хмарних сервісів Google в якості засобу підтримки управлінських процесів у дошкільному навчальному закладі. Нові технології навчання. 2016. Вип. 88, Ч. 1. С. 55–60.

УДК 373.22/.24:005.591.3(043.2)

ДОБОШ О. М., РУСАНЮК М.В.
Мукачівський державний університет

ТЕХНОЛОГІЯ ПРОЄКТУВАННЯ РОЗВИТКУ ЗДО

Розбудова дошкільної освіти в Україні за останні роки відбувається під впливом соціально-економічних, соціально-політичних, соціально-педагогічних чинників та соціокультурних передумов. Реформування дошкільної освіти передбачає радикальну перебудову управлінської ланки, що передбачає усвідомлення необхідності оновлення функцій управління сучасним закладом дошкільної освіти.

Управляти сучасним закладом дошкільної освіти означає створювати освітній простір, адекватний змінам в освіті, сучасним тенденціям розвитку, конкурентоспроможності в умовах, що відповідають соціальним запитам суспільства.

Інноваційний розвиток України потребує істотної модернізації системи вітчизняної освіти. Втілення інновацій в освіту є одним з основних механізмів розвитку як системи освіти країни, так і закладів дошкільної освіти.

Розвиток закладу дошкільної освіти – це процес конструктивних якісних змін у системах життєдіяльності ЗДО, що забезпечують його продуктивну діяльність на більш високому організаційному рівні.

Проектування розвитку закладу дошкільної освіти є цілеспрямованою спільною діяльністю суб'єктів управління щодо розроблення програми розвитку ЗДО. Для повноцінного розвитку освітнього закладу необхідно побудувати проєкт його діяльності на найближчу перспективу, що враховує модель закладу дошкільної освіти та механізм поетапного перетворення її складових [1].

Технологія проектування – це система знань про способи та засоби обробки і якісного перетворення об'єкта; сформований на основі попереднього досвіду певний і обґрунтований шлях досягнення конкретної педагогічної мети.

Технологія являє собою обґрунтування (опис) етапів, методів і засобів соціально-педагогічної діяльності, які забезпечують досягнення результату; доцільну, оптимальну послідовність діяльності, спрямовану на досягнення соціально-педагогічної мети [2].

Наукову та технологічну основу проектування розвитку закладу освіти складає комплекс соціально-педагогічного проектування, тобто така інноваційна

форма організації освітнього середовища, комплексний характер управління якої започаткований на основі нормативного, науково-методологічного та технологічного забезпечення, що відбувається в умовах активної взаємодії з соціумом, спрямований на реалізацію стратегічних цілей і завдань в контексті сучасних викликів [3].

Сам процес проектування спирається на практичний досвід та дотримується таких управлінських функцій, як планування, організація, контроль, оцінювання.

Підтримуємо думку О.Радиш, що для того, щоб забезпечити якість проектування розвитку ЗЗСО (у нашому дослідженні – ЗДО), необхідно здійснити такі покрокові дії:

1. Зробити аналіз поточного стану діяльності ЗДО і здійснити співставлення отриманих показників із попередньо визначеними. Прийняти управлінське рішення щодо причин відповідності або невідповідності цих показників.

2. Зробити прогноз розвитку діяльності ЗДО щодо визначення динаміки показників його стану.

3. Сформулювати перспективні цілі діяльності закладу й визначити ефективність їх досягнення.

4. Провести моніторинг стану діяльності ЗДО; виявити та проаналізувати динаміку змін цього стану.

5. Здійснити управлінські впливи задля забезпечення позитивної динаміки показників стану діяльності ЗДО для переведення його у новий, принципово якісний стан.

Отже, розвиток ЗДО відбувається на основі аналізу інформації про стан діяльності закладу й прийнятті відповідних рішень щодо коригуванням цього стану, і є процесом постійним та динамічним.

Процес проектування розвитку закладу дошкільної освіти в ринкових умовах буде ефективним за умови забезпечення цілісності і системності науково-методичного супроводу, впровадження інновацій у практику роботи ЗДО.

Література

1. Олена Добош, Маріанна Русанюк. Сутність управління та проектування розвитку ЗДО. Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторі : збірник тез доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, Мукачєво, 2021. С.423-426.

2. Радиш О. Ю. Проектування розвитку загальноосвітнього навчального закладу в ринкових умовах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 / Нац. акад. пед. наук України. ДЗВО «Університет менеджменту освіти». Київ, 2016, 255 с.

3. Гуменна О. Проектування управління розвитком освітнього закладу. URL: 68 http://www.nbug.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pftu/2010_7/.../PD710_09.pdf.

МЕДІАКОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Однією із загальних тенденцій розвитку освітнього середовища України є перехід до інформаційного суспільства. Впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій в освітній процес вимагає розв'язання проблеми розвитку медіакомпетентності педагога, що виявляється у здатності педагога орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного суспільства.

У період переходу до інформаційного суспільства необхідно підготувати педагога до швидкого сприйняття та опрацювання великих об'ємів інформації, оволодіння сучасними засобами, методами та технологією роботи з інформаційними ресурсами, оволодінню новітніми технологіями пошуку та обробки інформації, розумінню доцільності їх застосування, здатності критичного ставлення до розповсюджуваних по каналах ЗМІ повідомлень, умінню уникати негативних впливів мас-медіа. Саме підвищення впливу медіазасобів у сучасній освіті та проблеми у їх використанні визначають актуальність проблеми підвищення рівня медіаосвіти педагогічних працівників ЗДО.

Медіакомпетентність дає можливість педагогу бути сучасним, активно діяти в інформаційному середовищі, використовувати найновітніші досягнення техніки в своїй професійній діяльності.

Теоретичні аспекти проблеми формування медіакомпетентності педагогів досліджували Л. Найдьонова, І. Доніна, М. Кузьміна, В. Мантуленко, І. Фатєєва, А. Федоров та ін. Питання професійної компетентності у контексті проблеми реалізації особистісних характеристик педагога, розвитку його професійної свідомості і рефлексії, динаміки професійного самовизначення розглядалися у роботах Л. Васильченко, С. Гончаренка, О. Дубасенюк, М. Дяченко, П. Зеєра, І. Зимньої, О. Пометун, Н. Ничкало, О. Савченко, В. Семиченко, Р. Шаповал.

Медіакомпетентність – це характеристика медіаграмотності педагога. Виділяють чотири групи компетентностей із медіаграмотності:

розуміння медіа

використання медіа

комунікація за допомогою медіазасобів

вміння застосовувати медіа для досягнення поставленої мети [1, с.10].

С. Ауфенангер разом із іншими німецькими дослідниками виділили такі складові медіакомпетентності:

пізнавальна (знання, розуміння й аналіз медіа);

моральна (розгляд та оцінка медіа в етичному аспекті);

соціальна (вивчення впливу медіа на різні категорії та соціальні групи населення);

ефективна (за допомогою медіа люди спілкуються й отримують задоволення);

діяльнісна (навички самостійного використання медіа та організація роботи з ними) [1, с. 10].

Американський медіапедагог С. Дж. Берен склав класифікацію умінь, необхідних для медіакомпетентності особистості:

– здатність і готовність докласти зусилля, щоб сприймати, розуміти зміст медіатексту й фільтрувати «шум»;

– розуміння сили впливу медіатекстів;

– здатність розрізнати емоційну реакцію при сприйнятті медіатекстів, щоб діяти відповідно;

– розвиток компетентного припущення про зміст медіатексту;

– знання жанрів медіатекстів і здатність визначати їх синтез;

– здатність міркувати про медіатексти критично, незалежно від того, наскільки впливові їх джерела;

– знання специфіки мови різних медіа й здатність розуміти їх вплив, незалежно від складності медіатекстів [2, с.332].

Медіакомпетентний педагог у своїй професійній діяльності вміє:

• здійснювати критичний огляд медіа продуктів;

• застосовувати раціональні методи пошуку, відбору, систематизації та використання медіа текстів;

• застосовує у процесі навчання комп'ютерні програми, навчальні ресурси глобальної мережі Інтернет;

• раціонально поєднує традиційні методи навчання з мультимедійними засобами ілюстрації та демонстрації інформації.

Таким чином, медіакомпетентність є важливим кроком у забезпеченні результативності та ефективності освітнього процесу. Умовами формування медіакомпетентності педагогічних працівників є перш за все їх бажання до самовдосконалення, чітка внутрішня мотивація та підтримка з боку держави.

Позаяк проблема визначення медіакомпетентності пов'язана з медіа технологічним розвитком, швидкими змінами в суспільстві, тому підвищувати ступінь медіакомпетентності можна упродовж усієї педагогічної діяльності.

Література

1. Шворак К. В., Карпик І. В. Медіакомпетентність та медіаграмотність – базові компетентності педагога НУШ. «Young Scientist», 2018. № 12.1 (64.1). С. 9-13. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/12.1/3.pdf>

2. Єрмоленко А. О. Медіакомпетентність як необхідна складова професійної майстерності сучасного педагога. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки, 2016. Вип. 137. С. 330-333. URL : http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=2696.

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ
ДОБРОЗИЧЛИВОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ:
ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ**

Характерною особливістю нашого часу є зростання агресивних тенденцій, що відображає одну з найгостріших соціальних проблем нашого суспільства. У зв'язку з цим посилюється інтерес до гуманістичних аспектів виховання дітей.

Одна з гуманістичних тенденцій – це доброзичливість. Формування доброзичливості набуває важливого значення, оскільки вона є базовою якістю особистості. Актуальним завданням закладів дошкільної освіти на сучасному етапі є формування гуманної особистості, яка здатна до доброзичливих вчинків.

Проблема формування доброзичливості у дітей дошкільного віку зумовлена суспільними викликами. Такі негативні явища, як: агресивність, відчуженість, жорстокість, байдужість, ворожість спостерігаються вже у дитячому, а також у підлітковому та дорослому середовищі. В ранньому віці дитина вперше вступає у взаємини з іншими людьми. І якщо ці взаємини складаються позитивно, якщо уміє з ними спілкуватися, нікого не ображаючи і не ображаючись на інших, то, вважаємо, що і в майбутньому ця дитина буде тягнутися до людей і вільно себе почувати у спілкуванні з ними.

Провідну роль у процесі формування доброзичливості у дітей дошкільного віку відіграє вихователь. Відповідно успішність цього процесу залежить від рівня «фахової підготовки нової генерації майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, їхньої готовності виявляти світоглядну позицію, особистісні переконання, творчі здібності, професійну гнучкість, здатність сприяти набуттю кожною дитиною соціального досвіду та навичок міжособистісної взаємодії» [1, с.8].

Питання психолого-педагогічного фахового становлення майбутнього вихователя в умовах ЗВО є предметом значної кількості сучасних досліджень, зокрема таких науковців як Л. Артемова, Г. Беленька, А. Богущ, З. Борисова, Н. Гавриш, О. Гомонюк, І. Дичківська, Л. Зданевич, Л. Загородня, Н. Денисенко, О. Доманюк, Є. Карпова, О. Кононко, К. Крутій, Н. Лисенко, М. Машовець, С. Нечай, М. Олійник, І. Онищук, З. Плохій, Г. Сухорукова, Т. Танько та ін

Підготовку майбутніх вихователів до формування доброзичливості у дітей старшого дошкільного віку розглядаємо як цілеспрямований процес формування професійної компетентності майбутніх вихователів шляхом опанування ними загальними та спеціальними знаннями, оволодіння практичними вміннями і навичками.

З цією метою варто:

- у зміст і методи викладання дисциплін «Педагогіка дошкільна», «Психологія дитяча», «Виховання та навчання дітей у різновікових групах», фахових методик включити проблемні лекції, воркшопи, дискусії, дебати, кейс-методи, технології портфоліо, проведення індивідуальних консультацій;

- включити дані питання в плани лабораторних, практичних, семінарських занять, практикумів, самостійних завдань; написання рефератів, підготовка індивідуальних науково-дослідницьких завдань і курсових робіт з даної проблеми).

Особливо цінним для нашої роботи є результати наукового дослідження О.Доманюк, якою «зادля особистісно-професійного зростання майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, розвитку їхніх ціннісних орієнтацій та підготовки до формування доброзичливості дітей старшого дошкільного віку було забезпечено створення ціннісного середовища ЗВО засобами доброзичливого спілкування та взаємодії як найвищої моральної чесноти.

Із цією метою було використано такі форми і методи роботи:

- тренінги: «Добро починається з тебе», «Доброзичливий педагог – доброзичливі діти», «Як ми сприймаємо себе?», «Дорога до себе як педагога», «Доброзичливе спілкування – основа гуманності», «Разом творимо добро»;

- волонтерські заходи: «Чужих дітей не буває», «День спонтанного вияву доброти», «Добрий Ангел на тиждень» тощо;

- позааудиторне спілкування (консультації, екскурсії, подорожі, дозвілля);
- ведення щоденників самопізнання;

- складання програми самовдосконалення «Я – доброзичлива людина»;

- організація спільної діяльності студентів і викладача» [2, с.43].

Отже, особливості підготовки майбутніх вихователів до формування доброзичливості у дітей дошкільного віку ґрунтуються на активній навчальній діяльності студентів, умінні творчо мислити, становленні відповідних особистісних ціннісних орієнтацій, відповідної позитивної професійної мотивації.

Література

1. Доманюк О.М. Підготовка майбутніх вихователів до формування доброзичливості у дітей старшого дошкільного віку, авт... дис. канд. пед. наук, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Івано-Франківськ, Україна, 2019. 24 с.

2. Доманюк О.М. Створення ціннісного середовища закладу вищої освіти як умова особистісно-професійного зростання майбутніх вихователів. Український педагогічний журнал . 2021. № 2.

УДК 802.0:37-5

ЗУБ Н.

Мукачівський державний університет

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-КОМПЕНСАТОРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Компенсаторна компетенція є компонентом комунікативної компетентності і гарантує задовільне іншомовне спілкування при недостатності

знання мовних засобів, а також, недостатності мовного і соціального досвіду спілкування в іншомовному середовищі [3, с. 97].

Компенсаторна компетенція - готовність і здатність, використовуючи свій власний іншомовний мовленнєвий досвід, виходити зі скрутного становища в процесі особистісного та міжкультурного спілкування, пов'язаного з дефіцитом мовних засобів.

Компонентами компенсаторної компетенції є:

- знання структурних елементів іноземної мови, необхідних для комунікації;
- знання і опанування набором мовних формул, необхідних для спілкування іноземною мовою;
- вміння реалізувати мовленнєвий намір для встановлення контакту з партнерами;
- знання мовних національно-культурних особливостей мови;
- знання про вербальних засобах компенсації і ситуації комунікативного труднощі в процесі іншомовного спілкування;
- знання невербальних елементів комунікативної поведінки, що використовуються для заповнення лакун лінгвістичного, прагматичного і соціокультурного характеру;
- навички та вміння використання вербальних і невербальних засобів комунікації [2, с. 286].

Погоджуємось з думкою науковців, що основою компенсаторної компетенції, є три блоки лінгвістичних знань і комунікативних навичок і умінь: лексичні; граматичні та усно-мовні [1, с. 88].

Детальніше розглянемо кожен з них. Перший блок включає знання лексичних структурних елементів мови, необхідних для комунікації (корінь, суфікс, словотвір); мовленнєвих формул, необхідних для спілкування іноземною мовою (мовні кліше, слова-зв'язки); невербальних елементів комунікативної поведінки представників досліджуваної іншомовної культури, що використовуються для заповнення лакун лінгвістичного і прагматичного характеру.

Другий блок передбачає знання граматичних явищ, необхідних для комунікації, мовленнєвих формул, потрібних для спілкування іноземною мовою (побудова питання, вигуки, форми наказового способу); навички та вміння використовувати граматичні структури в ситуаціях усного і писемного спілкування, переструктурувати свій вислів тощо.

Третій блок представлений знаннями національно-культурних особливостей мовних і мовних явищ, вироблених засобів компенсації в ситуації комунікативного труднощі в процесі іншомовного спілкування, структури усного спілкування, особливостей ведення бесіди, що забезпечують необхідний формат іншомовного спілкування; вміння реалізувати мовленнєвий намір, що дозволяє встановити контакт і взаєморозуміння між комунікантами, ігнорувати лексичні та смислові труднощі, використовувати міміку, жести, які замінять, наприклад, вираз емоцій, в тому числі з опорою на національно-культурні

особливості країни мови, що вивчається, грамотно вести діалог з урахуванням структури усного спілкування [4, с. 30].

У структурі компенсаторної компетенції поряд зі знаннями, навичками і вміннями необхідно виділити здатності, які повинні формуватися і розвиватися в учнів в рамках профільно-орієнтованого навчання іноземної мови: адекватне реагування на висловлювання в процесі усного іншомовного спілкування з урахуванням національно-культурних особливостей співрозмовника; реалізація мовного наміру, що дозволяє встановити контакт і розуміння між різномовними партнерами; адаптація мовця до будь-якої незнайомій іншомовної ситуації, певна швидкість, необхідна для прийняття правильного рішення.

Таким чином, формування компенсаторної компетенції є однією з першорядних завдань при навчанні іншомовного спілкування, оскільки це допомагає учням розвивати мовну контактність, варіювати мовну форму відповідно до комунікативним наміром, здійснювати мовностилістичні корекції іншомовної усного та писемного мовлення, що, безумовно, забезпечує спадкоємність з професійним іншомовним навчанням. Важливими елементами в структурі компенсаторної компетенції, на думку дослідників даної проблеми, виступають компенсаторні стратегії і компенсаторні вміння.

Література

1. Давиденко В. В. Компенсаторна компетенція як цільова домінанта іншомовного профільного навчання старших школярів. *Известия Волгоградського державного педагогічного університету*. 2013. № 2 (77). С. 86-89.

2. Євстигнєєва, І. А. Розвиток компенсаторних умінь в процесі навчання іноземної мови в рамках інтернет-дискурсу на прикладі соціальних мереж. *Соціально-економічні явища і процеси*. 2014. Т. 9. № 12. С. 284-289.

3. Кретин, С. А. Сутнісна характеристика компенсаторних стратегій навчання розмовній мові. *Вісник Тамбовського університету. Серія: Гуманітарні науки*. 2012. № 1 (105). С. 94-96.

4. Язикова Н. В. Методика формування компенсаторних умінь говоріння в загальноосвітній школі. *Іноземні мови в школі*. 2013. № 9. С. 26-32.

УДК 378.1; 377.8

ЗЯБЛОВСЬКА Д.Є.

Мукачівський державний університет

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ТА ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В ОСВІТНІХ ПРОГРАМАХ ПІДГОТОВКИ ДИЗАЙНЕРІВ В УКРАЇНІ ТА ДАНІЇ

Сьогоднішній світ навколо людини швидко змінюється. Це торкається всіх сфер життя: і суспільного, і економіки, і відносин між людьми, спілкування та сприймання цього нового світу. Навчити жити в новому світі, будувати відносини професійного характеру, впливати на сучасну економіку або будувати нову, досліджувати процеси, що відбуваються в новому світі, та створювати власний світ є основним завданням сучасної університетської освіти.

Завдяки комп'ютерним технологіям та глобальним мережам з'явилася можливість працювати та навчатися онлайн. Але якими ж професійними

компетентностями має володіти людина, щоб працювати по всьому світу, якою за структурою та характером має бути освіта, якими компетентностями вона має наділити майбутнього фахівця, щоб він міг працевлаштуватися в будь якій країні світу. Тому у фокусі багатьох педагогічних досліджень сучасних науковців знаходиться компетентнісний підхід. Так В. Горянський, Л. Корницька Л. та Саприкіна досліджували питання щодо формування фахової компетентності бакалаврів дизайну (мистецтва, одягу); О. Нестеров досліджував художньо-проектну компетентність дизайнера середовища, В. Радкевич вивчав компетентнісний підхід до забезпечення якості професійної освіти і навчання, Marco Rieckmann вивчав ключові компетенції в освіті для забезпечення сталого розвитку, Sally M. Johnstone & Louis Soares розробляли принципи розробки освітніх програм на основі компетентності, Neil O'Sullivan & Alan Bruce досліджували значення компетентності у викладанні та навчанні.

Основна мета компетентнісного підходу – це набуття здобувачем знань, вмінь, досвіду та розвитку особистісних якостей, що дозволять йому досягти успіху в професійній діяльності та бути конкурентоздатним на ринку праці.

Метою цієї публікації є аналіз досвіду формування фахових компетентностей у вітчизняних та аналогічних данських освітніх програмах підготовки дизайнерів одягу.

Відповідно до стандарту вищої освіти першого (бакалаврського) рівня галузі знань 02 «Культура і мистецтво» за спеціальністю 022 «Дизайн» [1, с. 5] перелік компетентностей випускника очолює **інтегральна** компетентність (виражає основну ціль навчання і висвітлює змістову, методологічну, когнітивну компетенції), далі **загальні** компетентності (інформаційно-комунікативні, соціально-особистісні, рефлексія) і **спеціальні (фахові, предметні)** компетентності (методологічні, інструментальні, когнітивні).

Випускник факультету дизайну, технологій та бізнесу університетського коледжу VIA (Данія) відповідно до освітньої програми професійного бакалаврату в галузі дизайну та бізнесу [2, с. 7] буде володіти наступними компетентностями: **інтегральною** (висвітлює методологічну, змістову, соціально-особистісну і когнітивну компетенції) та **індивідуальними** компетентностями (методологічною, змістовою та соціально-особистісною) за спеціалізацією Дизайн, так як освітня програма передбачає навчання за 7-ма спеціалізаціями (Дизайн, Конструювання, Комерційна діяльність, Маркетинг, Концептуальний дизайн, Комунікації та тенденції, Підприємництво). Виходячи з цього освітня програма включає **загальні національні предметні** компетентності, що є однаковими для всіх спеціалізацій (методологічна, змістова, соціально-особистісні компетенції, рефлексія, когнітивна компетенції) та **національні предметні** компетентності у спеціалізації «Дизайн» (соціально-особистісні, рефлексія, когнітивна компетенції).

Аналіз освітніх програм підготовки дизайнерів в Україні та Данії виявив такі підходи до формування компетентностей: **інтегральна** компетентність - спільним є ставка на розуміння предмету і професійної діяльності (змістова), здатність вирішувати професійні задачі (методологічна), саморозвиток

(когнітивна компетенція); данська програма доповнена ще соціально-особистісною компетенцією (здатність до дисциплінарної та міждисциплінарної співпраці); **загальні** компетентності - спільним є соціально-особистісні та рефлексія (оцінка якості виконаних робіт); відмінності - у вітчизняній освітній програмі висвітлені інформаційно-комунікативні компетентності; **спеціальні** компетентності - у вітчизняній освітній програмі це інструментальні компетенції, що забезпечують надання професійної майстерності; у VIA це соціально-особистісні компетенції (керування проектами, співпраця), рефлексія (оцінка прийнятих проектних рішень), когнітивна компетенція (визначення власного шляху становлення у професії).

Висновки. У вітчизняній професійній дизайн освіті особлива увага зосереджена на наданні наступних компетентностей: здатність до виконання проектної діяльності (змістова та методологічна компетенції), здобуття професійної майстерності (інструментальні, інформаційно-комунікативні компетенції) та самопрезентації і саморозвитку (когнітивна компетенція), тоді як данська система дизайн освіти, крім проектної діяльності та саморозвитку, націлена на здатність до дисциплінарної та міждисциплінарної співпраці, керування проектами (соціально-особистісні компетентності).

Література

1. Стандарт вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, галузі знань 02 «Культура і мистецтво» за спеціальністю 022 «Дизайн». [Затверджено та введено в дію Наказом Міністерства освіти і науки України від 13.12.2018 р.] № 1391, Київ, 2018. – 14 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/022-Dyzayn-bakalavr.28.07.pdf> (дата звернення: 03 11 2021)

2. Curriculum for the Professional Bachelor's Degree Programme in Design & Business (PBA), VIA Design & Business, VIA University College, 2020. URL: <https://en.via.dk/programmes/bachelor/design-and-business-bachelor-top-up> (дата звернення: 03 11 2021)

УДК 802.0:37-5

ІВАНИЦЬКА О.

Мукачівський державний університет

FORMATION OF INTERCULTURAL COMPETENCE OF SENIOR SCHOOL LEARNERS IN ENGLISH LESSONS ON THE BASIS OF LOCAL HISTORY MATERIAL

Growing needs for communication and cooperation between countries and people with different languages and cultural traditions, the new educational system in Ukraine require significant changes in the approach to teaching, updating the content and methods of teaching foreign languages in general secondary education.

Knowledge of a foreign language is an important prerequisite for personal, cultural, professional and economic contacts. Modern research in the field of psychology, pedagogy and methods of teaching foreign languages considers the teaching of foreign languages as a process of personal development of the student in the context of "polylogue of cultures" [3, p. 91]. The practical purpose of secondary school education is to teach students intercultural foreign language communication

within the topics defined by the Program, so that foreign language skills acquired in school and skills in basic speech activities can provide students with intercultural competence, and thus and access to other national cultures and thus to world culture.

Intercultural foreign language communication (and only this level of communication is normal) involves mutual understanding, not just understanding what is said and the ability to respond to the remark. The main prerequisite for mutual understanding, its basis is the cultural background, acquired knowledge of the culture of the country of the studied language, without which it is impossible to communicate in a foreign language, adequate to the goals and conditions of communication and cultural norms of the language community. The set of such background knowledge is defined as the cultural and regional aspect of communication.

Students' knowledge of the culture of the country whose language is being studied is quite low, as evidenced by the results of our testing. This is due to the fact that textbooks for secondary schools, although they contain some cultural and regional information, but they lack exercises to develop skills to use the acquired knowledge about the culture of the country of the studied language in the main types of speech activities [2, p. 82].

Therefore, considerable attention should be paid to the formation and development of skills and abilities to use knowledge related to the cultural and regional aspects in listening, speaking, reading and writing, which form intercultural competence.

Problems of research of cultural norms of language community, intercultural foreign language communication, formation of intercultural competence were considered by N.F. Borisko, E.M. Vereshchagina, VG Kostomarova, NB Ishkhanyan, OG Oberemko, Yu.I. Passova, VV Safonova, OI Selivanova, VL Skalkina, NK Sklyarenko, TG Ter-Minasova, O.B. Tarnopolsky, G.D. Tomakhina, VM Topalova, MO Faenova, VP Furmanova, A. Bessmertnyi, N. Brooks, M.D. Brown, T. Higgs, R. Lado, R. Scarcella, R. Oxford, T. Tan, B. Tomalin, S. Stempleski and many others.

During the analysis of current textbooks and educational and methodological complexes for secondary schools, insufficient representation of materials for the formation of intercultural competence was revealed, which allowed us to conclude that it is necessary to select cultural and regional studies materials. Analysis of the requirements for educational materials, which are put forward in modern methodological research, allowed to clarify the general requirements for cultural and regional materials, namely: authenticity, informativeness, taking into account age and national mentality of students, compliance with the program; educational materials must meet two more requirements: cultural and local lore value and general knowledge of the realities included in them among native speakers.

Among the special requirements for certain educational materials of cultural and regional nature are the following: for texts-polylogues – the text-polylogue should reflect real typical situations of communication of Ukrainian schoolchildren with their English-speaking peers and adults; the plot of the text-polylogue should reflect the realities of the countries of the studied language; some students have to speak on their

own behalf, the rest – to play the role of native speakers of English; to cognitive and informational texts for reading and listening – compliance with the general background, thematic integrity; to works of the song-poetic genre – the impact on the emotional sphere of the student [1, p. 7].

The criteria for selection of educational materials of local lore, namely have been substantiated and formulated: criteria of general knowledge among native speakers, cultural and local lore value, authenticity, taking into account the addressee of the selection, informative and meaningful and thematic. The text was chosen as the unit of selection.

Requirements for exercises for the formation of intercultural competence Have been also formulated, namely: cultural orientation, motivation, communication, the presence of the addressee of speech and taking into account the relationship between the addressee and the addressee; exercises can be provided with natural and specially created supports, in particular verbal, which are gradually removed; exercises should have an element of novelty.

Література

1. Frank, J. (2013). Raising Cultural Awareness in the English Language Classroom. *English-teaching forum*, 51(4), 2-11.

2. Bondar T., Telychko N., Tovkanets H., Shcherban T., Kobal V. Trends in Higher Education in EU Countries and non-EU Countries: Comparative Analysis. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2020. Vol.12, Issue 2. (Supl.1). P. 77–92

3. Slay H., Smith D. A. Professional identity construction: Using narrative to understand the negotiation of professional and stigmatized cultural identities. *Human Relations*. 2011. № 64. P. 85–107.

УДК 37.018.1-043.2:373.3.015.311-052

ЙОВБАК А. В., ФЕНЧАК Л.М.
Мукачівський державний університет

УПЛИВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Питання належного виховання дітей, досягнення порозуміння між батьками і дітьми, відповідальності батьків за неналежне виконання батьківських обов'язків завжди є важливими й актуальними. Законом України «Про охорону дитинства» визначено, що батьки або особи, які їх замінюють, зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці. Тому неналежне виховання малолітнього – це правопорушення батьків і, як наслідок, настання відповідальності.

Виховна функція сім'ї спрямована на формування і розвиток особистості молодшого школяра, її соціалізацію. Соціально-економічний стан сім'ї, соціально-професійний статус батьків, їх освітній і культурний рівень безпосередньо впливає на якість виховання. У зв'язку з особливою виховною роллю родини виникає питання про те, як зробити так, щоб максимізувати

позитивні і звести до мінімуму негативні впливи родини на виховання здобувача початкової освіти [1].

Сучасна школа, повинна сприяти батьківському всеобучу щодо правильного мистецтва виховання, підвищувати їх педагогічній культурі, що передбачає не лише забезпечення їх знаннями, а й уміннями, оскільки навчити виховувати можна лише в практиці. Зокрема, реалізація у освітньому середовищі школи таких основних напрямків виховання: естетичне й етичне виховання, виховання почуття обов'язку, чесності й правдивості, фізичне виховання. Але першочерговим є заохочення школяра до праці. Щоб праця здійснювала правильний виховний вплив на дітей, вона, на думку дослідників та педагогів, повинна бути посиленою, результативною, осмисленою, творчою, педагогічно доцільною, колективною [2]. Самообслуговування в школі та сім'ї – це найбільш доступний і повсякденний вид праці для учнів початкової школи. З нього розпочинається виховання у дитини працелюбності, залучення її до все більш складних видів трудової діяльності. Досвід показує, що педагогічно правильна організація цієї праці стає доброю звичкою, не тільки обов'язком, а й потребою школярів. Привчання дітей до самообслуговування розпочинається в сім'ї. Першим етапом трудового виховання є поступове привчання дітей до невеликих та посильних для їхнього віку трудових завдань. У цей період краще привчати дітей до самообслуговування.

Наступним етапом є розширення видів праці від самообслуговування до обслуговування сім'ї в цілому. Уже молодший школяр може пришити гудзик до сорочки молодшого брата чи сестри, випрасувати рушники тощо. Важливим у трудовому вихованні є врахування індивідуальних особливостей учнів. Так, фізично ослабленим дітям, не звільняючи їх від праці, слід доручати нескладну роботу, бажано на свіжому повітрі. Отже, сім'я як інститут соціалізації займає важливе місце. Виховання дитини в сім'ї повинно супроводжуватися громадянським почуттям батька і матері, їх обізнаністю з життям дитини та відповідальністю за її виховання. Першочерговим у процесі виховання є заохочення дитини до праці, яке повинно починатися в дошкільні роки. Трудову участь дітей у сім'ї необхідно спочатку пов'язувати з грою, поступово привчаючи дитину до праці та відповідальності за свої вчинки.

Головне полягає в тому, щоб кожен педагог чітко уявляв мету педагогічного впливу, тонко відчував технологію педагогічного процесу як цілісного явища, умів включатися в нього, переключатися, прогнозувати, вивчати і перевіряти одержані результати на різних етапах розвитку виховної системи, систематично збагачуватися методами виховного впливу, педагогічного дослідження опрацювання одержаних результатів, визначаючи на цій основі форми виховного впливу.

Ефективність масових, групових та індивідуальних форм виховання зростає за умови, якщо вони проведені у певну систему, пов'язані між собою і доповнюють одна одну. Кожна із форм має свою специфіку в реалізації завдань виховання. У процесі виховання педагог має постійно дбати про формування в дітей певних мотивів самовиховання через актуалізацію необхідних потреб [3].

Отже, мета виховання в сучасній початковій школі - вироблення кожним учнем переконань, волі й навичок діяти в інтересах і на користь Батьківщини, нагромадження ними досвіду існування в межах української нації та комунікації з носіями інших культур.

Література

- 1.Методика організації виховної роботи в сучасній школі: навчальний посібник / Л.В. Кондрашова, О. О. Лаврентьєва, Н. І. Зеленкова. – Кривий Ріг, 2008. – 105 с.
- 2.Андрощук І.В, Методика виховної роботи / І.В Андрощук, І.П. Андрощук – Тернопіль : Богдан, 2014. – С.8-11
3. Безбородих С.М. Теорія і методика виховання молодших школярів./ С.М Безбородих. – Старобільськ : ЛНУ імені Т.Шевченка, 2019. – С.8-20.

УДК 373.3.016:811.161.2: [37.091.313(043.2)

КАМПОВ Н.В.

ВСП «Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж МДУ»
Мукачівського державного університету

РОЗВИТОК ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СИСТЕМІ РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Мовленнєвий розвиток молодших школярів завжди був і залишається пріоритетним напрямом роботи початкової школи. Адже сучасне суспільство зацікавлене в особистості, яка володіє умінням вибудовувати стратегії співробітництва у різних життєвих обставинах. Тому питання формування у школярів умінь діалогічного мовлення у теорії й практиці вивчення української мови набувають нині першочергової ваги. Так, у Державному стандарті початкової загальної освіти зазначено, що «розвиток мовлення має набути статусу провідного принципу мовної освіти в загальноосвітній школі, зокрема в її початковій ланці». Серед ключових компетентностей на першому місці – вільне володіння українською мовою, що передбачає «вміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти...» [1]. У цьому контексті важливого значення набуває процес забезпечення розвивального навчання, у системі якого розглядається проблема розвитку діалогічного мовлення молодших школярів.

Першочерговим завданням сучасних науковців, методистів у процесі розробки програм розвитку мовлення є навчити молодших школярів складати діалог, що в науковій літературі трактується як «комунікативний акт, у якому має місце зміна ролей мовця і слухача. Він відбувається в певній ситуації спілкування і є її продуктом» [2, с. 38]. Ставши школярем, дитина потрапляє в умови сучасного освітнього середовища, яке за своєю суттю є діалогічною, оскільки побудоване на принципах діалогічного спілкування та проблемного навчання. Реалізація цих принципів в освітньому процесі активізує в молодшого школяра потребу в діалозі, обговоренні з учителем, однокласниками, батьками різних життєвих ситуацій тощо. Однак спілкування утруднене недосконалістю діалогічного мовлення молодших школярів: його побутовим, ситуативним

характером; відсутністю в учня вміння будувати питальні висловлювання; переважанням у мовленні односкладних реплік-відповідей; загальною пасивною позицією молодшого школяра у діалозі та ін.. У цьому аспекті важливого значення набувають засоби розвивального навчання, «яке не тільки забезпечує повноцінне засвоєння учнями знань, умінь і навичок, а й безпосередньо впливає на інтенсивність загального розвитку особистості учня» [3, с.88].

Дослідженням даної проблеми займалися такі науковці, як В. Бадер, Ф. Бацевич, Л. Варзацька, М. Вашуленко, А. Каніщенко, О. Мельничайко, Л. Наконечна, Е. Палихата, К. Пономарьова та інші. Питання методики розвитку діалогічного мовлення молодших школярів висвітлювали у своїх працях Т. Білявська, Н. Богданець-Білокаленко, Л. Варзацька, М. Вашуленко, О. Вашуленко, М. Захарійчук, В. Макушенко, Н. Медвідь, Е. Палихата, Н. Ростикус, Н. Сіранчук, Т. Шевчук та ін.. Проблеми формування діалогічного мовлення у системі розвивального навчання присвячені публікації О. Киричук, В. Кирилів, О. Кондратюк, В. Макушенко, Н. Сіранчук.

Сучасна школа обирає стратегію розвивального навчання, основною ознакою якої є діалогізм у навчанні. «Розвивальне навчання передбачає особистісно-діяльнісний підхід, в основі якого – педагогічне співробітництво: особистісна взаємодія учителя та учнів; самостійна активність учня; загальна гуманізація освіти» [5, с. 47]. Діалог є найбільш розповсюдженим типом спілкування, де найкраще може проявитися рівноправність взаємопов'язаних суб'єктів. «Це не тільки засіб активізації пізнавальної діяльності молодших школярів, але й важливий елемент навчання, джерело особистісного досвіду, чинник актуалізації когнітивної, рефлексивної, критичної та інших функцій особистості» [4, с. 65]. У своїй освітній діяльності учень повинен бачити варіанти виконання своїх обов'язків і вибирати найбільш оптимальні й продуктивні з них. Щоб зробити вибір найбільш прийнятним, швидко перебудуватися у разі необхідності, учневі потрібно володіти здатністю до аналізу, порівняння, синтезу, умінням робити висновки. Усі ці якості в учня можна сформувати за допомогою розвивального навчання, яке враховує і використовує закономірності розвитку дитини, пристосовується до рівня й особливостей школяра.

На думку О. Савченко, «стимулювання різних форм пізнавальної активності на уроках і спеціальне формування форм вмінь запитувати й відповідати сприяють суб'єктивності учіння, готують учнів до навчального діалогу з учителем й однокласниками. Психологічний контакт із дітьми - обов'язкова передумова, без якої не може бути діалогу «на рівних», продуктивної взаємодії» [6, с. 150]. Для вдосконалення діалогічної мови й розвитку її зв'язності необхідно спонукати учнів до розгорнутих цілеспрямованих висловів. Цьому сприяють пошукові питання, які активізують логічне мислення, спонукають до зіставлення фактів, порівнянь і ставлять учня перед необхідністю відповідати не одним реченням, а цілісним висловом, розвиваючи й обґрунтовуючи свою думку.

Отже, розвиток діалогічного мовлення молодших школярів засобами розвивального навчання – це систематична цілеспрямована практична робота,

яка ґрунтується на комплексній подачі спеціально відібраного дидактичного матеріалу, що дозволяє сформувати в молодших школярів належні навички діалогічного спілкування на уроці української мови при виконанні навчальних завдань.

Література

1. Державний стандарт початкової освіти URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP180087.html
2. Зимильдінова А., Філь Г. Діалог як форма усного мовлення учнів початкових класів. *Початкова школа*. 2014. № 3. С. 37-39.
3. Кирилів В. О. Розвивальне навчання як основа інтелектуального розвитку молодших школярів. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2014. Вип. 35. С. 87-93.
4. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови : посібник. Київ, 2019. 131 с.
5. Розвивальні технології навчання молодших школярів : навч. посіб. / Кондратюк О. М., Лупаренко С. Є. та ін. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2011. 224 с.
6. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота. 2012. 504 с.

УДК 376.011.3-051:37.06:316.362:[37.011.3-056.36](043.2)

КАС'ЯНЕНКО О.М.
Мукачівський державний університет

СУЧАСНІ ФОРМИ РОБОТИ КОРЕКЦІЙНОГО ПЕДАГОГА З БАТЬКАМИ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Для запобігання й корекції патологічного формування особистості велике значення має допомога дефектолога у встановленні правильних взаємин батьків з дитиною. Тому робота корекційного педагога з родиною, що виховує дитину з вадами психофізичного розвитку повинна бути спрямована на надання кваліфікованої підтримки батькам; допомогу близьким дорослим у створенні комфортного для розвитку дитини сімейного середовища; формування умов для активної участі батьків у вихованні та навчанні дитини; розвиток адекватних взаємин між дорослими та дітьми тощо.

Робота корекційного педагога з батьками має здійснюватися в двох напрямках: з колективом батьків та індивідуально.

Так, Л. Гурнік зазначає, що в арсеналі дефектологів багато традиційних форм роботи, які наповнені новим змістом: збори батьків, колективні та групові консультації, бесіди, лекції, конференції, батьківський всеобуч. До того ж він має забезпечити диференційований підхід до принципу формування педагогічної культури батьків, врахування їх освітнього рівня, життєвого досвіду та вікових особливостей їхніх дітей [1].

Організуючи роботу з батьками в системі педагогічного всеобучу, корекційний педагог повинен ставити за мету не тільки озброїти батьків знаннями, але й підвищити їх педагогічну культуру, прискорити процес родинного виховання.

Практика свідчить, що одними з найефективніших форм роботи з батьками є нетрадиційні форми і методи роботи. Серед них – функціонування

консультпунктів з проблем родинного виховання, конференції батьків з обміну досвідом щодо організації раціонального дозвілля дітей [2]. Вони поєднуються з традиційними, такими, як: університети педагогічних знань для батьків, батьківський всеобуч, вечори запитань та відповідей, збори-практикуми, бесіди, дискусійні клуби, клуби батьківського спілкування. Цікавими формами роботи з батьками є проведення конференцій з проблем родинного виховання на засадах народної педагогіки, читацькі конференції за книгами з родинного виховання, огляди новинок літератури.

У сучасній педагогічній науці традиційні форми роботи з батьківською громадськістю вдало доповнюються нетрадиційними формами. Наприклад:

- дерево родоводу (зустріч поколінь, роздуми над проблемами родинного виховання, звернення до народної педагогіки);
- у родинному колі (анкетування батьків, індивідуальна допомога родинам через консультації, практичний показ, зустрічі з лікарями психологами, юристами);
- родинний міст (зустрічі з батьками та обговорення проблем виховання дітей);
- народна світлиця (звернення до народних традицій, формування особистості дитини через природу, спілкування батьків з вихованцями через природу, спільну діяльність батьків, дітей, педагогів);
- альбом-естафета «Як ми відпочиваємо?» (Досвід організації відпочинку в родині);
- дискусійний клуб (обговорення проблем виховання дітей);
- родинна скарбниця (добірка матеріалів з досвіду родинного виховання);
- азбука родинного виховання (обговорення проблем, труднощів виховання дітей у неповних сім'ях, виступи лікарів, юристів, психологів, педагогів, надання батькам індивідуальної допомоги);
- дні довіри (у визначені дні педагоги, лікарі, психологи ведуть прийоми батьків і консультують їх з проблем виховання) [2].

Для підвищення педагогічної компетентності батьків дітей раннього віку необхідно використовувати сучасні методи спілкування з ними (рольове програвання проблемних задач сімейного виховання, моделювання способів батьківської поведінки, обмін досвідом сімейного виховання). Вони дають можливість батькам стати активними дослідниками власної поведінки, отримати досвід нового бачення звичних способів впливу на дитину. На противагу суто вербальній інформації, яка традиційно складає зміст зустрічей з батьками, важливим змістовним компонентом спілкування з батьками мають стати практичні дії з ігровими завданнями чи ситуаціями, ігровим предметом чи образом, малюнком. Сучасні дослідження доводять, що ігрове спілкування з батьками – ефективний засіб оволодіння ними «мовою гри» і є засобом профілактики батьківської авторитарності. Тому саме ігровий метод спілкування дефектолога з батьками має стати пріоритетним [3].

Таким чином, існує багато традиційних і нетрадиційних форм роботи корекційного педагога з батьками, що виховують дитину з відхиленнями в

розвитку. Серед сучасних видів можна виділити такі: дерево родоводу, анкетування батьків, індивідуальна допомога родинам через консультації, практичний показ, зустрічі з лікарями психологами, родинний міст, народна світлиця, альбом-естафета «Як ми відпочиваємо?», дискусійний клуб, родинна скарбниця, азбука родинного виховання, дні довіри тощо.

Література

1. Гудонис В. Спеціальна сімейна педагогіка. Сімейне виховання дітей з відхиленнями у розвитку Навч. посіб. для студентів вузів. В. Гудонис, М. Баркаускайте; Під ред. В.І. Селіверстова; О.А. Денисової, Л.М. Кобриної. М.: ВЛАДАС, 2009. 230 с.
2. Гурнік Л. Вчимо батьків мистецтву виховання. *Дитячий садок*. 2004. №39. С. 8.
3. Кас'яненко, О. М. Особливості співпраці освітніх закладів та сім'ї у вихованні дитини з особливими потребами. *Вісник Черкаського університету. Серія "Педагогічні науки"*. Черкаси, 2017. №11. С.41-46.

УДК 373.2.091.31-059.1:373.2.011.3-053.4:81'233(043.2)

КАС'ЯНЕНКО О.М., МАТЬОЛА І. В., СЮГАЙ Є. В.
Мукачівський державний університет

ШЛЯХИ ЗДІЙСНЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Мовлення дітей – одна зі стрижневих проблем дошкільної педагогіки. Її актуальність обумовлена пріоритетними напрямками Національної доктрини розвитку освіти України в ХХІ столітті. Однією з найважливіших проблем становлення особистості дитини є розвиток її розмовного, живого мовлення, наповненого емоційним змістом. Сьогодні впровадження загальної автоматизації і комп'ютеризації збіднює мовлення дитини. У ситуації, що склалася, заповнити дефіцит емоційного й виразного мовлення дитини може допомогти залучення дітей з дошкільного віку до творів мистецтва.

Питанням індивідуального підходу займалися провідні вчені О.В. Запорожець, Г.С. Костюк, В.К. Котирло, Д.Б. Ельконін, та інші. Так, Г.С. Костюк розглядає індивідуальний підхід, як складову методики навчальної діяльності. Також, автор переконує, що не можна не враховувати індивідуальну своєрідність кожної дитини і орієнтуватися на середнього вихованця, не звертати увагу на труднощі, які виникають під час навчання. Але разом із тим наголошується на тому, що не можна індивідуальний підхід зводити до пристосування навчання до індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку, відповідно їх скеровувати, забезпечувати максимальний розвиток нахилів, здібностей [2].

Провідним принципом розвитку індивідуальності вважається принцип індивідуального підходу, сутність якого полягає у врахуванні та вивченні індивідуальних відмінностей дітей. В усіх педагогічних посібниках підкреслюється значення двох принципів: урахування вікових особливостей і здійснення виховання на основі індивідуального підходу. Психолого-педагогічні дослідження останніх десятиліть показали, що найважливіше значення має не стільки знання вихователем віку та індивідуальних особливостей, скільки

урахування особистих характеристик і можливостей вихованців. Індивідуальний підхід передбачає опору на індивідуальні якості. Останні виражають дуже важливі для виховання характеристики – спрямованість особистості, її ціннісні орієнтири, життєві плани, сформовані настанови, домінуючі мотиви діяльності та поведінки. Ні вік, узятий окремо, ні індивідуальні особливості особистості (характер, темперамент, воля), розглянуті ізольовано від названих провідних якостей, не забезпечують достатньої основи орієнтованого виховання.

Принцип індивідуального підходу у вихованні потребує, щоб вихователь:

- постійно вивчав та добре знав індивідуальні особливості темпераменту, риси характеру, погляди, смаки, звички своїх вихованців;
- умів діагностувати і знав реальний рівень сформованості таких важливих особистісних якостей, як образ мислення, мотиви, інтереси, спрямованість особистості, ставлення до життя, праці та інше;
- постійно залучав кожного вихованця до посиленої для нього і все ускладнюючої діяльності, що забезпечує прогресивний розвиток особистості;
- своєчасно виявляв і усував причини, які можуть перешкодити досягненню мети, а якщо ці причини не вдалось своєчасно виявити та позбутися їх – оперативно змінював тактику виховання залежно від нових умов та обставин;
- максимально спирався на власну активність особистості;
- поєднував виховання з самовихованням особистості;
- розвивав самостійність, ініціативу, самодіяльність вихованців, не стільки керував, скільки вмів організовувати і спрямовувати діяльність, яка забезпечувала б успіх.

Комплексне здійснення цих вимог усуває спрощеність вікового та індивідуального підходів, зобов'язує вихователя враховувати не поверхневий, а глибинний розвиток процесів, спиратись на закономірності причинно-наслідкових відношень [3].

Деякі вихователі помилково вважають, що індивідуальний підхід повинен використовуватися лише по відношенню до «важковиховуваних» дітей, порушників правил поведінки. Безперечно, цим вихованцям необхідна підвищена увага. Але не можна забувати про «благополучних». За зовнішнім благополуччям можуть приховуватись і нерозсудливі думки, мотиви, вчинки. Підозрювати в цьому нікого й ніколи не варто, але увагу приділяти треба всім [1].

Таким чином, індивідуалізація навчання – розглядається як суто дидактичний принцип, що зумовлює необхідність у процесі навчання бачити кожна дитину. Індивідуалізація процесу навчання та виховання у закладі дошкільної освіти розглядається як організація діяльності під час якої враховуються індивідуальні відмінності дітей, рівень розвитку їх здібностей та соціалізації. Подібно до суті індивідуалізації процесу навчання визначається і сутність поняття індивідуальний підхід.

Література

1. Гавриш Н. Рейпольська О. Проектування освітнього середовища ЗДО на засадах індивідуалізації та диференціації *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді.*: зб. наук. праць. Вип.22. Київ, Україна: Інститут проблем виховання НАПН України. 2019 с.44 -56.

2. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості / заг. ред Л.М. Проколієнко. К.: Рад. Школа. 1989. 608с.

3. Кузьменко В.У. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років: монографія. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова. 2005. 354с.

УДК 378:37.011.3-051:7:316.722

КАЧУР М.М.
Закарпатський інститут післядипломної
педагогічної освіти
СТЕПАНОВА Л.П.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ МИСТЕЦТВА У СИСТЕМІ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ

Соціокультурна ситуація у сучасному глобалізованому суспільстві характеризується розмаїттям етнічних спільнот, інтенсивністю полікультурної взаємодії, що передбачає необхідність включення молодої людини в систему інноваційних соціальних відносин, прояв здібностей до полікультурної комунікації. У цьому контексті засобом задоволення освітніх, пізнавальних та культурних потреб людини виступає полікультурна освіта, яка спрямована, зокрема, на розвиток умінь і навичок продуктивної взаємодії з носіями інших культур, оскільки «толерантність, взаємообмін, взаємодія, активна солідарність, розуміння» [1, с. 196] є метою полікультурного виховання.

У зв'язку з цим, полікультурна педагогіка передбачає широкий діапазон прикладних знань педагога, що ґрунтується на підготовці «універсальних спеціалістів–гуманітаріїв» (Н. Нікітіна), які, в свою чергу, будуть виховувати в учнях толерантність, позитивне ставлення до культури інших народів, розвивати в них навички соціального спілкування.

Ураховуючи, також, зорієнтованість сучасного полікультурного суспільства на формування креативних особистостей із високим рівнем інтелектуального розвитку, здатних до інноваційної діяльності, потреба в яких відповідає вимогам часу, реформування системи освіти включає пошук нових підходів і до виховання учнів, і до удосконалення підготовки педагогів.

На сприймання та розуміння національних і світових культурних цінностей, засвоєння яких покликане забезпечити полікультурне виховання, спрямована мистецька освіта. Саме вона передбачає пізнання та осмислення мистецьких явищ, основане на принципах діалогічності, зокрема, діалозі культур, що визначається діалогічним характером, діалогічною природою мистецтва. яке, як відомо, відіграє інтегративну роль у полікультурному суспільстві, виконує роль посередника між різними культурами.

Мистецтво, з точки зору філософії, посідає особливе місце в культурі, оскільки має здатність символічно віддзеркалювати світ у всій його цілісності, і пов'язане з такими філософськими категоріями, як «пізнання» (як процесу творчого відображення об'єктивної реальності у свідомості людини [2]); «світогляд» (як комплексу «уявлень, оцінок та установок людини, що забезпечують цілісне бачення та усвідомлення світу і місця в ньому людини разом з життєвими позиціями, програмами та іншими спонуками поведінки, активного діяння взагалі» [3, с. 17]); «мислення» (як процесу абстрактного відображення суті речей та процесів дійсності, їх узагальнення, творення нових ідей). Водночас, мистецтво здатне розкривати сенс людського буття, впливати на внутрішній світ людини, розвиток її потреби в пізнанні та мисленні, формування її світогляду.

Тому в сучасних умовах розвитку полікультурного суспільства особливого значення набуває удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів мистецтва. Адже в арсеналі їхньої педагогічної діяльності – широке використання естетичної функції мистецтва, що спрямовує соціально-творчу активність за законами краси; виховної функції мистецтва, яке є засобом не тільки морального, духовного, а й соціального вдосконалення людини; комунікативної його функції, що забезпечує за допомогою мистецьких творів спілкування без кордонів, «міжнародною» мовою. А це і є шлях залучення сьогоднішніх школярів – майбутніх свідомих носіїв своєї культури до міжнаціонального спілкування, взаємодії з носіями інших культур.

Наступне наукове дослідження буде спрямовано на пошук нових підходів та методів удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів мистецтва.

Література

1. Нікітіна Н. П. До проблеми полікультурної освіти студентської молоді. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2017. Вип. 2. С. 192–198.
2. Степанова Л. П., Хан Сяосянь. Сутність пізнавального інтересу підлітків до сприйняття вокальної класичної музики у процесі навчання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманов.: Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти*. Київ, 2016. Вип. 21 (26). С. 88–93.
3. Словник-довідник з курсу «Філософія» для студентів 2, 3, 4 курсів усіх спеціальностей денної та заочної форм навчання / укл. А. Г. Чичков, О. М. Башкеєва, О. М. Патеріло. Дніпропетровськ. 2014. 20 с. URL : https://udhtu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/08/Filosofiya_slovník.pdf

УДК 37.016:37.011.3-057.874:316.346.36

КИРИТА В., ФЕНЧАК Л.М.
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ СУЧАСНИХ ШКОЛЯРІВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ТЕОРІЇ ПОКОЛІНЬ

Ми часто замислюються над тим, чому виникають конфлікти між батьками та дітьми. Справа в тому, що батьки належать до одного покоління, а їхні діти – до іншого. Є теорія, яка пояснює, чому покоління так різняться між собою. Авторами теорії поколінь є Вільям Штраус та Ніл Хоув, які її

представили як цикл, який з часом повторюється. Під *поколінням* вони мають на увазі певну сукупність людей, які народжені в проміжку приблизно 20 років. Представникам одного покоління притаманні подібні моделі поведінки та цінності, що сформувалися залежно від історичної епохи [3].

В умовах сучасних освітніх реформ дуже важливо досліджувати всі виклики та проблеми які виникають в освіті. Саме тому так важливо досліджувати принципи організації навчального процесу дітей покоління «Зет» (сучасні школярі), розробляти ефективні методи та прийоми навчання, які зможуть мотивувати учнів до активної роботи, сприятимуть кращому засвоєнню інформації, а також формуванню в них ключових компетентностей.

У сучасному світі стрімко розвивається сфера цифрових технологій, а діти все раніше починають освоювати різноманітні гаджети, з раннього дитинства вчать користуватися інтернетом. Дослідження 2015 року показали, що майже 80 % школярів користуються інтернетом 3 години на добу, а кожен шостий проводить там близько 8 годин на добу [2]. Для сучасних дітей інтернет не просто набір технологій чи окрема віртуальна реальність. Для них інтернет – це невід’ємна частина життя. Саме ця характеристика відрізняє сучасних дітей від представників інших поколінь, зокрема їхніх батьків та вчителів. Таких дітей називають поколінням «Зет». На сьогодні всі школярі – це представники покоління «Зет». Зрозуміло, що вони значно відрізняються від попередніх поколінь. Саме тому так важливо досліджувати особливості цього покоління і, спираючись на них, розробляти ефективні методи та прийоми навчання, які зможуть мотивувати учнів до активної роботи, сприятимуть кращому засвоєнню навчальної інформації.

Сучасне покоління учнів, які народилися після 2000 р., – це покоління «Зет», «цифрові» учні. Вони тісно пов’язані між собою за допомогою мережі Інтернет та мобільних телефонів. Цінності цього покоління знаходяться на стадії формування, але психологи вже відзначають тяжіння до індивідуалізму, самовпевненість і спрямованість до успіху. Варто зазначити, що існує проблема визначення дат цього покоління. Більшість культурологів і демографів називають роком народження покоління «Зет» 1991 рік. А деякі вважають, що точкою відліку існування покоління є 2001 рік. Існування різних думок зумовлено тим, що одним із факторів формування світогляду покоління вважають розвиток технологій. Величезний вплив на становлення останнього покоління мали комп’ютерні технології. Тому 1991 р. обрано як дату створення всесвітньої мережі Інтернет, а 2001 р. – як входження інтернету до повсякденного життя. Покоління «Зет» – це особливі учні, які потребують нового підходу педагогів, щоб процес навчання став ефективнішим. Головна особливість цього покоління – те, що їхній світогляд формується від впливом комп’ютерних технологій та інтернету. І вчителям, особливо старшого віку, цінності яких формувалися за інших історичних умов, за іншого рівня технологічного розвитку, надзвичайно важко зрозуміти своїх учнів, у яких по-особливому формуються психічні функції. Саме тому традиційні методи та прийоми навчання часто не дають потрібного результату. Зараз важливо

вивчати перебіг психічних процесів у сучасних учнів, щоб знайти найоптимальніші методи навчання [3].

У представників покоління «Зет» змінився перебіг таких психічних процесів, як пам'ять, увага та мислення. На основі цих психічних трансформацій ми спробували сформулювати найоптимальніші шляхи педагогічної взаємодії з учнями покоління «Зет». Новий матеріал на уроках варто подавати невеликими блоками, постійно змінюючи форми роботи. Найкраще подавати інформацію, використовуючи наочність, тобто у вигляді схем, таблиць, графіків, ілюстрацій. Варто звести до мінімуму використання такого методу навчання, як слово вчителя, натомість звернути більше уваги на метод евристичної бесіди, яка розвиває логічне мислення. Також доцільно використовувати інтерактивні методи навчання. Ефективним у процесі навчання покоління «Зет» є також прийом гри. Завдання для учнів завжди потрібно формувати чітко і детально пояснювати кожен етап його виконання. Об'ємні завдання потрібно ділити на декілька простих. Доречним буде використання прийому покарань та нагород. На кожному уроці потрібно мотивувати учнів до навчання, викликаючи у них інтерес захопливими завданнями, а також пояснювати, як саме вони можуть використати здобуті знання у повсякденному житті.

Література

1. Безбородих С.М. Теорія і методика виховання молодших школярів. Старобільськ: ЛНУ імені Т.Шевченка. 2019. С.8-20.
2. Колесова Г. Хто такі «ікси» та «ігреки» і як їм порозумітися з «зетами». URL : <https://www.pedrada.com.ua/article/1236-qqq-17-m3-15-03-2017-hto-tak-ksi-ta-greki-yak-m-porozumtisya-z-zetami>
3. Коростіль Л. А. Покоління «Зет»: пошук способів педагогічної взаємодії. Народна освіта. 2018. № 1(34). URL : https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5229
4. Покоління «Зет». Проблема визначення дат покоління. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Покоління_Z

УДК [373.2.011.3-051:331.101.3]:005.95/96(043.2)

КОБАЛЬ В.І., ЗАГОРОДНЯ Г.В.
Мукачівський державний університет

МОТИВАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗДО ЯК ФУНКЦІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Зміни та реформи в галузі освіти вимагають удосконалення механізмів управління освітою, тому актуальним питання мотивації діяльності педагогічних працівників є актуальним.

Людські та інтелектуальні ресурси сприяють ефективній роботі закладу освіти, якості наданих освітніх послуг. Мотивація праці педагогічного персоналу є ключовим засобом забезпечення мобілізації кадрового потенціалу закладів освіти. Ефективність управління закладами освіти неможливе без розуміння мотивів і потреб його працівників, а також ефективного використання стимулів до їх праці. Шлях до ефективного управління персоналом, до активізації його творчої діяльності лежить у розумінні мотивації людей. Якщо добре розуміти,

що рухає людиною, спонукає її до дій, до чого вона прагне, виконуючи ту чи іншу роботу, можна так побудувати управління персоналом, що люди будуть самі активно прагнути виконати роботу якнайкраще та найбільш результативно.

Дослідженню проблеми мотивації працівників освітньої галузі присвячені праці вітчизняних та зарубіжних дослідників. Зокрема, О. Бондарчук, Л. Карамушка, В. Сич вивчали психологічні особливості мотивації професійного розвитку та вдосконалення керівників закладів освіти. В. Князев досліджував методи управління мотивацією з метою підвищення ініціативи та відповідальності. А. Бакурадзе та Р. Шакуров вивчали особливості мотивації педагогічних працівників.

Проблема організації діяльності адміністрацій закладів освіти з мотивації педагогів у сучасних умовах зниження загальної мотивації праці, що пов'язано з практично відсутністю матеріального стимулювання творчої діяльності, потребує пошуку нових шляхів її розв'язання.

Велика кількість мотиваторів, які використовували керівники навчальних закладів у минулому (нагородження грамотами, фронтальні перевірки тощо) сьогодні не несуть бажаних змін у діяльності значної кількості педагогів або ці зміни носять короточасний характер. Тому керівнику доводиться постійно шукати нові можливості для активізації педагогічних працівників.

А щоб мотивація спрацювала, О. Лютко [1] рекомендує обрати ту модель, яка підходить закладу:

1. Раціональна модель
2. Модель самореалізації
3. Модель співучасті.

Розглянемо раціональну модель мотивації. Її обирають тоді, коли необхідно вирішити конкретне короткострокове завдання, коли є зрозуміла ціль і чіткий набір інструментів. Ця модель передбачає і фінансові нагороди, і покарання.

Матеріальне стимулювання. Слід зазначити, що гроші — сильний мотиватор лише в тому випадку, якщо працівник вважає оплату своєї праці справедливою і бачить зв'язок між результатами своєї роботи й оплатою цієї праці. Для того, щоб працівники сприймали систему оплати як справедливу О. Лютко рекомендує наступне:

1. Аналізувати чинники, що знижують задоволеність працівників наявною в закладі системою стимулювання праці (індивідуальні бесіди, соціологічні опитування).
2. Підвищувати рівень обізнаності працівників про те, що визначає рівень оплати їхньої праці, як розраховується розмір заохочень (премій, надбавок тощо).

Працівники мають знати принципи нарахування своєї заробітної плати та розуміти те, як вони можуть вплинути на підвищення рівня заробітної плати, які є можливості її підвищення в короткостроковій і довгостроковій перспективах.

3. Виявляти можливу несправедливість в оплаті праці підлеглих, присудженні премій, розподілі інших заохочень, щоб в подальшому відновити справедливість.

4. Інформувати працівників про основні фінансові показники роботи закладу за минулий період (квартал, півріччя, рік), аби вони краще розуміли зв'язок між власною заробітною платою та ефективністю роботи закладу.

Моральне стимулювання. Різні форми матеріального стимулювання слід підкріплювати негрошовими формами заохочень, наприклад, пільгами.

Засобами нематеріального стимулювання є: дошки пошани, туристичні поїздки для кращих працівників і кращих підрозділів, почесні грамоти, відзнаки для ветеранів праці, вшанування кращих працівників тощо.

Отже, уміння мотивувати працівників – одна зі складових управлінської компетентності керівника закладу освіти. Завдання керівника закладу полягає в тому, щоб створити сприятливі умови і стимули, які спонукали б співробітників працювати з більшою самовіддачею, з націленістю на якість і результат. Для того, щоб мотивація несла очікувані результати, система мотивації в ЗДО повинна базуватися на принципах системності, комплексності, адресності, гнучкості, прозорості та динамічності.

Література

1. Лютко Оксана. Працівники втратили інтерес до роботи: яку модель мотивації обрати. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2750-pratsvnik-i-vtratile-nteres-do-roboti-yaku-model-motivats-obrati>

УДК 37.015.3:159.397.502:37.011.3-053.2/.5(043.2)

КОСТИЧ М.В., МИХАЙЛОВА К.В.
Мукачівський державний університет

ПІЗНАВАЛЬНА АКТИВНІСТЬ ЯК ПРОЯВ ІНТЕРЕСУ ДИТИНИ ДО НАВКОЛИШНЬОГО СВІТУ

У сучасних умовах розвитку суспільства ставиться питання про здобуття підростаючим поколінням якісної освіти, під якою розуміють не набуття дитиною певної суми знань, а її вміння здобувати їх самостійно. Тож актуальною є проблема підвищення пізнавальної активності дітей, формування у них пізнавального інтересу до навколишньої дійсності..

Психолого-педагогічні дослідження (Б. Ананьєва, Л. Божович, Л. Виготського, Л. Венгер, А. Запорожця, Т. Кудикіної та ін.) показують, що у дошкільному віці пізнавальний інтерес проявляється як прагнення дитини проникати у все різномайття навколишнього світу, відобразити у свідомості причинно-наслідкові зв'язки і відносини, закономірності.

Проте далеко не все викликає у дитини інтерес. Ступінь його виявлення, широта, глибина, усвідомленість, як показують дослідження вчених (Ю. Бабанського, А. Поддьякова, Ф. Савіної, Г. Щукіної), залежать від характеристик об'єкта, до якого він спрямований.

Сучасна освітня практика недооцінює значимість самостійної пізнавальної діяльності дитини. Розвиток пізнавального інтересу залежить від того, наскільки

дитина захоплюється власним творчим пошуком. Як засвідчують дослідження (Т. Даніліна, Б. Ігнат'єв, У. Кіпатрик, М. Крупеніна, Н. Чернілова) такою діяльністю, що забезпечує можливість отримувати, синтезувати, комбінувати, активно використовувати інформацію про предмет, є пошукова діяльність.

Проведене нами дослідження визначає, що у сучасних умовах важливим є формування уже в дошкільному дитинстві ключових компетентностей, які формуються у різних видах діяльності. Серед них важливу роль відіграє природничо-екологічна компетентність – «здатність дитини до доцільної поведінки у різних життєвих ситуаціях, що ґрунтується на емоційно-ціннісному ставленні до природи, знаннях її законів та формується у процесі пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової діяльності» [1. с.12].

На основі опрацювання наукової літератури ми з'ясували, що пізнавальний інтерес – це вибіркова спрямованість особистості на пізнання певного об'єкту, явища, діяльності тощо. Предметом пізнавального інтересу для дитини є не все, а лише те, що вона вважає необхідним, значимим, цінним, привабливим [2].

Як показують дослідження багатьох науковців (Г. Щукіна, Г. Смольнікова, Т. Ткачук, І. Литвиненко), у дошкільному віці пізнавальний інтерес оптимізує пошук знань, сприяє проявам дитячого подиву, зацікавленості, допитливості дитини. Доведено, що важливу роль у формуванні пізнавального інтересу до природного довкілля відіграє організована активна навчально-пізнавальна діяльність [2].

Організована навчально-пізнавальна діяльність дошкільників – це цілеспрямований двобічний процес, у якому органічно поєднуються безпосередній і опосередкований педагогічний вплив педагога з активністю, самостійністю процесу пізнання дітьми навколишнього світу. Організація цієї діяльності передбачає керівництво нею з боку педагога, а саме: визначення цілей; прогнозування очікуваних результатів; мотивація пізнання; визначення змісту, який передбачається засвоїти; створення розвивального середовища; надання навчально-пізнавальній діяльності емоційно-позитивного характеру; регулювання процесу пізнання та спрямування його на досягнення позитивних результатів; оцінювання індивідуальних досягнень дітей.

Організоване навчання дошкільників має великі потенційні можливості для розвитку довільності психічних процесів і поведінки. Діти навчаються: концентрувати увагу на предметі вивчення; свідомо виконувати установку педагога на сприймання, запам'ятовування і відтворення інформації; стримувати емоції, ситуативні бажання; контролювати і оцінювати свою діяльність.

Доцільно використовувати в роботі з дітьми різні форми, методи та прийоми, зокрема: спостереження; бесіда; дослід; експерименти, ігрові проблемні ситуації; розглядання картин, ілюстрацій; дидактичні ігри, сюжетно-рольові ігри, ігри-загадки, ігри-описи, конструктивні ігри; читання художньої літератури; комплексні, тематичні, інтегровані заняття; трудова діяльність; фіксація результатів дослідів. Не слід забувати й про значний виховний потенціал занять, який може реалізуватися шляхом підбору змісту навчання, методів, прийомів і засобів його подачі, способів взаємодії дітей між собою та з

педагогом. Сучасне заняття у дошкільному закладі через подачу нової інформації, формування знань, умінь, навичок має закладати основу ціннісних, моральних орієнтирів для скеровування дитячої особистості у світі природи, речей, мистецтва, людей, стосунків, емоцій, людських станів, настроїв тощо.

Як показало проведене нами дослідження, важливу роль у формуванні пізнавального інтересу відіграє проведення пошуково-дослідницької роботи з дітьми по ознайомленню з природним довкіллям, яке показало, що завдяки створюваним педагогічним умовам і продуманим педагогічним впливам активна пізнавальна діяльність сприяла започаткуванню базових якостей особистості дитини, зокрема таких, як: організованість, відповідальність, працелюбність, самовладання, спостережливість, креативність. Спільна організована дослідницько-пошукова діяльність педагогічних колективів у співпраці з батьками сприяє формуванню пізнавальних інтересів у дітей до природного довкілля, в тому числі і природничо-екологічної компетентності як однієї із ключових у розвитку особистості дитини.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. К. 2021.
2. Ладивір С.О. Дитина пізнає світ. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2011. №10. С.23-29.

УДК 37.034:373.31

КОСТЬ Е. Ю., САМОФАЛ Л. О., ЛАЛАК Н. В.
Мукачівський державний університет

ВПЛИВ СІМ'Ї ТА ЗЗСО НА ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Процес становлення сучасного суспільства потребує розвитку української національної системи виховання, в основу якої покладені провідні принципи гуманізму та демократизації. В контексті сьогоднішніх подій стає очевидним, що активним суспільним суб'єктом має бути особистість з високим рівнем свідомості, активності, відповідальності, патріотизму, яка керується у своїй діяльності моральними цінностями. Таку людину покликана виховати сім'я та ЗЗСО як соціальні інститути. Це підкреслено у цілій низці законодавчих документів, зокрема: у Законі України «Про освіту», Декларації прав дитини, Національній доктрині розвитку освіти в Україні в XXI столітті, Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Концепції «Нова українська школа» тощо.

На сьогодні проблема формування моральних цінностей у здобувачів освіти – одна з фундаментальних проблем етики, філософії, психології, педагогіки. У сучасних умовах актуального значення набуває не лише творчо-критичне переосмислення з позицій наукового історизму моральних цінностей, а й глибоко обґрунтоване виділення з його практичного досвіду всього того, що може стати дійовим резервом для створення ідей, висновків, засобів принципово нової системи. Нова соціально-політична ситуація, з одного боку, вимагає переосмислення мети виховної діяльності педагогів, провідних теоретико-

методологічних принципів та критеріїв ефективності змісту, форм і методів виховання, а з другого – призводить до порушення елементарних прав дитини на її розвиток. Повернення до християнських цінностей змінює підходи до основ морального виховання.

Аналіз наукових джерел [2; 3; 5]. засвідчує, що проблема виховання моральних цінностей в учнів досліджувалася багатьма авторами. Різні аспекти означеного питання знаходяться у центрі уваги В. Гнатюка, С. Карпенчука, В. Ковальчука, В. Лозової, О. Матвієнко, М. Стельмаховича, М. Фіцули [5]. Система методів впливу на особистість з метою виховання у неї моральних цінностей розкрита у творчій спадщині В. Сухомлинського. Вчений був переконаний, що зміст, форми і методи виховання змінюються залежно від вікових та індивідуальних особливостей дітей.

Концептуальні засади формування моральних цінностей учнів обгрунтовано І.Бехом [1]. На основі створеної особистісно-розвивальної методологічної моделі, вченим розкривається сутність процесу виховання як сходження особистості до морально-духовних цінностей. Не менш важливою залишається думка О. Савченко. За результатами своїх досліджень вчена прийшла до висновку, що на виховання дитячої особистості впливає багато психолого-педагогічних чинників: мікроклімат родинного життя, його тональність, загальна спрямованість, добрі родинні взаємини, моральний рівень батьків, характер взаємин між членами родини, побутова культура, організованість родинного колективу та ін. [4].

Сучасні родини переживають скрутні часи. В більшості нинішніх сімей основні сили і час батьків витрачаються на матеріальне забезпечення, а не на моральне виховання і розвиток дітей. Спілкування батьків з дітьми зводиться в основному до контролю за навчанням дитини в школі, а сам контроль з'ясуванню того, які оцінки дитина отримала. Тому і проблема родинного виховання та формування у дітей моральних цінностей стає першочерговою. Важливість даного питання піднімає необхідність того, щоб у родині була впроваджена система взаємодії: материнських і батьківських оцінок, гуманного ставлення до дитини, специфічного розподілу функцій між батьком і матір'ю та виховних впливів [3].

Таким чином, два соціальні інститути відіграють першочергову роль в процесі формування моральних цінностей школярів. Перший – це сім'я, де дитина закладає основи характеру своєї особистості. Моральні стосунки в сім'ї накладають відбиток на все життя людини, оскільки їх вплив пов'язаний, по-перше, із сильними переживаннями, по-друге, в них закладаються підвалини всіх моральних ставлень людини до суспільства, до праці, до інших людей. Другий – це школа та позашкільні заклади освіти. Як показує практика, виховання молодших школярів на засадах християнської моралі, в якій сконцентровані найвищі цінності людської цивілізації приводить до становлення національно свідомого і відповідального громадянина, для якого найважливішою потребою життя є служіння Богу і Україні. Виховання вільної, розкріпаченої особистості,

яка усвідомлює свою гідність і поважає гідність та свободу інших – головна мета сучасної гуманістичної педагогіки.

Література

1. Бех І. Наукове розуміння особистості як основа ефективності виховного процесу. *Початкова школа*. 2018. №1. С. 2–6.
2. Глушенко А. Вікові особливості молодших школярів і завдання морального виховання. *Початкова школа*. 2016. №5. С. 8–14.
3. Мацук Л. Моральне виховання дітей у сім'ї. *Наукові записки ТДПУ: Педагогіка*. 2012. №2. С. 17–19.
4. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти: посібник для вчителів і методистів початкового навчання. К.: Богданова А.М. 2009. С. 146-155.
5. Фіцула М. Моральне виховання учнів: Методичний посібник. К. 2007. 148 с.

УДК 378: 908 – 057.87

КУЗЬМА-КАЧУР М.І.
Мукачівський державний університет

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА ЯК КОМПОНЕНТ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Сучасна парадигма освіти ставить нові вимоги до випускників вищих навчальних закладів педагогічного спрямування. Майбутній педагог повинен володіти потужною системою знань у галузі психолого-педагогічних, фундаментальних, професійно орієнтованих дисциплін, мати високий рівень індивідуально-творчої продуктивності, вміти застосовувати у поєднанні традиційні й інноваційні методи і прийоми навчання.

Систему підготовки педагогічних кадрів для початкової школи складають теоретичні курси основ педагогічних, загальнонаукових дисциплін та практик: навчальної, позакласної, педагогічної (пробні уроки), літньої в оздоровчих таборах, виробничій.

Засобам розвитку творчого мислення майбутніх учителів початкових класів присвячені роботи І.Кобиляцького, В.Стрельніков, Є.Сластьоніна, С.Совгіри, Т.Остафійчук. В публікаціях згаданих вчених розкрито механізм самостійного оволодіння системою знань і понять, виконання вправ та практичних дій, дослідницька робота, тощо. У своїх дослідженнях С. Совгіра зазначає, що практична діяльність формує активне ставлення до навколишнього середовища, перетворює здобуті в процесі пошуку знання на переконання [1].

Навчальний процес освітніх галузей, що реалізуються в початковій школі спирається на краєзнавчий матеріал, що вимагає від сучасного вчителя початкової школи глибоких знань про природу рідного краю, його історію, традиції. Серед основних видів діяльності здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої педагогічної освіти, що сприяє розвитку творчого мислення слід виділити дослідницько-практичну. Широкий спектр дослідницько-практичних завдань реалізує навчальна практика. Навчальна практика «належить до дослідницько-практичної діяльності, а тому має велике значення в професійній підготовці студентів до роботи в початковій школі, бо сприяє розвитку творчого

мислення. Зміст її спрямований на поглиблення знань і розширення кругозору, який отримали студенти при вивченні теоретичних курсів з ботаніки, зоології та основ землезнавства; формуванню наукового світогляду, екологічних, патріотичних та естетичних почуттів, культури і навичок поведінки та діяльності в природі» [2, с. 63].

Метою навчальної практики є:

- поглиблення і розширення знань здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої педагогічної освіти, отриманих у процесі вивчення теоретичного курсу та творче використання цих знань на практиці;
- озброєння здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої педагогічної освіти уміннями і навичками проведення спостережень у природі, збирання й опрацювання польового матеріалу;
- формуванню наукового світогляду в процесі проведення спостережень та досліджень в природі;
- підготовка здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої педагогічної освіти до організації і проведення екскурсій у природу;
- виховання у здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої педагогічної освіти бережливого відношення до природи рідного краю та ознайомлення їх з прийомами та методами природоохоронної діяльності [3].

Програма навчальної практики передбачає наступні організаційні форми:

- опрацювання тематичної літератури;
- екскурсії в природу з метою вивчення природних об'єктів у різних ландшафтах та екосистемах;
- проведення практично-дослідницької діяльності в природному середовищі;
- виробничі екскурсії на станції захисту рослин, у лісові господарства, що мають за мету ознайомити з деякими об'єктами виробничої діяльності, пов'язаної з використанням рослин чи тварин;
- самостійна робота студентів під час екскурсій та в камеральний період;
- обробка зібраного матеріалу.

Навчальна практика відіграє важливу роль у підготовці майбутніх вчителів початкової школи, так як здобувачі вищої освіти у процесі практичної діяльності підсилюють наочні уявлення про природні процеси та їх взаємозв'язки, вчаться реєструвати об'єкти, аналізувати природні явища, узагальнювати побачене і робити узагальнені висновки. Під час виконання самостійної роботи здобувачі вищої освіти опрацьовують літературу, набувають навички роботи з простими приладами; вміння ведення спостережень та фіксації їх результатів у щоденнику спостережень.

Згідно навчального плану, на проведення даного виду практики відводиться 2 тижні. Пізнавальна діяльність студентів на протязі дня змінюється відповідно до виділених періодів. Підготовчий період передбачає вивчення загальних особливостей теми кожного дня, польовий період – практичне застосування набутих знань і вмінь, камеральний – обробку результатів,

ранжування, креслення схем тощо. Саме виконання студентами завдань другого і третього періодів дають найкращі результати у формуванні творчого мислення.

Таким чином, в умовах глобалізації наше суспільство потребує ініціативних та активних особистостей, які самостійно і творчо мислять, мають високий рівень культури та інтелекту, здатні до самоаналізу, самопізнання та саморозвитку. Набути означені якості можна реалізуючи мету і завдання навчальної практики, яка є компонентом професійної підготовки вчителів початкової школи.

Література

1. Совгіра С.В. Навчально-польова практика в системі екологічної освіти / Світлана Василівна Совгіра // Біологія і хімія в школі. – 2006. – №2. – С.39-41.

2. Кузьма-Качур М.І. Формування продуктивного мислення студентів педагогічних факультетів під час навчально-польової практики з природознавства/М.І.Кузьма-Качур// Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка, соціальна робота» – Випуск 20, 2011. – С. 63 – 66.

3. Програма навчальної практики (польової) для студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» ОС «бакалавр», – МДУ, 2020. – 16 с.

УДК 373.3.015.31:172.15

КУЗЬМА О. І., ТОВКАНЕЦЬ Г. В.
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛИ

Виховання є складним процесом формування особистості та створення оптимальних умов для її фізичного, психічного та соціального розвитку. Головною умовою ефективності виховання учнів є чітка постановка його мети, адже вона дає змогу визначити зміст і завдання кожного напрямку виховання. Сьогодні, серед основних напрямів виховання актуальності набуває національно-патріотичне виховання. Важливо, щоб кожен навчальний заклад став для дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового підтримувати єднання українського народу, де повинен панувати мир та злагода.

Процес національно-патріотичного виховання учнів має починатися ще з першого класу, де повинні закладатися знання про родину, рідний край, державу, Батьківщину, усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу та вболівання за його майбутнє[2, с. 6].

Національне виховання дітей і учнівської молоді – це створена на основі принципів національної педагогіки (як народної творчості, так і надбаньвітчизняної науки, культури, літератури) система поглядів, переконань, ідеалів, покликаних формувати світоглядну свідомість, а ціннісні орієнтації дітей і учнівської молоді виховання дітей і учнівської молоді на культурно-історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичаях і обрядах, багатовіковій виховній традиції, духовності [3].

Варто зазначити, що в основу національного виховання мають бути покладені принципи гуманізму, демократизації, народності, природо-

відповідності, культуро-відповідності, безперервності виховання, етнізації, диференціації, індивідуалізації та послідовності виховання. Головною метою національного виховання є передача учням соціального досвіду, духовної культури народу, формування особистісних рис громадянина України, які передбачають національну самосвідомість, розвинену духовність, моральну, правову, трудову, фізичну та екологічну культуру, розвиток індивідуальних та творчих здібностей кожного учня.

Кінцевим результатом національного виховання має бути сформована цілісна особистість – повноправна, самостійна та творча, яка відчуває свою співпричетність до української національної культури, ідентифікує себе з українською нацією й реалізує свої потенційні можливості на благо України.

Близьким до цього є патріотичне виховання – планомірна виховна діяльність, спрямована на формування у вихованців почуття патріотизму, тобто позитивного поважного ставлення до Батьківщини. Таке виховання включає розвиток любові до своєї країни, національної гідності, дбайливе ставлення до рідної мови, культури та традицій.

Патріотизм має величезне значення в соціальному і духовному розвитку людини. Він виступає одним з найважливіших елементів у формуванні світогляду і ставлення до рідної країни, іншим націям і народам. Тільки на основі піднесення людиною почуттів патріотизму та поваги національних святинь зміцнюється любов до Батьківщини, з'являється почуття відповідальності за її могутність і незалежність, збереження матеріальних і духовних цінностей, розвивається благородство і гідність особистості.

Підкреслимо, що багато писав про патріотизм та патріотичне виховання В. Сухомлинський, який зазначав, що «в учня має бути сформованим передусім «багаж» знань про Батьківщину. Учень має знати історію своєї країни, її геополітичний уклад, розумітися на стратегіях її розвитку. Пізнаючи свій народ, свою Вітчизну, людина пізнає саму себе, осмислює свою особистість як частку народу, осягає найніжніше і найсуворіше почуття – почуття обов'язку і відповідальності перед народом, перед Батьківщиною»[1].

Таким чином, національно-патріотичне виховання у початковій школі – це різні форми педагогічної діяльності. Зокрема, ілюстративні засоби в класах, тобто зображення національних символів України, такі як: прапор, національний гімн та тризуб. Окрім цього, вчитель повинен проводити з дітками заходи, наприклад свято рідної мови, різні конкурси на декламування віршів, а також планування з навчальних екскурсій для учнів початкової школи. Виховання повинно формуватися на прикладах з історії, подіях та історичних діячів.

Виховання є частиною гармонійного розвитку особистості. Адже, формуючи в учнів концепції національно-патріотичного виховання, вчителі повинні враховувати особистісні та вікові особливості дітей. Продуктивніше закласти основу національно-патріотичного виховання молодшим школярам, бо вони охоче та із зацікавленістю пізнають навколишній світ та отримують нові знання.

Отже, становлення особистості неможливе без засвоєння національних і загальнолюдських культурних цінностей, виховання великої любові й відданості Батьківщині, усвідомлення міцного зв'язку з рідним народом, його мовою і культурою.

Література

1. Будак В.Д. Патріотичне виховання молоді крізь призму ідей Василя Сухомлинського. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського. Педагогічні науки*. Миколаїв, 2018. № 3 (62) вересень. (Том 1). С. 27–31.

2. Добровольська Л.Н., Чорновіл В.О. Національно-патріотичне виховання молодших школярів – пріоритетний напрям діяльності педагогів: навч.-метод. посіб. Черкаси: Видавництво комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради». 2016. 140 с.

3. Калита Н. Формування основ національно-патріотичного виховання учнівпочатковоїшколи. *Молодь і ринок*. 2019. №10 (177). С. 30–34.

УДК 802.0:37-5

КУРТА Я.
Мукачівський державний університет

THE USE OF AUTHENTIC MATERIALS FOR THE FORMATION OF ENGLISH LINGUISTIC AND SOCIO-CULTURAL COMPETENCE OF SECONDARY SCHOOL LEARNERS

Modern changes in in social and political life, means of communication in Ukraine require increasing the foreign language communicative competence of students, improving their language training. Today requires a comprehensively developed, mobile personality, which will be ready for a quick response to all changes, the ability to multicultural communication, to understand adequately two or more participants in a communicative act belonging to different national cultures, so the formation of linguistic and socio-cultural competence, that is the ability and willingness to carry out foreign language interpersonal and intercultural communication with native speakers - the most important task for modern teachers [1, p. 89].

The formation of linguistic and socio-cultural competence of students aims to form appropriate to the situation the speech behavior of the communicant in a foreign language environment, which is usually based on knowledge of foreign realities, mentalities and foreign culture.

That is why modern education requires from the teacher the ability to use non-traditional teaching methods, develop and implement various forms of teaching, among which the most effective are: creative tasks, modeling of educational projects and using authentic materials to motivate students to learn foreign languages.

It should be noted that many scientific studies have been devoted to the use of authentic texts in foreign language lessons (Wilkins, Phillips, Morrow, M. Brin, G. Noyer, L. Lier, etc.). Yu. Prokhorov, V. Paraschuk, V. Redko, G. Vereshchagin, O. Korchazhkina, E. Nosovych, G. Milrud, S. Roma, T. Husak, G. Voronina., S. Nikolaeva, N. Gez, and others dealt with the problem of formation of foreign

language communicative competence through the use of authentic materials. The question of criteria for selection of authentic materials in the process of learning a foreign language has been investigated by such scientists as L. Romanyuk, T. Rusanovska. The problem of using authentic materials as the main means of teaching foreign communication has been studied by O. Kushnirchuk, V. Natalin, E. Nosovich.

The formation of linguistic and socio-cultural competence can take place on the basis of authentic texts, as the text is a means of communication, a way of preserving and transmitting information, a form of cultural existence, as well as a reflection of a certain national culture and traditions. The text reflects all the important components of the linguistic and socio-cultural reality of the country of the studied language. These texts have cognitive and linguistic value. The teacher uses illustrative material to reveal the content of the proposed texts (leaflets, maps, menus, brochures, traffic schedules, everyday items - checks, tickets, labels on goods, postage stamps, currency). Such texts illustrate their pragmatic materials contribute to the implementation in lessons of important principles of teaching a non-native language (communicativeness, clarity, novelty and functionality). Classroom and extracurricular work with authentic textual materials allows to acquaint students with culture, processes taking place in society, features of mentality and life of society. This provides an opportunity to discuss current problems of society, ways to solve them, to compare trends in other societies with similar trends in their country. Reading authentic materials, in particular the press, requires knowledge of the realities, culture, way of life of the country whose language is being studied and becomes a valuable source of this knowledge [3, p. 104].

Criteria of meaningful authenticity:

- cultural aspect: texts should contain a large amount of regional information, the elements of which contribute to a significant increase in interest and motivation to learn a foreign language;

- informative aspect: the presence in any educational material (text, video and audio) of any new information that may be of interest to students. Materials should be selected according to the age and interests of students, information should be evaluated in terms of its relevance and accessibility. But we should not forget that in a foreign language lesson information is not an end in itself, but a means to increase student motivation, to arouse interest in understanding the content of this material;

- situational aspect implies the naturalness of the situation offered as educational material, the presence of a certain emotional charge. Situational authenticity helps to arouse students' interest and appropriate emotional reaction, which, in turn, forms a positive attitude towards the subject;

- aspect of national mentality: authentic material should not be too specific and contain information that will be incomprehensible due to the deep differences of national cultures;

- the aspect of educational tasks to the material is very important. The methodology does not clearly define the tasks that can be considered authentic.

Summing up our research, we have to state that the result of formation of linguistic and socio-cultural competence to a great extent depends on the use of

authentic materials classified into: educational and professional sphere of communication; socio-cultural environment of communication; household sphere of communication; trade and commercial sphere of communication; family and household sphere of communication and sports and health sphere of communication.

Література

1. Bondar T., Telychko N., Tovkanets H., Shcherban T., Kobal V. Trends in Higher Education in EU Countries and non-EU Countries: Comparative Analysis. Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala. 2020. Vol.12, Issue 2. (Supl.1). P. 77–92

2. Languages for Intercultural Dialogue / Edited by Jack Burston, Monique Burston, Eftychios Gabriel, Pavlos Pavlou / The Languages for Intercultural Dialogue conference / The University of Cyprus, 7th November 2008 (Язика для межкультурного діалога). – Nicosia, 2008. – 353 p.

3. Samovar L.A., Porter R. Intercultural communication. – London; New York, etc. : Wadsworth Publishing Company, 2007. – 467 p

УДК 378.091.2:341.31(043.2)

ЛАВРЕНОВА М.В.

Мукачівський державний університет

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ще до протистояння пандемії освітня система України зіткнулася з викликами, що постали внаслідок війни з Росією на Сході України. Хоча доки, війна мала локальний гібридний перебіг, вона не становила тотальної загрози для всієї системи освіти. Більшість начальних закладів та експансія в Криму, змогли порівняно швидко адаптуватися, евакуювавшись із зони окупації в інші міста України [1].

Наукових праць, присвячених навчанню в період пандемії численна кількість, як в Україні так і по всьому світу. Сьогодні відчувається гостра нестача праць щодо навчання дітей в умовах воєнного стану. Література про освіту за умов воєнного стану зазвичай застаріла й подекуди стосується ще Другої світової війни та освітньої галузі того періоду. Кризова ситуація вимагає негайного осмислення того, що відбувається у сфері освіти [3]. Зокрема, як адаптувати дистанційне навчання до умов воєнного стану максимально швидко та якісно.

Станом на 28 квітня 2022 року, за словами міністра освіти Сергія Шкарлета дистанційну форму навчання організовано в понад 12 тисячах 600 закладах загальної середньої освіти, навчання у них продовжують майже 3,7 млн учнів.

За даними департаментів освіти і науки обласних військових адміністрацій, усі ЗЗСО 14 областей України продовжують освітній процес у дистанційній формі. У 4-х областях освітній процес триває дистанційно, частково змішано та очно.

У 5-ти областях України навчання організовано в дистанційній формі, частково канікули або призупинено.

У 2-х регіонах освітній процес відбувається в дистанційному форматі, частково змішано або канікули, частково призупинено навчання.

Також станом на 28 квітня 2022 року кількість тимчасово переміщених дітей, які долучилися до навчання з інших областей, сягає понад 88 тис. осіб.

Згідно Методичних рекомендацій дистанційне навчання учитель може здійснювати в синхронному й асинхронному режимах з використанням електронних освітніх платформ (Google Workspace, Google Classroom, Нові Знання, HUMAN.UA) і комунікаційних онлайн сервісів та інструментів (Zoom, Skype, Team, базові сервіси Google: Gmail, Календар, Meet, Jamboard, Chat, Hangouts, YouTube та інші). В умовах воєнного часу особливістю дистанційного навчання є ймовірність під час онлайн-зустрічей ситуацій, коли вмикається сигнал «Увага всім! Повітряна тривога». У таких випадках МОН рекомендує під час онлайн уроку спокійно повідомити учням, що оголошено сигнал «Увага всім! Повітряна тривога», зацентувати увагу учнів фразою «Ви йдете в безпечне місце, яке встановлено вашою родиною» [2].

Команда МОН збрала перелік корисних ресурсів для дорослих та дітей щодо психологічної підтримки, навчання та інформування. Наприклад.

Проекти МОН започатковані спільно з партнерами: дитячий онлайн-садок НУМО з відеозаняттями для дітей віком від 3 до 6 років; «Навчання без меж»; «Всеукраїнська школа онлайн», що містить відеоуроки, конспекти, тестові завдання, а також Кабінет вчителя, який допомагає залишатися на зв'язку з учнями (для зручності розроблено мобільний застосунок, а Youtube-канал МОН містить інформацію, що може стати у пригоді); щоденні онлайн-зустрічі о 13.00 та 20.00 із сертифікованими психологами Асоціації інноваційної та цифрової освіти; «Психологічна турбота від Світлани Ройз»; педагоги та дитячі психологи за підтримки Міністерства освіти і науки запустили телеграм-канал «Підтримай дитину»; розроблено дитячий інформаційний комікс, як поводитися під час воєнного стану, – збірку інформаційних порад для дітей та їхніх близьких; Дитячий садок онлайн; телеграм-канали «Павлуша і Ява» та Аудіоказки; «Цікава наука» – для допитливих дітей старшого віку; «Книга-мандрівка. Україна» – мультсеріал, героями якого є відомі на весь світ українці, об'єкти та події; EdEra для школярів – онлайн-ресурс курсів, освітніх трендів та ефективного навчання; Освіторія – онлайн-медіаканал про освіту та виховання дітей в Україні; Школа_інфо – найбільший освітній паблік України з онлайн-уроками, новинами та навчальними лайфхаками; «Нова школа» – канал повноцінних мультимедійних підручників по кожному предмету з 1 по 11 клас; «Вишиванчик» – канал, спрямований на розвиток української мови, навчання та виховання дітей рідною мовою; Нова Українська Школа організувала серію пізнавальних онлайн-зустрічей із учителями

Видавництва, які надають безкоштовний доступ до книг: дитячі книжки видавництва «Ранок»; книгарня Yakaboo надала безоплатний доступ до книжок в мобільному додатку.

ТБ-платформи відкрили безкоштовний доступ до мультиків та уроків: MEGOGO; Volia TV; Київстар ТБ; Vodafone TV.

Таким чином, в умовах воєнного стану важливо організувати такий процес навчання, який буде давати можливість вирішити ключові проблеми воєнного

часу. Між обстрілами, між ракетними снарядами та бомбардуваннями, українці мають дивитися з вірою вперед, з вірою у світле майбутнє. А майбутнє України – за креативною молоддю, яка навіть в умовах війни адаптується та хоче вчитися і здобувати знання.

Література

1. Крамаренко І.С., Корнішева Т.Л., Сілютіна І.О. Адаптація дистанційного навчання у вищій школі до умов воєнного стану. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. № 4(9). 2022.
2. Про організацію освітнього процесу в початковій школі в умовах воєнного часу Лист МОН №1/3725-22 від 29.03.22 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86159/
3. Tierney W. G. Get real: 49 challenges confronting higher education. New York: Suny Press, 2020. 240 p.

УДК 37.035:172.15:[351.858:373.3.011.3-052](043.2)

ЛЕНДЕСЛ К., ТОВКАНЕЦЬ Г.В.
Мукачівський державний університет

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

З розвитком незалежної України виникла потреба у формуванні національної свідомості в підростаючого покоління любові до свого народу його традицій, історії та культури. Формування національної свідомості учнів забезпечить безсмертя українського народу та культури.

Педагог українська культурно освітня діячка Софія Русова казала «Національне виховання забезпечує кожній країні найширшу демократизацію освіти, коли її творчі сили не будуть покалічені, а значить дадуть нові оригінальні, самобутні скарби задля вселюдного поступу: воно через пошану до свого народу виховує в дітях пошану до інших народів»[2].

Виховання патріотизму є одним із головних принципів національної системи виховання, що передбачає формування в учнів патріотичних почуттів любові до свого рідного народу та країни, розуміння громадянського обов'язку готовності захищати національні інтереси своєї країни.

Завдання педагога полягає в тому, щоб слова «Україна», «патріотизм» мали особливе значення для дитини, тобто сприймалися не лише розумом, а й «серцем».

Для цього педагоги повинні чітко визначити завдання патріотичного виховання:

- утвердження індивідуальних патріотичних цінностей, переконань, поваги до української культури та її історії;
- виховання та дотримання Конституції України, законів, символів;
- утвердження гуманістичної етики як основи громадянського суспільства;
- виховання найкращих рис українського народу: працелюбності, свободи, справедливості, чесності, доброти;
- толерантне ставлення до інших народів культур і традицій;

– підвищення престижу військової служби, ставлення до солдата як до захисника Вітчизни та героя.

Також важливим аспектом формування національної свідомості особистості є виховання поваги та любові до національної мови. Вивчення української мови має стати пріоритетом у виховній роботі дітей. Українське суспільство має поважати українську мову та її історію.

Патріотичне виховання є важливим етапом встановлення України як держави, що має власні національні цінності. Займатися патріотичним вихованням підростаючого покоління потрібно, ще з дитинства саме у дитинстві у дитини формується самосвідомість та усвідомлення себе як громадянина України який поважати та любити Україну.

Існує багато методів патріотичного виховання: знайомство дітей з історичними пам'ятками екскурсії визначних місць, виховні заходи на патріотичні теми привчання дітей до української літератури художніх творів.

У педагогічній системі В.Сухомлинського особистість виховується через тріаду: школа-сім'я-громадськість. «У сім'ї шліфуються найтонші грані людини-громадянина, людина-трудівника, людини-культурної. Із сім'ї починається суспільне виховання. У сім'ї, образно кажучи, закладаються коріння, з якого виростають потім і гілки, і квіти, і плоди. Сім'я – це джерело, водами якого живиться повноводна річка нашої держави [1, с. 246].

В. Сухомлинський вважає, що формування емоцій та емоційних переживань є одним зі шляхів розвитку громадськості, оскільки, на його думку, діти пізнають світ не лише головою, а й серцем.

Крім того, на думку В. Сухомлинського, метод встановлення причинно-наслідкових зв'язків учить дитину бачити наслідки кожної своєї дії, ставити себе на місце іншого, вводить її в складний світ людини.

Отже, патріотичне виховання є важливим не тільки для всебічного розвитку особистості, а воно дозволяє виховувати в дитині загально людські риси: співчуття, доброти, людяність, почуття обов'язку. Національне виховання повинне відбуватися в сім'ї саме в родині починається формуватись особистість, саме вона формує почуття, риси характеру і свідомість яка в майбутньому допоможе дитині приймати правильні рішення поважати інших людей і свою Батьківщину.

Література

1. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. К. : Рад. шк. 1978. 263 с.
2. Джус О. В. Життя і творчість Софії Федорівни Русової : Науково-методичний посібник. ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» Педагогічний інститут. Івано-Франківськ : УДК. 2016. С. 218.
3. Дорошенко А. Р. Особливості патріотичного виховання дітей дошкільного віку. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*. Суми. 2019. Вип. 1. Т. 1. С. 13-15.

ВПЛИВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ НА ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Педагогічна практика майбутнього вчителя української мови та літератури є обов'язковою складовою освітнього процесу. Основною метою педагогічної практики у закладах вищої освіти є формування у здобувачів умінь творчо використовувати в педагогічній діяльності науково-теоретичні знання і практичні навички, набуті у процесі вивчення педагогічних дисциплін.

Концептуальні підходи до організації педагогічної практики у сучасних умовах містять наукові дослідження, в яких розглядаються: особливості педагогічної практики у системі ступеневої підготовки фахівців (Т. Завгородня, Л. Машкіна, М. Шкіль), загальні питання організації педагогічної практики (О. Біда, В. Ковальова, О. Лемер, О. Матвієнко, І. Мороз, М. Сметанський, В. Шахов); готовність здобувачів педагогічних закладів вищої освіти до педагогічної практики (Л. Кондрашова, В. Майборода, Г. Нагорна, Г. Штельмах).

Практична підготовка здійснюється через педагогічні практики. Термін походить від грецького слова «праксіс», що в перекладі означає «діяння», «активність», «діяльність». В «Енциклопедії освіти» зазначено, що педагогічна практика є обов'язковою складовою навчального процесу педагогічних університетів і передбачає професійну підготовку педагогічних кадрів та підвищення їхньої кваліфікації [1, с. 647].

У Концепції педагогічної освіти наголошують, що «практичну підготовку здійснюють через навчальні та фахові педагогічні практики» [2]. Форма, тривалість і терміни проведення практики визначають окремо для кожної спеціальності з урахуванням особливостей освітньо-кваліфікаційного рівня цієї спеціальності й специфіки закладів вищої освіти. На основі аналізу освітньо-професійних програм з-поміж основних компетентностей, які отримають майбутні вчителі є такі:

- здатність визначати і розв'язувати складні педагогічні та навчально-методичні задачі і проблеми у галузі дидактики, приймати відповідні рішення, пропонувати методики, засоби, форми та способи навчання;
- здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово;
- здатність до ефективного комунікування, готовність до співпраці з колегами, вміння працювати в колективі;
- здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями;
- здатність до самостійного пошуку та оброблення інформації з різних джерел;
- здатність виконувати навчально-дослідні завдання;
- володіння базовими знаннями з методики навчання української мови;
- вміння їх реалізувати, застосування базових методичних знань і вмінь для формування ключових і предметних компетентностей.

– здатність організувати навчально-виховний процес з української мови, здійснювати контроль і оцінювання навчальних досягнень учнів.

– здатність здійснювати вибір методів, форм і засобів навчання української мови, спрямованих на розвиток учнів та їх виховання;

– ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати;

– розуміти основні проблеми філології та підходи до їх розв’язання із застосуванням доцільних інноваційних методів;

– здійснювати лінгвістичний аналіз текстів різних стилів і жанрів;

– застосовувати в професійній діяльності нормативні засоби мови в усному та писемному мовленні з урахуванням змістового наповнення;

– бути здатним забезпечувати освітній процес з української мови в школі, використовуючи прогресивні методи й технології навчання, розвивати в учнів інтерес до філологічних і суміжних наук, організувати індивідуальну роботу з учнями за програмами різного рівня (академічного, профільного, поглибленого);

– здатність об’єктивно оцінювати науково-методичну інформацію;

– професійно застосовувати наукові знання в освітній діяльності;

– здатність здійснювати вибір методів, форм і засобів навчання, спрямованих на розвиток здібностей учнів. Діагностувати, прогнозувати, забезпечувати ефективність та корегування освітнього процесу для досягнення програмних результатів навчання і допомоги здобувачам освіти в реалізації індивідуальних освітніх траєкторій;

– здатність використовувати педагогічні технології у навчально-виховному процесі.

– здатність підбирати систему завдань для контролю і корекції знань учнів, організувати процес свого навчання й самоосвіти.

Отже, практична підготовка впливає на формування професійних компетентностей майбутніх вчителів української мови та літератури. За допомогою педагогічної практики здобувачі мають можливість для реалізації власних прагнень, набуття соціального досвіду. Кожен майбутній фахівець ставить перед собою завдання, сутність якого полягає в перевірці власної готовності до майбутньої самостійної професійної діяльності.

Література

1. Кремень В. Г. Енциклопедія освіти. Київ. Юрінком Інтер. 2008.
2. Концепція педагогічної освіти: схвалено колегією Мін-ва освіти України 23 груд. 1998 р., протокол №17/1–5 (1999). Інформ. зб. Мін-ва освіти України. С. 8–23.

РОЗВИТОК ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Формування логічного мислення молодших школярів - важлива складова частина педагогічного процесу. Допомогти учням повною мірою виявити свої здібності, розвинути ініціативу, самостійність, творчий потенціал – одна з основних завдань сучасної школи.

Педагогічні аспекти розвитку логічного мислення в навчальному процесі школярів знайшли відображення в працях Ю. К. Бабанського, І.А. Барташнікової, В. П. Беспалько, П. Я. Гальперіна, В. В. Давидова, Є. М. Кабанова-Меллер, В. Ф. Паламарчук та багатьох інших.

У дослідженні проблеми формування логічного мислення перспективним є напрям, згідно з яким, з одного боку, передбачається навчання школярів прийомам логічного мислення, а з іншого-оволодіння учнями прийомами самоуправління власною інтелектуальною діяльністю. Основними особливостями логічного мислення молодших школярів є: переважання чуттєвого, діяльного аналізу над абстрактним; здійснення синтезу переважно в наочній ситуації без відриву від дій з предметами; несформованість базових умінь для проведення узагальнення; невміння виділяти суттєві ознаки, найчастіше, замінюючи їх зовнішніми яскравими ознаками предметів. Перелік основних вищевикладених логічних операцій, на розвитку яких в основному акцентовано увагу в початковій школі, має бути доповнений такими логічними операціями, як визначення понять, формулювання суджень, проведення логічного ділення, побудова умовиводів, аналогій, доказів.

Організація роботи з розвитку логічного мислення школяра будується на основі формування творчої діяльності учнів.

В основу роботи покладено наступну гіпотезу: рівень логічного мислення впливає на успішність учнів.

Формування логічного мислення учнів початкових класів буде успішним, якщо:

- використовувати систему певних математичних задач;
- молодший школяр буде не тільки об'єктом, але і суб'єктом розвитку логічного мислення;
- у класі будуть створені сприятливі педагогічні умови для розвитку логічного мислення [1].

Виходячи з поставленої мети, можна визначити завдання:

- забезпечити мотивацію учнів до освоєння логічних операцій;
- використовувати діяльнісний та особистісно орієнтований підхід до розвитку логічного мислення школярів;
- забезпечити варіативність змісту навчальних занять;
- ввести в структуру уроку етапи, що дозволяють акцентувати увагу і зосереджувати зусилля на розвитку логічного мислення;

– використовувати на уроках спеціально підібрані навчальні завдання з урахуванням вікових особливостей мислення дітей.

Велике місце відводиться навчанню операціям логічного мислення: аналізу, синтезу, порівнянню, класифікації, узагальненню.

Так, при розв'язуванні будь-якої задачі, учень виконує аналіз: відокремлює запитання від умови, виділяє шукані і дані числа; намічаючи план розв'язування, він виконує синтез, користуючись при цьому конкретизацією (подумки малює умову задачі), а потім абстрагуванням (відволікаючись від конкретної ситуації, вибирає арифметичні дії). В результаті розв'язування задач учень узагальнює знання зв'язків між даними в умові завданнями. Навчити дітей розв'язувати такі завдання- означає навчити їх логічно мислити, вручити їм ключ до вирішення подібних ситуацій, що зустрічаються в житті [2].

Формування логічного мислення учнів початкових класів є однією із актуальних проблем сучасності. Процес виховання культури мислення досить тривалий, тож і починатися він повинен із перших років навчання дитини на рівні, що відповідає її віку. Оскільки в цей період формується не тільки математична культура учнів, а й розвиваються вміння вирішувати життєво важливі і необхідні завдання.

Література

1. Вікова і педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Волинська, З.В. Огороднійчук. - К.: Каравела, 2008. - 400 с.
2. Аніпонова М. Активізація творчої діяльності учнів на уроках математики. *Математика*. 2009. Червень. № 23. С. 3-6.

УДК 378.046.4:373.31

МАРГІТИЧ К. Є.

Закарпатський угорський інститут імені Ф.Раковці ІІ

КОНЦЕПЦІЯ ДВОМОВНОЇ ШКОЛИ ДЛЯ ЗАКАРПАТСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ З ЕТНІЧНО МІШАНИМ СКЛАДОМ НАСЕЛЕННЯ

Згідно зі статтею 53 Конституції України “громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства”. Практична реалізація цього права визначається як чинною нормативною базою, так і практикою освітянської галузі, яка сформувалася впродовж останніх десятиліть, саме в нас в Закарпатті. [1]

У зв'язку з тим, що чинний Закон “Про мови в Українській РСР” (1989) ухвалювався задовго до прийняття Конституції, законодавчими актами вищої нормативної сили, які регулюють мову шкільництва, є стаття 10 Конституції та Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року, яке її тлумачить. Рішення визначає, що “виходячи з положень статті 10 Конституції України та законів України щодо гарантування застосування мов в Україні, в тому числі у навчальному процесі, мовою навчання в дошкільних, загальних

середніх, професійно-технічних та вищих державних і комунальних навчальних закладах України є українська мова. У державних і комунальних навчальних закладах поряд з державною мовою відповідно до положень Конституції України, зокрема частини п'ятої статті 53, та законів України, в навчальному процесі можуть застосовуватись та вивчатись мови національних меншин" [1].

Україна успадкувала від часів СРСР систему державних шкіл з певними чітко визначеними основними мовами навчання. Так, навчання в більшості шкіл здійснюється державною українською мовою, і лише викладання іноземних мов здійснюється в цих школах іншими мовами. Водночас існують школи з російською, угорською та румунською (молдавською) мовами навчання, а також недільні школи, де викладання усіх предметів, окрім української мови й літератури та іноземної мови, здійснюється відповідно російською, угорською та румунською мовами.

Рішенням Колегії Міністерства освіти і науки України від 17 серпня 2000 року був в основному схвалений та направлений для широкого обговорення проект "Концепції 12-річної загальної середньої освіти", який практично закріплює систему, що склалася. [2] У проекті, зокрема, зазначено: "Завершуючи основну школу, учні мають добре володіти українською мовою, рідною мовою у школах національних меншин, на практичному рівні однією іноземною мовою". Завдання, яке постає перед сучасною школою - хоча б ознайомлення учнів-українців з мовами та культурами тих, хто живе поряд. Таку систему ледве чи можна визнати адекватною засадам багатокультурної освіти. З одного боку, учні шкіл з українською мовою навчання, навіть розташованих у регіонах зі змішаним складом населення, (Закарпаття) не отримують елементарних знань про мову й культуру меншин (окрім хіба що російської). З іншого боку, учні шкіл з навчанням мовою нацменшини, виявляються недостатньо добре інтегрованими в українське суспільство. Вони часто не отримують достатнього рівня знання державної української мови, залишаються майже необізнаними з українською гуманітарною, природничою та технічною термінологією, що створює труднощі при одержанні вищої освіти, оскільки в ЗВО, згідно з українським законодавством, викладання повинне здійснюватися державною мовою.

Система шкіл і класів з двома мовами навчання, яка почала реально складатися в Закарпатському регіоні з етнічно мішаним складом населення, може мати на практиці декілька модифікацій. Так, українсько-угорських школах (Берегівський, Ужгородський, Мукачівський та Тячівський районах) рідна мова є угорська, румунська та словацька в початкових класах, далі нею викладаються предмети, пов'язані з мовою, культурою, історією угорського, румунського та словацького народу. Мовою викладання інших предметів у цих школах стає рідна материнська мова. Аналогічна система склалася й у польських школах в Україні (за тією відмінністю, що мовою навчання предметів природничо-наукового та гуманітарного циклів тут стає українська, а іноді нею здійснюється навчання і в молодших класах).

У разі затвердження на державному рівні "Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності", ухваленої в

основному Колегією Міністерства освіти й науки України, у практичну площину слід перевести декілька важливих завдань виховання, передбачених Концепцією, а саме:

- "...формування інтеркультурного менталітету, сприйнятливості до культурного плюралізму, загальнолюдських цінностей, толерантного ставлення до інших культур і традицій;

- вироблення негативного ставлення до будь-яких форм насильства;

- активне попередження тенденцій до виявлення деструктивного націоналізму, проявів шовінізму, фашизму, месіанськи налаштованостей."

Запровадження двомовної школи в Закарпатському регіоні зі змішаним етнічним складом населення покликане реформувати (чи створити наново) систему освіти для меншин, - як для "традиційних", тобто тих, що здавна й компактно проживають в межах України, зокрема на Закарпатті насамперед угорців, румунів, словаків тощо, так і для "нових меншин". При цьому йдеться про те, що у вказаному регіоні двомовними стають усі школи, як ті, в яких навчання здійснюється українською мовою, так і ті, де навчання здійснюється мовами національних меншин. Метою є забезпечення для представників меншин "рівних можливостей" (що є основною метою, поставленою мультикультурним підходом), і водночас із цим - виховання взаємного культурного розуміння та толерантності між представниками різних етнічних (мовних, релігійних, культурних) груп українського суспільства, що досягається реформуванням навчальних програм, підручників та методів навчання для всієї системи освіти (а не лише для меншин) [3].

Література

1. Закон України «Про національні меншини в Україні». Київ.1992 .
2. Законом України "Про освіту" та "Про загальну середню освіту".
3. Матеріали Європейської Хартії регіональних мов або меншин.1992.

УДК 37.011:[001:37:005.336.4](477)(043.2)

МАРГІТИЧ Е.В., КУШНІР І.І.
Мукачівський державний університет

ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЄКТУ «ІНТЕЛЕКТ УКРАЇНИ»

Програма Всеукраїнського науково-педагогічного проєкту «Інтелект України» орієнтується на високий рівень знань, всебічний розвиток учнів початкових класів, зокрема. Вона вирізняється з-поміж інших темпами здобуття учнями знань, ілюстративністю, науковістю, доступністю поданої інформації, формуванням комплексу знань, умінь і навичок для всебічного розвитку особистості. Проєкт сприяє більш гнучкому мисленню, розвиває пам'ять, дрібну моторику, дає міцний фундамент для розвитку інтелекту. Це нова якість освіти, новий підхід до навчання, який ґрунтується на засадах компетентнісного підходу [1].

Сьогодні маємо чітко окреслену законодавчу базу інноваційних перетворень в освітній галузі на засадах компетентнісного підходу.

На теоретико-методологічному рівні феномен компетентнісного підходу в освіті є предметом міждисциплінарних досліджень українських і зарубіжних учених. Як результат, маємо науковий доробок із питань реалізації компетентнісного підходу в освітніх системах (Е. Абель, К. Абромс, Дж. Думас, А. Зольні, С. Клепко, С. Кравець, В. Кремень, Т. Кристопчук, О. Локшина, Ж. Майз, О. Овчарук, Л. Пуховська, Дж. Равен, І. Родигіна та ін.), розробки поняттєво-термінологічного апарату компетентнісної освіти (В. Гриньова, І. Зязюн, О. Ковальова, С. Куликовський, В. Луговий, І. П'янковська, О. Слюсаренко, Ж. Таланова та ін.), обґрунтування її психолого-педагогічних засад (І. Бех, Н. Бібік, С. Бондар, Л. Ващенко, О. Овчарук, О. Пометун та ін.), визначення сутності, ієрархії та структури компетентностей (С. Бондар, О. Гулай, Г. Усатенко, Т. Усатенко та ін.), характеристики ключових, загальнопредметних і предметних компетентностей (І. Аршава, Н. Голуб, Р. Девлетов, І. Єрмаков, І. Іванюк, Е. Носенко, Л. Парашенко, С. Петренко, Л. Паламарчук та ін.), аналізу окремих аспектів впровадження компетентнісного підходу в національну школу (Е. Воронцова, С. Кириленко, О. Онопрієнко, О. Савченко та ін.) [2, с. 7-8].

Проблематика компетентнісно орієнтованої освіти виявляється актуальною й на практичному рівні: нею опікуються такі провідні міжнародні організації, як UNESCO, UNDP, UNICEF, OECD, CE тощо. Так, ще в 1996 р. у Доповіді Міжнародної комісії UNESCO «Освіта. Прихований скарб» було сформульовано чотири системотворні принципи, на яких має ґрунтуватися освіта: навчитися жити разом, навчитися здобувати знання, навчитися працювати, навчитися жити [3].

Наголошуючи на вагомому внескові українських і зарубіжних учених та практиків у розробку теоретико-методологічних, методичних і організаційних засад досліджуваного феномена, маємо водночас зазначити, що проблематика управління процесом запровадження компетентнісної освіти академічно здібних і обдарованих учнів початкових класів (тобто компетентнісної меритократичної освіти) поки що залишається поза увагою як науковців, так і освітян-менеджерів [2, с.8].

Тому, управлінські аспекти впровадження у закладах освіти науково-педагогічного проєкту «Інтелект України» є об'єктом нашого дослідження у кваліфікаційній роботі магістра.

Література

1. Всеукраїнський науково-педагогічний проєкт «Інтелект України». [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://rgg.rv.ua/19-kat-pochatkova-wkola/31-intelekt-ukraine>
2. Нормативна база з питань реалізації науково-педагогічного проєкту «Інтелект України» в закладах загальної середньої освіти. Київ. 2019. 96 с.
3. Delors, J. et al. Learning: The treasure within. Paris : UNESCO, 1996. 40 p.

FORMATION OF ENGLISH COMMUNICATIVE COMPETENCE OF SENIOR SCHOOL LEARNERS WITH THE USE OF EDUCATIONAL PROJECTS

Today, the project method is considered one of the most promising methods of teaching English in high school, as it creates conditions for creative self-realization of students, increases their motivation to learn, promotes intellectual skills, engages each student in active cognitive process, develops research skills activities, and thus improves the process of forming English-language communicative competence [2, p. 79].

If we talk about the project method as a pedagogical technology, then this technology involves a set of research, search, problem-solving methods, creative in nature.

Domestic and foreign researchers have shown the great potential and benefits of the project method in achieving a qualitatively new level of education and upbringing of pupils and students (EM Bakhtiyarova, TE Batsayeva, VK Borisov, TV Voroshilova, VV Guzeev, 2 NM Koval, AV Kurova, OM Moiseeva, VA Poverty, AP Oliynyk, NY Pakhomova, SS Petrovsky, Yu.A. Romanenko, TE Sakharov, IY Solovyov, TY Tambovkin, S. Haines, D. Fried-Booth, M. Wicks, etc.), including when learning a foreign language (EG Arvanitopulo, EM Borisova, MY Bukharkina, AA Vasylenko, LP Golovanchuk, SE Gridyushko, NM Dushkova, VV Kopylova, AP Kuznetsova, D .S. Matsko, L.I. Palaeva, V.O. Nakonvoz, E.S. Polat, V.V. Safonova, I.A. Phillips, D. Reinhard, R. Ribe, J. Taylor, N. Vidal, K. Wilson, etc.).

It should be noted that the main purpose of learning foreign languages is to form communicative competence, which involves not only practical mastery of this language, but also the ability to work with information: printed, audio on various media, 5 ie mastery of critical and creative thinking. Accordingly, we are talking about a certain organization of learning content and cognitive activity of students, which would facilitate the acquisition of knowledge, intensify the process of learning, teach techniques for independent work with educational material and information, promote the formation of informational and communicative competencies. To achieve the goals of the modern education system, world pedagogy has focused on a person-centered approach. Along with such methods as collaborative learning, discussions, role-playing games, Student Portfolio, the project method most fully reflects the basic principles of a person-centered approach based on the principles of humanistic orientation in pedagogy and psychology. At its core, the project method involves the need to differentiate learning, focus on the student's personality, needs and opportunities, based on the principles of cooperation and inclusion of students in active activities. Using the project method in teaching EL allows students to use this language as a means of cognition, a way of expressing their own thoughts, as well as the perception and understanding of other people's thoughts. This is the most effective way to divert students' attention from the form of expression to the content and get involved in

learning about the environment through EL, thus expanding the scope of socio-cultural competence [3, p. 211].

Today, the project method is a way of organizing students' independent activities, which integrates a problem-based approach, group methods, reflective, research, search and other techniques. The project method develops creativity, the ability to navigate in the information space and independently construct their knowledge. The skills acquired by the student in the design process form the key competencies of the student: labor, communication and social. During the project a lot of attention is paid to the research and creative independent activity of the student, the structure of the content of the work. The use of project methods is the most effective in specialized education, as the essence of this method corresponds to the basic psychological and pedagogical characteristics of high school students, his motives and needs and allows to fully reveal his personality. This is primarily due to: 1) the problematic nature of project activities, its interactivity: the project methodology is based on practically and theoretically significant problem related to real life, the solution of which requires participants to know not only one subject, but and others; 2) autonomous nature of project activities: the project methodology involves the elimination of direct dependence of the student on the teacher through self-organization and the possibility of self-initiative in the process of active-cognitive mental activity.

When learning a foreign language, project work is necessary for the student to realize that this language is not only a goal but also a means for further education. The project is a means of teaching and control in conducting elective courses in a foreign language, which provides an opportunity to: 1) involve students in research work; 2) individualize the learning process; 3) vary the degree of autonomy of students according to their needs; 4) to organize flexible control over the activities of students and stimulate the development of reflection; 5) improve communicative competence; 6) use modern technologies; 7) integrate knowledge from different fields; 8) to develop the acquired skills and abilities [1].

The project method involves the use of various methods and tools for teaching a particular subject and the need to integrate knowledge and skills from different fields. The result of the project work is a specific product: if the student was faced with a theoretical problem, its solution should be designed as an information product, if purely practical - a specific product ready for use. It is established that the project method allows to create the conditions of activity with the least resource costs, as close as possible to the real ones.

The project method allows to create a research creative atmosphere in foreign language lessons, where each student should be involved in an active creative cognitive process based on the method of cooperation. This technology is most aimed at developing the personality of students, their independence and creativity. It (technology) allows you to combine all modes of operation: individual, pair, group, collective. The method of projects promotes the activation of all areas of the student's personality: intellectual, emotional, practical activities, and also allows to increase the productivity of learning, its practical orientation. Project activities can be implemented both in relation to general cultural issues and in terms of profile. At the same time, a

significant place is occupied by students' search for additional information, including focused on the chosen profile: these can be popular science texts from foreign sources (newspapers, magazines, encyclopedic dictionaries, reference books, etc.).

Summarizing all mentioned above, we note that the project methodology is characterized by high communication skills, active involvement of students in educational activities, taking personal responsibility for academic success.

Література

1. Johnson D., Johnson R. Social skills for successful group work. *Educational Leadership*, 47(4). 2012.
2. Bondar T., Telychko N., Tovkanets H., Shcherban T., Kobal V. Trends in Higher Education in EU Countries and non-EU Countries: Comparative Analysis. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2020. Vol.12, Issue 2. (Supl.1). P. 77–92
3. Nickerson R.S. Teaching of thinking and problem-solving / R.S. Nickerson. San Diego, CA: Academic press, 2014. 400 p.

УДК 373.3.015.31:78.071.1

МЕДВІДЬ Т. О.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ ТВОРІВ М. ЛИСЕНКА ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

В умовах утвердження пріоритетів національної культури і традицій нашої держави освітяни гостро відчують потребу у вивченні творчості українських композиторів у загальноосвітніх навчальних закладах.

Життєвий шлях, творчу та педагогічну діяльність М. Лисенка досліджувало багато музикознавців та науковців, зокрема, Н. Андрієвська, Л. Архімович, О. Лисенко, О. Михайличенко, А. Муха, Д. Ревуцький, Р. Скорульська, В. Чаговець та ін. Усе своє життя М. Лисенко присвятив, насамперед, пропаганді української музики серед широких верств населення, що простежувалось у всіх сферах його різнобічної діяльності, зокрема педагогічної. Суттєвим був внесок митця у справу виховання дітей та молоді. М. Лисенко чудово усвідомлював велике значення морально-етичного та естетичного впливу музики на становлення особистості.

Микола Лисенко (1842–1912), відомий як основоположник української класичної музики, засновник першої музично-драматичної школи, педагог, диригент, піаніст, музично-громадський діяч і фольклорист. Українська пісенна культура, народні мелодії з їхньою оригінальністю та національною своєрідністю визначили стиль і спрямування творчості М. Лисенка, стали для нього постійним і невичерпним джерелом натхнення [1]. Знання музики М. Лисенка допоможе особистості сформуватися духовно та морально, розвинутися як патріот своєї Батьківщини.

Ознайомившись із навчальними підручниками «Музичне мистецтво» для учнів 1–4 класів, можемо побачити, що з творами М. Лисенка школярі знайомляться уже з другого класу (фортепіанний твір «Враження від радісного дня». У третьому класі учні слухають «Експромт ля мінор», у четвертому –

«Елегію» та «Баркаролу». Окрім того, у змісті навчального матеріалу для учнів початкових класів є фрагменти з трьох дитячих опер («Коза-дереза», «Пан Коцький», «Зима і Весна»), зокрема, пісня Лисички з опери «Коза Дереза» (1 клас), інші фрагменти з цієї опери (2 клас), календарно-обрядові пісні та хор «А вже весна» з опери «Зима і Весна» (3 клас), фрагменти з опери «Пан Коцький» (4 клас); а також дума Кобзаря з опери «Тарас Бульба» (3 клас).

В опері «Коза-дереза» засуджується нахабство, жадібність, брехливість. Вона вчить захищати скривджених, виховує почуття колективізму, утверджує перемогу добра над злом. В цьому її етичне значення. Композитор зумів у високохудожній формі, за допомогою глибоко реалістичних засобів музичної виразності розкрити зміст народної казки. Опера «Пан Коцький» це – сатирична опера. Всі її події й образи були взяті з побуту людей та перенесені у світ тварин. В узагальнених образах Лисиці та пана Коцького за допомогою влучних прийомів пародіювання і алегорії викриваються й засуджуються такі людські вади як ледарство та підлабузництво. Опера «Зима і Весна» – це поетична розповідь про те, як змінюються пори року. «Суворий буркотливий Мороз без жалю проганяє сумну заплакану Осінь. З'являється білолиця красуня Зима з своїми вірними супутниками Метелицею, Вітром, Ожеледдю, Дідом-сніговиком. Вони приносять з собою чарівні зимові свята з їх поетично-прекрасними radoщами» [2, с. 40]. А з дзвінкими веснянками приходить світла красуня Весна. В опері композитор творчо використав скарби української музичної народної творчості, зокрема колядки, щедрівки, веснянки й народні танці. У 3 класі учні слухають календарно-обрядові пісні та хор «А вже весна» з опери «Зима і Весна». Це допомагає вчителю музичного мистецтва привити дітям любов до українських народних традицій та звичаїв.

Музика опери «Тарас Бульба» М. Лисенка яскраво свідчить про високу майстерність композитора. Завдяки героїко-патріотичній ідеї, її талановитому втіленню в художній формі, глибині характерів героїв, правдивості драматичних ситуацій опера і сьогодні співзвучна нашому часові, хвилює слухачів, викликаючи у них шанобливу вдячність до її творців. У думі Кобзаря «Ой, кряче ворон сизокрилий», яку діти слухають у 3 класі, розкрито важке життя українського народу, утиски польської шляхти. У творі М. Лисенко використав типові особливості думного епосу: ритмічно вільний імпровізаційний речитатив, специфічні ладові звороти, лірницький супровід тощо [3].

М. Лисенко своєю багатогранною композиторською діяльністю підняв українську музику на високий щабель світової музичної культури, збагативши її скарбами українських народних мелодій. Слухання його творів має велике виховне значення і сприятиме музичному, емоційному, інтелектуальному та естетичному розвитку особистості. Отже, необхідно привчати школярів слухати музику славетного композитора, намагаючись не тільки емоційно, а й свідомо сприймати її.

Література

1. Михайличенко О. Музично-педагогічна діяльність українських композиторів та виконавців другої пол. XIX – поч. XX ст. : історичні нариси. Суми : Мрія-1, 2005. 103 с.

2. Андрієвська Н. Дитячі опери М. В. Лисенка. Київ : Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1962. 76 с.

3. Архімович Л. М. В. Лисенко «Тарас Бульба» : путівник. Київ : Музична Україна, 1986. 72 с.

УДК 373.2.011.3-051:37:174(043.2)

МИКУЛІНА А. К.
Мукачівський державний університет

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕТИКИ У ФОРМУВАННІ ВИХОВАТЕЛЯ ДОЩКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Нині зростають вимоги до особи вихователя ЗДО, його професіоналізму, моральності, майстерності. Він нарівні з батьками несе відповідальність за соціальну зрілість вихованця та розв'язує важливе завдання: забезпечити різнобічний розвиток кожної дитини відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей і потреб.

Педагогічний процес в ЗДО передбачає взаємини між вихователями і дітьми, колегами, які доповнюють стосунки між педагогом і батьками вихованців, впливаючи на їх характер і зміст.

Злагоджений колектив – необхідна умова успішної навчально-виховної роботи. Працюючи в колективі, людина виявляє свої знання, уміння, здібності, риси характеру, рівень володіння етичними нормами. Якщо у спілкуванні колег та дітей відсутні грубощі, докори, погрози, якщо в ньому панують жарт, доброзичливість, невимушеність, щирість, взаємоповага, це свідчення гарних стосунків, здорової атмосфери в колективі, сприятливого соціально-психологічного клімату. Отже, важливого значення в педагогічному колективі належить педагогічній етиці.

Етика – це наука, яка вивчає мораль, з'ясовує її місце в системі суспільних відносин, досліджує моральні категорії, за допомогою яких виражаються моральні принципи, норми, оцінки, правила поведінки [1].

Педагогічна етика – складова частина етики. Педагогічна етика розглядається як відносно самостійний розділ науки, який вивчає особливості педагогічної моралі, з'ясовує специфіку реалізації принципів моралі в сфері педагогічної діяльності, розкриває її функції, зміст принципів і етичних категорій [1].

У педагогічній професії роль етики є важливою. Совість, добро, справедливість, співчуття, добротність, стриманість, щедрість, старанність, лагідність, доброзичливість, смиренність – основні чесноти кожного, а вихователя найперше. Своєю діяльністю він покликаний утверджувати ідеали добра, справедливості, честі, милосердя, любові. Йому необхідно підтримувати доброзичливі відносини з дітьми, а також їх батьками, родиною. Його професійна компетентність та авторитет ґрунтуються на здатності бути стриманим, чуйним, доброзичливим, принциповим, творчим. Найважливішими при цьому є людська небайдужість, любов до дітей та розумна вимогливість.

Саме на цих засадах міжособистісні взаємини учасників навчально-виховного процесу набувають статусу етичних, сприяючи толерантності у стосунках.

Головною моральною основою етики педагогічної взаємодії має бути добре, гуманне ставлення до дітей, яке включає повагу до особистості, співчуття, любов. Виявляти повагу до особистості – означає уважно ставитися до неї. Із повагою несумісні насильство, порушення прав і свобод, жорстокість, приниження. Тож принцип педагогічного гуманізму є визначальним у системі педагогічної етики. Окрім любові, милосердя, співчуття, довіри, справедливості, доброзичливості, він передбачає повагу до прав і свобод особистості; розуміння внутрішньої самотності, свободи; розвиток позитивного ставлення до інших людей [2].

Для принципу педагогічного оптимізму характерне позитивне світосприймання. Для дитинства оптимізм – те ж саме, що гра барв для веселки: немає оптимізму – немає й дитинства. Душевне піднесення, злет мають відбутися в дитини самотійно, але вихователь повинен вміти допомогти цьому [2].

Принцип справедливості означає, що у своїй діяльності вихователь є небайдужим, однаково доброзичливим і прихильним до всіх учасників навчально-виховного процесу, незалежно від віку, особливостей характеру, здібностей, статі, раси, національності, віросповідання, соціального стану та інших ознак, включаючи матеріальне становище [2].

Важливим у регуляції стосунків між учасниками навчально-виховного процесу є також принцип законності. Він передбачає дотримання Конституції і законів України, діючих нормативних документів, що регламентують педагогічну діяльність. Цей принцип виражається у почутті власної гідності, внутрішньої свободи, дисциплінованості, у гармонійному поєднанні патріотичних, національних, загальнолюдських почуттів. Педагог несе персональну відповідальність перед законом, державою за формування моральних, громадянських якостей вихованців [2].

Названі принципи можуть бути регуляторами педагогічних взаємин, а їхнє дотримання передбачає наявність у педагога таких морально-психологічних якостей: любові до дітей, чуйності, витримки, принциповості, спостережливості, урівноваженості, поміркованості, справедливості, доброзичливості, відвертості тощо. Вірність принципам педагогічної етики – справа честі і совісті вихователя, адже він є носієм морально-етичних норм і чеснот, взірцем для вихованців, їхніх батьків, педагогічним колективом та суспільством загалом.

Отже, педагогічна етика ґрунтується на моральності ставлення до духовного світу дитини як культурної цінності. Тому взаємини між учасниками навчально-виховного процесу ЗДО, передбачаючи організацію спільної діяльності мають регулюватися через дотримання відповідних принципів. Основні вимоги та принципи, що стосуються професійної педагогічної етики є педагогічно виправданими та морально доцільними. Про них повинен пам'ятати кожен вихователь.

Література

1. Педагогічна майстерність / за ред. І.А. Зязюна. К.: Вища школа, 2008. С. 44-47.

УДК 373.3.011.3-053.5:37.016:745/749(043.2)

МИКУЛІНА А. К., ТИЧКА М. В.
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ АПЛІКАЦІЇ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Естетичному розвитку підростаючого покоління в Україні приділяється велика увага. Педагог навчає дітей бачити красу навколишнього життя, передавати свої враження в малюнках, аплікації та ліпленні.

Заняття аплікацією при спрямованому керівництві й при використанні, відповідно до віку дітей методів і прийомів навчання, дають великий навчальний і розвиваючий ефект.

У роботах Запорожця А.В., Давидова В.В., Подд'якова М.М. встановлено, що дошкільнята здатні в процесі предметної чуттєвої діяльності, у тому числі і аплікації, виділяти суттєві властивості предметів і явищ, встановлювати зв'язки між окремими предметами і явищами та відображати їх в образній формі.

Аплікація (від латинського слова applicatio — прикладання) — один з видів образотворчої техніки, заснованої на вирізанні, накладанні різних форм і закріпленні їх на іншому матеріалі, прийнятому за фон [1].

Аплікація — найбільш простий і доступний спосіб створення художніх робіт, при якому зберігається реалістична основа самого зображення [2]. Це дає можливість займатися цим видом мистецтва з дітьми дошкільного віку, також широко використовувати аплікацію не тільки в оформлювальних цілях (при виготовленні наочного приладдя, посібників до різних ігор, іграшок, прапорців, сувенірів, святкових прикрас, костюмів, оформлення стінгазет, стендів, виставок, приміщень ЗДО), але й у створенні картин, орнаментів і т. д.

Аплікація сприяє всебічному розвитку дитини дошкільного віку: розвитку її кругозору, сприймання, пам'яті, мислення. Діти засвоюють кольори, навчаються розрізняти геометричні фігури, розташування елементів візерунка на аркуші паперу — все це сприяє сенсорному вихованню дошкільника. Кожна дитина передає в своїй роботі свої знання і уявлення, які отримала дитина в результаті всієї виховної роботи вихователя [1].

Навчання аплікації здійснюється в основному на заняттях. У старшій групі проводяться 18-20 занять на рік, тривалість яких 25-30 хвилин. Вихователь планує заняття відповідно до сучасних програм. Успішне здійснення програмних вимог залежить від підготовки дітей до заняття, наявності необхідного матеріалу та обладнання.

Основне завдання навчання аплікації дітей шостого року життя — оволодіння різноманітними прийомами вирізування. На заняттях дошкільнята зображують предмети, що мають різні обриси, симетричні і несиметричні форми в статичному положенні або з передачею нескладного руху [1].

У старшій групі необхідно закріплювати вміння створювати зображення (розрізати папір на короткі й довгі смужки; вирізати круги з квадратів, овали з прямокутників, перетворювати одні геометричні фігури на інші: квадрат – на два-чотири трикутники, прямокутник – на смужки, квадрати або маленькі прямокутники), створювати із цих фігур зображення різних предметів або декоративні композиції. Дітей вчать вирізувати однакові фігури або їхні деталі з паперу, складеного гармошкою, а симетричні зображення – з паперу, складеного навпіл (склянка, ваза, квітка та ін.). Дошкільнят спонукають створювати предметні й сюжетні композиції, доповнювати їх деталями, що збагачують зображення. [2].

У старшій групі триває навчання дітей аплікації; завдяки опануванню роботи з ножицями вони навчаються новим технічним прийомам вирізування з паперу складеного вдвоє, гармошкою, в декілька раз. Діти здобувають можливість вирізати різні за формою й будовою предмети. У цій групі відпадає необхідність давати їм для аплікації вирізані вихователем форми.

На початку навчання потрібно пропонувати дітям створювати в аплікації зображення тих предметів, які вони бачать щодня. Дітям легше передати форму й будову машин, вагонів саме в аплікації, тому що в цьому виді діяльності різання по прямій опановано дітьми краще, ніж вирізування круглих форм [3].

Найбільш складно для дітей цього віку вирізування симетричних форм з паперу, складеної вдвоє. Як уже зазначалося, освоєння цього прийому вимагає розвиненого сприйняття та аналітичного мислення, зокрема, вміння розчленувати предмет на дві половини і різати. Оволодіння цим прийомом створює певні труднощі: дитина повинна не тільки мати виразне уявлення про предмет у цілому, але й вміти подумки розділити його симетрично й, уявивши половину предмета, вирізати. Треба на першому ж занятті приділити особливу увагу поясненню й показу прийому вирізування симетричних предметів. Пояснення має бути чітко продуманим і небагатослівним [3].

Процес вирізування вимагає ретельного зорового контролю за діями рук; необхідно нагадувати дітям про те, що потрібно уважно стежити очима за рухами лез ножиць. Якщо у когось потрібна форма не виходить, педагог повинен проаналізувати разом із дитиною, що вона зробила неправильно, і запропонувати вирізати предмет знову.

У старшій групі рекомендують частіше використовувати кілька зразків, щоб показати можливість різних варіантів композиції. Це виховує у дошкільнят творчу ініціативу у виконанні завдання.

Отже, аплікація – це один з найважливіших та цікавіших видів образотворчої діяльності в дошкільньому закладі. Тому постійно потрібно проводити різноманітні заняття з аплікації, залучати дітей до самостійної художньої діяльності, до оформлення приміщень до свят, робити виставки дитячих робіт, різні стінгазети та багато іншого, що пов'язано з аплікацією.

Література

1. Богатеева З.А. Занятия аппликацией в детском саду: Книга для воспитателя детского сада. М.: Просвещение, 1988. 224 с.

2. Комарова Т.С. Образотворча діяльність у дитячому садку: Програма та методичні рекомендації. Для занять із дітьми 2-6 років. / Т.С. Комарова. Х.: Видавництво «Ранок», 2007. 178 с.

3. Сухорукова Г.В., Дронова О.О., Голота Н.М., Янцур Л.А. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному закладі. Підручник. За заг. ред. Г.В. Сухорукової. К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. 376 с.

УДК 39:[373.2.015.31:502/504:37.011.3-053.4](043.2)

МИХАЙЛОВА К.В., ВОЛОШИН Н.П.
Мукачівський державний університет

НАРОДНИЙ ФОЛЬКЛОР – ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

На сучасному етапі дошкільна освіта - цілісний процес, спрямований на забезпечення різнобічного розвитку дитини відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей; формування у дошкільників моральних норм та набуття життєвого соціального досвіду.

Згідно державних документів дошкільна освіта є вихідною ланкою, яка здійснюється задля того, щоб забезпечити фізичне та психічне здоров'я дітей, їх повноцінний розвиток, набуття життєвого досвіду. Одним із завдань ЗДО є екологічне виховання дітей, яке здійснюється при ознайомленні їх з природою, що є необхідною умовою розумового розвитку та формування у дітей природничо-екологічної компетентності.

Н.Горопаха, П.Глухова, Н.Кот, Н.Лисенко, С.Ніколаєва, З.Плохій, Н.Рижова, Н.Яришева зазначають, що основи екологічного виховання закладаються в дошкільному дитинстві, метою якого є формування засад екологічної культури. Складовими елементами екологічної культури виступають екологічні знання, пізнавальні, морально-естетичні почуття й переживання, обумовленні взаємодією з природою (З.Плохій).

Н.Лисенко обґрунтувала і апробувала модель процесу екологічного виховання, в основу якого покладені систематизовані знання про закономірні явища природи. Проте не слід забувати, що ознайомлення дітей з природою та екологічне виховання неможливе без виховання любові до Батьківщини. Одним з головних засобів, які поєднують у собі ці важливі поняття є український народний фольклор.

Фольклористи (В.Анікін, А.Афанасьєв, М.Булатів, М.Забілін, О.Капіца, Ю.Круше, І.Сохаров, І.Снегирьов та ін.) визначили важливе значення словесної творчості народу в житті людини. Дослідники визначають великий інтерес дітей до творів усної народної творчості [2].

Фольклор – цілісна і відкрита жанрова стстема. Пізнати його особливий світ можна, осягнувши єдність, взаємозв'язок образів, мотивів, сюжетів, тобто всіх частин цієї цілісної системи, яка дає можливість зрозуміти навколишній світ, орієнтуватись у ньому, про що свідчать збережені традиції родинної і календарної обрядовості та записи фольклорних творів. За допомогою фольклору маємо можливість дати дитині перші відомості про навколишній світ,

природу, людські стосунки, засобами колісанок, забавлянок, потішок, загадок, приказок, прикмет, казок, народних ігор, легенд формувати кращі риси характеру [3].

Твори усної народної творчості несуть у собі величезний педагогічний потенціал. Це підкреслюється у багатьох дослідженнях зарубіжних та вітчизняних педагогів класичної та сучасної педагогіки. К.Д.Ушинський, С.Ф.Русова, В.О.Сухомлинський, Стельмахович, В.М.Гнатюк, Л.С.Хренов, І.В.Огієнко, В.М.Скуратівський, та ін. доводять, що казки, приказки, прислів'я, примовлянки, народні хороводні та рухливі ігри, загадки, заклички та ін. потрібно використовувати у здійсненні з дітьми дошкільного віку екологічного виховання, адже вони вчать дітей берегти природу, примножувати та пізнавати її особливості, закони розвитку.

Проведене нами дослідження показує, педагогічний аспект народного фольклору спрямований на те, щоб допомогти дітям засвоїти народну мораль, певні норми поведінки, етику і естетику побуту, культуру, оволодіти вміннями та навичками трудової діяльності, фізичного вдосконалення, основ екологічної культури, екологічної свідомості. Крім того, українське народознавство має стати підґрунтям для формування у дітей любові до рідного краю, патріотичних почуттів та прищеплення загальнолюдських цінностей.

Даючи основи екологічного виховання, екологічної культури, вихователям доцільно знайомити дітей, як треба любити і берегти природу, і давати знання про розумне використання природи та її багатств. Важливо ознайомлювати дітей з українським фольклором, який тісно пов'язаний з природою, і намагаються під час екологічних занять, екскурсій в природу, прогулянок, екологічних стежок використовувати прислів'я, приказки, загадки, примовлянки, заклички, казки, легенди природничого змісту тощо.

Твори усної народної творчості слід використовувати у різних видах діяльності, зокрема на заняттях екологічного змісту, під час екскурсій, спостережень, прогулянок у природу, організації праці у куточку природи та на ділянці, під час ігрової діяльності, організації самоствійної діяльності тощо. Важливо для проведення такої роботи залучати батьків, з якими проводити різні форми співпраці: батьківські збори, конференції, круглі столи, вечори запитань та відповідей, консультації, педагогічні читання, папки-пересувки, участь батьків у святах та розвагах екологічного змісту, використовувати мобільний зв'язок та інтернет.

Таким чином, засоби народної педагогіки у своїй сукупності дають можливість дітям не тільки одержати знання про природу, закласти фундамент духовності, а й зрозуміти перші поняття «екологічна свідомість», «екологічна культура» - зрозуміти їх сутність. Формуються цих понять відбувається протягом усього життя людини в процесі її спілкування з природою. Природа формує людину, ставить її на вищий щабель розвитку, вчить людину бути Людиною. А саме від людини залежить стан екології, природного багатства, збереження природи від стихійного і неконтрольного її використання.

Література

1.Базовий компонент дошкільної освіти в Україні.- К.2021р..

2.Лисенко Н.В. Еко-ко: дошкільник пізнає світ природи. Навч.метод.посіб. Видавничий дім «Слово», 2015. 352с.

3. Лисенко Н.В.Теорія і практика екологічної освіти: педагог-дошкільник: навч.метод.посіб. Київ: Слово, 2009. 400 с.

УДК 376.018.54-047.82(439)(043.2)

МИХАЙЛОВИЧ К. А.
Мукачівський державний університет

КОНЦЕПЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ШКОЛИ В УГОРЩИНІ

У 1993 році в Угорщині ухвалено Закон LXXIX, що кардинально вплинув на еволюцію освіти в країні, оскільки врегулював порядок організації інклюзивного навчання. У 2019-2020 році в Угорщині навчалось 1 838 000 дітей, серед них майже 2,5 тис. осіб із тяжкими й численними порушеннями.

Ідея інклюзивної освіти полягає в тому, щоб всі особи з особливими потребами повинні мати доступ до якісної освіти. Модель базована не лише на рівних можливостях доступу до навчання, а й на якості та ефективності освітнього процесу, на навчанні протягом усього життя. Цей новий підхід був частиною зміни парадигми у Західній Європі 80-х років. Засобом і метою економічного розвитку може бути високий рівень споживання, покращення якості життя людей, розширення соціальної, політичної та економічної свободи та якісна освіта. Ці елементи пов'язані між собою і підсилюють один одного: з одного боку присутність осіб з особливими потребами на ринку праці сприяє економічному зростанню, а з іншого боку якість послуг таких як освіта та навчання зростає і посилює соціально-економічний розвиток.

Виокремлено основні принципи інклюзії: рівний доступ до навчання, рівні можливості («equality of opportunities») та рівне ставлення до дитини («equal treatment»). Ефективний розвиток кожної особистості залежить від відповідальності та мотивації індивідуума та середовища. Для певних соціальних груп, наприклад для осіб з інвалідністю, потрібні різні організаційні умови й матеріально-технічне забезпечення. Міжнародні організації (ЄС та OECD) підкреслюють, що забезпечення справедливої освіти («méltányos közoktatási rendszer») залежить від створення освітнього середовища, що ураховує індивідуальні здібності кожної особистості та максимізує процес саморозвитку.

Основним документом шкільної освіти учнів з особливими освітніми потребами (далі – ООП) є «Директиви та методичні рекомендації щодо навчання дітей з ООП» («A sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelvei»). Документ супроводжує Національний базовий навчальний план (далі – НБНП «NAT-Nemzeti Alaptanterv»), з яким можна ознайомитися на офіційному сайті МОН Угорщини («Oktatási hivatal»). Варто зазначити, що ці директиви перебувають у постійному редагуванні з метою оновлення й внесення поправок. Останні поправки вносили у 2020 році.

Заклади освіти, в яких навчаються учні з особливими освітніми потребами, при підготовці педагогічної програми та місцевої навчальної програми враховують наступне:

- положення Закону СХС 2011 року «Про національну народну освіту» (далі: Закон «Про освіту»);
- положення НБНП і директиви;
- загальнодержавну базову програму навчання;
- місцеві цілі та можливості для покращення освіти;
- очікування батьків й особливості учнів, яких вони виховують і навчають.

Виокремлено найважливіші завдання Директиви:

- розвиток дітей з ООП має відбуватися через передачу відповідного змісту освіти й досвіду, що допомагає їм стати незалежними й інтегрувати в суспільство;
- вимоги школи повинні бути адаптовані до можливого темпу розвитку дитини;
- розвиток психічних функцій, умінь і навичок, що становлять основу навчання, має відігравати ключову роль на рівні повної початкової освіти, а також дошкільної освіти;
- програми розвиваючої терапії стають змістовим елементом педагогічних програм закладів,
- учнів не слід перевантажувати навчанням і розвитком.

Для забезпечення якісної освіти вказують можливості модифікації, скорочення чи спрощення певних областей або додавання нових областей при виборі змісту навчального матеріалу; напрямки абілітації, реабілітації та корекції пошкоджених здібностей, навичок і компетенцій; пропозиції щодо продовження процесу навчання та розвитку.

Література

1. Oktatási hivatal. A sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelvei, in: Irányelvek és alapok, 2020. URL: https://www.oktatas.hu/kozneveles/kerettantervek/2020_nat/iranyelvek_alapprogramok

УДК 342.52:376(439)

МОЛНАР-ЧАТЛОШ А. О.
Мукачівський державний університет

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УГОРЩИНІ

Для сучасного суспільства характерне посилення гуманістичних тенденцій, прагнення до досягнення рівноправності всіх категорій громадян. Важливим аспектом створення гармонійно розвинутого суспільства є повноцінне включення в соціальне життя вразливих груп населення, які виступають як суб'єкти, які нездатні встановлювати значущі для соціалізації зв'язки та відносини у сформованих в суспільстві умовах.

Одним із фундаментальних завдань, що стоять перед угорською

педагогічною наукою в сучасних умовах є методологічне та інструментальне забезпечення включення в освітнє середовище дітей з особливими освітніми потребами, що дає змогу максимально реалізувати право на якісну освіту [1, с. 76–83].

Право на інклюзивну освіту, яке гарантує рівний доступ до освіти та рівні можливості для всіх дітей, було включено до кількох міжнародних документів, насамперед тих, що стосуються основних прав і свобод людини. Важливо ознайомитися з цими міжнародними документами, оскільки вони дають правильне розуміння концепцій і тенденцій сучасного світу, а також їх вплив на державну політику та практику. Передусім це документи, що були ухвалені Організацією Об'єднаних Націй (ООН). Так, Угорська Республіка долучилася до Конвенції ООН «Про права дитини» в 1991 р., про що свідчить Акт LXIV (набув чинності з 06.11.1991 року).

На виконання положень Конвенції ООН в Угорській Республіці ухвалюють Закон «Про народну освіту» 1993 року (1993. évi LXXIX. törvény. «A közoktatásról»), що гарантує право на освіту всім дітям з інвалідністю (скасовано термін «некомпетентні»), а також регламентує надання інтегрованої освіти.

Закон «Про рівні можливості інвалідів» 1998 року (Закон XXVI від 1998 року «Про права людей з інвалідністю та забезпечення їх рівних можливостей» (1998. évi XXVI. törvény «A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról»)) вказує, що держава зобов'язана забезпечувати дотримання прав людей з інвалідністю та функціювати як інституційна система, що компенсує порушення людей з інвалідністю. Ці два закони заклали фундамент й уможливили широке впровадження інтегрованого навчання.

У 2012 році були внесені зміни до Закону «Про народну освіту», які унормовують уживання терміну «дитина, яка потребує особливої уваги» («Különleges figyelmet igénylő gyermek»); визначають групи учнів, які можуть навчатися в закладі загальної освіти і спеціальної освіти. Виокремлено дві основні підкатегорії: «дитина / учень, який потребує особливого ставлення» («különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló») та «дитина / учень, який перебуває у неблагополучному та сукупно неблагополучних відповідно до Закону про захист дітей та управління опіки та піклування» («a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény szerint aki hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyermek, tanuló»).

Варто зазначити, що серед угорських науковців І. Чаньї ініціювала розвиток угорської практики спільного навчання в Угорщині. Вже на початку 1990-х років вона вивчала міжнародні тенденції та сформулювала підходи до інтегрованого навчання.

В Угорщині закладам, які здійснюють інтегровану освіту та навчання, не вистачає матеріальних ресурсів та інших організаційних умов, необхідних для виконання завдання. Попри те, що діти з особливими освітніми потребами забезпечені технічним обладнанням, необхідним для їх навчання, а також передбаченими законодавством класами абілітації та реабілітації, освіта ще

недостатньо пристосована до особливих потреб фізичного та психічного стану учнів.

Більшість державних закладів освіти Угорщини беруть участь у спеціальному педагогічному розвитку та вихованні дітей та учнів з особливими освітніми потребами на умовах, передбачених законодавством.

У зв'язку з навчанням і вихованням дітей та учнів з особливими освітніми потребами, в угорському професійному словнику крім угорського терміну «спільне навчання», з'являються також терміни інтеграція та інклюзія. Виокремлено термінологічні труднощі, що характерні для використання двох термінів: вони часто вживаються як синоніми. Такий підхід суперечить усталеному визначенню цих термінів, оскільки інтеграція й інклюзія представляють різні підходи до спільного навчання.

Значущість законодавчої бази у галузі інтегрованої (інклюзивної) освіти важко переоцінити. Уважаємо, що батьки дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються інтегровано, вчителі шкіл, консультанти з інтеграції, соціальні працівники чи інші вчителі спеціальної освіти повинні знати чинні закони та нормативні акти щодо спільного навчання. Унаслідок розвитку законодавчої бази, нині більше 70 % дітей з особливими освітніми потребами беруть участь в інтегрованому навчанні.

Отже, розвиток інклюзивної освіти в Угорщині регламентовано чинними законами: Законом «Про права та рівні можливості інвалідів» («A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról») та Законом LXXIX від 1993 року «Про народну освіту» з неодноразовими змінами. («A közoktatásról»).

Література

1. Prodius O.I. Theoretical and methodological inclusion 's bases of persons with restricted opportunities as management object. Економіка: реалії часу. 2017. № 3(31). С. 76–83.

2. 2/2005. (III. 1.) OM-rendelet a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról. URL: <http://www.mlszsz.hu/files/OM%20rendelet%20a%20Saj%20A1tos%20nevel%C3%A9si%20ig%C3%A9ny%C5%B1%20gyermekek%20%C3%B3vodai%20nevel%C3%A9s%C3%A9nek%20ir%C3%A1nyelve%20%C3%A9s%20a%20Saj%20A1tos%20nevel%C3%A9si%20ig%C3%A9ny%C5%B1%20tanul%C3%B3k%20iskolai%20oktat%C3%A1s%C3%A1nak%20ir%C3%A1nyelve%20kiad%C3%A1s%C3%A1r%C3%B3l.pdf>

УДК 378:373.3.011.3-051:124.5

МОЛНАР Т.І.

Мукачівський державний університет

АКСІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Сьогодні система ціннісних орієнтацій суспільства загалом і кожної особистості зокрема зазнає суттєвих змін, які вимагають перегляду аксіологічних пріоритетів, переосмислення світогляду та норм моралі. Відмова від традиційної (авторитарної) системи освіти, активізація концепції особистісно зорієнтованого освітнього процесу і громадянського виховання, реалізація

гуманістичних принципів взаємодії вчителя і учнів на суб'єкт-суб'єктних засадах вимагає відповідного формування ціннісних орієнтацій майбутніх освітян.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що теоретико-методологічну основу аксіологічних засад у педагогічній теорії становлять положення про: цінності та ціннісні орієнтації особистості (С. Анісімов, О. Дробницький, А. Здравомислов, М. Каган, Д. Леонт'єв, В. Тугаринов, Н. Чавчавадзе та ін.), аксіологічний підхід в освіті (Н. Астахова, А. Кір'якова, В. Сластьонін, Н. Ткачова, Г. Чижакова та ін.), морально-етичні засади у діяльності вчителя (В. Андрущенко, О. Дубасенюк, І. Зязюн, О. Пехота, С. Сисоєва та ін.); етико-психологічні аспекти діяльності педагогічних працівників (О. Винославська, Н. Вознюк та ін.). Учені активно здійснюють пошук шляхів ефективного формування професійно-педагогічних ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкових класів та наголошують на важливій ролі аксіологічної складової їхньої підготовки.

Слід зазначити, що аксіологія виступає складовим компонентом гуманітарної парадигми в освіті і визначається як філософське вчення про природу цінностей.

Проблема формування цінностей майбутнього вчителя у процесі навчання є однією з найактуальніших в умовах інтеграції до європейського простору. Саме цінності і формування ціннісних орієнтацій, ціннісне ставлення до світу в широкому сенсі і являють собою зміст і спрямованість національної стратегії навчання та виховання.

На думку Н. Шеминог, розвиток ціннісних орієнтацій під час професійної підготовки повинен здійснюватись у трьох основних напрямках: формування загального ціннісного ставлення до професії; формування професійного образу Я-педагога; розвиток ціннісних орієнтирів образу майбутньої діяльності. Відповідно, у здобувача вищої освіти повинна скластися система професійно-ціннісних орієнтацій, які визначатимуть ставлення до професії, відобразатимуть змістовну сторону, основу професійної діяльності, її цілі, а засоби регулюватимуть поведінку особистості у професійній діяльності [3].

Поширені різноманітні підходи, концепції, парадигми виховання (відповідно до виховної діяльності), на яких ґрунтується підготовка до такої діяльності майбутнього педагога. Зокрема, О. Вишневський акцентує на системно-ціннісному підході та виокремлює такі аспекти змісту виховання: моральний, національно-патріотичний, громадянський, родинний, особистісний та емоційно-вольовий [1].

Моральними цінностями можна назвати систему уявлень про добро і зло, справедливість і честь, які виступають своєрідною оцінкою характеру життєвих явищ, етичних достоїнств і вчинків людей і т. п.

Абсолютно вічні цінності – загальнолюдські цінності, що мають універсальне значення та необмежену сферу застосування (доброта, правда, любов, чесність, гідність, краса, мудрість, справедливість та ін.).

Національні цінності є значущими для одного народу, проте їх не завжди поділяють інші народи. Наприклад, почуття націоналізму зрозуміле і близьке

лише поневоленим народам і чуже тим, які ніколи не втрачали своєї незалежності. До цієї групи цінностей належать такі поняття, як патріотизм, почуття національної гідності, історична пам'ять тощо.

Громадянські цінності ґрунтуються на визнанні гідності людей і характерні для демократичних суспільств. Це, зокрема, права і свободи людини, обов'язки перед іншими людьми, ідеї соціальної гармонії, поваги до закону тощо.

Сімейні цінності – моральні основи життя сім'ї, стосунки поколінь, закони подружньої вірності, піклування про дітей, пам'ять про предків та ін. Моральні стосунки в сім'ї накладають відбиток на все життя людини, оскільки їх вплив пов'язаний, по-перше, із сильними переживаннями, по-друге, вони триваліші, по-третє, в них закладаються підвалини всіх моральних ставлень людини до суспільства, до праці, до інших людей.

Цінності вчителя початкових класів впливають на вибір тактики педагогічної взаємодії з усіма суб'єктами освітнього процесу. Формування цінностей у професійній підготовці вчителя може відбуватися завдяки посиленню культурологічної спрямованості змісту освіти, «окультурення» освітнього середовища.

На переконання О. Савченко, надзвичайно велике значення для ефективної діяльності педагога в культурологічному контексті має толерантність, адже це – прийняття і правильне розуміння різноманітності культур нашого світу, форм самовияву і способів виявлення людської індивідуальності [2].

Таким чином, ціннісна проблематика в сучасних умовах розвитку освіти і суспільства є однією з центральних у дослідницькій парадигмі наук про людину, суспільство й культуру. Аксиологічний початок особистості регулює і спрямовує поведінку та діяльність педагога, сприяє якісному вирішенню актуальних проблем соціального життя й освітньої сфери. Зважаючи на те, що розвиток професійних цінностей сучасного вчителя – це складний, багатофакторний та змінний процес, явище, від якого залежить гуманізація суспільного життя та гуманізація освіти, його слід постійно вивчати, визначати позитивні та негативні тенденції розвитку.

Література

1. Вишневецький О. І. Система вартостей і стратегія виховання *Цінності освіти і виховання: наук.-метод. зб.* К.: АПН України; Центр інформації та документації Ради Європи в Україні, 1997. С. 38–42.
2. Савченко О. Толерантність як цінність шкільної освіти. *Інноваційна педагогіка. 2017. Вип. 1.* С. 13–16.
3. Шеминог Н. Проблема ціннісних орієнтацій у професійній підготовці майбутніх вчителів. *Дидактика професійної школи: Зб. наук.праць: Випуск 3.* Хмельницький: ХНУ, 2005. С. 45–48.

АЛГОРИТМ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПІД ЧАС ОРГАНІЗАЦІЇ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ

Реформування початкової освіти, модернізація її змісту актуалізує пошук шляхів удосконалення системи оцінювання навчальних досягнень здобувачів початкової освіти. У Новій українській школі задекларовано нові підходи до оцінювання процесу і результатів навчання. Одним із таких підходів є формувальне оцінювання, що ґрунтується не на кількісних (скільки помилок), а на якісних показниках.

Проблема контролю й оцінювання навчальних досягнень у різних аспектах знайшла своє відображення у працях вітчизняних і зарубіжних науковців, педагогів, методистів. Зокрема, розвиток внутрішніх мотивів, що пов'язаний з формуванням навчальних дій у процесі контролю й оцінювання досліджували В. Давидов, Д. Ельконін, Г. Цукерман; критерії та норми оцінювання – А. Алексюк, Н. Буринська, О. Ляшенко, С. Сухорський, М. Ярмаченко; принципи контролю й оцінювання – Ю. Бабанський, Є. Перовський, Г. Щукіна; зміст, функції, завдання оцінювання – К. Делікатний, О. Локшина, В. Онищук, В. Полонський, В. Сухомлинський.

Формувальне оцінювання розпочинається з перших днів навчання у школі і **триває постійно**. Формувальне оцінювання спрямовують на з'ясування індивідуальних проблем в опануванні учнем програмовим матеріалом та запобігання утруднень на подальших етапах навчання. Задля цього учителю пропонується здійснювати постійне спостереження за динамікою розвитку особистісних якостей учня/учениці, рівня сформованості у нього певних навчальних дій, що співвідносяться з очікуваними результатами, сприяє формуванню впевненості щодо власних можливостей та навичок учіння [1].

Формувальне оцінювання рекомендується здійснювати в психологічно комфортних умовах, що передбачають рівноправний діалог між учнем/ученицею та вчителем. Оцінювальну діяльність, зазвичай, розпочинають із самооцінювання учнем/ученицею власної роботи (або взаємооцінювання результатів навчання учнями) і завершують оцінюванням результату учителем.

Алгоритм діяльності вчителя під час організації формувального оцінювання [2]:

1. *Формулювання об'єктивних і зрозумілих для учнів навчальних цілей.* Учитель спільно з учнями розробляє й обговорює цілі уроку. Ціль має бути вимірною, щоб через оцінювання була можливість з'ясувати, на якому рівні вона досягнута.

2. *Визначення разом з учнями критеріїв оцінювання.* Обговорення з учнями критеріїв оцінювання робить оцінювальну діяльність прозорою і зрозумілою та сприяє формуванню позитивного ставлення до неї. Під час добору критеріїв оцінювання для кожного конкретного навчального завдання/системи навчальних завдань слід враховувати, що критерії – це набір якісних характеристик результату навчання, які використовують для формулювання

оцінювального судження щодо нього.

3. *Формування суб'єктної позиції учнів у процесі оцінювання.* Для організації самооцінювання і взаємооцінювання можна використовувати різноманітні інструменти зворотного зв'язку. Рекомендуємо, щоб зворотний зв'язок був зрозумілим і чітким, доброзичливим та своєчасним. Важливо не протиставляти дітей одне одному. Доцільно акцентувати увагу лише на позитивній динаміці досягнень дитини. Труднощі у навчанні пропонується обговорювати з учнем індивідуально, аби не створювати ситуацію колективної зневаги до дитини. Під час взаємооцінювання доцільно формувати уміння коректно висловлювати думку про результат роботи однокласника, ділитись досвідом щодо його покращення. Це сприяє розвитку критичного мислення, формуванню адекватного ставлення до зауважень, рекомендацій, зміцнює товариськість та відчуття значущості кожного в колективі.

4. *Створення умов для формування уміння учнів аналізувати власну навчальну діяльність (рефлексія).* Під час навчальної діяльності слід спрямовувати учнів на спостереження своїх дій та дій однокласників, осмислення своїх суджень, дій, учинків з огляду на їх відповідність меті діяльності й визначення кроків подальшого навчання з метою покращення результатів.

5. *Корегування спільно з учнями підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання.* Корекція виконаної роботи буде одним із важливих елементів процесу поетапного формування навчальних дій. Учитель може привернути увагу школяра на алгоритм виконання завдання, зразок, на основі якого виконувалося завдання, поставити орієнтувальне запитання тощо. Вибір інструментів корекції здійснюють з урахуванням психологічних особливостей дитини та рівня опанування нею навчального матеріалу.

Що стосується **об'єктів формувального оцінювання**, ними можуть бути як процес навчання учнів, зорієнтований на досягнення визначеного очікуваного результату, так і результат їх навчальної діяльності на певному етапі навчання. Для співвіднесення навчальних дій учня/учениці з етапами досягнення результату слід використовувати орієнтовні рамки оцінювання, відповідно до яких процес досягнення результату навчання проходить через такі рівні реалізації навчальної діяльності: рівень розпізнавання об'єкта вивчення; репродуктивний рівень навчальних дій у типових навчальних ситуаціях; продуктивний рівень навчальних дій в аналогічних типовим навчальних ситуаціях; продуктивно-творчий рівень навчальних дій у змінених з певним ускладненням (стосовно типової) навчальних ситуаціях.

Важливою складовою формувального оцінювання є форма повідомлення про нього учневі/учениці та батькам. Документом, який дає розгорнуте уявлення про те, що відбувалося з дитиною в школі під час навчального року є **Свідоцтво досягнень**, в якому вчитель фіксує розгорнуту інформацію про навчальний поступ учня/учениці у школі протягом навчального року з усіх предметів за показниками, які відповідають визначеним типовою освітньою програмою очікуваним результатам навчання [3].

Таким чином, формувальне оцінювання є невід'ємним складником

освітнього процесу та здійснюється постійно. Метою формувального оцінювання є відстеження особистісного розвитку учнів, процесу опанування ними навчального досвіду як основи компетентності, забезпечення індивідуальної траєкторії розвитку особистості.

Література

1. Бібік Н.М. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja. K.: TOB «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
2. Кабан Л.В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів у новій українській школі. *Народна освіта*. 2017. Вип. 1. С. 88–95.
3. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

УДК 373.3.011.3-051:37.091.12:005.962.131

МОЛНАР Т.І., СУХОДОЛЬСЬКА Ю.М.
Мукачівський державний університет

СЕРТИФІКАЦІЯ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК ФОРМА ОЦІНЮВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Особистісний, соціальний та професійний розвиток вчителя посідає одне з центральних місць у процесі розбудови Нової української школи. Вчитель отримує свободу навчатися, підвищувати кваліфікацію; має можливість обирати навчальні матеріали та експериментувати. Методичні й технологічні дії вчителя обмежені лише Державним стандартом початкової освіти, де визначено результати навчання учнів з урахуванням компетентнісного підходу, проте, як досягти цих результатів, учитель визначатиме сам.

Професійна компетентність вчителя – базова характеристика його діяльності – охоплює «як змістовий (знання) так і процесуальний (уміння) компоненти і має головні суттєві ознаки, а саме: мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності і критичність мислення» [1, с. 35]. Для об'єктивного оцінювання результатів педагогічної діяльності вчителя, рівня його професійної компетентності потрібна ефективна процедура атестації та (або) сертифікації педагогічних працівників. В контексті розбудови Нової української школи для стимулювання самовдосконалення та професійної компетентності педагогічних працівників було впроваджено проєкт сертифікації вчителів.

До проблеми забезпечення постійного фахового удосконалення вчителів зверталися у своїх дослідженнях українські вчені І. Зязюн, В. Олійник, Л. Пуховська, Н. Ничкало та ін. Дослідженню інтенсифікації підвищення кваліфікації вчителів на компетентнісно-орієнтованих засадах присвячені праці В. Андреева, В. Білякова, Л. Бобкова, М. Вороніна, Н. Мицкевич, Л. Філатєва та ін.

Пілотний проєкт з добровільної сертифікації вчителів початкових класів було розпочато на початку 2019 року. Його метою було виявити та стимулювати вчителів з високим рівнем професійної майстерності, які володіють методиками компетентнісного навчання й новими освітніми технологіями та сприяють їх поширенню.

Сертифікація вчителів початкових класів складається з трьох етапів [2]:

- 1) самооцінювання учасниками сертифікації власної педагогічної майстерності;
- 2) вивчення експертами практичного досвіду роботи учасників сертифікації;
- 3) незалежного тестування учасників сертифікації.

На етапі самооцінювання кожен учасник відстежує та оцінює особистісне зростання і професійний розвиток; критично аналізує сильні та слабкі сторони власної професійної діяльності; осмислює досягнення та проєктує подальше професійне зростання. Самооцінювання здійснюється через заповнення анкети оцінювання власної професійної майстерності; а Державна служба якості освіти організовує вивчення результатів.

Експертне оцінювання охоплює 10 професійних компетентностей, що оцінюються за двома критеріями – когнітивним та діяльнісним. Під компетентністю в даному експертному оцінюванні розглядається системний прояв знань, умінь, здібностей і особистісних якостей педагогічного працівника, що дозволяють йому успішно вирішувати функціональні завдання, які становлять сутність професійної діяльності.

Наведемо загальну характеристику незалежного тестування фахових знань та вмінь педагогів. Кількість завдань тесту – 100. На виконання тесту відведено 180 хвилин. Змістовно завдання ґрунтуються на компетентнісних засадах і охоплюють фахові компетентності вчителя: планування та організація освітнього процесу (14% завдань від загальної кількості); забезпечення та підтримка навчання, виховання й розвитку учнів, у т.ч. система теоретичних знань з освітніх галузей (мовно-літературної, математичної, природничої, громадянської та історичної, соціальної та здоров'язбережувальної), методики навчання, робота з батьками, педагогічної діагностики (73%); створення освітнього середовища (13%).

Загальний звіт за результатами проведення незалежного тестування фахових знань та вмінь під час сертифікації педагогічних працівників оприлюднюється на сайті Українського центру оцінювання якості освіти. У звіті подається: інформація про зареєстрованих учасників тестування (вік, стать, стаж роботи, кваліфікаційна категорія, тип закладу освіти); загальна характеристика та структура тесту; психометричні характеристики тесту (вибірка, максимально можливий бал, максимально набраний бал, середнє, мода, медіана, стандартне відхилення, складність тесту тощо); статистичні показники успішності виконання тесту за блоками завдань; зведена інформація про розподіл учасників незалежного тестування за кількістю набраних балів; зведена інформація про відповідність тестових балів учасників незалежного тестування їхнім експертним оцінкам; зведена інформація про розподіл учасників незалежного тестування, які подолали граничну кількість балів (склали тест) тощо [3].

Аналіз етапів (самооцінювання, експертне оцінювання, незалежне тестування) та окремих результатів сертифікації вчителів початкових класів дозволяє зробити висновок, що сертифікація виступає комплексною ефективною

процедурою зовнішнього оцінювання професійних компетентностей педагогічного працівника та сприяє його особистісному і професійному зростанню.

Література

1. Берека В. Є. Професійна компетентність вчителя початкових класів: навчально-методичний посібник для вчителів. Харків: Вид-во «Ранок», 2018. 496 с.

2. Методика експертного оцінювання професійних компетентностей учасників сертифікації. URL: <https://nus.org.ua/news/sertyfikatsiyaonovleni-metodyka-ekspertnogo-otsinyuvannya-ta-anketa-samootsinyuvannya/>

3. Український центр оцінювання якості освіти. Сертифікація педагогічних працівників. URL: <https://testportal.gov.ua/zagalnainformatsiya-pedahog/>

УДК 37.015.31:796.015.52(043.2)

МОРОЗ Ф.В.

Мукачівський державний університет

РОЗВИТОК СИЛИ ТА ФОРМУВАННЯ СИЛОВИХ НАВИЧОК

Актуальність дослідження. Приріст сили у спортсмена можливо отримати або розвиваючи його м'язову масу, або вдосконалюючи іннервацію мускулатури або робити те і інше одночасно. На практиці підбираючи ті чи інші засоби і методи, можливо лише впливати на те, чи інше у великій мірі.

Звичайно, що практично не можливо нарощувати м'язову масу не роблячи ніякого впливу на її інерцію і навпаки, приділяти увагу на інерцію мускулатури і не нарощувати м'язову масу. Експериментально встановлено, що об'єм мускулатури у починаючих спортсменів краще за все збільшувати великою кількістю силових вправ з малою і середньою інтенсивністю. Іннервацію мускулатури, її якість краще вдосконалюють силові вправи високої та обмеженої інтенсивності [2, с.71].

Таким чином, для того щоб успішно розвивати силу спортсмена, потрібно першочергово створити мускулатуру й лише тоді її вдосконалювати. Силова підготовка дітей повинна починатися перш за все з гармонійного вдосконалення їх мускулатури. По мірі виконання одного і того ж навантаження, ефект розвитку здібностей знижується. Необхідно змінювати зміст навантаження, умови виконання. При тривалому виконанні постійного навантаження виділяють три етапи: початкового впливу, поглибленого і етап невідповідності навантаження функціональним можливостям організму [1, с.38].

Предмет дослідження. В якості основних засобів розвитку сили використовують фізичні вправи при доборі яких потрібно врахувати їх переважний вплив на розвиток певної силової якості, можливість забезпечення локального, регіонального чи загального впливу на опорно-м'язовий апарат, можливість точного дозування величини навантаження. Фізична підготовка дітей повинна починатися перш за все з гармонійного вдосконалення їх мускулатури. В зв'язку з цим велике число великих м'язів і безчисельна кількість малих не застосовуються в систематичному тренуванні і значно відстає в своєму розвитку. Така невідповідність в розвитку мускулатури юних

спортсменів на першому етапі спортивного тренування не впливає на результат, проте, в подальшому воно стає невіддільною перешкодою на шляху до високої спортивної майстерності. Тому основними завданнями силової підготовки юних спортсменів на перших 2-3 роках спортивного тренування є вдосконалення відстаючих груп м'язів [3, с.82].

Результати дослідження. Експериментально встановлено, що силова підготовка у дітей повинна починатися перш за все з гармонійного вдосконалення їх мускулатури. Наявність зв'язку між рівнями розвитку декількох фізичних здібностей, може здійснюватися як усередині якої-небудь якості, так і між окремими фізичними якостями. Розвиток фізичних якостей здійснюється через спрямований розвиток провідних здібностей людини, які в свою чергу розвиваються на основі певних закономірностей. Серед цих закономірностей виділяють провідні: гетерохроність, етапність, фазність і перенесення у розвитку здібностей [4, с.49].

Таким чином, для того щоб успішно розвивати силу спортсмена, потрібно першочергово створити мускулатуру й лише тоді її вдосконалювати. Для успішного процесу навчально-тренувальної роботи необхідно, щоб той хто займається спортом клав перед собою певні цілі. Виконання запланованих результатів буде слугувати стимулом для продовження тренування, створити у тих хто займається, упевненості в своїх силах.

Висновки. Ефективність розвитку силових якостей підлітків визначається систематичним виконанням навантажень на організм під час тренувань, виховує у дітей звичку регулярно займатися фізичними вправами. Для розвитку сили використовуються максимальні навантаження, які можуть подолати спортсмени на даний момент. Щоб закріпити і в подальшому майбутньому продовжувати розвивати здобуті ними здібності та навички.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні фізичного розвитку підлітків з врахуванням індивідуальних особливостей, рівня їх розвитку, організації взаємоперевірки, взаємоконтролю підлітків, самооцінки та самоконтролю під час тренувань.

Література

1. Линець М. М. Основи методики розвитку рухових якостей: навч. Посібник. Л.: Штабар, 1997.
2. Шиян Б.М., Папуша В.Г. Теорія фізичного виховання. Тернопіль: Збруч, 2000. 183 с.
3. Шиян Б.М. Методика фізичного виховання школярів. Львів: ЛОИМО, 1996. 232 с.
4. Бачинський Й. В. Легка атлетика: навчальний посібник Львів: Друкарня фірми «Талія», 1996. 95 с.

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Інформатизація та цифровізація є невід'ємними складовими освітнього процесу закладів освіти будь якого рівня, а формування інформаційно-комунікаційної компетентності педагога є фундаментальною проблемою в здійсненні освітніх реформ.

Питання розвитку інформатизації освіти розкрито в наукових працях В. Ю. Бикова, О. Ю. Бурова, Т. І. Коваль, О. Г. Колгатіна, А. М. Коломієць, В. Г. Кременя, В. М. Кухаренка, С. Г. Литвинова, В. В. Олійника, В. В. Осадчого, Л. Ф. Панченко, О. В. Співаковського, О. М. Спіріна, Ю. В. Триуса та ін

Впровадження ІКТ навчання в систему освіти України призводить до змін в організації освітнього процесу ЗВО та підготовки майбутніх вчителів початкової школи.

На думку науковців, формування готовності майбутнього вчителя початкової школи до використання ІКТ у професійній діяльності має відбуватися з урахуванням таких вимог:

відповідність цілей, завдань, змісту формування готовності вчителя початкової школи до використання ІКТ кваліфікаційним вимогам до вчителя початкової школи;

врахування індивідуальних та психологічних особливостей здобувачів вищої освіти, їхнього рівня готовності до використання ІТ;

підготовка здобувачів вищої освіти до застосування у навчально-виховному процесі комп'ютерно орієнтованих методів навчання повинна здійснюватись неперервно з орієнтиром на освітній приріст здобувача;

високий рівень інформаційно-технологічного забезпечення навчального процесу ЗВО;

забезпечення зв'язку з соціально-економічними умовами суспільства [1].

На основі аналізу наукових досліджень В. І. Клочко та О. В. Співаковського Ю. В. Триус виокремив групу головних чинників активізації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти, ефективність яких може бути підсилена за рахунок застосування ІКТ в освітньому процесі: розвиток мотивації, посилення інтересу до навчання, в тому числі до способів здобування знань; розвиток мислення, інтелектуальних здібностей здобувачів вищої освіти; індивідуалізація та диференціація навчання; розвиток самостійності; надання переваги методам активного навчання; підвищення наочності навчального матеріалу; збільшення арсеналу засобів пізнавальної діяльності, опанування сучасними методами наукового пізнання, пов'язаними із застосуванням ІКТ; розширення кола задач і вправ, проведення лабораторних робіт у процесі навчання математичних дисциплін; спрощення та збільшення швидкості доступу

до навчальних та наукових інформаційних ресурсів через мережу Internet [2, с.12-13].

Фахова підготовка здобувачів вищої освіти до використання ІКТ здійснюється у кількох напрямках: теоретичний, який передбачає оволодіння знаннями про інформаційні педагогічні технології, методикою, культурою їх використання в освітній роботі з учнями, формування особистісної позиції здобувача щодо необхідності використання інформаційних педагогічних технологій; практичний, який передбачає використання мультимедійних технологій та мережі Інтернет здобувачами освіти під час проведення навчальних занять, у педагогічній практиці та пізнавальній діяльності; моніторинговий, який дає можливість дізнатися, як засвоюються знання і вміння здобувачами щодо використання інформаційних технологій. Це засвоєння змісту програм відповідних дисциплін; набуття навичок у застосуванні комп'ютерів у навчально-виховній роботі під час практики в закладах освіти; участь у відповідних науково-практичних та науково-методичних конференціях, семінарах; виконання курсових, наукових робіт та їх презентації тощо [1].

К. І. Волинець, Д. О. Козлітін виділили такі рівні сформованості готовності вчителя початкової школи до використання ІКТ на уроках математики у початковій школі: початковий: здобувачі вищої освіти мають лише уявлення про інформаційні технології, вони не зацікавлені у використанні їх в освітньому процесі, відсутнє бажання підвищувати власний рівень знань; середній: здобувачі вищої освіти мають достатньо знань для успішного використання готових матеріалів (електронних презентацій, наочності, моделей, тощо), переконані в необхідності застосування комп'ютерних засобів на уроках математики, здатні підвищити власний рівень володіння ІКТ та спрямувати на це учнів; високий рівень дозволяє здобувачам вищої освіти створювати власні розробки до уроків, обирати доцільні онлайн ресурси, в тому числі засоби зв'язку та успішно впроваджувати їх у навчальний процес [1].

Отже, підготовка майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках математики суттєво впливає на його загальну та фахову підготовку, на формування ІКТ компетентності, на розвиток педагогічної майстерності, стимулює здобувачів вищої освіти до сомоосвіти, творчої самореалізації.

Література

1. Волинець К. І., Козлітін Д. О., Формування готовності майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційних технологій на уроках математики. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4420/1/%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%8C%20%D0%9A.pdf>

2. Триус Ю. В. Комп'ютерно-орієнтовані методичні системи навчання математичних дисциплін у ВНЗ: проблеми, стан і перспективи. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання.* № 9 (16). 2010. С. 20-34

УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Із 2014 року в Україні відбувається повномасштабна реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади, що супроводжується формуванням спроможного первинного інституту місцевого самоврядування – територіальної громади шляхом її укрупнення (об'єднана територіальна громада, далі - ОТГ), наданням повноважень, ресурсів та можливості самостійно вирішувати питання місцевого значення.

Законодавством органам місцевого самоврядування (далі - ОМС) визначено значний перелік повноважень і функцій для самостійного прийняття рішень, у який спосіб під власну відповідальність та із залученням усіх наявних ресурсів забезпечити надання якісної та доступної базової середньої освіти на відповідній території, згідно із затвердженими державними освітніми стандартами.

Багато питань і проблем у сфері освіти потребують вирішення на місцевому рівні, зокрема:

- нерівномірна наповнюваність шкіл і класів;
- велика кількість громіздкої шкільної інфраструктури з малою наповнюваністю учнів і водночас наявністю переповнених шкіл;
- викладання предметів за шкільними програмами педагогами-нефахівцями, зокрема у сільській місцевості;
- застаріла й енергозатратна архітектура шкільних будівель, технічне зношення інфраструктури;
- великі витрати на утримання шкіл із малою наповнюваністю учнів;
- невідповідність системи позашкільної роботи сучасним запитам дітей і неохоплення нею всіх дітей, які проживають на відповідній території;
- відсутність доступу до дошкільної освіти для всіх дітей, особливо в сільській місцевості [1].

Зазначені питання можуть бути вирішеними згідно із законодавством органами місцевого самоврядування та їх посадовими особами, проте в багатьох випадках вони не мають відповідних навичок і знань щодо реалізації наданих законом повноважень.

Спроможна освітня мережа визначена як сукупність закладів, класів, груп дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти, що за рахунок ефективного використання наявних ресурсів (кадрових, інфраструктурних, матеріально-технічних, фінансових тощо) забезпечує доступність, якість надання освітніх послуг, відповідно до стандартів і нормативів, встановлених державою, та реагує на запити учасників освітнього процесу [1].

З огляду на це, основними завданнями формування та функціонування спроможної освітньої мережі є:

– забезпечення доступності якісної освіти для всіх громадян незалежно від національності, статі, соціального походження та майнового стану, ставлення до релігії, місця проживання і стану здоров'я;

– забезпечення системності та безперервності надання освітніх послуг (дошкільна, загальна середня та позашкільна освіта);

– ефективне використання ресурсів (кадрових, інфраструктурних, фінансових, матеріально-технічних тощо) [1].

З положень Закону «Про освіту» [2] випливає, що громада повністю відповідає на надання освітніх послуг на своїй території. Щоб процес надання цих послуг був ефективним, треба поставити перед собою ціль, досягнути яку прагнучиме рада громади. Стратегічний план розвитку освіти в громаді – це один з основних документів, який треба розробити відразу після створення адміністративних структур громади.

Література

1. Стратегія розвитку освіти в громаді : практичний poradnik. Войцех Мархлевські, Олег Процак. К., 2018. 56 с.

2. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017, № 38-39, ст.380.
URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

УДК: 378.147:37.015.31–051:80

ОСТРОВСЬКИЙ О. О.

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II,
Мукачівський державний університет

КОБАЛЬ В. І.

Мукачівський державний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

Значна частина регіонів України є історично багатонаціональними, а отже і в ЗВО та ЗЗСО, які знаходяться на таких територіях, утворюється міжкультурне середовище. Більшість навчальних програм, підручників, інша навчально-методична література, на основі якої вчителі здійснюють освітній процес в ЗЗСО, не враховують міжкультурність середовища в якому вони функціонують. У той же час, основною метою міжкультурної освіти в країнах Європейського Союзу, до якого Україна прагне вступити, є виховання особистості, вільної від негативних етнокультурних стереотипів, яка володіє розвиненим почуттям розуміння й поваги до інших культур, умінням жити в мирі й злагоді з людьми різних національностей, етносів і віросповідань, готовою до творчої діяльності в міжкультурному середовищі [1; 2]

Під педагогічними умовами підготовки майбутніх учителів української мови і літератури в педагогічних ЗВО до інноваційної освітньої діяльності (ІОД) в міжкультурному освітньому середовищі будемо розуміти сукупність обставин об'єктивного та суб'єктивного характеру, які прискорюють процес досягнення мети: формування ціннісно-мотиваційного, когнітивного та операційно-діяльнісного компонентів такої готовності.

Одним із різновидів педагогічних умов є «організаційно-педагогічні умови», які залежать від особливостей організації освітнього процесу. У контексті проблеми дослідження під організаційно-педагогічними умовами будемо розуміти – взаємозв'язані обставини і способи організації процесу підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до ІОД в міжкультурному освітньому середовищі, що є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання й оновлення змісту, методів, організаційних форм освітнього середовища ЗВО. Організаційно-педагогічні умови базуються на методології формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури в освітньому середовищі ЗВО для оцінки якого важливі такі підходи:

– *середовищний підхід* – який ми розуміємо і як умову реалізації виховного впливу, і як спосіб організації середовища та підвищення його виховного потенціалу з метою впливу на особистість майбутніх учителів української мови і літератури. Поняття «середовище» розкривається із соціологічної, соціально-педагогічної та функціональної позицій. У педагогіці під виховним середовищем розуміють «сукупність оточуючих вихованця соціально-цінних обставин, які впливають на його особистісний розвиток та сприяють входженню у сучасну культуру» [3, с. 192]. Міжкультурне освітнє середовище у ЗВО повинно бути навчальним, розвивальним, виховним, інформативним, екологічним, діалоговим, гуманним, творчим;

– *діяльнісний підхід* – передбачає таку організацію діяльності ЗВО, за якої суб'єкти освітнього процесу усвідомлюють себе особистостями, виявляють і розкривають свої можливості, творчі здібності і виступають активними учасниками всіх видів освітньої діяльності. Діяльнісний підхід орієнтує на взаємодію суб'єктів освітнього процесу на інноваційно-гуманістичних і демократичних засадах.

У дослідженні визначено низку педагогічних умов, котрі сприяють підготовці майбутніх учителів української мови і літератури до ІОД в міжкультурному освітньому середовищі ЗВО: стимулювання мотивації до навчання, дидактично обґрунтовані цілі освітньої діяльності, активізація ІОД та дослідної діяльності студентів, суб'єкт-суб'єктна взаємодія студентів і викладача, системність, неперервність професійної підготовки майбутніх учителів до ІОД в міжкультурному середовищі, інтеграція індивідуальних і колективних форм діяльності студентів, особистісно-діяльнісний підхід до формування цілеспрямованого позитивного ставлення здобувачів вищої освіти до міжкультурного середовища, міждисциплінарна інтеграція психолого-педагогічних і спеціальних дисциплін із метою підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до освітньої діяльності в міжкультурному освітньому середовищі.

Показано, що створення оптимальних педагогічних умов для ступеневої підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до освітньої діяльності в міжкультурному освітньому середовищі, передбачає реалізацію трьох взаємопов'язаних компонентів:

- мотиваційного (формування у майбутніх учителів української мови та літератури мотивації до виконання професійних функцій, усвідомлення ними важливості та ролі ІОД в міжкультурному освітньому середовищі);

– змістового (засвоєння системи знань із навчальних дисциплін, що складають основу підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до ІОД в міжкультурному освітньому середовищі);

– операційного (формування знань, умінь та навичок майбутніх учителів української мови і літератури до ІОД в міжкультурному освітньому середовищі).

Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до професійної діяльності в міжкультурному освітньому середовищі у системі ступеневої професійної освіти ЗВО має передбачати не тільки включення педагогічних понять міжкультурної освіти в освітній процес, а й створення спеціальної структури інноваційного навчання зі зміною характеру фахової підготовки, реалізацію принципу наступності в навчальному процесі, забезпечення взаємозв'язку навчальних дисциплін, оптимізацію навчальних планів і освітньо-професійних програм, з врахуванням вимог Концепції НУШ та нового професійного стандарту вчителя ЗЗСО.

Література

1. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність. Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2007. 364 с.

2. Дуплійчук О. М. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів-філологів до застосування проектно-комунікативних технологій: дис. канд. пед. наук. – Житомир, 2015. 322 с.

3. Стрілець С. І. Інновації у вищій педагогічній освіті: теорія і практика. Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Чернівці : ФОП Лозовий В.М., 2013. 508 с.

УДК 378:37.091.12-051:005.336.2(043.2)

ПИНЗЕНИК О. М.
Мукачівський державний університет

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГА

Проблема компетентнісного підходу в освіті розглядається у широкому колі науковців та практиків вітчизняної та зарубіжної педагогічної літератури. Це пов'язано з вимогами якісного забезпечення освітніми послугами, формування фахівця нової генерації, що здатний творчо підходити до вирішення проблем.

Реалізація освітніх завдань, які визначено перед фаховою освітою викликами сьогодення, що зорієнтовані на входження в єдиний інформаційний простір, гуманітарно-аксіологічний підхід до розвитку освіти, спрямованість на гуманістичну педагогіку та ідеї вільного розвитку особистості, вимагає систематичного вдосконалення системи становлення та розвитку професійної компетентності майбутніх педагогів, зростання їхньої майстерності [1, с. 83]. Це зумовлює якісний перегляд теоретичних положень як організації фахової підготовки майбутніх фахівців початкової освіти, так і забезпечення умов для

їхнього професійного та особистісного вдосконалення впродовж усього життєвого шляху.

Питання сутності компетентнісного підходу та специфіки його застосування з метою підвищення якості освіти розглядається у працях В. Аніщенко, І. Зимньої, О. Овчарук, Г. Селевко, С. Козак, О. Мармаза та ін. У психолого-педагогічній літературі поняття «компетентність» ґрунтовно досліджується, починаючи з другої половини минулого століття. У професійній педагогіці немає одностайного підходу до розуміння поняття «компетентнісний підхід в освіті». Прикладом цього є такі думки науковців про те, що компетентнісний підхід означає поступову переорієнтацію домінуючої освітньої парадигми з переважаючою трансляцією знань, формуванням навичок створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, які означають потенціал, здатність випускника до виживання і стійкої життєдіяльності в умовах сучасного соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно насиченого простору» [2].

Узагальнюючи проблему упровадження компетентнісного підходу в українській освіті, О. І. Пометун зазначає: «Під поняттям «компетентнісний підхід» розуміється спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості. Така характеристика має сформуватися в процесі виховання та навчання і містити знання, вміння, ставлення, досвід діяльності і поведінкові моделі особистості» [3, с. 66].

Компетентнісний характер підготовки і зростання сучасного педагога потребує вибору та оптимального використання методів і прийомів, які б відображали стратегію і логіку освітнього процесу, спрямованого на науковий пошук, розвиток творчого потенціалу, реалізацію особистісної професійної траєкторії випускника закладу вищої педагогічної освіти. З огляду на зазначене вище, ефективне функціонування системи вдосконалення фахової підготовки педагогічних кадрів для закладів освіти має ґрунтуватися на наукових основах як філософського і міждисциплінарного, так і педагогічного рівнів. Результати нашого дослідження засвідчують, що ієрархічна система вихідних концептуальних положень реалізації компетентнісного підходу має забезпечувати врахування специфічних особливостей національної освіти, пов'язаних з впливом на її динаміку соціальних, економічних, дидактичних, організаційно-педагогічних і демографічних факторів через неухильне виконання низки методологічних вимог і методичних принципів.

На конкретно-науковому рівні в якості методологічних приписів висуваються такі вимоги, як використання здобутків суміжних дисциплін (загальна педагогіка, психологія, соціологія, соціологія праці, дошкільна педагогіка, порівняльна педагогіка тощо), що мають безпосередні зв'язки і взаємозалежності з метою дослідження відповідності пізнавального

інструментарію, що використовується, сутності і специфіці предмета, що вивчається, обґрунтування найбільш оптимального поєднання засобів і прийомів одержання необхідної інформації, доказовість очікуваних результатів.

Як відзначають дослідження, безпосереднє формування професійної компетентності має здійснюватися з урахуванням відомих дидактичних принципів – науковості, індивідуалізації, системності і послідовності, зв'язку з життям, єдності, свідомості й активності, комплексності тощо [4].

Таким чином, процес формування та удосконалення професійної компетентності майбутнього педагога має враховувати як загально-педагогічні, так і спеціальні вихідні положення. У першому випадку йдеться про діяльнісний особистісно зорієнтований характер розвитку задатків і здібностей майбутнього педагога, його активність, самостійну діяльність як суб'єкта власного професійного зростання.

Література

1. Данилова Г. Акмеологічна модель педагога. *Освіта і управління*. 2005. №3-4., С. 82-84.
2. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. *Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики*. К.: К.І.С., 2003., С. 13-39.
3. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* : [б-ка з освітньої політики] ; під заг. ред. О.В. Овчарук. К.: К.І.С., 2004. С. 66-72.
4. Вища освіта в Україні [навч. посібн.] / В.Г. Кремень, С.М. Ніколаєнко, М.Ф. Степко; За ред. В.Г. Кременя, С.М.Ніколаєнка. К.: Знання, 2005. 327 с.

UDC 37.015:316.4 (477.87)

PALLAY KATALIN

Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

THE ROLES OF PUSH-PULL FACTORS IN STUDENT MOBILITY

The student mobility is influenced by a number of factors. The ability of the person concerned, the place of reception, the „so-called” meso- and macro-environment can influence individual’s migration decisions. European student mobility does not just follow the dynamics of supply and demand. Labor market conceptualization draws attention to the macro-environment that influences individual’s migration decisions. This includes homeland educational system, economical, demographic, political situation and prestige.

It is essential to take the „so-called” push and pull theory into account regarding the reasons for student mobility. The classical push and pull theory was developed by Ernst George Ravenstein, geographer and soldier. The key concept of the theory is: ”There are tempting factors in the host country that encourage the individual to immigrate and stay there for a longer period of time”. On the other hand, the sending country is dominated by factors that motivate individuals to emigrate [1].

Ravenstein's theory was rethought in the 20th century by Lee and stated that social background factors such as gender, age, and education have an impact on how those preparing for mobility consider push and pull factors. The examination of traditional push-pull models provides an opportunity to explore the causes of international migration driven by labor market mechanisms [2].

According to scientists following the above mentioned view, international migration is the result of international labor demand and supply. Hautzinger places the low standard of living, low wages and poor health care among the push factors. Inadequate acquisition of the state language acts as a push factor. In contrast, higher living standards, higher wages, high-quality educational institutions, and the language spoken in the country have a driving force in the host country. In the case of student mobility, pull factors often predominate [3].

Better job opportunities, better health care, a more developed economic situation, family reunification, security, proper knowledge of the language, and kinship-ethnic relationships can be classified as pull factors. The latter applies to the mobility of Hungarians abroad towards the motherland. If development cannot be experienced in the home country and no job opportunities are created that are commensurate with the level of knowledge and degree obtained abroad, then mobile students will not return to the sending country [4].

References

1. Grigg, D. B. E. G. Ravenstein and the „Laws of Migration”. In: *Journal of Historical Geography* 1977. 3 (1). P.41–54.
2. Todaro, M. P. – Maruszko, L. Illegal Migration and US Immigration Reform: A Conceptual Framework. In: *Population and Development Review* 1987. 13. P. 101–114.
3. King, R. – Findlay, A. M: Student Migration. In: Martinello, M. – Rath, J. (eds.): *An Introduction to International Migration Studies: European Perspectives*. 2012. Amsterdam University Press, Amsterdam. P. 259–280.
4. Singh, M. – Rizvi, F. – Shrestha, M. Student mobility and the spatial production of cosmopolitan identities. In: Gulson, K. N. – Symes, C. (eds.): *Spatial theories of education: Policy and Geography Matters*. 2007. New York – London, Routledge. P. 195–214.

УДК 373.2.011.3-053.4:316.77:159.954/955

ПОПОВИЧ О.М., БАТИН Т.М.
Мукачівський державний університет

ПРЕДМЕТНО-РОЗВИВАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДОШКІЛЬНИКІВ

Сучасний етап розвитку освіти в Україні висуває нові завдання до виховання дітей дошкільного віку. Особливої значущості сьогодні набуває необхідність формування мовленнєвої культури, яка пов'язана з інтенсифікацією інформаційних комунікацій, широким упровадженням мережі Інтернету, сучасними технологіями видавничої справи (певною мірою негативно впливають на створення культури особистісного мовленнєвого простору), оволодіння естетикою слова, морально-естетичним самовираженням.

Проблема мовної особистості висвітлена у працях як зарубіжних, так і вітчизняних учених (Г.І.Богін, А.М.Богущ, Є.Р.Боринштейн, М.С.Вашуленко,

С.Г.Воркачов, Т.М.Дрідзе, Ю.М.Караулов, В.В.Красних, О.О.Леонт'єв, В.А.Маслова, Л.І.Мацько, Л.М.Паламар, М.І.Пентил'юк, О.Семенов, Л.В.Струганець, В.П.Фурманова та ін.), проте недостатньо акцентується увага на саме ролі предметно-розвивального середовища у розвитку комунікативних навичок дошкільників, що робить тему дослідження актуальною.

Мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку визначається мірою сформованості у дитини знань, умінь та навичок, пізнавальних і соціальних мотивів, потреб та інтересів, а також інших психічних новоутворень, які становлять базис її особистісної культури. Високий рівень мовленнєвих досягнень дає дитині можливість реалізувати як соціальну, так і інтелектуальну активність у колі однолітків. Спрямованість на комунікацію, потреба і прагнення зрозуміти інших і бути зрозумілим їм змушують дошкільника будувати і перебудовувати мовленнєві висловлювання у таких повних формах, які забезпечують взаєморозуміння.

Спілкування активізує пізнавальну діяльність дітей, – це саме той вид мовленнєвої діяльності, що має бути пріоритетним на заняттях усіх типів. Спілкування сприяє: закріпленню знань дітей із різних розділів програми; активізації, уточненню і збагаченню словника; розвитку діалогічного й монологічного мовлення; формуванню комунікативних навичок; удосконаленню – виразності мовлення; загальної культури мовлення.

Формування навичок розмовного мовлення, культури мовленнєвого спілкування потребує природних життєвих ситуацій, правдивих і зрозумілих дітям мотивів їхньої мовленнєвої діяльності. У процесі мовного спілкування необхідно виховувати у дітей навички культури мовлення: не втручатися в розмову старших, не перебивати товариша, дорослого, під час розмови не відвертатися, не опускати голови, спокійно вислуховувати того, хто говорить, дивитися в обличчя. При розмові не жестикулювати, недопускати грубого, зневажливого тону, говорити тихо, не привертати до себе уваги. Важливою стороною культури мовлення є виховання мовного етикету: вміння звертатися до дорослої людини і товариша, попросити вибачення, дозволу взяти чужу річ.

У процесі формування мовленнєвої культури у дошкільників виникають певні труднощі. А. М. Богуш і А.Самохвалов [1] до базових комунікативних труднощів відносить: труднощі входження у контакт (постійна сором'язливість, страх, невпевненість і т.д.); труднощі, які пов'язані з дитячим егоцентризмом (неспроможність прийняти другу людину такою, яка вона є, проявляє егоїзм, впертість); труднощі в емпатії (невміння співпереживати, складність в розумінні внутрішнього настрою співрозмовника і т.д.); труднощі з відсутністю позитивної установки на іншу людину (вияв ворожості, дитячих заздрощів, приниження і висміювання однолітків з метою самоствердження і т.д.); труднощі з неадекватною самооцінкою дитини (невпевненість у собі, відсутність комунікативної ініціативи, завищена самооцінка і т.д.); труднощі, які пов'язані з підвищеною емоційно-особистісною залежністю від партнерів по спілкуванню (страх вияву у спілкуванні своїх намагань і індивідуальних особливостей, відмова від власних інтересів іт.д.).

Для того щоб подолати наявні труднощі у комунікації дошкільників, необхідні наступні умови [2]: обов'язкове використання суб'єктного, шанобливого, розвивального спілкування, яке не травмує і не пригнічує активність дитини; здійснення з дітьми повноцінної взаємодії, яка не гальмує активність та самостійність дитини; реалізація головної умови розвитку дитини – використання діалогічного спілкування; становлення емоційно-особистісної форми спілкування дитини з близькими людьми та широким колом соціального оточення, що реалізує потребу дитини у визнанні, любові, підтримці, що сприяє розвитку мотивів до спілкування і співробітництва у різноманітних і цікавих для дошкільника видах діяльності; принцип гуманізації міжособистісних стосунків, що виключає авторитарний стиль керівництва у вихованні дітей, твердження суб'єкт-суб'єктних відношень у комунікації дитини з навколишнім світом; наповнення життя дитини почуттям причетності до відкриття, особистісних взаємин, дати свободу у виявленні інтересів, виборі партнерів по спілкуванню та засобів досягнення мети; активізація і стимулювання педагогами процесу спілкування дітей шостого року життя за допомогою спеціальних взаємопов'язаних форм організації навчально-виховного процесу: індивідуальних, групових, під групових.

Отже, усунення наявних труднощів у комунікації і при цьому своєчасний та ефективний розвиток та удосконалення мовлення для дитини є життєво необхідним, оскільки це забезпечує малюкові активну участь у спільній діяльності з дорослими та однолітками, дає змогу дитині розкрити для іншої людини свій суб'єктивний світ, при цьому максимально розкритися та самовизначитися у своїй індивідуальності.

Література

1. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Х. : Вид-во «Ранок», 2013. 192 с.
2. Климова К.Я. Основи культури і техніки мовлення: Навч. посібник. 2-е вид., випр. і доп. К.: Ліра-К, 2006. 240 с.

УДК 373.3.091.32-047.58

ПОПОВИЧ Я. В., ЛАЛАК Н. В.
Мукачівський державний університет

МОДЕЛЮВАННЯ УРОКУ В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У Концепції «Нова українська школа» основна увага педагогів зосереджена на проблемі, як організувати діяльність здобувачів початкової освіти на уроці для досягнення ними особистісних результатів, розвитку талентів і здібностей, компетентностей і наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей та потреб. При цьому варто зазначити, що у педагогічному досвіді дотепер урок розглядався вчителем з позиції, як навчати школярів.

Дефініція «модель уроку» розкрита в наукових працях Н. Бібік, Л. Коваль, Л. Масол, В. Онищука, О. Савченко, З. Слєпкань, Т. Чернецької та ін. Проблема моделювання уроку досліджується сучасними вченими-методистами (О. Комар,

С. Скворцова, О. Онопрієнко, К. Пономарьова та ін.). Варто зазначити, що В. Онищук одним із перших увів у науковий обіг термін «модель уроку» як «детально розроблений план, який передбачає послідовність дій у свідомості педагога». Моделлю уроку З. Слєпкань вважає його конспект, свого роду сценарій, який відбиває основні етапи діяльності вчителя та сплановані, очікувані види роботи школярів. При цьому, на думку вченої, важливо правильно сформулювати дидактичну мету, визначити тип уроку та його структуру, відібрати зміст навчального матеріалу, доцільні методи та прийоми, організаційні форми, засоби навчання.

Узагальнюючи думки науковців, відзначаємо, що створення вчителем моделі уроку ототожнювалося з написанням його плану-конспекту. Лише з часом вчені дійшли іншої думки. Зокрема, як доводить Л. Масол, створення моделі уроку є полем для реалізації творчих можливостей для вчителя й учнів, а не «еталонним» сценарієм, який буде безпосередньо втілюватися за будь-яких умов. Розмежовуючи моделі-схеми та моделі-образи уроку, вчена зазначає, що вони не просто компактно концентрують необхідну інформацію, а дають змогу, по-перше, виокремити цілісну ідею уроку; по-друге, зафіксувати складну єдність суттєвих властивостей і зв'язків; по-третє, окреслити контури педагогічної взаємодії, характерної для педагогіки співробітництва. Урок є завжди змодельованим результатом ще нездійсненого плану, що спочатку знаходиться у свідомості педагога, а потім обов'язково має бути реалізованим під час навчально-пізнавальної взаємодії з учнями, як зазначає Л. Коваль [2].

На сучасному етапі розвиток початкової освіти спрямовується на реалізацію ідей Концепції Нової української школи, згідно з якою вчитель виступає дизайнером оптимальних умов освітнього середовища, що мають забезпечити розвиток дитячих талантів і здібностей [1]. Для цього передбачено декілька сучасних дієвих інструментів, які варто реалізовувати під час моделювання уроку, а саме:

- інтеграція змісту, що дозволяє встановлювати зв'язок між дисциплінами та спиратися на знання і навички з кількох предметних галузей;
- організація максимально природної для молодших школярів ігрової освітньої діяльності, яка водночас має забезпечувати набуття ними нових умінь і навичок;
- сучасна мотивація на виконання школярами кожного виду роботи у вигляді не абстрактних словесних установок, а власного прикладу, практично зорієнтованих завдань, обов'язковою умовою яких є близький дитині життєвий контекст;
- робота зі стратегіями розвитку критичного мислення здобувачів початкової освіти [3].

Варто зазначити, що рівноправною з уроком формою організації освітнього процесу в початковій школі стає заняття, яке не має чітко визначених часових норм і відповідної структури, де здобувачі початкової освіти мають можливість вільно рухатися в приміщенні класу та поза ним, без обмежень з

боку вчителя за власним бажанням використовувати ресурси навчальних осередків [4].

Таким чином, реформування початкової школи зумовлює принципово нові вимоги до підготовки майбутніх фахівців, оскільки постають завдання, пов'язані з формуванням у майбутніх учителів основ професійної компетентності, де пріоритетним є здатність моделювати уроки в умовах організації освітнього процесу на основі застосування різних педагогічних технологій. Процес педагогічного моделювання розглядається нами як комплексна діяльність вчителя з планування уроку, вибору його ресурсного забезпечення, конструювання моделі та аналізу реалізації педагогічного задуму. Під час створення вчителем моделі сучасного уроку головна увага має бути зосереджена на співвідношенні змісту, прийомів, засобів, форм і технологій, організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії для досягнення програмних результатів навчання молодших школярів, затверджених Державним стандартом початкової освіти.

Література

1. Концепція Нової української школи. URL: www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf
2. Коваль Л. Особливості моделювання сучасного уроку математики в початковій школі відповідно до проблем її реформування. *Гірська школа українських Карпат*. 2015. № 12-13. С. 139–143.
3. Нестеренко М. М. Професійна підготовка майбутніх учителів до моделювання уроку в початковій школі: сутність і структура. *Молодь і ринок*. 2017. № 6. С. 152–156.
4. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / pid zag. red. Bibik N. M. Київ, 2017. 206 с.

УДК 378: 327.3 (437.6)

ПОХАНІЧ ЯН
Мукачівський державний університет

ВПЛИВ РІВНЯ ОСВІТИ НА ЄВРОСКЕПТИЧНІ НАСТРОЇ У СЛОВАЦЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Процеси європейської інтеграції справляють визначальний вплив на зміни у освітньому процесі. Найбільш цікавим залишається досвід трансформації освітніх систем країн Центральної Європи, яким вдалося у короткі терміни ввійти до складу Європейського Союзу. Однією з таких країн стала Словачка Республіка, яка у травні 2004 р. входженням до Європейського Союзу підтвердила загальний успіх проведених раніше реформ. Наразі Словаччина інтегрована не тільки до політичних структур Європейського Союзу, але й європейського освітнього простору.

Поряд з тим, погляди словацького суспільства на європейську інтеграцію не завжди були однозначно позитивними. Більше того, протягом 1990-их рр. словацьке суспільство неоднозначно ставилось навіть до питань демократичного майбутнього країни. У 1990-их рр. важливими для словацького суспільства були питання демократизації, тоді як у 2000-их рр. проблематичними вже виглядали

питання європейської інтеграції та перспектив Словаччини у Європейському Союзі. Пересічні словаки по-різному реагують на питання поглиблення демократії чи інтеграції у європейські структури. При чому, у різних демографічних груп (вікові, гендерні, соціально-професійні) часто помітне різне ставлення до визначених питань. Зупинимось на визначенні особливостей впливу рівня освіти на демократичні орієнтації словаків у 1990-их рр. та загальний рівень євроскептицизму у Словацькій Республіці станом на кінець 2021 – початок 2022 рр.

Розуміючи важливість громадської думки для подальших демократичних змін у посткомуністичних країнах, фінський дослідник Християн Херпфер провів декілька досліджень у Словацькій Республіці. Соціологічні опитування проводились у період 1992–1998 рр., тобто, з часу здобуття Словацькою Республікою незалежності й до виникнення у словацькому суспільстві питання про європейську інтеграцію. На основі отриманих емпіричних даних (у Словаччині було опитано більше 1000 респондентів) дослідник намагався визначити кількість «демократів» та «недемократів» у словацькому суспільстві [1]. Під демократами слід розуміти групи громадян, які орієнтуються на європейські цінності і бачать Словаччину виключно демократичною країною; тоді як недемократи хочуть повернення Словаччини до комуністичного періоду і європейське майбутнє для цієї групи є недоречне. Якраз у цьому контексті важливим є освітній фактор, адже вища освіта має виконувати роль соціалізації різних вікових груп. Основними акторами освітньої соціалізації є університети. Саме університети мають орієнтувати словацьку молодь на європейські цінності. У 1990-их рр. було важливо, щоб молода генерація словацької молоді на виборах голосувала за демократичні сили. З іншого боку, у 1990-их рр. значна частина словаків отримала вищу освіту ще під впливом комуністичної ідеології. Тому ця частина словацького суспільства була найбільш консервативною у питаннях демократичного та європейського майбутнього.

За результатами дослідження у 1992 р. у Словацькій Республіці нараховувалося 45% демократів. З цих демократів вища освіта була 58% осіб. У 1996 р. кількість демократів трохи зросла до 47%, з яких вища освіта була у 72%. Дані останнього моніторингу у 1998 р. наступні: 57% демократів, серед яких вища освіта у 72%. Тобто, протягом 1990-их рр. помітним є поступове зростання кількості демократів із вищою освітою. Так чи інакше, рівень вищої освіти впливає на підвищення кількості демократично орієнтованих словаків.

Для визначення рівня євроскептицизму у Словацькій Республіці використаємо дані останнього авторитетного соціологічного дослідження, проведеного серед країн-членів Європейського Союзу. Мова про експертне опитування ЄВРОБАРОМЕТР, яке включило результати за кінець 2021 – початок 2022-их рр. [2]. Тут ми бачимо Словацьку Республіку серед групи з високим рівнем євроскептицизму. Одне з питань, яке ставилось словацьким респондентам було наступним: *«Ви дуже оптимістичні, досить оптимістичні чи досить песимістичні щодо майбутнього Європейського Союзу?»*. Трохи більше половини словаків підтвердили свою європейську ідентичність,

відмітивши свій загальний оптимізм по відношенню до майбутнього Європейського Союзу (54%). Тотальними євроскептиками стали 43% опитаних, які не мають віри у перспективи Європейського Союзу. Відповідно 1% респондентів не зміг визначитись [2]. Загальнословацький результат свідчить про четверте місце з кінця (з поміж 27 країн-членів Європейського Союзу), тобто, ще більшими євроскептиками за Словаччину є тільки три країни – Греція, Франція та Болгарія.

Таким чином, у 1990-их рр. у словацькому суспільстві сформувалась міцна група «демократів». Серед демократично орієнтованої групи від половини до 2/3 словаків мали вищу освіту. Можемо сказати, що вища освіта стала одним із стабілізаторів майбутніх демократичних реформ у Словацькій Республіці. Однією з таких стратегічних реформ стала підготовка до вступу до Європейського Союзу у 2004 р. З іншого боку, майже два десятиріччя перебування Словацької Республіки у європейській академічній та освітній системі також позначились достатньо високим рівнем євроскептицизму. Адже більшість (54%) не вбачає перспектив Європейського Союзу. Рівень освіти й дотепер залишається фактором європейськості словаків і їхнього наближення до європейської громадянської освіти.

Література

1. New Democracies Barometer (1992 – 1998). Center for the Study of Public Policy. URL: https://www.cspp.strath.ac.uk/catalog4_0.html (дата звернення: 01.05.2022).

2. Standard Eurobarometer 96 Winter 2021–2022. Public opinion in the European Union. European Union. URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2553> (дата звернення: 11.04.2022).

УДК 37.091.113:004:005.336.2(043.2)

ПРОДАН Н.В.
Мукачівський державний університет

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ: ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ

Характеристиками цифрового суспільства є неперервна динаміка глобалізації комунікацій, кількість яких невпинно зростає. Освіта, як і інші галузі, знаходиться в прямій залежності від цього явища, відповідно в соціумі формується тенденція усвідомлення визначальної ролі цифрових технологій (ЦТ) в процесах життєдіяльності закладів освіти (ЗО). На передній план виходить визнання їх одним із основоположних явищ, які неперервно впливають на розвиток суспільства в цілому та систем освіти, зокрема. Умови цифровізації суспільства формують особливе значення для технологій ефективно організації навчання та ставлять акцент на їх використанні в управлінні закладами освіти.

Цифровізація та її похідні, зокрема, такі як Інтернет-комунікації (чати, вебінари, Viber, Telegram, форуми, соціальні мережі, Skype, електронна пошта та ін.) можуть позитивно слугувати для встановлення і підтримки взаємозв'язків адміністрації ЗО з широким колом користувачів освітніми послугами, з метою

широкого інформаційного охоплення та задля розмноження та розповсюдження інформаційних та навчально-методичних матеріалів.

Для керівників закладів освіти неперервний зв'язок із цілями цифрового суспільства є важливим для всього закладу – він формує зовнішню та внутрішню цифрову структуру та впливає на вибір ресурсів організації освітнього процесу. Зазначене нашою на потребу створення цифрової моделі ЗО, яка стане відтворенням кращих практик управління ЗО. Адже кожен ЗО має певну автономію щодо внесення змін у роботу вчителів та учнів керівниками закладу. Цифрова модель може акумулювати їх позитивним досвідом, який включає формальні та неформальні способи навчання та сучасні педагогічні методи. Це дасть можливість розв'язувати проблему формування у молоді компетентностей, які знадобляться в майбутньому. Для цього керівникам ЗО слід динамічно виконувати завдання, як сприятимуть неперервному підвищенню їх цифрових компетентностей:

1) широке використання ЦТ в професійній діяльності та повсякденному житті;

2) пошук та впровадження технологій співпраці, планування, самостійного навчання учнів та педагогів;

3) накопичення досвіду педагогічних практик, пов'язаних з орієнтацією на кожного учня, їх діяльністю в реальному житті та груповою роботою;

4) неперервне досліджування зв'язку між впровадженням ЦТ та педагогічними реформами.

Свого часу дослідники запропонували інноваційну модель шкільної спільноти, яка спрямована на розвиток елементів [2]: середовища навчання та навчання учнів; професіоналізму вчителів; лідерства та партнерства, як центральних для просування освітніх інновацій, пов'язаних із універсальним використанням цифрових технологій.

Автори передбачають, що модель є загальною – що, у свою чергу, залишає значний простір для інтерпретації оцінювання та вдосконалювання поточних практик в ЗО. Зазначене вказує на нагальну потребу підвищення цифрових компетентностей для цифрової трансформації управління ЗО [1]. Для цього керівникам ЗО вже на сьогодні потрібно:

- мати базові цифрові навички та компетентності;
- володіти певним рівнем цифрової грамотності, включаючи боротьбу з дезінформацією та фейковими сповіщеннями;
- мати початкову цифрову освіту;
- усвідомлювати значення інформаційно-інтенсивних технологій в управлінні ЗО, таких як штучний інтелект, віртуальна та доповнена реальність тощо.

Література

1. План дій щодо цифрової освіти (2021-2027). URL : https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/digital-education-action-plan_en
2. Korhonen, T., Lavonen, J., Kukkonen, M., Sormunen, K., & Juuti, K. (2014). The innovative school as an environment for the design of educational innovations. In H. Niemi,

J. Multisilta, L. Lipponen, & M. Vivitsou (Eds.), Finnish innovations and technologies in schools (pp. 99–113).

УДК 37.016:811.161.2:37.015.31:81 24

ПРОКОП М. В.

Відокремлений структурний підрозділ
«Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
Мукачівського державного університету»

ХОМА О. М.

Мукачівський державний університет

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В АДАПТАЦІЙНИЙ ПЕРІОД

Методика формування лексичної компетентності у здобувачів базової середньої освіти в центрі дослідження низки науковців: О. Горошкіної, О. Кучерук, М. Пентилюк та інших. Вивчення цього питання включає розуміння ключового слова «лексична компетентність». За Законом України «Про освіту» компетентність трактується, як «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» (розділ 1. ст.1, п.15) [1].

На думку В. Новосолової, «лексична компетентність полягає в усвідомленому й умотивованому оволодінні лексичними засобами мови й умінні користуватися ними. Лексична компетентність передбачає не лише наявність багатого словникового запасу, а й уміння використовувати наявні в активі лексичні елементи в процесі мовлення для вираження своєї позиції й ставлення до сказаного, здатність варіювати лексичними засобами залежно від сфери й ситуації, у яких відбувається комунікативний процес» [3, с.19].

Отже, лексична компетентність передбачає поєднання знань, умінь, навичок, практичних умінь, сформованих цінностей, що отримуються здобувачами освіти у процесі вивчення відповідних тем. Проте зазначимо, що лексична компетентність розвивається у процесі вивчення усіх розділів лінгвістики. Мова йде про роботу над словом, що має вкрай важливе значення для формування національно-мовленнєвої особистості.

О. Кучерук зазначає, що «у формуванні лексичної компетентності учнів важливо врахувати такі закономірності: 1) збагачення словникового запасу учнів пов'язане з опорою на їхній чуттєвий досвід в активній навчально-пізнавальній діяльності; 2) формування знання про ЛЗ слова залежить від поєднання аналітичної роботи над структурою семантики окремого слова й розглядом особливостей функціонування його в контексті; 3) вільне володіння словом у мовленні залежить від взаємозв'язаного засвоєння ЛЗ і ГЗ значення слова з урахуванням його словотвірних і функціональних особливостей; 4) образність мовлення особи залежить від її роботи над переносним значенням слова; 5) на розвиток в учнів мовно-естетичного чуття значною мірою впливає асоціативне мислення й увага до образного значення лексичних одиниць» [2, с. 28].

Для розвитку лексичної компетентності в адаптаційний період (5-6 класи) пропонуємо різні за складністю та спрямуванням види робіт.

1. Хвилинки «Збагачуємо своє мовлення», що передбачають тлумачення сутності слова. Методика проведення така: вимова та запис слова; з'ясування значення за Великим тлумачним словником сучасної української мови; добір синонімів, антонімів; введення в словосполучення, речення.

2. Ігрові вправи: «Яке слово заховалося?», «Аукціон», «Власні назви мого краю на карті України», «Конструктор» та інші.

3. Творчі вправи: доберіть слова із прямим та переносним значенням, синоніми, антоніми, знайдіть фразеологізми; складіть речення з омонімами чи багатозначними словами; відновіть прислів'я та інші.

4. Текстотворчі завдання: відредагуйте текст; за ключовими словами складіть власний; слухання-розуміння текстів різних стилів і типів мовлення та інші.

5. Компетентнісні завдання: відновіть зміст тексту, складіть діалог на одну із мовленнєвих ситуацій за ключовими словами; побудуйте текст про правила поведінки біля річки (ставка, озера) та інші.

Пріоритетними вважаємо завдання, що спрямовані на дослідження слова: походження, граматичного значення, ролі у реченні чи тексті.

Концепція Нової української школи передбачає вивчення мови на основі інтеграції. Вважаємо за доцільне на уроці української мови використовувати для лексичного аналізу художні тексти програмової української літератури.

Отже, ми охарактеризували окремі аспекти методики формування лексичної компетентності на уроках української мови в адаптаційний період.

Література

1. Закон України. Про освіту. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Кучерук О. А. (2018) Формування лексичної компетентності учнів у процесі навчання української мови з використанням методу проектів. *Українська мова і література в школах України* (1). С.26-31.
3. Новосолова В. (2014). Методи, прийоми й засоби навчання в процесі формування лексичної компетентності учнів 5–7 класів. *Українська мова і література в школі*. 3 (113). С.19–23.

УДК 373.3.026:37.091.33-027.22:796(043.2)

РЕНДЗЕЙ В.М., ТОВКАНЕЦЬ Г.В.
Мукачівський державний університет

ДИДАКТИЧНА ГРА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Гра є надзвичайно ефективним засобом навчання в початковій школі, та слід зазначити, що вона не є універсальним методом. Відомий педагог-науковець К. Ушинський застерігав проти «забавляючої педагогіки». Він чітко підкреслював, що за допомогою засобу гри значно легше навчити дитину читати, писати, рахувати, але більш серйозна навчальна робота потребує від дитини більшої сконцентрованості, серйозності та зосередженості.

У відомих працях сучасних педагогів, таких як Н.Бібік, О. Ворожейкіна, Н.Підгорна, Н.Скрипченко зазначалось, що місце гри в навчальному процесі змінюється: чим менше розвинений вольовий компонент діяльності у дітей, тим частіше використовуються ігрові форми. У процесі розвитку пізнавальних можливостей учнів гра поступово відходить на другий план, поступаючись суто «академічним» засобам навчання.

Під час гри, вчитель виконує регулюючу функцію, адже допомагає дитині ввійти в доросле життя, з його, на жаль, жорстокими нормами і головним чином не травмувати психіку дитини. У центрі особливої уваги вчителя початкових класів має бути формування позитивного чуттєво-емоційного фону пізнавальної діяльності школярів. Учні досить часто втрачають інтерес до навчання, оскільки основним змістом їхньої діяльності є формування технічних навичок, зокрема читання, письмо, лічба. Природна спрямованість дітей на вивчення навколишнього світу не знаходить реалізації у традиційному навчальному процесі. Тому відповідь на це питання – гра – гра дидактична, мистецька та будь-яка інша.

Існує надзвичайно велика кількість дидактичних ігор, які можна використовувати як на уроках, та і в групі продовженого дня, зокрема це сюжетно-рольові ігри, ігри-змагання, театралізовані ігри, музичні, рухливі, дидактичні, пізнавальні, тощо. До прикладу на уроках математики доцільно використати гру «Подорож». Цей вид гри зацікавить учнів до розв'язання різного виду завдань [2].

Застосування дидактичних ігор може здійснюватися за таким алгоритмом.

Вчитель повідомляє учням, що на них чекає цікава подорож в країну знань, але для того, аби відвідати її кожне містечко, вони повинні правильно виконати завдання, які їм пропонуються. Це можуть бути різні приклади, задачі відповідно до теми. У разі не правильного виконання вправи, учні не пройдуть пропускний пункт і будуть змушені повернутися до повторного проходження завдання, до тих пір, поки відповідь не буде правильною. Такий вид гри допоможе не тільки зацікавити учнів, але й дасть змогу їм усвідомлювати свої помилки та здійснювати роботу над їхнім виправленням [3; 4].

У групі продовженого дня також доцільно використовувати різні ігри для того, аби дати кожному учневі можливість індивідуально виразитись, встановити спілкування з колективом ГПД, а також трішки відпочити від навчання. Це можуть бути рухливі ігри на відкритому повітрі. До прикладу гра «Калюжі».

Вчитель ГПД заздалегідь виготовляє з паперу умовні калюжі і розставляє їх на подвір'ї школи. Завданням учнів є почергове перестрибування через дані калюжі. Спочатку пропонується перестрибувати через калюжі невеликої відстані, а згодом вчитель збільшує їхню відстань, враховуючи вікові можливості учнів. Дітки стоячи в ряду можуть одночасно перестрибувати калюжі і відразу порівнювати свої результати. В даній грі перемагає той учасник, який зумів перестрибнути найбільшу за розміром калюжу. Цей вид гри дає змогу кожному учневі показати свої можливості, а також навчає дітей працювати в колективі.

Ігрові ситуації розвивають у дітей кмітливість, логічне мислення, збільшують словниковий запас, тренують пам'ять. За допомогою принципу «навчаючи граю», вдається уникнути психічного та фізичного перевантаження учнів. К. Ушинський радив застосовувати ігрові моменти праці учнів. Тоді і процес пізнання буде йти продуктивніше, а самі заняття будуть захоплюючими.

Гра – це і є та найбільш доступна і природна форма діяльності для початківців, яка усуває авторитетність у стосунках вчителя з учнями, створює особливу атмосферу емоційного піднесення. «Без гри не може бути повноцінного навчання» - В.Сухомлинський [5].

Отже, гра дає змогу зацікавити дітей на різних уроках, і вони з радістю приходять до школи, з цікавістю навчаються, бо знають, що їх тут зустрінуть улюблені герої.

Література

1. Ворожейкіна О.М. 100 цікавих ідей для проведення уроку. Харків: Основа, 2011. 139 с.
2. Ігри для формування етичної культури молодших школярів (2009). URL : <https://cutt.ly/WGcPqsl>
3. Розвивальні ігри молодших школярів (2016). URL : <https://cutt.ly/7GcPjiv>
4. Розвивальні ігри молодших школярів (2018 URL : <https://cutt.ly/PGcDB9Z>
5. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю : книга для вчителя. К. : Радянська школа, 1988. 304 с.

УДК 378:35.089.95]:165.74(043)

РЕПКО І.П., ОДАРЧЕНКО В.І.

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

ЗАДОРЖНЯ Я.І.

Харківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №111 Харківської міської ради Харківської області

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: НОРМАТИВНИЙ АСПЕКТ

Пріоритетним напрямом розвитку освіти в Україні як європейської держави є гуманізація світу. Цей принцип реалізується через утвердження людини як найвищої цінності суспільства і держави, створення умов для розвитку її здібностей та задоволення її різноманітних освітніх потреб.

Реалії сьогодення нашої країни в умовах воєнного стану утверджують людину як найвищу цінність держави та переосмислюють сталі підходи до організації освітнього процесу у закладах освіти.

Теоретичному обґрунтуванню гуманізації в освітній сфері присвячені наукові публікації В. Андрущенко, І. Беха, І.Зимньої, І. Зазюна, О. Кондратенко та плеяди інших науковців.

Мета роботи – проаналізувати основні нормативні документи МОН України щодо реалізацію принципу гуманізації освіти в умовах воєнного стану в Україні.

Зупинимося на аналізі деяких з них. Так Наказом МОН України від 07.03.2022 р. № 235 «Про деякі питання організації роботи закладів фахової перед вищої, вищої освіти на час воєнного стану» чітко наголошено на необхідності вжити заходи, щодо забезпечення захисту учасників освітнього процесу, працівників, а у разі потреби здійснити евакуацію їх до безпечного місця. Цим же наказом МОН України наголошує на необхідності ЗФПО та ЗВО, які не перебувають у зоні проведення активних бойових дій, забезпечити прийом здобувачів освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників, персоналу, адміністрації та членів їх сімей з інших ЗФПО та ЗВО, які цього потребують.

Гуманізм та толерантність проявляється і в забезпеченні особливих умов здобуття освіти, що передбачає встановлення індивідуального графіку навчання. Окремо наголошено на толерантному ставленні та створенні особливих сприятливих умов для здобувачів освіти, які зі зброєю руках стали на захист нашої держави у ЗСУ, підрозділах територіальної оборони або активно займаються волонтерською діяльністю.

Листом МОН України від 07.03.2022 р. № 1/3378-22 «Про практику застосування трудового законодавства у галузі освіти і науки під час дії правового режиму воєнного стану» та Листом МОН України від 15 березня 2022 року № 1/3463-22 чітко наголошено на першочерговому завданні – збереження життя науково-педагогічних та педагогічних працівників закладів освіти, що знаходяться на території бойових дій, а отже переведення їх на дистанційну роботу та надання їм права самостійного вибору безпечного місця, часу, форми навчання та роботи, в тому числі за межами території України.

Лист МОН України від 25.03.2022 р. №1/3663-22 «Щодо запобігання торгівлі людьми в умовах воєнної агресії» застерігає, що злочинний світ пристосовується до змін реальності, полюючи на нові жертви і закликає педагогічних працівників підвищувати правовий рівень свідомості дітей та молоді, формувати навички безпечної поведінки, виховувати повагу до прав та основних свобод людини. Даний лист містить електронні банки науково-методичної літератури, посилання на сайти, інформаційні матеріали, практичні поради, телефони «гарячої лінії», що підтверджує занепокоєність і опіку держави.

Лист МОН України від 29.03.2022 р. №1-3737-22 «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» підкреслив, що одним із важливих пріоритетів в діяльності закладу освіти є забезпечення психологічної стійкості учасників освітнього процесу, які страждають від російської воєнної агресії і більш, ніж будь-коли раніше, потребують психологічної підтримки і допомоги. З метою організації захисту прав та інтересів, надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всіх учасників освітнього процесу, застосування сучасного науково-обґрунтованого підходу в наданні педагогічними працівниками закладів освіти психологічної допомоги тим, хто пережив психотравмуючі події на війні в листі надані корисні інформаційні ресурси, сайти.

Наказ МОН України від 01 квітня 2022 р. №290 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань завершення 2021/2022 навчального року» закладам освіти надано право самостійно визначити ряд положень щодо закінчення навчального року, варіантів можливого семестрового, підсумкового оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти, отримання документів про здобуття освіти тощо. В той же час керівники МОНу України наголошують на необхідності психологічної підтримки всіх учасників освітнього процесу, а особливо дбати про безпеку та доступ до дистанційного навчання або екстернату у закладах на безпечній території і всіляку підтримку тих, хто перебуває на тимчасово захоплених територіях або у зонах активних бойових дій.

Лист МОНу України від 22.04.2022 р. №1/4408-22 «Про просвітницькі заходи з питань уникнення враження мінами і вибухонебезпечними предметами та поведінки у надзвичайних ситуаціях» надає рекомендації педагогічним працівникам закладів освіти щодо проведення бесід, інші інформаційних та просвітницьких заходів у зв'язку із зростанням загрози ураження цивільного населення від мін та вибухонебезпечних залишків війни.

Таким чином нормативні документи МОН України з моменту введення воєнного стану в нашій країні, що регламентують пріоритетні напрями здійснення освітнього процесу у закладах освіти гуманістично зорієнтовані та сприяють виробленню нової системи цінностей у здобувачів освіти та формуванню нових етичних відносин між учасниками освітнього процесу.

УДК 373.3.091.3

РЕШКО В.Й., ГОРВАТ М.В.
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Формування творчого мислення у підростаючого покоління є надзвичайно актуальною проблемою, особливо в сучасних умовах, коли нашій країні потрібні люди, які здатні приймати нестандартні рішення і творчо мислити. Основна мета початкової школи – формувати повноцінну, інтелектуально розвинену та духовно багату особистість. Саме тому, так важливо розвивати в учнів здатність до критичного аналізу та об'єктивного оцінювання різних явищ і фактів, оригінального розв'язання проблем.

Сучасна початкова школа прагне зробити навчання не тільки зрозумілим і доступним, але й цікавим. Однак часто доводиться спостерігати явище, коли навчальний матеріал цілком зрозумілий учням, доступний, алене викликає у них жодного інтересу, не активізує творче мислення, оскільки завдання стандартні, шаблонні. Сьогодні у початковій школі пріоритетами є: формування практичних навичок для життя, розвиток природних здібностей кожної дитини, культ самостійності та нестандартності.

Отже, розвиток творчого мислення підростаючого покоління – одне з

найважливіших завдань, яке сьогодні покликана вирішувати сучасна початкова школа. При цьому дуже важливо, щоб цей процес здійснювався з перших днів навчання.

Протягом усього періоду розвитку психолого-педагогічної науки проблема формування творчого мислення особистості перебувала в центрі уваги багатьох видатних вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема П.П. Блонського, Л.С. Виготського, В.В. Давидова, Л.В. Занкова, Г.С. Костюка, Н.С. Лейтеса, Н.О. Менчинської, В. Моляко, Г.О. Люблінської, А.В. Петровського, Я.О. Пономарьова, Б.М. Теплова, М.М. Шардакова, Дж. Гілфорда, К. Тейлора, Г. Грубера, Е.П. Торренса та ін.

Сьогодні все більше зростає інтенсивність досліджень в контексті розвитку творчого мислення підростаючого покоління. Для того, щоб глибше вивчити особливості розвитку творчого мислення дітей, розробити навчальні програми для формування творчих здібностей, науковці створюють нові діагностичні методики.

Психолого-педагогічні дослідження показують, що творче мислення дітей починає розвиватись у дошкільному віці, коли змінюється провідний вид діяльності порівняно з раннім дитинством. Цей вид діяльності Л.С. Виготський характеризує як перехід до творчої діяльності. Мислення старших дошкільників та учнів початкової школи стає все активнішим, воно розвиває здатність до творчої діяльності [5].

Завдання вчителя – розвивати творчі здібності дитини, цілеспрямовувати уяву, спонукати її переходити від думки до дії. Творче мислення дитини особливо яскраво виявляється та розвивається у грі, деталізуючись у цілеспрямованому ігровому задумі, оскільки у грі досить часто проявляються емоції, які у житті дітям не властиві. У грі з особливою силою виявляються індивідуальні особливості учнів, які впливають на розвиток творчого мислення.

На жаль, маємо відзначити нестачу уваги до розвивальних функцій навчання у школі. Орієнтація на формування більш емпіричного, репродуктивного мислення призводить до того, що багато хто з майбутніх фахівців, які добре володіють шкільною програмою, не здатні використовувати ці знання у нестандартній обстановці, не володіють творчим мисленням, а спираються, в основному, на свою пам'ять, вагаються, відповідаючи на проблемні питання навіть тоді, коли мають під рукою підручники та навчальні посібники.

У теорії та практиці навчання питанням розвитку творчого мислення учнів початкової школи поки що не приділяється достатньої уваги, не сформульовано цілісного комплексу показників, що складають поняття

«творче мислення», уповільнено розробляються діагностичні методики – все це гальмує широке впровадження ідей розвивального навчання в практику сучасної початкової школи. Зрозуміло, побачити щось по-новому, не так, як усі, і не так, як ти бачив раніше, – завдання не з легких, проте цьому можна навчити, якщо спрямувати освітній процес на розвиток та вдосконалення творчого мислення учнів.

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу з досліджуваної проблеми, та беручи до уваги власні спостереження, можемо виокремити психологічні властивості, які є основою творчого мислення:

- 1) чіткість та яскравість сприймання предметів;
- 2) розвинена зорова і слухова пам'ять, що дозволяє довго зберігати сприйняте зображення;
- 3) здатність сприймати одразу декілька предметів, розмежовуючи їх за кольором, формою, розміром та кількістю деталей;
- 4) можливість поєднувати деталі різних предметів з їх новими якостями.

Стимулами для творчого мислення є незакінчені малюнки, розмиті зображення, такі як чорнильні плями, опис незвичайних, нових якостей предметів.

Однак, уява дитини на початковому етапі розвитку творчого мислення все ще дуже обмежена. Дитина розмірковує занадто реалістично і не може відірватися від звичних образів, способів використання речей, найімовірніших ланцюжків подій.

Таким чином, проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, ми хочемо виділити ті навички, які необхідно формувати на початковому етапі розвитку творчого мислення учнів:

- відтворення зображення та властивостей об'єкта в пам'яті;
- відгадування предмета за словесним описом властивостей та ознак;
- відтворення зображення предмета на основі деяких його частин;
- розпізнавання різних об'єктів у незнайомих графічних формах (чорнильні плями тощо);
- поєднання в одному предметі властивостей та ознак іншого предмета;
- визначення спільних та відмінних рис у двох або більше об'єктах;
- вивчення об'єкта, описавши можливі дії з ним;

Більшість цих навичок можуть сформуватися самотійно. Тому одна з найважливіших тенденцій розвитку творчого мислення – це вийти за межі звичних стереотипів. Ця якість творчого мислення називається оригінальністю, і залежить від здатності інтелекту поєднувати окремі образи предметів, які неможливо поєднати в реальному житті.

Отже, ми проаналізували теоретичні основи даної проблеми та обґрунтували деякі положення і твердження щодо неї. Результати нашого дослідження дають підстави стверджувати, що ефективність формування творчого мислення учнів початкової школи залежить від постійного вмілого застосування завдань творчого характеру, де поєднується цілеспрямована робота вчителя та учнів.

Література

1. Бондаренко Г. Уроки мислення як засіб формування творчих здібностей молодших школярів. *Початкова школа*. 1999. №5. С.51-53.
2. Зазимко І. Творчі здібності – як їх помітити у дитини. *Директор школи*. 2002. №3. С. 2-7.
3. Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”). URL :

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/896-93-p>

4. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL : <http://mon.gov.ua/content/Osvita/derj-standart-pochatk-new.pdf>.

5. Скрипченко О.В. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посібник / О.В. Скрипченко, Л.В. Волинська. З.В. Огороднійчук та ін. К.: Каравела, 2007. 400с

УДК 378.014.6:005.591.1]:004(043.2)

РОЗМАН І.І., ВОНЧАК Я. В.
Мукачівський державний університет

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Інформаційно-комунікаційні технології є одним із головних елементів системи освіти, оскільки вони спрямовані на досягнення головних цілей: навчання і виховання. Під ІКТ розуміють передавання здобувачу системи знань, умінь, навичок а також вміння використання їх для створення, збирання, передавання, збереження і оброблення інформації в конкретній галузі.

ІКТ здійснюють активний вплив на процес навчання і виховання, оскільки вдосконалюють методи передавання знань. Упровадження комунікаційних технологій у систему освіти не тільки впливає на традиційні освітні технології, а й вводить до процесу освіти нові засоби навчання і збереження знань, до яких належать електронні підручники і мультимедіа; електронні бібліотеки й архіви, глобальні та локальні освітні мережі; інформаційно-пошукові та інформаційно-довідкові системи.

Запровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес позитивно впливає на розвиток учнів. Використання на уроках технологій мультимедіа дає змогу учням стати свідками історичних подій сучасності і минулого, віртуально відвідати історичні пам'ятки та світові культурні центри.

Методика застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі містить мету, зміст, методи, форми, засоби, принципи, контроль знань [1, с.22-23]. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій в навчальний процес закладів загальної середньої освіти реалізовує такі дидактичні принципи: доступності, свідомості, наочності, активності, послідовності тощо.

Кивалюк О.В. у своїх дослідженнях наголошує на тому, що основними принципами методичного підходу до впровадження ІКТ в навчальний процес є:

- розвиток логічного мислення, комп'ютерної грамотності учасників навчального процесу;
- поєднання логічного і образного мислення;
- розвиток теоретичного мислення учнів;
- ІКТ мають стати не лише об'єктом вивчення а і засобом реалізації, збагачення та сприяння розвитку міжпредметних зв'язків;

налагодження позитивного психологічного сприйняття контакту в системі комп'ютер-учень [2, с.3].

Змістом застосування ІКТ у навчальному процесі є освітній матеріал, який надається у вигляді комп'ютерних навчальних програм з відповідними інструкціями. Як показують дослідження, сучасні учні засвоюють з усього інформаційного масиву лише той матеріал, яка його найбільш цікавить.

Що стосується контролю знань, то, аналіз наукових досліджень показує, що запровадження комп'ютерного тестування в освітній процес урізноманітнює форми контролю та самоконтролю знань, не потребує значних витрат. На початку 80-х років ХХ ст., значна увага приділялась комп'ютерним іграм навчального та розвивального характеру. Серед головних переваг застосування ігор у навчальній діяльності є:

- можливість стимулювати до творчого мислення;
- залучення до навчального процесу майже всіх здобувачів;
- набуття учнями досвіду роботи в команді;
- встановлення міжпредметних зв'язків.

Досвід застосування комп'ютерної гри в навчальній діяльності школи існує в багатьох країнах. Найбільш цікавим є досвід у школах США, Канади, Франції де вже сама назва навчальної задачі «грою» сприяє підвищенню інтересу учнів до навчання. Діти за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій краще засвоюють різноманітні завдання, гра сприяє розвитку в учнів творчого мислення і є дієвим засобом формування і розвитку особистості [3, с. 91-94].

Але використання інформаційно-комунікаційних технологій має і певні недоліки, а саме:

- обсяг часу витраченого на ІКТ впливає в подальшому на психіку дитини;
- зміна цінностей в учня;
- дитина біля комп'ютера менш уважна, менше спілкується.

Ці всі аспекти необхідно враховувати при конструюванні навчальної діяльності із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій.

Використання в навчальному процесі інформаційно-комунікаційних технологій суттєво впливає не тільки на учня а і на творчу діяльність вчителя. Педагог може самостійно обирати план проведення уроку, підбирати додаткові матеріали для відповідного предмету, готувати контрольні тести, розробляти індивідуальні завдання для здійснення як індивідуалізованого підходу до учнів так і для диференційованого.

Література

- 1.Барановська О.В. Інформаційні методи навчання учнів. К. : Знання,1999. 36 с.
- 2.Кивлюк О.П. Деякі психолого-педагогічні питання вивчення інформатики в молодших класах. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2000. №2. С. 3.
3. Кривонос О.М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчанні: навчальний посібник. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 182 с.

АДАПТАЦІЯ МОЛОДОГО ПЕДАГОГА ДО РОБОТИ В ШКОЛІ: МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ

Перефразувавши вислів античних мудреців, які говорили, що якщо хочеш розвивати державу – виховуй молодь. Можна сказати про молодих педагогів, що якщо керівник хоче розвивати школу, він повинен поновлювати її молодими спеціалістами. Адже саме молодь охоче і швидко сприймає все нове, відкрита, сповнена ідей, а саме це є важливою складовою результативності роботи школи, рух вперед.

Звичайно, що у молодого вчителя відбуваються перемини у його діяльності: спілкування з колегами, учнями; різноманітні обов'язки; різні заходи, які проходять в школі, але він ще не впевнений у своїх силах, має недостатню методичну компетентність. Адже заклади вищої освіти формують у студентів здебільшого тільки теоретичні знання, а практично це складніше, у молодих фахівців бракує досвіду в питаннях методичної підготовки. Професійна адаптація вчителя це процес пристосування і звикання до загальних умов педагогічної діяльності у молодого педагога, випускника педагогічного навчального закладу, який прийшов на роботу в школу [1].

Справжнє ставлення вчителя відбувається саме з приходом до школи а не в університеті. Тільки в класі, серед учнів молодий педагог розуміє чи це його покликання, чи хоче він бути вчителем.

Як показує досвід, успішна адаптація молодого вчителя та його становлення залежить не тільки від його професійної підготовки і від особистих якостей, а від того, в яку школу він потрапить, в який колектив, як надаватиметься методична допомога, які умови праці йому створять, як стимулюватимуться його ідеї, ініціативи.

Професійна адаптація молодого вчителя залежить від об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Об'єктивними чинниками є: атмосфера колективу школи, де працює молодий педагог; матеріально-технічна база школи; розклад уроків педагога, від якого залежить те, чи має час на відвідування уроків провідних педагогів [2].

До суб'єктивних чинників становлення молодого педагога необхідно віднести рівень привабливості професії, наявність у педагога таких якостей як тактовність, вимогливість до себе, комунікабельність, творчий підхід до роботи і бажання до самовдосконалення.

Добросовісний молодий педагог, намагаючись виконати поставлену задачу добре, але не маючи відповідного досвіду, не отримавши методичної допомоги з боку колег, може не впоратись з дорученням і зневірюється у власних силах.

Існує певний алгоритм процесу адаптації молодих педагогів, який складається з 5 кроків. Перший крок ознайомчий. Другий містить наставництво, товариську допомогу, – адже тільки наставник дасть пораду, допоможе прийняти

правильне рішення. Саме наставник покликаний допомогти молодому фахівцю у його професійному становленні розкритті проблем методики викладання. Третій крок – це крок до професійного становлення молодого педагога. На цьому етапі молоді фахівці відвідують уроки досвідчених вчителів.

Наступний крок – відвідування наставниками уроку, який поводить молодий фахівець. При цьому відбувається аналіз уроку, виявлення недоліків, надаються рекомендації, поради. Відвідування уроку наставником розкривається за допомогою анкетування наставника.

На заключному етапі надається методична допомога із залученням до семінарів, майстер-класів та інших видів роботи з підтримки молодого педагога.

Важливу роль у підвищенні науково-теоретичного рівня та професійної майстерності молодих педагогів, формування в них готовності до самоосвіти і саморозвитку відіграє науково-методична робота.

Працюючи в школі молодого вчителя, початківець відвідує уроки досвідчених вчителів, які їм надають консультації, допомагають в проведенні занять.

Але як показує досвід, які б форми методичної роботи не були б запропоновані молодому фахівцю, його професійність залежить від самостійної роботи, самоосвіти. Ідея неперервної освіти реалізується постійною працею. Самоосвіта базується на високому рівні розвитку свідомості, потреби у самовдосконаленні і творчій самореалізації [3].

В. Сухомлинський говорив, що джерелом і рушійною силою самоосвіти вчителя є потреба в знаннях: «Знати більше, ніж я знаю сьогодні» [2]. Вчений зазначав, що головними причинами, які породжують потребу самоосвіти, є вимоги, що висувають до вчителя керівники школи, колеги по роботі, учні. Неодноразово В. Сухомлинський наголошував що учень повинен бачити в учителів розумну, думаючу, знаючу, закохану в знання в свою професію людину.

Отже, в основі ефективної педагогічної діяльності лежить «Я-концепція» вчителя, бо прийняття себе, розуміння себе, оптимістичне життєрадісне світосприймання – головний і провідний принцип забезпечення соціально-психологічних умов для зміцнення та збереження сприятливих тенденцій у самовдосконаленні та самореалізації особистості педагога.

Література

1. Ковальчук В. Педагогічні умови модернізації фахової підготовки сучасного вчителя. *Початкова школа*. 2014. №10. С.33
2. Факторович А.А. Сущность педагогической технологии. *Педагогика*. 2008. №2. С.28.
3. Фещенко Г. Педагогічна практика як складова професійної підготовки майбутнього вчителя (20-30 pp XX ст. *Педагогіка і психологія*. 2011. №3. С. 12.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Система вищої освіти в Україні – один із пріоритетних напрямів держави. Проблема освіти, розвитку молодого покоління набуває особливого значення. Розвиток системи вищої освіти вимагає впровадження сучасних інноваційних технологій та новітніх методів навчання.

Інноваційна діяльність закладів освіти регламентується Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні на період до 2005 р.» (2002), Державною програмою прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку. Як зазначено в Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ ст., освіта – засіб відтворення і нарощування інтелектуального потенціалу, «...дієвим чинником модернізації суспільства, зміцнення авторитету держави на міжнародній арені [3].

Виконання цих завдань можливе за умови модернізації освіти. Школа починається з учителя, тому актуальною є проблема підготовки висококваліфікованих працівників, освічених, культурних, здатних до професійного розвитку, впровадження інноваційних технологій.

Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів – це складний, багатогранний і тривалий процес, який здійснюється протягом усього періоду навчання студентів у ЗВО.

Педагогічна практика виступає органічною складовою єдиного навчально-виховного процесу, психолого-педагогічної та методичної підготовки майбутнього вчителя, пов'язуючи теоретичне навчання студента у ЗВО з його майбутньою самостійною роботою в школі. Створюючи умови, максимально наближені до реальних умов самостійної педагогічної діяльності у школі, педагогічна практика реалізує сприятливі передумови для формування основ професійної майстерності вчителя.

Педагогічна технологія повинна відповідати деяким основним методологічним вимогам. Основними принципами відбору інноваційних технологій є: перспективність, демократичність, гуманістичність, інтегративність, реалістичність, цілісність, керованість, економічність, актуальність [1].

Головною особливістю педагогічної підготовки студентів училищ культури і мистецтв є школа-студія при училищі, де діти навчаються у студентів під керівництвом викладачів-консультантів. Тут повністю відтворена структура шкіл з таким самим навчальним процесом, тільки викладачами є студенти третіх–четвертих курсів, які протягом двох років опановують професію викладача. Діяльність школи спрямована, з одного боку, на забезпечення проходження педагогічної практики студентами училища, з іншого, – на вирішення завдань з естетичного виховання молоді.

Загальновідомо, що серед факторів, що впливають на цей процес, особливе місце належить особистості вчителя, і саме від оригінальності його характеру, від виразності й цікавості поведінки залежить сила його впливу та успішність навчально-виховного процесу. Роль особистості педагога в навчальному процесі важко переоцінити, адже саме від нього великою мірою залежить успішне опанування учнями дисципліни, яку він викладає. Адже відомо, що зазвичай ставлення до педагога учні схильні переносити на предмет, який він викладає.

Отже, у сучасній системі підготовки музикантів-педагогів особлива увага приділяється пошуку шляхів формування творчої індивідуальності вчителя, реалізації його творчих здібностей та розвитку індивідуального стилю діяльності.

Досягнення поставлених цілей можливе за умови зміни освітньої діяльності, розширення певних функцій закладу вищої освіти, який готує фахівців до педагогічної діяльності. До таких функцій варто віднести:

1. Розроблення теоретичного підґрунтя якісної освіти на основі фундаментальних наукових досліджень у галузі науки про освіту.

2. Забезпечення єдності загальнонаціонального, універсального і регіонального компонентів освітніх технологій.

3. Підготовку педагогічних кадрів на основі взаємодії із роботодавцями та орієнтації на затребувані замовником професійні компетенції педагогів початкових класів, середньої школи і рівнів педагогічної діяльності;

4. Забезпечення неперервності процесу професійної соціалізації та вдосконалення управлінських, педагогічних кадрів [2].

Університет повинен впливати на якість освіти за допомогою різноманітних механізмів розроблення інноваційних ідей, теорій, технологій через підготовку фахівців, які володіють компетенцією та є носіями технологій.

Література

1. Дем'яненко Н. Підготовка педагогічних кадрів: пошук інноваційної моделі. *Рідна школа*. №4-5. 2012. С. 32.

2. Пехота О.М. Особистісно-орієнтоване навчання: підготовка вчителя: монографія / О.М. Пехота, А.М.Старева.-2-е вид. доп.та перероб. Миколаїв: Вид.-во «Імеріон», 2007. 276 с.

3. Професійне вдосконалення вчителя. URL: https://pidru4niki.com/90516/pedagogika/profesiyne_vdoskonalennya_vchitelya

УДК 373.3.011.3-051:37-042.4:004:796.11

РОЗМАН І.І, ЧОПЕЙ М.І.
Мукачівський державний університет

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

В умовах модернізації системи освіти в Україні суттєво змінюються вимоги до професійної підготовки і діяльності вчителя початкових класів, оскільки «основою всіх перетворень в освіті має стати реальне знання потенційних можливостей дітей, прогнозування потреб і моделей розвитку особистості» [1; 2]. Зростає потреба у підготовці вчителя, готового до творчого

пошуку, до інноваційних форм роботи з дітьми. Результати численних досліджень переконують що для сучасної школи характерна чітко виражена тенденція до збільшення ігрових технологій в освітній діяльності. Зокрема, в педагогіці вищої школи все більше вивчається питання використання ігрових технологій у професійній підготовці майбутнього вчителя. Його вирішенню присвятили низку праць зарубіжні та українські педагоги, зокрема А. Дістервег, Я. А. Коменський, К. Д. Ушинський, Д. Дьюї, Г. Ващенко, В. Сухомлинський, М. Стельмахович. Також питанню підготовки педагогів початкових класів присвячують свої дослідження знані психологи і педагоги І. Бех, О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Ільченко, В. Моляко, Н. Ничкало, О. Пехота, Л. Пуховська, О. Савченко, Г. Сазоненко, В. Сериков, О. Сухомлинська, В. Хайруліна, І. Якиманська.

Реформування початкової освіти в Україні є важливою складовою процесів оновлення освітніх систем, що відбуваються останніми роками в європейських країнах і пов'язані з визнанням значущості практико-орієнтованих знань як рушія суспільного добробуту та прогресу. Ці зміни стосуються створення сучасних державних стандартів освіти, оновлення та перегляду структури навчальних програм, удосконалення змісту підручників, дидактичних і методичних матеріалів, пошуку нових форм і методів організації навчального процесу в школі. Звідси актуальним постає питання про готовність учителів до впровадження інноваційних методик навчання, зокрема навчально-ігрових технологій, які б дозволили докорінно змінити методологію, надати нової якості організації та здійсненню освітнього процесу в закладах загальної освіти.

Пріоритетною проблемою на етапі інтеграції України до європейського освітнього простору є підготовка вчителя нової генерації: сучасній школі потрібні вчителі, здатні забезпечити реалізацію творчого потенціалу учня [3].

Як вказується у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, формування та розвиток соціально зрілої творчої особистості, громадянина України і світу можливий лише за умови «оновлення змісту, форм і методів організації навчально-виховного процесу на засадах особистісної орієнтації, компетентнісного підходу; підвищення його ефективності на основі впровадження досягнень психолого-педагогічної науки, педагогічних інновацій» [4]. Сучасний учитель в своїй професійній діяльності зіштовхується з необхідністю не лише сформувати знання, але й навчити способів одержання цих знань, формувати навчальну діяльність молодших школярів, будувати освіту як систему, що створює умови для самопроекування і формування багатомірної свідомості, здатності самовизначатися, розуміти, мислити, діяти. Адже, як показала практика, найбільш дієвими способами навчання, коли дітьми краще засвоюється матеріал є використання ігрових технологій на заняттях.

Як зазначає Т. Тихонова [5], однією з форм реалізації особистісно орієнтованого підходу в професійній підготовці майбутнього вчителя початкових класів є заняття на яких питання і завдання мають бути проблемними, творчими, носити особистісно-професійну орієнтацію. Саме тому, окрім глибоких професійних знань, педагог повинен володіти комунікативними

вміннями, особистісно орієнтованими технологіями навчання, мати педагогічну спрямованість на професійний саморозвиток. Адже саме він у контексті особистісно орієнтованого підходу виступає не як пасивний виконавець чужих методик, а як творча індивідуальність яка здатна розробити власну педагогічну концепцію, програму чи технологію.

Отже, вдосконаленню професійної підготовки педагогів початкової школи сприятиме створення інтегративних інноваційних курсів, реалізація єдності теорії і практики, підготовка педагога до інноваційної професійної діяльності.

Література

1. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа). *Директор школи*. 2002. № 1. С. 5–15.
2. Пехота Е. Н. Индивидуализация профессионально-педагогической деятельности учителя. Київ : Вища школа, 1997. С. 4
3. Андросук Л. М. Формування індивідуального стилю діяльності майбутнього вчителя хореографії : дис. канд. наук: 13.00.04. Полтава, 2009. 28 с.
4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013/>
5. Тихонова Т. В. Особистісно-діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутнього вчителя інформатики. *Наукові праці Чорноморський державний університет імені Петра Могили. Серія : Педагогіка*. 2000. Том 7. С. 92–98.

УДК 802.0:37-5

РУСИН А.
Мукачівський державний університет

THE ORETICAL BASIS OF TEACHING LEXICAL MATERIAL OF SENIOR SCHOOL LEARNERS AT THE ENGLISH LANGUAGE LESSONS

The knowledge of a foreign language is an important precondition for personal, cultural, professional and economic contacts. Learning a foreign language is associated primarily with learning the correct understanding and use of whole classes of words, that is lexicon. Thus. We have to note, that the vocabulary is a set of words and similar to them in terms of functions of associations that form a certain system and consist of lexical units.

Quantity lexical units to be mastered in school, foreign language programs have been identified for different types of schools. Lexical unit and the word is not the same. Every word is a lexical unit. [3, p. 91].

However, not every unit represents a word. Lexical units can be whole and separate. There are different typologies of lexical units. It is based on two criteria: the ratio of the content and form of the word in the native language and foreign, taking into account possible interference and the nature of the word in the language being studied.

According to N. Nikolaev there are 8 types of words:

- 1) international and borrowed words with the same meaning in two languages;
- 2) derivatives and complex words;
- 3) words, the volume of which does not contradict the semantic volume of words in native language;

- 4) words that are specific in their content for the language being studied;
- 5) words common to the native language of the root, but differing in content;
- 6) word combinations and complex words. Individual components of which although known to students, they are not similar in meaning to semantically close words of the native language;
- 7) lexical units, the volume of meaning of which is wider than the volume of meanings corresponding words of the native language;
- 8) lexical units, the volume of which is already the volume of the corresponding words of the native language [1, p. 120].

The analysis of scientific and pedagogical literature shows that the problem of learning lexical material has been studied in the works of such domestic and foreign scholars as V. Artemov, L. Bankevich, I. Batsenko, B. Belyaev, I. Berman, A. Bokovnya, V. Buchbinder, N. Vyshnyakova, V. Gorbachev, Y. Gnatkevich, O. Dolmatovskaya, Y. Zhluktenko, V. Korostylov, O. Leontiev, E. Miroshnichenko, O. Petraschuk, S. Stepashchenko, O. Tarnopolsky, S. Shatilov, W. Borber, R. Carter, M. McCarthy, R. Ellis, R. Gairns, D. Gardner, M. Lewis, I. Nation, N. Schmitt, L. Taylor, K. Vogel and others.

According with the results of investigation, the successful mastery of foreign lexical items is one of the most important conditions for language acquisition. At the same time, there are great difficulties in accumulating lexical material. One of the reasons for this is the infinity of language and its vocabulary. To achieve fairly fast results, it is necessary to limit the amount of lexical material being studied, carefully choose promising areas of language acquisition. This can be the vocabulary of everyday communication, the subject matter and content of which is sufficient reflected in textbooks, as well as in numerous phrasebooks and manuals on foreign languages.

The adequate memorization of words cannot ensure the formation of speech skills. In order for students to memorize words, they need to be repeated many times with mandatory comprehension control. It is necessary to constantly form and expand the vocabulary of students through new lexical items. It should be noted that the teacher must ensure the systematic repetition of previously studied LU at all levels of education [3, p.14].

The assimilation of LU occurs through non-communicative, conditionally communicative, communicative exercises aimed at acquiring relevant knowledge, skills and ability to use acquired skills in all types of speech activity.

Among the non-communicative exercises and tasks for acquiring knowledge about the form of LU (oral and written) can be called the implementation of certain actions with the subsequent derivation of the rule. The possible actions can be the repetition of words, phrases and speech clichés for the teacher / speaker, with emphasis on a certain sound, sound combination and formulation of a rule on the peculiarities of the sound of certain LU.

The examples of exercises to acquire knowledge of basic concepts: root, prefix, suffix can be: naming words with a certain spelling, affix, etc. and formulating rules for reading / writing LU, awareness of markers that denote part of speech.

The exercises for mastering the knowledge of the rules of word formation in a foreign language (word formation, conversion) can be such as: grouping words by various formal features: word-forming components, parts of speech, etc.; formulation of word formation rules [2, p. 66].

Thus, the general stages of mastering foreign language vocabulary are identified, namely: 1) the stage of acquainting students with new LU, which is the formation of knowledge about the lexical system of IM, the rules of its use, semantization of LU (disclosure of LU), demonstration of its use; 2) the stage of automation of actions of students with new LU (skills development).

Література

1. Nation I. Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge: CUP, 2002. 477 p.
2. Nattinger J. Some current trends in vocabulary teaching. *Vocabulary and Language Teaching*. London : Longman, 2014. P. 62-82.
3. Richards C.J. Approaches and Methods in Language Teaching / C. J. Richards, T. S. Rodgers. Cambridge: CUP, 2008. 171 p.

УДК [37.091.12-051:316.454.4:159.955]:37:001.895

РЯБЕЦЬ Д.В.

Мукачівський державний університет

ПЕДАГОГ ЯК ФАСИЛІТАТОР ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Сьогодні суспільство в ряді обставин (економічних, фінансових, кадрових тощо) стикається з абсолютно новою ситуацією в освіті. Постала потреба в зміні умов, форм і механізмів навчання, особливо у професійній сфері. Готовність педагогів до саморозвитку, вміння генерувати та втілювати нові ідеї набуває все більшого значення для освіти. Фасилітаційна технологія може бути цінним інструментом для командної роботи, пошуку та прийняття рішень.

Фасилітація (від англійського *facilitate* – допомагати) – форма групової роботи, яка «спрямована на прояснення та досягнення групою поставленої мети, на вироблення рішення стосовно дуже складних або дуже важливих завдань. Загалом у соціальній психології під фасилітацією розуміють підвищення швидкості або продуктивності діяльності окремого індивіда внаслідок актуалізації у його свідомості образу (сприйняття, уявлення) іншої людини або групи людей, які є суперниками або спостерігачами дій даного індивіда» [1].

Мета фасилітації полягає в організації ефективної роботи здобувачів освіти з урахуванням гуманізму, особистісного саморозвитку, конструктивної взаємодії.

Значною мірою процес фасилітації особистісного зростання базується на діалозі фасилітатора з тими, на кого спрямований його вплив.

У фасилітаційному процесі ключову роль відіграє фасилітатор – людина, яка стимулює та спрямовує процес пошуку та аналізу інформації учасниками дискусії. Це є нейтральний лідер, який сприяє підвищенню ефективності групової роботи.

Основне завдання вчителя-фасилітатора – «полегшити і водночас стимулювати процес навчання, тобто вміння створити на уроці відповідне інтелектуально-емоційне середовище, атмосферу психологічної підтримки.

Навчання будується таким чином, що учитель допомагає сформулювати цілі та завдання для групи здобувачів освіти або для кожного окремо, а потім створює вільну та невимушену атмосферу, яка спонукає їх до вирішення проблем. Для цього вчителю необхідно бути самим собою, відкрито висловлювати свої думки та почуття; виявляти повну довіру, толерантне ставлення до дітей, їх здібностей та можливостей; розуміти почуття і переживання кожного учасника освітнього процесу, забезпечити здобувачів освіти інформаційними, дидактичними, матеріально-технічними ресурсами» [2].

Ключем до полегшення процесу є організація освітнього простору; залучення та просування потенціалу учасників та групи в цілому; підтримка учасників у досягненні виховних цілей (вони визначаються для кожного уроку і допомагають рухатися до спільної мети).

На розвитку вмінь майбутнього педагога-фасилітатора наголошують також дослідники Н. Волкова та А. Степанова. Учені зазначають, що також «необхідно вміти діагностувати й заохочувати ефективну (коригувати неефективну) поведінку, підбирати конструктивні моделі поведінки під час внутрішньогрупової та міжгрупової взаємодії. Учителям також треба навчитися розвивати в собі терплячість, розсудливість, раціональність під час оцінювання робіт, а також викликати довіру студентів» [3].

Провідні експерти з фасилітації виділяють навички, якими повинен володіти фасилітатор:

- вміння спрямовувати та структурувати дискусію в правильному напрямку;
- відрізнити вдалі рішення від, здавалося б, вдалих, але з прихованими підводними каменями;
- брати на себе ризики, не боятися виходити із зони комфорту для створення нового обладнання та поточного стану;
- вміти керувати різними групами;
- орієнтуватися на всі формати розмов і зустрічей;
- поєднувати різноманітні засоби та прийоми пошуку рішень;
- швидко реагувати на труднощі, з якими стикаються учасники, і починати процес подолання.

Таким чином, фасилітація є ефективною технологією вирішення проблем і сприяє взаємодії через професійно організований процес обговорення, розробку конкретних планів і дій для залучення всіх учасників та усвідомлення ними ступеня особистої відповідальності за виконання рішень. Тому, з метою організації фасилітації в процесі навчання, дотримання цих умов сприятиме формуванню та розвитку таких якостей, як самостійність, пізнавальна активність, спрямованість на оволодіння професією, які відіграватимуть важливу роль у формуванні майбутніх фахівців.

Література

1. Близнюкова О. М., Мельничук І.Я. Фасилітація як психологічний механізм формування партнерських взаємовідносин у підлітковому віці. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2019. Вип.1 (48). Сєверодонецьк. С.28-36.
2. Долинська Л. В. Психологія конфлікту: навчальний посібник. К.: Каравела, 2010. 304 с.
3. Волкова Н. П., Степанова А. А. Фасилітатор як важлива рольова позиція сучасного викладача вишу. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Педагогічні науки. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2018. Вип.1 (15). С. 228-234.

УДК [378:37.011.3-051:784:39:005.336.2]:005.591.3(043.2)

СИМОНЯН В. В.
Мукачівського державного університету

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ВОКАЛУ

В умовах полікультурності сучасного освітнього середовища актуалізовано підготовку майбутнього викладача вокалу, який володіє системою знань та уявлень про особливості етнокультури власного народу, тобто фахівця, який має сформований рівень етнокультурної компетентності.

Значущість етнокультурної компетентності актуалізоване в статті 11 Конституції України, в якій задекларовано відповідальність держави у сприянні консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України. Стаття 26 Закону України «Про вищу освіту» наголошує, що одним із основних завдань закладу вищої освіти є збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства, а також поширення знань серед населення, підвищення освітнього і культурного рівня громадян.

Проблему підготовки фахівців у педагогічній діяльності в контексті поняття «етнос», «культура», «етнокультура» досліджували А. Лесневська, Г. Печерська, Є. Проворська та інші. Компетентність, культурну компетентність, етнокультурну компетентність студіювали М. Головань, В. Калінін, С. Лейко, П. Фелла, А. Хуторський та інші.

У словнику іншомовних слів компетентність ототожнена з обізнаністю, поінформованістю, авторитетністю [1]. В. Калінін вважає, що «компетентність» – це рівень професіоналізму особистості, якого досягають через опанування необхідних компетенцій, що становлять мету професійної підготовки фахівця. Заперечуючи таку позицію, науковець М. Головань стверджує, що поняття «компетенції» пов'язане зі змістом сфери діяльності, а «компетентність» завжди стосується особи, характеризує її здатність якісно виконувати певну роботу. Ці поняття перебувають «у різних площинах» [2]. Позиції серед багатьох дослідників щодо окреслення поняття «компетентність» неоднозначні: одні автори ототожнюють її з компетенціями, сукупністю знань, умінь, навичок особистості, готовністю до діяльності (В. Калінін, С. Лейко, П. Фелла,

А. Хуторський); інші – підтримують думку про те, що ця категорія являє собою окреме особистісне утворення (В. Головань, Н. Бібік, Л. Маєвська).

Доцільно дослідити семантику поняття «етнокультура», що містить дві лінгвооснови: «етно» і «культура». У «Педагогічному енциклопедичному словнику» поняття «культура» представлено як «історично визначений рівень розвитку людства, творчих сил і здібностей людини, утілений у формах організації життя й діяльності людей, у їх взаємовідносинах, а також у створюваних ними матеріальних і духовних цінностях» [3]. А. Лесневська зазначає, що «культура – це сукупність духовних досягнень людства, які, виникнувши як національно-суб'єктивні, історично-конкретні, набули статусу суспільно-об'єктивних надчасних духовних явищ, створюючи неперервну й невідчужувану окремому індивідові традицію» [4]. Етнокультура об'єднує людей, консолідує їхню спільну діяльність, є органічним цілим. Вона формує людину не тільки як умілу й розумну істоту, але і як носія релігійної, етнічної, міжнаціональної сутності.

Аналіз сутності поняття «етнокультурна компетентність» вимагає використання хронологічного підходу для теоретичного обґрунтування суттєвих відмінностей терміна на різних етапах його розвитку. Унаслідок аналізу 50 дефініцій, сформульованих вітчизняними й зарубіжними авторами з 1979 р. до 2021 р., виокремлено два етапи розвитку поняття «етнокультурна компетентність».

Виокремлення першого етапу розвитку поняття «етнокультурна компетентність» відбувається до 1998 року (Н. Арзамасцева, П. Блонський, Л. Боровикова, А. Некрасова, Ю. Римаренко) в якому оперували лише в межах психологічних, історичних, філософських та філологічних наук за відсутності законодавчої бази і засвідчували, що поняття «етнокультурна компетентність» витлумачене за принципом плюралізму та представляє навички, уміння й знання міжкультурної комунікації.

Другий етап актуалізується протягом 1999 – 2022 років (Н. Алімжанова, Т. Атрощенко, О. Будник, О. Гончарук, Т. Дятленко, Ч. Їн, Г. Лозко, С. Соляр, В. Уліщенко, Н. Юрійчук), в якому сутність поняття терміна «етнокультурна компетентність» набуває розвитку на законодавчому рівні та простежується в педагогічній галузі та мистецькому просторі відповідно до абз. 2 п.4 Рішення Конституційного суду України [5]. У Рішенні вперше унормований зміст поняття, а також задекларовано, що «держава сприяє консолідації та розвиткові української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України».

Отже, аналіз особливостей етапів розвитку поняття «етнокультурна компетентність» майбутнього викладача дає змогу витлумачувати поняття «етнокультурна компетентність» викладача як цілісний процес формування й розвитку унікальної особистості, спрямований на оволодіння етнокультурними знаннями, творчими навичками та здатністю працювати в міжкультурному середовищі, що перебувають у постійному розвитку.

Література

1. Словник іншомовних слів / уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ: Наукова думка, 2000. 680 с.
2. Головань М. С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційних технологій*. 2011 (8). С. 224–233.
3. Печерська Г. О. Професійні ціннісні орієнтації вчителів. *Психологічні науки: зб. наук. праць*. 2013. Т. 2. Вип. 10. С. 252–257.
4. Лук'янова Л. Б. Освіта дорослих: короткий термінологічний словник / авт. упор. Л. Лук'янова, О. Аніщенко. Ніжин, Вінниця: ПП «М. Лисенко», 2014. 108 с.
5. Рішення Конституційного суду №10-рп/99 від 14.12.1999р. URL: <https://cutt.ly/kGVkMDW>.

УДК [37.015.311:351.858:172.15-052]:373.3/.5(477)(043.2)

СІДОР Ю.І., ТОВКАНЕЦЬ Г.В.
Мукачівський державний університет

ПРИНЦИПИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У сучасному світі чи найважливішою ознакою є любов до Батьківщини. Всюди відбуваються битви, війни, хтось хоче відібрати собі певну частину землі (місто\країну\...), не задумуючись над тим, які біди та нещастя все це приносить народу. На превеликий жаль, наразі відбувається війна між Україною та Росією. Якби люди не любили свій край, не оберігали б його, не цінували все те, що вони мають, то будь-хто зміг би прийти і сказати: «це наша земля!» і не було б війни, але так як багато воїнів століттями вели боротьбу за нашу державу, гідно померли за наш спокій, то ми не в змозі забути це, ми не маємо права. Зараз ми тримаємося та разом боремося за мир та за нашу Україну. Коли б нам з дитинства не прививали любов та шану до рідної землі, то ми б просто втекли закордон і байдуже ставилися до того всього що наразі відбувається.

Національно-патріотичне виховання базується на таких принципах (рис. 1):

Рис. 1. Принципи національно-патріотичного виховання

Конкретизуємо їх:

принцип національної спрямованості – формування національної самосвідомості та любові до Батьківщини;

принцип самоактивності й саморегуляції - створює громадянську позицію особистості, здатність до критичності та самокритичності;

принцип полікультурності – інтегрованість української культури в європейський простір;

принцип соціальної відповідності – готовність до захисту України, взаємодія національно-патріотичного виховання з реальною соціальною ситуацією;

принцип історичної та соціальної пам'яті – збереження культурно-історичної спадщини українців;

принцип міжпоколінної наступності – зберігає для іншого покоління зразки української культури;

принцип гуманізації – увага на особистості як вищій цінності.

Патріотичне виховання в школі спрямоване на донесення до учнів інформації щодо національної культури та духовності, виховання дітей як патріотів своєї Батьківщини, формування у них ідей та поглядів, діяльності, яка б приносила користь рідному краю. Національне виховання це система поглядів. Традицій, звичаїв, які були створені впродовж віків українським народом. В основі даного твердження є передача дітям соціального досвіду, успадкування ними духовних цінностей українського народу. Метою патріотичних почуттів є гордість за Україну та її історію в свідомості кожної людини. «Патріотизм-серцевина людини, основа її активної позиції»,- сказав

Василь Сухомлинський[1]. З ним не можна не погодитися, адже як можна вирости, жити, працювати в країні, яку не любиш і за яку не готовий віддати власне життя. Для того щоб національно-патріотичне виховання було добре утворено у свідомості дітей, в ньому мають брати участь батьки, педагоги, заклади культури.

Патріотичне виховання присутнє на уроках української мови. Тут потрібно звертати особливу увагу на милозвучність та багатство української мови, зароджувати у дітей любов до України, мотивувати їх на вивчення рідної мови та пояснювати роль української мови як державної. Як казав наш Кобзар, відомий український письменник Тарас Шевченко: «Свою Україну любіть. Любіть її... Во время люте. В останню тяжкую минуту. За неї Господа моліть» [2].

Важливо виховувати це покоління так, щоб не потрібно було оглядатися за тими, хто б пішов захищати свій рідний край, щоб всі горою стояли за Україну, її мир та спокій, щоб українців було далеко чути за нашу багату мову.

Література

1. Патріотичне виховання, вислів В. О. Сухомлинського. URL : <https://svitlychok.wixsite.com/svetlychok/patvuh>
2. В. Сосюра «Любіть Україну» слайд 15 – вислів Т. Г. Шевченка. URL: <https://naurok.com.ua/v-sosyura-lyubit-ukra-nu-2095.html>
3. Національно-патріотичне виховання. Управління освіти, культури, молоді і спорту Чопської міської ради. URL: <https://chop-osvita.gov.ua/nacionalnopatriotichne-vihovannya-11-50-25-28-02-2019/>
4. Національно-патріотичне виховання молодших школярів. URL : <https://naurok.com.ua/nacionalno-patriotichne-vihovannya-molodshih-shkolyariv-57372.htm>

УДК 373.2:37.015.3:159.954-047.44(043.2)

СОФІЛКАНИЧ І. М., ПИНЗЕНИК О. М.
Мукачівський державний університет

АНАЛІЗ МОДЕЛІ ОНОВЛЕННЯ РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗДО

Одним з пріоритетних завдань управління закладу освіти є проектування, моделювання та створення середовища, яке відповідає вимогам сучасних змін в освіті, що зумовлені підвищенням якості надання освітніх послуг. Стратегічним керівником створення розвивального середовища є директор закладу освіти у співпраці з учасниками освітнього процесу.

Визначальним фактором створення предметного, природного та соціального середовища є дитина, яка потребує максимальних можливостей для ефективного розвитку та саморозвитку. Саме у процесі організації навчання, виховання та розвитку дитини формується ефективна модель розвивального середовища закладу дошкільної освіти.

Поняття «середовищного» підходу в організації освітнього процесу активно висвітлюється у працях педагогів, психологів та методистів з ХХ століття. Організації середовища надається важлива роль у педагогічній теорії прагматизму Дж. Дьюї, теорії вільного виховання М. Монтессорі,

Вальдорфській педагогіці Р. Штайнера, середовищі виховання за Я. Корчаком та ін.).

У сучасній українській мові «середовище» тлумачиться як «1) речовина, тіла, що заповнюють який-небудь простір і мають певні властивості; сфера; 2) сукупність природних умов, у яких відбувається життєдіяльність якого-небудь організму; 3) соціально-побутові умови життя людини; оточення. Сукупність людей, зв'язаних спільністю життєвих умов, занять, інтересів і т. ін.» [1, с. 1116].

Ідею впливу середовища на особистість відстоював у праці «Материнська школа» чеський педагог Ян Амос Коменський. Педагог вважав, що розвиток усіх здібностей дитини варто розпочинати від самого народження, але для цього потрібна відповідна система виховання і сприятливе середовище. Я.А. Коменський порівнював дітей з рослинами, зазначаючи, що «...молоді деревця легше примусити рости так або інакше, ніж доросле дерево, показуючи дітям добрий приклад» [2].

Англійський філософ, психолог, педагог Джон Локк вважав, що талант вихователів й соціальне середовище, в якому перебуває вихованець, мають вирішальне значення для його особистісного становлення. Наукові погляди Д. Локка щодо впливу освітнього середовища на розвиток дитини висвітлені в філософській заснованій на принципах емпіризму [3, с. 614].

Для створення моделі, яка стане засобом оптимального розвитку дитини, необхідно враховувати загальноприйняті основоположні принципи. Врахування віку дітей забезпечить врахування специфічних особливостей та інтересу малят до різних видів діяльності.

Середовище має бути «живим» - мотивувати, активізувати дітей, сприяти збереженню їхнього здоров'я та гармонійному розвитку. Для цього сучасний педагог має вміти: проєктувати, створювати та систематично перетворювати середовище; визначати свою роль у певному осередку середовища та відповідно до потреб конкретної дитини; доцільно добирати й застосовувати освітні технології навчання та взаємодії залежно від потреб дітей [4].

Важливо забезпечити розвивальну спрямованість осередків, які облаштовані таким чином, щоб забезпечити актуальність «собуттєвого» заняття дитини. При цьому враховується особистісний та творчий розвиток дитини. Поєднання соціальної, ігрової, трудової, художньо-мовленнєвої, творчої та інших видів діяльності забезпечуватиме якісне навчання дитини [5].

Не менш важливим є принцип функціональності, що дозволяє підлаштовувати елементи розвивального середовища до освітніх цілей та програм.

Необхідно забезпечити зв'язок компонентів середовища з реальним життям, а також співтворчості та спілкуванню малят між собою та дорослими. При цьому необхідно враховувати й мобільність середовища, максимальну можливість зміни та удосконалення предметів, іграшок, атрибутів, адже періодичні зміни та оновлення середовища мотивують до навчання, пізнання нового, прагнення до пошуку.

Компоненти середовища мають забезпечувати активний розвиток та вільний час дитини, а також відчуття благополуччя дорослого та дитини та позитивні емоції. Не менш важливим є принцип естетичності, що передбачає поєднання традиційних та нестандартних елементів обладнання, врахування вимог до правильного оформлення.

І, безперечно, облаштовувати розвивальне середовище слід безпечно, враховуючи санітарно-гігієнічні, техніко-ергономічні норми безпеки щодо будівель, осередків, ділянок та начальних засобів.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с
2. Коменський Я. А. Вибрані педагогічні твори: В 2 т. К.: Вища школа, 1982. С. 161.
3. Локк Дж. Сочинения в трёх томах: Т. 3. К.: П., 1988. 668 с. (Филос. наследие. Т.103). С. 614.
4. Наталія Малишева. Як створити освітнє середовище, яке мотивує, активізує, зберігає та розвиває. *Практика управління дошкільним закладом*. №1, 2021 р. URL : <https://ezavdnz.mcftr.ua/867225> (дата звернення 20. 04. 2022).
5. Як створити інноваційне розвивальне предметне середовище. *Педрада: портал освітян України*. 31 січня 2022 р. URL : <https://www.pedrada.com.ua/article/2842-yak-stvoriti-nnovatsyne-rozvivvalne-predmetne-seredovishche> (дата звернення 21. 04. 2022).

УДК 37.091.113:001.895:005.336.2(043.2)

СОЧКА О. М., ПИНЗЕНИК О. М.
Мукачівський державний університет

КОМПОНЕНТИ ІННОВАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Інтеграція України до європейського освітнього простору активно актуалізується, що вимагає модернізації та приведення у відповідність до європейських освітніх стандартів вітчизняної освіти. Освітня реформа передбачає конкретизацію та оптимізацію як змісту та форм надання освітніх послуг, так удосконалення самого процесу організації та керівництва освіти. Це у свою чергу зумовлює нові вимоги до особистості й діяльності керівників освітніх закладів, які отримують нові повноваження (компетенції) й водночас оволодівають відповідними їм компетентностями.

Інноваційна компетентність є компонентом інноваційної культури керівника, про важливість розвитку якої свідчить, зокрема, той факт, що Комісією Євросоюзу підготовлений «План першочергових заходів щодо інновацій у Європі». У цьому документі розкриваються й основні підходи щодо формування інноваційної культури [1].

Що стосується розгляду цього питання в законодавчому полі України, то у Законі України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні від 08 вересня 2011 року № 3715-VI {зі змінами, внесеними згідно із Законом № 5460-VI від 16.10.2012, ВВР, 2014, №2-3, ст.41}» інноваційну культуру визначено як складову інноваційного потенціалу, що характеризує рівень освітньої, загальнокультурної і соціальнопсихологічної підготовки особистості

та суспільства загалом до сприйняття творчого втілення в життя ідеї розвитку економіки країни на інноваційних засадах [2].

Питання інноваційної культури розглядається у дослідженнях науковців: С. Биконя, В. Гусєва, Р. Шелтона та інших. Деталізовано та систематизовано й поняття інноваційної культури з різних позицій: розвитку теорії економіки та менеджменту О. Богорош); соціологічних та психологічних аспектів інноватики (Н. Гавриш, М. Сова та інші).

Детально розкривається питання особливостей формування інноваційної компетентності здобувачів вищої освіти спеціальності «Управління навчальним закладом» у статті О. Мармази, де дано характеристику відповідних умов, а саме: високим рівнем мотивації, наявністю в навчальному плані закладу вищої освіти дисципліни «Інноваційний менеджмент», застосуванням особистісно орієнтованого підходу до студентів з урахуванням їхнього рівня підготовленості, попереднього інноваційного досвіду, пізнавальних інтересів і ставленням до новацій. Як зауважує автор, інноваційна компетентність є у складі інтегральної і дає змогу вирішувати проблеми вдосконалення змісту й методів професійної діяльності, підвищувати якість результатів через формування нової світоглядної позиції та застосування ефективних технологій трансформації інформації [3].

Поняття інноваційної компетентності керівника закладу загальної середньої освіти розглядається у дослідженні С. Завгороднього як інтегральна особистісна характеристика, що визначає здатність до розроблення, освоєння та втілення інновацій у діяльності освітніх закладів, ґрунтується на відповідних знаннях, уміннях, особистісних якостях і наявності управлінського досвіду та сприяє особистісно-професійному розвитку керівника, дає змогу успішно освоювати і застосовувати педагогічні інновації, генерувати й творчо перетворювати нововведення в процесі організації колективної педагогічної діяльності [4].

Стосовно компонентів інноваційної компетентності, то тут існує декілька поглядів науковців. Зокрема, Л. Штефан, доводить, що компетентність є результатом інтеграції окремих компетенцій, що в них вона деталізується й конкретизується, а, відтак, структура більш широкого поняття повторюється в структурі більш вузького. Виходячи з цього, авторка виокремлює такі компетенції інноваційної компетентності інженера-педагога, які, своєю чергою, розкриваються нею через зміст установчого, когнітивного, операційного та особистісного компонентів: – аксіологічно-мотиваційна; – процесуально-діяльнісна; – дослідницько-рефлексивна; – валеологічна; – творча; – організаційно-впроваджувальна [5].

Формування рівня інноваційної компетентності керівника закладу освіти відбувається як у процесі здобуття фахової освіти, так під час практичної діяльності. Саме тому основною характеристикою освітнього процесу є необхідність самостійного визначення здобувачами вищої освіти параметрів отримання і пошуку знань, умінь, навичок і необхідних їм якостей.

Таким чином, в структурі інноваційної компетентності керівника закладу освіти нами розглядається особистісний, когнітивний та діяльнісний компоненти, зміст яких розкривається у дослідженні.

Література

1. Інновації в Україні: Європейський досвід та інновації для України. Том3. К.: 2011. 76 с.
2. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 08 вересня 2011 року № 3715-VI. *Законодавство України: база даних* / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 05.12.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17> (дата звернення: 21.04.2022).
3. Мармаза О. І. Формування інноваційної компетентності керівника навчального закладу в процесі магістерської підготовки. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 1 (35). С. 443– 452. URL: [file:///D:/user/downloads/pednauk_2014_1_55%20\(1\).pdf](file:///D:/user/downloads/pednauk_2014_1_55%20(1).pdf) (дата звернення: 21.04.2022).
4. Завгородній С. П. Розвиток у керівників загальноосвітніх навчальних закладів інноваційної компетентності у системі післядипломної освіти : автореф. дис. ... канд. педаг. наук: 13.00.04. Вінницьк. держ. педагог. ун-т імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2017. 21 с. URL: https://vspu.edu.ua/science/dis/des_17_1.pdf (дата звернення: 21.04.2022).
5. Штефан Л. В. Інноваційна компетентність інженера-педагога. URL : <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/104/18550-innovacijnakompetentnist-inzhenera-pedagoga.html> (дата звернення: 21.04.2022).

УДК 374"18/19"(477.87)(091)(043.2)

СУХАРЮК О.І., КОБАЛЬ В.І.
Мукачівський державний університет

ІСТОРИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗАКАРПАТТЯ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У Закарпатській області, яка межує з Польщею, Румунією, Словаччиною, Угорщиною, мирно співіснують різні релігійні конфесії та національності, взаємодоповнюючи і розвиваючи культуру, традиції та освіту. Розвиток позашкільних закладів Закарпаття впродовж понад ста років позначений особливостями, пов'язаними передусім із його державною належністю, що засвідчують офіційні назви краю: Руська Крайна, Гуцульська Республіка, Підкарпатська Русь, Карпатська Україна, Підкарпатська територія, Закарпатська Україна, Закарпатська область. На початку ХХ ст. Закарпаття перебувало під владою буржуазно-поміщицької Угорщини, яка в 1867 р. домоглася рівних прав з Австрією.

Розвиток освіти та шкільництва вивчали А. Боднар, В. Гомоннай, А. Ігнат; історію Закарпаття під час Першої світової війни, розвиток культури – І. Гранчак, Д. Данилюк; політичні й релігійні аспекти розвитку краю – І. Дулішкович; культурний розвиток і становище русинів – Ю. Жаткович, О. Митрак, І. Сільвай; розвиток культури, торгівлі й товарного виробництва – В. Задорожний, Ю. Кундрат; розвиток промисловості та аграрного сектору, соціально-економічний і політичний розвиток – В. Ілько, В. Пальок; соціально-економічні, політичні, культурно-освітні проблеми розвитку русинів – П.-Р. Магочій;

соціально-економічний розвиток – О. Мицюк; процес мадяризації русинського населення, національний гніт слов'янських народів – О. Петров, І. Срезневський; розвиток початкової школи Закарпаття другої половини ХІХ – початку ХХІ ст. – О. Фізеші. Зарубіжні науковці досліджували такі аспекти: соціально-економічний і політичний розвиток – Г. Бідерман, С. Гапак; соціально-економічний та культурний розвиток закарпатських русинів – О. Бонкал, А. Годинка, О. Сабов; проблеми слов'янського питання Т. Легоцький; боротьба за збереження національної школи, мови, культури – Й. Перені; розвиток освіти та шкільництва – А. Чума тощо [1].

Дослідники історії Закарпаття Е. Балагурі, І. Гранчак, Д. Данилюк, В. Ілько, Г. Павленко, В. Пальок зазначають, що «багатовікове перебування Закарпаття під владою іноземних поневолювачів сприяло появі численного неукраїнського населення, особливо в містах та промислових центрах сільської місцевості деяких районів. Попри це, автохтонне населення становило в ІІ половині ХІХ – на поч. ХХ ст. основну частину населення краю» [2, с. 294].

Складний шлях упродовж кінця ХІХ – І пол. ХХ ст. пройшло мистецтво, розвитку якого перешкоджав іноземний гніт. На Закарпатті тривалий час не було ні театру, ні філармонії, ні своєї школи образотворчого мистецтва. У містах краю діяли невеликі авторські групи аматорів, які під час національних або народних свят ставили переважно одноактні п'єси. Драматичні гуртки й хори створювали насамперед при гімназіях та вчительській семінарії, у репертуарі яких домінувала угорська тематика. У хоровому мистецтві передова частина інтелігенції прагнула продовжити традиції багатоголосого хору «Гармонія» К. Матезонського. Угорські шовіністи пригнічували українське слово, не допускали українську чи іншу пісню, щоб вона не розбудила національну свідомість. Хоровий спів розвивався в гущі народу: на весіллях, хрестинах та інших сімейних святах. Образотворче мистецтво мало переважно церковний характер: розписи соборів, костелів, церков. Крім того, відомі окремі портрети, краєвиди міст, природа Карпат, відтворені в мистецтві [3, с. 321].

Глибока політична та соціально-економічна криза після Першої світової війни зумовила необхідність територіального перерозподілу кордонів. Доля Закарпаття щодо політико-територіальної належності змінилася суттєво. У Версальському [1, с. 81], Сен-Жерменському [1, с. 53] договорах підтверджена незалежність Чехословаччини як країни, що «охоплює автономну територію українців на південь від Карпат». Згідно з рішенням Паризької мирної конференції у Версалі [4, с. 50], Сен-Жерменською угодою від 10 вересня 1919 р., Трианонською угодою від 4 червня 1920 р. [5], Закарпаття ввійшло до складу Чехословаччини, яка на основі чотирьох колишніх українських комітетів утворила єдину адміністративно-територіальну одиницю – Підкарпатську Русь із центром у м. Ужгород.

Конституція Чехословаччини (§ 3, п. 2) трактувала Підкарпатську Русь як суб'єкт, наділений «найширшою автономією, узгоджуваною з єдністю Чехословацької республіки» [6]. Усе це відкривало нові можливості для

соціально-економічного й національно-культурного розвитку одного з найбільш відсталих на початку ХХ ст. регіонів Європи [7, с. 135].

Естетичне виховання юного покоління в закладах позашкільної освіти Закарпаття реалізовували під впливом складних і неоднозначних чинників – історичних, політичних, соціально-економічних, нормативно-правових, що в різні історичні періоди як позитивно, так і негативно впливали на розвиток позашкільної освіти краю. Позашкільна освіта має фундаментальне значення, є суттєвим складником у забезпеченні виховання, становить окремий напрям освіти, що передбачає опанування різних видів мистецтва як чинника професійного розвитку, становлення особистості через використання різних засобів впливу на емоційний, інтелектуальний, естетичний потенціал особистості [8].

Література

1. Фізеші О. Й. Початкові школи Закарпаття в системних освітніх трансформаціях другої половини ХІХ – початку ХХІ ст.: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Київ, 2016. 587 с.
2. Нариси історії Закарпаття / авт. кол.: І. М. Гранчак, Д. Д. Данилюк, Е.А. Балагурі, В.І. Ілько, Г. В. Павленко, В. В. Пальок. Ужгород: Госпрозрахунковий РВВ Закарпатського обл. управління по пресі, 1993. Т. І (з найдавніших часів до 1918 р.) 436 с.
3. Задорожний В., Кундрат Ю. Курс історії української культури (ІХ – початок ХХІ ст.): навчальний посібник для студентів-україністів. Ужгород, 2009. 432 с.
4. История дипломатии / под ред. В. П. Потемкина. Москва-Ленинград: Госполитиздат, 1945. Т. 3: Дипломатия в период подготовки Второй мировой войны (1919–1939). 884 с.
5. Дипломатический словарь. В 3-х т. 4-е изд. Москва: Наука, 1986. Т. III: С-Я. 752 с.
6. Реферат освіти Підкарпатської Русі, м. Ужгород, 1923 р. Текст конституції Чехословаччини в перекладі 1923 р. // ДАЗО. Ф. 28. Оп. 2. Спр. 574. 68 арк.
7. Віднянський С. Закарпаття у складі Чехо-Словацької республіки: переломний етап у національно-культурному й етнополітичному розвитку русинів-українців. Культура Українських Карпат: традиції і сучасність: матеріали Міжнародної наукової конференції, м. Ужгород, 1–4 вересня 1993 р. Ужгород: Гражда, 1994. С. 130–140.
8. Софілканич М.І. Особливості естетичного виховання дітей і молоді засобами образотворчого мистецтва у позашкільних закладах Закарпаття (ХХ-ХХІ ст.): дис. .... канд.пед.наук : 011 – Освітні, педагогічні науки. Мукачево. 2021. 321 с.

УДК 378

ТЕЛИЧКО В. Ю.
Мукачівський державний університет

МОЖЛИВОСТІ ТЕХНОЛОГІЇ «КВЕСТ» ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ СТУДЕНТАМИ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Процеси глобалізації та активний розвиток технологій істотно впливають практично на всі сфери життя, зокрема й на освіту. Це зумовлює зміну мети навчання, пошук нових освітніх методів та технологій, серед яких значний вплив на сутність освітнього процесу здійснюють онлайн технології, серед яких ключове місце посідають технології «квест». У роботі з квестом здійснюється інтеграція різних дисциплін та знань, однак основний фокус падає на вирішення певного завдання. Подібна технологія необхідна для адекватного формування ключових компетентностей сучасної молоді [1, с. 240]. Сьогодні квест, що

використовується в освіті, характеризується наявністю історії, елементів рольової гри, а також різних завдань, вирішення яких необхідне для просування за заданим сюжетом [1, с. 241].

У межах дослідження зупинимося детальніше на особливому різновиді квесту – веб-квест. Принциповою відмінністю веб-квесту є те, що всі завдання в ньому повністю базуються на обраній онлайн-платформі або сайті в мережі Інтернет, а студенти залучаються до вирішення поставленої проблеми дистанційно. Присутність викладача зводиться до мінімуму та обмежено лише наданням ресурсів, як правило, у формі гіперпосилань, необхідних під час роботи.

На думку Ю. Котелянець, веб-квест має такі ключові риси: в основі веб-квеста є цікаве та оригінальне завдання, яке має безпосередній зв'язок з реальністю – з явищами та процесами, з якими люди стикаються у повсякденному житті; веб-квест передбачає інтенсивну інтелектуальну діяльність (її аналіз, синтез, критичну оцінку тощо), а не просто узагальнення інформації; виконання веб-квесту неможливе без активного використання Інтернету [2, с. 317].

У вивченні студентами іноземної мови доцільно використовувати такі типи веб-квестів:

– за формою проведення – комп'ютерна гра, веб-квест (коли студенти шукають та аналізують веб-ресурси і створюють веб-продукт – блог, замітку, сайт тощо), медіа-квест (наприклад, фото та відеоквести), квести на відкритому повітрі (у парку, у дворі) та комбіновані квести;

– за режимом проведення – у реальному режимі, у віртуальному режимі та комбінований;

– за терміном реалізації – короткострокові та довгострокові квести;

– за формою роботи – індивідуальні та групові;

– за домінуючою діяльністю – квест-дослідження, інформаційний квест, творчий квест, квест-гра, рольовий квест;

– за структурою сюжету – лінійний та нелінійний [3, с. 103].

Структура веб-квесту охоплює такі елементи:

1. Introduction (Вступ) – формулювання теми, відображення основних ролей учасників, сценарій квесту, огляд всього квесту. Ціль полягає в тому, щоб створити необхідну атмосферу та змотивувати студентів.

2. Task (Завдання) – відображення проблеми у найдрібніших деталях та форми демонстрації кінцевого результату.

3. Process (Виконання) – інструкція з відображенням основних етапів роботи та корисні поради щодо збору інформації. З методичного погляду матеріал повинен містити допоміжні та додаткові завдання для виконання.

4. Evaluation (Оцінювання) – відображення критеріїв і параметрів оцінки виконання веб-квесту, який подається у вигляді бланка оцінки. Методична оцінка відображає точні описи критеріїв та параметрів оцінки, можливість визначення результатів роботи.

5. Conclusion (Висновок) – студенти знайомляться коротким відображенням знань, умінь і навичок, які опанують, пройшовши цей веб-квест. Простежується взаємозв'язок із запровадженням.

6. Credits (Використані матеріали) – список літератури та електронних джерел, необхідних для створення цього веб-квесту [4, с. 22].

Використання освітніх веб-квестів у викладанні іноземних мов підвищує ефективність навчання лексики, граматики, аудіювання, письма, говоріння. У процесі роботи з освітніми веб-квестами розвиваються соціальні та психологічні якості студентів, підвищується впевненість у собі і здатність працювати в колективі, створюється сприятлива для навчання атмосфера.

Таким чином, однією з найефективніших та найперспективніших технологій навчання іноземних мов є веб-квест, оскільки: по-перше, використовується демонстративно-ілюстративний принцип навчання. По-друге, використання якомога більшої кількості сенсорних каналів сприйняття інформації, а пам'ять, мова та мислення також розвивають наочність і демонстративність матеріалу. По-третє, структурована інформація, що реалізується за допомогою гіперпосилань, формує чіткі логічні зв'язки у студентів, фокусує на розумінні проблеми та коригує обсяг теми, що вивчається. Нарешті, пошуковий характер технології веб-квесту дозволяє збільшити дослідницьку активність викладача та студентів.

Література

1. Деньгасва, С. В. Медіаосвітні веб-квести як засіб формування критичного мислення майбутніх вчителів іноземних мов. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. 2012. Вип. 22. С. 239–246.

2. Котелянець Ю. Використання web-технологій під час іншомовної підготовки студентів нефілологічних спеціальностей. *Грааль науки*. 2021. Вип. 9. С. 315–320.

3. Краснова, Н. В., Сорокіна Г. М. Використання Веб-квест технологій у навчанні іноземних мов у ВНЗ. «*Scientific achievements of modern society*»: The 9th International scientific and practical conference (April 28-30, 2020). С. 102–107.

4. Шумський О. Л. Веб-квест проект як засіб активізації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання іноземної мови. *Іноземні мови*. 2016. Вип. 2 (86). С. 21–26.

УДК [159.923:17.024.4]-047.44

ТОВТИН А.І., ЛІБА О.М.
Мукачівський державний університет

ТЕХНОЛОГІЯ «СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЇ УСПІХУ»: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Науковий інтерес до проблеми створення «ситуації успіху» в навчальній діяльності пояснюється зростаючою потребою суспільства та держави в освічених та компетентних громадянах. Чим гостріша потреба суспільства у підвищенні рівня знань громадян, тим актуальніша необхідність у вивченні сутності ситуації успіху та педагогічних основ її створення. Більш пильна увага до проблеми створення ситуації успіху показує, що досягнення високих навчальних результатів та підвищення рівня знань є однією з істотних ключових характеристик, але тільки однією з них. Проблема створення ситуації успіху

набагато ширша, вона не зводиться лише до навчальної компетенції та досягнень, в ній враховується і забезпечується очевидна можливість самореалізації особистості.

Однак останнім часом у значної частини школярів спостерігається зниження інтересу до навчальної діяльності. Ситуація успіху забезпечує позитивну мотивацію навчання, активізує рушійні сили розвитку та реалізації потенційних можливостей учнів.

Виходячи з огляду і аналізу літератури з даної проблеми видно, що аспекти ситуації успіху були відображені в роботах А.С. Макаренка (взаємозв'язок успіху та майстерності педагога), К.Д. Ушинського (про почуття успіху), В.Ф. Шаталова (фактори успіху). На сучасному етапі розвитку педагогічної науки ситуація успіху розглядається з позицій набуття та збереження почуття власної гідності (С.Л. Соловейчик, В.Ф. Шаталов та ін.) та особистісно-орієнтованого підходу до кожного учня в молодшому шкільному віці (Ш. Амонашвілі), в спілкуванні з учнями в навчальній діяльності (Е.Н. Ільїн). Технологія створення різних педагогічних ситуацій успіху розглянута А.С. Белкіним, В.Ю. Пітюковим, М.М. Поташником, С.А. Смірновим, Т.І. Шамовою, Н.Є. Щурковою та ін.

На думку А.С. Белкіна, ситуація – це сполучення умов, які забезпечують успіх, а сам успіх – результат подібної ситуації [1].

Актуальність проблеми сьогодні полягає в тому, що:

- знання, якості, мислення сучасної людини мають бути гнучкими, мобільними, конкурентноздатними;
- особистість має вміти володіти комунікативною культурою, працювати в команді;
- критичне мислення, оцінювання ситуації, вміння знаходити шляхи вирішення проблем – запорука успіху;
- вміння працювати з інформацією, використовувати її для індивідуального розвитку і самовдосконалення – вимоги сучасного життя.

В основі педагогічної технології «Створення ситуації успіху» лежить особистісно орієнтований підхід до процесу навчання та виховання. Тільки особистісно орієнтоване навчання дає можливість кожному учню реалізувати індивідуальні особливості, розвинути свою пошукову активність.

Як зазначає О. Пехота, ситуація успіху – це суб'єктивний психологічний стан задоволення результатом фізичного або морального напруження виконавця справи, творця явища. Вона досягається тоді, коли дитина сама визначає цей результат як успіх. Успішність теж тлумачиться як успіх, однак він є зовнішнім, бо оцінюється іншими. Усвідомлення ситуації успіху учнем, розуміння її значимості виникає після подолання психологічних бар'єрів страху бути не таким як усі, труднощів незнання, невміння тощо.

З педагогічної точки зору ситуація успіху – це цілеспрямоване, організоване поєднання умов, за яких створюється можливість досягти значних результатів у діяльності як окремо взятої особистості, так і колективу в цілому. Це результат продуманої та підготовленої стратегії і тактики вчителя, сім'ї.

З психологічної точки зору успіх – це переживання стану радості, задоволення від того, що результат, до якого особистість прямувала в своїй діяльності, або збігся з її очікуваннями, сподіваннями (з рівнем домагань), або перевершив їх.

З соціально-психологічної точки зору успіх - оптимальне співвідношення між очікуваннями оточуючих, особистості та результатами їх діяльності. В тих випадках, коли очікування особистості збігаються або перевершують очікування оточуючих, найбільш значних для особи, можна говорити про успіх. Може змінюватися коло людей, думку яких цінує особистість, але сутність успіху не змінюється.

Успіх – це поєднання уміння, старання, пізнання, інтересу та похвали дитини.

Ситуація – поєднання зовнішніх та внутрішніх умов, які спонукають учня до будь-яких дій. Створюючи ситуацію для кожної дитини, необхідно враховувати її інтереси, захоплення, здібності.

Ситуація успіху- поєднання умов, які забезпечують успіх як результат цієї ситуації[2].

Педагогічна технологія «Створення ситуації успіху» допомагає долати труднощі, включає створення різноманітних видів радості, використання прийомів, за допомогою яких розгортається робота з різними категоріями учнів.

Кожна дитина особлива, по-своєму неповторна й обдарована. Звернення вчителя до її найкращих почуттів обов'язково матиме успіх і знайде відгук у дитячих серцях.

Література

1. Белкин А.С. Ситуация успеха: книга для учителя. Екатеринбург : УГЛУ, 1997. 186 с.
2. Гусак О.Г. Ситуация успіху в теорії педагогічного стимулювання. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2014. № 42-43. URL : <http://epo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/2856/1/Гусак%20О.Г.%20Ситуация%20успіху.pdf>.

УДК 378.147:316

ТОМПА-БАЧКОВ Є. Т., ЛАЛАК Н. В.
Мукачівський державний університет

ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ: СУТНІСТЬ ДЕФІНІЦІЇ

Для того, щоб бути успішним та конкурентоспроможним, сучасний педагог повинен мати визначені особистісні якості – бути рухливим, динамічним, готовим до будь-яких змін, уміти швидко адаптуватися до інноваційних змін освітнього середовища, виявляти гнучкість та мобільність. Саме мобільність є одним із невід'ємних показників соціальної та професійної зрілості вчителя і тією особистісною характеристикою, що засвідчує внутрішню готовність педагога до якісних змін та перетворень.

У науковому доробку вчених (О. Архангельський, Л. Горюнова, Б. Ігошев, Л. Мітіна, О. Нікітіна, Р. Пріма та ін.) знаходимо різні підходи до вивчення проблеми формування професійної мобільності учителів.

У відповідності з логікою дослідження розглянемо наукові підходи щодо дефініції «мобільність». За українським педагогічним словником та тлумачним словником української мови [2; 6] «мобільність» (від латин. mobilis—рухомий) визначається як рухливість, здатність швидко щось виконувати, пересуватися. У контексті дослідження відзначимо, що в сучасній філософській, соціологічній, психологічній, педагогічній літературі зустрічається безліч прикметників, які змістовно характеризують категорію «мобільність». Зокрема йдеться про такі, як: соціальна, горизонтальна, вертикальна, структурна, професійна, соціально-професійна, педагогічна, культурна, трудова, економічна, політична тощо.

У психолого-педагогічній літературі науковці подають різні тлумачення дефініції «професійна мобільність фахівця». Зокрема, це: 1) якість особистості, що дозволяє їй бути соціально активною, конкурентоспроможною, професійно-компетентною, здатною до саморозвитку й модернізації власної діяльності та зміни видів діяльності [3]; 2) здатність швидко змінювати вид праці, переключатися на іншу діяльність у зв'язку зі змінами техніки й технології виробництва. Вона виявляється у володінні системою узагальнених прийомів професійної праці та застосуванні їх для успішного виконання будь-якого завдання на суміжних за технологією ділянках виробництва. [1]; 3) здатність і готовність особистості досить швидко й успішно опановувати нову техніку та технологію, набувати знань та умінь, яких бракує, що забезпечує ефективність підготовки до нової професійної діяльності [4].

Є. Іванченко професійну мобільність майбутніх фахівців розглядає як інтегровану якість особистості, що виявляється в здатності успішно переключатися на іншу діяльність або змінювати види діяльності із залученням правової сфери; умінні ефективно використовувати систему узагальнених професійних прийомів для виконання будь-яких завдань у згаданих сферах та порівняно легко переходити від одного виду діяльності до іншого згідно з аналізом економічної і соціальної ситуації в державі; володінні високим рівнем узагальнених професійних знань, досвідом їх удосконалення та самостійного здобування; готовності до оперативного відбору й реалізації оптимальних способів виконання завдань у галузі економіки та фінансів, спираючись на передові світові тенденції; орієнтації в кон'юнктурі ринку праці [1]. Відзначається ґрунтовністю визначення Р. Пріми, яка зазначає, що професійна мобільність включає якісні характеристики особистості (забезпечує внутрішній механізм розвитку людини через сформованість ключових та загальнопрофесійних компетентностей); діяльність людини (детермінована подіями, що змінюють середовище і результатом якої є самореалізація її в житті та професії); процес перетворення людиною самої себе, а також навколишнього професійного та життєвого середовища) [4].

Окремі дослідники розглядають професійну мобільність педагога як широту пізнавальних інтересів фахівця. При цьому вирішальне значення має не стільки обсяг знань, скільки їх точність, систематичність, рухливість. Не максимум знань, а їх мобільність і керованість, а також гнучке пристосування

до умов функціонування сучасного ЗЗСО роблять вчителя придатним до педагогічної діяльності [5]. Професійну мобільність педагога правомірно розглядати як здатність орієнтуватися у швидкозмінних соціально-педагогічних ситуаціях. При цьому рівень мобільності визначається системою теоретичних знань як важливої складової професійно-педагогічної компетентності.

Отже, професійну мобільність учителя ми розглядаємо як здатність і готовність фахівця досить швидко й успішно оволодівати сучасними освітніми технологіями, здобувати відсутні знання і вміння, щоб забезпечити ефективність професійної педагогічної діяльності. Професійна мобільність у педагогічній сфері має особливості, пов'язані зі специфікою професійної діяльності, й виявляється у готовності та здатності до змін, зокрема, на трьох рівнях: *на рівні якостей особистості* (цілеспрямованість, відкритість до змін, наполегливість, здатність до самопізнання, самостійність, самокритичність), *на рівні характеристик діяльності* (адаптивність, гнучкість, уміння прогнозувати, досягати успіхів, креативність), *на рівні процесів професійного розвитку, самовдосконалення* (готовність до змін, адекватні уявлення про свої можливості, змобілізованість щодо зміни ситуацій, передбачення можливих результатів тощо).

Література

1. Іванченко Є.А. Професійна мобільність майбутніх фахівців: навч.- метод. Посібник. Одеса, 2004. 120 с.
2. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови. Харків: Фоліо, 2006 . 540 с.
3. Латуша Н.В. Поняття «Професійна мобільність» у педагогічному аспекті. *Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія* [зб. наук. праць]. Вінниця, 2014. Вип. 42, Ч. 2. С.6-9.
4. Пріма Р.М. Активізація професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів у процесі практико орієнтованого навчання. *Наукові записки ВДПУ ім. М.Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія.* № 27. Вінниця. 2009. С.347-351.
5. Професійна освіта: Словник. [уклад. С.У.Гончаренко та ін.; за ред. Н.Г.Ничкало]. К.: Вища школа, 2000. 380с.
6. Український педагогічний словник. [укл. С.У.Гончаренко]. К., 1997. 374с.

УДК 373.3.015.31:316.454.52-057.874(043.2)

ТРИФАНОВА Д. А., БРИЖАК Н. Ю.
Мукачівський державний університет

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти і науки. Головна мета – створити школу, в якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті. Впровадження методів критичного мислення на уроках української мови – це передумова критичної пізнавальної діяльності учнів: нестандартна, цікава, творча робота викликає інтерес до знань і сприяє емоційному, духовному та інтелектуальному розвитку школярів [2].

Проблемі формування культури мовлення і спілкування в освітньому процесі надавали великого значення відомі педагоги та науковці. Так, О. Денисенко, М. Пентилюк вивчали поняття і зміст культури спілкування; теоретичні засади успішного формування мовленнєвої культури розкривали М. Вашуленко, З. Курлянд; В. Бадер, Г. Васянович, Н. Головань звертали увагу на педагогічне спілкування у контексті проблеми формування окремих аспектів культури спілкування у дітей молодшого шкільного віку.

Науковий зміст поняття «культура спілкування» висвітлюється через змістовне наповнення понять «спілкування», «комунікативна культура».

Дослідник Т. Чмут зазначає, що «культура спілкування є складовою частиною культури людини загалом, яка містить у собі певну суму знань про спілкування. Для культури спілкування характерна нормативність, яка визначає, як мають спілкуватися люди в певному суспільстві, у конкретній ситуації. Зазвичай норми визначаються станом суспільства, його історією, традиціями, національною своєрідністю, загальнолюдськими цінностями» [3].

І. Зязюн розглядає культуру спілкування як відповідність індивідуального мовлення нормам використовуваної мови, вміння використовувати мовленнєві засоби в різних умовах спілкування згідно з метою і змістом мовлення. Культура спілкування вимагає дотримуватися норм мови, слововживання, складання та побудови речень. Нормативність мовлення передбачає такі якості, як точність, чіткість, чистота [1, с. 166].

Взаємозв'язок освіти і культури спілкування проявляється вже на етапі початкового навчання дитини. Підкреслюючи вирішальну роль спілкування в психічному і соціальному розвитку дитини, Л.С. Виготський зазначав, що спілкування з дорослим є основним шляхом прояву власної активності дитини.

Культура спілкування містить прийняті в конкретному суспільстві:

- способи висловлювати думки, погляди, емоції, почуття, ставлення до себе та оточення;
- вербальні засоби, які складають основу мовлення, ознаки та властивості мовлення, мовленнєві засоби;
- невербальні засоби, серед яких жести, міміка, рухи, зовнішній вигляд.

Формування культури спілкування є одним з важливих і складних напрямків педагогічної науки. Сьогодні надзвичайно актуальним є розвинути гармонійну, суспільно активну, високоморальну та творчу особистість, звичайно завдяки культурі мовлення та спілкування.

Поняття комунікативної культури може бути засобом передачі культури та досвіду суспільства з використанням діалогічного мовлення. Процес спілкування є комунікацією під час самореалізації та самовдосконалення особистості.

У процесі формування культури спілкування доцільно використовувати такі методи та засоби:

- дидактичні ігри («Оціни вчинок» (з висновками про те, що товаришеві потрібно допомагати та у скрутній ситуації треба прийти на допомогу), «Йдемо в гості», «Ввічливо розмовляємо по телефону», «Спілкування в магазині»), сюжетно-рольові ігри («Лисичка і Журавель», «В гостях у Баби Яги», «Червона

Шапочка»), розігрування діалогів («Чи знаєш ти ввічливі слова?»), інсценізація казок, оповідань, усний опис ілюстрацій, малюнків, картин, робота зі словниками, відновлення речень і висловлювань тощо;

– інтерактивні методи і технології «Мікрофон», «Карусель», «Мозковий штурм», «Асоціативний куш», «Порушена послідовність», «Симуляції», «Позначки»; складання асоціативного куша «Вихованість»; творча робота в групах «Реклама одного з правил перебування серед однолітків»; технологія «Два-чотири – усі разом»; тест «Хвилинка для роздумів» (на виявлення рівня вихованості особистості); брейн-ринг «Запитання з чарівного фартушка»; творча робота «Дерево життя» та ін., що сприятиме ґрунтовнішому засвоєнню знань з культури спілкування, неординарному вирішенню ситуацій взаємодії з однолітками.

У процесі формування культури спілкування контролюючими вміннями, за допомогою яких регулюються різні сфери життєдіяльності дітей, є: уміння сприймати, розуміти та диференціювати емоційні стани однолітків; співпереживати (приймати позицію партнера по спілкуванню та повноцінно прожити й відчути його емоційний стан); уміння відповідати почуттям (у відповідь на емоційний стан товариша проявити такі почуття, які принесуть задоволення учасникам спілкування). Зазначені вміння впливають на поведінку молодших школярів серед ровесників [4, с. 39].

Отже, при формуванні культури спілкування учнів в освітньому процесі вагому роль має особистість самого вчителя, а також вибір оптимальних методів, засобів і форм педагогічного впливу.

Література

1. Зязюн А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Науково-методичний посібник. К., 2000. 309 с.
2. Нова українська школа. 2019. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
3. Чмут Т.К. Культура спілкування: Навч. посібник для студентів та викладачів вузів. Хмельницький: ХІРУП, 1999. 358 с.
4. Шестобуз О. С. Експериментальна програма формування культури спілкування молодших школярів з однолітками у позакласній діяльності. *Science and Education a New Dimension: Pedagogy and psychology*. V (54), Issue: 126. Budapest, 2017. P. 36–40.

УДК 373.3:[745/749:62/69](043.2)

ТЯГУР В.М.

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ

ПЕРЕВАГИ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «ДИЗАЙН І ТЕХНОЛОГІЇ» ДЛЯ РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У сучасній системі освіти великого значення набувають інтеграційні підходи до оновлення змісту навчальних предметів, що сприяє формуванню ключових та предметних компетентностей. Ця ідея закладена і у інтегрований курс «Дизайн і технології», основною метою якого є «розвиток технологічної освіти на культурологічних засадах та цілісний розвиток особистості дитини засобами предметно-перетворювальної діяльності, формування ключових та

предметної проектно-технологічної компетентностей, необхідних для розв'язання життєвих проблем, культурного й національного самовираження» [1, с. 111].

«Цілісність розвитку особистості дитини проявляється в можливості розв'язання реальних проблем, безпосереднього контакту й творення матеріального світу, вибудовуванні співвідношення знань, умінь і навичок в єдину систему уявлення про світ і способи його перетворення. Процес навчання характеризується духовним станом дитини — вираженням емоцій, які породжують ідеї, оформленням їх розумом та досягненням поставлених цілей вольовими зусиллями.» [1, с. 111]

Ця мета закладена у предмет, як необхідність сформована сучасним розвитком суспільного виробництва, що включає в себе створення матеріальних і нематеріальних благ, необхідних для існування та розвитку людини. Саме організація сучасного виробництва з його проектним характером робить природно-логічним поєднання дизайну і технологій у цій сфері людської діяльності, а саме, у технологіях.

Розуміючи те, що згідно визначень, дизайн – проектна художньо-творча діяльність спрямована на формування гармонійного середовища житлової, виробничої і соціально-культурної сфер людини та беручи до уваги окремі види дизайну: дизайн промислових виробів, дизайн середовища, графічний дизайн, дизайн соціально-культурної сфери та ін. можна з впевненістю говорити, що він впливає на виробництво, а відповідно на різні технології, в тому числі, і які задовільняють духовним потребам суспільства. Одночасно, базуючись на наукових основах моделювання об'єкта та поєднуючи наукові принципи з художніми в проектному образі, дизайн знаходить застосування в інших галузях суспільної діяльності – соціальному дизайні.

Ознайомлення з поняттям основ дизайну та виробництва, технологій необхідно розпочинати у дитячому віці. Якраз вік дітей початкової школи найкраще підходить для цього. Технологічна освіта у початковій школі на основі синтезу дизайну і технологій надасть можливість, у більш широкому розумінні, отримати основи знань та понять основних законів і тенденцій розвитку економіки, проектування, технологій, виробництва, споживання, а також розуміння духовних потреб суспільства.

Саме за рахунок інтегрованого курсу «Дизайн і технології» надається змога вдосконалювати навчально-виховний процес із застосуванням нових освітніх та інформаційних технологій, що сприятиме розв'язанню проблем перетворення різних матеріалів та інформації у форму, а також різноманітних методів навчання, допомагати формувати модель реалізації стандартів технологічної освітньої галузі, використовуючи можливості курсу для формування дизайнерської та технологічної культури учнів початкової школи та навичок їх творчої, художньо-проектної діяльності під час реалізації знань на практиці на основі сформованого знання та вміння переносити дизайнерський і технологічний пропедевтичний досвід, отриманий під час вивчення об'єктів навчання технології самостійно переносити на розробку і виготовлення

проектних робіт. Це на дасть додаткові можливості: поглибити знання з проєктної і технологічної діяльності, розвивати спостережливість здібності, творче мислення, відповідальність, а також розширити словниковий запас удосконалюючи мовні навички.

Інтегрованого курс «Дизайн і технології» значно розширить можливості профорієнтаційної роботи з молодшими школярами на основі компонентів підготовки до трудової діяльності – знань, вмінь і навичок у проєктно-технологічній діяльності та популяризації професій пов'язаних з нею вже з початкової школи. Це в разі збільшить кількість учнів, які в майбутньому зможуть ініціювати розвиток та брати участь, працювати у сферах виробничої діяльності, які на даний час переживають кризові часи, а у майбутньому «сформовані компетентності забезпечать готовність і здатність якісно облаштувати свій життєвий простір, застосовувати набутий освітній досвід в нових ситуаціях, мобільність і конкурентоздатність на ринку праці» [1, с. 118]. Для цього потрібно забезпечити наступність засвоєння проєктно-технологічної діяльності на всіх рівнях навчання.

«Проєктно-технологічна діяльність як основа реалізації змісту інтегрованого курсу «Дизайн і технології» має метапредметну, соціокультурну значущість, тому що здатна переноситися у будь-які інші сфери діяльності стосовно розв'язання проблем перетворення різних матеріалів та інформації у форму» [1, с. 118].

Звичайно, що для якісного забезпечення навчального процесу необхідно формувати і відповідні педагогічні кадри, що володіють компетентностями, здатні впроваджувати інноваційні технології та методи навчання, які розуміють сутність і перспективність проєктно-технологічної освіти в умовах сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства.

Література

1. Мачача Т.С. Особливості змісту та методики інтегрованого курсу «Дизайн і технології» технологічної освітньої галузі початкової освіти. К.: Початкова освіта: Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі Типової освітньої для 1 класу; методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України щодо впровадження ідей НУШ у початковій освіті, 2018. С. 111–118.

УДК 37.091.33-028.22:81'373:005.336.2-057.874

ФЕЛЬЦАН І.М., СУЧКОВА О.А.
Мукачівський державний університет

КОМБІНОВАНА НАОЧНІСТЬ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Відомо, що у процесі формування лексичної компетентності особливого значення набувають методи і технології, які здатні поєднати різні види пізнавальної діяльності учнів (слухання, говоріння, читання, письмо) та створити умови для засвоєння нового матеріалу. Навчально-методичне забезпечення повинно відповідати змісту та принципам навчання, національній стратегії

розвитку освіти, стимулювати учнів до використання засобів мови у різних видах мовлення, опосередкованого і безпосереднього спілкування.

Ефективність вивчення іноземної мови прямо залежна від комплексу методів, які вчитель використовує на уроці. За допомогою комбінованої наочності можна посилити інтеграцію учня у іншомовне навчальне середовище, стимулювати до вдосконалення іншомовної компетентності на уроці та поза ним.

В основу комбінованих методів покладено принципи мовленнєвої спрямованості навчання, систематичності, поєднання видів мовленнєвої діяльності, усного випередження, опори на письмовий текст як основне джерело інформації [1, с. 556].

Лексичну компетентність розглядають як важливу передумову оволодіння іншомовною комунікативною компетентністю. Труднощі формування лексичної компетентності можуть бути зумовлені такими факторами як індивідуальні особливості учнів, умови навчання та навіть особисті інтереси.

Незважаючи на те, що розвиток інформаційних технологій помітно розширив види наочності, до якої звертається вчитель іноземної мови (автентичні аудіо, відеоматеріали), у науковій літературі все частіше піднімаються питання її відповідності віку та психології учня [2].

Перші варіанти комбінованих (змішаних) методів було розроблено у Європі в кінці XIX століття. До найбільш відомих представників цього спрямування можна віднести Ф. Клоссе, Х. Флагстада, П. Хегболта, Е. Отто, Ф. Аронштейна та ін. [1, с. 555].

Навчально-методична література провідних освітніх видавництв (Cambridge, Pearson, Oxford, Macmillan) укладена за принципом комбінування форм і методів; засвоєння тематичного матеріалу відбувається на базі розвитку навичок читання, слухання, говоріння та письма; про досягнення результатів свідчить вміння створювати усні та письмові повідомлення.

Важливо відмітити, що у процесі організації навчального процесу та підбору комбінованої наочності вчитель також повинен враховувати рівень лексичної компетентності, що є одним із аспектів загального рівня володіння іноземною мовою. Саме з цією метою та у відповідності з європейською системою оцінки мовних навичок, посібники з іноземною мови укладають за рівнями (A1-C2). Наочність повинна відповідати критерію рівнів, а тексти та мультимедійний супровід не дисонувати з інтелектуальними можливостями учня. Організація навчання за рівнями дає можливість простежити динаміку змін розвитку іншомовної компетентності учнів, швидко відкоригувати методику у відповідності з потребами групи.

Комбінована наочність на уроці іноземної мови сприяє дотримання принципу гуманізації навчання та особистісно-орієнтованого підходу, адже кожному учаснику процесу притаманні індивідуальні особливості сприйняття – різні види уваги і пам'яті (довільна, мимовільна, слухова, зорова тощо).

До найбільш популярних засобів комбінованого навчання відносять комп'ютерні технології. Одним із методів розвитку лексичної компетентності є графічна візуалізація слова одночасно з його звуковим та моторним образами.

На етапі демонстрації на екрані з'являються лексичні одиниці і відповідні їм малюнки. Разом із графічним зображенням слів учні мають можливість прослухати лексичні одиниці, тобто спостерігається формування звукового образу слова. Використання навчального кіно сприяє повторенню лексики, імітує мовленнєву ситуацію, розширює знання про контекстуальність перекладу слів та виразів.

Беручи до уваги вищезазначене, можна відмітити актуальність використання методів комбінованої наочності на уроках іноземної мови. Завдяки використанню різних видів наочності – від предметів, схем до відеофрагментів та комп'ютерних програм, вчитель демонструє явища об'єктивної дійсності, розвиває творчу уяву, стимулює та підвищує мотивацію до вивчення іноземної мови.

Література

1. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін./ за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. К. : Ленвіт, 2013. 590 с.
2. Безрукова А. Р. Наочність як ефективний засіб у навчанні іноземної мови у початковій школі. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/ukr-turkmen_visnuk/2017_1/4.pdf
3. Пенфільд В., Робертс Л. Мова і мозкові механізми. Л.: Медицина, 1984. 265 с.
4. Шкваріна Т.М. Заняття з англійської мови у дошкільному навчальному закладі: (теорія і практика) : навч. посіб. для вчителів англ. мови та студ. вищ. пед. навч. закладів. Умань. 2003. С. 248.
5. Лобода О.В. Методика навчання англійської мови дітей дошкільного віку: навч.-метод. посіб. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 100 с.

УДК [378.01/.09:373.3.011.3-051]:81:316.77:37.011.3-052

ФЕНЦІК О. М.
Мукачівський державний університет

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО КОМУНІКАТИВНО- МОВЛЕННЄВОГО УЧНІВ

Підвищення якості освіти є провідною метою освітньої реформи України, відповідно до Концепції Нової української школи. Одним із чинників забезпечення якості початкової ланки загальної середньої освіти є професійна підготовка вчителів початкових класів закладу загальної середньої освіти. Цілком зрозуміло, що вчитель початкових класів повинен бути готовим також до розвитку комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів під час вивчення різних предметів, оскільки «вміння читати і розуміти прочитане, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, здатність логічно обґрунтовувати позицію» [1] відповідно до Концепції Нової української школи, визначено як наскрізні. Проте цілеспрямований розвиток комунікативно-мовленнєвих умінь здійснюється на уроках української мови, результатом якого є сформована комунікативна компетентність молодшого школяра.

Комунікативні та мовленнєві аспекти у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи висвітлено у наукових дослідженнях

Л. Бірюк, Г. Бондаренко, Т. Грітченко, Н. Кипиченко, І. Когут, В. Підгурської, Ю. Шалівської та ін.

На підставі аналізу та узагальнення наукових праць [2-4], поняття «підготовка майбутніх вчителів до розвитку комунікативно-мовленнєвих умінь» окреслюємо як керований цілеспрямований процес, спрямований на засвоєння психолого-педагогічних, лінгвістичних і методичних знань, формування умінь і навичок, набуття початкового досвіду через взаємозв'язані складові навчально-пізнавальної, науково-дослідної, самостійної й практичної підготовки, результатом якого є сформована готовність майбутнього вчителя до розвитку комунікативно-мовленнєвих умінь учнів початкових класів. При цьому «готовність майбутнього вчителя початкових класів до розвитку комунікативно-мовленнєвих умінь учнів» розуміємо як цілісну інтегровану якість особистості, що характеризується умотивованістю до удосконалення власної професійно-комунікативної підготовки та комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів, наявністю сукупності психолого-педагогічних і методичних знань, умінь та навичок, індивідуального початкового досвіду щодо здійснення процесу комунікативно-мовленнєвого розвитку молодшого школяра як під час навчання різних освітніх галузей, так і цілеспрямовано на уроках української мови/читання та здатністю до саморефлексії та саморозвитку. Означене поняття у своїй структурі містить мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний компоненти, при цьому тільки стійке їх поєднання та високий рівень їх реалізації відображає внутрішні ознаки сформованої готовності майбутніх педагогів до розвитку комунікативно-мовленнєвих умінь учнів.

Вважаємо, що сучасний процес підготовки майбутнього вчителя початкових класів необхідно адаптувати відповідно до вимог Професійного стандарту «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» [11]. В означеному державному документі, серед основних професійних компетентностей педагогів, виділяють мовно-комунікативну й предметно-методичну. Очевидно, що сформувати готовність майбутніх учителів до розвитку комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів можливо лише у взаємозв'язку мовно-комунікативної та предметно-методичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Цілком зрозуміло, що компетентнісний потенціал кожної освітньої галузі забезпечує комунікативно-мовленнєвий розвиток молодших школярів, проте цілеспрямовано це здійснюється у процесі вивчення мовно-літературної освітньої галузі. У контексті нашого дослідження йдеться про методичну компетентність галузі мовно-літературної освіти (українська мова). На наш погляд, професійно-методична підготовка майбутнього вчителя до розвитку комунікативно-мовленнєвих умінь учнів у ЗВО повинна здійснюватися через включення студентів у дослідницьку діяльність: від аналізу змісту типових освітніх програм, навчально-методичних комплектів до них (мовно-літературна галузь (українська мова) щодо вимог та можливостей комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів → до аналізу авторських концепцій в організації уроків української мови, читання(1-2 класи), літературного читання (3-4 класи);

від встановлення особливостей комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів → через розуміння психолінгвістичної специфіки розвитку мовлення дитини, методики формування та розвитку різних видів мовленнєвої діяльності, усвідомлення напрямів та способів розвитку зв'язного мовлення, відповідно до індивідуальних і вікових особливостей дитини, розуміння методики проведення сучасного уроку української мови/читання на основі інтеграції та особистісно-орієнтованого, компетентнісного та комунікативно-діяльнісного підходів → до проєктування технологічної моделі уроку української мови/читання, реалізація її на практиці з обов'язковою оцінкою та аналізом результатів. При цьому професійна підготовка на заняттях з методики навчання мовно-літературної освітньої галузі повинна відбуватись через дискусії, ділові ігри, розв'язування методичних задач, методичне проєктування, обговорення науково-методичних проєктів, виконання дослідницьких завдань, моделювання професійно спрямованих ситуацій процесу комунікативно-мовленнєвого розвитку, мікрореконструкції, які допомагають відтворювати фахові ситуації, «занурювати» в активне спілкування та майбутню професійну діяльність.

Таким чином, ефективність професійно-методичної підготовки підвищується завдяки чітко побудованій цілеспрямованій системі формування різних компонентів готовності майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів. З огляду на це, необхідно створити таке освітнє середовище професійно-методичної підготовки, яке б було спрямоване також і на формування системи ціннісних орієнтацій, професійно-особистісної мотивації здобувачів, на активне залучення майбутніх педагогів до професійно-методичної діяльності з метою накопичення власного досвіду та формування в них здатності до саморефлексії та саморозвитку.

Література

1. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934> (дата звернення: 15.04.2022)
2. Нестеренко Т. С. Професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки.* - 2018. - Вип. 167. - С. 69-74.
3. Павлик О., Білоконна Н., Лисевич О. Професійна підготовка фахівця початкової освіти у нових реаліях. *Український педагогічний журнал.* 2020. № 4 С. 83-91.
4. Фенцик О. М. Тенденції методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи: мовно-літературна освітня галузь. *Освітні обрії : науково-педагогічний журнал.* Івано-Франківськ.2020. №1(50). С.185-189.

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Проблема формування читацької грамотності як важливої складової загальної культури особистості сьогодні є вкрай актуальною, з огляду на кризу читання та втрату інтересу до мистецтва слова. Крім того, у Державних нормативних документах («Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи», «Державний стандарт початкової освіти»), уміння читати й розуміти прочитане визначено як наскрізне, яке є «основою для успішної самореалізації учня – як особистості, громадянина і фахівця» [1].

Серед дослідників проблеми читання багато вітчизняних та зарубіжних вчених, методистів: О. Никифорова, С. Рубінштейн, Н. Чепелева, І. Якиманська та ін. (психологічні аспекти процесу читацької діяльності); О. Джежелей, Г.Коваль, В. Мартиненко, В. Науменко, О. Савченко та ін.(педагогічні аспекти проблеми навчання читання та уроків літературного читання).

Водночас міжнародні та соціологічні дослідження, численні матеріали фахової преси останніх років вказують на загальне падіння читацької грамотності в суспільстві, зниження інтересу до мистецтва слова.

На жаль, в епоху інформаційно-комунікаційних технологій сучасне медіапокоління не має потреби до систематичного, осмисленого аналітико-критичного читання, яке вимагає відчутних інтелектуальних зусиль і творчих зусиль. Спостерігаємо тенденцію до поверхового, фрагментарного сприймання змісту, втрату інтересу до читання друкованих текстів; поглиблене аналітичне читання все частіше підмінюється поверховим переглядом текстів, який не дає змоги повноцінно в емоційному, естетичному аспектах сприйняти текст. Все означене вимагає пильної уваги як батьків, педагогів так і наукової спільноти до проблеми формування читацької грамотності на етапі початкової загальної середньої освіти.

Необхідно зазначити, що зміст поняття «читацька грамотність» змінюється залежно від змін у суспільстві й культурі, адже навички читання, які вважалися потрібними для розвитку особистості, успіхів її у навчанні й громадському житті кілька десятиків років тому, відрізняються від тих, які потрібні сьогодні. Ймовірно, що й через наступні два-три десятики років вони також зміняться [3, с.4].

Раніше першочерговий та основний інтерес щодо рівня читання учня полягав у здатності читати, розуміти, тлумачити та осмислювати конкретні тексти. Сьогодні вимагає від читачів вміння користуватися комплексними стратегіями опрацювання інформації, в тому числі аналізувати, синтезувати, інтегрувати та тлумачити актуальну інформацію з різнорідних до друкованих(текстових) чи інформаційних джерел.

Погоджуємось, що функціонально грамотна особистість у контексті читання – це людина, яка, застосовуючи набуті читацькі навички, різні види

читання, залежно від його мети, вміє оперативно працювати з різними за обсягом і формою текстами, критично осмислювати інформацію, оцінювати її, усвідомлено вибирати при цьому потрібну, розрізняти достовірну і недостовірну [2, с.34].

Так, особлива роль у процесі навчання молодших школярів належить повноцінній навичці читання, саме тому першочерговим завданням початкової школи є формування читацької грамотності учнів: розвиток повноцінної навички читання, умінь сприймати і розуміти тексти різних видів, мовленнєвий розвиток дітей, умінь працювати з різномірною інформацією.

Одним із основних обов'язкових результатів мовно-літературної освіти у початковій школі визначено вміння сприймати, аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в текстах різних видів, медіатекстах та використовувати її для збагачення свого досвіду.

Отже, пріоритетною метою уроків літературного читання в 3-4 класах є формування читацької грамотності молодшого школяра, усвідомлення себе як грамотного читача. Проте варто зазначити, що формування читацької грамотності не завершується в початковій школі, а удосконалюється протягом навчання учнів на всіх рівнях освіти.

Читацька грамотність молодших школярів визначається нами як сформованість повноцінної навички читання, що зумовлює здатність учнів сприймати, осмислювати та оцінювати зміст та форму тексту; здатність здійснювати пошук нової інформації, використовувати, інтерпретувати її зміст, надавати критичні оцінні судження, формулювати власні умовиводи.

Формування читацької грамотності молодших школярів - це складний, цілеспрямований процес поетапного формування технічної й смислової навички читання, залучення дітей до читацької діяльності як засобу пізнання світу і самопізнання; формування в них здатності сприймати, аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати письмові тексти різних видів, працювати з інформацією в різних форматах через оволодіння учнями різними читацькими технологіями, а також застосовувати інформацію в навчально-пізнавальних, комунікативних ситуаціях, практичному досвіді.

Під педагогічними засадами формування читацької грамотності молодших школярів розуміємо сукупність педагогічних основ (мети, умов, форм, методів, змісту, підходів) та принципів, що сприяють забезпеченню становлення грамотної особистості здобувачів початкової освіти у контексті читання.

Серед організаційно-педагогічних умов, які сприятимуть формуванню читацької грамотності молодших школярів, відносимо: упровадження нетрадиційних методик до формування навички читання; застосування ефективних прийомів залучення учнів до читацької діяльності, створення в них внутрішньої мотивації до читання, знаходження та оцінювання текстової інформації; створення методичної системи індивідуальної роботи з учнями для розвитку повноцінної навички читання; розроблення методичної бази для інтерактивізації процесу навчання читання: забезпечення доступу до дитячих

книжок, до читання медіатекстів; створення умов, що сприяє читанню учнями для задоволення, для відчуття особистісного зростання, набуття школярами індивідуального досвіду читача, емоційно-чуттєвого досвіду і ціннісних орієнтирів; запровадження регулярної дозвіллевої практики читання книг як в закладі освіти в позаурочний час, так і в родині.

Ефективність формування читацької грамотності досягається шляхом систематичної роботи з розвитку умінь, необхідних для проведення пошуково-текстової діяльності (знаходження причинно-наслідкових зв'язків у тексті, передбачення розгортання подій; виявлення прямих і непрямих оцінок автора і обґрунтування свого розуміння; виявлення емоційного тону тексту і обґрунтування свого розуміння; встановлення зв'язків між фрагментами тексту та їх тлумачення; знаходження й інтерпретація значущих художніх деталей тощо).

Таким чином, продумана методична система та упровадження зазначених організаційно-педагогічних умов сприятиме ефективності формування читацької грамотності молодших школярів.

Література

1. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/B0/derj-standart-pochatk-new.pdf>
2. Мартиненко В.О. Читання молодших школярів: зміни і виклики в умовах розвитку інформаційного суспільства. *Collection of Scientific Papers ЛОГОΣ*, Jan. 2020, pp. 32-35
3. PISA: читацька грамотність / уклад. Т. С. Вакуленко, С. В. Ломакович, В.М. Терещенко. Київ: УЦОЯО, 2017. 123 с

УДК 373.3.015.31-052:81'233:[37.016:811.161.2]

ФЕНЦИК О.М., СТЕПАНЮК Б.Ю.
Мукачівський державний університет

МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ЗМІСТ ТА ОСНОВНІ ЙОГО НАПРЯМИ

Проблема мовленнєвого розвитку завжди була у полі зору дослідників, проте особливої актуальності вона набуває у зв'язку з потребою суспільства в підготовці комунікативно-активних, всебічно розвинених особистостях, які здатні швидко адаптуватись та ефективно діяти в сучасних постійно змінюваних умовах. Питання мовленнєвого розвитку та формування комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти в сучасній лінгводидактиці розглядається як важлива суспільно-педагогічна проблема, оскільки формування комунікативної компетентності є складовою мети мовно-літературної освітньої галузі.

Серед науковців, які досліджували проблему розвитку мовленнєвих і комунікативних умінь молодших школярів, слід виокремити В. Бадер, Л. Варзацька, М. Вашуленко, К. Пономарьова та ін. Проте, як свідчить аналіз публікацій та за нашим спостереженням, і досі існують суперечливості щодо вичерпного розв'язання означеної проблеми.

Так, під «розвитком» розуміємо процес, який характеризується якісними змінами; як певні видозміни індивіда від простого до складного, від нижчого до вищого в процесі накопичення кількісних змін, що ведуть до якісних перетворень.

З лінгводидактичного погляду, мовленнєвий розвиток учнів початкової школи передбачає: 1) збагачення словникового запасу учнів; 2) засвоєння норм літературної мови; 3) формування умінь і навичок продукувати висловлювання в усній і письмовій формах певного типу і стилю мовлення з урахуванням ситуації спілкування [1].

Мовленнєвий розвиток здобувачів початкової освіти розуміємо як цілеспрямоване формування в них мовленнєвих умінь і навичок в різних видах мовленнєвої діяльності (слухання-розуміння, говоріння, читання, письмо), що є передумовою для формування їх комунікативної компетентності. Мовленнєвий розвиток молодших школярів передбачає кількісне накопичення слів (збільшення словникового запасу, обсягу висловлювання) і якісні зміни у мовленні (правильна вимова, виразність, багатство, образність тощо). Основним критерієм ефективності процесу мовленнєвого розвитку є сформовані вміння відбирати доцільні мовні засоби та висловлювати свої думки правильно, змістовно, точно, виразно, образно в усній та писемній формах, а також вміння правильно і оптимально використовувати свою мовленнєву діяльність у спілкуванні з іншими людьми.

Аналіз Типової освітньої програми НУШ під керівництвом О. Савченко [2] (мовно-літературна освітня галузь (українська мова) дозволив виокремити два взаємозв'язаних складники — мовленнєвий розвиток учнів і їхня мовна освіта, що реалізуються через такі змістові лінії взаємодіємо усно; взаємодіємо письмово; досліджуємо мовні явища, читаємо, досліджуємо медіа. Крім того, знання, вміння й навички мовної освіти розглядаються як основа формування в учнів мовно-мовленнєвої компетентності. Саме тому з метою мовленнєвого розвитку здобувачів, формування умінь змістовно і грамотно висловлювати свої думки в усній і письмовій формах необхідним є засвоєння молодшими школярами певних знань з мови і формування умінь застосовувати їх у мовленнєвій практиці. Отже, здобувачі початкової освіти на уроках української мови повинні оволодіти: мовою як засобом спілкування; різними видами мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання, письмо, а також набути досвід діалогічного та монологічного мовлення.

Безперечно, успішність мовленнєвого розвитку здобувачів залежить від різних факторів, зокрема це і мовленнєве середовище, і рівень спланованої системи роботи над розвитком мовлення, і потреба у спілкуванні тощо.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що мовленнєвий розвиток учнів не є стихійним процесом, а потребує постійного педагогічного управління. Уважаємо, що успішність процесу мовленнєвого розвитку залежить від ряду педагогічних чинників: від системності, послідовності й наступності; створення зразкового мовленнєвого середовища для учнів; добре спланованої системи роботи з розвитку мовлення на різних рівнях (орфоепічному, лексичному,

морфологічному, синтаксичному, текстовому); чіткої системи комунікативно-мовленнєвих вправ; упровадження в освітньому процесі інтерактивних методів, застосування парних і групових форм навчання; застосування компетентнісного, комунікативно-діяльнісного підходу до уроків української мови, що передбачає підпорядкування вивчення мовних знань мовленнєвому розвитку учнів; залучення школярів до комунікативно-мовленнєвої активності шляхом створення комунікативно-мовленнєвих ситуацій.

Література

1. Вашуленко М. Українська мова і мовлення у початковій школі. Методичний посібник. Вид: Освіта, 2018. 400 с.
2. Типова освітня програма (НУШ) для закладів загальної середньої освіти, розроблена під керівництвом О. Я. Савченко (1-2 класи). URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf>

УДК 373.3.015.31-057.874:37.016:81:82

ФЕНЦІК О. М., ШУХ М.А.
Мукачівський державний університет

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Актуальність порушеної проблеми визначено в Державному стандарті початкової загальної освіти, де метою мовно-літературної освітньої галузі визначено «... розвиток мовленнєво-творчих здібностей» [1]. Крім того, відповідно до Концепції «Нова українська школа», важливим завданням НУШ є забезпечення умов для розкриття й розвитку здібностей та творчого потенціалу здобувачів [2]. Означене вказує на потребу пошуку концепції навчання та продовження наукової дискусії з питання розвитку творчих здібностей.

Проблема творчої особистості, розвитку її творчих здібностей завжди була у полі зору вчених (Н.Будій, О. Вашкевич, М. Врубльовська, М. Коновальчук) та, попри це, питання розвитку мовленнєво-творчих здібностей потребує ще наукового довершення. У наукових розвідках поняття «мовленнєво-творчі здібності», «літературно-творчі здібності» базується на ознаках такого феномену як «творчість» [4]. Вона оцінюється філософами, психологами та педагогами як неодмінна умова людського існування та соціального прогресу, вища духовність особистості як суб'єкта творчого процесу (М. Бахтін, Л. Виготський, О. Потебня та ін.).

Аналіз наукових праць вказує на те, що творчі здібності (творчі потенціали), закладені та існують в кожній дитині, при цьому можуть виявлятися в різних видах діяльності, а тому завдання педагога – виявити своєрідний індивідуальний творчий потенціал кожної дитини та його розвивати. Проте розвиток творчих здібностей можливий тільки в діяльності, зокрема в творчій діяльності. З огляду на означене, розвиток мовленнєво-творчих здібностей можливий лише у мовленнєво-творчій діяльності.

Погоджуємось, що вправи, спрямовані на пошук потрібного римованого слова; добору слів певної тематики (створення асоціативного куща); висловлення свого ставлення до почутого, побаченого; складання чистомовок, лічилок, загадок, казок на основі аналогії; словесне малювання; складання текстів за аналогією [3]; написання есе, складання сенкану тощо - вчать вільно володіти словом, скорочують розрив між думкою і вмінням її виразити, а це сприятиме розвитку мовленнєво-творчих здібностей учнів.

Аналіз порушеної проблеми дозволив визначити основні педагогічні умови розвитку мовленнєво-творчих здібностей на уроках мовно-літературної освітньої галузі, зокрема: створення розвивального творчого середовища під час виконання мовленнєво-творчих завдань; розвиток емоційної сфери; активізація пізнавальної діяльності, стимулювання учнів до розмірковування; застосування інтерактивних технологій, ігрових прийомів. Серед різноманіття сучасних технологій, на нашу думку, найбільш доцільними для розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі у 3-4 класах є проектна технологія (передбачає розв'язання учнем або групою учнів будь-якої проблеми, виконання творчих проектів), ТРВЗ-технологія, основною функцією якої є розвиток творчої уяви і мислення; розвиток якостей творчої особистості. Залучити учнів до активної мовленнєво-творчої діяльності дозволять також мовні та літературні ігри, вікторини, казки-естафети тощо.

Уважаємо, що повноцінний розвиток мовленнєво-творчих здібностей можливий за умови створення мотиваційної основи для мовленнєво-творчої діяльності та цілеспрямованого педагогічного впливу через суб'єкт-суб'єктну взаємодію вчителя та учнів на розвиток мовленнєво-творчих здібностей молодшого школяра.

Таким чином, на нашу думку, суттєві зрушення у розвитку мовленнєво-творчих здібностей молодших школярів можливі лише за умов спеціального педагогічного впливу. Тому вчитель повинен створити систему поетапного систематичного та цілеспрямованого розвитку мовленнєво-творчих здібностей молодших школярів, розробити раціональну систему мовленнєво-творчих вправ, а також створити таке освітнє середовище, яке вражає, викликає певні почуття, емоції та мотивує до мовленнєво-творчої діяльності.

Література

1. Державний стандарт початкової освіти [Електронний ресурс] / Постанова КМУ №87 від 21.02.2018. URL : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti> .

2. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року. URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/ (дата звернення: 13.11.2019)

3. Пономарьова К. І. Засоби розвитку в молодших школярів мовленнєво-творчих здібностей у процесі навчання української мови: Інновації в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення: II Всеукраїнська науково-практична конференція (21-22 березня 2019 р., м. Полтава) ПНПУ імені В. Г. Короленка, м. Полтава, Україна, 2019. С.101-104.

4. Явоненко М.В. Розвиток літературних здібностей молодших школярів. *Педагогічні технології: Збірник наукових праць Волинського державного педагогічного університету ім. Лесі Українки*. Вип. 3. Луцьк: ВДПУ, 2002. С.184-188.

**ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО АРТИСТИЗМУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА**

На сучасному етапі розвитку вітчизняної професійної освіти актуальним залишається питання підвищення майстерності педагога, зокрема його педагогічного артистизму. Педагогічний артистизм – це професійна якість учителя будь-якого предмету. Формування такої якості як артистичність є необхідним і першочерговим завданням педагога. Вчителю необхідно реалізувати взаємозв'язок наукового і художнього пізнання в освітньому процесі, раціональних і емоціональних елементів в його зміст і структуру. Він повинен бути не тільки теоретичним носієм інформації, мати високі професійні якості, уміння, навички а бути артистичною особистістю, володіти педагогічним артистизмом. Формування педагогічного артистизму у майбутніх учителів музичного мистецтва є однією з ключових проблем музичної педагогіки.

Актуалізація проблеми переходу від суто раціонального, вузькопредметного – до творчого, культурно-особистісного, до міжпредметної інтеграції, які поєднують в собі зміст та методи як науково-раціонального, так і гуманітарного характеру. Актуальні для нашого часу спроби пов'язати наукове пізнання з категоріями краси, уяви, образності, художності, розуміння, віри, любові для цілісності пізнання світу і людини багато в чому представлена ідеями великих мислителів різних епох і країн. І.В.Гете вірив, що людина може бути справжнім творцем тільки в тому випадку, якщо в ній поєднуються раціонально-розмірковане та чуттєве. Артистизм залишається актуальною якістю до тих пір, поки задачею педагога буде не тільки насичення учня знаннями, але й допомога в його особистісному становленні, в прийнятті культури.

Педагогічний артистизм як складова педагогічної майстерності являє собою цілісну систему, для ефективного функціонування якої необхідний одночасний розвиток усіх її складових. Ця інтегративна якість є основою професійної виразності вчителя, тобто уміння яскраво, захоплююче висловлювати власні почуття і думки, обирати найдоцільніші методи взаємодії з класом, тим самим досягати більших результатів у навчально-виховному процесі.

«Артист» відкриває людям свої мрії, змушує їх думати, він «місіонер», – А. Рубінштейн. Ця місія потребує постійного збагачення себе життєвими враженнями і розширюванням свого кругозору.

Майбутній вчитель музичного мистецтва має мати такі артистично – вольові якості: активно цікавитись і працювати з музичною літературою і музичними творами, залучати до цього своїх вихованців, вміти пробудити в них бажання пізнати всі тайни музичного світу, навчити відноситись до музики як до виразного мистецтва, розвивати в них почуття артистизму, формування якого в педагогіці пов'язують із такими засобами як виховання віри у власні можливості; розвитком навичок раціонального застосування властивостей уваги,

спрямованих на виконання дійових завдань; якісним запам'ятовуванням музичного матеріалу.

Артистичний музикант вільно володіє музичним інструментом, яскраво викладає музичну думку, виразно інтонує, йому притаманна висока інтерпретаторська майстерність, прояв звукотворчої волі, та винахідливості випукла образність музичної тканини, лаконічність, здатність враховувати в своєму виконанні специфіку слухачів, вміння переконливо донести до них художню ідею твору і захопити їх художнім змістом. Ф.Шаляпін підкреслював, що хороший вчитель повинен давати своїм учням «не тільки поради, а й яскраві приклади того, чого слід домагатися і чого треба уникати. Учень, зі свого боку, повинен навчитися спостерігати на сцені, в житті, скрізь. Навіть найгірша гра може його багато чому навчити, бо ця погана гра з великою точністю покаже йому те, чого він ніколи не повинен робити. Учень зобов'язаний розвивати в собі нескінченну повагу до мистецтва. Ніхто не повинен бути завжди задовільним. Задовільною є тільки досконалість та довершеність! Але цього ще ніхто не досяг» [1, с. 137].

Отже, передумовами становлення музично – педагогічного артистизму майбутнього вчителя музики виступають ряд професійних якостей та вмінь, навичків, комплекс прийомів, які необхідно сформувати, щоб забезпечити високий рівень музичної культури, естетичної вихованості і професійної самоорганізації учня. Творче осмислення усіх напрямків у контексті сучасних вимог і забезпечення творчого характеру, професійної підготовки з урахуванням індивідуальних можливостей та особливостей кожного студента. Тому формування педагогічного артистизму є одним із головних завдань підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Таким чином, сучасне розуміння освіти як способу входження людини у цілісне буття культури, а педагогіки як «сфери духовного, як живої мови, відкриваючої шляхи до пізнання і освіти у швидкоплинному змінюючомуся світі» (В.Г. Александрова) актуалізує необхідність розробки механізмів інтеграції раціональних і емоціональних аспектів у процесі навчання.

Отже, формування і розвиток педагогічного артистизму можна вважати одним із провідних напрямків підвищення і вдосконалення професійної майстерності педагога.

Література

1. Булатова О.С. Искусство современного урока : Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2006. 256 с.
2. Сисоева С.О. Основы педагогической творчости учителя : Навч. посіб. К., 1994.

**ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В ЗАКАРПАТТІ
(50-80 РР. ХХ СТОЛІТТЯ)**

В «Українському педагогічному словнику» під поняттям «професійно-технічна освіта» вказується «система підготовки й підвищення кваліфікації робітничих кадрів, форма професійної освіти, органічна частина системи народної освіти, що ґрунтується на поєднанні продуктивної праці з навчанням і підвищенням кваліфікації молоді та дорослих робітників» [1, с. 275], що забезпечується училищами й школами різного типу, в яких готують кваліфікованих робітників. Після приєднання закарпатських земель до Радянської України у «Закарпатті розпочалася робота з відновлення, а фактично зі створення нової системи професійно-технічної освіти» [2, с. 254] за радянським взірцем. Зауважимо, що в Радянському Союзі в 1954 р. було відкрито технічні училища, з 1958-1959 н.р. професійно-технічні навчальні заклади усіх типів були реорганізовані в міські й сільські професійно-технічні училища (ПТУ), а в 1969 р. також було утворено середні професійно-технічні училища [1, с. 275].

Дослідники генези розвитку професійно-технічної освіти радянського періоду (Б. Качур, П. Стрічик, М. Талапканич, В. Химинець та ін.) виокремлюють три етапи:

- I-ий етап – 1945-1958 рр. – створення перших закладів професійно-технічної освіти за радянським взірцем з урахуванням результатів діяльності ремісничих училищ, що діяли до приєднання Закарпаття до Радянської України (Ужгородське ПТУ №6 (1945 р.), Свалявське ПТУ №9 (1947 р.), Берегівське ПТУ №11 (1948 р.), Мукачівське ПТУ №31 (1954 р.), Хустське технічне училище №4 (1954 р.), Мукачівське ПТУ №7 (1955 р.)) [2, с. 254]. Зокрема, в цих закладах здійснювали підготовку робітників з таких професій, як: столярі, теслярі, малярі, штукатурі, слюсарі, швеї, закрійники, механізатори тощо, що зумовлювалося потребами відновлення інфраструктури, будівництва шкіл, садків, лікарень та амбулаторій, а також для задоволення побутових потреб населення, зокрема одягу, взуття, їжі тощо повоєнного періоду. Разом з тим, враховуючи темпи післявоєнної відбудови Закарпатської області, швидкий розвиток промисловості (лісової, деревообробної, легкової, харчової, хімічної та ін.) та сільського господарства, кількість закладів професійно-технічної освіти була недостатньою;

- II-ий етап – 1959-1969 рр. – розвиток професійно-технічної освіти в краї у зв'язку з прийняттям Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» (1959 р.) [3], що сприяло співпраці шкіл з виробничими комбінатами, училищами трудових резервів тощо, що сприяло профорієнтації школярів випускних класів. У Закарпатській області було збудовано Іршавське (в селищі Білки) сільське

професійно-технічне училище (СПТУ) №11 (1963 р.), Великоберезнянське СПТУ №13 (1966 р.), Міжгірське міське ПТУ №12 (1966 р.), Мукачівське міське ПТУ №8 (1966 р.), Ужгородське технічне училище (ТУ) №11 (1966 р.), Хустське міське ПТУ №10 (1966 р.) [2, с. 255]. Нові заклади професійно-технічної освіти відкривалися здебільшого в пристосованих приміщеннях, на їх діяльність виділялися незначні бюджетні кошти, що, в кінцевому підсумку, призвело до зниження якості підготовки робітничих кадрів і формування негативного стереотипу до професійно-технічних училищ;

- III-й етап – 1969-1989 рр. – зміцнення матеріально-технічної бази закладів професійної освіти, відкриття Перечинського ПТУ №13 (1970 р.), Тячівського ПТУ №14 (1972 р.), Мукачівського ПТУ №15 (1976 р.), Ужгородського ПТУ №16 (1977 р.), Воловецького ТУ №17 (1979 р.), Ужгородського ПТУ №19 (1984 р.), Мукачівського вищого професійного училища №3 (1986 р.), Тячівського ПТУ №14 (1972 р.), Ужгородського ПТУ №2 (1987 р.), Виноградівського вищого професійного училища №34 (1989 р.) [2, с. 255].

Таблиця 1

Динаміка розвитку мережі закладів професійно-технічної освіти в Закарпатті радянського періоду

Рік	Кількість закладів (ПТУ, ТУ, ВПУ)	Кількість учнів
1945 р.	2	250
1955 р.	6	1800
1965 р.	12	4800
1975 р.	16	8160
1988 р.	24	15970

Складено на основі: [2, с. 256].

Як бачимо, майже в кожному районі Закарпатської області було створено заклади професійної освіти, а в містах Ужгород і Мукачево – по кілька таких закладів. Професійна освіта в краї здійснювала підготовку з 27 робітничих професій, адже до вже вищенаведеного переліку додалися професії меблевої, машинобудівної, радіо- та електронної промисловості, побутового обслуговування, трикотажного та взуттєвого виробництва. У статистичних даних, наведених у табл. 1, можемо спостерігати стійку позитивну динаміку розвитку закладів професійно-технічної освіти в період перебування Закарпаття в складі Радянської України. Так, кількість закладів зросла в 12 разів, а кількість учнів, охоплених професійно-технічною освітою, – в 64 рази.

Література

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
2. Химинець В.В., Стрічик П.П., Качур Б.М., Талапканич М.І. Освіта Закарпаття: монографія. Ужгород: Карпати; Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2009. 464 с.
3. Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР. К.: Радянська школа, 1959. 26 с.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ У МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Початкова школа сьогодні працює за новим Державним стандартом, Типовими освітніми програмами та підручниками «Українська мова та читання». Концепція Нової української школи змінює пріоритети у навчанні й вихованні молодших школярів. «Новий Державний стандарт початкової освіти, регламентуючи свободу педагогічних спільнот у виборі шляхів навчання, виховання і розвитку школярів, відкриває можливість вибору та створення власного навчального забезпечення освітнього процесу. Чинні вимоги до його якості доповнюються показниками, що відповідають пріоритетам нового Державного стандарту і передбачають: реалізацію ідеї інтеграції; дослідницький підхід до формування умінь; конструювання знань, а не їх відтворення; організацію пошуку інформації з різних джерел; розвиток критичного мислення, творчості тощо» [2]. Окрім того, в умовах військового часу змінюються підходи до навчання. «В умовах воєнного стану набуває особливостей психологічний супровід всіх учасників освітнього процесу. Пропонуємо вчителям початкових класів, практичним психологам, соціальним педагогам (в закладах освіти, де вони є), проводити мотиваційні п'ятихвилинні «ранкові зустрічі», у тому числі психологічні хвилинки для учнів усіх вікових категорій (залежно від форми навчання онлайн чи в реальному часі) [3].

Орієнтуючись на реалії сьогодення, вимоги Державного стандарту початкової освіти, Концепції Нової української школи, змінилися підходи до підготовки майбутнього вчителя початкової школи у навчанні української мови. Розвиток ключових та предметних компетентностей, формування загальнолюдських цінностей наповнюють зміст дисципліни «Методика навчання мовно-літературної освітньої галузі». «Пріоритетного значення в розбудові нової школи набуває завдання формувати в учнів систему загальнолюдських цінностей – морально-етичних (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей) та соціально-політичних (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність) [1, с.19]. Дотримуємося думки З. Столяр: «Вчитель початкових класів повинен закласти основи розуміння того, що українська мова – це не лише навчальний предмет, не лише засіб вивчення інших предметів, а що українська мова є ґрунтом для пізнання світу, реалізації себе в цьому світі, розуміння й вияву себе як представника українського етносу, а також найважливішим символом державності і виразником національної ідентичності» [4, с.313].

Проблема методики викладання мовно-літературної освітньої галузі у центрі дослідження низки науковців (М. Вашуленко, О. Вашуленко, Г. Коваль, Т. Котик, Т. Суржук та інші). Дослідниками акцентується увага на підготовці

вчителів початкової школи до реалізації завдань Концепції Нової української школи.

Науково-педагогічний досвід роботи автора дає можливість сформулювати інноваційні тенденції викладання дисципліни з методики навчання мови та читання. З-поміж них:

- 1) формування інтегральної, загальних та спеціальних компетентностей, сформульованих Освітньо-професійною програмою спеціальності;
- 2) упровадження інноваційних методів викладання дисципліни, в тому числі за дистанційною технологією;
- 3) створення квазіпрофесійного середовища, моделювання ситуацій на практичних заняттях;
- 4) розгляд та аналіз вебінарів із специфіки навчання української мови та читання;
- 5) упровадження комп'ютерних технологій у процесі проходження здобувачами вищої освіти педагогічних практик.

Отже, ми розглянули сучасні тенденції у методиці викладання мовно-літературної освітньої галузі.

Література

1. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
2. Методичні рекомендації щодо викладання в початковій школі у 2021/2022 навчальному році. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 22.09. 2021 року № 1/ 9 – 482. URL : <https://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-pro-vykladannya-u-pochatkovij-shkoli-u-2021-2022-navchalnomu-rotsi/>
3. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу у 2021/2022 навчальному році в початковій школі в умовах воєнного часу. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/rozrobleno-metodychni-rekomendaciyi-shodo-organizaciyi-osvitnogo-procesu-u-20212022-navchalnomu-roci-v-pochatkovij-shkoli-v-umovah-voennogo-chasu>.
4. Столяр З. В. Особливості фахової підготовки майбутніх педагогів до реалізації мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2020. Вип. 9 (77). С. 311–314.

УДК 376.012:373.2.011.3-056.2/.3(043.2)

ЧЕКАН О. І.
Мукачівський державний університет

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ СУЧАСНОГО ДОШКІЛЬНИКА З ООП

Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту», освіта для дітей дошкільного віку не залежно від особливостей розвитку та стану здоров'я дитини, є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні. Одним із найважливіших завдань освітнього процесу на даному віковому етапі є забезпечення освітніми закладами та установами (заклад дошкільної освіти – далі ЗДО, навчально-реабілітаційний центр – далі НРЦ, інклюзивно-ресурсний центр – далі ІРЦ) всебічного розвитку дитини

дошкільного віку, що передусім полягає у формуванні конкретних, адекватних дійсності уявлень про світ та активізації пізнавальної діяльності.

Знання вітчизняної і світової педагогічної спадщини формує уявлення про передумови, умови, фактори, рушійні сили і тенденції розвитку ідей про освіту дітей дошкільного віку. Опанування джерел і методів вивчення і розуміння педагогічних феноменів минулого допомагає глибше усвідомити, раціональніше вирішити сучасні проблеми дошкільної педагогіки та розбудувати систему освіти дитини дошкільної вікової категорії.

Звернення до педагогічного досвіду минулого, його трансформація у відповідності до нових досягнень науки, зумовили перегляд основних ідей педагогів минулого, визначення доцільності їх використання та впровадження в практику сучасних навчальних закладів та установ (ЗДО, НРЦ, ІРЦ).

Особливо актуальними сьогодні є психолого-педагогічні теорії про розвиток та виховання дітей дошкільного віку Я. А. Коменського, Ф. Фребеля, Жана- Овіда Декролі, Марії Монтессорі. На особливу увагу заслуговує Вальдорфська педагогіка, як своєрідна цілісна концепція виховання і навчання дітей, автором якої є австрійський учений і філософ Р. Штайнер.

За ідеями С. Русової сьогодні працюють дошкільні заклади Києва, Кіровоградської, Київської, Донецької, Сумської, Рівненської, Чернігівської, Черкаської та інших областей. Праці С. Русової – не тільки історія педагогічної і психологічної думки, а й цілком сучасний погляд на загальну проблему освіти, визначення її цілей, завдань, основних принципів побудови, змісту, форм і методів організації виховання, що забезпечують повноцінний розвиток дитини як особистості.

Теоретико-методологічні аспекти освіти дітей дошкільного віку опираються також на державний стандарт. Державним стандартом щодо освіти дітей дошкільного віку є Базовий компонент, що визначає вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів освіти дитини дошкільного віку (6 (7) років); умови, за яких вони можуть бути досягнуті відповідно до міжнародних стандартів якості освіти.

Дошкільна галузь України завжди прагне вирішення питання якості освіти. Саме тому фахівці дошкільники розробили стандарти дошкільної освіти які були затверджені в 1998 році та поновлені в 2012 та в 2021 роках. Він визначає очікування суспільства в питаннях розвиненості, вихованості та освіченості дитини дошкільного віку, спрямовує розробку та оновлення освітніх програм для закладів освіти дошкільної вікової категорії, визначає вимоги та орієнтири щодо програм професійної підготовки майбутніх педагогів відповідно до потреб сьогодення, об'єднує зусилля науковців та практиків України щодо зміцнення культури, якості та доброчесності даної освітньої галузі.

Аналізуючи теоретико-методологічні аспекти сучасної освіти дітей дошкільного віку маємо на меті також визначити спільні та відмінні особливості державних стандартів дошкільної щодо освіти дітей дошкільного віку.

Так Базовий компонент 1998 року говорив про формування життєвої компетентності, що є актуальними на сьогодні [3]. Базовий компонент 2012 року

говорив про формування компетенції дитини дошкільного віку [2]. В редакції Базового компоненту 2021 року основним напрямком простежується формування компетентностей дитини дошкільного віку також і в наступності з новою українською школою. [1].

Отже, стверджуємо, що кожна дитина має доступ до якісної освіти. Базовий компонент це ще один крок для забезпечення ефективного доступу до якісної освіти дітей дошкільного віку в Україні. Якісна освіта сприяє позитивному впливу на пізнавальний, соціальний та емоційний розвиток дитини, а потім і на навчальні досягнення. Такий вплив є особливо значущим для тих дітей які мають ризик соціальної ізоляції, тобто це діти із ООП.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) [Електронний ресурс]: наказ № 33 від 12.01.2021 р./МОН України. Електрон. текст. дані. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 17.11.2021)
2. Базовий компонент дошкільної освіти України [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України, 23 листопада 2011 р. № 1392. *Веб сайт Верховної Ради України.* URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v_5-2736-12
3. Гураш Л.В. Книга керівника дошкільного навчального закладу : Довідково-методичне видання / упоряд. Копейкіна О.А. Харків: Торінг плюс, 2006. С. 59-99

УДК 37.015.31:796.11:[81'233:37.011.3-056.264](043.2)

ЧЕКАН О. І., ДОЧИНЕЦЬ Г. Д., ВОВЧОК В. М.
Мукачівський державний університет

ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ІЗ ЗНМ

Важливим методом розвитку зв'язного мовлення дітей є дидактична гра. Вона забезпечує сприятливі умови для розв'язання педагогічних завдань з урахуванням можливостей дітей дошкільного віку. Для розвитку діалогічного мовлення проводяться такі ігри, де мовна активність дітей займає основне місце. В молодших групах це дидактичні ігри з лялькою. Зміст цих ігор в тому, що логопед розігрує невелику інсценівку за участю ляльки, наприклад, влаштування кімнати для ляльки, святкування дня народження ляльки, зустріч нової ляльки Тані. Протягом усієї гри логопед веде розмову з дітьми від імені ляльки Тані; діти відповідають хором і поодиноці, уважно стежать за діями дорослого, самі беруть участь у виконанні окремих доручень (накрити стіл для ляльки, одягти пальто на неї, допомогти ляльці сховатися тощо).

Вчитель-логопед складає інсценівку за участю не більше як трьох дійових осіб, продумає діалог який буде вести протягом гри, дії, що будують виконуватися. Треба обов'язково передбачити активну участь усіх дітей у розмові з дійовими особами. Сюжети для сценарію треба брати з дитячого життя, з життя тварин. Це можуть бути невеликі інсценізації: «Знайомство», «Зустріч друзів», «У лікарні», «В магазині», «Розмова по телефону», «У бібліотеці» тощо. Дійовими особами можуть бути і герої улюблених казок: Червона Шапочка,

зайчик і т. д. Проте це буде не інсценування всієї казки, а розмова дітей з одним героєм.

В основі гри-бесіди лежить спілкування логопеда з дітьми, дітей з вихователем і дітей один з одним. У гри-бесіди вчитель-логопед часто діє не від себе, а від близького дітям персонажа і тим самим не тільки зберігає ігрове спілкування, а й підсилює бажання повторити гру.

Цінність гри-бесіди полягає в тому, що вона ставить вимоги до активізації емоційних і мислинневих процесів: єдність слова, дії, думки й уяви дітей. Такі ігри виховують уміння слухати і чути запитання, запитання і відповіді дітей, уміння зосереджувати увагу на зміст розмови, доповнювати сказане, висловлювати судження. Наведемо приклад дидактичної гри «Лист хлопчика Чомучці». Вчитель-логопед показує дітям великий конверт і говорить: «Коли я йшла до дитячого садка, листоноша передав мені ось цей конверт. Кому ж він і від кого? На конверті адреса нашого дитячого садка і нашої групи! А що в конверті? Лист від Чомучки! Чомучка – хлопчик. Він веселий, добрий, допитливий. Чомучка часто запитує: «Хто? Що? Де? Чому?» Тому його і називають Чомучкою. Може, і нас він про щось запитує? Ось що він пише: «Діти, там, де я живу, не буває зими. Розкажіть мені про зиму. Я буду дуже радий». Щось ще є у великому конверті. Що це? (Хтось з дітей виймає кольорові конвертики і знаходять в кожному карточку з запитанням). У кожному конвертику Чомучка про щось запитує. Хочете відповісти на його запитання?.. Подумайте і намагайтесь відповідати коротко, але так, щоб Чомучка все зрозумів». Далі логопед виймає із конвертиків одну за одною картки і читає запитання.

Наприклад: Що таке зима? З якого місяця починається зима? Які звірі живуть взимку в лісі? Які птахи відлітають і які залишаються? Як люди готуються до зими? Яку роботу вони виконують? Як ви граєте взимку? Які взимку бувають свята? І т.д. Діти відповідають на ці запитання.

Отже, проаналізована нами система роботи з розвитку зв'язного мовлення дітей із ЗНМ в ігровій діяльності, є актуальною і має місце на часі. Вихованці з великим бажанням відгукуються на пропозиції брати участь в іграх де можна фантазувати. На успішність навчання впливає не тільки зміст пропонованого матеріалу, але і форма подачі, що здатна викликати зацікавленість і пізнавальну активність дітей. Особливу увагу слід приділяти емоційному комфорту дитини в процесі пізнавальної діяльності. Позитивне підкріплення успіхів і досягнень дітей, емоційне невербальне спілкування дорослого з дітьми – такий фон, на якому має будуватися освітньо-виховний процес.

Література

1. Андрусишина Л. Є. Розвиток довільної пам'яті у старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна.* 2012. Вип. 19(1). С. 302-310
2. Бартенева Л. І. Потенціальна готовність старших дошкільників з порушеним мовленнєвим розвитком до оволодіння писемним мовленням. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови.* 2014. Вип. 5. С. 73-82.
3. Волкова, Л. С. Шаховской С. Н.. Логопедия. Москва: ВЛАДОС, 1999. 680с.

4. Калуська, Л., Чекан О. Казкова розмовляночка за малюнками: посібник для роботи з дітьми 5-го року життя та дітьми з особливими освітніми потребами за опорними малюнками. Тернопіль : Мандрівець, 2020. 32 с.

УДК 373.2.011.3-056.2/3:37.015.31:796.11(043.2)

ЧЕКАН О. І., ЛУКАЧИНА Л. В., ЧУБИРКО К. Я.

Мукачівський державний університет

НАУКОВІ ПІДХОДИ ЩОДО РОЗВИТКУ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДИТИНИ-ДОШКІЛЬНИКА, ЩО МАЄ ООП

Протягом всього дошкільного дитинства гра становить важливу умову розвитку психіки й особистості дитини. Від того, як дорослий організує цей перший вид діяльності дитини залежить успішність формування особистості дитини. Тому глибокі знання психологічних закономірностей ігрової діяльності – важлива складова професійної підготовки вихователя дошкільного закладу.

Потреби дитини у грі різні дослідники пояснювали по-різному. Так, теорія Шиллера-Спенсера розглядала основою потреби у грі «надлишок сил» дитини, її природне прагнення до активності. Гра як відпочинок з метою відновлення фізичних сил дитини постає у теорії Лацаруса. Відомий дослідник гри Карл Гросс звертав увагу на біологічну доцільність гри як засобу тренування органів та функцій й підготовки їх до майбутньої неігрової діяльності [2].

Специфічною особливістю гри є її процесуальність. Дослідники розглядають її і як атрибут гри (К. Бюлер, Я. Басов), і як характеристику ігрового мотиву, який «полягає не у результаті дії, а у самому процесі» [3]. Водночас процесуальністю відзначаються і пізнавальна мотивація, і спонукання до творчості. З цього випливає, що ігрова, пізнавальна й творча мотивація мають спільну основу, а саме - суб'єктивну цінність процесу діяльності. У дошкільному віці гра у різноманітних формах виступає основою відкриття дитиною процесуальності як узагальненої характеристики діяльності, що містить «свій мотив немовби у собі» (О. М. Леонтьєв).

Протягом дошкільного дитинства дитина оволодіває такими різновидами гри, як предметно-маніпулятивна (1-3 роки), сюжетно-рольова (3-7 років), конструктивна, будівельна, дидактична, рухлива, гра з правилами.

Предметно-маніпулятивна й сюжетно-рольова ігри виступають у відповідних вікових періодах провідними.

Етапи розвитку ігрової діяльності в ранньому дитинстві досліджено у працях психологів Ф.А. Фрадкіної, Н.Н. Палагіної, В.О. Зворигіної, С.Л. Новосолової, Н.Я. Михайленко та ін.

Протягом раннього віку ускладнюються сюжети ігор за такими ознаками, як кількість персонажів, різноманітність ситуацій. Якщо у перших предметно-маніпулятивних іграх діє один персонаж у певній ситуації, а схема гри неодноразово повторюється (кілька разів дівчинка зачісує ляльку), то наприкінці раннього віку в іграх дітей бере участь кілька персонажів, які діють у послідовних різноманітних ситуаціях — відбувається розгортання сюжету. В

іграх намічаються зв'язки між персонажами, проте вони слабо узгоджені і задаються їх включенням у спільну ситуацію. Як відзначає Г.А. Урунтаєва, тут можливі три варіанти дій. Перший передбачає два персонажі, один з яких - об'єкт дії іншого, наприклад перукар і клієнт. Другий складається з самостійних дій, включених у спільну для персонажів ситуацію: машиніст і пасажири. В третьому персонажі обмінюються діями: покупець вибирає товар, а продавець зважує. До кінця 3 р. спостерігаються сюжети, в яких разом з набором дій задані і деякі відносини між персонажами. Наприклад, відносини керівництва і підпорядкування в грі «дитячий садок», коли вихователь веде заняття, а діти слухають. Або поєднання керівництва і підпорядкування з рівноправним обміном діями, коли в цій же грі зображаються відносини між вихователем і батьками дітей [4].

Аналізуючи наукові підходи щодо розвитку ігрової діяльності у дитини-дошкільника, що має ООП, хочемо більше уваги зацентувати особливості дітей з ООП.

Отже, особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту. Наявність особливих освітніх потреб визначає Інклюзивно-ресурсний центр після проведення комплексної оцінки розвитку дитини.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція: наказ № 33 від 12.01.2021 р. МОН України. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_povu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 17.11.2021).
2. Виготський Л. С. Проблема розумової відсталості дітей з ООП. Москва, 1956. С. 453-480.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ: Рад. школа, 1973. 145 с.
4. Ушинський К. Д. Мельничук О. С. Людина як предмет виховання. *Історія педагогіки України*. Кіровоград, 1998. С. 121–153.

УДК 37.011.3-056.2/.3:159.954/.955(043.2)

ЧЕКАН О. І., МАРКУСЬ Ю. М., МАТЬОЛА І. В.
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ З ООП

Основний контингент допоміжної школи становлять діти із ООП, оскільки рівень їхнього розвитку, за умови проведення корекційної роботи, дозволяє їм оволодіти певним освітнім рівнем і нескладними професійними навичками.

Найбільш несформованими (у порівнянні з нормальними однолітками) у дітей з ООП виявляються вищі психічні процеси (мислення, мовлення, пам'ять), хоча й інші (увага, сприймання, відчуття) – можуть бути недорозвиненими [1].

Пізнавальна діяльність дітей з ООП і дітей з нормальним інтелектом ґрунтується на однакових законах теорії пізнання. Але психічна діяльність дітей з ООП характеризується особливостями, які відрізняються від її нормальних

однolitків [4]. У дітей з ушкодженою нервовою системою відчуття і сприймання формується уповільнено із великою кількістю особливостей та недоліків.

Відчуття та сприймання – перша сходинка пізнання навколишнього світу, яка важлива на всіх етапах життєдіяльності.

Уповільненість темпу сприймання поєднується із значним звуженням обсягу сприймання. Дослідження М.М. Нудельмана показало, що в одному і тому ж міському пейзажі, побаченому у вікно діти з ООП бачили менше предметів ніж діти з нормальним інтелектом. Це дає підстави І.М. Соловійову говорити про те, що багатопредметна ділянка дійсності виявляється для дітей з ООП мало предметною. Ця слабкість обзору пояснюється особливостями руху погляду. Те, що нормальні діти бачать відразу, діти з ООП – послідовно, стверджує І.М. Соловійов. Діти з ООП погано розрізняють подібні предмети. Так, наприклад, за даними О.М. Кудрявцевої вихованці в класі допоміжної школи плутають білку з кішкою, годинник з компасом, тощо [2].

Діти з ООП в першу чергу помічають знайомі об'єкти серед незнайомих. Найбільш виразною особливістю сприймання розумово дітей з ООП є їх інактивність. Дивлячись на будь-який предмет, вони не прагнуть роздивитися його в деталях, розібратися в його властивостях; вони задовольняються загальним впізнаванням предмета. Про інактивний характер сприймання свідчить невміння дітей з ООП вдивлятися, шукати та знаходити будь-які об'єкти, вибірково розглядати якусь частину оточуючого світу, відволікатись від непотрібних у даний момент яскравих та привабливих сторін об'єкту сприймання [3].

Поєднання таких двох особливостей сприймання, як обмеженість обсягу та сповільненість його темпу, значною мірою визначає своєрідність цього процесу у дітей з ООП. Ця своєрідність полягає в тому, що діти з ООП дуже погано відображають зв'язки та співвідношення між об'єктами, що сприймаються. Малий обсяг сприймання заважає дитині бачити водночас кілька об'єктів, вона їх бачить послідовно, дитина не бачить зв'язку між ними [1].

Своєрідність сприймання дітей з ООП великою мірою зумовлюється бідністю їх минулого досвіду. І навпаки, бідність минулого досвіду дітей з ООП пов'язана з недостатністю самого процесу сприймання [2].

У дітей з ООП, особливо у тих, які тільки починають навчатися, розвиток мимовільного сприймання переважає над розвитком довільного. Спочатку діти з ООП не вміють при сприйманні керуватися поставленими завданнями, вони легко відволікаються від нього і гублять при цьому об'єкт сприймання.

Процес сприймання дітей з ООП значно розвивається під впливом навчання і виховання. За даними К.І. Вересотської з віком темп зорового сприймання вихованців стає швидшим. Також, з віком покращується гострота зору, повнота оглядання, специфічне впізнавання, впізнавання предметів пред'явлених у незвичному ракурсі [3].

Отже, розвиток відчуттів та сприймання може відбуватись спонтанно завдяки поступовому відновленню вищої нервової діяльності. Завдяки цьому стають більш рухливими та сильними нервові процеси, прискорюється, темп та

точність відчуттів та сприймань. Розвиток відчуттів та сприймань може здійснюватись під впливом формування вищих нервових функцій.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція(sad) наказ № 33 від 12.01.2021 р. МОН України. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 17.11.2021).
2. Виготський Л. С. Проблема розумової відсталості дітей з ООП Москва, 1956, С. 453-480.
3. Ушинський К. Д. Мельничук О. С. Людина як предмет виховання. *Історія педагогіки України*. Кіровоград, 1998. С. 121–153.

УДК 373.2 (477) (09):001.8

ЧЕРЕПАНЯ М.Т.
Мукачівський державний університет

СОЦІАЛЬНІ ІНСТИТУЦІЇ ЗАКАРПАТТЯ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Перед угорським урядом на початку ХХ століття постала проблема, пов'язана з особливою увагою щодо вирішення питання створення спеціальних закладів, які б могли не тільки забезпечити повне утримання дітей-сиріт і дітей, які потребували спеціального догляду, але й забезпечити їх повноцінний розвиток, освіту і виховання, для чого були прийняті два важливі закони – Закон VIII «Про державні дитячі притулки» (1901 р.) [1] та Закон XXI «Про дітей, які досягли 7-річного віку та потребують державної допомоги» (1901 р.) [2]. У Законі VIII «Про державні дитячі притулки» визначено, що суб'єктами, які підпадають під його дію, є діти, що офіційно вважаються покинутими та яким не виповнилося 7 років. Так, у § 1 зазначається, що для цієї категорії дітей необхідно відкрити державні центри по догляду за дитиною (дитячі притулки) як у м. Будапешт, так і в інших регіонах країни. Зокрема, «державні дитячі заклади в інших регіонах держави, – зазначається в документі, – можуть створюватися за умови наявності там дитячих установ і спроможності місцевих громад забезпечити належним чином їх життєдіяльність» [1, §1]. У державних дитячих притулках можуть перебувати лише діти хворі, слаборозвинені, а також такі, які потребують особливого догляду та медичного обслуговування; інші – влаштовуються поза такими закладами [1, § 2]. Адже, дітей-сиріт держава намагалася за наявності родичів або близьких осіб передати найперше в сімейні форми виховання. На початку ХХ століття на угорській території Австро-Угорської імперії функціонувало 17 державних дитячих притулків. Причому вони діяли як на внутрішніх угорських територіях (9 притулків), так і на прилягаючих до імперії землях (8 притулків) [3, с. 159]. Закарпатські землі саме належали до прилягаючих, і, відповідно, тут функціонував державний дитячий притулок з центром у м. Мукачеві. Регіональні державні дитячі притулки підпорядковувалися центральному державному дитячому притулку в м. Будапешт. У 1904 р. розпочалося будівництво Надьсевлюшського дитячого будинку (тут: тепер м. Виноградів – М.Ч.). Слід зазначити, що заклад відповідав

передбаченими Законами VIII та XXI (1901 р.) вимогам. На час відкриття закладу до нього приймали дітей-сиріт з Угочанської та Мараморошської жуп (тут: адміністративні одиниці, які на сьогоднішній день належать Закарпаттю – М.Ч.) і Сату-Марської жупи (тут: адміністративна одиниця сучасної Румунії – М.Ч.). У 1908 р. дітей-сиріт із закладу передали до дитячих притулків у Мукачеві, а також до Дебрецена і Надь Варада (тут: міста сучасної Угорщини – М.Ч.), натомість всі будівлі були передані Національній лізі охорони дітей, яке відкрило тут заклад інтернатного типу для «морально покажених» дітей – хлопців віком від 12 до 21 року. Зокрема, для забезпечення освітніх та виховних цілей при закладі була відкрита народна (початкова) школа та промислова школа, в якій навчали вихованців столярному, взуттєвому, кравецькому ремеслу та лозоплетінню (кошикарство). Згодом була відкрита Ужгородська школа для глухонімих за сприяння шкільних інспекторів Шандора Гідоші та Йозефа Бенке, які впродовж 1901-1904 рр. вели перемовини з Угорським урядом та владою м. Ужгорода щодо виділення приміщення для створення школи для дітей з вадами слуху. Уперше на навчання в 1904 р. поступило 13 школярів, що перебували на повному державному забезпеченні. А вже в 1913-1914 навчальному році в школі навчалось 86 дітей. У підсумковому звіті Мукачівського державного дитячого будинку за 1918 р. ми отримуємо наступні показники щодо вихованців, кількість яких становить 2013 осіб, з них: у 22 дитячих поселеннях перебувало 1761 вихованців, у центральному інтернаті в м. Мукачево – 72 вихованців, поза інтернатними закладами – 180 дітей. Окрім того, у закладі для глухонімих в м. Ужгороді перебувало 19 дітей, а у закладі для сліпих у м. Мукачеві – 86 дітей [4, арк. 1, 4]. Окрім дитячих будинків/притулків у Підкарпатській Русі (тут: закарпатські землі за часів входження до Чехословацької республіки утворювали окрему адміністративну одиницю – М.Ч.) також діяли й інші заклади інтернатного типу, серед яких: спеціальні школи (для дітей з вадами психічного та фізичного розвитку, школи для сліпих, для глухих, для калік); допоміжні школи для відстаючих дітей; інтернати при закладах освіти (горожанських школах, гімназіях, семінаріях тощо) [5, с. 15]. З боку Чехословацького уряду приділялася увага й щодо можливостей створення дитячих притулків (поселень) з урахуванням національної приналежності дітей, адже виховання в рідному культурному середовищі сприяло кращій соціалізації вихованців. Про це свідчать листи від директора-головного лікаря Мукачівського державного дитячого будинку до Реферату соціальної опіки з приводу відкриття нових дитячих будинків для дітей-русинів у м. Хуст і м. Рахів (лист № 3036/25 від 03.06.1925 р), адже «найбільш численними в Підкарпатській Русі є русини, тому й створення дитячих будинків для дітей цієї народності є вельми необхідним», зазначається у листі [6, арк. 36].

У 1939-1944 рр., коли закарпатські землі знову опинилися в складі Угорщини, спостерігається згортання педагогічної практики інтернатної освіти, поширення впливу на розвиток релігійних та громадських організацій, фоном для чого слугували початок Другої світової війни та поглиблення економічної та демографічної криз.

Література

1. Törvénycikkaz állami gyermekmenhelyekről: évi VIII 1901. URL: <http://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=90100008>. (дата звернення: 29.03.2022).
2. Törvénycikk a közsegélyre szoruló 7 éven felüli gyermekek gondozásáról: évi XXI 1901. URL: <http://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=90100002>. (дата звернення: 29.03.2022).
3. Révai Nagy lexikona. Az Ismeretek Enciklopédiája. Huszon egy kötetben. IX kötet. Budapest, Révai testvérek irodalmi in tétzet részvény társaság, 1913. 810 old.
4. Мукачівський державний дитячий будинок, 1919 р. Положення Мукачівського дитячого будинку. ДАЗО. Ф. 1489. Оп.1. Спр.32. Арк. 1-13.
5. Pešina J. Školtvi na Podkarpatské Rusi v pritomnosti. Praha: Statni nakladatelstvo v Praze, 1933. 51 str.
6. Реферат Соціальної Опіки Підкарпатської Русі, м. Ужгород, 1923-1925 рр. Листування з Мукачівським державним чехословацьким дитячим будинком, опікунськими управліннями і Крайовим жандармським командуванням про перебування дітей у опікунів і передачу дітей з дитбудинку матері. ДАЗО. Ф. 37. Оп. 1. Спр. 256. Арк. 1-71.

УДК [373.2.091.33-027.22:792]:37.015.31:7:78-053.4

ЧЕРЕПАНЯ Н.І., МАТЕНЬКО Д.
Мукачівський державний університет

ТЕАТРАЛІЗОВАНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗДО ЯК ЗАСІБ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ

Н.А. Метлов писав: «Музичні ігри-казки займають велике місце у житті дитячого садка. Вони мають величезний виховний вплив на дітей, сприяють розвитку художнього смаку, співочих навичок, викликають радісні емоції, сприяють розвитку рухової сфери, творчої активності».

Дошкільний вік – один із найбільш відповідальних періодів у житті кожної людини. Основи здоров'я, гармонійного розумового, морального та фізичного розвитку дитини закладаються саме в ці роки. Формується особистість людини. Дитина інтенсивно зростає та розвивається в період від трьох до семи років.

Дуже важливо з раннього дитинства долучати маленьку дитину до рідної культури, театру, живопису, літератури, музики. Чим раніше це почати, тим більших результатів можна досягти. Захопити дітей мистецтвом, навчити їх розуміти прекрасно - головна мета музичного керівника та вихователя ЗДО.

Найпоширеніший вид дитячої творчості, що тісно пов'язаний із музичним розвитком дітей, - музично-театралізована діяльність. У цій діяльності діти стають учасниками різних подій з життя людей, тварин, рослин, вчаться помічати добрі та погані вчинки, виявляють допитливість, стають більш товариськими, вчаться чітко формулювати та викладати свої думки.

Відбувається збагачення музичними враженнями, пробуджується творча активність, цілеспрямованість, усидчивість. Формується емоційна чуйність на музику, музично-слухове уявлення, почуття ритму, координації руху, пластична виразність і музичність. Музика викликає радісні емоції, розвиває пам'ять, мовлення, естетичний смак дітей, сприяє становленню дитини, прояву творчої ініціативи, формує поважне ставлення один до одного.

Дітям подобається самим обігравати пісні, розігрувати дії казок, знайомі літературні сюжети. Діти будь-якого віку люблять грати, гра – частина їхнього життя. При цьому вони дуже люблять на когось чи щось перетворюватися. Маленькі діти – чудові актори: варто комусь із них надіти хоча б частину якогось костюма, як вона одразу входить у образ.

Музично-театралізована діяльність вчить дітей бути творчими особами, здатними сприйняти новизни, уміння імпровізувати. Театрально-творча діяльність дітей, безумовно, не з'явиться сама собою. У цьому велику роль відіграє педагог, вміло спрямовує цей процес.

Основна мета вихователя при організації театралізованої діяльності - це не обмежуватися сценарною, режисерською, постановочною роботою з дітьми-акторами, а через усі види діяльності сприяти формуванню у дітей творчого початку.

При цьому вихователеві самому необхідно вміти виразно читати, розповідати, дивитися і бачити, слухати та чути, бути готовим до будь-якого перетворення, тобто володіти основами акторської майстерності та навичками режисури. Одна з головних умов - емоційне ставлення дорослого до всього, що відбувається, щирість і непідробленість почуттів. Інтонація голосу педагога - зразок для наслідування. Тому, перш ніж запропонувати дітям якесь завдання, слід неодноразово вправлятися самому.

Педагог повинен суворо стежити за тим, щоб своєю акторською активністю та розкутістю не придушити боязкої дитини, не перетворити її лише на глядача. Не можна допускати, щоб діти боялися вийти на сцену, боялися помилитися. Неприпустимо розподіл на «артистів» і «глядачів», тобто на тих, що постійно виступають і постійно залишаються дивитися, як «грають» інші.

У зміст занять повинні бути включені:

- перегляд лялькових спектаклів та бесіди щодо них;
- ігри-драматизації;
- вправи для соціально-емоційного розвитку дітей;
- вправи на дикцію (артикуляційна гімнастика);
- завдання для розвитку мовної інтонаційної виразності;
- ігри-перетворення («вчися володіти своїм тілом»), образні вправи;
- ритмічні хвилини (логоритміка);
- пальчиковий ігротренінг для розвитку моторики рук;
- вправи на розвиток виразної міміки, елементи пантоміми;
- театральні етюди.

Основний закон дитячої творчості полягає в тому, що цінність його слід бачити не в результаті, не в продукті творчості, а важливо те, що вони створюють, творять, вправляються в творчій уяві та її втіленні.

Театр – це чарівний світ. Він дає уроки краси, моралі та моральності. А чим вони багатші, тим успішнішим є розвиток духовного світу дітей. Діти чекають на кожне заняття з нетерпінням, займаються з бажанням і радістю, що, безсумнівно, сприяє розкриттю їхніх творчих проявів.

Література

- 1.Афонькіна Ю.А. Психолого-педагогічне супроводження в ДНЗ розвиток дитини раннього віку: методичний посібник. М.: АРКТІ, 2010.
- 2.Біла А.Є. Пальчикові ігри для розвитку мови дошкільнят: посібник для батьків та педагогів. М.: АСТ, 2002.
- 3.Лютова Є., Моніна Р. Тренінг спілкування з дитиною. СПб., 2005.
- 4.Мухіна В. Дитяча психологія: підручник для пед. інститутів. М.: Просвітництво, 1985.

УДК [37.064:373.24:316.362]:37.015.311:17.022.1:316.612

ЧЕРЕПАНЯ Н.І., ЧЕХ Н.
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-МОРАЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СПІВПРАЦІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І СІМ'Ї

Соціально-моральне виховання дітей починається з перших років життя і ґрунтується на формуванні позитивних якостей особистості. Безперервний процес інтеграції дитини на соціальне середовище відбувається через оволодіння соціальними нормами, правилами, цінностями, знаннями, навичками, дозволяє йому бути успішним у суспільстві.

У процесі спілкування у закладах дошкільної освіти дитина виявляє свій характер, формує соціально-моральні якості, позиціонує себе як громадянин. Важливою складовою соціально-морального виховання дошкільнят є спілкування та комунікаційні зв'язки між дітьми. Постійна взаємодія, обмін знаннями та досвідом допомагають дітям встановлювати суспільні зв'язки, активно розвиватися та формувати позитивні навички життя у суспільстві. Успішне здійснення такої роботи неможливе без участі сім'ї, адже, перебуваючи з дитиною з моменту народження, батьки є в її житті першими та головними вихователями.

Перед більшістю дитячих садків сьогодні стоїть пріоритетне завдання – включити батьків у педагогічну взаємодію, при цьому не заохочувати прийняття батьками позиції споживача до освітніх послуг, а допомогти їм стати своїй дитині справжнім другом та авторитетним наставником. Виступаючи помічником у спілкуванні між батьками та дітьми, заклад дошкільної освіти створює атмосферу творчого спілкування, взаєморозуміння та підтримки.

Здебільшого сучасні батьки – люди обізнані та грамотні, вони добре знають, як виховувати своїх дітей. Тому позиція повчання та простої пропаганди сьогодні навряд чи дасть позитивні результати. Ефективніше буде створення атмосфери взаємодопомоги та підтримки сім'ї у складних педагогічних ситуаціях. Використання різноманітних форм організації спільної діяльності за інтересами в умовах дитячого садка та будинку дозволяє наблизити батьків до виховно-освітнього процесу.

Широкий спектр традиційних та сучасних, у тому числі дистанційних, форм взаємодії з батьками у педагогічній практиці закладів дошкільної освіти дозволяє вибудувати цілу систему роботи у цьому напрямку. Дитячий садок

сьогодні перебуває в режимі розвитку, а не просто функціонування, являє собою мобільну систему, яка має швидко реагувати на зміни соціального складу батьків, їх освітні потреби та виховні запити.

Однією з форм організації роботи у цьому напрямі є створення на основі муніципального закладу дошкільної освіти дитячо-батьківських об'єднань. Клуб чи творча вітальня стають місцем зустрічі педагогів, вихованців та їхніх батьків. Клуб – це особливий простір для спільної творчої діяльності дорослих та дітей, для спілкування та взаємодії, обміну досвідом сімейного виховання, знаннями, традиціями, прийнятими в сім'ї. Вітальня для творчих, креативних дітей та батьків знайомить з культурними, історичними, національними особливостями народів, що проживають на території краю. Діяльність дитячо-батьківських творчих об'єднань спрямована на освоєння загальнолюдських цінностей у вигляді прилучення до народної культури, має широкий спектр етнопедагогічних форм виховання.

У дошкільнят відбувається накопичення знань та вражень про рідний край, про людей, народи, формуються етичні, пізнавальні та естетичні уявлення, розширюється коло інтересів, потреб та мотивацій дітей. Таким чином, культурно-історичне середовище, що оточує людину з дитинства, є основою для формування її моральних якостей та сприяє успішній соціалізації у суспільстві. Очікування батьків від спілкування з дитсадком виправдовують себе повною мірою. Результатом багатогранної роботи стають підвищення компетенції батьків у питаннях виховання та посилення їх активної позиції у питаннях співпраці сім'ї та закладу дошкільної освіти а також створення методичної, психологічної допомоги та довірчої атмосфери взаємодії ЗДО та батьків вихованців, що відбивається на добробуті дитини.

Проте навіть ідеально побудована модель взаємодії дитячого садка з сім'єю залишиться «моделлю на папері», якщо вихователь не виробить собі конкретних форм коректного поводження з батьками. Позитивний настрій на спілкування є тим самим міцним фундаментом, на якому будується вся робота дитсадка з батьками. Щоденна, доброзичлива взаємодія педагогів із батьками означає значно більше, ніж окремих добре проведених заходів.

Сучасний заклад дошкільної освіти та сім'я повинні прагнути до створення єдиного простору успішного розвитку дитини. Включена взаємодія та спільна діяльність дітей та батьків створюють оптимальні умови для соціалізації дитини та розвитку моральних якостей особистості. Розкриття потенціалу учасників освітнього процесу можливе, і це залежить від грамотно організованого виховного простору закладу дошкільної освіти.

Література

1. Актуальні проблеми досліджень сучасної сім'ї в Україні. *Український соціум*. 2004. № 2 (4). С.80-84.
2. Бондарчук О.І. Сім'я як осередок соціалізації дитини. *Проблеми соціальної захищеності дітей в ринкових умовах*. К.: АЛД, 1998. 95с.
3. Антонова Т., Волкова Е. Проблеми та пошук сучасних форм співпраці педагогів дитячого садка з сім'єю дитини. *Дошкільне виховання*. 1998. № 6. С. 66.

**АКТУАЛІЗАЦІЯ РЕТРОДОСВІДУ ПРИСВОЄННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
ВЧИТЕЛЯМ ПОЧАТКОВИХ ШКІЛ НА ЗАКАРПАТТІ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – 40-І РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)**

Реалізації основних вимог сучасного суспільства та потреб у вдосконаленні освіти сприятиме об'єктивний історико-системний аналіз ретродосвіду національної освіти, що розширить можливості визначення перспектив реформування української освіти в контексті єдиного європейського освітнього простору. Вагомого значення набуває історико-регіональний вимір вивчення досвіду діяльності освітніх установ, зокрема Закарпаття, де в силу історичних обставин, крім напрацьованих власних здобутків, були реалізовані європейські освітні моделі. Впродовж досліджуваного періоду територія сучасного Закарпаття входила до складу різних держав Австро-Угорської монархії (1867–1919), Чехословацької Республіки (1919–1938), Угорщини (1939–1944 рр.), кожна з яких реалізувала свою державну політику в сфері освіти та шкільництва.

Різні аспекти проблеми становлення та розвитку освіти Закарпаття були предметом наукових розвідок: В. Гомонная, І. Гранчака, Д. Данилюка, В. Задорожного, А. Ігната, М. Кляп, М. Кухти, П.-Р. Магочія, Г. Розлуцької, В. Росула, П. Стрічика, М. Талапканича, Ч. Фединець, В. Химинця, В. Худанича, О. Фізеші та ін. Проте особливості системи підготовки вчителів початкових шкіл та підвищення їх педагогічної кваліфікації в умовах зміни державної влади та територіальної приналежності закарпатських земель (друга половина ХІХ – 40-і роки ХХ століття) залишаються актуальними для сьогодення та потребують подальшого вивчення.

У досліджуваній нами період на території сучасного Закарпаття підготовку вчителів здійснювали три заклади педагогічної освіти: Ужгородська греко-католицька півце-учительська семінарія (заснована 1793), Ужгородська греко-католицька жіноча учительська семінарія (заснована 1902) і Мукачівська державна учительська семінарія (заснована 1914).

Ще у 1868 р. парламент Угорщини прийняв освітній закон, який увійшов в історію як Закон XXXVIII або як Закон Йозефа Етвеша (угор.: Eötvös József) – міністра релігії та народної освіти Угорщини. Закон забезпечив проведення реформування системи освіти, зокрема, у зв'язку зі створенням учительських семінарій, увів категорію кваліфікованих вчителів, які покликані були фахово вирішувати питання навчання і виховання молоді у народних школах. Закон передбачав необхідність проходження педагогічної інтернатури після завершення теоретичного курсу навчання в учительській семінарії. Сьогодні це питання набуває особливої актуальності, адже педагогічній інтернатурі присвячена стаття 23 Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020) [1]. Про необхідність проходження педагогічної інтернатури зазначається також і в Професійному стандарті за професіями «Вчитель початкових класів

закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (2020 р.) [2]. На виконання статті 23 Закону України «Про повну загальну середню освіту», Міністерство освіти та науки України затвердило Положення про педагогічну інтернатуру. Згідно Положення, інтерном вважають особу, яку «призначено вперше на посаду педагогічного працівника», а програма педагогічної інтернатури передбачає «комплекс заходів щодо забезпечення формування та / або розвитку компетентностей, рівня педагогічної майстерності, що укладається педагогом-наставником спільно з інтерном та затверджується наказом керівника закладу освіти» [3]. Також у документі визначено основні завдання, на виконання яких спрямована організація педагогічної інтернатури.

Слід зауважити, що у досліджуваній нами період прийнято ряд нормативних актів, які були спрямовані на підвищення професійної підготовки вчителів початкових шкіл та їх педагогічної кваліфікації: A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter folyó évi 10998. sz. alatt kiadott szabályrendelete, az állami elemi és polgári-iskolai tanító és tanítónő-képezdek igazgatása tárgyában / Положення про організацію освітнього процесу в державних початкових та горожанських учительських семінаріях (1877), Képesítő-vizsgálati szabályzat a m. kir. állami elemi népiskolai tanító- és tanítónőképző-intézetek számára / Положення про організацію підсумкової атестації в державних початкових педагогічних закладах (1914), Розпорядження шкільного відділу Цивільної управи Підкарпатської Русі «О зложеню испытов учительскоѣ способности» від 18 серпня 1923 за № 19.378, 1938. évi XIV. törvénycikk a tanítóképzésről / Закон XIV «Про професійну підготовку вчителів» (1938) та ін.

Звичайно, що в досліджуваних хронологічних межах у діяльності вчительських семінарій на Закарпатті, педагогічна інтернатура не вирішувала такий широкий спектр завдань, як сьогодні, проте без успішного її проходження здобувач освіти не міг претендувати на одержання кваліфікації вчителя початкової школи. Тобто, педагогічна інтернатура уже на той час була складовою освітнього процесу в закладах педагогічної освіти Закарпаття, натомість сьогодні вона виконує функції професійної адаптації молодого фахівця початкової школи.

Література

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
2. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 р. № 2736. URL : <https://www.me.gov.ua/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv>
3. Положення про педагогічну інтернатуру: затв. наказом МОН України від 25 жовтня 2021 р. № 1128. URL : http://www.drs.gov.ua/wp-content/uploads/2021/12/dokument-6145_4_19-21.pdf

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ КЕРІВНИКОМ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Ефективність управлінської діяльності значною мірою залежить від уміння керівника розв'язувати нестандартні завдання та проблеми. Управлінське рішення приймається керуючою системою для цілеспрямованого впливу на керовану систему, який забезпечує отримання відповідних результатів для досягнення визначеної мети. Здатність і уміння правильно ухвалювати рішення становлять компетентність керівника будь-якого рівня управління [1, с.20].

Управлінське рішення є організаційною відповіддю на певну проблему, що схвалюється шляхом вибору конкретного курсу дій на основі сприйняття цілей, завдань, інструментів їх досягнення та вибору дій за наявних умов. Воно тісно пов'язане з функціями управління і виступає засобом невинного впливу суб'єкта на об'єкт. Рішення являється ланцюговим механізмом з-поміж двох підсистем і задає параметри діяльності керівництву, забезпечивши програмами необхідних дій. Програми мають специфіку процедур, стандартів і норм, які спрямовані на реалізацію таких принципів як: ефективність, своєчасність, оптимальність, конкретність, обґрунтованість. На їх основі необхідно прийняти управлінські рішення задля досягнення результатів в умовах, що склалися. У момент використання засобів в сприятливих умовах визначаються послідовність і способи дій. Таким чином, мета одержує конкретику в рішенні, яку потім переміщує в площину практичної реалізації на основі знання обставин, способу дій і умов. Різноманітність завдань і цілей управлінської діяльності створюють варіативність їх типів.

Управлінські рішення виступають певним наслідком управлінської діяльності керівника закладу та результатом обміркованих намірів, які спрямовані на втілення мети управління. Методи педагогічного менеджменту трансформуються в рішення ланками прямої взаємодії, надходячи з керуючої системи в керовану та здійснюючи конкретний вплив забезпечення виконання очікуваних результатів. Прийняття ефективного управлінського рішення можливе завдяки аналізу певних проблем і процесів освітньої діяльності з орієнтованою позицією на стратегічні мотиви та інтереси освітньої установи. Для реалізації таких завдань керівник приймає загальні положення та визначає відповідальність між колективом, який згідно з посадовими обов'язками може приймати дані рішення при необхідності розподілу управлінської діяльності. Такий підхід найдоцільніше використовувати щодо загальних рішень. Специфіка управлінської діяльності закладів освіти пов'язана з постійним виконанням обов'язкових рішень у складі колективу, що вимагає підпорядкуванню певних функцій і постійному узгодженню дій із загальними цілями. Вона обумовлена багатьма елементами технічних засобів, інформації та людей, тому збалансоване введення в дію всіх компонентів управління набирає ефективності та раціональності цілісного процесу [2].

На сучасному етапі розвитку керівнику закладу освіти необхідно працювати в період реорганізації управлінської діяльності та функціональних обов'язків, які пов'язані з різноманітними умовами розвитку країни і збільшенням умінь в сфері менеджменту освіти. Суб'єкту управлінського впливу необхідно по-новому структурувати практичні та наукові знання з теорії управління [3]. Спеціальні комунікативні навички допомагають чітко сформулювати завдання, вирішити конфліктні ситуації, ефективно проводити ділові переговори. Тому професійна культура виступає важливим чинником управлінської діяльності керівника освітнього закладу. Під час оцінки рішень він намагається спрогнозувати результат, але через ряд певних чинників і зовнішніх змін, інколи, це неможливо. Тому важливим компонентом у прийнятті управлінського рішення є визначення ймовірності його можливої реалізації відповідно до конкретних намірів. Шанси на ефективну реалізацію збільшуються в тому випадку, коли до процесу його прийняття залучене певне коло працівників закладу освіти, а також приведення в дію всього процесу управління, в тому числі організуючої та мотивуючої функцій.

Реалізація управлінських рішень керівником закладу освіти слугує основним критерієм управлінської діяльності, що являє собою алгоритм дій поетапної роботи для досягнення ефективних результатів. Він виступає певним інструментом впливу на підлеглих і виконує роль прямої ланки зв'язку керівника закладу і співробітників [4].

Таким чином, управлінські рішення у закладах освіти виступають основними компонентами управлінської діяльності, які спрямовані на вирішення певних освітніх завдань та проблем шляхом визначення найефективнішого алгоритму дій для реалізації встановлених завдань.

Література

1. Мала Н.Т. Управлінські рішення: класифікація та процес прийняття. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку»*. Львів: Видавництво «Львівська політехніка». 2007. № 605. С. 20-24.
2. Stubler E. *Founders. Innovators in education*. Edmonton: University of Alberta Press. 2019.
3. Shvardak M. Modern technologies of management of educational establishments. *International Scientific Journal "Education and Science"*. 2018. 24(1). 227-230.
4. Shvardak M., Bozhynskyi N., Bozhynskyi B., Kondratenko N., & Marchenko H. Features of Management Decisions by the Head of an Educational Institution, Their Assessment in the Conditions of Crisis. *Journal of Higher Education Theory and Practice*. 2021. 21(14). 127-135.

УДК 37(477)

ШВАРДАК М. В., ГИЧКА Т. І.
Мукачівський державний університет

ЯКІСТЬ ОСВІТИ: СУТЬ ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ

Освіта, як і будь-яка послуга, повинна відповідати актуальним потребам суспільства. Сьогодні в процесі реформування є важливо наблизити українську освіту до європейських стандартів: збагатити передовим міжнародним освітнім

досвідом, удосконалити структуру, забезпечити висококваліфікованими педагогічними кадрами і по завершенню навчання отримати всебічно та гармонійно розвинену особистість, яка здатна успішно самореалізуватися в суспільстві. Це все характеризується таким поняттям як «якість освіти».

Міжнародна організація зі стандартизації ІСО визначає якість як «сукупність характеристик об'єкта, що належать до його здатності задовольняти встановлені та передбачувані потреби» [1]. Якість є найголовнішою проблемою у всіх сферах нашої життєдіяльності, адже саме якісна освіта **розвиває емоційний інтелект та** допомагає сформувати навички, які потенційно приводять людство до професійного успіху.

Станом на сьогодні є різні підходи до трактування поняття «якість освіти», тому і нема однозначності. Наприклад, батьки під цим терміном розуміють рівень навченості своїх дітей, їх всебічний розвиток та вміння використовувати набуті знання в житті; вчителі – оволодіння учнями ключовими компетентностями, здобуття призових місць на олімпіадах різних рівнів та сучасне матеріально-технічне забезпечення в освітніх закладах; учні – цікавість навчання, високі бали при складанні ЗНО і вступ випускників до найрейтинговіших університетів; роботодавці – здатність застосовувати знання, вміння та навички на практиці [2].

Відповідно до закону України «Про освіту» (2017 р.) якість освіти визначається як «комплекс характеристик освітнього процесу, що визначають послідовне та практично ефективне формування компетентності та професійної свідомості. Це певний рівень знань і вмінь, розумового, фізичного й морального розвитку, якого досягли випускники освітнього закладу відповідно до запланованих цілей навчання і виховання» [3].

Опираючись на вищесказані слова, слід зазначити, що досягненню такого рівня якості освіти сприяє систематичний моніторинг діяльності освітнього процесу. Оцінка якості освіти в освітніх закладах є однією з педагогічних проблем, адже якість оцінюється не тільки за кінцевим результатом навчання, а й безпосередньо за процесом та умовами досягнення цього результату.

Згідно з цим в Україні встановлено порядок проведення моніторингу. Для його забезпечення розроблені спеціальні механізми, критерії, заходи, правила, процедури проведення, які допомагають оцінити стан рівня освіти.

Для оцінювання якості освіти є важливий комплексний аналіз системи освіти, як якості освіти в цілому, так і її складників окремо. Основними чинниками, за якими оцінюється якість освіти є взаємодія учасників освітнього процесу, кваліфікація педагогічних працівників, ефективне управління закладом освіти і освітнє середовище. Ці чинники залежать від мети та змісту освіти, методів, організації і технологій. Чим детальніше буде сформована оцінка вищеперерахованих характеристик, тим більш успішним буде управління якістю освіти. На продукування характеристик якості освіти потрібно впливати, а значить ними необхідно керувати. Керівник, який готовий керувати освітнім процесом, адаптовуючись до викликів суспільства – це запорука високої якості освіти.

Доречно зауважити, що за дотримання якості освітньої діяльності закладів освіти на території відповідної області відповідають територіальні органи, які надають рекомендації щодо кращої внутрішньої системи забезпечення якості освіти та проводять інституційний аудит, який є зовнішньою перевіркою закладів освіти на дотримання вимог у сфері освіти.

Інституційні аудити проводяться в закладах освіти не більше одного разу на 10 років. Позаплановий аудит може проходити з ініціативи засновника закладу освіти, його директора, або через підтверджені низькі результати зовнішнього незалежного оцінювання якості освіти.

За результатами аудиту школа отримує висновок про якість освітньої діяльності та управлінських процесів, рекомендації щодо вдосконалення внутрішньої системи забезпечення якості освіти та назву рівня на якому наразі перебуває школа: високому, достатньому, рівні, що вимагає покращення та низькому [4].

На закінчення варто зазначити, що важливим у процесі забезпечення якості освіти є розуміння та ставлення до цього процесу безпосередніх виконавців – освітян. Саме від них залежить і ефективність процесу реформування освіти, що його, практично третє десятиріччя, переживає освітня галузь. Тому з метою підвищення якості освіти доречно продовжувати створювати низку професійних платформ, щоб забезпечити надавачів освітніх послуг якісними знаннями та професійними навичками, які будуть сприяти всебічному розвитку сучасної особистості.

Література

1. Системи управління якістю. Основні положення та словник. ДСТУ ISO 9000-2001 (ISO 9000-2000, IDT), 2001. Київ: Держстандарт України.

2. Що думають про якість роботи школи і якість освіти директори шкіл, учні, їхні батьки та освітні експерти: Бриф за результатами дослідження. 2021. 20 с. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/SHHo_dumayut_yakist_ოსვiti_brief_education_quality_2020.pdf (дата звернення: 28.04.2022).

3. Про освіту: Закон України від 16.07.2019 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 26.04.2022)

4. Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 09.01.2019 № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19> (дата звернення: 02.05.2022).

УДК 82-051:929(043.2)

ШКРІБА С.

Мукачівський державний університет

СТЕЖКАМИ ДИТИНСТВА ІВАНА ЮЩУКА

Іван Пилипович Ющук був однією із найдіяльніших і найяскравіших постатей українського мовознавства й педагогіки другої половини ХХ – перших десятиліть ХХІ століття. Він був видатним лінгвістом, професором, автором понад тридцяти підручників і посібників з української мови, низки ґрунтовних наукових досліджень, перекладачем. І. Ющук був удостоєний громадського

звання «Хранитель мови». Усе своє життя видатний науковець присвятив рідній мові й педагогічній діяльності, його внесок у царину українського мовознавства й педагогіки цінний і надзвичайно важливий.

Цю знакову постать подарувала Україні та світові Волинська земля. Саме тут, на мальовничому Поліссі, народився й зростав майбутній учений. Саме тут відбувся важливий перший етап його становлення як особистості.

І. Ющук народився фактично 3 жовтня 1932 року (записаний як народжений у 1933 році) в селі Черників (тепер – Чорників) Володимир-Волинського району Волинської області в сім'ї Пилипа Філатовича й Лукерії Кирилівни Ющуків. Батьки майбутнього вченого були дуже працьовитими людьми. В одному зі своїх інтерв'ю мовознавець згадував: «Тато постійно ходив на заробітки, найбільше – на цукроварню..., мама пильнувала господарство, і разом вони обробляли свої дві десятини землі» [3, с. 6].

Одним із найбільш пам'ятних днів для майбутнього ученого був той, коли він уперше переступив шкільний поріг. «До школи було іти десь зо три кілометри... Батько купив мені дерев'яний наплічник і я поклав туди зошити, олівець. Коли ж почалася Друга світова війна, то школа не працювала», – згадував Іван Ющук [5, с. 1]. Незважаючи на вимушено перерваний навчальний процес, малий Іван не припиняв учитися самостійно. Він багато читав; книжки брав у бібліотеці «Просвіти», яка знаходилася в рідному селі.

Коли І. Ющук було дев'ять років, трапилася одна з тих подій, що найбільше вразила його. Дитячу душу сколихнули жахіття війни. Ці страшні спогади мовознавець пам'ятав упродовж усього свого життя. «Ранок 22 червня 1941 року. Тато в місті, у лікарні, йому щойно зробили операцію. А наше село на тодішньому радянсько-німецькому кордоні – над Західним Бугом. Через кілька годин повз нас посунули німецькі машини, танки... У небі з'явився радянський літак... Нараз літак спалахнув, з нього вистрибнув льотчик, а парашут над ним загорівся... Як сьогодні бачу» [4, с. 634].

Спочатку І. Ющук навчався в рідному селі, згодом – у сусідньому, Лудині, що було за п'ять кілометрів. У 1948 році він розпочав навчання в Устилузькій середній школі. Навчався І. Ющук дуже добре. Він був наполегливим, стараним й ерудованим учнем. У 1950 році в газеті «Устилузька правда» Дмитром Куровським, який був учителем І. Ющука, була надрукована невеличка стаття «Успіхи перші, радісні». У ній зазначалося: «Добре написали письмову роботу з літератури і дев'ятикласники. На «п'ять» – Іван Ющук ... «П'ять» з алгебри одержав також Іван Ющук» [2]. Атестат про повну середню освіту майбутній мовознавець отримав 30 червня 1951 року. У переліку документа було зазначено шістнадцять навчальних предметів, з яких чотири було відзначено оцінкою «добре», а дванадцять – «відмінно» [1, арк. 1].

Отже, дитинство відіграло важливу роль у формуванні І. Ющука як високоінтелектуальної та творчої особистості. Саме в цей період закладалися підвалини його моральних принципів і життєвих пріоритетів. Середовище, в якому народився і зростав майбутній мовознавець, позитивно вплинуло на його становлення як педагога. Працелюбність, наполегливість, старанність і високий

рівень ерудиції стали фундаментальними рисами в характері майбутнього лінгводидактика. Добрий приклад батьків, мальовнича природа рідного Полісся, цікавість до літератури позитивно вплинули на майбутнього науковця. Вони розвинули любов до рідного українського слова, назавжди закарбували в душі І. Ющука зразки гуманістичних форм поведінки й стали правильним дороговказом у майбутнє життя.

Література

1. Атестат І. Ющука про повну загальну середню освіту. № 215017. 30.06. 1951. Архів Львівського національного ун-ту ім. І. Франка. Арх.115. 2 арк. Оригінал. Машинопис.
2. Куровський Д. М. Успіхи перші, радісні. *Устилузька правда* (фрагмент газети). 1950. № 43 (464). Особистий архів І Ющука. Зберігається в родині науковця.
3. Павличко Д. В. Іван Ющук. *Літературна Україна*. 2018. № 45–46. С. 6–7.
4. Павличко Д. В. Спогади. У 6 томах. Том 5. К.: Ярославів Вал, 2019. 712 с.
5. Ющук І. П. Ющук Іван Пилипович: інтерв'ю з І. Ющуком. *Спадщина України*. 09.10. 2018. С. 1–9. URL: <https://spadshina.com/programs/tvortsi-respubliki-ukrayini.100-rokiv-derzhavnosti/ushchuk-ivan-pilipovich/>. (дата звернення: 03.05.2022).

УДК 373.3.091.3

ШУТІЙ М.В., КУЗЬМА-КАЧУРМ.І.
Мукачівський державний університет

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Організація проблемного навчання сприяє створенню сприятливих умов для формування таких якостей особистості, як пізнавальний інтерес, розумова активність і самостійність. Проблема – складне питання, що потребує розв'язання, це суперечність, усвідомлення якої учнями зумовлює виникнення у них потреби відкривати нові знання, способи, умови виконання дії і спонукає до діяльності [1, с. 72].

Значний внесок у розвиток теорії та методики проблемного навчання зробили такі вчені у галузі педагогіки і психології: А. Алексюк, Н. Буринська, С. Максименко, Л. Момот, В. Паламарчук, О. Пометун, А. Сиротенко, О. Стадник та ін. Вони обґрунтовували проблемність у навчанні та дидактичні основи формування мислення учнів, розглядали питання проблемного підходу до навчання, розробляли творчорозвивальні технології та започаткували проблемно-пошукові методи у процесі викладання навчальних предметів.

У дидактиці проблеми класифікують за галуззю і місцем виникнення, за роллю в пізнавальному процесі, за способом їх вирішення. За галуззю і місцем виникнення Є. Ковалевська розрізняє такі навчальні проблеми [2]:

- 1) предметні (виникають в межах одного предмета і розв'язуються засобами і методами цього предмета);
- 2) міжпредметні (виникають у навчальному процесі в результаті міжпредметних зв'язків і зв'язку навчання з життям; вирішуються методами різних предметів);

3) урочні (умовно їх можна назвати навчальними, виникають безпосередньо під час заняття; вирішуються колективно або індивідуально під керівництвом викладача);

4) позаурочні (виникають у процесі виконання домашніх завдань, у позакласній роботі, в життєвому досвіді студентів; вирішуються переважно індивідуально, в окремих випадках – у групі, в колективі).

Водночас, А. Матюшкін залежно від ролі в навчальному процесі проблеми поділяє на [3]:

1) основні (на початку заняття викладач ставить основну проблему (тему), яка активізує пізнавальну діяльність здобувачів щодо всього матеріалу заняття. Нерідко це єдина проблема, розв'язання якої забезпечує успішне вивчення всієї теми);

2) допоміжні (основна проблема інколи непосильна для самостійного розв'язання, тому викладач ділить матеріал на частини і ставить допоміжні проблеми. Це дає змогу не лише поетапно вирішувати проблему, а й формує самостійність).

Щодо способів розв'язання науковці виділяють такі проблеми [4]:

1) фронтальна – проблема, яку ставлять перед усією групою здобувачів і вирішують зусиллями всіх;

2) групова – вирішується окремою групою. Групи можуть розв'язувати одну загальну або кожна свою окрему проблему;

3) індивідуальна – проблема, яку ставить сам здобувач або викладач, але, як правило, вирішує самостійно.

В організації проблемного навчання велике значення має підбір методів. Інтерес викликають методи проблемного навчання, які запропонував М. Махмутов, в основі них лежить спосіб подання навчального матеріалу і ступінь активності учнів. Це шість методів: метод монологічного викладу, метод міркування, діалогічний метод викладу, евристичний метод навчання, дослідницький метод і метод програмованих завдань [5].

Монологічний метод – це незначна зміна традиційного методу навчання. Він використовується для того, щоб передати значний обсяг інформації, а сам навчальний матеріал при цьому не змінюється. Форма викладу – розповідь, лекція.

Метод міркування – до монологу учителя додаються елементи міркування. Вчитель, визначаючи наявність проблемних ситуацій, показує, як висувалися різні гіпотези при вивченні тієї чи іншої проблеми. Педагог, користуючись цим методом, демонструє історичний і логічний шлях наукового пізнання, «примушуючи учнів стежити за діалектичним рухом думки до істини». Форма викладу – бесіда, лекція.

Діалогічний метод за своєю структурою подібний до методу міркувань, проте передбачає побудову запитань. Замість питань, на які вчитель самостійно дає відповіді, задаються інформаційні питання, і до обговорення активно залучаються учні. Учні беруть участь у постановці проблеми, висувають припущення, намагаються самостійно довести свої гіпотези, створюється для

учнів можливість реалізувати свою пошукову активність, за рахунок чого підвищується їх мотивація, успішніше засвоюються знання. Основні форми викладання – пошукова бесіда, розповідь.

Евристичний метод навчання полягає в тому, що навчальний матеріал, маючи ту ж послідовність, що і в діалогічному методі, розділяється на окремі елементи, в яких учитель додатково ставить пізнавальні завдання, які вирішуються безпосередньо учнями. Навчальний процес здійснюється під керівництвом педагога: вчитель ставить проблеми, які слід вирішити, констатує правильність тих чи інших висновків, які вже на подальших етапах є підставою для самостійної діяльності учнів. Формою реалізації даного методу є поєднання евристичної бесіди з вирішенням проблемних задач.

При застосуванні *дослідницького методу* дії учнів набувають більш самостійного характеру, вони додатково навчаються не тільки вирішувати проблему, а й стають здатними її виділити, усвідомити, сформулювати, що є більш цінним для розвитку особи і формування наукового підходу мислення. Форма реалізації – досліди, експерименти, моделювання.

Метод програмованих дій або програмованих завдань. Використовуючи даний метод, педагог здійснює розробку цілої системи програмованих завдань, в якій кожне завдання складається з окремих елементів. Ці елементи містять частину досліджуваного матеріалу або певний напрям, у рамках якого учень самостійно ставить і вирішує відповідні проблеми, регулює проблемні ситуації. Після вивчення одного елементу учень, зробивши самостійно відповідні висновки, переходить до наступного, причому доступність наступного етапу визначається правильністю висновків, зроблених на попередньому.

Таким чином, застосування методів проблемного навчання сприятиме розвитку високої самостійності здобувачів початкової освіти, формуванню в них пізнавального інтересу або особистісної мотивації; розвиток розумових здібностей.

Література

1. Кузьма-Качур М.І. Проблема ситуація як умова активізації розумової діяльності на уроках природознавства. *Наука майбутнього: збірник наукових праць студентів, аспірантів та молодих вчених*. Мукачево: РВВ МДУ, 2018. Вип. 2(2). С. 71 – 75.

2. Ковалевская Е. У. Генезис і сучасний стан проблемного навчання: UR: <https://www.dissercat.com/content/genezis-i-sovremennoe-sostoyanie-problemnogo-obucheniya-obshchepedagogicheskii-analiz-primen>

3. Матюшкин А. М. Проблемні ситуації у мисленні і навчанні UR: http://ni.biz.ua/18/18_6/18_6283_a-m-matyushkin-teoreticheskie-voprosi-problemnogo-obucheniya.html

4. Бутиріна М.В. Аналіз особливостей впровадження проблемно-орієнтованого навчання на заняттях з дисциплін охорони праці та безпеки життєдіяльності. *Молодий вчений*. 2017. № 9. С. 315-319.

5. Махмутов М. И. Организация проблемного обучения в школе. М.: Просвещение, 1977. С. 211.

РОЗДІЛ 2

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТРАЄКТОРІЇ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

УДК [159.9:37.018.43]:355.01(043.2)

БАРЧІЙ М.С., ВОРОНОВА О.Ю.
Мукачівський державний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Дистанційне навчання стало одним із найважливіших елементів професійної освіти сучасного світу, що зумовлено не тільки реаліями карантину, а й бурхливим розвитком інформаційно-комунікаційних технологій та прагненням зробити максимально доступною для всіх верств населення освіти будь-якого рівня.

Дистанційне навчання визначають, як технологію, що базується на принципах відкритого навчання, широко використовує комп'ютерні навчальні програми різного призначення та сучасні телекомунікації для забезпечення навчального матеріалу та спілкування.

Переваги дистанційної освіти полягають в першу чергу в тому, що вона дозволяє реалізувати в навчанні принципи доступності (подолання фізичних обмежень людини, розширення аудиторії здобувачів), забезпечує індивідуальну спрямованість навчання та індивідуальний темп навчання, сприяє розвитку інформаційної культури та цифрової компетентності, навичок роботи з сучасними засобами інформатизації і телекомунікації.

Досліджуючи психологічні особливості даної форми навчання, Л.В. Ткачук зазначає, що важливою умовою ефективності дистанційної освіти виступає готовність здобувача навчатися самостійно [2]. Високому рівню готовності до самостійної учбової діяльності відповідає високий рівень розвитку у здобувача внутрішніх мотивів (пізнавальні мотиви, мотиви саморозвитку в межах оволодіння професією), в той час як низькому рівню готовності до самостійної освіти виступає домінування у здобувача мотивів зовнішніх (необхідність здати сесію, отримати диплом, страх бути виключеним, не отримати стипендію тощо). Також на готовність до самостійної учбової діяльності впливає наявність таких психологічних проблем, як відсутність досвіду самостійної роботи, недостатня волева саморегуляція, схильність підпадати під вплив групи, звичка до зовнішнього стимулювання навчальної діяльності.

Розділяємо думку дослідників М. Смульсон, Ю. Машбиць та М. Жалдак, що формування готовності до дистанційного навчання передбачає цілеспрямовану організацію розробки для суб'єкта навчання проєкту власних змін: усвідомлення того, які саме зміни він прагне здобути в результаті навчання, та які дії мають бути здійснені ним в цьому напрямку. За наявності у здобувача такого проєкту автори вважають готовність до дистанційного навчання

сформованою. Водночас вони зауважують, що такий проєкт в процесі втілення може змінюватися, тому формування готовності до дистанційного навчання є не одномоментним, а плинним процесом, який починається до навчання, та має скінчитися тільки разом з ним. Тоді мова може йти вже не про формування, а про підтримання готовності на певному рівні [1].

Джерелом психологічного дискомфорту для студентів за результатами дослідження М. Смульсон, Ю. Машбиць та М. Жалдак також є суб'єктивне відчуття відірваності студента не лише від педагога, а й від одногрупників. Опосередкованість контакту технічними засобами має свої недоліки: часові затримки в процесі інтеракції, асинхронність комунікації, відсутність розуміння, як люди реагують на ваші коментарі – все це створює напруження, посилює почуття ізольованості від своєї референтної групи, самотності, що часто призводить до фрустрації і навіть відчуження. Це, у свою чергу, створює несприятливе середовище для ефективного навчання [1].

Почуття ізольованості і самотності є однією з головних причин високого рівня відсіву студентів у дистанційному навчанні, який досягає іноді 70 % [3]. За результатами багатьох досліджень зарубіжних учених ця емоційна проблема є однією з основних причин, чому значна частина студентів припиняє свою участь у дистанційному навчальному курсі.

Ще однією проблемою організації дистанційної форми навчання в сучасних умовах виступає те, що ефективність дистанційного навчання безпосередньо залежить від багатьох параметрів: технічна організація процесу; компетентність супроводжуючого персоналу як зі сторони педагога, так і зі сторони здобувача; необхідність отримання знань (основна умов) і, очевидно, технічна, педагогічна і каузальна підготовленість тих викладачів, які здійснюють безпосередню підготовку зі здобувачами. Це повинні бути педагоги з універсальною підготовкою, які володіють сучасними педагогічними та інформаційними технологіями, психологічною готовністю до роботи зі слухачами у новій навчально-пізнавальній мережі інтернет, впевнені в необхідності своєї діяльності [3].

Важливим завданням для викладачів під час дистанційного навчання стає цілеспрямоване створення безпечного психологічного середовища, яке б було джерелом почуття комфорту для студентів, було також підґрунтям для високих показників успішності. Це можливе завдяки створенню віртуальної спільноти, місця у цифровому просторі, де здобувачі можуть обмінюватись інформацією, думками, виконувати групові форми роботи, формуючи тим самим взаємовідносини і відчуття приналежності до групи.

Врахування психологічних аспектів у побудові індивідуалізованого процесу дистанційного навчання у веб - середовищі є актуальним і важливим психолого - педагогічним завданням закладів вищої освіти, вирішення якого здатне підвищувати самостійність і особистісну відповідальність, ефективність та результативність освітнього процесу.

Література

1. Дистанційне навчання: психологічні засади : монографія / М. Л. Смульсон, Ю.І. Машбиць, М. І. Жалдак [та ін.] ; за ред. М. Л. Смульсон. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. 240 с.
2. Ткачук Л. В. Психологічні особливості дистанційного навчання як перспективної освітньої технології. [Електронний ресурс]. Режим доступу:http://www.zippo.net.ua/data/files/KafPsihol/NavchRobota/lvtkachuk_02.pdf
3. Екстрене дистанційне навчання в Україні: Монографія / За ред. В.М. Кухаренка, В.В. Бондаренка – Харків: Вид-во КП «Міська друкарня», 2020. – 409 с.

УДК 378:373.2.011.3-051

БОБИРЄВА О.С.
Мукачівський державний університет

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ, ЗМІСТОВИЙ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ РІВЕНЬ РОЗРОБКИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Нині, як показує аналіз наукової літератури [1; 2; 3], Серед ефективних чинників формування творчої особистості майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти (ЗДО), який володітиме належним рівнем фахової компетентності, особливе місце займають інтерактивні технології. Науковці одноставні у тому, що у психолого-педагогічному контексті інтерактивні технології націлені на те, щоб навчити майбутнього фахівця усвідомлювати мотиви своєї професійної діяльності та дають можливість цілеспрямовано формувати цілі й передбачати її найближчі результати. Наші дослідження дають можливість констатувати, що до найперспективніших видів інтерактивних технологій за ігровою методикою належать предметні, сюжетні, рольові, ділові, імітаційні, драматизаційні ігри. При використанні цих технологій в освітньому процесі закладів вищої освіти (ЗВО) у майбутніх вихователів формується внутрішнє усвідомлення мотивів фахової діяльності, посилюється критичне ставлення до прийнятих норм і стереотипів, підтримується інтерес до самостійного пошуку інноваційних шляхів реалізації професійних обов'язків й стимулюється бажання до самовдосконалення фахової компетентності. З огляду на наведені аргументи, вважаємо за доцільне зупинитися на характеристиці розробки інтерактивних технологій з позицій концептуального, змістовного та процесуального рівнів.

Так, концептуальний рівень розробки інтерактивної технології пов'язаний із осмисленням ролі ігрової діяльності в освітньому процесі сучасної дошкільної установи та виявленням її можливостей у формуванні творчої особистості дошкільника. Отже, сучасний вихователь має ще під час навчання у ЗВО оволодіти найбільш перспективними засобами розвитку творчих здібностей дошкільників. Для вирішення цієї проблеми необхідно вдосконалювати професійну підготовку майбутніх вихователів на основі пошуку таких шляхів та засобів, які забезпечують творчий розвиток його професійної спрямованої особистості та формують здатність до творчого ставлення до майбутньої

професійної діяльності. Таким чином, з огляду вагомості концептуального рівня, інтерактивні технології забезпечують інтенсивний розвиток кожного учасника ігрової дії, сприяють його збагаченню новими знаннями, вміннями й навичками. Отже, з позицій концептуального рівня інтерактивні технології розглядаються як спосіб формування та розширення професійних орієнтирів майбутніх вихователів які оволоділи належним рівнем фахової компетентності.

Змістовий рівень розробки інтерактивної технології передбачає розгляд їх як ефективних методів професійної підготовки майбутніх вихователів. Освітній процес реалізується у формі педагогічних ігор, які характеризуються навчально-пізнавальною спрямованістю та мають чітко поставлену мету і відповідний результат, що спрямований на формування фахової компетентності. Таким чином, інтерактивне освоєння майбутньої професійної діяльності через інтеракції гри сприяє системному й цілісному усвідомленню майбутньої професії, що виступає фактором формування фахової компетентності вихователя. Інтерактивним технологіям, у змістовому контексті, притаманні наступні складові: цілісність імітації професійної сфери, що визначаються типом професійної діяльності; проблемність професійної підготовки; ґрунтовне методологічне, технологічне та психологічне забезпечення. На змістовому рівні реалізуються такі завдання: 1) дидактичні (формування пізнавального інтересу; розширення кругозору; вдосконалення практичних умінь та навичок, необхідних у практичній діяльності вихователя); 2) виховні (виховання самостійності; формування моральних, естетичних та світоглядних установок; розвиток співробітництва, комунікабельності, толерантності); 3) розвиваючі (поглиблення мотивації; розвиток уваги, пам'яті, мислення; формування умінь порівнювати, зіставляти, аналізувати наслідки власної діяльності); 4) соціалізаційні (адаптація до умов дошкільної установи; набуття навичок самоконтролю та саморегуляції; навчання навичок поведінки в системі багатоаспектної міжособистісної та фахової взаємодії у ЗДО.

Процесуальний рівень розробки інтерактивної технології, насамперед, пов'язаний з описом техніки гри, виявленням логіки послідовних кроків та сукупності взаємопов'язаних дій всіх учасників. Як доводить І. Романюк [4], інтерактивна технологія включає три блоки: 1) підготовчий, 2) розробку конкретного виду гри, 3) реалізацію гри в освітньому процесі. Таким чином, інтерактивна технологія у процесуальній площині дозволяє вирішити цілий спектр та особистісно значущих завдань, які мають вагомий вплив на формування фахової компетентності майбутніх вихователів.

Таким чином, перевага інтерактивних технологій як засобу формування фахової компетентності як базової основи особистості майбутнього вихователя полягає у тому, що їх використання дозволяє здійснювати діалогічність, запроваджувати діяльнісно-творчий характер взаємодії, реалізовувати спрямованість на підтримку індивідуального розвитку особистості майбутнього вихователя під час професійної підготовки у ЗВО. Усе це дозволяє розглядати інтерактивні технології як дієвий фактор організації освітнього процесу та як засіб професійного та особистісного становлення майбутнього вихователя.

Література

1. Мельник В. В. Інтерація в освітньому процесі: технологія організації // *Управління школою*. 2006. № 13. С. 15–34.
2. Мельничук І. М. Інтерактивне навчання у системі педагогічних технологій вищої школи. *Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України*: зб. статей за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. (18-20 вересня 2008 р., Ялта). Ялта : РВВ КГУ, 2008. Ч. 2. С. 15–19.
3. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. К. : Видавничий Дім «Слово», 2004. 616 с.
4. Романюк І. М. Використання ігрових технологій у вищій школі. *Вісник Національного університету оборони України*. Зб-к. наук. праць. К. : НУОУ, 2013. Вип. 6 (37). С. 131–136.

УДК 159.942:005.336.2:37.011.3-057.87

БРЕЦКО І. І., ВАРГА В. С., БУЧМЕЙ І. І.
Мукачівський державний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

У сучасній психології особливої актуальності набуває дослідження питання щодо розвитку поняття «емоційна компетентність». Доцільність вивчення даного феномену зумовлена значенням емоцій в житті сучасної людини, оскільки вони супроводжують будь-які прояви її активності.

У визначенні емоційної компетентності психолог І. М. Андрєєва ключовим вважає термін «здібність», який є також структурованим компонентом емоційної компетентності. Результатом високої емоційної компетентності є здібність керувати власними емоціями [1].

Емоційна компетентність включає властивості особистості: чуйність, врівноваженість, рефлексію, тривогу, емпатію, толерантність. Вона є важливим чинником професійного становлення майбутніх фахівців. Встановлено, що високий рівень саме емоційної компетентності є передумовою успіху в професіях, пов'язаних з інтенсивною взаємодією з іншими людьми. Таким чином, вона, передбачає цілісний та прогресивний розвиток емоційної сфери особистості і представляє собою набір знань, вмінь та навичок, які дозволяють адекватно діяти на основі обробки всієї емоційної інформації. Емоційна компетентність збагачує досвід особистості, сприяє швидкому аналізу емоціогенних ситуацій.

На сучасному етапі найбільшої актуальності набуває проблема емоційної компетентності студентської молоді. Сучасний фахівець на високому професійному рівні має володіти певними компетентностями.

Емоційна компетентність включає особистісні властивості фахівця: чуйність, врівноваженість, рефлексію, тривогу, емпатію, толерантність тощо. Вона є важливим чинником професійного становлення майбутніх фахівців. Встановлено, що високий рівень саме емоційної компетентності є передумовою успіху в професіях, пов'язаних з інтенсивною взаємодією з іншими людьми [4].

Як свідчить практика, емоційна складова відіграє важливу роль у здобутті професії, і від компетентності часто залежить успішність майбутньої професійної діяльності.

В емоційній компетентності виділяють декілька складових: усвідомлення своїх емоцій, уміння визначити, яку емоцію відчуваєш в даний момент, визначити, з яких базових емоцій складається складна емоція; уміння управляти власними емоціями, визначати джерело і причину їх виникнення, ступінь корисності, змінювати інтенсивність емоцій, замінювати їх на інші; усвідомлення емоцій інших людей, визначення емоційних станів за вербальними і невербальними ознаками; управління емоціями інших людей, цілеспрямована дія на їх емоції; а також адекватне вираження емоцій (рефлексія, емпатія, саморегуляція, експресивність) [2].

Таким чином, емоційна компетентність, передбачає цілісний та прогресивний розвиток емоційної сфери особистості і представляє собою набір знань, вмінь та навичок, які дозволяють адекватно діяти на основі обробки всієї емоційної інформації. Емоційна компетентність збагачує досвід особистості, сприяє швидкому аналізу емоціогенних ситуацій.

До сфери емоційних компетентностей особистості фахівця, його професійно значущих властивостей належать також і захопленість своєю справою, щирість, спокій, врівноваженість, емоційна стабільність.

У контексті досліджуваної проблематики емоційна компетентність фахівця полягає у його усвідомленій готовності до реалізації емоційних компетенцій, необхідних для ефективного здійснення професійної діяльності та вирішення соціальних завдань.

Згідно з концепцією компетентнісного підходу кожен вид професійної діяльності вимагає наявності певних компетенцій, що забезпечують ефективну реалізацію саме цієї професійної діяльності суб'єктом праці (про це ми згадували вище). У контексті досліджуваної проблематики емоційна компетентність фахівця полягає у його усвідомленій готовності до реалізації емоційних компетенцій, необхідних для ефективного здійснення професійної діяльності та вирішення соціальних завдань [3].

Отже, щоб стати справжнім професіоналом, бути емоційно компетентним, потрібно опанувати даними компетенціями. Це підтверджує думку про те, що емоційний компонент є важливим у навчально-виховному процесі і необхідним для професійної підготовки майбутніх фахівців.

Література

1. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект: исследование феномена / И.М. Андреева // Вопросы психологии. – 2006. – №3. – С. 78 – 86
2. Антонова Н. О. Взаємозв'язок психологічної та професійної зрілості студентів ВНЗ / Н. О. Антонова // Актуальні проблеми психології: зб-к наук. пр. – Том 8. Психологічна теорія і технологія навчання. – 2010. – Вип. 7. – С. 6 –20.
3. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду / М.С. Головань // Вища освіта України. – 2008. – № 3. – С. 23 – 30.
4. Компетентність саморозвитку фахівця: педагогічні засади формування у вищій школі / О. О. Біла, Т. Р. Гуменникова, Я. В. Кічук та ін. – Ізмаїл: ШДГУ, 2007. – 236 с.

ХАРАКТЕРИСТИКА РІВНІВ ЗАГАЛЬНОГО НЕДОРОЗВИНЕННЯ МОВЛЕННЯ

Загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ) – складне мовленнєве порушення, при якому у дитини з нормальним слухом та інтелектом порушуються усі компоненти мови: лексика, фонетика, граматики. Дослідницею Р. Левіною та співробітниками її лабораторії логопедії була розроблена класифікація проявів ЗНМ: від повної відсутності мовних засобів спілкування до розгорнутих форм зв'язного мовлення з елементами фонетико-фонематичного та лексико-граматичного недорозвинення.

I-й рівень ЗНМ характеризується такими особливостями: – активний словник у зародковому стані, він складається із звуконаслідувань, лепетних слів і лише невеликої кількості загальноживаних слів. Значення слів нестійкі, недиференційовані; – пасивний словник ширший, ніж активний, проте розуміння мовлення поза ситуацією досить обмежене; – фразове мовлення практично відсутнє; – здатність відтворювати звукову і складову структуру слова не сформована.

II-й рівень ЗНМ характеризується такими особливостями: – активний словник поширюється за рахунок іменників, дієслів, деяких (здебільшого якісних) прикметників, прислівників, але залишається ще вкрай обмеженим; – поліпшується розуміння мовлення, поширюється пасивний словник, виникає розуміння простих граматичних форм; – порушена вимова значної кількості звуків; – спостерігається грубе порушення складової будови слів, характер помилок при відтворенні складової структури слова свідчить про низький рівень фонематичних і артикуляторних можливостей, не готові до оволодіння звуковим аналізом і синтезом; – зв'язне мовлення в зародковому стані, діти користуються простими, непоширеними реченнями; – яскраво виражений експресивний аграматизм.

– розуміння мовлення в межах повсякденності; – спостерігається імпресивний аграматизм; – наявними є стійкі відхилення в засвоєнні і застосуванні граматичних законів мовлення; – спостерігається необізнаність в окремих словах і виразах, змішування смислових значень слів, близьких за значенням, неточне знання і недоречне використання багатьох слів з повсякденного побуту, переважають іменники і дієслова, мало слів, що характеризують якості, ознаки, стан предметів і дій, велика кількість помилок при використанні простих прийменників, а складні прийменники майже не використовуються; – у монологічному мовленні діти використовують здебільшого прості речення, відзначаються труднощі й повне невміння розповсюджувати речення і будувати складні речення (складносурядні і складнопідрядні); – у більшості дітей зберігаються недоліки вимовляння звуків і порушення складової будови слова; – зазначається недорозвинення всіх фонематичних процесів, що уповільнює процес оволодіння навичками звукового аналізу, синтезу та грамоти; – без спеціального корекційного навчання грамоти

виникає багато помилок специфічного характеру, що є причиною неуспішності дітей при навчанні в школі.

Багаторічне вивчення Т. Філічевою мовлення 6-7-річних дітей дозволило встановити, ще одну категорію дітей, яка виявляється за межами вище описаних рівнів і може бути визначена як IV-й рівень мовленнєвого недорозвитку – нерізко виражене недорозвинення мовлення.

У дітей з IV-м рівнем недорозвинення мовлення виявляються незначні порушення всіх його компонентів. У дітей немає яскравих порушень звуковимови є лише недоліки диференціації звуків [Р - Р'], [Л - Л'], [j], [Щ - Ч - Ш], [Т' - Ц - З - З'] та ін. і характеризується своєрідністю порушення складової структури, дитина розуміє значення слова не утримує в пам'яті фонемний образ, в результаті чого спотворення звуконаповненості в різних варіантах:

– персеверації (наполегливе повторення якого-небудь складу) «блїблїотекар» - бібліотекар; – перестановки звуків і складів «комосновт» - космонавт; – елізії (скорочення голосних при збігу); –парафазії (заміни складів) «мотокилист» - мотоциклїст; – у окремих випадках опускання складів «велопедист» - велосипедист; – додавання звуків «їгруша» - груша, та складів «вовочї»; – млява артикуляція і нечітка дикція залишають враження загальної змазаності мовлення; – помилки при вживанні: іменників зі зменшено-пестливими суфіксами, іменників із суфіксами одиничності, іменників, що характеризують емоційно-вольовий і фізичний стан об'єктів, присвійних прикметників.

Отже, загальне недорозвинення мовлення – це різні складні мовні розлади, при яких порушується формування всіх компонентів мовної системи, тобто звукової сторони (фонетики) і смислової сторони (лексики, граматики).

Література

1. Рїбцун Ю. В. Науково-методичне забезпечення реалїзації спеціальної освіти дітей із ЗНМ / Ю. В. Рїбцун // Логопед. – 2011. – № 8 (8) серпень. – С. 4–11.
2. Соботович Є., Трофименко Л. Особливості засвоєння дітьми із ЗНМ узагальненого лексичного значення слова та його понятійної співвіднесеності. – К. Дефектологія №1, 2000.
3. Трофименко Л. Новий зміст корекційного навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II-III ступенїв // Дефектологія. – 2007. – № 3. – С. 34-40.

УДК 159.9:37.011.3-052

ВАРГА В.С., БУЧМЕЙ І.І., КИСЛЯК Н.С.
Мукачївський державний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Старший шкільний вік – надзвичайно складний період психосоціального розвитку на якому відбувається перехід від несамотїйного та залежного дитинства до самотїйної та відповідальної дорослості торкається усіх аспектів життя, супроводжується внутрішніми та зовнішніми суперечностями, які знаходять своє відображення у теоретичних підходах до юнацького віку.

Особистісне самовизначення в старшому шкільному віці детерміновано рядом новоутворень: розвитком самосвідомості, що пов'язане зі здійсненням

особистісної рефлексії, інтелектуальним розвитком, становленням власної ідентичності, пошуком смислу життя, потребою встановлення індивідуалізованих стосунків зі значущими іншими, “романтизмом” (Л.І.Божович, Е.Еріксон, М.Кле, І.С.Кон, Ж.Піаже, В.А.Роменець, С.Л.Рубінштейн, Т.М.Титаренко).

На відміну від підліткового вікового етапу, в юнацькому віці особливу значущість набуває особисте майбутнє, розширюються хронологічні межі життєвої перспективи, підвищується самооцінка особистості (Дж.Л.Клінеберг, І.С.Кон). Однак створення особистістю образу майбутнього ще недостатнє для організації власного життя. Необхідною умовою є визначення цілей, вміння відбирати необхідні дії та послідовно їх реалізовувати [2].

Основним новоутворенням цього віку, за Е.Еріксоном є життєве самовизначення. Юність – це пора розвитку перспективи, планів на майбутнє, формування світосприйняття, особистісного та професійного самовизначення.

Активні пошуки свого місця в житті, плани на майбутнє на основі визначення покликання – все це створює особливу соціальну ситуацію спілкування особистості у даний віковий період. Для особистості особливої актуальності набувають фундаментальні завдання соціального та особистісного самовизначення [1].

Межа переходу від підліткового до юнацького віку дуже умовна і за різними схемами періодизації припадає на різний календарний вік. У схемі вікової періодизації онтогенезу юнацький вік було визначено як 17-21 рік для юнаків і 16-20 років для дівчат. Психологи розходяться у визначенні вікових меж юності. У західній психології взагалі переважає тенденція до об’єднання отрочтва та юності у єдиний період, що називають періодом дорослішання, змістом якого є перехід від дитинства до дорослості, а його межі можуть сягати від 12-14 до 25 років. У вітчизняній науці прийнято розглядати юність як самостійний період розвитку людини, його особистості та індивідуальності [4].

Юність розглядається як фаза переходу від залежного дитинства до самостійної і відповідальної дорослості, що, передбачає, з одного боку, завершення фізичного, зокрема статевого, дозрівання, а з іншого - досягнення соціальної зрілості [3].

Основним особистісним новоутворенням цього періоду стає психологічна готовність до самовизначення та процес формування цього новоутворення.

Відомо, що в старшому шкільному віці провідною є навчально-професійна діяльність (Д.Б.Ельконін). Вибір професії або її спеціалізації стає важливою складовою особистісного самовизначення, що відбувається внаслідок аналізу майбутньої діяльності під кутом зору її практичного використання, а також оцінки власних особистісних ресурсів (Ш.Бюлер, Л.С.Виготський).

Самовизначення – центральне питання у ранньому юнацькому віці. Усвідомлення свого місця у майбутньому, своєї життєвої перспективи Л.І.Божович вважала центральним моментом психічного та особистісного розвитку в цьому віці. Найважливіша психологічна умова для виникнення і розвитку життєвих перспектив учнів - їх ціннісні орієнтації [1].

Таким чином, дорослішання як процес соціального самовизначення є багатомірним та багатогранним. Відчуття дорослості формується не загальною, як в підлітковому віці, а як чоловіча або жіноча дорослість. Особливо інтенсивно розвивається сприймання себе як особи певної статі з характерними потребами, мотивами, ціннісними орієнтаціями, ставленням до представників протилежної статі та відповідними формами поведінки. Найяскравіше всі суперечності та труднощі дорослішання проявляються у формуванні життєвої перспективи.

Література

1. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды: в 2-х томах. - Т.1. - М.: Педагогика, 1980. -230с.
2. Божович Л.И. Этапы формирования личности в онтогенезе // Вопросы психологии. - 1978. - № 4. - С. 47-56. - С. 23-24.
3. Ильин Е. П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины/ Е.П. Ильин. - СПб.: Питер, 2002. – С. 147.
4. Петренко В.Ф. К построению духовной вертикали // Вопросы психологии. - 1996. - № 2. - С. 143-148.

УДК 613.954:613.86-053.4-042.3

ВЛАСЮК С.І., ЧЕРЕПАНА Н.І.
Мукачівський державний університет

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ПСИХОФІЗИЧНОГО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Дошкільний вік у розвитку дитини є періодом, коли закладається фундамент її здоров'я та фізичного розвитку. Однак стан здоров'я дітей в даний час далеко не відповідає ні потребам, ні потенційним можливостям розвитку в сучасному суспільстві.

Захворюваність дітей, які відвідують заклади дошкільної освіти, продовжує залишатися високою та має тенденцію до збільшення. Особливу тривогу викликають дані досліджень, які свідчать про поширення серед дошкільників різних форм ортопедичних порушень, зокрема порушень постави, які становлять близько 70% від усіх захворювань.

Здоров'я дитини залежить не тільки від ряду факторів: біологічних, екологічних, соціальних, гігієнічних, а також від характеру педагогічних впливів. Як одну з причин порушень у формуванні та збереженні здоров'я дітей дошкільного віку виділяють підвищення вимог до змісту дошкільної освіти, введення додаткових занять з навчання читання та письма, іноземних мов, та інших предметів, більш орієнтованих на шкільне навчання. Дані причини не тільки ускладнюють побудову освітнього процесу, але і можуть призвести до неприпустимої втрати здоров'я у дітей.

Розвиток дитячого організму являє собою динамічний процес морфологічної та функціональної перебудови, що реалізується генетичною програмою під впливом факторів навколишнього середовища.

Останні можуть або забезпечити оптимальний розвиток дитині, або викликати в організмі цілу низку поломок і призвести до виникнення патологічних станів. Вітчизняні, а також зарубіжні дослідники визначають поняття здоров'я як процес пристосовуваності до довкілля у виконанні біологічних та соціальних функцій. Постійні зміни, що відбуваються в організмі дитини, обумовлені процесами біологічного дозрівання та соціального формування та розвитку. Розвиток безпосередньо стикається з адаптацією, а це в свою чергу вимагає великих енергетичних витрат. Саме тому серед безлічі факторів, що впливають на стан здоров'я дітей, значне місце за інтенсивністю впливу займає розвиток природних адаптаційних здібностей дитини, характер її адаптації до дитячого колективу, що змінюються життєвими умовами. Це відповідає ще одному визначенню поняття здоров'я: «Здоров'я – це психофізичний стан людини, що характеризується відсутністю патологічних змін і функціональним резервом, достатнім для повноцінної біосоціальної адаптації та збереження фізичної та психічної працездатності в умовах природного довкілля» [1].

Таким чином, поряд з організмом матері, як першим простором дитини, ще одним основним фактором, що формує здоров'я дитини, є зовнішнє середовище, як природне середовище проживання, так і середовище в його культурологічному, перетворюючому аспекті (соціальне, біолого-екологічне, розвиваюче).

Неможливість створення ідеального навколишнього середовища для дитини, встановлення паритету між розвитком і адаптацією створюють навколо дитини так звані «дитячий простір» (В.В. Юр'єв, А.С. Симаходський, 1994; О.І. Янушанець, 1994) або «територію дитинства» (Ю.А. Гуркін, 1994). Ці терміни мають на увазі зону оптимального середовища, вихід за межі якого несе патологічну спрямованість [2]. Під виходом за межі «дитячого простору» найчастіше розуміють виникнення медико-соціальних та екологічних екстремальних ситуацій, що впливають на якість психофізичного здоров'я дітей, різновидом яких можна вважати і адаптацію до нових умов соціальної групи, з якими стикається дитина в нових для неї умовах, при вступі в дитячий колектив (дитячий садок, школа тощо), перебуваючи в ізоляції від батьків (під час літнього відпочинку, поміщення до санаторію, лікування на стаціонарі), адаптуючись до умов шкільного навчання, зміни умов виховання та освіти.

Узагальнюючи і аналізуючи фактори, що впливають на формування психофізичного здоров'я дітей дошкільного віку, можна припустити модель, яка складається з наступних груп факторів:

- вихідна індивідуально детермінована якість здоров'я;
- екологічні та біологічні фактори, що визначають зміни якості здоров'я;
- соціально та педагогічно детерміновані фактори, що впливають на якість здоров'я.

До факторів, що визначають вихідну індивідуально детерміновану якість здоров'я, відносяться такі аспекти, як спадкова схильність, перебіг вагітності у

матері, перебіг пологів, ранній натальний період, вигодовування, особливості енергетичного і пластичного обміну речовин.

Ця група факторів є умовно інваріантною, тобто вплив на неї, як сформована сукупність індивідуальних особливостей формування здоров'я не може розглядатися як основний шлях формування здоров'я. [2; 3]. Ці аспекти становлять базис, основу побудови подальшого здоров'я під впливом інших груп чинників.

Друга група включає в себе фактори, що становлять дві самостійні, але тісно взаємопов'язані групи: екологічні (що включають безпосередньо умови життя і розвитку дитини, як компонента біологічної системи) і біологічні, пов'язані з формуванням здоров'я: стан імунітету і захворюваність (гострі та хронічні захворювання), наслідки перенесених захворювань і травм, шкідливі звички, особливості харчування. Саме в межах цієї групи найбільшу ефективність мають методи та технології оздоровчої, профілактичної та лікувальної діяльності.

Третя група, соціально та педагогічно детерміновані фактори, що впливають на якість здоров'я, поєднує аспекти, пов'язані з набуттям соціального досвіду, умовами виховання та навчання, впливу культурного середовища та соціуму (сім'ї, суспільства) на формування здоров'я.

Таким чином, всі ці фактори здатні значно впливати на формування здоров'я. Відносна біологічна стійкість сучасної людини як виду аж ніяк не говорить про її незмінну сутність як явища. Вплив соціального на індивідуальний розвиток особистості як на його надбіологічну сферу, так і на низку біологічних особливостей, продовжується. Соціальна надбіологічна сфера людини виявилася здатною без генетичної еволюції забезпечити реакції людини на всілякі зміни в навколишньому середовищі.

Література

1. Бундзен П.В, Баландин В.И., Евдокимова О.М., Загранцев В.В. Современные технологии валеометрии и укрепления здоровья населения // Теория и практика физической культуры. - 1998. -№9. - С.7-11.
2. Воронцов И.М. Закономерности развития детей и методы его оценки: Учеб.-метод. пособие. - Л., 1986. - 56 с.
3. Сварковська Л. А. Чинники формування здоров'я та фізичного стану вихованців дошкільних закладів / Л. А. Сварковська // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2010. – №1(3) – С. 323–330

УДК 373.3:613/614(043.2)

ГАВРИШКО С.Г., ІЛЬКАНИЧ Н. М.
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ

Однією з умов результативності фізичного виховання школярів є їх ставлення до виконання фізичних вправ. В свою чергу, формування активного позитивного ставлення до систематичного виконання фізичних вправ можливе

лише за наявності відповідної мотивації навчальної діяльності. Вона розглядається багатьма відомими психологами та педагогами, такими як О.М. Леонт'єв, Л.І. Божович, Б. М. Шиян та іншими. Саме ними була піднята проблема щодо підвищення у дитини інтересу до навчальної діяльності, тобто формування мотиву навчання. Проаналізуємо мотиви до занять фізичними вправами у молодших школярів.

Мотивація – це процес стимулювання, необхідний для продуктивного виконання ухвалених рішень і намічених робіт, будь-якої конкретної людини або групи людей до діяльності, спрямованої на досягнення цілей [3, с.71].

Вона лежить як в основі спонукання інших людей до виконання або невиконання певних дій, так само і мотивації, яка дає можливість досягти бажаних результатів в обраній діяльності.

Мотивація навчання в молодшому шкільному віці розвивається в декількох напрямках. Звичайний інтерес до занять може вже до середини цього віку перетворитися у навчально-пізнавальні мотиви. Мотиви самоосвіти представлені поки найпростішою формою інтересом до додаткових джерел знання та епізодичним читанням додаткових книг. У першому і другому класах школярі здійснюють вольові дії головним чином за вказівкою вчителя, але вже в третьому класі набувають здатність здійснювати вольові акти керуючись власним мотивам. В цьому віці соціальні мотиви виявляються через бажанням учня отримати схвалення вчителя. Молодші школярі виявляють активність в навчанні для того, щоб бути хорошими учнями [1] та заслужити прихильність до себе дорослих, в тому числі вчителя. У молодших школярів починають формуватися мотиви до співробітництва та колективної роботи, але поки в загальному прояві. Також, в цьому віці формується цілеспрямованість у навчанні. Так, учні початкової школи навчаються розуміти і приймати цілі, які пропонує вчитель, реалізують їх протягом тривалого часу та взмозі виконувати пропоновані дії за інструкцією.

Розглядаючи мотиви до занять фізичними вправами, умовно ділять їх на загальні та конкретні. До першої групи відносяться бажання школяра виконувати взагалі будь-які фізичні вправи. До другої групи можна віднести бажання виконувати фізичні вправи з улюбленого виду спорту або певні фізичні вправи. У початкових класах майже всі учні віддають перевагу іграм та ігровим вправам: хлопчики спортивним, дівчинки рухливим. Потім інтереси диференціюються, одним подобаються більше гімнастичні вправи, іншим фізичні вправи з легкої атлетики або різноманітні вправи з силових єдиноборств [1].

Мотиви відвідування уроків фізкультури у школярів теж різні. Так, ті хто задоволений уроками ходять на них заради свого фізичного вдосконалення та зміцнення здоров'я, а ті хто не задоволений уроками фізкультури, відвідують їх заради оцінки.

Мотиви занять фізичною культурою можуть бути пов'язані з процесом діяльності і з її результатом. У першому випадку учень задовольняє потребу в руховій активності, отриманні позитивних емоцій від перемоги та суперництва. У другому випадку він може прагнути до підготовки себе до праці та службі в

армії, самовдосконалення, самовираження, самоствердження або ж задоволення духовних потреб [2].

Підставою того навіть дитина йде до школи не є пізнавальний інтерес, у нього ще не сформована навчальна потреба, його інтерес у новій соціальній ролі бути школярем. Мотив залежить від соціальної ролі учня стати людиною [4].

До школи дитина самореалізувалась в процесі ігрової діяльності. Вона вживався в статус суб'єкта, а в школі починає втрачати цей статус, тому потреба самореалізації себе як суб'єкта діяльності починає знижуватись через особливості навчальної діяльності. У традиційному навчанні виникає необхідність в особливій формі навчання, в основі якого «лежить» не пізнавальні потреби, а сама зміна суб'єкта. У традиційному навчанні, як відомо, це самоціль, в силу якого характер вчення вимагає від учня пристосовуватись, а це зовнішні мотиви потреби [5].

Оновлюючи навчальну діяльність мова йде про зміну характеру навчання, що передбачає зміну позиції учня. Сутністю цієї зміни є те, що в учня буде не тільки мотив потреба бути суб'єктом, а й з'явиться потреба – мотив змінити себе, бути кращим та розвиватися. У нього формується внутрішній мотив, і формування мотивації навчання має будуватись на основі трьох здібностей: мотивація, через потребу; мотивований, через вміння робити; необхідність, через потребу знати.

Формування цих здібностей є змістом мотивації, а отже шляхом її формування.

Література

1. Занюк С. Психология мотивации / С. Занюк. – К. : Эльга-Н, Ника-Центр, 2001. – С. 11-23.
2. Коваленко І. М. Мотивація молодших школярів до фізкультурно-оздоровчої діяльності у групах продовженого дня / І. М. Коваленко // Теорія та методика фізичного виховання. – 2011. – №3. – С.17-18.
3. Лисяк В.М. Визначення факторів, які сприяють формуванню інтересу до фізичної культури та спорту / В.Н. Лисяк // // Слобожанський науково-спортивний вісник. – Харків : ХДАФК, 2006. – №9. – С. 7-9.
4. Остапенко О. Педагогічні умови підвищення зацікавленості учнів до фізичної культури (3-4 класи) / О. Остапенко // Початкова школа. – 2011. – №1. – С.45-47.
5. Пескова Л. Позитивне ставлення учнів до фізичної культури / Л. Пескова // Відкритий урок. – 2011. – №6. – С.48-49.

УДК 378:373.3.091.12.011.3–051]:004(410) (043.5)

ГАРАПКО В. І.
Мукачівський державний університет,

РОЛЬ ГРУПОВОЇ РОБОТИ У НАВЧАННІ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ СТАРШОКЛАСНИКІВ

На думку вітчизняних та зарубіжних учених [1, 5, 6, 9], писемне мовлення як форма мислення є основоположним для академічної успішності учнів.

К.Хілланд [7] стверджує, що вміння аргументувати і синтезувати ідеї для написання правильного англійського речення є стомлюючою роботою для учнів.

Дж.С.Річардс [8] зазначає, що вміння писати як рідною, так й іноземною мовою є одним із найскладніших завдань для учнів та студентів, і не багато хто може повністю опанувати ним.

Крім того, писемне мовлення – це специфічний код мовленнєвої діяльності, кодування інформації з урахуванням графічного способу зв'язку [1, с.206]. Це продуктивний процес навчання, в якому необхідні ідеї та дані збираються перед завершенням тексту.

Інші вчені визначають, що під час групової роботи учні пишуть есе в парах або групах [6, с.256]. Кожен член групи вносить свій внесок на кожному етапі процесу написання. Це означає, що в парах або групах учні створять кращий твір, ніж коли вони працюють поодиноці. Якість кінцевого продукту буде покращено завдяки об'єднанню зусиль і сильних сторін усіх учнів у групі завдяки стратегії групового навчання писемного мовлення.

Чинна шкільна програма підкреслює, що письмо є метою і важливим засобом навчання іноземної мови [1, с.209; 2]. Спільне виконання завдань визначається теорією соціального конструктивізму, тому письмове мовлення вважається соціальним актом [9]. Людина розвивається через соціальну діяльність, тому мовний розвиток дітей розвивається через соціальну взаємодію [3]. Під час виконання завдання в групах відбувається взаємодія між вчителями та учнями та між однолітками. Л.С.Виготський стверджував, що «соціальна взаємодія передре розвитку; свідомість і пізнання є кінцевим продуктом соціалізації та соціальної поведінки» [3]. Основа групової роботи у навчанні писемного мовлення побудована на уявленні Л.С.Виготського про необхідність співпрацювати з іншими, вносячи ідеї для якісного навчання та зростання [3].

Соціальна взаємодія, як основа когнітивного розвитку в соціокультурній теорії, лежить в основі цієї статті. Основне наше переконання полягає в тому, що когнітивне зростання кожної дитини є результатом соціальної взаємодії. Ця теорія відіграє важливу роль у впливі на практику навчання письмового стомлення у класі [3].

Дж.Уільямс [9] заявив, що результати проведених ним досліджень показали, що за допомогою активації навчання письмового мовлення через групову роботу учні можуть отримати вигоду від співпраці, яка є важливим фактором покращення різних компонентів письмового, включаючи точність висловлювання граматичну та структурну відповідність.

Групова робота – це ідеальний спосіб змусити учнів думати. Коли діти знаходяться поруч із своїми однокласниками, працюючи разом, вони стикаються з процесами мислення своїх однолітків. Вони вчаться розуміти, як думають інші люди, і що їхній спосіб мислення – не єдиний шлях для дослідження навколишніх явищ. Спостерігаючи за роботою груп, було очевидно, що групова робота під час писемної практики заохочує до обміну інформацією та ідеями.

Література

1. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах. Підручник. Видання 2-е. випр. і перероб. Кол.аторів під кер.С.Ю.Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2002.328 с.

2. Навчальні програми для 10-11 класів. МОН. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення 27.04.2022)
3. Психологія людини: Л.С.Виготський та сучасна наука : зб. ст. / за ред. М.В.Папучі. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. Вип. 1. 127 с.
4. Dewi A. (2013) The Use of Picture Books in Teaching Literacy to Young Learners. S1 thesis, Universitas Pendidikan Indonesia. URL: <http://repository.upi.edu/4674/>(дата звернення 25.03.2022)
5. Arkoudis, S., & Tran, L.T. (2007). International students in Australia: Read ten thousand volumes of books and walk ten thousand miles. *Asia Pacific Journal Education*, 27(2), 157-169.
6. Barkley, E. F., Cross, K. Patricia, and Major, C. H. (2005). *Collaborative Learning Techniques: A Handbook for College Faculty*. San Francisco. Jossey-Bass. 448 p.
7. Hyland, K. (2004). Disciplinary interactions: Metadiscourse in L2 postgraduates writing. *Journal of Second Language Writing*. 13(2), 133-151.
8. Richards, J.C (2008). Second language teacher education today. *RELC Journal*, Vol. 39, 158-177.
9. Williams, J. (2012). The potential role (s) of writing in second language development. *Journal of Second Language Writing*, 21, 321–331.

УДК 37:81'373.421:811.111(043.2)=111

HERSTSOVSKA N., HUDACHEK V.
Mukachevo State University

COMPONENTS OF THE CONTENT OF LEXICAL COMPETENCE

Lexical competence is usually understood as the ability of an individual to adequately recognize by hearing and correctly formulate one's own utterances on the basis of lexical knowledge, receptive and reproductive lexical skills, taking into account linguistic, sociological and terminological features of general cultural and professional vocabulary, communication and the styles of speech. Lexical competence also presupposes providing the support for the functioning of the specified skills at the necessary level and carrying out constant self-control of lexical registration of own speech.

Thus, the famous methodist O. Shamov believes that lexical competence is based on lexical knowledge, skills, abilities, as well as personal language and speech experience, a person's ability to determine the contextual meaning of a word, compare its meaning in two languages, understand the structure of meaning and highlight specific national meaning [2].

In this study we consider lexical competence as a complex formation, which includes: motivational, cognitive, activity-practical, reflexive and behavioral components. Motivational component determines the goals and motives of studying the vocabulary, stimulates students' activity to learn a foreign language. Due to the cognitive component, knowledge about lexical units is formed, as well as the impact on the activity of their further application in practice. The activity-practical component is responsible for the ability to use and perceive lexical units in the communication process. With the help of the reflexive component we analyze the level of mastery and

correct use of studied lexical units in the language. Behavioral component involves the ability to work with lexical units independently [1].

The formation of lexical competence is proportional to the formation of students' lexical skills. In the methodology of teaching foreign languages lexical skill is defined as an automated action to choose a lexical unit adequate to the idea and its correct combination with other units in productive speech (speaking and writing) and automated perception and association with meaning in receptive speech (listening and reading) [2, p.19].

Thus, lexical competence is an integral part of foreign language communicative competence and its formation is responsible for the formation of all components of foreign language communicative competence. Lexical competence is a complex formation, which includes: motivational, cognitive, activity-practical, reflexive and behavioral components. The formation of lexical competence is proportional to the formation of students' lexical skills.

References

1. Полянiчко О.Д. Компоненти змісту лексичної компетентності майбутніх вчителів історії [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/32821/1/>
2. Шапов А.Н. Лексические навыки устной речи и чтения – основа семантической компетенции обучаемых / А.Н. Шапов // Иностранные языки в школе. – 2007. – №4. – С.18-23.

УДК 802.0:37-5

ГЛАГОЛА Є., ТЕЛИЧКО Н.
Мукачівський державний університет

КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

У процесі навчання іноземної мови учнями старшої школи набувається комунікативна компетентність – здатність правильно і доречно використовувати мову залежно від конкретної ситуації спілкування. Сам термін «комунікативна компетентність» є центральним у методиці навчання іноземних мов. Тому засадничими методами у вивченні англійської мови є такі, основою яких є міжособистісна комунікація.

Так, І. Гусленко [1, с. 19-20] характеризує основні ознаки комунікативних методів, серед яких:

- 1) основне завдання – навчити учнів розмовляти англійською мовою, якщо не на рівні носія мови, то хоча б на рівні, необхідному для подальшої роботи;
- 2) основним засобом навчання виступають ділові ігри, що моделюють реальні ситуації спілкування, найтипівіші для даного контингенту студентів;
- 3) обмежене використання рідної мови під час навчання іноземній мові;
- 4) вивчення системи мови (граматики) є переважно інтуїтивним;
- 5) лексика вивчається не ізольовано (без контексту), як у традиційній методиці, а виключно в контексті під час її застосування.

Комунікативні методи навчання мовленнєвої базуються на дотриманні п'яти принципів:

- принцип мовленнєво-розумової діяльності (забезпечує мовленнєву спрямованість навчання);
- принцип індивідуалізації (оскільки людина має своє індивідуальне ставлення до оточення, то її мовлення теж є індивідуальним);
- принцип функціональності (передбачає опору на систему мовленнєвих засобів);
- принцип ситуативності (стимулює висловлювання учнів, відтворює комунікативну реальність);
- принцип новизни (забезпечує розвиток мовленнєвих умінь) [3, с. 67].

Проаналізувавши дослідження О. Лук'янової [2, с. 174], можемо стверджувати, що рівень комунікативної компетентності учнів старшої школи підвищиться, якщо:

- навчання англійської мови в старших класах надавати когнітивно-комунікативного, функціонально-стилістичного та діяльнісного спрямування;
- застосовувати відповідні технології навчання англійської мови, що базуватиметься на оптимальному поєднанні вправ і завдань, спрямованих на підвищення комунікативної компетентності учнів;
- вдосконалювати комунікативні навички старшокласників шляхом добору оптимальних форм, методів, прийомів навчання;
- використовувати міжпредметні зв'язки з урахуванням специфіки профільного навчання в старших класах.

Варто наголосити, що комунікативний підхід і методи навчання англійської мови є сьогодні методичним стандартом. Реалізація комунікативного підходу означає, що формування англомовних мовленнєвих навичок і вмінь відбувається завдяки здійсненню учнем англомовної мовленнєвої діяльності, а процес навчання іноземної мови будується на процесі реального спілкування.

Література

1. Конспект лекцій з дисципліни «Методика навчання іноземних мов» : для студентів 5 курсу ф-ту «Референт-перекладач», які навчаються за спец. 035 Філологія (Переклад) / Нар. укр. акад., [каф. теорії та практики пер. ; авт.-упор. І. Ю. Гусленко]. – Харків : Вид-во НУА, 2018. 64 с.
2. Лук'янова О. Г. Навчання рольової поведінки як складова вивчення іноземної мови (на матеріалі побутових ситуацій). Молоді фахівці – майбутнє науки: зб. статей. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. Вип. 4. С. 173-179.
3. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук. метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко; за ред. О. І. Пометун. К. : А.С.К., 2004. 192 с.

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ СЛОВЕСНОЇ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Становлення творчої діяльності дітей традиційно розглядається психологами у зв'язку з розвитком уяви [1; 2; 4; 6]. У вітчизняній науці основною є ідея Л.С.Виготського про те, що уява соціальна за своєю природою є відображенням навколишньої дійсності і зароджується в дошкільному дитинстві [2].

О.В.Запорожець, О.М.Дьяченко довели важливість і необхідність вивчення специфіки уяви, його закономірностей, що впливають на загальний розвиток дитини [3; 4]. Відповідно до загальноприйнятої у вітчизняній науці ідеї Л.С.Виготського, уява починає розвиватися в грі [2], а потім продовжує свій розвиток в інших видах діяльності: в конструктивній, образотворчій, музичній, літературно-художній.

Теоретичні та експериментальні дослідження [1; 2; 4; 6] доводять, що уява дошкільника має ряд особливостей: велика емоційність, яскравість, рухливість і мінливість образів, орієнтування на задані зразки, недосконалість моделюючого механізму уяви. У дошкільному віці уява має мимовільний характер і є відтворюючою.

Всі дослідники сходяться на думці, що уява може розвинути до високого рівня лише під керівництвом дорослого. У роботах О.М.Дьяченко представлені загальні механізми та етапи розвитку уяви [3]. Як умови, що найбільше сприяють розвитку дитячої уяви та перетворенню репродуктивної уяви, що механічно відтворює дійсність, у творчу, у дослідженнях Дж.Сміта, Є.Є.Кравцова розглядаються фізичні, соціально-емоційні, психологічні, інтелектуальні фактори.

Прояву творчості сприяє також образність мислення дошкільника. Вона забезпечує свіжість, нешаблонність дитячого сприйняття світу, сприяє розвитку уяви та фантазії [1; 3; 4 та ін.). О.В.Запорожець багаторазово у своїх роботах підкреслював, що образний характер дитячого мислення треба розглядати як гідність і розвивати його саме в дошкільному віці, так як воно лежить в основі творчої діяльності художників, письменників, конструкторів і т.п. Недооцінка його розвитку негативно позначається в подальшому. Дослідження динаміки розвитку образного художнього мислення свідчать, що втрати у розвитку цього виду мислення в дошкільному та молодшому шкільному віці непоправні в період зрілості.

У старшому дошкільному віці дитина починає опановувати основні операції логічного мислення, необхідними для творчого процесу. Це проявляється у виділенні та стійкості цілепокладання в діяльності. Г.О.Люблинская пише: «Це підтверджується тим, що все більше уваги починають приділяти ідеї, тобто задуму свого твору» [5, с.234-235].

Л.С.Виготський також наголошує на появі задуму у діяльності старших дошкільнят і характеризує цей факт як перехід дітей від репродуктивної діяльності до творчої [2].

Словесна творчість як будь-яке художнє явище вимагає від сприймаючого відповідної сенсорної готовності, певного рівня розвитку сприйняття [1]. Під художнім сприйняттям розуміється специфічне пізнання дійсності, що відбувається у формі художніх образів [1; 4]. При цьому сприйняття носить не пасивний, формальний, а активний, перетворюючий характер, оскільки у процесі сприйняття художнього твору немає передачі готового авторського змісту, бо в кожній людині виникає власне розуміння художнього образу.

Художнє сприйняття є творчим процесом, близьким за змістом до художнього сприйняття. О.В.Запорожець зазначав: «Мистецтво бути глядачем, читачем, слухачем – нелегке мистецтво, воно вимагає вміння відгукуватися з відкритим розумом і серцем тому, що створив художник, щоб разом із ним думати і переживати з приводу того, що він створив».

Художнє сприйняття дитиною літературних творів пов'язане з розвитком у дітей психологічних процесів, поглибленням знань про навколишній світ, збагаченням життєвого досвіду дітей, вихованням у них естетичних і моральних почуттів і розвивається поетапно протягом усього життя від наївної участі в зображуваних подіях до складніших форм естетичного сприйняття. Особливо значні ці зміни у період дошкільного дитинства [1; 2 та інших.].

Сприйняття художніх творів і словесна творчість зв'язуються воедино за допомогою поетичного слуху. Б.М.Теплов зазначає, що для успішної літературної творчості необхідне тонке сприйняття мовлення, що звучить. На його думку, поняття «поетичний слух», яке з психологічної точки зору так само «законне і необхідне, як і поняття «музичний слух». Без наявності «поетичного слуху», тобто без дуже тонкого розвитку «бачення» і «чуття» не можна успішно займатися літературною творчістю.

Так, О.С.Ушакова вважає, що в основі словесної творчості лежить сприйняття творів художньої літератури, усної народної творчості, у тому числі і малих фольклорних форм (прислів'я, приказки, загадки, фразеологізми) в єдності змісту та художньої форми. При цьому поетичний слух слід розуміти ширше, як таке, що відноситься до сприйняття будь-яких творів, не тільки поетичного жанру. «Поетичний слух – це здатність відчувати виразні засоби художнього мовлення, розрізняти жанри, розуміти їх особливості, і навіть вміння усвідомлювати зв'язок компонентів художньої форми із змістом літературного твору».

Таким чином, для активної та успішної участі дитини в словесній творчості необхідна психологічна платформа у вигляді розвинених уяви, мислення, сприйняття.

Література

1. Венгер Н. Б. Пути к развитию детского творчества. *Дошкольное воспитание*. 1983. № 11. С. 32–35.
2. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. СПб., 1997. 96 с.

3. Дьяченко О. М. Развитие воображения в дошкольном детстве: автореф. дисс. ... д-ра психол. наук. Москва, 1990. 31 с.
4. Запорожец А. В. К вопросу об обучении, воспитании и развитии детей 6-летнего возраста. *Советская педагогика*. 1973. № 1. С. 30–36.
5. Люблинская А. А. Очерки психического развития ребенка. Москва: Просвещение, 1965. 235 с.
6. Эльконин Д. Б. Психология игры. Москва: Педагогика, 1978. 304 с.

УДК 159.922.76-056.45:165.62:314/316

ДОРОГІЙ Р.Е., ТОВКАНЕЦЬ Г.В.
Мукачівський державний університет

ДІТИ-ІНДИГО ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

В юних очах сучасної дитини прихований цілий світ, у якому живе мудрість, справедливість, патріотизм і безліч відтінків сприймання всесвіту. Це одночасно чутлива і жорстока, непосидюча і безініціативна, прагматична і сентиментальна особистість. Сучасні діти живуть в інформаційному просторі, вони в ньому як риба у воді, чим досить часто викликають обурення у людей старшого покоління. Вони, будучи ще зовсім дітьми, чітко знають, що їм потрібно, а що зайве в житті. І намагатися виліпити з них те, що треба батькам у більшості випадків не вдається, а якщо і вдається то викликає спротив і агресію. Розглянемо детальніше, хто ж вони, сучасні діти?

Діти-індиго – термін, який останнім часом все частіше доводиться зустрічати. Це діти, які від народження мають особливі здібності, їм дуже легко даються іноземні мови, вони надзвичайно талановиті – співають, малюють, пишуть вірші, танцюють, підбирають мелодії на музичних інструментах та багато іншого [1]. В українській педагогіці термін «діти-індиго» з'явився зовсім нещодавно, і широко не використовується. Але в зарубіжжі ряд вчених у галузях психології, педагогіки, філософії та мистецтв досить серйозно ставляться до проблем взаємодії з такими дітьми на різних рівнях: побутового спілкування, навчання, розвитку мистецьких здібностей тощо.

Лі Керолл [2] детально описав різні типи дітей індиго та особливості їхньої соціальної адаптації (рис. 1).

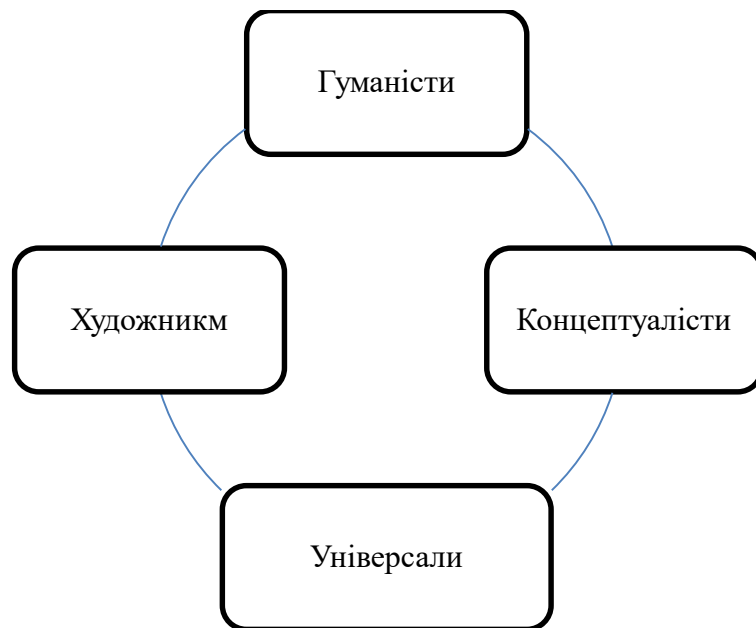

Рис. 1. Типи дітей-індіго за класифікацією Л. Керолл

Перший тип - гуманісти. Це майбутні лікарі, юристи, вчителі, мореплавці, бізнесмени, політики, діячі науки. Вони гіперактивні, комунікабельні і здатні спілкуватися з ким завгодно, як треба довго і в дружній манері. Дитині-гуманісту необхідно по декілька раз нагадувати про необхідність прибрати в кімнаті - ці діти достатньо розгублені.

Другий тип – концептуалісти, найпоширеніший тип. Це майбутні інженери, архітектори, дизайнери, астронавти, військові, пілоти, мандрівники. Вони рухливі і зазвичай мають гарну статуру. Прагнуть всім керувати, тому в дитинстві об'єктом управління для хлопчиків є мами, а для дівчат – тати. Цей тип дітей має найбільшу схильність до шкідливих звичок.

Третій тип - художники, зустрічаються дуже рідко. Вони дуже важко пристосовуються до умов глобальної модернізації тому, нагадують посланців із середньовіччя. Ці діти надзвичайно чутливі, зазвичай легкої статури. У будь-якій сфері діяльності вони зберігають творчий підхід.

Четвертий тип – це ті, що «живуть в усіх вимірах». Вони можуть бути задиркуватими оскільки є значно крупнішими за представників інших типів, а крім того дуже гарно вміють прилаштуватися. Ці діти знають все і про все.

Про особливості сучасних молодших школярів багато чого можуть розповісти педагоги. Найбільша складність полягає в організації індивідуально-диференційованого, особистісно-орієнтовного навчання і виховання в умовах роботи з великою кількістю дітей.

Сучасні діти потребують самостійності, як умови розвитку і свободи вибору, як його джерела. Навчальна взаємодія з ними може будуватись лише на засадах ділового партнерства, взаємодовіри і поваги. А серед методів навчання перевагу слід віддавати практичним: грі, спільній діяльності з дорослим чи однолітками, моделюванню, експериментуванню, вправлянню тощо. Якщо у дитини, щось не виходить і вона відчуває нестачу знань для розв'язання певної практичної задачі, то активно прагне до отримання цих знань, виявляючи не

абияку наполегливість.

По суті, в душі кожної людини присутній колір індиго – колір пізнання і творчості. Різним є лише ступінь його насиченості. Суттєві зміни в психофізичному розвитку нового покоління існують. Зріс коефіцієнт інтелекту, спостерігається позитивна динаміка в еволюції креативності і характерні досягнення, змінилося уявлення про пізнавальні можливості дитини. Все це пов'язують з прискореним темпом життя.

Література

1. Діти індиго - хто це такі? Наука і релігія: Научно-популярний журнал. 2006.
2. Кэрролл, Ли. Дети Индиго : Праздник цвета индиго / Кэрролл, Ли, Тоубер, Джен ; Перев. с англ. М. : София, 2007.
3. Петінова О., Сербіна А. Діти – індиго в сучасному суспільстві URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/2867/1/Petinova7.pdf>

УДК 364-787.522-054.73

СНА А.С.

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Серед людей, які сьогодні перебувають у складних життєвих обставинах на першому місці нині опинилися представники із числа вимушених переселенців та внутрішньо переміщених осіб із України, які потребують створення належних умов та надання можливостей для всебічної їх підтримки і психологічної реабілітації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що в основному увага до внутрішньо переміщених осіб стосується проблемних аспектів психологічної адаптації означеної категорії осіб та захисту їх соціально-економічних прав (О. Балакірева, М. Дем'яненко, М. Закіров та ін.). Водночас недостатньо уваги приділяється питанням саме психолого-педагогічних аспектів адаптації внутрішньо переміщених осіб та надання останнім кваліфікованої психологічної допомоги [2].

Проблеми психологічної адаптації виникають у місцях компактного переселення. У переселенців через недостатній доступ до інформації виникає перешкода в активному включенні у систему соціальних зв'язків, їх розширенні та працевлаштуванні.

В умовах закритого середовища, швидкими темпами поширюються такі негативні явища як: безпорадність, відчай, пасивність, споживацька поведінка (очікування постійної допомоги з боку держави та міжнародних організацій, гуманітарної допомоги до якої звикають), внаслідок чого закріплюється позиція жертви та відмова від активних дій. Схильність перекидати відповідальність за себе і своє життя на державу. Наслідком споживацького сприйняття «держави» стає відсутність у молодих людей ініціативності, духу підприємництва, бажання докладати зусиль до активного поліпшення якості власного життя. У багатьох

спостерігається вороже ставлення до оточення, незадоволеність, агресивна поведінка, пошук винних, образа. У таких умовах виникає необхідність включення молодих осіб до більш адаптивних груп з метою освоєння нових моделей поведінки та формування у них активної життєвої позиції, усвідомлення потреби докладання власних зусиль для створення умов безпечного середовища. На сьогодні виникає потреба у розробці комплексної програми соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб та подолання різного роду суперечностей, змістовими складовими яких мають бути найбільш актуальні проблеми сучасної молоді: переживання втрати соціальних зв'язків, розірвані родинні зв'язки, ідеологічні конфлікти, робота з посттравматичними стресовими розладами (ПТСР), апатія, розчарування [3, с. 70-72].

Актуалізація особистісних ресурсів внутрішньо переміщених осіб, розвиток соціальної мобільності, вирішення освітніх проблем, відновлення професійної діяльності (професійного навчання), правових питань пов'язаних із відновленням документів тощо. Необхідність розв'язання проблем, пов'язаних із соціальною дезадаптацією молоді зростає в умовах соціально-політичної та економічної кризи в Україні [4].

Становлення ідентичності як феномена самосвідомості пов'язане із задоволенням потреби особистості у самототожності. Реалізація цієї фундаментальної потреби є показником здорового існування особистості, оскільки забезпечує оволодіння індивідуальним та соціальним простором життєдіяльності, підтримує переживання безперервності особистості у процесі розвитку, виступає основою особистого самовизначення та критерієм успішної психологічної адаптації [1].

Отже, пріоритетними аспектами роботи щодо успішної адаптації внутрішньо переміщених осіб, є:

- налагодження професійної взаємодії представників як державних, так і громадських організацій щодо надання допомоги зазначеній вище категорії осіб;
- потужна просвітницька діяльність, у тому числі ЗМІ, інтернет-ресурси тощо;
- надання психологічної допомоги особистості через активізацію потенціалу комунікації між внутрішньо переміщеними особами та представниками місцевих громад;
- використання потенціалу соціальних зв'язків у новому соціальному середовищі та включеність у різні сфери суспільного життя: професійного, дозвілльового.

Література

1. Мазіна Н. Е. Соціально-економічна адаптація внутрішньо переміщених осіб: підходи до виміру: Вісник Маріупольського державного університету, Серія: Філософія, культурологія, соціологія, 2016. Вип. 12. 131-138 с.
2. Профілактика порушень адаптації молоді до повсякденних стресів і кризових життєвих ситуацій: навч. посіб. Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології /за наук. ред. Т. М. Титаренко. Київ «Міленіум», 2011. 272 с.
3. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України: посіб. для практиків соціальної сфери /Л. А. Мельник та ін.; за ред. Л. С. Волинець Київ: ТОВ «Видавничий дім «Калита»», 2015. 72 с.

4. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період: метод. рек. / Н.П. Бочкор, Є.В. Дубровська, О.В.Залеська та ін. Київ: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. 84 с.

УДК 316.6:316.454.5]:316.3

КОСТЮ С.Й.

Мукачівський державний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА СПЕЦИФІКА ГОТОВНОСТІ МОЛОДІ ДО СТВОРЕННЯ ВЛАСНОЇ СІМ'Ї

Сім'я як соціальний інститут – прийнята суспільством форма спільного життя чоловіка та жінки, пов'язана з продовженням роду, в т.ч. правила утворення сім'ї, норми взаємовідносин у сім'ї, розподіл ролевих обов'язків та прав, система символів, в яких суспільство фіксує свої уявлення, пов'язані з цією сферою життя [1].

Так, у сучасному суспільстві уявлення про сім'ю пов'язані з моногамним союзом чоловіка та жінки, які мають вільне право розірвати шлюб, несуть спільну відповідальність за дітей, народжених в шлюбі, мають право самостійно планувати сім'ю, перервати вагітність [1].

Сучасне суспільство не вимагає від своїх членів обов'язкового релігійного скріплення шлюбу. Навіть пари, які не оформили шлюб згідно з цивільним кодексом, при тривалому спільному житті можуть розглядатися в певних аспектах як сім'я. Сучасна сім'я, зазвичай, нуклеарна, малодітна, а її ідеал характеризується рівністю свобод. Усе це разом створює ніби розгорнуту характеристику інституту сім'ї в сучасному світі [2].

А.І. Кравченко характеризує еволюцію сім'ї як соціального інституту. Вчений зазначає, що сім'я пройшла такі етапи, як групий шлюб, полігамія і моногамія. Розширену сім'ю змінила нуклеарна. Історично змінювалися ролі чоловіка і дружини, традиції та звичаї, методи виховання дітей тощо.

Індустріальна революція зумовила загальні тенденції в зміні інституту сім'ї. Молоді люди стають самостійні у виборі шлюбного партнера, звільняються від контролю батьків. Вони засновують власний, окремий від батьків дім. Полегшується розлучення. Основою шлюбу все частіше стає взаємна прихильність і кохання. Знижується шлюбний вік європейців. Вік початку трудової діяльності зріс від 11 до 25 років. Більшість людей, на відміну від минулих епох, починають трудовий шлях після одруження [2].

Зростає роль чоловіка у веденні домашнього господарства та вихованні дітей. Жінка раніше завершує народжувати: вона молодша, ніж раніше, в той час, коли одружується її остання дитина. Збільшується час, необхідний для одержання освіти дітьми: вступ у трудове життя затягується. Жінка більше залучається до діяльності в економічній сфері. Домашня праця полегшується за рахунок розвитку техніки [1; 2].

Психолого-педагогічна наука значною мірою розкрила поняття «підготовка» й «підготовленість до шлюбу», у якої кожен з авторів уклав своє

розуміння. Проте останнім часом усе частіше трапляється поняття «психологічна готовність до шлюбу». Досить різнобічними підходами характеризується воно в психолого-педагогічних дослідженнях. На наше переконання, характеристики, що склалися, не дають повної картини суті психологічної готовності до подружнього життя. А отже, це питання розроблене в психології недостатньо.

Для глибокого розкриття поняття «психологічна готовність до шлюбу» слід виходити із суті подружнього життя як діяльності, обумовленої функціями сім'ї, та поняття готовності як стану і якості особистості.

Теоретичний аналіз наукової літератури, досліджень із проблеми, досвід психологів-консультантів у цілому дають підставу психологам зробити висновок про те, що, з одного боку, психологічна готовність до шлюбу – це інтегроване психологічне утворення, яке включає стійку позитивну мотивацію шлюбу, актуалізацію знань, умінь і навичок особи, особистісні якості сім'янина, здатність до емпатичного розуміння партнера, конструктивну поведінку в сім'ї; а з іншого – це процес та результат діяльності.

Для більш повного визначення психологічної готовності до шлюбу слід звернути увагу на її структурні компоненти. Психологічна готовність до шлюбу – це динамічне утворення, яке залежить від багатьох зовнішніх та внутрішніх факторів і становить складний синтез взаємопов'язаних та взаємообумовлених компонентів. До структури психологічної готовності включають такі компоненти, як мотиваційний, особистісний, пізнавальний, емоційно-регулятивний, поведінковий. Вони абстраговані й конкретизовані.

Формування в молоді психологічної готовності до подружнього життя – складний процес, якому притаманні цілісність, сталість, динамізм. Велику складність являє собою проблема контролю та обліку результатів формування готовності. Щоб визначити діагностичні методи психологічної готовності до шлюбу, ми звернулися до відповідної літератури. Її аналіз засвідчив, що цей аспект не є предметом спеціального дослідження. Тому пошуки показників готовності становлять суть інтегрального підходу. Установлено, що в якості критеріїв готовності науковці визначають або сформованість якостей сім'янина (А.Т. Суворова, І.А. Трухін), або сформованість знань (І.В. Гребенніков, І.В. Дубровіна).

У низці досліджень (Л.І. Божович, М.Й. Боришевський, Л.С. Виготський, А. Геззел, І.С. Кон, Г.С. Костюк, Е. Кречмер, К. Левін, О. В. Мудрик) розглянуто психологічні особливості студентського віку.

Їх аналіз засвідчив, що саме в цьому віці створюються певні передумови для вступу в шлюб й об'єктивні умови для формування стійкої психологічної готовності до подружнього життя [1;2;3;].

Підготовка молоді до вступу в шлюб, до майбутнього сімейного життя – невід'ємна складова частина загальної системи виховання підростаючого покоління.

Крім психологічної готовності, до найважливіших компонентів родини належать функціонально-рольові зв'язки між чоловіком і дружиною. У недалекому минулому саме чоловік виконував найбільш важку фізичну роботу й

ніс моральну відповідальність за благополуччя родини. Зараз існує помітний розрив між традиційними уявленнями про «чоловічі» та «жіночі» сімейні ролі й реальний розподіл обов'язків у родині.

Важливий елемент відносин у родині – це емоційно-оцінні зв'язки, що включають думки, уявлення чоловіка та жінки про ті або інші властивості, риси характеру, вчинки один одного. Ці оцінки розміщуються переважно по умовній осі «подобається» – «не подобається». Із часом ці суб'єктивні оцінки піддаються корекції. Ті ж самі риси характеру, звички, манери чоловіка або жінки викликають інші, інколи прямо протилежні емоційні реакції. У такому випадку, на думку В.С. Торохтія, говорять про психологічну зрілість особистості. До неї науковці відносять відсутність надмірного егоїзму, агресивності й наявність здатності визнавати власні помилки та прагнення до постійного самовдосконалення в подружніх відносинах

Література

1. Ільчишин Н. О. Подружня зрілість як чинник стабільності подружніх стосунків та задоволеності шлюбом / Н. О. Ільчишин // Наукові студії із соціальної та політичної психології: Зб. статей. – К.: Міленіум, 2008. – 86 с.

2. Кравець В. П. Психологія сімейного життя: (навчальний посібник для педвузів із спец. “практична психологія”) / В. П. Кравець. - М-во о. У.- Тернопіль, 1995. – С. 105 – 121.

3. Кравець В.П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді / В. П. Кравець. - : К.: Київ. правда, 2000. – 688с.

УДК [378:37.011.3-051:780.616.432]:781.68(045)

КОЦАН О.М.

Мукачівський державний університет,
Ужгородський музичний фаховий коледж
імені Д.С.Задора

ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ПІАНІСТА В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Сучасні вимоги до професійної підготовки музикантів-виконавців та педагогів передбачають не тільки набуття ними необхідних знань і практичних навичок для здійснення професійної діяльності, а передусім створення умов для формування художньо-творчого потенціалу гармонійно розвинутої особистості, яка реалізується у власному визначенні та саморозвитку. Результативність майбутньої виконавської та педагогічної діяльності піаніста у повній мірі визначається здатністю особистості до осмислення, розуміння, трактування багатовимірних музично-творчих та музично-педагогічних процесів, усвідомлення власного ставлення до них та творчого втілення художніх виконавських та педагогічних завдань. Володіння навиками художньої інтерпретації є ключовим для забезпечення єдності цілей особистісного та професійного аспектів музичної підготовки.

Вирішення проблеми художньої інтерпретації в процесі вивчення фортепіанних творів передбачає передусім відхід від простого технічного відтворення нотного тексту на користь усвідомленого втілення виконавцем художньо-образного змісту твору. Інтерпретація, тлумачення музичного образу,

створеного композитором, робить важливою саме особистісну оцінку виконавцем смислового наповнення музичного тексту та її виконавську реалізацію. Погляд на авторський задум через призму власного емоційно-чуттєвого сприйняття, життєвого досвіду робить для студента вивчення музичного твору справжнім творчим процесом, а його виконання – унікальним і неповторним.

На етапі підбору програми особливого значення набуває виконавський показ твору викладачем. Робота над твором – це співпраця всіх учасників процесу, тому виконавська інтерпретація викладача не тільки формує перше враження студента від твору, задіює асоціативні та емоційні зв'язки, але стає своєрідною платформою для творчо-навчального діалогу. Таке виконання також збагачує сферу інтонаційно-слухових уявлень студентів, художнім звучанням фортепіано.

Практичний досвід роботи показує, що студенти добре реагують, коли викладач пропонує їм вибір з кількох варіантів програмових творів. Здійснюючи вибір, студенти потребують допомоги викладача у осмисленні власних емоційних реакцій на прослуховування твору. Варто детально розпитувати студента про перше враження від твору, чим зумовлена його зацікавленість, яка мотивація вибору саме цього твору. Діалогічна взаємодія сприяє якісному засвоєнню знань про композитора, епоху, музичний стиль, формуванню власної думки студента про характер твору, роль засобів музичної виразності та особливості їх використання для розкриття образного змісту, знання чинників, які можуть вплинути на характер твору в момент виконання. Аналіз жанрових особливостей творів або їх програмного змісту сприяє формуванню виконавського плану твору та визначенню інтерпретаційних завдань. Творчий діалог створює міцне підґрунтя для усвідомленої самостійної роботи студента. Вказівки викладача можуть забутися, а власні висновки на основі діалогу сприятимуть концентрації уваги під час розбору та вивчення тексту.

В процесі роботи над твором проблеми подолання технічних труднощів, оволодіння фактурою твору, темпоритмом, фразуванням, динамічною та штриховою палітрою, педалізацією, формою і драматургією розглядаються і вирішуються в контексті створення переконливого, художньо-образного за змістом виконання. В зв'язку з цим наголошуємо на важливості формування інтерпретаторського досвіду, який на основі аналізу та порівняння прогнозованих і досягнутих результатів уможливорює вибір ціннісно-смислових орієнтирів, оволодіння новими знаннями і способами дій, уточнення вже сформованих в попередньому досвіді, розвиток інтерпретаційного мислення. Початковий виконавський задум може вдосконалюватись і навіть дещо змінюватись в результаті поглиблення розуміння змісту твору, яке призводить до розробки нових можливостей його виконавського втілення. Звичайно, цей процес невіддільний від ознайомлення з основними рисами композиторського стилю, певними виконавськими традиціями, жанровими особливостями твору.

Етап підготовки студента до сценічного виступу актуалізує охоплення цілісності музичного образу в динаміці його розвитку, сформованість

виконавського плану в цілому та деталях, уміння володіти сценічно-вольовими якостями та мистецтвом сценічно-емпатійного перевтілення, вміння уявляти зміни, важливі для конкретних інтерпретаційних вирішень і готовності до них. Підсумовуючи, підкреслити, що вирішення проблеми художньої інтерпретації музичних творів враховує, насамперед, індивідуальні особливості емоційної сфери особистості кожного студента, специфіку інтерпретаційних завдань відповідно до його спеціалізації, рівень сформованості ціннісно-смыслових орієнтирів та виконавських навичок. В процесі роботи над музичним твором засвоюються як навички виконавської інтерпретації, так і сама методико-педагогічна система інтерпретаційного процесу. Набуття художньо-інтерпретаційних дозволяє їм успішно реалізувати свій творчий потенціал у майбутній професійній виконавській та педагогічній діяльності.

Література

1. Корзун В.В. Художня інтерпретація музичних творів як вищий щабель виконавської майстерності: Педагогічні науки. НПУ імені М.П. Драгоманова. 2014. Вип. 120. С. 74–78.
2. Некрасов Ю.І. Комплексний підхід до формування виконавської майстерності піаніста. Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мист. Одеса, 2005. 24 с.

УДК 378:37.011.3-057.4:658.8(410)(477)

КРАВЧЕНКО Т.М.
Мукачівський державний університет

АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З МАРКЕТИНГУ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Важливим чинником модернізації соціально-економічних відносин у сучасному глобалізованому середовищі є утвердження ринкових принципів господарювання. Їх запровадження неможливо без відповідної підготовки фахівців нової формації, зокрема для економічної галузі, здатних ефективно вирішувати актуальні ринкові проблеми. Механізми формування професійно освічених фахівців для ринку праці складають важливий елемент національної освітньої системи, оскільки в сучасних умовах випереджаючими темпами зростає попит на фахівців високої кваліфікації.

В умовах необхідності впровадження сучасних методів маркетингу в практику господарювання, зростає потреба вивчення досвіду зарубіжних держав, виявлення конструктивних ідей щодо підготовки фахівців з маркетингу задля їх творчої імплементації в Україні. Звернення до досвіду Великобританії зумовлено сукупністю чинників: шостим місцем економіки цієї країни у світі за обсягом ВВП (2020); 10 % світового експорту всіх послуг (банківських, страхових, брокерських, консультативних, а також у галузі комп'ютерного програмування), що забезпечується країною; лідерською позицією Великобританії в сфері інновацій та підготовки висококваліфікованих кадрів; наявністю університетів, які входять у першу десятку найкращих університетів у Європі й у світі; друге місце (після США) за показником якості науково-дослідної бази; найбільшою кількістю лауреатів Нобелівських премій [1].

Аналізуючи чинні законодавчі документи, стандарти, погляди роботодавців, їхні вимоги до рівня професійної кваліфікації спеціалістів із маркетингу, а також специфіки їхньої професійної діяльності, можна описати систему продуктивних знань, інтегративних умінь і професійних навичок, індивідуально-професійних якостей, якими має володіти майбутній маркетолог в процесі професійної діяльності [4].

Термін навчання для отримання спеціальності «Маркетинговий менеджмент» Вестмінстерського університету, Лондон може варіюватись – 3 роки (повна зайнятість), 3 роки (повна зайнятість з 1 роком практичної підготовки на підприємстві), 3 роки (повна зайнятість за кордоном) для бакалаврів, для магістрів – 2 роки (не повна зайнятість), 1 рік (повна зайнятість).

Якщо ми проаналізуємо зміст навчання за освітньою програмою «Маркетинговий менеджмент» (Бакалавр), то побачимо, що на першому курсі здобувачі вивчають такі дисципліни, як поведінка споживача; основи цифрового маркетингу; глобальне бізнес-середовище; професійний розвиток для фахівців з маркетингу; основи маркетингу. Як вибіркового компонента пропонується одна дисципліна зі спеціальності або іноземна мова.

На другому році вивчаються наступні дисципліни: розвиток професійного бренду; маркетингові показники; маркетингове дослідження; управління продуктами і брендом, та вибірково: етика і соціальна відповідальність у маркетингу; маркетинг B2B; маркетингові послуги; маркетинг у роздрібній торгівлі; маркетинг в соціальних мережах; спортивний маркетинг або інші сфери бізнесу, включаючи іноземні мови.

Між 2 і 3 роками здобувач проходить практику терміном один рік. Стажування проводиться в різних малих і середніх підприємствах і престижних організаціях, включаючи *British Airways*, *Disney UK* та *Heinz*. Крім того, можна вчитися за кордоном в одному з партнерських навчальних закладів. Можливо в першому семестрі навчатися, а в другому семестрі проходити стажування за кордоном, або провести рік стажування за кордоном.

На третьому році навчання вивчають маркетингову аналітику; маркетингові комунікації; управління продажами; маркетингове планування та стратегії. З-поміж вибірових дисциплін пропонуються маркетинг туристичних напрямків, культури і спадщини; інтерактивний і цифровий маркетинг; управління глобальним маркетингом; розробка нових продуктів; сучасні продажі і управління продажами; дипломна робота або інші сфери бізнесу, включаючи мови. Зауважимо, що всі дисципліни – як обов'язкові так і вибірково, є дисциплінами професійної підготовки маркетолога-практика.

Проведений аналіз особливостей професійної підготовки фахівців з маркетингу у Великобританії дозволяють виокремити ряд рис, що позитивно вирізняють британський досвід порівняно з українськими реаліями. До них відносимо змістове наповнення підготовки, гнучкість навчального процесу, різноманіття форм і методів викладання маркетингу, значний обсяг дисциплін за вибором, питома вага яких зростає на старших курсах, різноманітність і багаточисленність освітніх програм з маркетингу, різноманіття професійних

об'єднань з маркетингу, можливості для безперервного професійного розвитку, актуалізацію розвитку іншомовної культури спілкування [5].

Таким чином, імплементація британського досвіду у вітчизняну систему професійної підготовки висококваліфікованих фахівців з маркетингу може забезпечити позитивний ефект на подальший розвиток економіки та країни.

Література

1. Сергеева, О. В. (2010). Особливості професійної освіти у Великобританії. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, 5. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Vnadps_2010_5_15.

2. Хтей, Н. І., Дриль, О. І. & Земляк, І.Я. (2012). Маркетологи на ринку праці: проблеми підготовки та професійної адаптації. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/16042/1/35-Khtey-236-243.pdf>.

3. 7th Definitive Guide Final. URL: https://www.marketingcollege.com/publications/wp-content/uploads/2010/04/7th_DefinitiveGuideFinal.pdf.

4. *Professional marketing standards*. URL: <https://www.cim.co.uk/media/7013/professional-marketing-competencies-2019.pdf>.

5. University of Westminster. Marketing Management. URL: <https://www.theuniguide.co.uk/university-of-westminster-w50/courses/marketing-management-bahons-2021-160728a17c25>

УДК 802.0:37-5

КРІЧФАЛУШІЙ Р., ТЕЛИЧКО Н.
Мукачівський державний університет

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗАДЛЯ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Оволодіння іншомовною комунікативною компетентністю є досить складним процесом, у якому вчителям доцільно використовувати автентичні відео- та аудіоматеріали, мультимедійні засоби. Адже саме таке методичне забезпечення створює атмосферу живої та емоційної комунікації на уроках англійської мови. Відео – сучасна технологія, що з'явилася відносно нещодавно й відповідно до вимог Нової української школи її доречно цілеспрямовано використовувати в освітньому процесі.

Аргументацією такої тези є той факт, що інформація сприймається при слуханні на 15 %, при перегляді – на 25 %, а при слухозоровому сприйнятті – на 60 %. Отже, відеоматеріали як мультимедійні засоби є доречними і корисними для оптимізації освітнього процесу, вони створюють атмосферу спільного пізнання мови, що сприяє активізації уваги та пам'яті учнів, адже під час перегляду відеоматеріалів у будь-якому випадку потрібно докласти зусиль. Таким чином, мимовільна пам'ять стає довільною, а чим інтенсивніше увага учня, тим краще він запам'ятовує матеріал [1].

Однією з основних функцій, які виконують мультимедійні засоби – це наочність. Важливим завданням при вивченні іноземної мови є ознайомлення з

культурою, традиціями та звичаями країни, мову якої вивчають. У цьому випадку відеоматеріали виконують головну роль, адже учні старшої школи сприймають матеріал як зоровим, так і слуховим способом, що збільшує вірогідність якісного засвоєння навчального матеріалу. Також школярі бачать живу іншомовну дійсність і в повному обсязі усвідомлюють культуру та цінності країни, мову якої вивчають [3, с. 61].

Мультимедійні засоби використовуються також для візуалізації навчального матеріалу. Зокрема, мультимедійні презентації можуть допомогти на уроках англійської мови для відпрацювання нової лексики. Зміст презентацій може бути різним: відеофрагменти, схеми, зображення, текстові матеріали тощо.

Важливим аспектом використання мультимедійних засобів на уроках іноземної мови є проектна діяльність. Учні старших класів можуть використовувати інтернет для збору матеріалу для розробки власних проєктів з використанням мультимедіа. Прикладом застосування мультимедійних технологій у навчальному процесі може послугувати підготовка інтегрованого уроку.

Для його проведення учитель може підготувати мультимедійну презентацію з ефектним відеорядом. Така робота може проводитися вчителем самостійно або із залученням учнів до створення навчального матеріалу для проведення уроку в комп'ютерному класі або в кабінеті з наявністю інтерактивної дошки та проектора. Така презентація може використовуватися як мультимедійний посібник для самостійної роботи учнів старшої школи при підготовці до уроку [2].

Таким чином використання мультимедійних засобів на уроках англійської мови надає можливість учням легко засвоювати лексичний матеріал, дає змогу збільшити частку самостійності й відповідальності учнів старших класів, що забезпечує їм можливість самоосвіти в усіх цікавих для них сферах.

Література

1. Варій М. Загальна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 967 с.
2. Грязна С. В. Використання засобів електронної візуалізації даних у формуванні англійської лексичної компетентності учнів старшої школи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Традиційні та інноваційні підходи у сфері сучасних педагогічних досліджень» (м. Київ, 16 березня 2020 р.). URL: <https://www.genезum.org/library/vykorystannya-zasobiv-elektronnoi-vizualizacii-danyh-u-formuvanni-anglomovnoi-leksychnoi-kompetentnosti-uchniv-starshoi-shkoly>.
3. Свириденко І. М., Кравець О. Є. Формування іншомовної комунікативної компетентності учнів середньої школи засобами відеоматеріалів. *Імідж сучасного педагога*. 2022. № 1 (202), С. 59–63.

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ У
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ М. МОНТЕССОРІ**

Нагадаємо, що серцевиною виховання дітей М. Монтессорі вважала розвиток інтелекту. Навколо нього, як навколо точки кристалізації, зосереджені всі інші важливі чинники, які визначають вектор психічного розвитку дитини. До речі, термінологічне поняття «виховання інтелекту» має у науковому трактуванні відомого італійського педагога цілісний характер. Варто наголосити, що до смислового розуміння інтелекту М. Монтессорі підходить з філософських, синтетичних позицій, розглядаючи його як необхідну універсальну функцію будь-якого людського організму. До того ж вона конкретно не виокремлює такі пріоритетні форми виховання, як розумове, моральне, фізичне, естетичне та ін. Розкриваючи змістовне наповнення інтелекту, його складові, М. Монтессорі має на увазі передусім увагу, волю, уяву, моральні та естетичні почуття. Однією з найважливіших детермінант інтелекту у М. Монтессорі є формування чуттєвої сфери дитини, оскільки без неї не може бути інтелект у. У своїй праці «Будинок дитини» італійський педагог підкреслює, що «чуттєве сприйняття є основою розумового та морального життя» [1, с. 67].

Сутність інтелектуального розвитку М. Монтессорі вбачає, насамперед, у навчанні, яке повинно відповідати програмі, закладеною в ній природою. Психолого-фізіологічною основою цього процесу є така особливість раннього дитинства, яку М. Монтессорі влучно характеризує як всотуючий або ж поглинальний розум. На її думку, якщо дорослі отримують знання за допомогою розуму, то дитина засвоює їх завдяки своєму психічному життю [2, с. 14].

М. Монтессорі вказує також на те, що інтелект слугує саме тим ключем, який відкриває таємниці формування психічного розвитку дитини, а також виконує функцію психологічного засобу для її внутрішнього розвитку. Водночас М. Монтессорі застерігає педагогів від традиційного, нерідко помилкового ставлення до інтелекту як до засвоєння вчителями і вихователями значної кількості інформації з різних галузей знань та джерел. Насправді ж, як вважає італійська дослідниця, у формуванні інтелекту головним є не кількість знань, яку повідомляють педагоги та яку засвоюють діти, а формування того наукового методу, за допомогою якого діти самостійно отримують знання і відкривають для себе навколишній світ. Це принципове положення психолого-педагогічної теорії М. Монтессорі визначає особливість організації роботи з виховання інтелекту, починаючи з раннього віку дитини. На думку М. Монтессорі, насамперед важливо створити так зване «педагогічно підготовлене середовище» для того, щоб дитина змогла виявити та реалізувати потенціал власного розвитку через самостійну діяльність. Така діяльність, як вважає М. Монтессорі, відповідає індивідуальним якостям дитини, яка є головним об'єктом виховного впливу.

Важливим чинником «підготовленого середовища є також дидактичний матеріал, який сприяє формуванню фізичних та психічних функцій дитини, включаючи контроль за її помилками, обумовлює максимально можливу її самостійність, слугує унікальним засобом розвитку творчості, уваги, волі, навчанню правопису, елементарній математиці. Все це і є важливими складовими інтелекту дитини [1, с. 68].

Головне призначення цього дидактичного матеріалу М. Монтесорі вбачає не тільки в тому, щоб ознайомити дитину з предметами, їхніми ознаками та властивостями, а й надати можливість дитині самостійно працювати, міркувати, зосереджувати увагу на зробленому, порівнювати певний матеріал та відповідні речі. Доцільно наголосити й на тому, що розумова та естетична привабливість методичного матеріалу розвиває пізнавальний інтерес до речей та дій з ними. Загалом, на переконання італійського педагога, дитина прагне до самостійної діяльності і потребує лише невеликої за обсягом допомоги щодо опосередкованого керування нею з боку вихователів. «У моєму методі, – підкреслює М. Монтесорі, – педагог мало викладає, натомість багато спостерігає і головним чином спрямовує психічну діяльність дітей та їх фізіологічний розвиток» [1, с. 68].

В узагальненому вигляді сутність психолого-педагогічної теорії М. Монтесорі визначають такі лаконічні, органічно пов'язані між собою концептуальні положення: 1) виховання має бути вільним; 2) виховання повинно бути індивідуальним; 3) виховання має спиратися на матеріали та дані спостережень за дитиною [3, с. 3].

Спираючись на дані фізіології, антропометричні характеристики дітей від трьох до семи років, М. Монтесорі визначає цей вік як плідний, творчий, оскільки саме в цей період життя відбувається формування та зміцнення всіх головних сил дитячого організму. У зв'язку з цим італійська дослідниця ставить перед педагогами завдання знайти ті ефективні виховні засоби, які б змогли «полегшити дитині її складну внутрішню роботу психічного пристосування, духовного зростання» [3, с. 3]. Реалізація цього завдання спирається на метод наукової педагогіки М. Монтесорі, який гармонійно екстраполюється як на освітні процеси, так і на сферу психічного розвитку дитини, формування її інтелекту.

Отже, актуальні теоретичні та прикладні питання виховання інтелекту дитини є невід'ємною складовою оригінального психолого-педагогічного вчення М. Монтесорі, сферою успішного застосування та апробації нею наукового методу. Плідні ідеї італійського вченого у царині психології та педагогіки є важливим теоретичним підґрунтям для поглиблення впливу ефективних психолого-педагогічних засобів на формування інтелекту дитини.

Література

1. Дичковская И. Н., Пониманская Т. И. Воспитание для жизни: образовательная система М. Монтесорри. М., 1996. 116 с.
2. Монтесорри М. Помогите мне сделать это самому: статьи, советы и рекомендации / Сост., вступ. статья: М.В. Богуславский, Г.Б. Корнетов. М.: Издат. дом «Карапуз», 2000. 272 с.

3. Метод научной педагогики Марии Монтессори / Сост. и ред. З. Н. Борисова и Р. Е. Семерникова. К, 1993. 131 с.

УДК 378:373.2.011.3-051:001.895:373.22/.24

КУРИЛО О.Й., БОГДАН В.П.
Мукачівський державний університет

ХАРАКТЕРИСТИКА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Модернізація дошкільної освіти в Україні вимагає висококваліфікованого, конкурентоспроможного, мобільного фахівця-новатора. Це, на думку І.М. Дичківської, потребує перегляду концептуальних засад професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі дошкільної освіти, яка є обов'язковою первинною складовою системи безперервної освіти в Україні, базою цілісного розвитку творчої, ініціативної, неординарної особистості, фундаментом творення нового освітнього процесу [1, с.3].

Інноваційна діяльність - соціально-педагогічний феноменом, який виступає найважливішою особливістю педагогічної діяльності та характеризує складний сутнісний взаємозв'язок загальної культури вихователя, його творчого потенціалу та професійної спрямованості. У інноваційній діяльності вихователя закладу дошкільної освіти (далі - ЗДО) переважає потреба у новизні, у творчому «ризикі», у пошуку досконаліших способів роботи та ін. Саме тому важливою складовою фахової підготовки майбутніх вихователів ЗДО постає формування готовності до інноваційної діяльності у ЗДО.

Готовність вихователів до застосування інноваційних технологій Н.В. Косило, О.Б. Нич, К.С. Балаєва визначають як результат і складник професійної готовності до педагогічної діяльності загалом; інтегровану особистісну якість, що є базисною для інноваційної компетентності й забезпечує ефективність вирішення завдань дошкільної освіти [2, с.87]. Автори наголошують, що готовність до застосування інноваційних технологій у професійній діяльності – результат і складник професійної підготовки здобувачів до педагогічної діяльності загалом; інтегрована особистісна якість, що є базисною для інноваційної компетентності й забезпечує ефективність вирішення завдань дошкільної освіти; інноваційна компетентність вихователя ЗДО – це інтегрована особистісна якість, що виявляється у здатності й готовності створювати, моделювати та впроваджувати інноваційні технології у реальний педагогічний процес з метою підвищення його ефективності (педагогічна взаємодія, здатність виявляти актуальні проблеми в навчанні та вихованні дітей, пошук і реалізація ефективних способів їх вирішення) [с.93].

Структуру готовності педагога до інноваційної діяльності І.М. Дичківською розглянуто через призму мотиваційного (пізнавальний інтерес до освітніх нововведень та особистісно значущий сенс їх застосування), когнітивного (обсяг методологічних, загальнотеоретичних, методичних знань; сформованість гностичних, проєктувальних, конструктивних, організаційних, комунікативних

умінь; інноваційність мислення), креативного (здатність до створення нового, імпрровізації, експромту; відкритість до педагогічних інновацій; нетрадиційний підхід до організації навчально-виховного процесу; розвинена уява) та рефлексивного (сформованість рефлексивної позиції педагога) компонентів, котрі взаємообумовлені та пов'язані між собою. Дослідницею також визначено джерела формування готовності до інноваційної педагогічної діяльності, що перебувають у площині особистісного розвитку педагога, його професійної спрямованості, професійної освіти, підвищення кваліфікації і самоосвіти, виховання й самовиховання, професійного самовизначення. І.М. Дичківська стверджує, що формування готовності до інноваційної педагогічної діяльності має розпочинатися вже на етапі фахової підготовки фахівців у закладах вищої педагогічної освіти, що вимагає проектування і практичної реалізації відповідної системи підготовки майбутніх педагогів до інноваційної педагогічної діяльності з урахуванням напряму підготовки та спеціальності [1, с.17-18]. Цінною для нас є позиція авторки, згідно з якою - інноваційна педагогічна діяльність в системі дошкільної освіти детермінована специфікою дошкільного дитинства, яка слугує своєрідним маркером для її реалізації як у традиційних ЗДО (працюють у режимі функціонування), так і в ЗДО нового типу (працюють у режимі розвитку). Провідними напрямками реалізації інноваційної педагогічної діяльності в ЗДО різного типу є: розвиток дитини дошкільного віку (фізичний, психічний, еколого-валеологічний, соціальний, творчий шляхом створення відповідного природного, культурного, соціального простору); удосконалення управління ЗДО (створення нових моделей ЗДО, розробка й апробація варіативних та альтернативних освітніх програм і педагогічних технологій, проектування предметно-розвивального середовища); особистісно-професійний розвиток вихователів ЗДО (оволодіння новим змістом і технологіями роботи з дітьми, батьками, соціальними партнерами, розвиток інноваційного мислення й гуманістичної спрямованості, підвищення професійної компетентності) [1, с.18].

Для оцінювання готовності вихователів до застосування інноваційних технологій у роботі з дітьми дошкільного віку науковці виокремлюють такі компоненти та відповідні їм критерії готовності до застосування інноваційних технологій у професійній діяльності вихователя ЗДО: мотиваційно-цільовий (інноваційна спрямованість, інтереси, мотиви та переконання, що організують і спрямовують вольові зусилля на реалізацію знань в інноваційній діяльності); когнітивний (професійно-теоретична поінформованість; фахово-практична зорієнтованість й обізнаність з інноваціями); операційно-діяльнісний (уміння і навички створювати, поширювати, застосовувати, перетворювати та впроваджувати інноваційні технології у практичну діяльність); рефлексивно-оцінювальний (здатність до самоаналізу і самооцінки діяльності, прагнення до самовдосконалення).

Для нашого дослідження важливими є показники, розроблені авторами для кожного критерію. Так, мотиваційно-цільовий компонент, на думку науковців, містить такі показники: цільова установка на реалізацію інноваційної професійної діяльності; спрямованість на ефективну реалізацію професійної

діяльності; інтерес до запровадження інноваційних технологій у практичну діяльність; позитивна внутрішня мотивація інноваційної діяльності; потреба якісно здійснювати власну педагогічну діяльність; бажання застосовувати інноваційні технології в роботі з дітьми дошкільного віку; глибоке усвідомлення значущості навчання та виховання дітей дошкільного віку за допомогою інноваційних технологій, необхідності застосування різних їх видів; стійкий прояв активності, творчості, ініціативи під час підготовки, проведення та відвідування інноваційних занять.

Когнітивний компонент містить інші показники окреслених критеріїв. Показниками інноваційної обізнаності науковці визначають сукупність знань про інноваційну діяльність вихователя ЗДО та відповідних умінь. Показниками професійно-теоретичної поінформованості визначено: володіння базовими інваріантними психолого-педагогічними знаннями й уміннями, що зумовлює успішність вирішення широкого кола виховних і освітніх завдань дошкільної освіти. Показниками фахово-практичної зорієнтованості є сукупність методичних (технологічних) знань і умінь щодо особливостей організації навчально-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі загалом, зокрема завдяки інноваційним технологіям. Операційно-діяльнісний компонент характеризує рівень умінь вихователів дошкільних навчальних закладів використовувати способи вирішення діагностичних, пошуково-інформаційних, прогностичних, проектувальних, конструктивних, організаційно-комунікативних, аналітико-рефлексивних педагогічних завдань. Показниками рефлексивно-оцінювального компонента є вміння: визначати конкретні цілі, яких потрібно досягти до певного терміну виконання завдання; аналізувати досягнуте та порівнювати з очікуваним результатом; прогнозувати потрібні дії для корекції виявлених відхилень [2, с.87-88].

Література

1. Дичківська І.М. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів до інноваційної педагогічної діяльності. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів до інноваційної педагогічної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти". Харків, 2018. 42 с.

2. Косило Н.В., Нич О.Б., Балаєва К.С. Готовність вихователів до застосування інноваційних технологій у професійній діяльності. Режим доступу: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2017/6_2017/14.pdf

УДК 37.012:001:[373.2.015.311:612.6.057-053.4]

КУРИЛО О.Й., КУЗІСЬКА Х.Ф.
Мукачівський державний університет

НАУКОВІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Вважається, що обговорювати проблеми, пов'язані із статевим вихованням соромно і не зовсім зручно. Дорослі намагаються обійти мовчанням цілком природні питання, які цікавлять дітей та підлітків, відкласти їх на «потім».

Непідготовленість та непоінформованість дітей у питаннях статі нерідко обертається втратою здоров'я та важкими життєвими драмами. Саме тому статеве виховання потрібно розпочинати вже у ранньому віці і проводити його потрібно індивідуально, з урахуванням статі, віку, ступеня підготовленості дітей.

Науковці вважають, що увага до проблеми статевого виховання дітей та шкільної молоді в Україні сьогодні зумовлена кількома причинами, серед яких визначають такі, як: прискорений розвиток дітей (акселерація); незадовільний рівень обізнаності неповнолітніх з питань статевої сфери, низька якість і сумнівні шляхи отримання такої інформації (однолітки, засоби масової інформації тощо); сексуальність підлітків та пов'язані з нею проблеми (репродуктивне здоров'я, ризикована поведінка, інфекції, що передаються статевим шляхом, у тому числі ВІЛ, незапланована вагітність); нівелювання більшістю неповнолітніх моральних цінностей тощо [1, с. 7].

Н.О. Лещук, Ж.В. Савич, О.А. Голоцван визначають статеве виховання як тривалий і багатогранний процес, до якого слід підходити комплексно: потрібно враховувати особливості статевого розвитку, що характерні для різного віку – дошкільного, молодшого шкільного, підліткового. Інформацію про статевість потрібно подавати поступово, по мірі дорослішання дітей, починаючи зі стадії «статевого потягу» [1, с. 3].

Результатом статевого виховання старших дошкільників є їхня статева вихованість, яку Н. Попова розуміє як результат засвоєння дітьми знань, уявлень про взаємодію між людьми різної статі, про якості мужності й жіночності, прийняття і керівництво ними у виборі стратегії поведінки [2, с.6].

Цілком погоджуємося з Н. Поповою, що у дошкільні роки дитина ідентифікує себе переважно з родиною, відкриваючи і стверджуючи себе й інших людей переважно через судження, оцінку й учинки батьків. Авторка переконана, що саме батьки для дошкільника виступають носіями статевої культури, взірцями статевої поведінки, чоловічого і жіночого початку, зразками виконання статевої ролі у сімейних та соціальних відносинах. Вони є посередниками між соціумом і дитиною, які мають донести до дитини найкращі зразки статево-рольової поведінки. Співробітництво закладу дошкільної освіти та родини дозволяє краще пізнати дитину, подивитися на неї з різних позицій, побачити в різноманітних ситуаціях, допомогти в розумінні її індивідуальних особливостей, розвитку особистісних якостей, у прояві її негативних вчинків, можливих порушень статевої ідентичності, формуванні цінних життєвих орієнтацій. Усе це, на думку Н. Попової, вимагає педагогізації батьків для того, щоб вони не тільки могли здійснювати загально-виховні функції, а й формувати статево-вихованість своїх дітей.

Особливе місце з-поміж різних форм організації статевого виховання дітей дошкільного віку дослідниця надає психолого-педагогічному супроводу, який трактує як цілісний і безупинний процес вивчення особистості дитини, її розвитку, створення спеціальних умов для реалізації власних образів «Я-хлопчик / дівчинка» у всіх сферах діяльності. Н. Попова вважає, що цілеспрямований психолого-педагогічний супровід усвідомлення дітьми старшого дошкільного

віку власної статі за своїм змістом виконує низку важливих функцій: самопізнання особистості (передбачає орієнтування у власних інтересах, уподобаннях, можливостях, симпатіях); співпереживання (створює умови для розуміння дошкільником почуттів іншої людини, формування здатності поставити себе на місце суб'єкта взаємодії, незалежно від його статі); соціальна (набуття соціального досвіду в процесі спілкування з однолітками та дорослими різної статі); виховна (формування між дітьми позитивної взаємодії, переборення конфронтації); регулятивна (співвідношення власної поведінки з ідеалізованими уявленнями щодо поведінки, учинків, якостей чоловіка та жінки) [2, с.7].

Статеве виховання, як зазначає О. Кузнецова, є частиною морального виховання, що має соціальний, філософський, медичний, психологічний та інші аспекти. Таке виховання, зазначає авторка, полягає у формуванні ставлення людини однієї статі до іншої статі і пов'язаних із цим складних і найтонших навичок поведінки і самоконтролю [3, с. 8].

На основі вищезазначеного вважаємо, що мета статевого виховання дітей дошкільного віку – виховати цілісну особистість, здатну адекватно усвідомлювати та переживати свої фізіологічні та психологічні особливості, встановлювати оптимальні стосунки з людьми своєї та протилежної статі у всіх сферах життя. Статеве виховання, на нашу думку, необхідно здійснювати систематично, разом з іншими сторонами виховання, в комплексі з моральним, трудовим, фізичним та естетичним вихованням дітей дошкільного віку.

Література:

1. Лещук Н.О., Савич Ж.В., Голоцван О.А. Статеве виховання і репродуктивне здоров'я підлітків та молоді : навч. посіб. Київ, 2014. 136 с.
2. Попова Н.Ю. Педагогічні умови статевого виховання старших дошкільників в дошкільних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. ДЗ "Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського". О., 2011. 20 с.
3. Кузнецова О.А. Статеве виховання школярів : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Миколаїв : ЛІОН, 2004. 176 с.

УДК 378.147:373.2.011.3-051

КУРИЛО О.Й., КУКУРУДЗА А.Р.
Мукачівський державний університет

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ

Реформування вітчизняної освіти актуалізує проблему професійного становлення висококваліфікованих, конкурентоздатних фахівців дошкільної освіти, оскільки саме вони забезпечують якісну освіту, виховання і розвиток найменших громадян.

Професійне становлення, як вважає В. Орлов, – це, з одного боку, формування ставлення до професії, ступінь емоційно-особистісного прагнення до неї, а з іншого – накопичення досвіду практичної діяльності, оволодіння майстерністю [1, с. 22].

Професійне становлення майбутнього фахівця, на думку М. Козирєва та Ю. Козловської, залежить від певних характеристик людини, які визначально детермінують кінцевий успіх формування здобувача як професіонала, його професійну готовність та у сукупності зумовлюють її рівень. Професійне становлення особистості здобувача автори розуміють як засвоєння за спеціально організованою програмою соціально-професійних ролей, підготовка до виконання важливих соціально-професійних функцій. Основними напрямками професіоналізації у навчальній життєдіяльності, як вважають науковці, є професійне навчання, професійне самовизначення, самоствердження та зростання, розвиток інтелектуального потенціалу щодо відповідної сфери професійної діяльності, духовне збагачення, моральне, фізичне самовдосконалення [2, с.306-307]. М. Козирєв та Ю. Козловська зазначають, що процес професійного становлення особистості під час навчання у закладі вищої освіти – складний, етапний, динамічний. Велику роль відіграють якості особистості, які розвиваються і вдосконалюються у процесі здобуття професійної освіти, самоосвіти і виховання. Професійне становлення майбутнього фахівця є поетапним моментом індивідуально-професійного розвитку, формування професійної компетенції, розкриття його творчого потенціалу, професійної готовності до самостійної трудової діяльності. Зазначеному сприяє професійно-орієнтований освітній процес, залучення здобувачів до проведення науково-дослідних заходів, самостійної роботи та педагогічної (виробничої) практики тощо [2, с.312].

Досліджуючи проблему удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів, О. Савченко наголошує на тому, що для професійного становлення «...необхідно гармонізувати загальнокультурні, психолого-педагогічні й методичні знання, уміння, способи діяльності, посилити їх професійну спрямованість, забезпечити фундаментальність їх базової підготовки через запровадження державних стандартів, зміну об'єктів моніторингу, створення умов для персоніфікованої педагогічної освіти» [3, с. 8].

Професійне становлення майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти (далі - ЗДО) розглядаємо у контексті вимог до фахівців даного профілю. Вихователь ЗДО - носій загальнолюдського та національного, власного гуманістичного досвіду, фахівець, який приймає чіткі, науково обґрунтовані рішення стосовно тих чи інших педагогічних завдань та ситуацій, створює сприятливі умови для розвитку, виховання та навчання дітей дошкільного віку. Тому, враховуючи тенденції сьогодення, вимоги сучасного модернізованого дошкілля, варто переосмислити традиційні функції педагогічної діяльності, реалізувати прогресивні ідеї у розвитку дошкільної освіти та акцентувати увагу на якісному професійному становленні майбутніх вихователів ЗДО.

Отже, питання вибору професії, досягнення в ній професіоналізму, реалізації у професійній діяльності здібностей та можливостей, отримання задоволення від своєї праці є актуальним питанням сьогодення. Професійне становлення охоплює значну частину життя: від початку формування професійних намірів до завершення його професійного життя. Відповідно,

професійне становлення може розглядатися як процес розвитку особистості від початку формування професійних намірів до повної реалізації себе у професійній діяльності. Вважаємо, що суть професійного становлення полягає в тому, що майбутні вихователі закладу дошкільної освіти набувають необхідних якостей особистості, узагальнюють та систематизують професійні вміння та знання у новій ситуації розвитку, успішно реалізують функції своєї соціальної ролі.

Література

1. Орлов В.Ф. Теоретичні та методичні засади професійного становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти". К., 2004. 44 с.

2. Козирев М.П., Козловська Ю.Р. професійне становлення фахівця в умовах вищого навчального закладу. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна, 2013. Вип.1. С. 305-313.

3. Савченко О.Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Підготовка педагогічних кадрів до роботи в умовах рівневої структури і змісту початкової освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Полтава, 23-25 квітня 2001р.). Полтава : ПДПУ, 2001. С. 8-10.

УДК [37.016:811.111]:37.015.31:159.955

ЛИПЧАНКО-КОВАЧИК О.В.
Мукачівський державний університет

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Для нових поколінь здобувачів освіти, що виростають у цифровому інформаційному середовищі, роль педагога як джерела інформації поступово зменшується, і збільшується важливість навичок і умінь учня самостійно здобувати потрібну інформацію і використовувати її згідно з поставленими завданнями. Отже, змінюється роль педагога: він \ вона усе більш набуває ролі координатора і консультанта, тобто особи, яка, навчаючи учнів учитися, скеровує їх у русло самостійної роботи, створює для цієї роботи умови, координує її і дозволяє учням побачити свої досягнення, на основі яких вони вчитимуться розробляти власний, свій індивідуальний навчальний план. Такі вимоги перед учителем і учнями ставить саме життя, оскільки для майбутніх представників суспільства важливо навчитися формувати і задовольняти свої потреби в освіті та кар'єрі, розвивати свої таланти, планувати свою діяльність, самостійно розв'язувати завдання, досягати цілей, бути конкурентоздатним, стаючи гідним працівником своєї громади. Сучасна молода людина об'єктивно змушена бути більш інформованою, критично і творчо мислячою, а значить і більш мотивованою до самонавчання і саморозвитку.

Звідси, критичне мислення розглядаємо як розумне і рефлексивне, сфокусоване на вирішення того, у що віриш і що робиш. Розвиток критичного мислення реалізується через формування навичок вирішення завдань, а саме: - виділяти причинно-наслідкові зв'язки; - розглядати нові ідеї та знання у контексті вже наявних; - вміти відкидати другорядну або невірну інформацію; - уникати категоричності у твердженнях тощо. Критичне мислення (КМ) –

складний процес творчого переосмислення понять та інформації. Це активний процес пізнання, який відбувається одночасно на декількох рівнях. Адже знання, що їх засвоює критично мисляча людина, постійно диференціюються й систематизуються з точки зору ступеня їх істинності, вірогідності, достовірності. Критичне мислення спирається на отриману інформацію, усвідомлене сприйняття власної розумової діяльності в оточуючому інтелектуальному середовищі. Однак рівень критичності визначається не тільки запасом знань, а й особистісними якостями, установками, переконаннями. Критичність особистості повинна бути напрямлена перш за все на самого себе: на аналіз і оцінку своїх можливостей, особистісних якостей, вчинків, поведінки в цілому.

Сучасні науковці чітко виокремлюють таку категорію мислення як «критичне мислення». Визначення цього поняття виділяють у дві групи [2;14; 30]: локальні дослідження, що акцентують увагу на вдосконаленні самого процесу мислення (Т. Воропай, Р. Пауль, О. Тягло та ін.) та дослідження, що передбачають визначення системного напрямку, який підкреслює регулятивно-моральні аспекти мисленнєвої діяльності (С. Заір-Бек, Д. Рассел, Д. Халперн, Дж. Чаффа та ін.).

В основі розвитку критичного мислення лежать уміння і навички загально мовленнєвого та загально пізнавального характеру. Завдання вчителя – раціонально поєднувати різні рівні пізнання у навчанні залежно від теми уроку; спиратися на метод чергування прийомів організації навчально – пізнавальної діяльності, що в свою чергу забезпечує підтримку постійного інтересу на уроці; забезпечує вироблення в учнів уміння критично ставитися до будь-якої інформації.

Впровадження технології критичного мислення на уроках англійської мови реалізується через три фази уроку – виклик, осмислення, рефлексію («актуалізація – усвідомлення - рефлексія») – шляхом застосування таких форм і прийомів роботи, як «Асоціативний куш», «Мікрофон», «Fishbone» тощо. Вчитель, який працює за технологією КМ, повинен добре усвідомлювати, що продуктивною його робота буде у випадку, якщо правильно вибрано:

- інформативний матеріал, який сприяє розвитку КМ;
- метод (окремий прийом, стратегія) заняття.

Таким чином, у процесі навчання іноземних мов стратегії критичного мислення сприяють усвідомленню учнями мовних явищ, розвитку їх лінгвістичних здібностей, автоматизації мовних і мовленнєвих дій, створенню ситуацій спілкування, формуванню навичок самооцінки та взаємооцінки.

Література

1. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України Концепція 12-річної загальної середньої освіти. (Проект); К., 2000. – №21.- 23 с.
2. Киенко-Романюк Л.А. Зарубіжна і національна практика розвитку критичного мислення в учнів і студентів // Вища освіта України. – 2004. - № 4. – С. 109 – 113.
3. Тягло А. В. Логика критического мышления (в конспективном изложении) / Тягло А. В. – Х.: Харьковский институт управления, 1996. — 72 с.
4. Халперн Д. Психология критического мышления. - СПб.: Питер, 2000. - 512с.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТА

Головне завдання закладів вищої освіти – підготовка компетентних фахівців, які повинні володіти відповідними професійними якостями. В цьому контексті особливо важливою є індивідуальна, особистісна орієнтація навчального процесу, що передбачає надання суб'єктам процесу свободи вибору та урахування їхніх індивідуальних можливостей.

Значний вклад в дослідження даної тематики зробили такі видатні вчені, як Н. Олійник, О. Бондаревська, В. Рибалка, М. Махмутов, Т. Коростіянець, Г. Селевко, В. Давидова, А. Кірсанов, Т. Руденко, Е. Симанюк та інші.

Термін індивідуальна освітня траєкторія є неоднозначним та немає чіткого трактування. Саме тому вчені тлумачать його по-різному, зокрема, як «персональний шлях реалізації потенціалу», «виявлення стилю навчання особи, який залежить від її мотивації», « усвідомлений вибір суб'єктом орієнтації щодо реалізації освітнього потенціалу», тощо [1, с. 103].

Рішення особи щодо вибору освітньої траєкторії пов'язане із співвідношенням між декількома основними одиницями: можливістю, потребою, якістю та метою. Вибір цієї траєкторії є спільними діями студента та педагога. Його ж ціллю є визначення мети, завдань, форм та методів навчання [2, с. 17].

Варто також згадати про співвідношення термінів «індивідуальна освітня програма» та «індивідуальна освітня орієнтація». Зокрема, на думку Т. Собіної індивідуальна освітня траєкторія є цілеспрямованою освітньою програмою, яка забезпечує для суб'єкта вибір, розробку та реалізацію навчального стандарту.

Індивідуальну освітню програму потрібно розглядати саме як документ, який формалізує освітню траєкторію в процесі навчання та містить систему заходів, що відповідає інтересам суб'єкта [3, с. 195-196].

Індивідуальна освітня траєкторія реалізується через наступні напрямки: процесуальний, змістовий та діяльнісний, тобто вона одночасно є індивідуальним освітнім маршрутом та способами його реалізації.

Важливо розуміти, що під час застосування індивідуальної освітньої траєкторії студент повинен перебувати у постійній взаємодії з педагогом, який водночас виконує роль його партнера, наставника, консультанта.

Ефективність застосування індивідуальної освітньої орієнтації залежить як від внутрішніх факторів (інтересів, мотивів, потреб суб'єкта), так і від зовнішніх (можливості задоволення потреб суб'єкта навчального процесу) [4, с. 56].

Отже, можна зробити висновок, що індивідуальна освітня орієнтація – це задум, уявлення щодо процесу реалізації освіти, які формалізуються індивідуальною освітньою програмою.

Література

1. Краснощок // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі : зб. наук. пр. ; ред. кол.: А. В. Сущенко та ін. – Запоріжжя : КПУ, 2018. – Вип. 60, т. 1. – С. 101-107., 2018
2. Сысоев П.В. Обучение по индивидуальной образовательной траектории. Теория и методика профессионального образования, 2013. № 2(16). С. 13-24.
3. Малишевська І. А. Теоретико-методичні основи підготовки фахівців психологопедагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища : монографія / І. А. Малишевська. – Умань : «ВПЦ» Візаві, 2018. – 386 с
4. Сафин В. Ф. Психология самоопределения личности: Учебное пособие. Свердловск: Свердлов. пед. инат, 1986. 142 с.

УДК 159.923:378.011.3.013.77

МАРЦЕНЮК М.О.
Мукачівський державний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ОСОБИСТОСТІ В ДОЛАННІ СТРЕСУ

Е. Фромм виділив три психологічні ресурси, що допомагають людині в подоланні важких життєвих ситуацій: надію, раціональну віру та душевну силу.

Надія - психологічна категорія, що сприяє життю і зростанню. Це активне очікування і готовність зустрітися з тим, що може з'явитися.

Раціональна віра - переконаність в тому, що існує велика кількість реальних можливостей і потрібно вчасно виявити ці можливості.

Віра - раціональна інтерпретація теперішнього часу.

Душевна сила - мужність. Душевна сила - здатність чинити опір, піддати небезпеці надію і віру, зруйнувати їх, перетворюючи на "голий оптимізм" або в ірраціональну віру [2].

Важливим ресурсом в збереженні психологічної стійкості особистості в стресових ситуаціях виступає соціальна підтримка. Багато авторів відзначають, що позитивне соціальне оточення (сім'я, друзі, колеги) також може бути одним з найважливіших чинників збереження стресостійкості особистості. У зв'язку з цим соціальне оточення може розглядатися як соціально-психологічний ресурс подолання стресу. Ще одним ресурсом стресостійкості є психологічна компетентність індивіда, рівень його психологічної освіченості і культури. Разом із соціальним досвідом вона визначає конкретні форми адаптивних процесів в стресогенних ситуаціях [3].

До найбільш вивчених на даний час особистісних ресурсів подолання стресу належать наступні:

- активна мотивація подолання, відношення до стресів як можливості набуття власного досвіду і можливостей особистісного зростання;
- сила Я-концепції, самоповага, самооцінка, власна значимість, "самодостатність";
- активна життєва установка: чим активніше відношення до життя, тим більша психологічна стійкість в стресових ситуаціях. Позитивність і раціональність мислення;

- емоційно-вольові якості. Фізичні ресурси (стан здоров'я і відношення до нього як до цінності).

До інформаційних та інструментальних ресурсів належать:

- здатність контролювати ситуації (ступінь їх впливу на людину оцінюється адекватно);

- використання методів або способів досягнення бажаних цілей (майстерність, здібності, успішність);

- здатність до адаптації, інтерактивні техніки змінювання себе і навколишньої ситуації, інформаційна і діяльнісна активність з перетворення ситуації взаємодії особистості і стрес-ситуації;

- здатність до когнітивного структурування і осмислення ситуації.

До матеріальних ресурсів відносяться:

- високий рівень матеріального доходу і матеріальних умов (що дають змогу відновлювати первинні фізіологічні потреби);

- безпека життя;

- стабільність оплати праці;

- хороші «гігієнічні» чинники праці і життєдіяльності.

Стресостійкість особистості, на думку В.А. Абабкова, М. Перре, залежить від багатьох факторів, головними з яких є:

- якості стресорів;

- особистісних властивостей;

- компетентності в подоланні навантажень;

- соціальних факторів [5].

Стресори викликають порушення адаптації лише в поєднанні з різноманітними зовнішніми і внутрішніми факторами. Дуже важливим фактором зі сторони індивіда є процес оцінювання стресора. Оцінка, що включає контрольованість, каузальні атрибуції і т.п. визначає вид і інтенсивність стресових реакцій.

Цей процес регулюється особистісними факторами, тенденціями подолання та його стилем, соціальною підтримкою. Особистісні якості і соціальні фактори можуть посилювати або послаблювати стресові реакції, впливаючи на її тип, інтенсивність та тривалість.

Адаптивність поведінки в стресовій ситуації залежить від ступеню контрольованості стресора.

Поряд з особистісними ознаками важливу роль відіграють характеристики соціального оточення, які є модераторами стресу. Саме соціальна підтримка (задоволення потреби в близькості, захисті, інформації, розрядці, підтримці, заспокоєнні) впливає на характер поведінки людини після дії стресогенних факторів [1; 4; 6].

Література

1. Абабков В.А. Адаптация к стрессу. Основные теории, диагностики, терапии. С.Пб.: Речь, 2004. 166 с.

2. Бикова С.В., Кадиевская И.А. Психологические ресурсы, обеспечивающие устойчивость к стрессу/Культура народов Причерноморья – 2014. –№276. – С.156-159.

3. Корольчук М.С. Психофізіологічні засади дослідження стресостійкості особистості / М.С. Корольчук. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/psy/2011_94/Korol1.pdf

4. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості : [монографія]. – К.: Ніка-Центр, 2007. 432 с.

5. Психология здоровья: Учебник для вузов / Под ред. Г.С. Никифорова. – СПб.: Питер, 2006. – 607 с.

6. Щербатых Ю.В. Психология стресса и методы коррекции. – СПб.: Питер, 2006. – 256 с.

УДК 028:37.015.31:81'233

МОРГУН А.В.

Мукачівський державний університет

ЧИТАННЯ ЯК ВИД МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ

Найважливішим комунікативним каналом людини, як відомо, є мова. При цьому основна маса людей любить спілкуватися і найчастіше використовує усне мовлення. Однак не слід забувати, що існує ще один вид комунікації, не менш важливий – письмова мова, яка відображена на певному носіїв інформації, яким до недавніх часів був папір – книги, журнали, газети. Сьогодні з'явилися і електронні носії інформації.

Говорячи про комунікацію як процес, слід визначитися з поняттям мовної діяльності. При цьому необхідно враховувати, що кожне мовне висловлювання, кожен акт генерації або сприйняття мови є багатограним. З одного боку, існує ряд факторів, які впливають на те, який зміст буде виражено у вислові (якщо говорити про сенс, то ми маємо на увазі не тільки семантику, а й певні особливості висловлювання). Ці фактори, насамперед, є психологічними. З іншого боку, існує багато факторів, які визначають, який зміст буде реалізовано у мові (окрім психологічних факторів існують ще й власне мовні, стилістичні, соціологічні і т.ін.). Характер усіх цих факторів і способів можна описати за допомогою різних теорій або моделей. І тому цілком закономірно, що під мовною діяльністю розуміють діяльність (поведінку) людини, так чи інакше опосередковану ознаками мови.

О. Леонт'єв, порівнюючи мовленнєву діяльність людини з будь-якою іншою діяльністю, визначає такі її риси: 1) потреба, мотив, мета, задум, знання; 2) усебічний аналіз ситуації, у якій має відбутися й відбувається діяльність; 3) прийняття рішення виконувати чи не виконувати діяльність та вибір оптимальних для певної ситуації засобів реалізації діяльності; 4) планування діяльності та передбачення можливого результату; 5) виконання певних дій та операцій; 6) контроль над реалізацією діяльності та її корекція; 7) порівняння результату діяльності з поставленою метою [2].

Таким чином, мовленнєва діяльність являє собою комунікативну сферу життєдіяльності людини. Знання її специфіки, законів, етапів перебігу забезпечують формування та вдосконалення вмінь спілкуватися відповідно до ситуації, поставлених цілей та завдань, що виникають у процесі комунікативних

потреб. І. Зимня [1] визначає низку загальних характеристик мовленнєвої діяльності та всіх її видів: 1) структурна організація, що включає фазову будову й операційну структуру; 2) предметний (психологічний) зміст; 3) єдність внутрішнього та зовнішнього боків; 4) єдність змісту та форми його реалізації; 5) зумовленість мовленнєвої діяльності людини функціонуванням психічних процесів сприймання, уваги, пам'яті, мислення, уяви.

Видами мовленнєвої діяльності визначено говоріння, письмо, аудіювання, читання та розподілено їх на ті, що забезпечують процес продукування (говоріння, письмо), та ті, що забезпечують процес сприймання (слухання, читання) мовленнєвого висловлення.

Слід зазначити, що читання займає одне з головних місць по використанню, доступності та важливості, тому що саме на основі навичок читання відбувається розвиток навичок говоріння та письма.

Щодо носіїв інформації, то, безперечно, найкраще читати паперові видання. Людське око інформацію, надруковану на папері сприймає краще, ніж ту, що зображена на моніторі комп'ютера. Швидкість читання паперового носія вища, а навантаження на очі мінімальне. Крім фізіологічних причин, існує безліч факторів, що вказують на користь читання друкованих видань [3].

Книга у нашій свідомості – це, перш за все, хранитель знань, що передає духовні традиції, культуру та мистецтво від покоління до покоління, що поєднує людей різних часів та народів за допомогою слова. Книга має унікальну здатність – лікувати людські душі та тіла. У всі часи люди помічали позитивний вплив книги на здоров'я та настрій людини.

Сутність читання, як основного процесу сприйняття, розуміння (декодування) і переробки інформації, що міститься в письмовому тексті та як одного із основних видів мовленнєвої діяльності людини, становить шлях від сприйняття друкованого тексту до розуміння його змісту та сенсу.

Слід підкреслити, що читання пов'язане з іншими видами мовленнєвої діяльності. Перш за все читання пов'язано з письмом, тому що і читання, і письмо користуються однією графічною системою мови. Читання також пов'язано з аудіюванням, тому що в основі того й іншого лежить перцептивно-розумова діяльність, пов'язана зі сприйняттям, аналізом і синтезом. Читання пов'язано також і з говорінням, читання вголос являє собою «контрольоване говоріння».

Отже, читання є складним психофізіологічним процесом, який передбачає мисленнєвий шлях від сприйняття графічного оформлення тексту, до його декодування й розуміння написаного із всіма закладеними у текст смислами. Процес читання є складним ще й тому, що у тексті можуть бути наявні лакуни, які ускладнюють сприйняття тексту.

Література

1. Зимня И. А. Педагогическая психология: учеб. пособие / Ирина Алексеевна Зимня. – Ростов на Дону: Феникс, 1997. – 480 с
2. Леонтьев Д. А. Развитие идеи самоактуализации в работах А. Маслоу / Д.А.Леонтьев // Вопросы психологии. – 1987. – № 3. – С. 150–158.
3. Польза чтения книг [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://polzavred.ru/polza-chteniya-knig.html>.

**ВИЗНАЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ І ОСНОВНИХ
ЗАСОБІВ ХАРАКТЕРУ НАВИЧОК У ЗАЙМАЮЧИХСЯ**

Основою розвитку навичок та визначення психологічних особливостей є вплив фізичного виховання на організм. Узагальнення проблем у підготовці та вихованні дітей до формування здорового способу життя, який є дієвим і надійним засобом в розвитку, на зміцнення адаптивної можливості організму сприяють повноцінному виконанню нею соціальних функціональних досягнень активного довголіття. В розвитку сили здоровий спосіб життя є дієвим і надійним засобом збереження та зміцнення здоров'я. Вчитель прагне до формування в них міцних глибоких знань, умінь, навичок та розвиток їх індивідуально-особистісних характеристик, засобами діяльності, орієнтовно розкриття і вдосконалення в учнів їхнього потенціалу [2, с.276].

Високий рівень фізичної, розумової та трудової діяльності займаючихся фізичними вправами людей зберігається значно довше ніж у не займаючихся. Зниження активної рухової діяльності негативно відображається на здоров'ї. Діти шкільного віку самими умовами шкільного життя обмежені у звичній потребі рухатися стільки, скільки треба для нормального гармонійного, психологічного, фізичного розвитку і здоров'я.

Аналіз тренувань багатьох юних спортсменів, дані наукових досліджень показують, що на протязі ряду років їх тренувальні навантаження поступово зростають. Тому необхідно для юних спортсменів передбачити збільшення тренувальних навантажень з року в рік. Цю тенденцію необхідно враховувати тренеру при розробці перспективного плану тренувань спортсмена.

Зміна тренувальних навантажень на протязі декількох років у юних спортсменів має відбуватися переважно за рахунок підвищення об'єму навантажень: перш за все за рахунок збільшення кількості занять в недільному циклі, на протязі кожного місяця і річного циклу. Основним принципом цієї підготовки повинен бути підбір таких вправ, які рідко або ніколи не зустрічаються в повсякденному житті [1, с.105].

Визначено, що в процесі біологічного росту організму, присутні періоди інтенсивних кількісних і якісних змін окремих органів і структур. Надаючи впливу на випереджаючі у своєму розвитку органи і системи, в ці періоди, ефект у розвитку відповідних фізичних здібностей перевищить результат, що досягається в періоди відносної стабілізації [4, с.67].

Висока пластичність нервової системи підлітків сприяє кращому й швидкому засвоєнню рухових навичок. Однак під час виконання рухів з підвищеними зусиллями прищеплення навичок ускладнюється тим, що за таких умов процес збудження дуже поширюється у корі головного мозку, захоплює у свою сферу різні центри і залучає тим самим до роботи непотрібні м'язи, що зковують рух і заважають добре засвоїти рухову навичку. Тому розучування

рухів звичайно відбувається швидше і точніше під час виконання вправ на неповну силу [3, с.121].

Прості і складні технічні завдання допомагають сконкретизувати степінь координованості, а при повторях – і рухову пам'ять дітей. Дуже важливо підмітити, як діти справляються не тільки з зовнішньою формою руху, але з його внутрішнім стержнем (темпом, ритмом, чергуванням зусиль т. д.).

Узагальнюючи основні наукові джерела встановлено, що психологічні особливості характеру дітей мають дуже важливе значення для спортивного вдосконалення тих, хто займається спортом і веде здоровий спосіб життя. Фізичний розвиток та психоемоційний стан взаємопов'язані та в значній мірі є цілісним явищем, що виявляє себе в рівновазі взаємовідносин людини з навколишнім середовищем.

Дуже важливе значення для спортивного вдосконалення тих хто займається спортом мають і їх психологічні особливості. Треба розуміти, що проявляються ці якості у дітей лише в умовах, не перевищуючи їх можливостей. Маючи на увазі, це перевіряючи працьовитість новачків не можна пропонувати їм відразу надзвичайний об'єм вправ.

Література

1. Тарасюк В.М. Розвиток спорту на Закарпатті в незалежній Україні. Ужгород видавництво ФОП Береза А.Е. 2011 с.258
2. Клименко В.В. Психологія спорту: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. - К.: МАУП, 2006. 432 с.: іл. - Бібліогр: С. 423–424.
3. Кузнецова З.І. Фізична культура в 5-8 класах. Видавництво «Радянська школа». Київ. 1967. С.350.
4. Круцевич Т.Ю. Теорія і методика фізичного виховання. К.: Олімпійська література, 2008. Т. 2. 366 с.

УДК 802.0:37-5

ОРОС С., ТЕЛИЧКО Н.
Мукачівський державний університет

НАВЧАННЯ АНГЛОМОВНОГО МОНОЛОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІДЕОДЕБАТІВ

В інформаційному суспільстві ХХІ століття складаються нові форми масової комунікації, соціального спілкування, стиль мислення та способу життя. На це також має бути спрямована освітня галузь. Процес інформатизації суспільства, що відбувається зараз, тягне за собою радикальні зміни в стратегії освіти: в інформаційному суспільстві і школа має бути інформаційною. Основним елементом такої школи має стати інформаційно-технологічне середовище з навчальним простором, що постійно розвивається.

Відповідно до цього завдання поступово створюються загальнонаціональні розгалужені структури ресурсів аудіо- та відеозасобів для навчальних закладів, з використанням яких перед ними відкрилися небачені досі

перспективи у розв'язанні важливих завдань підвищення ефективності навчального процесу в школі, зокрема й у старших класах.

Одним із ефективних методів навчання іноземних мов, в тому числі й розвитку монологічного спілкування учнів старшої школи, є відеометод. Відеометод відноситься до групи наочних методів. Потенціал відеометоду для комунікативного викладання мови очевидний.

З усіх доступних засобів він забезпечує найточніше відображення мови у користуванні, тому що вона вживається конкретними мовцями, тісно пов'язана з певною мовною ситуацією та допомагає розвивати монологічне мовлення.

Монологічне мовлення в процесі комунікації здійснюється для передачі інформації. При цьому учень може відтворювати інформацію отриману з будь-яких джерел або сам будувати власне висловлювання у результаті осмислення та аналізу подій. У першому випадку мовець виражає чужі думки, у певних випадках додаючи свої помисли стосовно ситуації, у другому – власні, виражені у результаті самостійної мовленєво-мислительної діяльності.

Зовнішньою ознакою монологічного спілкування учнів старшої школи є те, що таке спілкування являється «односпрямованим», воно не розраховане на реакцію у відповідь, але разом з тим воно може бути розкритим реплікою у діалозі, дискусії, дебатах. Внутрішніми ознаками монологічного спілкування учнів старшої школи є відносно великий об'єм, перевага синтаксично повних структур і експліційних зв'язків між реченнями, широке розкриття теми [1, с. 283].

Так, К. Перепилиця звертає увагу на той факт, що основними показниками сформованості загального вміння учнів-старшокласників укласти зв'язне монологічне висловлювання є такі спеціальні вміння:

- уміння з'єднувати декілька мовленєвих зразків, уміння досить повно висловлюватись відповідно до запропонованої комунікативної ситуації (наприклад, у дебатах);
- уміння відносно правильно оформити своє висловлювання мовними засобами англійської мови;
- уміння оптимально використовувати мовний матеріал певної теми;
- уміння залучати для викладу певної теми матеріал сумісних тем [2, с. 365].

Отже, застосування відеометоду в процесі навчання англійської мови змінює характер традиційного уроку, робить його більш живим та цікавим. Також використання відеозасобів на уроках англійської мови сприяє розширенню світогляду учнів-старшокласників та збагаченню мовного запасу, що вдосконалює процес підготовки учнів до участі у відеодebатах.

Література

1. Панфілов А. К. Розмовне мовлення й проблема нейтралізації книжкових засобів мови (Питання філології). М, 1969. 292 с.

2. Перепилиця К. Ю. Формування самостійного монологічного мовлення на уроках англійської мови у вищій школі. Молодий вчений. 2016. № 8 (35). С. 362 – 365.

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ НУШ

У контексті євроінтеграційної політики України та Концепції НУШ одним із головних напрямків освітньої діяльності ЗВО педагогічного спрямування є завдання - підготувати майбутнього вчителя до професійної діяльності в інформаційному суспільстві, що поступово актуалізувало необхідність формувати інформаційну культуру майбутнього вчителя, зокрема і початкової школи.

Культура особистості в освітньому процесі проявляється як єдність внутрішніх (цінності, знання, ідеї, взаєморозуміння) та зовнішніх (різноманітні соціокультурні ситуації) складових. Головною змістовою одиницею культури, її інтегрованим елементом і рушійною силою в освіті є знання і вміння. У цій інтегрованості виявляється глибокий зв'язок між рівнем знань і вмінь суспільства, з одного боку, та станом і якісною визначеністю цивілізації в культурі – з другого.

Серед концептуальних підходів до осмислення сутності поняття інформаційної культури в освіті виділяють: технологічний, культурологічний, особистісний. Представники технологічного підходу поняття інформаційна культура трактують як єдність знань, умінь, навичок і здібностей ефективної роботи з інформацією в різних її формах. З позицій культурологічного підходу інформаційну культуру особистості пов'язують зі становленням інформаційного суспільства та розглядають як елемент загальної культури людства. Загалом інформаційну культуру в освіті розглядають як якісну характеристику результату розвитку суспільства і особистості в галузях створення, передачі, збереження і переробки інформації, а також сам процес освітньої діяльності [1].

Інформаційну культуру вчителя початкових класів визначають, як цілісну, багаторівневу, особистісну характеристику фахівця, що інтегрує в собі інформаційний світогляд, ціннісне ставлення до інформації, інформаційної діяльності, систему знань і умінь, які забезпечують самостійну діяльність з використання як традиційних, так і нових інформаційних технологій у професійній і міжособистісній взаємодії, орієнтованій на реалізацію психолого-педагогічних цілей освіти і максимального розвитку здібностей учнів до самореалізації в соціумі. Вона відображає особливості професійної діяльності вчителя початкової школи: формування інформаційної культури учня, забезпечення постійної потреби в інформації, розвиток навичок правильного використання ІКТ в освітньому процесі тощо [2, с.26].

Інформаційна культура вимагає від сучасного вчителя початкової школи нових знань і умінь, стилю критичного мислення, що створюють умови для соціальної й професійної адаптації до змін в інформаційному середовищі. Інформаційна культура виконує наступні функції: світоглядну (формує уявлення

про інформаційну картину світу; регулятивна (здійснює вплив на діяльність, включає до світогляду людини норми та правила у галузі ІКТ); пізнавальна (розширює знання людини за рахунок нової інформації); креативну (допомагає організувати дослідження та здобувати нові ідеї, знання, уміння та цінності); виховну (впливає на особистісну поведінку); комунікативну (сприяє діалогу між людьми за допомогою ІКТ); ціннісну (формує сучасні ідеали); інтелектуальну (визначає культуру та інтелектуальну спрямованість діяльності в інформаційному середовищі); адаптаційну (дозволяє змінюватися до існуючих в суспільстві умов і форм поведінки).

ЗВО педагогічного спрямування у контексті Концепції НУШ, готуючи студентів до майбутньої інноваційної освітньої діяльності, ефективного використання ІКТ, розробляючи нові освітні програми, покликані враховувати потребу у формуванні здатності майбутніх учителів початкової школи до:

- володіння відповідною термінологією, обізнаністю із вимогами до технічних пристроїв, що необхідні для успішного використання певних програм і забезпечення їхньої сумісності;

- уміння інсталювати, налагоджувати і видаляти програми; підключати периферійне обладнання і налаштовувати його роботу; працювати з об'єктами операційних і мультимедійних систем;

- пошук та опрацювання інформації (текстові, графічні, звукові програми-редактори-перекладачі-архіватори тощо), поширення та обмін інформацією за допомогою мережевих програм (електронна пошта, засоби YouTube та ін.);

- створення мережевих освітніх та інформаційних ресурсів (сайти, блоги, тестові онлайн редактори, мережеві інтерактивні дошки, сторінки та групи в соціальних мережах, хмарні технології тощо);

- форматування, редагування, зберігання, передачі файлів різних форматів (мультимедійних, текстових, графічних форматів);

- налагодження захисту комп'ютера (мережі) та використання сучасних цифрових можливостей для цього.

Рівень сформованості інформаційної культури вчителя початкової школи визначається знаннями про інформацію, інформаційні процеси, моделі і технології; уміннями використовувати сучасні засоби і методи обробки та аналізу інформації в різних видах освітньої діяльності; уміннями застосовувати сучасні інформаційні та мультимедійні технології в освітній діяльності; світоглядним баченням навколишнього світу як відкритої інформаційної системи та здатністю сприймати нові освітні ідеї.

Література

1. Ілляш С.Д. Інформаційна культура як важлива складова професійної культури майбутнього вчителя початкових класів// Наука і освіта. – 2014. № 3. С. 68–72.
2. Смирнова І. М. Формування інформаційної культури майбутніх учителів початкових класів: дис. канд. пед. наук. – Ізмаїл, 2004. 238 с.

**ПРИНЦИПИ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ МАРІЇ МОНТЕССОРІ В КОНТЕКСТІ
РЕТРОСПЕКТИВНОГО ТА СУЧАСНОГО ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ**

М. Монтессорі (1870-1952) – відомий італійський педагог, автор популярної теорії навчання та виховання дітей [1, с. 127]. Творче, глибоке осмислення педагогічних ідей, концепцій і сутності її методики можливе у теоретико-методологічній площині, зокрема, на основі аналізу її наукових поглядів на природу та процеси розвитку дитини. Важливим у цьому сенсі є сутнісне розуміння принципів педагогічної системи М. Монтессорі. Саме наявність цих принципів та їх інтегративний взаємозв'язок забезпечують успішне функціонування цілісної педагогічної системи, розробленої італійським педагогом.

Зауважимо, що довгий час зарубіжні дослідники у словосполучення «принципи Монтессорі – педагогіки» вкладали різне смислове значення і не намагалися уточнити саме термінологічне поняття «принцип», який був пов'язаний загалом з педагогічною діяльністю. Авторські принципи її методики не були виявлені дослідниками і в працях М. Монтессорі. Натомість сам термін «принцип», який досить часто використовувала італійський педагог, має різне смислове забарвлення [2, с. 26].

Ґрунтуючись на творчих здобутках представників вітчизняної та зарубіжної гуманітарної думки, зробимо спробу уточнити змістовне наповнення такого поняття, як «принцип педагогічної діяльності». Так, у «Філософському енциклопедичному словнику» (К., 2002) поняття «принцип» трактується як першопочаток, або те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорії, науки [3, с. 519]. Важливим є розуміння того, що принцип як теоретико-пізнавальна категорія є центральним поняттям, яке пронизує певну систему знання і субординує його. Зазначимо, що у межах теоретичного знання принцип означає вимогу розгортання самого значення у систему, в якій всі теоретичні положення логічно пов'язані між собою і певним чином впливають одне з одного. Необхідно зважати й на те, що будь-яка теоретична система знання ґрунтується на принципах, пов'язаних між собою. Глибокий, конструктивний аналіз гносеологічної природи та смислового значення власне принципів педагогічної діяльності міститься в працях В. Краєвського. В одній з них він звертає увагу дослідників на те, що поняття «принцип педагогічної діяльності» вживається у двох смислових значеннях – логічному та етичному. З одного боку, зазначений принцип означає абстраговане, не з цієї конкретної сфери положення, яке поширюється на всю сферу. З іншого боку, поняття «принцип» має нормативну та етичну складові й трактується як «принцип дії» [4, с. 64]. В. Краєвський наголошує також і на тому, що педагогічні, зокрема дидактичні принципи, являють собою найбільш загальне нормативне знання, яке отримує педагогіка в процесі реалізації своєї конструктивно-технічної функції [4, с. 64].

Ми погоджуємося з точкою зору М. Сороки, яка у своєму навчальному посібнику, присвяченому дослідженню теоретичних і практичних аспектів системи М. Монтесорі, виокремила такі основоположні принципи її педагогічної діяльності, як: 1) сприяння природному розвитку; 2) взаємодія з «підготовленим середовищем»; 3) свобода вибору у «підготовленому середовищі»; 4) індивідуальна активність у навчанні; 5) предметність в навчанні [5, с. 27].

Зробимо спробу коротко, у тезисному форматі і разом з тим послідовно розкрити термінологічну сутність кожного із зазначених принципів Монтесорі-педагогіки. Зауважимо, що сприяння природному розвитку дитини пов'язаний з розумінням М. Монтесорі природи дитини та особливостей її розвитку. Відповідно до такого підходу, з моменту свого народження кожна дитина має власний внутрішній потенціал, джерело творчої енергії, котра спонукає її до саморозвитку. Саме безпосередньо людині належить ініціатива індивідуального вдосконалення, а тому їй необхідно надати можливість спонтанного розвитку, розкриттю рис особистості. Важливо при цьому не гальмувати виховання дитини авторитарними педагогічними діями, а, навпаки, дати їй можливість вільно розвиватися. В узагальненому вигляді сутність першого принципу педагогічної діяльності М. Монтесорі полягає в наступному. Доросла людина повинна сприяти саморозвитку дитини на основі знання об'єктивних законів розвитку дитини та спостережень за діями й поведінкою конкретної дитини. Лейтмотивом творчого підходу М. Монтесорі до сутнісного розуміння зазначеного принципу її педагогічної системи є наступне положення, сформульоване італійським педагогом у праці «Креативна дитина». «Тільки природа, яка запровадила деякі закони та їх неминучість для людини, що розвиваються, – підкреслює М. Монтесорі, – може диктувати виховний метод, який призначений для того, щоб йти за потребами та законами життя» [2, с. 29].

Наступний принцип М. Монтесорі-педагогіки полягає в тому, що сприяння природному розвитку дитини повинно здійснюватися у процесі її взаємодії з «підготовленим середовищем» – спеціально створеним розвиваючим, предметно-просторовим та соціальним середовищем. М. Монтесорі застерігає у цьому випадку, що людина є не тільки біологічним, а й соціальним продуктом [6, с. 243].

Третій принцип педагогічної системи М. Монтесорі можна у квінтесенціальному вигляді сформулювати таким чином: у «підготовленому середовищі» дитині має бути надана свобода вибору діяльності. Важливість такої педагогічної позиції М. Монтесорі обумовлена тим, що дитина в такому разі керується сильними внутрішніми імпульсами, які спонукають її до розвитку.

Одним із засадничих принципів педагогічної діяльності М. Монтесорі варто вважати принцип індивідуальної активності у навчанні. Розкриваючи сутність цього положення, вона визначає один із основних векторів навчання та виховання дитини: «Дитина, – підкреслює М. Монтесорі, – повинна вчитися завдяки своїй власній індивідуальній активності» [2, с. 31-32].

Нарешті, відповідно до п'ятого принципу педагогічної системи М. Монтессорі – принципу предметності у навчанні – то його сутність у творчому глибинному осмисленні італійським педагогом полягає в тому, що у дошкільному та молодшому шкільному віці навчання повинно спиратись на рефлексію самопізнання дитини та використання автодидактичних матеріалів, тобто сукупності тих методичних засобів, які гармонійно імплементовані у процес самостійної пізнавальної діяльності дитини.

Отже, виокремлені та стисло проаналізовані нами засадничі принципи педагогічної діяльності М. Монтессорі визначають цілісність та інтегративний характер її універсальної педагогічної системи. Саме ці наріжні принципи виховної методики італійського педагога є теоретико-методологічним та світоглядним підґрунтям для вдосконалення та модернізації педагогічної системи М. Монтессорі в сучасних умовах, її творчого застосування в освітньо-виховних системах різних демократичних країн світу. На нашу думку, застосування та розвиток концептуальних педагогічних ідей М. Монтессорі в Україні дало б змогу не лише інтелектуально та професійно збагатити вітчизняну педагогіку, а й сприяло б продукуванню та появі нових, інноваційних освітніх підходів і програм.

Література

1. Українська психологічна термінологія: словник-довідник/ за ред. М.- Л. А. Чепи. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агенство». 2010. 302 с.
2. Сорока М. Г. Система Монтессорі: теорія и практика: учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва: Издат. Центр «Академия», 2003. 384 с.
3. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України, Абрис, 2002. 742 с.
4. Краевский В.В. Методология педагогики: пособ. для педагогов-исследователей. Чебоксары: Изд-во Чувашского ун-та, 2001. 243 с.
5. Педагогика М. Монтессорі в современном образовательном процессе: материалы Международной научно-практ. конф./ Л.Л. Дорохина (пер. с нем.); Н.П. Тарасенко (ред.); Белгородский госуд. ун-т. Белгород, 1999. 231 с.
6. Дичківська І. М. Педагогіка М. Монтессорі: виклики сучасності: монографія. Рівне: Волинські обереги, 2016. 383 с.

УДК 376-056.263 (035)

ПОПОВИЧ А. М., ЛАЛАК Н. В.
Мукачівський державний університет

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ВАДАМИ СЛУХУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Тяжіння педагогіки до дитиноцентризму вимагає від освітян урахування особливостей кожної дитини задля визначення вектору її особистісного розвитку. У Концепції НУШ зазначено, що головною метою, ключовим показником і основним важелем сучасного прогресу є розвиток школяра, його творчих здібностей, інтересів і потреб.

В останні роки в Україні дедалі більшої популярності набуває навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема з порушеннями

слуху, разом з їхніми ровесниками в умовах звичайного ЗЗСО (інклюзивне навчання). В інклюзивних закладах надається весь спектр спеціальних послуг, необхідних дитині з порушенням слуху: проводяться додаткові корекційні заняття, використовується звукопідсилювальна апаратура та технічні засоби, які допомагають опанувати словесне мовлення, працюють відповідні фахівці, педагоги обізнані у питаннях особливостей розвитку і навчання дітей з ООП. Безперечною перевагою такого навчання є можливість перебувати у звичайному середовищі, спілкуватися з однолітками, незалежно від того порушений чи збережений їхній слух.

Діяльність інклюзивних закладів, що надають освітні послуги дітям з порушенням слуху, унормована законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», Концепцією «Нова українська школа», Державними стандартами освіти, Постановами Кабінету міністрів «Про затвердження Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр», «Про інклюзивно-ресурсний центр» та іншими документами. Вітчизняні вчені (А. Богуш, В. Жук, С. Литовченко, Л. Носкова, Н. Менчинська, С. Шевченко та ін.) у своїх наукових доробках досліджували проблему навчання та виховання дітей з порушенням слуху.

Ефективне спілкування – запорука успіху в освітньому середовищі. Проте є школярі, які не можуть вільно спілкуватися, це діти з вадами слуху. Серед причин порушення слуху – пологові травми, інфекційні захворювання, наслідки застосування деяких медикаментів, запальні процеси. Слух – це здатність сприймати й розрізняти звуки.

Залежно від ступеня ушкодження слуху і від часу втрати (або різкого зниження) його дітей з дефектами слухової функції поділяють на глухих, пізнооглухлих і слабочуючих. Глухі і слабочуючі відрізняються за способом сприйняття мови. Глухі оволодівають зоровим (читання з губ і обличчя співрозмовника) і слухозоровим (за допомогою звукопідсилюючої апаратури). Слабочуючі можуть самостійно оволодівати сприйняттям на слух мови у процесі природного спілкування з оточуючими. Окрему групу складають пізнооглухлі. Ці діти відрізняються тим, що до моменту порушення слуху вони володіли уже сформованою мовою, тому мають навички словесного спілкування, у тій чи іншій мірі сформоване словесно-логічне мислення [3].

Частковою компенсацією порушення слуху може стати слуховий апарат. Існують методики виховання глухих і дітей зі зниженим слухом у звичайних умовах, які дають змогу їм розвинути мовленнєве спілкування та мовленнєвий слух. У школі необхідно враховувати особливості дитини з порушенням слуху та стежити за тим, аби вона отримувала інформацію в повному обсязі: звукову інформацію потрібно обов'язково дублювати зоровою. Аналіз літератури з проблеми дослідження [1; 2; 3] дає можливість визначити особливості роботи педагога у навчанні дітей з вадами слухової функції:

– робоче місце дитини має бути розташовано так, щоб вона завжди добре бачила обличчя вчителя;

- слід контролювати, чи почула й зрозуміла дитина матеріал. Це можна здійснювати у різних формах, наприклад: «Повтори, що я сказала», «Продовж, будь ласка», «Розкажи, що ми сьогодні вивчали»;
- важливого значення набуває граматична правильність мовлення дитини. Слід пропонувати учневі завдання, в яких він міг би вправлятися у складанні словосполучень і речень, коротких текстів у межах теми, що вивчається;
- дуже корисно разом з дитиною усно промовляти слова, після правильного їх прочитання. Багаторазове промовляння допомагає дитині запам'ятати звуковий склад слова;
- якщо дитина припускається помилок на письмі, то їх не просто треба виправити, а й проаналізувати з дитиною звуковий склад слова, записати його правильно декілька разів;
- роботу над звуковим складом слова необхідно проводити з використанням звукопосилючої апаратури або вимовляти слово біля самого вуха дитини;
- стежити за тим, щоб учень отримував інформацію в повному обсязі. Звукову інформацію необхідно підкріплювати та дублювати зоровим сприйняттям тексту, таблиць, опорних схем тощо.

Для удосконалення звуковимови дітей учителям рекомендується проводити вправи для розвитку фонематичного слуху. До прикладу, це: «Назви перший і останній звук», «Підбери малюнок», «Обери те, що я назвала» тощо. Для роботи з дітьми, які мають порушення слуху варто використовувати мнемотаблиці - графічне зображення певних дії, персонажів, шляхом виділення головного. Корисною є робота з розрізною азбукою. Її застосовують для: знаходження букв; складання складів та слів [3].

Таким чином, навчання і виховання дитини з вадами слухової функції має бути поєднаним із оздоровленням, корекційними заняттями сурдопедагога з розвитку слуху і мовлення, по необхідності – із лікуванням, заняттями з психологом. Ефективність та успішний результат роботи з дітьми з ООП залежить від правильного вибору педагогом форм та методів роботи.

Література

1. Даніелс Елен, Стаффорд Кей Залучення дітей з особливими потребами до системи загальноосвітніх класів. / Даніелс Елен, Стаффорд Кей – Україна, Львів, Товариство «Надія». -2000. – 256 с.
2. Засенко В., Колупаєва А. Шляхи інтеграції дітей з порушеннями слуху у суспільство / Засенко В., Колупаєва А. // Громадянська освіта та соціалізація дітей з вадами слуху. Збірник науково-методичних матеріалів. – Київ. – 2002. – С. 48-50
3. Литовченко С. В. Дитина з порушенням слуху / С В Литовченко, В. В. Жук. О. Ф. Федоренко, О М Таранченко – Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018 – 56 с.

УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЯК НЕОБХІДНІСТЬ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Важливим завданням сучасних освітніх реформ є підготовка компетентної особистості, здатної знаходити правильні рішення у конкретних навчальних, життєвих ситуаціях. Загальновідомо, що система освітніх закладів дає школяру комплекс загальнонавчаних необхідних теоретичних та практичних знань щодо ключових основ сучасного розвитку суспільства, які формують її правильну орієнтацію та вміння взаємодіяти у ньому. У зв'язку з інтенсивним розвитком інформаційно-освітнього простору, до результатів навчання суспільство ставить усе більші вимоги – школа має дати здобувачам освіти не тільки міцні знання та навички, а й сприяти всебічному розвитку соціальної компетентності у підростаючого покоління.

Основні особливості та сучасні вимоги щодо ефективної організації освітнього простору у початковій освіті відображені у відповідних нормативних документах, а саме у Державному стандарті початкової освіти. У відповідності даного документу у здобувачів початкової освіти необхідно формувати такі ключові компетентності як: загальнокультурна, інформаційна, комунікативна, соціальна, здоров'язберігаюча, навчальна, громадянська. Зокрема, соціальна компетентність передбачає спроможність діяти здобувача освіти, як відповідальний громадянин та брати повноцінну участь у громадському та суспільному житті, школи та класу, спираючись на розуміння соціальних, економічних і політичних понять та сталого розвитку, критичне оцінювання основних подій національної, європейської та світової історії, а також повагу до прав людини та верховенства права, цінування культурного розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України; виявлення поваги до інших та толерантності, уміння конструктивно співпрацювати, співчувати.

В умовах Нової української школи актуальнішим стає завдання пошуку ефективних педагогічних технологій соціалізації здобувачів початкової освіти, оволодіння ними соціальним досвідом та формування знань, умінь, ціннісних та поведінкових орієнтацій, необхідних для комфортної і успішної взаємодії, підготовки їх до життя в сучасному соціальному середовищі. Молодший шкільний вік супроводжується активним процесом соціалізації та адаптації до нових умов, набувається досвід взаємодії з іншими людьми, що сприяє розвитку соціальної компетентності.

Так науковцями (С. Рачова, О. Пейчова, І. Черноусов Л.Калініної, І.Ніколаєску), соціальна компетентність розглядається через призму здібностей особистості, соціальних знань і умінь, які забезпечують особистості соціальну адаптацію, соціальну обізнаність, уможливають досягнення оптимальної відповідності між особистістю та умовами соціуму. Структурними елементами соціальної компетентності виокремлено такі: знання як інструменти діяльності,

життєві навички, особливі способи мислення, комунікативно-організаторські здібності, здатність усвідомлювати, оцінювати й відповідати за наслідки своїх дій.

На основі проаналізованих науково-педагогічних досліджень нами виявлено, що показниками соціальної компетентності для здобувачів освіти 1–2 класів є розвиток соціальних знань, позитивних соціальних емоцій, формування соціально значимих навичок щодо соціальної ролі школяра; для здобувачів освіти 3 – 4 класів – розширення соціальних знань, розвиток соціальних цінностей, формування соціально значимих навичок, розвиток навичок аналізу та самоаналізу щодо соціальної ролі школяра, розвиток навичок взаємодії з дорослими та однолітками, щодо пошуку інформаційних джерел для виконання навчальних завдань, організації дозвілля, тощо.

Проаналізувавши відповідні наукові дослідження, нами виявлено, що соціальна компетентність у здобувачів початкової освіти обумовлюється такими характеристиками: приймати соціальні правила і норми, знаходити правильні орієнтири для побудови своєї соціальної поведінки; проявляти гнучкість та прилаштовуватися до вимог соціальної групи, зберігаючи водночас власне обличчя; добирати корисні для свого соціального розвитку ролі, поводитися відповідально; орієнтуватися у своїх правах та обов'язках; уміти брати до уваги думку інших людей, рахуватися з їхніми бажаннями та інтересами, визнавати сильні сторони; виявляти толерантність, емпатію, здатність співчувати, радіти; налагоджувати з однолітками та дорослими гармонійні взаємини, домовлятися з ними; уникати конфліктів або розв'язувати їх мирним шляхом, утримуватися від образливих слів та агресивних дій; уміти в разі потреби звернутися до людей за допомогою. Вищезазначене дає підстави стверджувати, що соціальна компетентність передбачає вміння рахуватися з соціальними нормами та правами інших людей, тому формування і становлення даної компетентності особистості - це є розгортання її життєвого потенціалу. Все це вказує на ситуативний характер прояву соціальної компетентності.

Література

1. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>.
2. Нова українська школа. URL: <https://nus.org.ua/view/proektne-navchannya-korotko-progolovne/>
3. Ніколаєску І.О. Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів: науково-методичний посібник. Черкаси, 2014. 76 с.

**КРАЇНА МАЙБУТНЬОГО ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ:
ПОГЛЯДИ СТУДЕНТІВ ТА АСПІРАНТІВ**

Глобалізація – характерна ознака сучасного світу, яка виявляється в економіці, політиці, а особливо, з нашого погляду, в освіті. В [1] нами на основі аналізу поглядів дослідників та статистичних відомостей виокремлено позитивні та негативні наслідки освітньої міграції в Україні, а також узагальнено причини освітньої міграції українських студентів за кордон, серед яких: пониження рівня життя та війна в Україні; возз'єднання з сім'єю, яка проживає за кордоном; посилення недовіри до українських закладів вищої освіти; прагнення отримати якісну освіту та диплом світового рівня; фінансова доступність закордонної освіти; можливість працевлаштування по всьому світу тощо. Освітню міграцію студентів можна розглядати як реакцію-відповідь молодих людей на існуючі умови життєдіяльності в країні і як засіб самореалізації особистості. Значну роботу щодо аналізу стану та причин освітньої міграції у європейському освітньому просторі проводить громадська організація «Центр дослідження суспільства/CEDOS» cedos.org.ua (О. Слободян, Є. Стадний та інші).

Дане повідомлення спрямоване на продовження згаданого дослідження [1] у контексті виявлення поглядів студентів та аспірантів на прикладі Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» (далі УжНУ) щодо країни майбутнього працевлаштування.

Під час емпіричного дослідження до анонімного онлайн опитування з використанням Google Forms долучились 1071 і 443 студентів відповідно у 2020 р. та 2021 р., 140 аспірантів у 2020 р. Математичне опрацювання отриманих результатів проводили за допомогою комп'ютерної програми IBM SPSS Statistics 23. Виявлено (рис. 1), що частка респондентів, які бажають мати працевлаштування в Україні зростає в таких напрямках/групах респондентів: бакалаврат → магістратура → аспірантура; BcMgr (2020) → BcMgr (2021). На рис. 1 і в тексті використано такі позначення:

- респонденти: Bc – студенти бакалаврату (1Bc – перший курс і т.д.), Mgr – студенти магістратури (1Mgr – перший курс і т.д.), PhDSt (PhD students) – аспіранти (1PhDSt – перший курс і т.д.); BcMgr – студенти бакалаврату та магістратури разом;

- рік: 2020 і 2021 – роки проведення опитування.

Групи студентів також порівнювали з використанням статистичного критерію хі-квадрат за різними ознаками (стать, форма навчання, спеціальність). У більшості випадків (табл. 1) виявлено статистично значущі відмінності ($p \leq 0,05$) в межах окремих років дослідження, а також при переході 2020→2021.

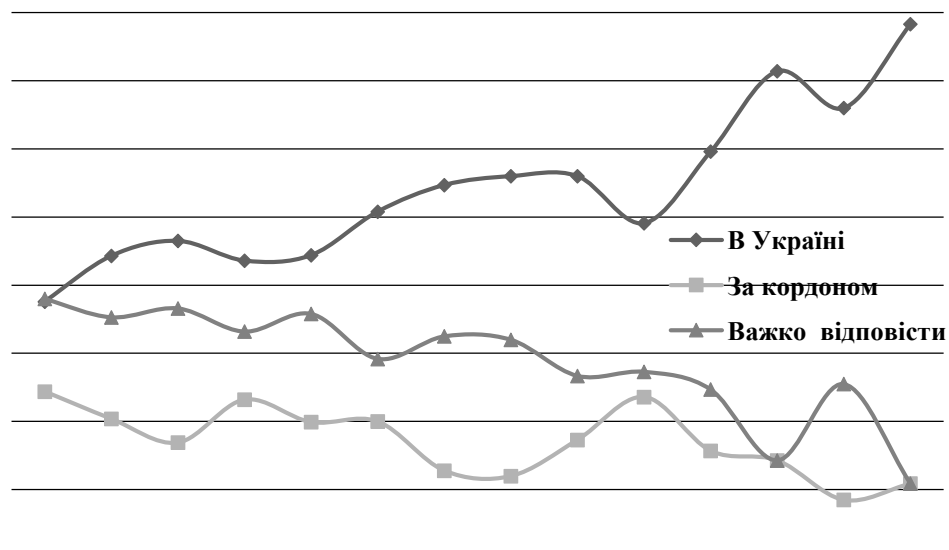

Рис. 1. Відповіді студентів (у %) на питання: «Де Ви плануєте працювати після завершення навчання в УжНУ?». Варіанти відповідей: 1) В Україні; 2) За кордоном; 3) Важко відповісти.
(Ресурс: власне дослідження)

Таблиця 1

Результати статистичного аналізу
(Ресурс: власне дослідження)

Групи порівняння	Емпіричне значення χ^2 -квдрат критерію
ВсМгр (2020) - ВсМгр (2021)	19,16
Очна (2020) - Заочна форма навчання (2020)	12,46
Очна (2021) - Заочна форма навчання (2021)	10,43
Очна (2020) - Очна форма навчання (2021)	11,25
Заочна (2020) - Заочна форма навчання (2021)	3,13
Педагогічна (2020) - Інша спеціальність (2020)	17,57
Педагогічна (2021) - Інша спеціальність (2021)	25,05
Педагогічна (2020) - Педагогічна спеціальність (2021)	11,63
Інша (2020) - Інша спеціальність (2021)	0,31
Чоловіки (2020) - Жінки (2020)	4,17
Чоловіки (2021) - Жінки (2021)	2,51
Чоловіки (2020) - Чоловіки (2021)	2,60
Жінки (2020) - Жінки (2021)	14,15

Раніше нами [1] встановлено, що кількість студентів-першокурсників бакалаврату, які планують працювати за кордоном після завершення навчання в УжНУ: у 2016 р. – 26,0 %, у 2018 р. – 29,1 %; відповідно в Україні: у 2016 р. – 29,5 %, у 2018 р. – 25,5 %. Дане дослідження показує зміну тенденції: першокурсники бакалаврату УжНУ, які бажають працювати за кордоном – 24,4% (2020), 12,8% (2021); в Україні 37,6% (2020), 54,7% (2021). Інші першокурсники не визначились.

Проведене дослідження в межах дослідженого періоду та обсягу вибірки показує за різними ознаками зростання частки респондентів, бажаючих працювати в Україні. Водночас, спостерігаємо зменшення частки студентів та аспірантів, які прагнуть працювати за кордоном, а також тих, які поки не визначились із вибором майбутнього працевлаштування.

Література

1. Староста Володимир. Деякі аспекти освітньої міграції в Україні. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2018. 63(4). С. 157-165.

УДК 378:338.48(075.8)

ТИЩЕНКО О.Л.

Черкаський фаховий коледж харчових технологій та бізнесу

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Сучасне суспільство потребує нового покоління компетентних фахівців, які поєднують фундаментальні знання та ґрунтовну практичну підготовку з конкретної галузі, здатні орієнтуватись у швидкоплинному світі, знаходити раціональні способи дії у складних непередбачуваних ситуаціях. Для цього освіта має забезпечити підготовку молоді до сучасних і майбутніх ринків праці, орієнтуватися на вимоги передових підприємств, гарантувати випускникам конкурентоздатність отриманої кваліфікації. Професійна підготовка майбутнього фахівця взагалі, і фахівця сфери обслуговування зокрема, має включати й такий важливий аспект, як підготовка студента до виконання професійної ролі, що особливо актуально для тих випускників, які працюватимуть у сфері «людина – людина». Засвоєння основних професійних ролей, форм спілкування необхідні для успішного виконання майбутньої професійної діяльності, формування професійної рефлексії та професійної самосвідомості студентів [1].

Щоб успішно вирішити все розмаїття завдань з обслуговування гостей персоналові туристських закладів необхідно оволодіти професійними знаннями й постійно їх удосконалювати. Однією із проблем є те, що туристським закладам не вистачає добре підготовлених спеціалістів, які б уміли застосовувати отримані теоретичні знання на практиці. Очевидно, що лише фахівець з високим рівнем професіоналізму зможе бути конкурентоспроможним на туристському ринку, здатним до активної роботи, глибокого аналізу ринкової ситуації, постійного самовдосконалення. Як джерело професійної підготовки, оновлення знань і перепідготовки кадрів важливо систематично враховувати тенденції, які виникають на ринку праці, а також у сферах економіки, права, готельного господарства, менеджменту тощо [2].

Особа, яка вирішила працювати у сфері туризму, стати фахівцем і присвятити себе розвитку цієї галузі, проходить низку етапів професійного становлення. Кожен із цих етапів – це певний ступінь підготовки, що вимагає володіння необхідним обсягом знань, умінь, навичок, особистісних професійних якостей. Найважливішою рисою фахівця нової формації є становлення професійної компетентності і, як наслідок, професіоналізму.

Професійна компетентність – якість, властивість або стан фахівця, що забезпечує разом або окремо його фізичну, психічну й духовну відповідність

потребам, вимогам певної професії, спеціальності, спеціалізації, стандартам кваліфікації, службової посади, яку він обіймає [3].

Виділяють такі види компетентності:

- професійно-кваліфікована компетентність (спеціальна) – підготовленість до самостійного виконання професійних виробничих завдань, уміння оцінювати виконання праці, здатність самостійно здобувати нові знання й уміння;

- соціальна компетентність – здатність до колективної діяльності і співробітництва з іншими працівниками, готовність до прийняття на себе відповідальності за результати своєї праці, навколишнє середовище й інші цінності;

- індивідуальна компетентність – готовність до постійного підвищення компетентності, здатність до самомотивування, рефлексії, саморозвитку особистості в професійній праці.

Формування професійно компетентного працівника галузі туризму вимагає розвитку всіх компонентів особистісного потенціалу майбутнього фахівця – пізнавального, ціннісного, творчого, комунікативного, соціального, що обумовлює сформованість основного мотиву розвитку потенціалу особистості – потребу в самодіагностиці, саморозвитку та самореалізації.

Дуже важливим етапом в підготовці фахівців туристичної індустрії є формування мовленнєвих компетентностей. Іноземна мова, як навчальна дисципліна, виконує додаткові функції, які допомагають розвитку креативних, логічних та індивідуальних якостей особистості. Відсутність мовних бар'єрів розширює коло можливостей для працевлаштування, отримання освіти за кордоном, а також дозволяє встановити ділові контакти з іноземними колегами та партнерами на комунікативно-достатньому рівні.

Індивідуалізація туристичного обслуговування зумовлює тривалу взаємодію персоналу з клієнтом. До того ж постійно виникають нестандартні ситуації, які потребують миттєвого творчого рішення й ведення процесу комунікації без попередньої підготовки. Ще однією властивістю туристського ринку є його динамічна мінливість – постійне виникнення нових тенденцій, засобів підприємництва, технологій обслуговування споживачів. Він швидко змінюється і вдосконалюється, тим самим підвищуючи вимоги до фахівців. Все це дає підґрунтя розглядати персонал як «найважливіше конкурентне багатство» підприємств туристичної індустрії і констатувати підвищені вимоги до професійної підготовки працівників та їх конкурентоспроможності.

Література

1. Писаревський І. М. Професійно-комунікативна компетентність (в туризмі) : підручник / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – 2-ге вид., перероб. і доп. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 175 с.

2. Стрельников, В. Ю., Лебедик, Л. В. (2021). Формування ключових і професійних компетенцій майбутніх фахівців готельно-ресторанного і туристичного бізнесу. Імідж сучасного педагога, 3(198), 47–52.

3. Казарницькова Я.Л. Процес формування професійної компетентності та працездатності майбутнього фахівця туристської індустрії. Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. 2009. №10 (173). С.67-74.

ОСОБЛИВОСТІ ЗДАТНОСТІ ДО САМОРОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Сьогодення України, пов'язане з складними трансформаціями всіх сфер духовного та соціального життя, переосмислення особистістю свого місця в сучасному світі, ставить цілком нові вимоги до професійної діяльності викладача закладу фахової передвищої освіти. Значне місце в цьому процесі займає здатність педагога до саморозвитку та особистісного зростання.

Саме вивчення сутності поняття здатності до саморозвитку має міждисциплінарний характер та широко розглядається у педагогіці та психології. У Новому тлумачному словнику української мови вказано, що саморозвиток – це розумовий або фізичний розвиток людини, якого вона досягає самостійними заняттями, вправами [1].

Сущенко Л.О. у своїх дослідженнях спрямовує думку, що саморозвиток – це прагнення людини до виявлення, усвідомлення та вдосконалення своїх особистісних якостей. Дослідник розглядає цей процес як становлення та інтеграція в педагогічній діяльності особистісних, професійних якостей і здібностей, методологічних, методичних, дослідницьких знань і вмінь, але головне – це активне якісне перетворення педагогом свого внутрішнього світу, яке приводить, власне, до самоактуалізації та реалізації його творчого потенціалу [2].

Видатний психолог К. Роджерс вважає, що людиною керує процес зростання, в якому її особистісний потенціал приводиться до реалізації, а в цій реалізації і відображається сутність життя [3].

Саморозвиток є покращенням авторського міфотворення індивіда шляхом діалогу із власним несвідомим та розкриття власної особистості в культурно-історичному просторі [4]. А сама виражена потреба в саморозвитку є показником особистісної зрілості й одночасно умовою її досягнення, що становить сутність професійної самоактуалізації [5]. Отже, усвідомлення процесу саморозвитку та його вольове керування впливає на самоактуалізацію викладача, бажання досягнути кращих результатів педагогічної діяльності та здатності швидко адаптуватися до нових реальностей життя, подолання труднощів, що зустрічаються на професійному шляху.

Ми провели дослідження рівнів здатності до саморозвитку викладачів в педагогічних коледжах України. У дослідженні взяли участь 290 викладачів педагогічних коледжів з різних регіонів України. Рівень здатності до саморозвитку визначався за методикою І. В. Нікітішної «Здатність педагога до саморозвитку». Одержані результати підлягали математико-статистичному аналізу з використанням комп'ютерної програми SPSS (версія 23,0).

Згідно результатів аналізу рівнів здатності до саморозвитку, можна відзначити, що третина викладачів (31,1%) закладу фахової передвищої освіти характеризуються високим рівнем саморозвитку, готові до змін та нововведень, здатні долати труднощі (бар'єри), що зустрічаються на шляху. Сенс життя розуміють як переживання суттєвого, значимого, усвідомлюють свої успіхи та невдачі, зіставляють їх з вимогами сьогодення та власними життєвими перспективами та цілями, творячи нові цінності, нового себе.

Достатній рівень саморозвитку спостерігається 40,8% викладачів, вони здатні активно використовувати окремі інновації, набувають нових навичок, знань, якостей особистості, обмежують або долають небажані властивості та керують функцією особистісного зростання, розвитку, через яку приймають самозміни особистості.

Але кожен третій-четвертий з педагогів (28,1%) мають недостатній рівень саморозвитку, бажають уникнути змін та нововведень. Труднощі (бар'єри), що виникають у діяльності, свідомо чи несвідомо сприймаються як перешкоди саморозвитку. Для таких викладачів характерним є відсутність відповідальності за власне життя; нерозвиненість здатності до самопізнання; вплив стереотипів та установок; несформованість механізмів саморозвитку; через перешкоди, які можуть створити інші люди, з почуття заздрощів або прагнення до переваги над іншими, людина втрачає інтерес до змін своєї особистості, не відчуває особистісного зростання, втрачає мету, вона починає задумуватись про життєвий сенс – сенс того, що оточує, і сенс себе власного.

Подолати перешкоди можна і самостійно, але для цього потрібно володіти достатньою волею та мотивацією, і також ж за допомогою інших людей, які побажають узяти на себе відповідальність за керування саморозвитком особистості [6].

Отже, для підвищення якості освіти та комфортної взаємодії учасників навчального процесу доцільно сприяти процесу саморозвитку педагога, через проведення психологічних консультацій з викладачами, проведення тренінгів особистісного зростання, метою яких є підвищення професійної мотивації, переоцінка власних цінностей, подолання бар'єрів саморозвитку.

Література

1. Яременко В., Сліпушко О. (уклад.). Новий тлумачний словник української мови у трьох томах. Київ : Аконіт, 2003. Т. 1: А–К. 928 с.
2. Сущенко Л. О. Стимулювання професійного самовдосконалення вчителів початкових класів у системі післядипломної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Університет менеджменту освіти АПН України. Київ, 2009. 22 с
3. Роджерс К. Р. Становление личности. Взгляд на психотерапию. М. : Эксмо-Пресс, 2001. 416 с
4. Яремчук О. В. Соціально-психологічна модель саморозвитку суб'єкта культуротворчості. Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д.Максименка. Т. XIV, част. 2. К., 2012. С.140 – 151.
5. Ткалич М. Г. Психолого-організаційні детермінанти самоактуалізації менеджерів комерційних організацій : автореф. дис... канд. психол. наук : 19.00.10. Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. Київ, 2006. 20 с.

6. Тягур Л. М. Психологічна безпека освітнього середовища як чинник самоактуалізації викладачів педагогічного коледжу : дис... доктор філософії : спец.. 053 - Соціальні та поведінкові науки. Психологія. Державний заклад вищої освіти "Університет менеджменту освіти". Київ, 2021, 250 с.

УДК 81'233:[37.015.31:81'243:81'373.45:316.454.52](043.2)

ФЕЛЬЦАН І.М., РУШАНСЬКІ Ю.І.
Мукачівський державний університет

СУТНІСТЬ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ГОВОРІННЯ ЯК ВИДУ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ НАВИЧОК ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

Беручи до уваги результати досліджень провідних вітчизняних та зарубіжних науковців, можна констатувати, що мовленнєву діяльність характеризують як процес матеріалізації думки, перетворення її у слово, що складається з мовленнєвих дій (актів) та може реалізувати у формі репліки в діалозі, розповіді, монологічного висловлювання.

Передумовами мовленнєвої діяльності виступають внутрішні інтенції різного типу, які мотивують до вербального самовираження. Говоріння відносять до продуктивного виду мовленнєвої діяльності, а у контексті іншомовного навчання його розглядають як засіб комунікативного навчання іноземній мові, що виступає основою діалогічного та монологічного мовлення [1].

Процес говоріння прямо залежний від середовища, в якому воно реалізується – може бути направлено до одного співрозмовника чи до кола осіб, має мету, предмет (роздуми), продукт (висловлення) та результат (реакція на сказане); завжди має активний характер та передбачає дію – це кодовий фонетичний перехід від внутрішнього мовлення до озвученого зовнішнього.

У процесі розвитку навичок іншомовного спілкування важливо залучати учнів до різних видів мовленнєвої діяльності (створення монологічних та діалогічних висловлювань), використовувати методи, які сприяють формуванню вторинної іншомовної особистості, яка володіє необхідним обсягом знань для комфортного перебування у іншомовному середовищі.

Навчання монологічному мовленню вимагає від учнів вміння описувати та порівнювати предмети і явища, розповідати про почуте чи побачене, прочитане, і повідомляти інформацію через мовні засоби [2]. До якісних показників сформованості загального вміння укладати зв'язне монологічне висловлювання відносять: уміння з'єднувати декілька мовленнєвих зразків, нанизуючи їх, на основі певної логічної схеми; уміння повно висловлюватись відповідно до запропонованої комунікативної ситуації; уміння відносно правильно оформити своє висловлювання мовними засобами; уміння граматично правильно використовувати лексичний матеріал; уміння оптимально використовувати раніше вивчений матеріал, здійснюючи перенесення набутих знань, навичок і вмінь на нову ситуацію, тощо [3].

В основі діалогічного мовлення лежить принцип взаємодії, що передбачає формування навичок самовираження та толерантного сприйняття, об'єктивного реагування на мовний код, розвиток міжкультурної компетентності, що неодмінно стає актуальним у процесі спілкування представників різних національних та соціальних груп. Визначальною рисою діалогічного мовлення є спонтанність, оскільки його зміст залежить від реакцій співрозмовника. Отже, можна припустити, що монолог дає змогу відпрацьовувати і запам'ятовувати структури, які згодом можна використовувати у монологічному мовленні.

Науковцями доведено, механізм говоріння іноземною мовою не функціонує так само, як механізм говоріння рідною мовою. Людина може втримати в пам'яті набагато менше іноземних слів, повільніше усвідомлює сказане іноземною мовою, та важче формує висловлювання з дотриманням всіх граматичних норм [4].

Процес говоріння передбачає певні етапи – від зародження внутрішньої ідеї до зовнішнього вираження. Перехід між етапами може стати помітним, у випадку, якщо рівень володіння мовою є недостатнім. Опитування свідчать, що навичку говоріння українські школярі відносять до найбільш складних, адже важливою умовою для здійснення говоріння є володіння комплексом фонетичних, граматичних та лексичних навичок, а також обумовлене індивідуальними особливостями особистості, схильністю до самопрояву, готовністю до взаємодії з іншими, гнучкістю мислення, загально мовленнєвою компетентністю, вмінням говорити мовою без використання підказок.

Література

1. Бичок А.В. Говоріння як мета і засіб комунікативного навчання іноземній мові в процесі міжкультурного іншомовного спілкування майбутніх фахівців економічних та технічних спеціальностей / А. Бичок / Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка, соціальна робота. Випуск 32. – С. 22-24.

2. Навчання учнів монологічному мовленню на уроках англійської мови: освітній проєкт «На урок». URL: <https://naurok.com.ua/navchannya-uchniv-monologichnomu-movlennyu-na-urokah-angliysko-movi-v-7-klasi-3680.html>

3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін./ за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2013. – С. 341.

4. Говоріння як вид мовленнєвої діяльності [Електронний ресурс] // Хмельницький національний університет. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://naurok.com.ua/rekomendaci-schodo-organizaci-frontalno-grupovo-roboti-na-urokah-pravoznavstva-140844.html>.

УДК 159.922.6:37.016:81'233

ФЕЛЬЦАН І.М., СИДУН Ю.В.
Мукачівський державний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ВІКОВІ ПЕРЕДУМОВИ НАВЧАННЯ УСНОГО СПОНТАННОГО МОВЛЕННЯ

Згідно концепції загальної середньої освіти та навчання іноземних мов і культур, стратегія старшої школи передбачає удосконалення іншомовних

навичок і вмінь сформованих в основній школі. Зміст мовного і літературного компонентів спрямований на досягнення належного рівня іншомовного спілкування, розвиток практичних навичок усного і писемного мовлення, із залученням до художньої літератури з метою інтеграції у світовий культурний простір та розвитку соціокультурної компетентності, як однієї із фундаментальних у XXI столітті. Основною метою навчання ІМ визначено формування в учнів іншомовної комунікативної компетентності та розвиток навичок усного мовлення на рівні не нижче B1 [1].

Мовленнєва діяльність людини тісно пов'язана з усіма сферами людської свідомості, це складний процес відображення оточуючого світу в особливих символічних формах, достатньо складний вид діяльності. Саме тому, у психології мовлення тривалий час зберігалася тенденція вивчати мовлення тільки у тандемі з мисленням [2].

Аналіз методичної літератури дозволяє зробити висновки про вплив психологічних та вікових характеристик на процес формування усного спонтанного мовлення. З одного боку, підлітковий вік активізує творчі здібності учнів, збільшується потенціал пам'яті та мислення, відбувається процес розширення меж свідомості, уяви та формування суджень, що відносять до мета когнітивних навичок освіти, а з іншого – процес самовизначення особистості може відбуватися на тлі надмірного емоційного збудження та прояву категоричності індивідуальних суджень [3; 4]. У такому середовищі, посилюється необхідність регулювання процесу вчителем, створення позитивного мікроклімату у групі, формування стійких умов для комунікації, пошуку методів, що схиляють до усного спонтанного мовлення, взаємодії та рефлексії.

Головними формами розвитку усної комунікації вважають діалог та монолог, які передбачають спілкування з однією або необмеженою кількістю осіб. Системність та послідовність в організації різних форм мовленнєвої діяльності гарантує формування не лише лінгвістичної, але також соціолінгвістичної та соціокультурної компетентності. У процесі формування монологічного та діалогічного мовлення активуються когнітивні процеси мислення: аналіз, планування, прогнозування, порівняння, поведінки відповідно до певного контексту.

Принцип взаємодії лежить в основі формування навичок усного спонтанного мовлення, саме тому гуманістичний підхід є наскрізним на уроках іноземної мови у старшій школі. Екстралінгвістичні фактори можуть впливати на успіхи учня, визначати готовність до бесіди та дискусії, вираження особистого відношення, самовизначення, самопрезентації, прояву лідерських якостей, навичок роботи у групі та індивідуально. Важливими чинниками, що прогнозують мовленнєву майстерність є досвід, рівень попередньої підготовки, загально-особистісні якості та вміння учнів, соціокультурна ідентичність.

Динаміка усного спонтанного мовлення передбачає швидкість реагування на зовнішні інформаційні потоки. Учні, яким притаманна монотонність у спілкуванні, зазнають труднощів під час діалогічного мовлення, що може

тракуватися співрозмовником як відсутність бажання до співпраці, ентузіазму та мотивації. Встановлено, що учні старшої школи легше сприймають абстрактну інформацію ніж фактичну, для них притаманний егоцентричний характер сприйняття оточення – учні з розвиненими лідерськими задатками можуть демонструвати надмірний ступінь самопрояву у класі та «гасять» менш активних. Учитель, у такому контексті, бере на себе роль адміністратора та менеджера, встановлює часові та просторові межі для учасників.

Узагальнюючи, можемо констатувати, що успіх та ефективність формування навичок усного спонтанного мовлення у старшій школі безпосередньо пов'язані з психічними властивостями і станами особистості, особливостями прояву почуттів, уваги, волі (рішучість, сумнів, впевненість) для певної вікової категорії, що вносить свої корективи в організацію процесу формування навичок іншомовного спілкування.

Література

1. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін./ за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2013. – 590 с.

2. Психологія мовлення і психолонгвістика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Калмикова Л.О., Калмиков Г.В., Лапшина І.М., Харченко Н.В.; За заг. ред. Л.О.Калмикової. – К.: ПереяславХмельницький педагогічний інститут, в-во “Фенікс”, 2008. – 245 с.

3. Алферов А. Д. Психологія розвитку школяра. – К.: Фенікс., 2000. – С. 385.

4. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: Навчальний посібник. - К.: Академвидав., 2009.- С. 358-359.

УДК 378:373.3.011.3-051:37.013.2:008

ШКРІБА А.В.
Мукачівський державний університет

ХАРАКТЕРИСТИКА ФЕНОМЕНУ МЕТОДИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Інтеграція України у світовий освітній простір зумовлює модернізацію початкової освіти, яка ставить нові вимоги до особистості вчителя початкових класів, до рівня його методичної культури, що має відповідати сучасним запитам в контексті реформування.

Сьогодні учитель поставлений в ситуацію методичного вибору, яка, на думку Н. Грицай, передбачає високий рівень відповідальності під час прийняття методичних рішень, що виявляються в проектуванні педагогічної діяльності, самостійному пошуку і грамотному визначенні ефективних форм, методів і технологій навчання, критичному аналізі своєї педагогічної діяльності, впровадженні авторських програм, проведенні дослідницької роботи та ін. Авторка стверджує, що вища педагогічна освіта має стати школою професійного та духовного формування особистості майбутнього вчителя, забезпечити успішне проходження кожним здобувачем власної траєкторії професійного становлення. Важливе значення у цьому процесі має методична діяльність

майбутніх учителів, яка реалізується шляхом розвитку методичної культури здобувачів і зумовлює ефективне вирішення нагальних питань навчання та виховання [1, с.3]. Н. Грицай трактує методичну культуру як вияв учителем власного «Я» у професійній діяльності [1, с.8].

Методична культура вчителя початкових класів, згідно з визначенням Н. Нікули, – це інтегративна якість особистості вчителя, представлена сукупністю мотивів, цінностей, компетенцій, вмінь оптимально використовувати різноманітні методи, засоби навчання в багатопредметному середовищі початкової школи, що базуються на основі рефлексивних дій і забезпечують високий рівень професійної діяльності педагога спрямований на творчість та самовдосконалення. Авторка переконана, що процес формування методичної культури відбувається в процесі професійної підготовки здобувачів та вимагає чіткості, конкретності, наперед узгоджених дій, визначеного плану [2, с. 481]. Н. Нікулою розроблено програму формування методичної культури майбутніх учителів початкових класів, яка передбачає сукупність заходів спрямованих на формування їх методичної культури як цілісного утворення та формування всіх структурних компонентів методичної культури: ціннісно-мотиваційного (особистісно-професійних цінностей, професійно-методичного спрямування та стійкої мотивації), когнітивно-праксеологічного (методичної компетентності, методичної майстерності, методичного мислення), особистісно-творчого (професійно-значущих якостей майбутнього вчителя початкових класів та прояву методичної креативності у його діяльності), рефлексивно-оцінного (здатності до педагогічної рефлексії та саморозвитку, до оцінювання продуктів професійно-методичної діяльності).

Для нашого дослідження важливою є думка В. Сагарди щодо необхідності цілісної методичної системи підготовки педагога. Вчений стверджував, що: випускник закладу вищої освіти може бути якісно підготовлений до творчої, професійно-педагогічної діяльності за умови розробки і впровадження цілісної методичної системи, системоутворювальним чинником якої повинна бути мета і завдання підготовки педагогів на перспективу розвитку відповідно до концепції системи безперервної освіти в Україні; розробка цілісної методичної підготовки майбутнього педагога в умовах університету дасть змогу реалізувати мету формування професійних рис сучасного педагога; розвиток творчих здібностей і самостійності фахівців є одним із найважливіших завдань модернізації вищої освіти та означає удосконалення професійно-педагогічної діяльності викладачів і активної творчої освітньої діяльності здобувачів; наукова розробка цілісної методичної системи підготовки майбутнього педагога в умовах університету дасть можливість активізувати усі сили закладу вищої освіти на професійну підготовку, охоплюючи оновлення змісту, методів, засобів і форм виховання, тобто цілісному формуванню особистості фахівця-педагога [3, с.12].

Отже, на основі аналізу наукових джерел, методичну культуру вважаємо важливою характеристикою успішної діяльності вчителя початкових класів, показником його активності, творчості та інноваційності у професійній діяльності. Важливим завданням сучасних закладів вищої освіти, які готують

майбутніх учителів початкових класів, є формування їхньої методичної культури, яка забезпечить відповідний рівень викладання навчальних дисциплін та високу якість знань, умінь і навичок молодших школярів.

Література:

1. Грицай Н.Б. Методична культура як важливий компонент системи методичної підготовки майбутнього вчителя біології. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: наук. журнал / голов. ред. А. А. Сбруєва. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. № 7 (25). С. 3-9.

2. Нікула Н.В. Програма формування методичної культури майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки. *Молодий вчений*. № 1 (41) січень, 2017. С.481-484.

3. Сагарда І. В. Цілісна методична підготовка педагога в умовах університету. Матеріали доп. і повідом. наук.-метод. конфер. 26-28 березня 1991 р. Ужгород, 1991. С.5-17.

УДК 159.923.2

ШТИХ І.І.

Мукачівський державний університет

ЦІННІСНО-СМИСЛОВЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В ЕПОХУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

До найважливіших проблем широкого соціального звучання, що знаходяться на стику психології, педагогіки, соціології, філософії та інших наук, відносяться проблеми самореалізації, вибору власного шляху розвитку, становлення особистості. Самовизначення як потреба і здатність людини є особливим психологічним феноменом, який тісно пов'язаний з феноменами свідомості, самотворення, самоствердження, цінностей та сенсу життя.

В умовах соціальних змін в інформаційному суспільстві найбільш значущою стає проблема ціннісно-сміслового самовизначення особистості юнака, відповідального за свої вчинки, що усвідомлює результати вибору свого життєвого та професійного шляху. Ціннісно-сміслові самовизначення із зовнішнього боку характеризується інтересом до прояснення цінностей та виявленням ієрархії цінностей, а також виявленням перспектив саморозвитку; з внутрішньої сторони - усвідомленням власного образу, інтерпретацією переконань, що дозволяють усвідомити зміст процесу самовизначення. Змістом процесу ціннісно-сміслового самовизначення є здатність людини самостійно вибирати цілі, що представляють для неї цінності-смісли, які визначають характер результату соціалізації особистості [1].

Основною умовою самовизначення - готовності до життєвого вибору - виступає здатність індивіда самостійно виробляти моральні принципи і керуватися ними в діяльності та поведінці, тому допомога зростаючій людині у виробленні моральних критеріїв у житті - центральне завдання суспільного та сімейного виховання. Самостійно вироблені принципи життєдіяльності полегшують пошуки шляхів вирішення всіх життєвих завдань, скорочують терміни досягнення психологічної та соціальної стійкості, допомагають знаходити засоби гармонізації інтересів власного та суспільного розвитку [2].

Проблемою цінностей, ціннісних орієнтацій займаються представники різних наук у галузі людинознавства, проте кожна наука розглядає ціннісні орієнтації зі свого погляду. Історія становлення ціннісної проблематики у науці бере свій початок із праць Платона, Аристотеля, Вольтера, Канта, Гегеля та інших філософів. У соціології поглиблене вивчення цінностей та ціннісних орієнтацій відноситься до кінця XIX - початку XX століть і пов'язане з іменами М. Вебера, Е. Дюркгейма, Ф. Знанецького, Т. Клакхона, А. Маслоу, Ч. Морріса, Я. Мусека, Т. Парсонса, М.Рокича, У.Томаса, В.Франкла, Дж.Холланда, Е.Шпрангера та ін. [3; 4; 5].

Розуміння цінності, викладене у психологічній літературі, є, з одного боку, конкретизацією філософсько-соціологічного уявлення, з другого боку, відбиває спробу проникнення глибини людської психіки на феноменологічному рівні відображення психологічної природи цінностей (Л.І.Божович, Б.С.Братусь, І.С.Кон, О.М.Леонтьєв, Д.О.Леонтьєв, Б.Ф.Ломов, С.Д.Максименко, В.М.Мясищев, С.Л.Рубінштейн, Б.О.Сосновський, Д.М.Узнадзе та ін.) [1; 2].

Психоаналітики розглядають вплив на ідентифікацію та самовизначення людини несвідомих процесів: бажань (З. Фройд), цілей (К. Юнг), прагнення до лідерства (А. Адлер), міжособистісних відносин (Х. Салліван), соціальних умов та потреб (Е.Фромм) тощо. Представники гуманістичної психології наголошують на провідній ролі прагнень людини до самовдосконалення, самовираження, реалізації свого потенціалу в процесі життєвого самовизначення (А. Маслоу, К. Роджерс) [3; 4; 5].

Процесуальний та змістовний аспекти самовизначення залежать від форм ціннісної свідомості та світоглядних уявлень про людину та її можливості, ціннісні відносини зі світом, соціумом та ставлення до самої себе. Особистість, засвоюючи цінності, визначає свій життєвий шлях, а цього процесу ціннісні орієнтації зростаючої людини стають домінантою особистісного розвитку, що є джерелом вироблення життєвих орієнтирів, і навіть найближчих і перспективних життєвих планів майбутнього спеціаліста.

Беручи до уваги той факт, що особистісне життєве самовизначення багато в чому впливає на формування професійного самовизначення людини, водночас необхідно відзначити їхню взаємообумовленість, що виражається у змінах смислових установок суб'єкта. Саме в процесі співвіднесення свого способу життя з образом себе як професіонала відбувається їхня ідентифікація, результатом якої стає ціннісно-смислове самовизначення.

Зовнішня та внутрішня детермінованість процесу активізації ціннісно-смислового самовизначення створює реальні передумови впливу педагогічних умов на розвиток особистості старшокласника. Орієнтація формування розвиненої особистості передбачає зміну методологічних підходів до ціннісно-смислового самовизначення учнів, вибір гуманістичної стратегії освітнього процесу, що передбачає врахування всіх факторів, що впливають на зростаючу людину.

Отже, становлення персонального самовизначення в юнацькому віці є складним психолого-педагогічним завданням, для вирішення якого потрібна

спеціальна організація виховних впливів на користь продуктивного розвитку особистості молодшої людини, вироблення мотивації та вміння стати і бути самим собою, тобто забезпечити задоволення вищої потреби «здійснити себе». Важливими передумовами активізації процесу ціннісно-сміслового самовизначення є вибір, здійснений відповідно до власних бажань, знань об'єктивної необхідності; життєві орієнтири людини, що визначають процес соціалізації та задають певні форми поведінки та відносин; результати соціалізації, зумовлені особистісними смислами.

Література

1. Павліченко А. Ціннісні орієнтації у системі становлення особистості/ Психологія і суспільство// А.Павліченко . 2005. №4. С. 98–120.
2. Боришевський М.Й. Духовні цінності як детермінанта громадянського виховання особистості / М.Й. Боришевський // Цінності освіти і виховання. – К., 1997. – С. 21-25.
3. Маслоу А. Мотивация и личность / А.Маслоу. – Спб.: Питер, 2020. –352с.
4. Олпорт Г. Становление личности: Избранные труды / Г.Олпорт. – М.: Смысл, 2002. – 462 с.
5. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі /Пер. з англ. Олена Замоїська//В.Франкл.–К.Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020.– 160 с.

УДК 373.2.011.3-053.4:81'233

ШУБЕРТ М.Я., ІВАНОВА В.В.
Мукачівського державного університету

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Спілкування і діяльність є необхідними умовами для вироблення, розповсюдження та освоєння цінностей культури. Культура стверджує гуманний спосіб життя людей і цінності як регулятори спілкування, взаємодії, комунікацій. Незважаючи на відмінність в авторських підходах до розгляду категорії «культура», загальним для них є розуміння культури, як цілісного явища, центральною ланкою якого є людина як суб'єкт культурного розвитку (В. Біблер, Е. Бондаревська, М. Каган, І. Кон, В. Розіна та ін.).

На слухне міркування М. Кагана, педагогіка оперує поняттями освіти, виховання, навчання, а поняття культури не використовується в якості категорії формування людини в дитинстві. Індивідуально-творчий розвиток особистості неможливий поза зв'язку понять «дитина» і «культура». М. Каган розуміє культуру як цілісний системний погляд на речі, здатність бачити в розмаїтті безлічі взаємопов'язаних елементів специфічні утворення, а також як спосіб діяльності людини, що складається з двох граней (продукт і технологія) і трьох слів (матеріальна, духовна і художня культура).

Вихідним, центральним пунктом усього освітнього процесу в рамках особистісно-орієнтованої моделі освіти є комунікації дитини і дорослого. Проблеми комунікацій дошкільнят стали предметом вивчення в роботах психологів Л. Виготського, М. Кларін, О. Леонтьєва, М. Лісіної, В. Петровського, Т. Репіної, Г. Ружської та ін.; педагогів Л. Грабаровської, І. Іванець, І.

Куліковської, Б. Менджеричької, О. Смирнової, О. Ушакової та ін. Спільними точками зору педагогів і психологів є розуміння процесу комунікацій як передачі кодованої інформації від суб'єкта до суб'єкта. Вони носять діяльний і діалогічний характер.

У дослідженнях Л. Виготського, Л. Галігузової, О. Леонтьєва, М. Лісіної, О. Смирнової та ін. відзначено, що внутрішньою основою особистих взаємин між людьми є потреба в спілкуванні. Поступово потреба в спілкуванні змушує дитину шукати емоційного контакту не тільки з дорослими, але і з однолітками, з іншими дітьми.

Наступна умова – це оволодіння дитиною різними позиціями в спілкуванні з дорослим і однолітками в певній логіці та наступності: дитина «над» партнером – дитина «підпорядкована» партнеру – дитина «на рівних» з партнером. Дорослий в процесі комунікацій дає дитині можливість відчутти й усвідомити себе, свою дію. Між дорослим і дитиною в процесі комунікацій встановлюються глибокі особисті взаємини, всередині яких здійснюється особистісне становлення і розвиток кожного.

Умова, що забезпечує успішність, полягає у форсуванні у людини здатності співпереживати іншим людям. Виходячи з вище викладеного, ми припускаємо, що в основу комунікативної культури може бути покладена така характеристика дитини як здатність до співпереживання.

Б. Ананьєв, аналізуючи процес спілкування, зазначає, що це настільки ж соціальне, як і індивідуальне явище. На будь-якому рівні і при будь-якій складності поведінки особистості існує взаємозв'язок між: а) інформацією про людей і міжособистісними відносинами; б) комунікацією і саморегуляцією вчинків людини в процесі спілкування; в) перетворення внутрішнього світу самої особистості [1].

Більшість дослідників (Л. Галігузова, М. Лісіна та ін.) стверджують думку про те, що правильно організована взаємодія між дітьми корисна для психічного розвитку дитини і формування її особистості. На думку американського дитячого лікаря Б. Спока, суспільство однолітків вчить дитину жити в колективі. У спілкуванні з рівними партнерами дитина набуває цінне вміння стояти за свої права, чим раніше вона вступає в спілкування з іншими дітьми, тим краще це виявиться у її розвитку та умінні адаптуватися в суспільстві [2; 4]

Питання розвитку комунікацій як складової спілкування знайшли подальше вирішення в дослідженнях Г. Андреевої, О. Газмана, О. Петровського та ін. О.Петровський відзначав, що людина «включена» в іншу людину і через цю включеність розвивається як особистість. Автор вважає, що саме в дошкільному віці можуть народжуватися у дітей прагнення як самоцінні прояви активності. В освітньому просторі закладу дошкільної освіти під час комунікацій необхідно забезпечити педагогічну підтримку дітям, які мають особистісні проблеми, з метою надання кожній дитині можливості для особистісного самовизначення і розкриття способів людських взаємин, які можуть вести до успіху [3].

Погляд на вихованця в процесі комунікацій як на повноцінного, співпрацюючого партнера на ступені дошкільного дитинства створює між вихователем і вихованцем атмосферу довіри і контакту. Ефект виховання комунікативної культури буде залежати від розширення «ступенів свободи» дитини – її здібностей, прав, перспектив. Мислення і воля, що не скуті страхом перед невдачею або насмішкою, розкріпачуються».

Аналіз досліджень дозволив нам виявити найбільш загальні характеристики в розвитку комунікацій дітей дошкільного віку: з розвитком мовлення комунікації дітей стають набагато ефективніше, вміння розмовляти ґрунтується на багатьох соціальних навичках: умінні говорити по черзі, враховувати досвід, навички, інтереси і потреби співрозмовника, не перебивати його, проявляти увагу і готовність продовжити спілкування невербальними засобами.

Узагальнюючи матеріал, ми прийшли до висновку про те, що труднощі розвитку комунікативної культури дошкільнят полягають у тому, що багато особливостей сприйняття людини у дітей пов'язані з тим, що дитина бачить і відчуває тільки те, що знаходиться перед очима, тобто зовнішня поведінка іншого, а те, що за цією поведінкою стоять бажання, настрою іншого – їм уявити важко. У цьому дітям повинні допомогти дорослі. Треба розширити уявлення дитини про людину, вивести їх за межі ситуації сприймання, показати іншу дитину з її внутрішньої сторони.

Таким чином, культура в освіті визначає пріоритети і цінності навчання, виховання і розвитку дитини. Аналіз досліджень дозволив визначити різноманіття поняття «культура» як теоретичного положення у визначенні умов педагогічної підтримки в розвитку комунікативної культури дітей. У нашому дослідженні ми спираємося на поняття «культура» як модель життя людини, де спілкування, комунікації виступають регуляторами цих взаємин. Культура комунікацій може визначатися як фундамент повноцінних міжсуб'єктних взаємин, в яких дитина проявляє себе з позиції активного, вільного і творчого суб'єкта власної життєдіяльності, де спілкування, мовні комунікації є одним із способів усвідомлення себе у внутрішньому плані становлення особистості і дозволяють зрозуміти іншу людину, що розглядається повноправним суб'єктом взаємодії. Проаналізувавши поняття «комунікація», «культура», ми визначаємо значення, згідно з яким комунікативна культура – це позиція особистості в культурі, що характеризується сформованістю потреби у взаємодії, що реалізується за допомогою засобів мовного і немовного впливу, на основі чого формуються цілісність особистості, її індивідуальність, потреба в самопізнанні і культура рефлексії.

Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив визначити нам актуальність проблеми відродження людини культури і моральності, а також виділити зміст особистості сучасної людини культури. В результаті, ми прийшли до висновку про те, що ефективність вирішення цієї проблеми полягає в синтезі двох умов. Однією з важливих і необхідних умов є розвиток комунікативної

культури, яка передбачає позицію особистості в культурі і веде до формування цілісної особистості, яка володіє оптимальними способами комунікації зі світом.

Література

1. Ананьев, Б.Г. Избранные психологические труды: В 2 т. [Текст] / Б.Г.Ананьев. – М., 1980.
2. Лисина, М.И. Проблемы онтогенеза общения [Текст] / М.И.Лисина. – М., 1986.
3. Петровский, А.В. Психология личности [Текст] / А.В.Петровский. – М., 1995.
4. Спок, Б. Ребенок и уход за ним. [Текст] / Б.Спок // Пер. с англ. Н.А. Петровой. – М., 2004.

УДК 378.011.3-051:159.9:37.018.4:004(043.2)

ЩЕРБАН Г.В.

Мукачівський державний університет

ДЕЯКІ ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАЧА В ПРОЦЕСІ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

Сьогодні суспільство переживає стрімкий перехід від постіндустріального до інформаційного суспільства. Саме це детермінує зміни і в освіті. Оскільки сучасна освіта є насичена та перевантажена інформацією, навчання вимагає залучення інноваційних технологій. Тобто, учасники освітнього процесу повинні уміти шукати, аналізувати та систематизувати інформацію, причому у цьому процесі вони повинні бути більш самостійними, бути більш вмотивованим до пізнання. Очевидно, що така психологія нового освітнього процесу змінює і педагога і здобувача. Про те, вирішальна роль у цьому процесі належить саме викладачу [1]. Досвід свідчить, що у викладача виникають внутрішні бар'єри психологічної природи, щодо власної компетентності роботи з інформацією у соціальних мережах. Нездатність особистості долати такі бар'єри призводить не тільки до особистісних фрустраційних станів, але і впливає на процес організації навчання.

Аналіз наукової літератури демонструє зацікавленість вітчизняними та зарубіжними науковцями проблемами підвищення ефективності навчальної діяльності [2; 3; 4; 5; 6]. Однак на сьогоднішній день відсутні дослідження психологічних бар'єрів викладачів у процесі організації змішаного навчання. Мета представленої дослідження полягає у вивченні психологічних бар'єрів викладача в умовах змішаного навчання.

Навчання роботи з інформацією засобами комп'ютерної техніки є особливим видом навчальної діяльності, який характеризується особистісними особливостями. Трудність змішаного навчання визначається тим, що викладач спочатку повинен подолати, вирішити власні психологічні бар'єри, а потім організувати таке дистанційне навчання з студентами. Головними критеріями виокремлення психологічних бар'єрів у застосуванні викладачами комп'ютерних технологій є: об'єктивні характеристики перебігу дистанційного навчання (поганий інтернет зв'язок або його відсутність, застаріла комп'ютерна техніка, не має особистого робочого місця); суб'єктивні фактори (переживання,

психічні стани, тривожність); змістові та динамічні характеристики, які впливають на глибину емоційних переживань.

Результати теоретичного аналізу [7] показали, що психологічні бар'єри, які виникають у викладачів та студентів у процесі дистанційного навчання доцільно розділити на три групи: емоційні, когнітивні, комунікативні. Когнітивні бар'єри складаються з не розуміння як працювати із комп'ютерною технікою, відсутністю навичку роботи у соціальних мережах. Емоційні бар'єри зумовлюються високим рівнем тривожності особистості. Комунікативні бар'єри визначаються розгубленістю учасників освітнього процесу при змішаному навчанні.

Успішність освітнього процесу в умовах змішаного навчання визначається багатьма чинниками: мотивацією до застосування комп'ютерних технологій, впевненістю учасників навчання в умінні та прагненні застосовувати їх, адекватною оцінкою своїх можливостей та здібностей, позитивно забарвлені емоції. Трудність заключається в тому, що саме викладач, який освоює та опановує комп'ютерні технології повинен готувати студентів до роботи з інформацією: шукати, аналізувати, систематизувати, керувати. Вивчення конкретного предмету вимагає від педагога пошуків таких засобів, які б активізували навчальну діяльність здобувачів, прищеплювали та підтримували цікавість до предметного змісту, стимулювали б їх самостійну роботу [7]. Саме такими засобами, які допоможуть викладачу розкрити потенціал студента є «змішане навчання». Адже саме у процесі такого навчання викладач використовує методичні прийоми для активізації вмотивованості, самостійності студента.

Освіта, яка використовує традиційно-авторитарні методи, ставила перед педагогом важливі вимоги щодо компетентності предмету. Сьогодення до цих вимог додає обізнаність у роботі з комп'ютерною технікою, соціальними мережами та вміння формувати методичні прийоми щодо вивчення змісту в умовах змішаного навчання. Також викладачу необхідні глибокі психологічні знання, за допомогою яких він, розробляючи методичні прийоми, буде формувати самостійність студента та його вмотивованість до пізнання.

Змішане навчання використовують поєднує різні форми: традиційне, електронне, самостійне [8]. Традиційне – передбачає навчання в аудиторії з викладачем та групою. Електронне навчання передбачає спільне навчання з викладачем та групою в онлайн режимі. Самостійне включає самостійне самонавчання без викладача. Причому, слід підкреслити, що саме викладач обирає та формує змістовий матеріал, який доцільно вивчати самостійно, який можна вивчати в режимі онлайн, а який доцільніше вивчати в режимі офлайн. Змішане навчання дає можливість зробити процес навчання більш індивідуалізованим чи особистісно орієнтованим, оскільки дає студентам змогу здобувати знання у власному темпі, в зручний час і комфортному місці [9].

Отже, для організації успішного змішаного навчання викладач повинен спочатку пропрацювати власні психологічні бар'єри. Стратегія подолання психологічних бар'єрів – систематизований комплекс прийомів, який формує

спосіб реалізації навчальної діяльності і студентів також. Стратегії подолання психологічних бар'єрів відвідають характеру навчальної діяльності, в якій вони виникають і долаються. Найбільш ефективною і значущою для подолання психологічних бар'єрів в умовах змішаного навчання є розвиваюча стратегія, яка ґрунтується на конструктивному способі подолання труднощів.

Література

1. Підготовка сучасного вчителя: інформаційно-технологічне забезпечення: монографія / за ред. О. І. Огієнко; авт. кол.: О. І. Огієнко, Т. Г. Калюжна, Ю. С. Красильник, Л. О. Мільто, Ю. Л. Радченко, Т. О. Гончарук, К. В. Годлевська, Н. І. Вінник. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 224 с.
2. Bakar, A., Shah, K., Qingyu, X. The effect of communication barriers on distance learners achievements. *Revista Argentina de Clínica Psicológica*. 2020. № XXIX (5). P. 248–264. DOI: <https://doi.org/10.24205/03276716.2020.1027>
3. Muslimin, A., & Harintama, F. Online Learning during Pandemic: Students' Motivation, Challenges, and Alternatives. *Loquen: English Studies Journal*. 2020. № 13(2). P. 60–68. DOI: <https://doi.org/10.32678/loquen.v13i2.3558>
4. Saienko, N., Lavrysh, Y., Lukianenko, V. The Impact of Educational Technologies on University Teachers' Self-efficacy. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*. 2020. № 19(6). P. 323–336.
5. Stavytskyi, O., Urazgaliyeva, M. Using Google classroom tools in teaching students of economic specialities. *Advanced Education*. 2018. № 5(10). P. 76–81. DOI: <https://doi.org/10.20535/2410-8286.149361>
6. Yadav, B. Psychological and social effect of pandemic covid-19 on education system. *Globus. An International Journal of Management & IT*. 2020b. № 11 (2). P. 28. DOI: <https://doi.org/10.46360/globus.mgt.120201006>
7. Кухаренко В. М., Рибалко О. В., Спротенко Н. Г. Дистанційне навчання: Умови застосування. Дистанційний курс: навч. посіб., 3-є вид. / за ред. В. М. Кухаренко. Харків: НТУ «ХПШ»; Торсінг, 2002. – 320 с.
8. Рашевська Н. В. Змішане навчання як психолого-педагогічна проблема. *Вісник Черкаського університету Серія «Педагогічні науки»*. Черкаси, 2010. Вип. 191, ч. IV., С. 89–96.
9. Базиль, О. О., Кравченко Ю. А., Соколов О. С. Використання для змішаного навчання математичних дисциплін платформи Міх [Текст]. *Актуальні питання природничо-математичної освіти: збірник наукових праць*. Суми, 2017. Випуск 2(10), С. 125–129.

УДК 616-036.22-043.2:[159.923:159.9.019.4](043.2)

ЩЕРБАН Т. Д., ГОБЛИК В. В.
Мукачівський державний університет

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ НА ПСИХОЛОГІЮ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ

Актуальність проблеми психологічної стійкості сьогодні обумовлена екстремальною ситуацією пандемії коронавірусу не тільки в Україні, але і у світі. Психологічне виснаження призводить до зниження ефективності виконання професійних та соціальних функцій. За цих умов одним із головних завдань є пошук ефективних шляхів формування психологічної стійкості особистості. Практика показує необхідність дослідження психологічних особливостей причин дисбалансу особистості в екстремальній ситуації. Довготривалий

карантин суттєво змінили людей, світ їх взаємовідносин. Перерозподіл власного та професійного життя, довготривале перебування у ситуації невизначеності, постійний синдром небезпеки, який перманентно відчувається свідомо чи підсвідомо, ситуація масового стресу – все це є причинами дестабілізації особистості.

Особливо гостро це торкнулося освітнього простору України загалом, вищої освіти зокрема. Коли на шляху звичайного ритму навчання постав бар'єр епідемії, нові зобов'язувана студентів напружують їх надмірно. Даній проблемі присвячено багато наукових досліджень [1; 2; 3]. Результати дослідження продемонстрували глибокий і широкий спектр психологічних наслідків пандемії коронавірусу: погіршення самопочуття, стрес, емоційні розлади, агресивність (аутоагресивність) поведінки. Однак, незважаючи на певні наукові здобутки низки прикладних досліджень щодо особистісних наслідків пандемії коронавірусу, дослідження психологічних особливостей агресивної поведінки молоді в екстремальних умовах здійснено не достатньо. Це стримує процес формування психологічної стійкості особистості. З огляду на зазначене вивчення психологічних особливостей агресивної поведінки студентів в умовах самоізоляції набуває важливого значення. Отже, недостатня розробка проблеми і практичні потреби зумовили вибір мети дослідження – вивчити психологічні особливості поведінкових проявів студентів в наслідок епідемії коронавірусу.

Основою дослідження стали результати соціологічного опитування проведені в травні 2020 року в Мукачівському державному університеті (954 опитаних студентів). Психологічне самопочуття студентів вимірювалося в динаміці в наступних інтервалах: 1) на день, коли дізналися, що в країні виникла епідемія; 2) на день, коли довідалися, що в країні вводиться карантин; 3) на день проведення опитування. Серед значущих форм психологічного стану студентів можна виокремити «занепокоєння», «побоювання» та «роздратованість». Якщо «занепокоєння» та «побоювання» демонструють найвищі показники у 1 та 2 ситуації, у 3 ситуації суттєво спадають, то «роздратованість» найвищі показники демонструє саме у 3 ситуації (має позитивну динаміку зростання). Аналіз відкритих відповідей студентів свідчить, що разом із роздратованістю зростають і показники агресивної поведінки здобувачів освіти.

Для більш ґрунтовного вивчення психологічних особливостей агресивної поведінки використано методика С.Розенцвейга (респондентів – 75). Методика визначає тип та спрямованість фрустраційних реакцій особистості. Крім кількісних та якісних оцінок особливостей спрямованості й типів реагування індивіда, опитувальник оцінює і специфіку фрустраційних реакцій за окремими факторами: ступінь соціальної адаптації; індекс самостійності; індекс агресивності [4].

Зіставлення показників фрустрації за спрямованістю реакцій агресії і типу реагування у досліджуваних виявило, що ці показники вірогідно відрізняються залежно від рівня агресії ($p \leq 0,05$). Якісний аналіз висловлювань досліджуваних показав, що серед гіперагресивних студентів домінують відповіді, що містять ворожість, осудження, докори, обвинувачення, спрямовані на живе або неживе

оточення. Відповідно до теорії С.Розенцвейга, подібні реакції суб'єкта зосереджені на захисті свого «Я», а саме на прагненні суб'єкта перекласти відповідальність за скоєний вчинок на навколишніх або на зовнішню причину фрустрації. А саме, в екстремальних умовах викликаних коронавірусом, юнаки звинувачують інших: владу, медицину, інших людей. Часто таке звинувачення супроводжується агресивним обуренням. Відповіді гіпоагресивних студентів містять осуд, спрямований на самого себе. Такий інтропунтивний характер вербальних реакцій підкреслює домінуючу роль почуття провини, особливо у випадку, якщо людина хворіла коронавірусом, коли вона стала причиною хвороби близьких і рідних. У цьому випадку можна припустити, що для суб'єкта (усвідомлено або підсвідомо) характерна неадекватна самооцінка. У відповідях студентів з нормальною агресією підкреслюється взаєморозуміння і взаємоповажливість, що фактично усуває саму фрустраційну ситуацію.

Аналіз отриманих середніх та критичних значень частоти вияву порівнюваних показників фрустрації дозволяють зробити висновки: у гіперагресивних і гіпоагресивних студентів переважає тип фрустраційних реакцій «з фіксацією на самозахисті»; у гіперагресивних студентів переважають екстрапунтивні, спрямовані на навколишніх, а у гіпоагресивних здобувачів освіти – інтропунтивні реакції, спрямовані на самого себе. У студентів з нормальною агресією переважає тип реакцій «з фіксацією на задоволення потреби»; високі та середні значення індексу самостійності фіксуються у студентів з інтропунтивним та імпульсивним характером реакцій; середні значення показника ступеня соціальної адаптації вищі у гіперагресивних респондентів. Отримані результати дозволяють розробити тренінг щодо корекції агресивної поведінки студентів. Апробація такого тренінгу дасть можливість студентам ефективно розв'язати стресові та фрустраційні ситуації.

Література

1. Bakar, A., Shah, K., Qingyu, X. The effect of communication barriers on distance learners achievements. *Revista Argentina de Clínica Psicológica*. 2020. № XXIX (5). P. 248–264. <https://doi.org/10.24205/03276716.2020.1027>
2. Adedoyin, O.B., Soykan, E. Covid-19 pandemic and online learning: the challenges and opportunities. *Interactive Learning Environments*. 2020. P. 1–13. <https://doi.org/10.1080/10494820.2020.1813180>
3. Щербан Т.Д., Гоблик В.В. Дистанційна освіта в умовах екстремальної ситуації (на прикладі самоізоляції – березень-травень 2020 року): наукове видання – Мукачево: РВВ МДУ, 2020 – 160 с.
4. Райгородский Д.Я. Психодиагностика. Методики и тесты: учеб. пособ. [для студ. высш. учеб. завед.]. Самара: БАХРА, 1998. 672 с.

ПРОФЕСІЙНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ЯК ПІДГРУНТЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ФАХОМ

При працевлаштуванні важливою є компетентність фахівця, як поєднання кваліфікації, знань, навичок, практичного досвіду, здатності працювати в групі, ініціативності, уміння приймати рішення і нести відповідальність за них. Компетентного фахівця від кваліфікованого відрізняє те, що він не тільки володіє певним рівнем знань, умінь, навичок, а й здатний реалізовувати їх в своїй діяльності.

Професійна компетентність – динамічне, особистісно-професійне психічне новоутворення, що реалізується в психологічній та технічно-операційній готовності особистості до виконання успішної, продуктивної та ефективної професійної діяльності, яке забезпечує можливість ефективної взаємодії з оточуючим середовищем [1].

Володіння професійними компетенціями дає змогу фахівцю успішно виконувати різноманітні види професійної діяльності, синтезувати широкий спектр знань та практичних дій, відображає ступінь сформованості професійної культури фахівця і визначає результати його роботи. Професійна компетентність є мірою і головним критерієм професійної підготовленості та здатності суб'єкта праці виконувати завдання й обов'язки відповідно до посади, яку він займає [2].

Структуру професійних компетенцій складають [3]:

1) професійні якості фахівця – до яких відносять професійні знання, уміння та навички. Професійні знання охоплюють не тільки знання за фахом, але і певну сукупність знань різних галузей наук. Це основа для ефективної реалізації професійної діяльності. Навички дозволяють виконувати роботу легко, швидко, економно, з найвищим результатом і з найменшою напругою. На базі знань та навичок, які вдосконалюються на практиці та в професійній діяльності, формуються вміння. Вміння дозволяють визначати способи реалізації професійних навичок у звичайних та нестандартних умовах діяльності.

2) соціально-комунікативні здатності – це її базисна характеристика, яка відображає рівень розвитку комунікативних вмінь, взаємодії з іншими людьми, забезпечує оволодіння соціальною реальністю за допомогою комунікативних механізмів і дає можливість ефективно впливати на свою поведінку та поведінку інших у комунікативному середовищі.

3) індивідуальні якості, які забезпечують самостійність професійної діяльності. Вони впливають на ефективність професійної діяльності і успішність її освоєння. Це перш за все відповідальність, самоконтроль, професійна самооцінка, емоційна стійкість тощо.

Не залежно від спеціальності у майбутнього фахівця повинні бути розвинені не тільки професійні компетенції для виконання ефективної діяльності за фахом. Необхідне також володіння ключовими компетенціями, які не є професійно зумовленими. Базові компетенції орієнтовані на формування:

здатності приймати на себе відповідальність, брати участь у прийнятті групових рішень, вирішенні конфліктів; толерантності до інших культур, мов, релігій; здібностей до логічного, впорядкованого мислення і роботи з інформацією; здатності вчитися протягом життя [4].

Ключові компетенції виступають як фундаментальна складова для таких утворень як професійна готовність і компетентність, професіоналізм, майстерність, індивідуальна творчість. Вони є стійкими, тобто такими, які людина проносить через все життя, маючи можливість кожен раз вибудовувати на їх основі свій новий професійний вигляд. Тим самим базові компетенції можуть розглядатися як основа для формування компетентного, високорозвиненого фахівця [1].

Отже, професійно важливі компетенції - це сукупність знань, вмінь, навичок, соціально-комунікавного та індивідуального компонентів, які впливають на успішність та результат виконання того чи іншого виду професійної діяльності. Володіння студентом професійними компетенціями є необхідною умовою становлення кваліфікованого фахівця на етапі професіоналізму.

Література

1. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И. А. Зимняя // Труды методологического семинара. – 2004. – №. 16. – С. 42 – 69.
2. Максименко С. Д. До проблеми розробки освітньо-кваліфікаційної характеристики сучасного психолога / С. Д. Максименко // Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів. – 2001. – №. 1. – С. 2-6.
3. Орешечкина М. Р. Исследование структуры профессиональной компетентности студентов – будущих психологов / М. Р. Орешечкина // Психология, социология и педагогика. – 2014. – № 12. – С. 12-17.
4. Селевко Г. Компетентности и их классификация / Г. Селевко // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 138-143.

УДК 159.9:37.091.12.011.3-051:17.024.4

ЩЕРБАН Т.Д., БРЕЦКО І.І., СІДУН А.Я.
Мукачівський державний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ ПАРАМЕТРИ ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ ПЕДАГОГА

Проблема успішності професійної реалізації фахівця традиційно розглядається в контексті ефективності діяльності, розв'язання якої передбачає вивчення умов, за яких суб'єкт діяльності демонструватиме задану ефективність.

Вивчаючи успішність професійної діяльності, ми не можемо розглядати її у відриві від особистості, яка цю діяльність виконує. Зрозуміло, що специфічність умов здійснення професійної діяльності впливає на її результат, проте особистість може змінювати умови або підпорядковуватися їм. Тому ми відразу акцентуємо увагу на детермінантах успішності діяльності. По-перше, це зовнішні соціальні умови, які забезпечують можливість або неможливість власне діяльності, а також можуть сприяти або перешкоджати успішному її перебігові. По-друге, це особистість. Завдяки дослідженням і теоретичним узагальненням

можна виділити такі особливості особистості, яка здатна досягнути успіху: психічне здоров'я, що дає змогу протистояти можливому негативному впливу ззовні та використовувати реальні зовнішні можливості, орієнтація на успіх, висока самооцінка, наявність суб'єктивного контролю за ситуацією, висока активність, яку зумовлено прагненням пізнати свої можливості та реалізувати їх. Вцілому можна сказати, що ефективність професійної діяльності, її результативність не тільки зумовлюється соціальними та соціально-психологічними умовами, але й визначається судженнями й оцінками, які висловлює суб'єкт у процесі діяльності [1].

Послідовність вивчення проблеми професійної успішності повинна включати обов'язковий розгляд її тривірневої організації:

1. *Макросоціальний рівень*, що виступає як офіційний моральний зразок суспільства, як умови, що забезпечують реалізацію цієї моделі, як традиційні уявлення про добро і зло та як уявлення про успішну людину, джерела якої лежать в історичних традиціях.

2. *Професійний рівень*, утворений уявленнями про "професіонала" та умовами, які гарантують появу такого фахівця.

3. *Смисловий рівень*, який включає в себе вплив сімейного виховання, особистісний досвід, що складається в ході взаємин із значущими людьми та переживань успіху або неуспіху в реалізації своїх дій [3].

У біхевіоризмі проблема успішності виносить за межі особистості і розглядається як похідна зовнішнього світу. Тут ми не зустрічаємо успішної або неуспішної особистості, але виділяємо успішне або неуспішне наuczіння. Особистість – це поведінковий репертуар, який формується за принципом підкріплення відповідей на зовнішні стимули. Поведінка людини, таким чином, розглядається як успішний (неуспішний) результат наuczіння [5].

Вивчення успішності професійної діяльності в когнітивній психології відбувається через розкриття «правильних», адекватних когніцій, які формуються з досвідом людини та зумовлюються соціальними чинниками й умовами (світогляд, соціоекономічний статус, національні особливості, організація діяльності тощо) [4].

При цьому успішність поведінки контролюється, оскільки вона пов'язана з особливостями каузального атрибутування. Крім того, необхідно враховувати внутрішньоособистісні особливості, що визначають імовірність появи того чи іншого стилю каузальної атрибуції, який стабілізує й підтримує поведінковий патерн.

Загалом, професійну діяльність спеціаліста взагалі і діяльність педагога зокрема можна вважати за успішну, якщо педагог як особистість володіє:

- мотивацією досягнення успіху;
- позитивним уявленням про образ Я;
- когнітивною позицією щодо успіху або неуспіху, що забезпечує збереження контролю за ходом професійної ситуації [2].

Отже, проведений теоретичний аналіз проблеми успішності професійної діяльності педагога став своєрідною спробою подання моделі

вивчення цього феномена, яка може служити основою для подальших досліджень та осмислення проблем успішності в інших видах професійної діяльності.

Література

1. Андреева Г.М. Процессы каузальной атрибуции в межличностном восприятии // Вопр. психол. – 1979. – № 6. – С. 26–36.
2. Батурин Н.А. Успех, неудача и результативность деятельности // Психол. журн. – 1987. – № 3. – Т. 8. – С. 87–93.
3. Вірна Ж.П. До проблеми професійної успішності практикуючого психолога. // Психологічні перспективи. - 2002. - Випуск.2. - С. 132-140.
4. Татенко В.О. Психологічні ознаки професіоналізму. // Психологічні перспективи. - 2003. - Випуск 4. - С.161-166.
5. Чеп М.-Л. Віковий та професійний розвиток людини: проблеми гармонізації // Конструктивна психологія і професіоналізація особистості. Матеріали міжрегіонального наукового семінару. - Луцьк: Вежа, 2002. - С.85-92.

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ ТА ІНЖЕНЕРІЇ

УДК 37:09

БІЛЯК Л.А., КОВАЧ К.В., БОКША Н. І.
Мукачівський державний університет

ЗМІСТОВІ ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОЇ ЕКСКУРСІЇ ЯК ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Однією з активних форм організації освітнього процесу, яка дозволяє ефективно реалізувати діяльнісний підхід у вітчизняній освіті, сприяє формуванню сталого зв'язку між теорією та практикою, є навчальна екскурсія. Як свідчить передовий освітній досвід, зокрема і зарубіжний, шкільні екскурсії повинні бути невід'ємною частиною навчально-виховного процесу.

Важливу роль екскурсійна діяльність може відіграти для вирішення навчальних завдань учнів старших класів з предметів «Трудове навчання» та «Технології», а саме таких, як розширення та систематизація знань про технології і технологічну діяльність як основний засіб проектної, дизайнерської, творчої, підприємницької та інших видів сучасної діяльності людини; розвиток у старшокласників критичного мислення як засобу саморозвитку, здатності до підприємливості, пошуку і застосування знань на практиці [1,2]. Нове змістове наповнення предметів «Трудове навчання» та «Технології» передбачає більш глибоке ознайомлення учнів із сучасними досягненнями техніки і технологій, що ефективно можна реалізувати через проведення навчальної екскурсії.

Екскурсія є такою формою організації навчально-виховного процесу, яка дозволяє проводити спостереження, безпосередньо вивчати різні предмети, явища і процеси в природних або штучно створених умовах, тим самим, розвиваючи пізнавальну активність школярів, а особливо учнів старшої школи.

Для уроків «Трудове навчання» та «Технології» за змістом можуть мати місце такі навчальні екскурсії: загальнооглядові; історичні (етнографічні); виробничі (виробничо-економічні, виробничо-технічні, спеціалізовані виробничі тощо); архітектурні; культурно-релігійні [3].

Під час навчальної екскурсії застосовуються різноманітні прийоми і методи: розповідь, пояснення, бесіда. Для ефективного проведення екскурсії необхідне чітке визначення освітньої та виховної мети, вибір оптимального змісту, об'єкта екскурсії з урахуванням рівня підготовки учнів.

Особливо важливе значення в умовах проектно-технологічної діяльності учнів старших класів мають виробничі навчальні екскурсії. Даний вид екскурсії допомагає учням у вивченні основ сучасної індустрії і сприяє розширенню політехнічного кругозору, професійної орієнтації і трудового виховання учнів. У звичайних класних умовах вчитель часто не має можливості познайомити учнів з особливостями того чи іншого виду виробництва. На виробничих екскурсіях відбувається ознайомлення учнівської молоді з певним підприємством, його історією, економічною діяльністю, технологічними процесами. Крім того, саме

в реальних виробничих умовах можна побачити впровадження останніх технологічних досягнень, застосування інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

В особливу групу виділяються спеціалізовані виробничі екскурсії, які проводяться, наприклад, з метою професійної орієнтації підлітків. Вони присвячені детальному та всебічному ознайомленню з однією або кількома профільними професіями на цьому підприємстві [3].

При виборі об'єкта виробничої екскурсії доцільно враховувати виробничо-галузеву спеціалізацію регіону навчального закладу. Так, в Закарпатській області розташована значна кількість підприємств швейної, деревообробної, машинобудівної та харчової промисловості. Дані виробництва є такими, що при дотриманні правил техніки безпеки дозволяють безпечно проводити навчальні екскурсії. Крім того, підприємства будуть зацікавлені в таких заходах, адже можуть взаємодіяти з учнями - потенційними майбутніми працівниками їх виробництв.

Серед інноваційних форм екскурсійної діяльності можна назвати проведення віртуальної екскурсії, яка в умовах дистанційного навчання є особливо актуальною. Віртуальні подорожі є надзвичайно ефективними на уроках трудового навчання та технологій під час вивчення змісту діяльності виробництв, які не можна відвідати з позицій техніки безпеки або у зв'язку із значною їх віддаленістю від навчального закладу. Реалізація віртуальної екскурсії потребує належного технічного та інформаційного забезпечення: мультимедійний проектор, комп'ютер чи ноутбук, підключення до мережі Інтернет та наявність відповідних інформаційних ресурсів. Слід відмітити, що серед учнів, які цікавляться фешн-індустрією, особливу зацікавленість і мотивацію до пізнавальної діяльності викликають віртуальні подорожі виробничими майстернями всесвітньо відомих будинків мод, зокрема таких як Chanel, Dior тощо.

Отже, навчальна екскурсія як один з видів організації навчально-виховного процесу займає важливе місце в системі проектно-технологічної підготовки учнівської молоді. За умов якісної організації, грамотного проведення та результативного підсумовування сприяє реалізації дидактичного принципу зв'язку теорії з практикою, формуванню цілісної системи політехнічних знань школярів старших класів.

Література

1. Технології 10-11 класи (рівень стандарту). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
2. Трудове навчання 5-9 класи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>
3. Король О.Д. Організація екскурсійних послуг у туризмі : навч.-метод. посібник. — Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2016. — 144 с.

ОПТИМІЗАЦІЯ ІНСТРУМЕНТІВ ІНТЕРАКТИВНОГО МАРКЕТИНГУ В ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Ринок медичних послуг в сучасних умовах перебуває в стадії трансформації в умовах активного розвитку приватного сектору медицини: поява медичних клінік, приватних лікувально-діагностичних центрів, центрів загальної практики-сімейної медицини. Активний розвиток приватних медичних закладів та зміна стратегії розвитку закладів охорони здоров'я державної та комунальної форм власності на засадах комерціалізації - створили передумови до зміни структури конкуренції на ринку медичних послуг. Медичні заклади комунальної форми власності поступово перетворюються на комерційні структури, основною метою діяльності яких є отримання прибутку шляхом задоволення потреб споживачів в напрямку їх запитів на медичну допомогу.

У цьому контексті виникає необхідність застосування інструментів інтерактивного маркетингу у сфері медичних послуг. Саме маркетинг як невід'ємна складова управлінської діяльності на ринку медичних послуг (зادля утримання конкурентних позицій медичного закладу) посідає чи не основне місце серед підприємницьких функцій. Тому медичні заклади повинні значну увагу приділити оптимізації маркетингових процесів, важливими серед яких є:

- маркетингове планування, вибір оптимальних маркетингових рішень,
- формування комплексу маркетингу,
- вибір оптимальної цінової, продуктової, збутової, комунікаційної стратегій, а також: стратегії матеріального свідоцтва, стратегії процесів та персоналу.
- вивчення цільової аудиторії (потреб та запитів пацієнтів, поведінку споживачів),
- аналізу ринкового попиту,
- проведення маркетингових досліджень,
- вибір оптимальної цінової, продуктової та комунікаційної стратегій,
- позиціонування та сегментування медичних послуг.

Результативність даних імplementованих маркетингових заходів значною мірою залежить також від їх правильного планування та організації, що, в свою чергу, потребує попередньо проведених досліджень і розрахунків. Зважаючи на активний ріст ІТ, активізації процесу комунікації «пацієнт (споживач) – медична установа» в онлайн, медичні заклади повинні орієнтуватись на сучасні запити та адаптовувати власну маркетингову стратегію під нові тенденції. У даному випадку виникає необхідність застосування в практичній діяльності інтерактивного маркетингу. Це допоможе розвивати комунікацію з пацієнтами за допомогою сучасних каналів зв'язку практично 7/24/365, утримуючи конкурентні позиції у конкурентній боротьбі на основі сформованих конкурентних переваг.

Інтерактивний маркетинг – це комплекс інтерактивних маркетингових комунікацій, що охоплює маркетингові дослідження в інтернеті, рекламу прямого відгуку, рекламні засоби інтернет-комунікацій, теле-маркетинг, який орієнтований на задоволення потреб споживачів і здійснюється за допомогою засобів інтернет-маркетингу та комерційних інтерактивних служб.

Інтерактивний маркетинг походить від англійського слова «interactive», що означає взаємодіючий. Це практика просування брендів на ринку медичних послуг, медичних продуктів та послуг за допомогою цифрових носіїв і каналів комунікації, яка дозволяє забезпечувати пряму комунікацію клініки та пацієнта, використовуючи сучасні телекомунікаційні канали зв'язку (месенджери, відео зв'язок, чат-боти). На даний момент для закладу охорони здоров'я це є так звані *soft skills* - найбільш сучасним, доречним, інтелектуальним і ефективним способом, що дозволяє конкурувати на ринку медицини сьогодні. Доволі часто в економічній літературі поняття

В умовах високої конкуренції, медичні заклади застосовують сучасні цифрові канали комунікацій з пацієнтами: месенджери, телеграм канали, мобільні додатки, інструменти комунікації через соціальні медіа, чат-боти, цифрові медіа канали та комп'ютерні системи, які об'єднують у режимі реального часу покупців та продавців. Розвиток технологій та суспільства спонукає маркетологів використовувати все нові й нові інструменти комунікацій, застосовувати свою творчість та креативність.

Сучасними інструментами та технологіями інтерактивного маркетингу в умовах розвитку інформаційних технологій, діджиталізації та мобільності не тільки споживачів медичних послуг (пацієнтів) та закладів охорони здоров'я (телемедицина, онлайн консультації, відео-консультації), зокрема є наступні:

Просування медичних брендів в соціальних медіа, формування спільнот або цільових груп з допомогою Social Media Marketing (SMM). SMM медичного закладу прийнято називати «маркетинг у соціальних медіа»; це комплекс маркетингових заходів, спрямованих на просування бренду медичного закладу та особистого бренду медичного фахівця в соціальних медіа. За допомогою SMM медичний маркетолог має можливість вивчити та відстежити цільову аудиторію в залежності від інтересів, захоплень, віку споживачів (маркетинг поколінь), створювати співтовариства та надавати медичний контент (дописи) для власних фоловерів про актуальні теми. Контекстна реклама в соціальних медіа спрямована на цільову аудиторію, яка налаштовується за системою критеріїв: віку, статі, географічного розташування, інтересів та потенційних споживачів, котрі цікавилися або цікавляться аналогічним медичним контентом.

Наступним інструментом інтерактивного маркетингу, що забезпечує процес просування в онлайн є сайт медичного закладу, що містить загальну інформацію про: перелік медичних послуг та цін на них, УТП, інформація про медичний персонал, медичний блок та онлайн запис для пацієнтів, місія медичного закладу та інформація про можливі спеціальні пропозиції (акції та події). Інструментом для підвищення конверсії є SEO-оптимізація, яка допомагає забезпечити трафік на сайт, з метою підвищення обсягу пацієнтів,

зробити бренд медичного закладу відомішим та збільшити прибуток. Таким чином, сайт медичного закладу в пошуковій системі зможе активно ранжуватися та забезпечувати трафік за рахунок потрапляння на перші сторінки в системі google (кількість пацієнтів зростатиме при оптимальному наповненні медичного сайту унікальним контентом).

E-mail маркетинг в діяльності медичного закладу дає можливість забезпечити пряму комунікацію із пацієнтом досить ефективно за допомогою поштової розсилки. Кожному пацієнту на електронну пошту індивідуально надходять електронні повідомлення про нові медичні продукти компанії, про спеціальні пропозиції та медичних фахівців. Витрати на цей різновид реклами мінімальні, але за їх допомогою виникає можливість відслідкувати зворотній зв'язок та в подальшому відстежувати реакцію користувачів.

SMS-маркетинг – ефективний інструмент реклами, яка забезпечує SMS розсилання цільовій аудиторії в месенджерах або встановлених мобільних додатках (push-sms), програми лояльності для клієнтів медичних закладів, створення накопичувальних карток.

Подієвий маркетинг - просування медичних послуг за допомогою спеціальних заходів: вебінарів, форумів, семінарів. Це дозволяє налагодити емоційний контакт пацієнтами і медичним закладом, створити довіру до бренду, надати споживачеві особистого позитивного досвіду спілкування в режимі онлайн.

В сучасних умовах розвитку інформаційних технологій медичні заклади повинні застосовувати комплекс інструментів інтерактивного маркетингу на різних етапах. Наприклад, попит на медичну послугу ефективно формувати за допомогою контекстної реклами, а трафік на сайт - генерувати за допомогою SEO-оптимізації; e-mail- і sms-маркетинг - допомагають при роботі з клієнтами, які вже переконалися в якості медичних послуг медичного закладу.

Література

1. Кицкай О. Маркетингові рішення в комерційній діяльності підприємства [Електронний ресурс] / Кицкай О. Режим доступу: <http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream>
2. Кісельов А. П. Основи бізнесу / А. П. Кісельов. – К. : Вища шк., 1997. – 191 с.

УДК: 368

БРАТЮК В.П., МИХАЛЬЧИНЕЦЬ Г.Т.
Мукачівський державний університет

СУЧАСНИЙ СТАН СТРАХОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

Ринок страхування України в сучасних умовах, як і економіка нашої держави перебуває зараз в умовах глобальних змін. Динамічні зміни, які відбуваються сьогодні в розвитку держави, зумовлюють необхідність дослідження сучасних тенденцій та пошуку напрямів регулювання страхового ринку.

Страховий ринок тісно взаємопов'язаний з розвитком національної економіки, оскільки дозволяє акумулювати значні довгострокові інвестиційні

ресурси, залучаючи кошти через програми страхування життя; розширення страхового бізнесу створить робочі місця, активізує впровадження інновацій, стимулює стійкість економіки і пом'якшує наслідки глобальних ризиків; ефективне регулювання та нагляд за ринком зроблять підґрунтя для впевненості та довіри до страховиків.

Страховий ринок є одним із невід'ємних елементів сучасної ринкової інфраструктури держави та її фінансової системи. Міжнародний досвід свідчить, що рівень розвитку економіки країни часто визначають за рівнем організації страхового захисту та страхової культури, яка в прикладі багатьох країнах світу випереджає банківський та виробничий сектори. У значній кількості держав світу страхування виступає важливим інструментом залучення в додаткових інвестиційних ресурсів. На жаль, сучасний стан страхового ринку України, його показники, динаміка свідчить про те, що він не виконує своєї ролі в повній мірі.

Оцінка економічних процесів та показників страхового ринку, дозволяє визначити, що ринок страхових послуг нині зазнає низку суттєвих перешкод на шляху подальшого розвитку і як факт це: недосконалість нормативно-правової бази при організації страхового захисту; недостатність акумульованих страхових фондів для забезпечення довгострокових зобов'язань, насамперед це стосується довгострокового страхування життя; не впровадження медичного страхування в обов'язкову форму страхового забезпечення; недобросовісність з боку страхових компаній; недостатня прозорість страхового сектора України та відсутність чіткої інформації. Сучасний уряд має бути зацікавлений у швидкому та ефективному розвитку страхового ринку, як інвестиційного інструменту для підтримки національної економіки та механізму покриття непередбачених утрат і збитків підприємств та окремих громадян за мінімальної участі держави та її бюджету. Хочеться наголосити, що саме ринок страхування має бути дієвим механізмом, який матиме позитивний вплив на макроекономічну стабільність у державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні основні проблеми теорії та практики страхування та особливості функціонування страхового України досліджували: В. Базилевич [1], Н. Внукова [3], О. Гаманкова [4], Н. Дудченко, О. Журавка, С. С. Осадець [7], Волосович С.В. [2] та інших. та ін. Але незважаючи на широкий спектр досліджень на сьогоднішній день надзвичайно актуальним залишається вивчення нових підходів, шляхів та перспективних розвитку страхового ринку України, що безумовно зазначає актуальність даного дослідження.

На сьогоднішній час серед процесів якими характеризується страховий ринок України є трансформація та глобалізація. Під час будь-якої кризи в країні ринок страхування України одразу реагує на ці випробування. Страхові компанії реагують та пропонують послуги з врахуванням нових викликів та вимог в економіці, страховики демонструють клієнтам нові й зручні пропозиції та інструменти. В таких умовах на страховому ринку з'являються високотехнологічні страхові проекти, які з часом можуть виступити серйозними конкурентами класичним страховим компаніям. Починає створюватися нова генерація страхувальників та потенційних клієнтів, які менше довіряють рейтинговим

продуктам, надаючи перевагу новим, універсальним та дешевим продуктам.

Тенденції 2019 р., що відбувалися та були характерними для ринку страхування в Україні: загальна кількість страхових компаній станом на 31.12.2019 становила 233, у тому числі СК "life"¹ – 23 компанії, СК "non-life" – 210 компаній, (станом на 31.12.2018 – 281 компанія, у тому числі СК "life" – 30 компаній, СК "nonlife" – 251 компанія). Кількість страхових компаній значно скоротилася, так за 2019 рік порівняно з 2018 роком, кількість компаній зменшилася на 48 СК, порівняно з 2017 роком зменшилася на 61 СК. За 2019 рік частка валових страхових премій у відношенні до ВВП становила 1,3%, що на 0,1 в.п. менше в порівнянні з 2018 роком; частка чистих страхових премій у відношенні до ВВП залишилась на рівні 2018 року та становила 1,0%. У порівнянні з 2018 роком на 3 633,7 млн грн (7,4%) збільшився обсяг надходжень валових страхових премій, обсяг чистих страхових премій² збільшився на 5 161,7 млн грн (15,0%). Збільшення валових страхових премій відбулося по таким видам страхування: автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, "Зелена картка") (збільшення валових страхових платежів на 2 135,1 млн грн (16,5%)); медичне страхування (збільшення валових страхових платежів на 983,6 млн грн (28,2%)); страхування життя (збільшення валових страхових платежів на 717,9 млн грн (18,4%)); страхування медичних витрат (збільшення валових страхових платежів на 539,6 млн грн (40,1%)); страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ (збільшення валових страхових платежів на 249,2 млн грн (5,5%)); страхування майна (збільшення валових страхових платежів на 164,6 млн грн (2,6%)); страхування від нещасних випадків (збільшення валових страхових платежів на 118,0 млн грн (6,7%)). Водночас, зменшилися валові страхові премії зі страхування фінансових ризиків (зменшення валових страхових платежів на 737,9 млн грн (14,4%)); авіаційне страхування (зменшення валових страхових платежів на 338,0 млн грн (32,4%)); страхування відповідальності перед третіми особами (зменшення валових страхових платежів на 328,5 млн грн (12,8%)); страхування вантажів та багажу (зменшення валових страхових платежів на 64,0 млн грн (2,2%)). Питома вага чистих страхових премій у валових страхових преміях за 2019 рік становила 74,7%, що на 5,0 в.п. більше в порівнянні з попереднім роком.

Основні показники діяльності страхового ринку та його динаміка представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Основні показники діяльності страхового ринку та його динаміка у 2017-2019 рр., [14]

	2017	2018	2019	Темпи приросту	
				2018/ 2017	2019/ 2018
				%	%
Кількість договорів страхування, укладених протягом звітнього періоду, тис. одиниць					
Кількість договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті, у тому числі:	70 658,2	77 495,0	80 271,1	9,7	3,6

- зі страхувальниками-фізичними особами	66 915,2	72 460,2	73 440,1	8,3	1,4
Кількість договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті	114 824,7	123 582,5	116 652,6	7,6	-5,6
Страхова діяльність, млн грн					
Валові страхові премії, у тому числі:	43 431,8	49 367,5	53 001,2	13,7	7,4
зі страхування життя	2 913,7	3 906,1	4 624,0	34,1	18,4
Валові страхові виплати, у тому числі:	10 536,8	12 863,4	14 338,3	22,1	11,5
зі страхування життя	556,3	704,9	575,9	26,7	-18,3
Рівень валових виплат, %	24,3%	26,1%	27,1%	-	-
<i>Чисті страхові премії</i>	28 494,4	34 424,3	39 586,0	20,8	15,0
<i>Чисті страхові виплати</i>	10 256,8	12 432,6	14 040,5	21,2	12,9
Рівень чистих виплат, %	36,0%	36,1%	35,5%	-	-

Кількість страхових компаній (СК) станом на 31.12.2020 становила 210, з яких 20 СК зі страхування життя (СК "Life") та 190 СК, що здійснювали види страхування, інші, ніж страхування життя (СК "non-Life"). За період з 2017 – 2021 рік кількість страхових компаній зменшилась на 125 СК.

Таблиця 2

Кількість страхових компаній у 2017 -2021 рр., [14]

Отже, майже третина страховиків пішла з ринку, сучасний страховий

Кількість страхових компаній	Станом на 31.12.2017	Станом на 31.12.2018	Станом на 31.12.2019	Станом на 31.12.2020	Станом на 31.12.2021
Загальна кількість	294	281	233	210	169
в т.ч. СК "non-Life"	261	251	210	190	152
в т.ч. СК "Life"	33	30	23	20	17

ринок України перебуває в умовах трансформаційних змін. Саме зміни, які відбуваються сьогодні в розвитку суспільства, зумовлюють необхідність детального дослідження проблемних тенденцій та напрямів регулювання страхового ринку.

Ринок страхування в Україні продовж 2021 році продовжував вектор трансформаційних процесів. Страхові компанії, що приймали на страхування ризику, що стосуються іншого ніж страхування життя (non-life insurers) минулого року їх кількість знизилася із 190 до 142. Але з врахуванням цього на 1 жовтня 2021 року в секторі ризикового страхування України функціонувало 152 компанії.

Отже, проаналізувавши сучасні процеси, що відбуваються в Україні можна підвести наступні підсумки: - страховий ринок тісно взаємопов'язаний з розвитком національної економіки, оскільки дозволяє акумулювати значні довгострокові інвестиційні ресурси, залучаючи кошти через програми страхування життя; вивід із ринку нестійких і ненадійних страхових компаній, активізація ролі держави у підтримці конкурентного середовища на ринку страхових послуг; – модернізація галузевої структури та інфраструктури ринку страхових послуг відповідно до світових вимог та провідного досвіду розвинутих країн; – створення сучасної моделі ефективного управління страховими резервами; - запуск надійної системи гарантування вкладів

кредитних спілок та виплат за договорами страхування життя;– сприяння подальшому розвитку перестраховування; - ефективне регулювання та нагляд за ринком зроблять підґрунтя для впевненості та довіри до страховиків.

Зміни на страховому ринку дозволять змогу наблизити законодавче забезпечення страхової діяльності до європейських стандартів, активізувати страхову, фінансову та інвестиційну діяльність страхових компаній, а також посилити фінансову безпеку на фінансовому ринку.

Література

1. Базилевич В.Д. Страховий ринок України: [монографія] / В.Д. Базилевич. – К.: Знання, 2008. – С. 371.
2. Волосович С.В., Фоміна О. Технологічні інновації на страховому ринку. Вісник КНТЕУ. 2018. №5. С.124—137.
3. Внукова Н.М. Адаптація вимог Solvency II до умов функціонування страхового ринку України / Н.М. Внукова, С.А. Ачкасова, І.В. Скорик // Фінанси України. – 2013. – № 9. – С. 76-82.
4. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: [монографія] / О.О. Гаманкова. – К.: КНЕУ, 2009. – 283 с.
5. Національний банк України. Біла книга. Май бутнє регулювання ринку страхування в Україні. Київ, квітень 2020. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf?v=4
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України: URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 13.04.2021).
7. Осадець С.С. Страхові послуги: [підручник] / С.С. Осадець, Т.М. Арюх, О.О. Гаманкова. – К.: КНЕУ, 2007. – 464 с.
8. Статистика страхового ринку в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://forinsurer.com/stat>

УДК 62-93

ГАБОВДА О.В.
Мукачівський державний університет

АДИТИВНЕ ВИРОБНИЦТВО У СВІТОВІЙ ЕНЕРГЕТИЦІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Основними перевагами адитивних технологій (AM, Additive manufacturing) для енергетики, крім очевидних, є можливість ремонтувати пошкоджені деталі (особливо дорогі, складної конфігурації, наприклад, лопаті будь-яких турбін) у найкоротші терміни, а також відновлювати дефіцитні деталі, в тому числі й шляхом зворотного інжинірингу, який передбачає сканування зразка деталі з метою створення точної тривимірної моделі та подальшого її виготовлення. Зворотний інжиніринг забезпечує виготовлення деталей, коли підприємства-виробника вже не існує, або потрібно впровадити імпортозаміщення з метою надійності забезпечення необхідними деталями.

Треба зазначити, що на даний час перевага віддається гібридним адитивним системам, які поєднують адитивні і субтрактивні процеси, і являють собою багатовісний обробний центр та модуль AM, що реалізує одну з адитивних технологій (Рис.1). Це дає можливість виключити подальшу пост-обробку після адитивного процесу, забезпечивши більшу точність (адитивний процес і

механічна обробка відбуваються без переустановлення деталі, тобто в одній і тій самій системі координат), а також продуктивність та зменшення вартості обробки.

Рис. 1. Обробка деталі на машині DMG Lastertec 65 3D Hybrid

Впровадження АМ для потреб великої енергетики розповсюджується швидкими темпами. Серед багатьох компаній, як застосовують АМ, можна назвати General Electric, Siemens, NASA, Titomic та багато інших. Наприклад, NASA економить завдяки застосуванню АМ 1,5млн. доларів у рік. Міжнародний концерн General Electric Oil&Gas завдяки АМ налагодив більш ефективний ланцюг постачання деталей до місць впровадження, завдяки чому час очікування деталі зменшився з 12 тижнів до 12 годин [1].

Що стосується доставки, спостерігається тенденція до наближення виробництва та ремонту до місць використання виробу. Наприклад, у британсько-нідерландській нафтогазовій компанії Royal Dutch Shell локалізували виробництво запасних частин з застосуванням АМ. Таким чином, на бурових установках, розташованих у віддалених районах або на шельфі, запасні частини, які раніше чекали протягом місяців, тепер отримують набагато швидше.

Аддитивні технології застосовуються й у високотехнологічній ядерній енергетиці, про що свідчать такі факти, як виготовлення компанією Westinghouse Electric Company деталей, що працюють у активній зоні ядерного реактора, виготовлення в Китаї кришки повітряної холодильної машини, що встановлена на найбільшій в КНР Даяваньській АЕС [2-3].

На даний час в Україні очевидною є потреба впроваджувати адитивні технології в енергетиці. Незважаючи на обмежений досвід України у АМ, розвиток яких потребує значних інвестицій, є певні вітчизняні досягнення у цьому напрямку.

Не можна не відмітити внесок української компанії ПРАТ «НВО «Червона хвиля», що винайшла ексклюзивну технологію адитивного виробництва електронним променем xBeam, в якій використовується унікальний порожнистий конічний електронний пучок у якості нагріву та коаксіальної подачі дроту в зону осадження. Переваги цієї технології оцінили закордоном, завдяки чому компанія отримала замовлення на електронно-променеву систему xBeam-18/I від TWI - науково-дослідної та технологічної організації на базі Британського інституту зварювання [4].

В Інституті електрозварювання ім. Є.О.Патона НАН України вперше в Україні розроблено устаткування для пошарового виготовлення металевих виробів заданої форми і структури методом електронно-променевого 3D-друку

із застосуванням порошкових металевих матеріалів вітчизняного виробництва. Устаткування призначене для використання на українських авіабудівних і турбінобудівних підприємствах [5].

Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок, що в енергетичній галузі України є перспективи розвитку власних адитивних технологій та обладнання. На даний час є різні шляхи прийняття рішень енергетичними компаніями на основі техніко-економічного аналізу: створювати власне адитивне виробництво, придбавши необхідне імпордне обладнання, або скористатися поставкою потрібних деталей від міжнародних партнерів на умовах міжнародного співробітництва у напрямку залучення перспективних технологій.

Література

1. Рубах М. Зворотній інжиніринг і адитивне виробництво. Світовий тренд імпортозаміщення та локалізації для забезпечення сталого розвитку [Текст] /М.Рубах//Баланс Енергетики України - 2018.-№1. – с.24-25.

2. На китайской коммерческой АЭС впервые применили технологию 3D-печати [Електронний ресурс] //https://www.mfa.gov.cn/ce/cerus// kjhz/kjxx/t1537303.htm.

3. Westinghouse Electric Company successfully installs metal 3D printed fuel component at Exelon nuclear plant [Електронний ресурс]// https://www.tctmagazine.com/additive-manufacturing-3d-printing-news/westinghouse-metal-3d-printed-nuclear-component/

4.Twi orders new electron beam system from Chervona hvilya [Електронний ресурс] // https://www.twi-global.com/media-and-events/press-releases/2019/twi-orders-new-electron-beam-system-from-chervona-hvilya TUE, 21 MAY, 2019.

5.Науковці Академії розробили нове обладнання для виробництва комплектуючих до турбін та авіадвигунів [Електронний ресурс]//https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news/Pages/View.aspx? MessageID=8027.

УДК 339.33

ГАВРИЛЕЦЬ О. В., ГАВРИЛЕЦЬ О. А.
Мукачівський державний університет

ДО ПИТАННЯ ОЦІНКИ ВПЛИВУ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ НА РИНОК ПРАЦІ

На сьогодні Служба зайнятості є активним посередником на ринку праці між роботодавцями і шукачами роботи, вона на безоплатній основі надає послуги із пошуку підходящої роботи та підбору персоналу, послуги з державного соціального страхування на випадок безробіття, а також здійснює виплату матеріального забезпечення у зв'язку з тимчасовою втратою роботи.

Основними завданнями Державної служби зайнятості на сучасному етапі є:

- 1) реалізація державної політики у сфері зайнятості населення та трудової міграції, соціального захисту від безробіття;
- 2) здійснення аналізу стану ринку праці;
- 3) сприяння громадянам у підборі підходящої роботи;
- 4) надання роботодавцям послуг із добору працівників;
- 5) участь в організації проведення громадських та інших робіт тимчасового характеру;

б) сприяння громадянам в організації підприємницької діяльності, тощо [1].

Не меш важливим завданням даної служби є оцінка ефективності власної діяльності. Як зазначає М. Борімчук, питання ефективності діяльності служби зайнятості повинно розглядатись у трьох площинах:

- з точки зору загальної дієвості інституційно закріплених форм регуляторного впливу на ринок праці;
- оцінки витрат на адміністрування служби зайнятості;
- ефективної операційної продуктивності і якості роботи працівників самої служби [2].

Продуктивність служб зайнятості зазвичай визначається наступними категоріями:

- результати на ринку праці;
- розподіл результатів за цільовими групами;
- робочий процес програми;
- задоволення клієнта.

Відповідно, результат діяльності виявляється через:

- працевлаштування клієнта;
- відсоток для певної цільової групи;
- час заповнення вакансії, кількість виконавців;
- рівень задоволення наданою послугою.

Основні показники діяльності також можуть включати в себе якісні показники, наприклад, задоволеності клієнтів послугами тощо [3]. Джерелом даних для формування показників попиту є реєстр ДСЗ (безробітні особи та підприємства, що розміщують оголошення про вакансії). Кількісні показники, на основі яких може здійснюватись оцінка ефективності функціонування органів служби зайнятості на різних рівнях належать можна поділити на 4 групи:

- відсоток безробітних клієнтів, зареєстрованих на кінець періоду;
- відсоток клієнтів-підприємств, що розмістили оголошення про вакансії на кінець періоду;
- збільшення/зменшення (у відсотках) ступеню використання послуг ДСЗ клієнтами;
- зменшення кількості безробітних клієнтів по типах виходу.

Отже, при оцінці ефективності діяльності державних служб зайнятості (ДСЗ) увагу слід приділяти як якісним, так і кількісним показникам, адже вони допомагають службі відстежувати як конкретні стратегії програми та дії впливають на ринок праці, а також беруть участь в аналізі ефективності роботи у сфері міжнародних зв'язків та щодо раціонального використання коштів Фонду зайнятості населення.

Література

1. Державний центр зайнятості. – електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.dcz.gov.ua/storinka/pro-sluzhbu>
2. Борімчук, М.Ю. Основні напрями аналізу ефективності служб зайнятості європейських країн / М.Ю. Борімчук // Ринок праці та зайнятість населення. – 2014. – № 2. – С. 51-54.

2. Чернега А. Л. Структура, основні цілі, функції та аналіз показників ефективності функціонування органів служби зайнятості на різних рівнях. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://openarchive.nure.ua/bitstream/document/4851/1/Chernega_AL_125-129.pdf

УДК 336.71

ГЛАДИНЕЦЬ Н. Ю.
Мукачівський державний університет

ВАЛЮТНА ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ

Лібералізація механізму валютного регулювання є одним із актуальних напрямів реформування економіки, оскільки цей процес сприяє інтеграції України у світовий фінансовий простір. Успішне проведення лібералізації валютного регулювання може забезпечити фінансову відкритість країни за умов зваженого макроекономічного регулювання. Поєднання цього процесу з орієнтацією на інноваційний шлях розвитку промисловості може привернути увагу іноземних інвесторів із розвинутих країн світу, оптимізувати доступ довгострокових надходжень із-за кордону до реального сектору національної економіки та забезпечити стабільний економічний розвиток в Україні.

Одним із визначальних факторів, що посилює вплив зміни курсу національної валюти на рівень цін у країні в Україні, є інтервенційна політика НБУ, яку він здійснює на валютному ринку для підтримки стабільності курсу гривні. Через канал валютних інтервенцій регулюється кількість грошей в обігу, що безпосередньо впливає на рівень інфляції в державі. За роки незалежності України саме через канал валютного ринку в економічний оборот було спрямовано понад 60,6% грошової маси [1].

Особливо великою стала частка валютних інтервенцій у загальному обсязі показника грошової маси 2015 року. Впродовж наступних років вона весь час коливалася (див. рис. 1).

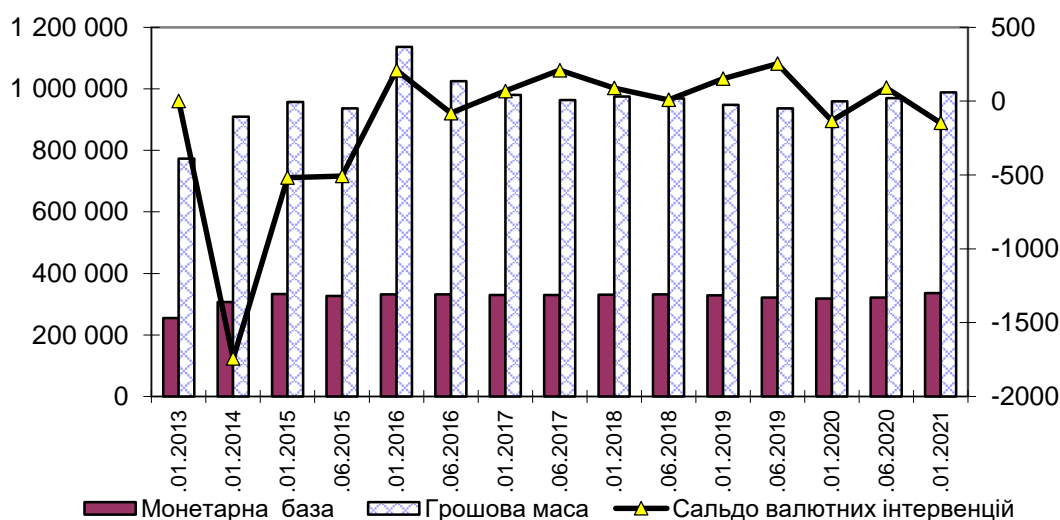

Рис. 1. Динаміка грошових показників та сальдо валютних інтервенцій НБУ у 2013-2021 рр. (на початок року) (побудовано за даними [2])

Для України, як і для більшості країн, в яких попит на національну валюту існує виключно всередині країни, ключовим є врахування компоненту

доларизації [3]. За умов лібералізації валютно-курсової політики та зняття наявних обмежень, навіть за умов наявності позитивного сальдо платіжного балансу, існує велика ймовірність виникнення нестачі доларів США. Враховуючи, що рівень доларизації грошової маси в Україні за останні періоди усе ще залишається значним (не нижче 30%) (див. рис.2), саме її зниження може стати основною метою на шляху до лібералізації валютної політики.

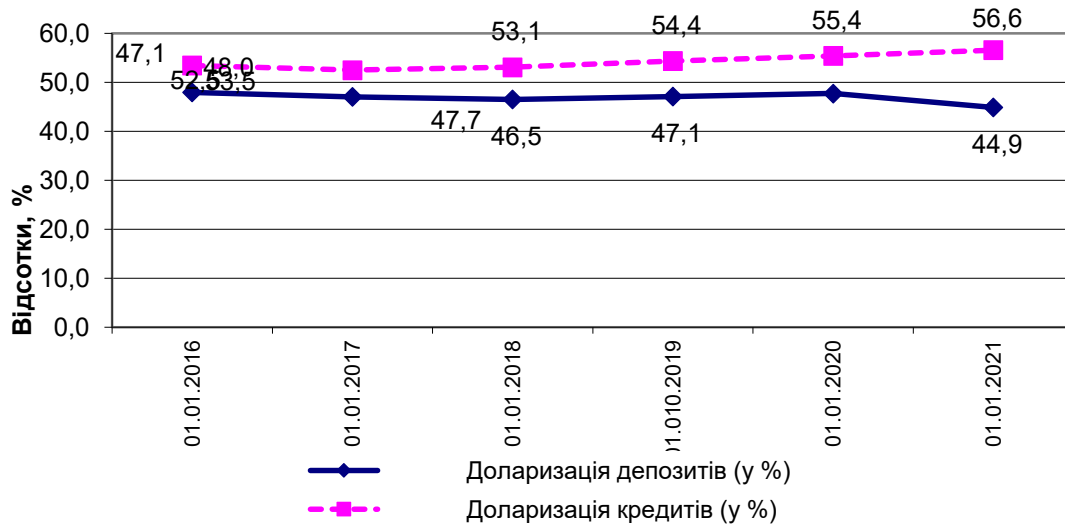

Рис. 2. Динаміка рівня доларизації депозитів та кредитів (побудовано за даними [2])

Для України, враховуючи особливості розвитку економіки, лібералізація валютної політики є об'єктивно обумовленим процесом. Разом з тим, вона може містити значні загрози та ризики. Тому важливо розробити дієвий механізм реалізації процесу лібералізації з урахуванням особливостей, притаманних вітчизняній економіці.

З огляду на зазначене, на сучасному етапі найважливішим питанням для України є вдосконалення і розвиток існуючих засобів і методів валютної лібералізації для забезпечення самостійності і стабільності національної валюти, для зменшення ризику девальвації української гривні внаслідок валютної інтервенції з боку іноземних валют. Центральною задачею валютної лібералізації має бути не стільки захист національної валюти, скільки забезпечення економічної незалежності України.

Саме наявність чітко побудованого механізму лібералізації дасть змогу повноцінно її реалізувати та контролювати її впровадження. Тому важливо запровадити комплексний підхід до формування механізму лібералізації валютної політики, що дасть змогу визначити його вплив на макроекономічну, фінансову, соціальну та інші сфери життєдіяльності країни.

Література

1. Жиглей І. В., Тимошук К. В. Лібералізація валютного законодавства: причини та наслідки. Бізнес-інформ. 2019. №9. С.22-27.
2. Офіційне інтернет-представництво НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua>.
3. Крупко Я. Деякі питання вдосконалення валютного законодавства України. Підприємство, господарство і право. 2018. № 8. С.149–152.

**ФОРМУВАННЯ АКТИВНОГО РИНКУ ПРАЦІ НА ДЕПРЕСИВНИХ
ТЕРИТОРІЯХ**

Досвід індустріально розвинутих країн, а також власний, набутий в процесі економічної трансформації, незаперечно доводить, що в умовах ринкової економіки ефективна зайнятість не може бути досягнута винятково завдяки ринковим важелям регулювання. Потрібне гнучке поєднання ринкових важелів регулювання з державним управлінням, проведення заходів, спрямованих на узгодження інтересів різних соціальних верств економічно активного населення одним з яких є державні програми. До формування і розробки державних цільових комплексних програм регулювання депресивних ринків праці стає можливим застосувати сценарний підхід. Йдеться про реалізацію альтернативних підходів до розв'язання проблеми зайнятості для окремих депресивних територіальних формувань, шляхом розроблення різних стратегій зайнятості, що враховують специфіку їх розвитку та особливості зайнятості населення. Такими сучасними сценаріями регулювання депресивних ринків праці є консервативний, інвестиційний та інноваційний, що органічно вписується в сучасну концепцію модернізації економіки країни. Нашу думку, найбільш перспективними сценарієм регулювання депресивних ринків праці є інноваційний, що органічно вписується в сучасну концепцію модернізації економіки країни, насамперед інноваційною стратегією регулювання депресивних ринків праці, метою якої є інтелектуалізація праці. Її найважливішими напрямками виступають поступове звільнення локальних виробничо-господарських об'єктів від використання некваліфікованої робочої сили, утвердження в системі освіти і підготовки кадрів принципу розвитку особистості, широке розповсюдження в економіці методів і форм організації та стимулювання праці характерних для творчої діяльності, підтримка розвитку високопродуктивних робочих місць. По суті мова йде про формування на депресивних територіях інтелектуального потенціалу, що виступає в ролі основного чинника економічного зростання. Зроблений висновок підтверджується досвідом індустріально розвинутих країн світу. Так, наприклад, за рахунок висококваліфікованих працівників зростання економіки США за 1929-1982 роки було забезпечене на 32% залученням нової робочої сили, на 14% – зростанням рівня освіти, на 28% – прогресом в знаннях, на 19% – новими технологіями і лише на 9% – покращенням організації праці [1]. За розрахунками американських економістів, працівники, рівень активності яких складає 14 і більше років навчання, виробляють понад 50% ВВП [2].

Як слідує з міжнародного досвіду, державна політика формування інноваційно активних кадрів на проблемних територіях повинна передбачати:

– здійснення оцінки потреби в робочих місцях з урахуванням їх створення в прогресивних сегментах економіки;

– визначення і забезпечення підтримки сфер економіки, що стимулюють створення нових та збереження функціонуючих високопродуктивних робочих місць;

– запровадження інструментів кредитної, податкової та бюджетної підтримки малих підприємств, які запроваджують проривні технології в пріоритетних сферах господарювання, зокрема виробництва екологічно чистої продукції, запровадженні екологозберігаючих технологій, безвідходному виробництві;

– створення умов для підвищення інноваційної активності підприємницьких структур, функціонуючих в сфері рекреаційної індустрії, яка поступово стає пріоритетною сферою господарювання на депресивних територіях.

Ріст рівня освіти і кваліфікації кадрів може стати базою для розвитку виробництва екологічно чистої продукції, прискорення інноваційної активності малих форм господарювання, які складають несучу конструкцію секторальної структури проблемних територій і генерують імпульси до нововведень [3; 4].

Таким чином, інноваційний сценарій розвитку людського потенціалу депресивних територій вимагає формування відповідної інфраструктури, під якою розуміється сукупність функціонально взаємозв'язаних між собою інституцій інноваційної діяльності. Її ядро на регіональному рівні формують науково-дослідні інститути, університети, центри трансферу технологій, бізнес-інкубатори. Функціональної їх діяльності прямо чи опосередковано спрямована на розвиток людських ресурсів.

Література

1. Сажина М.А. Основы экономической теории / М.А. Сажина, Г.Г. Чибриков. – М.: Экономика, 1995. – С. 214.
2. Професионал. - № 1. – 2000. – С. 5.
3. Регулювання трудовіміграційних процесів у транскордонному регіоні : монографія / М.І.Пітюлич, В.В.Гоблик, Т.Д.Щербан та ін.; за заг. ред. д.е.н., проф. Пітюлича М.І. – Мукачево: Вид-во МДУ, 2015. – С. 45.
4. Особисті селянські господарства: стан та перспективи розвитку : монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. Пітюлича М.І.; М.І. Пітюлич, В.В. Гоблик, Т.Д. Щербан, М.М. Пітюлич, Я.І. Токар та ін. – Мукачево: Вид-во МДУ, 2016. – С. 22.

УДК [330.322:332.1]:341.31

ГОБРЕЙ М.В.
Мукачівський державний університет

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ РЕГІОНІВ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Поступовий розвиток економіки України є стратегічним завданням і для його вирішення необхідна активізація інвестиційних процесів. Висока ефективність впливу інвестицій на параметри економічного зростання дає змогу охарактеризувати їх як засіб подолання кризових явищ в економічному житті суспільства. Інвестиційна політика виявляє позитивну кореляцію з системою

параметрів кризового розвитку в економіці, що викликає необхідність розгляду такої діяльності з позицій певної національної ідеї та стратегії розвитку.

Інвестиційна діяльність – це сукупна діяльність, яка полягає у вкладенні грошових коштів та інших цінностей в проекти, а також забезпечення отримання прибутку та повернення вкладених коштів – з одного боку, і як важливий елемент розвитку економіки – з іншого. В умовах економічної та військової кризи, які негативно впливають на українську економіку, збільшення обсягів і підвищення ефективності інвестицій в майбутньому післявоєнному стані будуть найважливішими чинниками економічного розвитку. Одним із напрямків підвищення ефективності інвестицій є врахування територіальних особливостей інвестиційної діяльності регіонів. Саме тому розробленню та реалізації механізмів впровадження інвестиційної діяльності на регіональному рівні відводиться важливе місце серед інших напрямків регіональних досліджень [1].

Ситуація з економічним розвитком регіонів, яка виникла на території України останнім часом, є досить складною. Серед причин, які спричиняють повільний розвиток регіонів, є недостатня інвестиційна активність, спричинена війною. Всі інвестиції в Україну – заморожені, що спричинено повномасштабною війною на території України. Нові інвестиції будуть пов'язані тільки з перебазуванням виробничих потужностей компаній (більше 1500 компаній подали заявки на релокацію) із регіонів, де відбуваються активні бойові дії, будівництвом житла для внутрішньо переміщених осіб та державними інвестиціями у відновлення інфраструктури.

Негативним чинником у економічному зростанні та інвестиційній привабливості України є скорочення імпорту та експорту України. Імпорт скоротився не лише через логістичні проблеми та скорочення попиту, а й через заборону на некритичні імпортні операції, запроваджену Національним банком України, щоб уникнути девальвації гривні. У середньостроковій перспективі споживчий та інвестиційний попит залишиться дуже пригніченим, що не дозволить імпорту відновитись. Експорт товарів з України обмежений логістикою. Через війну заблоковані українські порти в Азовському та Чорному морях. Водночас дорожня та залізнична інфраструктура може переправити обмежені обсяги товарів в Україну в ЄС, в тому числі через масову евакуацію українців та блокпости. Залізниця була перевантажена евакуаційними поїздами. Морем Україна перевозила 62% загальної доларової вартості товарів, залізницею - 12%, автомобільним транспортом - 23%. В березні Україна експортувала 50% товарів від лютого обсягу (\$2,7 млрд). Чверть експорту - залізна руда, водночас експорт металів майже припинився. Експорт сільськогосподарської продукції знизився вчетверо порівняно з лютим. У разі відсутності нової масштабної ескалації, у квітні ситуація з логістикою експорту має покращитись. Оскільки автодороги та залізничний транспорт мають стати доступнішими для експорту. Проте вартість та тривалість логістики буде суттєво вищою порівняно з минулим роком.

Важливим поштовхом у запуску механізмів залучення інвестицій в економіку України є рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового

ринку щодо доповнення переліку операцій, що можуть проводитись з активами інститутів спільного інвестування у період дії воєнного стану в країні [2]. Комісія дозволила фінансувати вже почате будівництво в областях західного регіону країни: Вінницькій, Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Тернопільській, Рівненській, Хмельницькій та Чернівецькій. Також Комісія дозволила виплачувати дивіденди інститутам спільного інвестування, які були нараховані до 24 лютого 2022 року. Винагороди компаніям по управлінню активами, зберігачам, адміністраторам недержавних пенсійних фондів не повинні перевищувати середньомісячного розміру винагороди за попередні 12 місяців. Також Комісія продовжила депозитні договори.

В Закарпатській області завдяки іноземним інвестиціям відбувається зростання всіх соціально-економічних показників. Покращується інфраструктура області, зростає конкуренція на ринку праці, відбувається зростання економічних показників. Важливим джерелом залучення інвестицій в економіку Закарпатської області є іноземні інвестиції, тому дане рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку є важливим чинником у запуску економіки Закарпатської області та інших областей Західної України.

На сьогодні інвестиційна політика на рівні регіонів загалом віддзеркалює негативні макроекономічні тенденції в країні, спричинені війною. Проте вона також зазнає впливу з боку об'єктивних соціально-економічних умов, що склалися в регіонах [3]. Так, в Україні існує значна диференціація регіонів за рівнем економічного розвитку. Тому за даних умов ключовою проблемою економічної політики держави є активізація інвестиційної діяльності, котра вимагає формування такої інвестиційної політики, що дасть можливість максимально використовувати національні ресурси і залучати у вітчизняну економіку велику кількість інвестицій.

Література

1. Клітинський Ю.С. ВПЛИВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ НА ФІНАНСОВУ САМОДОСТАТНІСТЬ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ ВІСНИК СХІДНОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ імені Володимира Даля №8(215), 2014.- С. 56-60.
2. Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.nssmc.gov.ua/>
3. Крупка М.І., Ванькович Д.В., Демчишак Н.Б., Кульчичький М.І. Формування фінансового потенціалу інвестиційної діяльності в економіці України: монографія.- Львів: ЛНУ ім.Івана Франка, 2011.- 404с.

УДК 658.152

ГОЗОРА В.
Вища школа економіки і менеджменту, Братислава, Словаччина
РЕСЛЕР М.
Мукачівський державний університет

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сьогодні країна знаходиться в умовах, в яких ніколи до цього не перебувала. З одного боку, це глибока економічна криза та необхідність

реформування ключових державних інститутів. З іншого, війна в країні вимагає ресурсів та мобілізації сил усього суспільства. Наслідки воєнних дій, які відбуваються в Україні, відчуваються у різноманітних сферах життєдіяльності особи, функціонування підприємств, суспільства і держави в цілому. Вже є спроби оцінити наслідки воєнних дій, але, на жаль, наслідки війни будуть проявлятися й у майбутньому. Попередні оцінки прямих збитків постійно уточнюються і переглядаються у бік зростання. Ще складніше кількісно оцінити непрямі втрати від призупинення економічної діяльності на території України.

Вагомим фактором розвитку вітчизняної економіки в Україні є не лише іноземні інвестиції в Україні, але й водночас важливим індикатором умов підприємницької діяльності у нашій державі. Цим і зумовлена та увага, яка приділяється питанням іноземного інвестування в Україні як у професійному середовищі, так і у ЗМІ. Особливої гостроти проблеми іноземного інвестування в Україні набувають саме зараз, коли українське суспільство, а не лише вітчизняна економіка, опинилось у стані війни.

Наведемо відомості щодо прямих іноземних інвестицій України за принципом спрямованості, тобто, по грошовим потокам (рис.1).

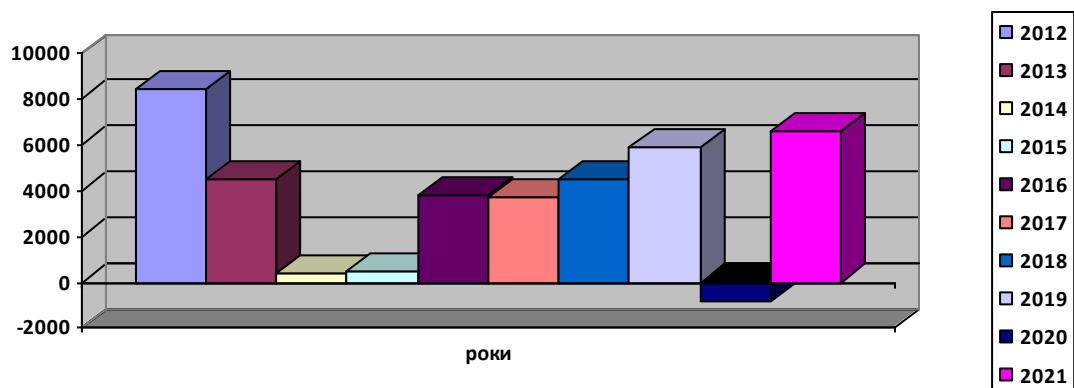

Рис 1. Прямі іноземні інвестиції в Україні з 2012 по 2021 р.р. (млн.дол.США) <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/2021/> з 2014 р. – без урахування окупованих територій (Криму, Севастополя, частини Донбасу)

На основі представлених даних можна зробити висновок, що суттєвий негативний вплив на обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну спричинила гібридна війна проти України, розпочата у 2014 році. Впродовж 2013-2014 років прослідковується несприятливе становище через стрімке падіння обсягу залучених інвестицій. Також, значення на кінець 2017 році скоротилося відносно 2016 року на 1082 млн. дол. У 2018 році прослідковується позитивна динаміка щодо збільшення обсягу прямих іноземних інвестицій на 668 мільйонів доларів. Впродовж останніх 10 років найбільший приріст прямих іноземних інвестицій прийшовся на 2012 рік. При тому, за останні 6 років країна не досягла такого значного розміру приросту іноземних залучень. Аналізуючи прямі іноземні інвестиції за 2021 рік зазначимо, що сальдо склало \$4,8 млрд., для порівняння, за весь 2017 рік було \$3,7 млрд, а за весь 2018 – \$4,5 млрд.

Але який би інвестиційний портфель ми не взяли за основу у 2022 році, ніколи не забуваємо диверсифікувати ризики. Це дає можливість не тільки

отримати більший прибуток при позитивному розгортанні подій, а й перестраховатися від втрат, якщо реалізовуватиметься негативний сценарій.

УДК 657

ГОЛОВАЧКО В. М.
Мукачівський державний університет
ГОЛОВАЧКО В. В.
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ КОНТРОЛЬ НА ПІДПРИЄМСТВАХ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

Контроль є об'єктивно необхідною складовою механізму управління при будь-якому способі виробництва. Основними завданнями фінансово-економічного контролю є виявлення та профілактика порушень у технології виробництва, які мають причинні зв'язки з випуском недоброякісної продукції, перевитратами сировини й матеріалів; невиконанням договірних зобов'язань; не конкурентоспроможністю продукції; збитковою роботою окремих суб'єктів господарювання. Ефективне вирішення зазначених завдань залежить від побудови системи фінансово-економічного контролю, на яку впливають особливості галузі, до якої належить об'єкт контролю.

Специфічні особливості контролю господарської діяльності у будівництві потребують використання нових методів та підходів до його організації. Відповідно, невирішеність багатьох проблем, пов'язаних з організацією фінансово-економічного контролю господарської діяльності підприємств цієї галузі набуває важливого значення для розвитку його концепції.

Питання організаційних та методологічних особливостей здійснення фінансово-економічного контролю у будівництві стало предметом дослідження багатьох науковців. Зокрема, проблемам організації та методики фінансово-економічного контролю присвячені праці М. Р. Фогарті, Акентьєва О. Б., Дікань Л. В., Котлярова А. В., Куцика П. О., Максимової В. Ф., Редченка К. І., Усача Б. Ф. та ін.

В сучасній економічній літературі під організацією фінансово-економічного контролю розглядають комплекс заходів, спрямованих на координацію дій взаємопов'язаних складових однієї системи з метою здійснення контролю за діяльністю певного суб'єкта господарювання. До таких складових відносять:

- суб'єкт контролю – контролюючі органи, уповноважені на проведення фінансово-економічного контролю в розрізі всіх його форм;
- контрольні дії – це операції порівняння (зіставлення) показників діяльності об'єкта контролю з певною нормою, що здійснюються контролюючими суб'єктами з метою виявлення, усунення та запобігання відхилень від цих норм;

- засоби фінансово-економічного контролю – інформаційно-законодавча база, яка забезпечує досягнення необхідного результату під час проведення фінансово-економічного контролю;
- способи фінансово-економічного контролю – конкретні шляхи досягнення визначеного результату за допомогою наявних засобів, зумовлених завданнями фінансово-економічного контролю;
- результат контрольних дій – узагальнюючий документ, який складається за результатами фінансово-економічного контролю залежно від його.

Проекція концепції організації контролю потребує чіткого визначення його суб'єкта. Він, як правило, встановлюється законодавством та розпорядчими документами суб'єктів господарювання. У свою чергу, форми, шляхи та засоби фінансово-економічного контролю залежать від його мети та завдань, які формуються під впливом галузевих особливостей діяльності господарюючих суб'єктів.

До особливостей діяльності будівельних підприємств, що мають вплив на організацію фінансово-економічного контролю у цій галузі можна віднести:

- у будівельному секторі, на відміну від багатьох інших, діє потужний інвестор у вигляді держави, який може розпоряджатися значними обсягами фінансових ресурсів та надавати їх для фінансування великих будівельних проектів за невелику плату або навіть безоплатно в рамках реалізації соціальних проектів;
- ціноутворення у будівництві регулюється низкою нормативних актів – Державних будівельних норм України, дотримання яких є обов'язковим при здійсненні будівельно-монтажних робіт за бюджетні кошти;
- для будівельних підприємств характерна велика тривалість виробничого циклу. Якщо на багатьох виробництвах він становить кілька годин, днів або місяців, то спорудження будівлі може тривати рік, два, а то й більше. Саме тому, враховуючи специфіку будівельної галузі, розроблено і затверджено ряд нормативних актів, ключовим з яких є П(С)БО 18 «Будівельні контракти»;
- у будівництві існує велика залежність від суміжників, що впливає на організацію обліку та контролю за дотриманням строків постачання матеріалів, виконання суміжних робіт;
- на практиці трапляється, що реальні витрати за договорами підряду перевищують заплановані. Така різниця свідчить про надзвичайну складність в організації та проведенні об'єктивного фінансового планування як для інвестора, так і для самої будівельної організації;
- будівельна галузь, більше ніж будь-яка інша галузь економіки, пов'язана із виникненням фінансових ризиків. Джерелами їх формування можуть бути як дії інвесторів, забудовників, так дії спеціалізованих підрядних організацій. Конфігурація фінансових ризиків на цих підприємствах спричинена багатьма чинниками: тривалістю інвестиційного циклу; вкладенням фінансових ресурсів у великих обсягах; залученням третіх осіб

до виконання інвестиційного проекту; обмеженістю ресурсів; наявністю зовнішніх умов, зокрема інфляційних процесів, тощо

Суб'єктами контролю будівельного підприємства виступають самі власники капіталу, вкладеного у підприємницьку діяльність та їхні уповноважені служби, а також державні контрольні органи та незалежні аудитори (аудиторські фірми).

Здійснення фінансово-економічного контролю будівельних підприємств органами державної фінансової інспекції відбувається шляхом проведення ревізії за умови наявності у вказаних підприємствах частки державної власності або залучення ними бюджетних коштів на спорудження будівельних об'єктів. Враховуючи законодавчо встановлені нормативи вартості будівельно-монтажних робіт, ціноутворення при будівництві є предметом контролю не лише власника підприємства, а і розпорядника бюджетних коштів.

Метою ревізії використання коштів, спрямованих на фінансування будівництва, є встановлення:

- обґрунтованості визначення потреби в фінансових ресурсах на будівництво;
- дотримання норм законодавства при використанні коштів, спрямованих на будівельні роботи;
- достовірності відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності фінансово-господарських операцій, пов'язаних з виконанням робіт.

Досягнення вказаної мети можливе за умови поєднання документальної та фактичної перевірки обсягу та вартості виконаних будівельно-монтажних робіт. Отримані в ході ревізії результати систематизуються і на підставі них складається акт та формуються висновки і пропозиції.

Організація системи управління витратами – проблема багатьох будівельних організацій, особливо з огляду особливості діяльності, такі як тривалість виробничого циклу, ризики діяльності. З огляду на це, діяльність будівельних організацій має бути прозорою, зростають вимоги до системи управління, яка має забезпечувати отримання оперативної та достовірної інформації до ухвалення відповідних рішень.

Особливо гостру потребу у цій інформації відчують суб'єкти, котрі фінансують капітальне будівництво, тобто інвестори. Саме тому, незалежний аудит є необхідним для будівельних організацій.

Метою аудиту діяльності будівельних підприємств може бути як перевірка загалом фінансової звітності для надання достовірної інформації зовнішнім користувачам так і перевірка доходів та витрат підприємства за окремими договорами чи об'єктами будівництва.

Отже, запропоновані системи організації фінансово-економічного контролю на підприємствах будівельної галузі створюють усі передумови для ефективного контролю функціонування будівельного підприємства з метою забезпечення дотримання стратегічних цілей керівництва, збереження майна та його ефективного використання, формування своєчасної й достовірної

інформації про об'єкти будівництва, дотримання вимог державних будівельних норм та іншого законодавства у будівельній галузі. Проте, запропоновані системи можуть бути розширені та доповнені в залежності від організаційної структури, складності будівельних проектів, диференціації діяльності чи інших вимог до будівельної компанії.

Література

1. Бойко Р. Системи організації фінансово-економічного контролю на підприємствах будівельної галузі / Р. Бойко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2015. – № 8-9. – С. 34-39.

2. Куцик П. О. Внутрішній контроль розрахункових операцій в системі управління будівельним підприємством / П. О. Куцик. // Вісник Львівської комерційної академії: Серія економічна. – 2013. – № 42. – С. 116-123.

3. Римар Г. А. Окремі аспекти контролю витрат у будівництві. / Г. А. Римар. // Стан і перспективи розвитку вітчизняної системи обліку: [колективна монографія]. – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – С. 197–212.

УДК 336:657.37:006.032(091)

ГОЛУБКА Я.В., ЗОЗУЛЯК М.М.
Мукачівський державний університет

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ; англ. IFRS - International Financial Reporting Standards) були створені для підтримки стабільності у фінансовому світі, для максимально прозорого ведення фінансових операцій. Використання цих стандартів запобігає фальсифікації важливої фінансової інформації, що дозволяє інвесторам достовірно оцінити поточний стан та результати діяльності підприємств (компаній), в які плануються інвестиції. МСФЗ використовують чимало країн Євросоюзу, Азії та Південної Америки. Складання звітності за МСФЗ стало обов'язковою умовою обігу цінних паперів на світових фондових ринках. Обов'язкове використання МСФЗ в Україні запровадили порівняно недавно, а оновлені вимоги вступили в силу після внесення змін до законодавства про бухгалтерський облік та фінансову звітність. Ідея запровадження МСФЗ полягала в тому, щоб мати можливість порівнювати звітність підприємств різних країн.

У кінці ХХ століття відбувається офіційне прийняття міжнародних стандартів фінансової звітності, розширюється сфера використання МСФЗ у світі, а міжнародна система обліку набуває рис глобальної.

Історичні аспекти розвитку бухгалтерського обліку та фінансової звітності досліджувало у своїх працях багато вітчизняних і зарубіжних вчених, таких як: Ф.Ф. Бутинець, Й.Я. Даньків, Т.Ю. Дружиловська, М.Р. Лучко, Ю.А. Мізіковський, М.Я. Остап'юк, М.С. Пушкар, В.Г. Швець, Н. Мельник, А. Фаріон, Н. Верон, А. Денніс, С. Зефф та інші.

Історія створення МСФЗ сягає 1973 року, коли професійні організації Австралії, Великобританії, Ірландії, Канади, Нідерландів, Німеччини, Мексики, США, Франції та Японії створили Комітет з міжнародних стандартів

бухгалтерського обліку (International Accounting Standards Committee, скорочено IASC) [1]. Дана професійна організація створила в 1998 році 37 стандартів. Згодом, у зв'язку з прискоренням розвитку міжнародної торгівлі і транснаціональних корпорацій, глобалізацією фінансових ринків, зазначений комітет було реорганізовано в Раду з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (International Accounting Standards Board, скорочено IASB) [2]. Із цього моменту найбільші країни світу почали приймати спеціальні плани переходу на МСФЗ або зближення національних стандартів з міжнародними. При цьому ЄС використовував власну версію МСФЗ, приймаючи чинні стандарти шляхом їх схвалення Європейською комісією. МСФЗ та інтерпретації до них, прийняті в Європейському союзі, стали доступні всіма офіційними мовами європейської спільноти. Таке рішення суттєво розширило сферу використання МСФЗ у світі, вплинуло на їх подальше поширення та запровадження в різних країнах [3]. Починаючи з 2005 року, Європейська комісія зобов'язала компанії, цінні папери яких мають обіг на європейських біржах, використовувати МСФЗ при складанні консолідованої фінансової звітності [4]. Майже одночасно з рішенням ЄС Рада з фінансової звітності Австралії (Financial Reporting Council, скорочено FRC) оголошує про офіційне прийняття міжнародних стандартів фінансової звітності до 1 січня 2005 року [5]. У вересні 2002 року Рада зі стандартів фінансового обліку (Financial Accounting Standard Board, скорочено FASB) США домовилася про співпрацю з Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB) про зближення МСФЗ та стандартів обліку, прийнятих у США (GAAP USA), з метою усунення відмінностей між американською та міжнародною системами [5].

В основі МСФЗ лежить теорія англо - американської школи обліку, ідея якої полягає у висвітленні економічного змісту фактів господарського життя і стану підприємства загалом. Це, у свою чергу, визначає підходи МСФЗ до кваліфікації основних облікових категорій: активів, зобов'язань, доходів, витрат, прибутку, капіталу тощо. Найважливішою характеристикою англо - американської системи бухгалтерського обліку є пріоритет професійної думки бухгалтера над обліковими нормативними актами [6].

Україна ж історично належить до так званої континентально - європейської школи, теоретичні основи якої складає орієнтація на правовий зміст фактів, що відображаються, для якої властива залежність облікової методології від правових норм [6].

МСФЗ розробляються за участю бухгалтерів, фінансових аналітиків та інших користувачів фінансової звітності, представників ділового співтовариства, фондових бірж, регулятивних та юридичних органів, а також інших зацікавлених осіб і організацій зі всього світу [7].

Отже, основна ідея МСФЗ - створення правил ведення обліку і складання звітності, що дозволяють продемонструвати зацікавленим користувачам, найперше, економічний зміст фактів господарського життя компаній. На сьогодні компанії в більш ніж 120 країнах світу використовують МСФЗ як основу для підготовки фінансової звітності.

Література

1. Мельник, Н. Історія виникнення і розвитку міжнародної системи обліку // Журнал Європейської економіки. Том 12 (№4). URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/20017/1/Мельник..pdf> (дата звернення: 14.04.2022).
2. Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Офіційний вебсайт. URL: <https://www.iasplus.com/en/resources/ifrsf/iasb-ifs-ic/iasb> (дата звернення: 18.04.2022).
3. Veron, Nicolas. The Global Accounting Experiment. Bruegel blueprint series, Volume 2, 2007. – 71 p.
4. Європейська комісія. Офіційний вебсайт. URL: <https://ec.europa.eu/> (дата звернення: 18.04.2022).
5. Жадько, К.С. Сутність і методика застосування міжнародних стандартів фінансової звітності // Облік і фінанси АПК: освітній портал. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/sutnist-i-metodika-zastosuvannya-mizhnarodnih-standartiv-finansovoi-zvitnosti.html> (дата звернення: 15.04.2022).
6. Фаріон А. Історичні реалії та наслідки переходу на міжнародні стандарти фінансової звітності. URL: https://eujem.cz/wp-content/uploads/2016/eujem_2016_2_1/07.pdf (дата звернення: 16.04.2022).
7. Міжнародні стандарти фінансової звітності. URL: <https://www.ifrs.org/> (дата звернення: 17.04.2022).

УДК 330

ЖАХАЛОВ ЄВГЕН
Мукачівський державний університет

ОСНОВИ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ

Маркетингова стратегія на сучасному етапі є основою для розробки стратегії підприємства. Тобто тільки після розробки маркетингової стратегії (прийняття рішення про ринки, товари, ціни, способи просування) можна приступити до розробки інших складових стратегії розвитку підприємства (стратегії виробництва, стратегії менеджменту, стратегії фінансування). По суті, стратегічний МАРКЕТИНГ повинен стояти першим, адже в першу чергу нам потрібно прийняти важливі рішення щодо майбутнього напрямку бізнесу і його діяльності на ринку, і тільки потім займатися написанням маркетингових послань, просуванням і реалізацією товарів і послуг.

У зв'язку з постійними змінами ринкових умов маркетингова стратегія, яка була визначена на початковому етапі розвитку організації не підходить підприємству. Неправильно обрана стратегія не дозволяє фірмі досягти запланованих показників. У зв'язку з цим утворюється необхідність розробки чіткої маркетингової стратегії підприємства, яка відповідала б умовам ринку і внутрішньої складової організації.

Жодне підприємство не може обійтися без планомірного і обґрунтованого процесу формування маркетингової стратегії.

Стратегічний маркетинг повинен повністю відповідати стратегічному плану підприємства. Почати необхідно з визначення місії, бачення і цінностей організації, які стануть надійним фундаментом для прийняття рішень щодо маркетингової стратегії.

Далі треба чітко усвідомлювати, що ринок - це середовище, де панує висока конкуренція. Деякі конкуренти можуть перевершувати нас у конкретному виді продукції або послуг, або ж обслуговувати вузькоспеціалізовані сегменти ринку. Ми могли б прийняти рішення стати їхніми прямими конкурентами. Або ж, розмірковуючи зі стратегічної точки зору, обійти їх, сконцентрувавши свою увагу на тому, в чому ми є кращими від них. Замість питання: «Що нам вдається робити найкраще?» ми повинні поставити собі таке питання: «Що нам вдається робити краще, ніж нашим конкурентам?» Це допоможе нам визначити свої конкурентні переваги та використовувати їх. А далі нам треба просто сконцентрувати свої зусилля на тому, що у нас виходить робити краще, ніж нашим конкурентам.

Далі нам слід визначити для себе конкретні ринкові сегменти або ніші, де наш продукт, яким ми перевершуємо своїх конкурентів, користався б попитом. Ми досягнемо успіху тоді, коли знайдемо та почнемо обслуговувати клієнта, якому потрібен і який готовий придбати наш продукт. Не треба продавати свій продукт всім і кожному — такий підхід може стати фатальним для вашого бізнесу. Натомість слід сконцентруватися тільки на потенціальному споживачеві, свідомо ігноруючи ринки та сегменти, де успіх нам не гарантований.

Маркетингова стратегія складається з чотирьох основних етапів :

- Аналіз співвідношень "споживач - товар";
- Визначення загальної маркетингової стратегії на окремих сегментах ринку;
- Створення стратегій "marketing-mix" (своєрідного маркетингового "стратегічного набору");
- Виконання та контроль.

Отже, маркетингова стратегія має два основних орієнтири- ринок і продукт.

Співвідношення цих складових дає змогу підприємствам заповнювати "стратегічну прогалину", як "старими" продуктами, що будуть продаватись на нових ринках, так і новими, запланованими до реалізації на "старих", тобто освоєних, ринках. Для цього використовуються різні варіанти рекламних компаній просування товарів як інструментів виконання стратегій "насичення" ринку або "проникнення" на ринок.

Іншою "опорною точкою" маркетингових стратегій є продукт (товар). "Продуктова складова" стратегії стосується більшою мірою процесу виготовлення та створення споживчих якостей, а "товарна" — процесу збуту та реалізації.

Реалізація цих стратегій сприяє перетворенню продукту в товар. Зрештою, необхідну кількість товарів потрібної якості можна створити лише на базі точного балансу виробничих можливостей підприємства та з урахуванням вимог споживача до товару.

Стратегія маркетингу – це комплекс базових рішень, спрямованих на досягнення генеральної мети фірми і вихідних з оцінки ринкової ситуації і

власних можливостей, а також інших факторів та сил навколишнього середовища маркетингу.

Маркетингова стратегія компанії на сучасному ринку формується під впливом безлічі факторів. При формуванні маркетингової стратегії підприємства перш за все враховують наступні чотири групи основних факторів.

Таким чином, ефективна маркетингова стратегія поєднує три основних складових у золоту формулу успіху. Перша складова- наша місія; друга - наші конкурентні переваги; третя - окреслені ринкові сегменти, готові купувати наш продукт, який перевершує свої конкурентні аналоги.

UDC 621.373.826

ZHIGUTS YU.

Uzhhorod National University

LAZAR V.

Mukachevo State University

HOMJAK B.

Mukachevo Cooperative Professional College of Business

TECHNOLOGIES OF SYNTHESIS OF MATERIALS WITH PRE-DEFINED PROPERTIES

The laser surface hardening (LSH) of metals was discovered in 1965. Nowadays in the whole world hundreds of patents have been awarded to branch inventions including those dealing with combination of LSH with SHS (self-propagating high-temperature synthesis) [1-7]. In the given investigation the mixture of powders Ti (68%), carbon in black state (18%) and Fe (14% by mass). The mixture was damped by solution of 2 % latex in benzene, then it was put on the surface of stalls of mark 10 and 20 and was dried in an open air, forming the layer 80, 200 or 500 mkm thick. Those layers were burnt by CO₂ laser of continuous action with longitudinal pumping of “Cardamon” type 850W of power under tightness of power 15-20W·m⁻², the speed of scanning was being changed in the limit of 10-20 mm·c⁻¹. After the experiment was made macro- and microhardness in alloy layer, in the zone of thermal influence and in the base metal were being measured [8-11].

Typical microstructure of metal consists of ~50% particles TiC and ~50% (by volume) metallic link – instrumental carbon steel of type 48. The investigations made proved that the microhardness of carbides TiC is almost 10 times higher than the hardness of steel and reaches HV1400 (14000 MPa). The substitution of a part of iron in the SHS-mixture by ferrochrome increases greatly corrosion resistance of carbidosteel and decreases its oxidizing wear in the process of its exploitation. The substitution of carbon in SHS-mixtures by the powder is also long-range.

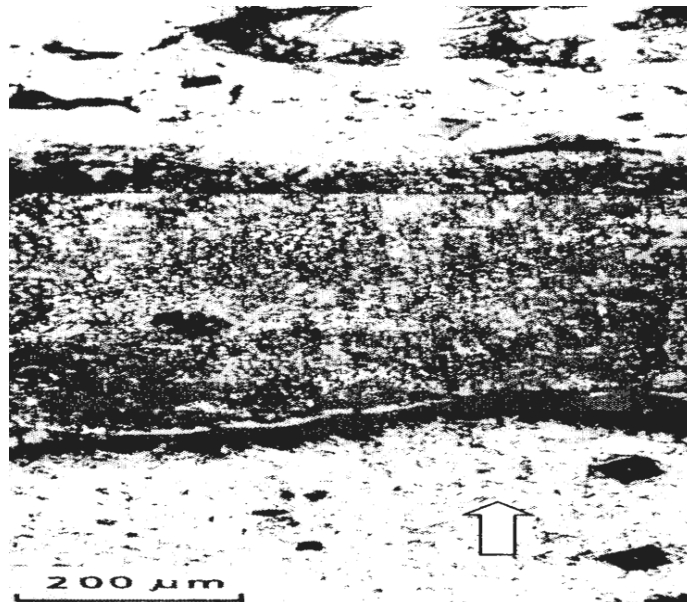

Fig. 1. Microstructure of the reinforced layer with semi-molten TiC particles

Combination of LSH and SHS in one operation allows to solve the whole complex of technical problems connected with producing of materials with high hardness like carbidosteels and hard alloys on metal surface: 1) evolution of inner chemical heat in SHS-mixtures allows to decrease the power of laser radiation; 2) new complex technological process allows to build up wearied surfaces of parts of machines and devices to the high of 0,5 mm; 3) laser ray as a source of heat may be substituted by electronic ray or by another carrier of energy.

Conclusions. 1. The combination of LPZ and SHS in one operation allows to solve a whole range of technical problems for obtaining high-hard materials such as carbide and hard alloys on the metal surface. 2. The release of internal chemical heat in SHS mixtures reduces the power of laser radiation, the role of which is to initiate SHS reactions and maintain them for a long time in thin layers of material. 3. The new complex technological process allows to increase the worn surfaces of details of cars, devices and devices on height of 0,5 mm. 4. A laser beam as a heat source can, in principle, be replaced by an electron beam or other energy carrier.

Literature

1. Новые методы получения высокотемпературных материалов основанные на горении / А.Г.Мержанов, И.П. Боровинская, В.И. Юхвид и др. // Научные основы материаловедения.–М.: Наука, –1981.–С. 193–206.
2. Жигуц Ю.Ю. Синтез литых твердых сплавов // Литейное производство, М.: – 1991, – № 11, – С. 5–6.
3. Жигуц Ю.Ю. Структура і властивості синтезованих твердих сплавів// Фізико-хімічна механіка матеріалів, – Львів, –2003, –№1, – С. 109–110.
4. Zhigyts Yu. Yu. Thermit smelting of copper alloys// Acta Metallurgica Slovaca. Special issue, –1999, – №2, – P.418–421.
5. Жигуц Ю.Ю. Патент №2001106813. Экзотермічна суміш для живлення виливків з високолегованих сталей // Бюл. №9, 2002.
6. Жигуц Ю.Ю. Патент №2001129089. Металотермічний реактор// Бюл. №1, – 2003.
7. Жигуц Ю.Ю., Скиба Ю.Ю. Патент №2001106677. Экзотермічна суміш для термітних ливарних додатків // Бюл. №11, –2002.
8. Жуков А.А., Жигуц Ю.Ю., Шилина Е.П., Мажумдар Дж. Датта. Обработка материалов ЛПЗ и СВС// Изв. ВУЗов. Черная металлургия, – М.: –1998, – №5, – С.60–63.

9. Жигуц Ю.Ю., Лазар В.Ф., Хо'мяк Б.Я. Нові технології дифузійного насичення титаном поверхонь сталей / Міжнародний науковий журнал «Освіта і наука» – Мукачєво-Ченстохова: РВВ МДУ; Академія ім. Я. Длугоша, 2020. – Вип. 2(29). С. 11 - 14.

10. Zhigyts Yu., Kozar O. New combined technologies of synthesis materials / Advanced technologies in education, industry and the environment. Monograph: edited by Olga Paraska, Norbert Radek, Oleg Synyuk. – 2020. – P. 33-46.

11. Zhigyts Yu. Integrated diffusion saturation of thermite steel surface by polymers / Clusters and nanostructured materials (CNM-6'2020), 05-09 october 2020.: materials conf. – Uzhorod: Ukraine, 2020. – С. 162-164.

УДК: 174: 332: 304.4

ЗАРІЧНА О.В.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ВПЛИВ ЕТИКИ БІЗНЕСУ НА ФОРМУВАННЯ ДІЛОВИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН

В сучасних умовах господарювання, коли світ змінюється, ринок набуває нових форм, адаптується до нових умов ведення бізнесу та формування нових ринкових взаємовідносин, важливим і необхідним питанням є вивчення і дослідження етичних правил, норм організації бізнесу. Взаємовідносини, що складаються на ринку, безперечно, будуються на умовах конкурентної боротьби, застосуванні нових підходів до пошуків партнерів, ефективного залучення споживачів до співпраці, встановлення «правдивої» ціни на товари і послуги тощо. Все це бере свій початок з правильної організації підприємницької діяльності з врахуванням основних правил етики бізнесу та використанні доктрин ведення ділових комунікацій.

Етика бізнесу, як економічна категорія, що важлива, мабуть у всіх сферах економічної діяльності, і яка пов'язана зі співпрацею, перш за все спрямована на врегулювання відносин між підприємцями, менеджерами, бізнесменами, та їх партнерами і клієнтами, конкурентами тощо. Вона містить основні моральні поведінкові принципи, конфліктологічні форми врегулювання бізнес інтересів, правові норми щодо захисту прав суб'єктів ринку, а також основні правила ведення переговорів. В сучасному світі, коли на ринку присутня величезна кількість суб'єктів підприємницької діяльності без використання етичних моральних норм і ефективних прийомів ведення ділових комунікацій не можливо створити те сприятливе бізнес - середовище, яке з однієї сторони, допоможе ефективно здійснювати бізнес, а з іншої - врегульовувати конфліктні ситуації, уникнути непорозумінь та віднайти шляхи, які полегшать процес побудови вигідних бізнесових, ділових взаємовідносин.

Історія розвитку етики, досліджена багатьма науковцями, свідчить про те, що поведінкові принципи сформувались ще за часів первісного суспільства, де налагоджувались відносини між племенами за територію, місце проживання, полювання тощо [1-4]. Тобто формувалось своєрідне «конкурентне середовище» де дотримання правил існування, володіння та співпраці допомагало врегульовувати відносини. Пізніше, а це коли етика бізнесу, як наука, як галузь знань та економічний напрям сформувалась в 70-х роках ХХ ст, коли між

членами наукового співтовариства і діловим світом виникла необхідність врахування соціальної відповідальності щодо здійснення ділових операцій пов'язаних з врегулювання відносин між бізнесменами, підприємцями та суб'єктами підприємницької діяльності, виникла необхідність поєднати основні моральні принципи, норми і правила поведінки, які визначались не тільки поведінковими характеристиками, а також і врахуванням матеріальних цінностей, економічної вигоди – досягнення результативних цілей та формуванням взаємовигідних міжособистісних відносин [3].

В сучасних умовах, де сформовані міжнаціональні ділові взаємовідносини підприємців різних країн світу, саме етичні норми і правила поведінки в діловому середовищі є запорукою успішного бізнесу. Не врахування їх, може спричинити появу «бар'єрів» спілкування [5]:

- професійно-конфліктні;
- соціально-психологічні;
- морально-етичні;
- мовні тощо.

Тому, розглядаючи етику в діловому середовищі, яка здійснює, сьогодні, вагомий вплив на формування ділових взаємовідносин, повинна перш за все опиратись на: взаємоповазі, релігійній і міжнаціональній культурності, професійності та майстерності, чесності і справедливості, відповідальності за прийняття рішень, а також правдивості інформації, яка є необхідним елементом врегулювання взаємовідносин між бізнес-співрозмовниками.

Література

1. Pimenta M. (2015) Ethics in human resource manement: a study on ethical perceptions of HRM practices (Unpublished Master Thesis). ISCTE Business School, Lisbon, Portugal, pp. 11–17.
2. Jawad Sh. (2011) Organizational behaviour in business organizations (1st ed.). Dar-Alhamed for publishing and distribution, Amman, Jordan, pp. 20–25.
3. Дикань В.Л., Компанієць В.В., Полякова О.М. Етичні основи бізнесу: Навч. посібник. – Харків: УкрДАЗТ, 2012. – 316 с., табл. 3, рис. 5. ISBN 978-966-2033-90-8
4. Статінова Н. П. Етика бізнесу: навч. посібник / Н. П. Статінова, С. Г. Радченко. – К.: КНТЕУ, 2001. – 280 с.
5. Чайка Г.Л. Культура ділового спілкування менеджера / Г.Л. Чайка. – К.: Знання, 2005. – 442 с.

УДК 658

ЗАЯЦЬ О.
Мукачівський державний університет,
ЛАЛАК І.
НУ «Львівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Інноваційну діяльність впроваджують спеціалісти та керівники, які обслуговують традиційне виробництво. Від цього залежить розвиток сучасного виробництва в різних економічних умовах, такі як постійні зміни, вдосконалення продукції, технологій, обладнання і методи управління. Щоб завоювати збереження конкурентних переваг, недостатньо просто реалізовувати на

підприємстві тільки інновації, необхідно, щоб це впровадження було безперервним і також здійснювалося на системній основі. Якщо підприємство являє собою сукупність, систему сфер діяльності, то управління здійснюється у відношенні елементів цієї системи - виробництва, персоналу, фінансів, збуту тощо, а також до всієї системи загалом. Можна комбінувати різні завдання, які розглядаються в процесі управління, щоб зменшити кількість завдань основні функції управління: планування, організація, контроль, управління та функції - аналіз.

У міру розвитку будь-якої діяльності відбувається через вдосконалення методів його реалізації, можна стверджувати, що точками можливої інновації у сфері менеджменту є методи реалізації вищевказаних функцій в управлінні всіма сферами діяльності підприємства, а також методи розподілу цих функцій на підприємстві, тобто організаційних структурах. Прояв потреби в управлінні інновації, як і їх реальне впровадження, відбуваються на рівні використовуваних методів керівників підприємств при вирішенні окремих завдань з управління окремими напрямками діяльності. Тому виникає необхідність застосування інноваційного менеджменту діяльності як підсистеми загального управління підприємством.

Термін «інновація» як економічна категорія був введений вченим Джозефом Алоїз Шумпетером у першому десятилітті ХХ ст. Дослідженню проблеми інноваційної діяльності, присвячено низку робіт зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як С.М. Ілляшенко, А.А.Коваль, П.С. Харів, Г.Т. П'ятницька.

Одне з найцікавіших визначень інновації, представлене чеським ученим Ф.Валента. З його точки зору, інновацією є «зміни в первинній структурі виробничого організму», тобто перехід його внутрішньої структури до нового стану [1, с.21]. Дане визначення підштовхує до такого поняття, як «первинний стан виробничого організму», яким повинна володіти економічна система для того, щоб стати об'єктом інноваційної діяльності, а також створює можливості для оцінки параметрів інноваційної діяльності на основі динаміки структури виробничо-господарських систем. У інших роботах наводиться абсолютно інше за характером визначення інновацій, наприклад «...інновації – це комплексний процес створення, розповсюдження і використання нового практичного засобу для кращого задоволення відомої потреби людей» [2, с.11].

Всю сукупність процесів і явищ, що відбуваються на підприємствах різних галузей народного господарства, можна умовно поділити на дві групи - традиційні і інноваційні. Традиційні процеси і явища характеризують звичайне функціонування народного господарства, його галузей і підприємств, а інноваційні - розвиток останніх на якісно новому рівні. Впродовж тривалого періоду, коли економіка функціонувала і розвивалась переважно за рахунок екстенсивних факторів (застосування постійно зростаючого обсягу суспільних ресурсів - персоналу, виробничих фондів), у виробництві домінували традиційні процеси і явища. У сучасній економіці роль інновацій значно зросла. Це викликано тим, що в ринковій економіці інновації являють собою зброю

конкуренції, тому що інновація веде до зниження собівартості, до зниження цін, до зростання прибутку, до створення нових потреб, до припливу грошей, до підвищення іміджу (рейтингу) виробника нових продуктів, до відкриття і захоплення нових ринків, у тому числі зовнішніх [3, с.4].

Інноваційна діяльність тісно пов'язана з перетворенням наукових досліджень та розробок, винаходів та відкриттів у новий продукт або новий технологічний процес, що впроваджується у виробничий процес. Інноваційна діяльність передбачає створення цілого комплексу наукових, технологічних, організаційних, фінансових та комерційних заходів, що у своїй сукупності ведуть до створення інновацій повністю готових до реалізації на ринку.

Особливість інноваційної діяльності як одного з різновидів підприємницької діяльності полягає в тому, що вона є діяльністю підвищеного ризику порівняно зі звичайним підприємництвом. Такий ризик обумовлений новизною, творчим характером науково-технічної роботи, можливістю отримання як позитивного, так і негативного результату. Як самостійний вид діяльності інноваційна діяльність має такі особливості [4]:

1) у ході реалізації інновацій відбувається зміна об'єкта управління: змінюється специфіка продукту, предмети праці, технологія;

2) управління інноваційною діяльністю, на відміну від традиційного управління підприємством, характеризується високою нестабільністю і мінливістю всіх елементів системи управління і високим ризиком;

3) управління інноваціями нерідко мотивується зовнішніми економічними факторами. При цьому досить часто інноваційні проекти мають іміджеву або соціальну спрямованість. Традиційні фінансові підходи обґрунтування економічної ефективності інноваційних рішень не завжди адекватно враховують вплив інновацій на внутрішнє і зовнішнє середовище підприємства, недооцінюється позитивний ефект інновацій;

4) управління інноваціями припускає не тільки організаційно-технічні аспекти, але і координацію діяльності.

Інноваційна діяльність підприємства припускає цілий комплекс заходів, об'єднаних в один логічний ланцюг. Кожна ланка цього ланцюга, кожна стадія цієї діяльності підлягають своїй логіці розвитку, мають свої закономірності і свій зміст. Поєднуючись, наукові пошуки, дослідно-конструкторські і технологічні розробки, інвестиційно-фінансові, комерційні і виробничі заходи підлягають одній головній меті – створенню нововведення. Таким чином, до інноваційної діяльності відноситься вся діяльність підприємства у рамках інноваційного процесу, а також маркетингові дослідження ринків збуту і пошук нових споживачів, інформаційне забезпечення можливого конкурентного середовища і споживчих властивостей товарів конкуруючих фірм, пошуки новаторських ідей і рішень; партнерів із впровадження і фінансування інноваційного проекту [5, ст. 249].

Отже, інноваційна діяльність є особливого роду підприємництвом, спрямованим на використання нових знань, одержання технологічно нових або поліпшених продуктів (процесів) з метою одержання прибутку. Одним з

основних факторів забезпечення стабільного економічного розвитку нашої держави є інноваційна діяльність підприємств. Значення інноваційної діяльності для економіки підприємства є досить важливим, оскільки вона розглядається як чинник конкурентоспроможності продукції, забезпечує ефективність використання виробничих ресурсів, підвищує ступінь адаптивності підприємства до умов зовнішнього середовища, розширює можливості підприємства щодо виходу на нові ринки продукції, створює умови для довгострокової стабільності.

Література

1. Армстронг Г., Котлер Ф. Введение в маркетинг, 5-е издание. : Пер. с англ. : Уч. пос. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2000. – 640 с.
2. П.Г. ПЕРЕРВА. Організація та управління інноваційною діяльністю / П.Г. ПЕРЕРВА, М.І. ПОГОРСЛОВ, С.А.МЕХОВИЧ. – Харків: Харківський політехнічний інститут, 2008. – 1053 с.
3. О.С. Білик. УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА [Електронний ресурс] / О. С. Білик // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: www.dy.nauka.com.ua.
4. Чёрный Л. Е. Роль инновационной деятельности в увеличении прибыли предприятия // Економіка. Фінанси. Право. – 2003. – № 8. – С. 13 – 17.
5. Квасницька Р. С. Особливості інноваційної діяльності підприємств у сучасних умовах / Р. С. Квасницька, Н. С. Ардашкіна // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 6, Т. 3. – С. 247-251

УДК 339.74

ІГНАТИШИН М.І., МАКСЮТОВА О.В.
Мукачівський державний університет

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТРЕЙДИНГУ НА КРИПТОВАЛЮТНОМУ РИНКУ

В Україні остаточно легалізували криптовалюту. Президент України підписав закон «Про віртуальні активи», ухвалений Верховною Радою України 17 лютого [1]. Наразі криптовалюта офіційно легалізована в Україні.

Капіталізація криптовалютного ринку сягнула \$1,53 трлн. Щоденний оборот на валютному ринку FOREX становить більше \$6,62 млрд [2].

Економічна наука покликана вивчати економічні явища, одним з яких є валютний та криптовалютний ринок, що за останні 20 років зазнав значного зростання. Науковці, в тому числі і українські, займаються вивченням стратегій трейдингу [3].

Ми не розглядаємо стратегії трейдингу, не задаємось питанням чи вільний валютний ринок, чи керований. Трейдинг як будь-який вид діяльності повинен бути ефективним. Ми ставимо задачу оцінити ефективність трейдингу незалежно від того хто його здійснює трейдер чи БОТ (спеціальна програма, що виконує автоматично і/або за заданим розкладом які-небудь дії через ті ж інтерфейси, що й звичайний користувач-трейдер).

В економічній статистиці відома теорія агрегатних індексів.

Агрегатний індекс являється основною формою економічного індекса. Його назва пішла від латинського слова «агрего» – приєдную. Чисельник і знаменник цього індекса являє собою агрегат, набір різнорідних елементів.

В залежності від правил побудови агрегатних індексів розрізняють індексні системи Ласпейреса, Пааше та Фішера. Для оцінки результатів трейдингу скористаємось індексною системою Ласпейреса.

p_0 – ціна ордеру Buy, \$/криптовалюта (купівля криптовалюти),

q_0 – обсяг ордеру Buy, криптовалюта (купівля криптовалюти),

p_1 – ціна ордеру Sell, \$/криптовалюта (продаж криптовалюти),

q_1 – обсяг ордеру Sell, криптовалюта (продаж криптовалюти),

A_0 – кошти на придбання криптовалюти, \$

A – кошти від продажу криптовалюти, \$

I_p – агрегатний індекс ціни,

I_q – агрегатний індекс обсягу,

I_{pq} – агрегатний індекс ціни та обсягу (обороту),

Розглянемо приклад. Треjder придбав криптовалюту Polkadot (DOT) за ціною $p_0 = 18,11$ \$/DOT, обсяг придбаної криптовалюти $q_0 = 66,27$ DOT, трейдинг проводився протягом $n = 9$ днів і завершився продажем криптовалюти обсягом $q_1 = 71,70$ DOT за ціною $p_1 = 19,14$ \$/DOT.

Розрахуємо агрегатний індекс ціни

$$I_p = \frac{\sum p_1 q_0}{\sum p_0 q_0} = \frac{19,14 \cdot 66,27}{18,11 \cdot 66,27} = 1,06 \quad (1)$$

індекс агрегатний обсягу

$$I_q = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum p_1 q_0} = \frac{19,14 \cdot 71,70}{19,14 \cdot 66,27} = 1,08 \quad (2)$$

індекс агрегатний обороту

$$I_{pq} = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum p_0 q_0} = \frac{19,14 \cdot 71,70}{18,11 \cdot 66,27} = 1,14 \quad (3)$$

В формулах (1) – (3) знак суми можна опустити, оскільки в «кошику» трейдера одна криптовалюта.

Очевидна властивість агрегатних індексів виконується

$$I_{pq} = I_p I_q, \quad \Delta_{pq} = \Delta_p + \Delta_q \quad (4)$$

Сформулюємо критерії ефективності трейдингу і перевіримо їх виконання

$$\begin{cases} I_p > 1 \\ I_q > 1 \\ I_{pq} > 1 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} I_p = 1,06 > 1 \\ I_q = 1,08 > 1 \\ I_{pq} = 1,14 > 1 \end{cases} \quad (5)$$

або

$$\begin{cases} \Delta_p = p_1 q_0 - p_0 q_0 > 0 \\ \Delta_q = p_1 q_1 - p_1 q_0 > 0 \\ \Delta_{pq} = p_1 q_1 - p_0 q_0 > 0 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} \Delta_p = 68,26\$ > 0 \\ \Delta_q = 103,93\$ > 0 \\ \Delta_{pq} = 172,19\$ > 0 \end{cases} \quad (6)$$

Трейдинг відповідає критеріям ефективності. Отже купивши криптовалюту на суму 1200\$ трейдер, займаючись трейдингом, отримав прибуток 172,19\$ в тому числі 68,26\$, - за рахунок росту ціни і 103,93\$, - за рахунок примноження криптовалюти.

З формули складних відсотків

$$A = \left(1 + \frac{x}{100}\right)^n A_0 \quad (7)$$

знайдемо середньоденний прибуток трейдера

$$x = \left(\sqrt[n]{\frac{A}{A_0}} - 1\right) \cdot 100\% = \left(\sqrt[9]{\frac{19,14 \cdot 71,70}{18,11 \cdot 66,27}} - 1\right) \cdot 100\% \quad (8)$$

$$= 3,87\%$$

Результати обчислень наведено в таблиці, таблиця 1.

Таблиця 1

Розрахунок агрегатних індексів трейдингу.

		Базовий період		Поточний період							
		BUY		SELL							
Дата	Криптовалюта	Початковий	Початкова	Кінцевий	Кінцева	Індекси			Обсяги, \$		
		обсяг q_0	ціна, \$/од p_0	обсяг q_1	ціна, \$/од p_1	I_p	I_q	I_{pq}	Δp	Δq	Δpq
15.04.22	DOT	66,27	18,11	71,70	19,14	1,06	1,08	1,14	68,26	103,93	172,19
		66,27		71,70		1,06	1,08	1,14	68,26	103,93	172,19
									Обсяги, %		
									5,69	8,66	14,35

Програма EXEL за якою проведено розрахунки наведені в таблиці 1 знаходиться за QR – кодом, рис.1

Рис.1. Програма EXEL для перевірки ефективності трейдингу[4].

Агрегатний індекс, що застосовується для оцінки зміни індексованих показників в часі в різних сферах виробництва і торгівлі може бути використаний і в такому ризикованому виді діяльності як трейдинг на валютному ринку. Регулярно перевіряючи результати торгівлі, щогодини, щодня трейдер може змінити свою стратегію і спрямувати її так, щоб вона задовільняла сформульованим критеріям ефективності трейдингу.

Література

1. Електронний ресурс:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
2. Daily turnover of global foreign exchange market with 39 different currencies from 2001 to 2019. Statista: веб-сайт. URL: <https://www.statista.com/statistics/247328/activity-per-trading-day-on-the-globalcurrency-market/> (дата звернення: 01.08.2021).
3. Биченко Д.О. Спекуляції на валютному ринку України. Вісник СумДУ. Серія «Економіка», № 2' 2021. С140-145.
4. Електронний ресурс:
<https://drive.google.com/drive/folders/1xYVrEcHLDBZHBZPFNvsWu7Fsa48Fi-sx>

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Соціально-економічний розвиток України в умовах глобалізації неможливий без урахування інноваційних процесів, що відбуваються в країні та світі. У сучасному світі розроблення прогресивних технологій забезпечують конкурентоспроможність економіки, становить основу інтелектуального капіталу й відіграють ключову роль на розвиток суспільства майбутнього. Провідні країни розглядають інтелектуальну власність як одну з головних складових національного багатства.

Розвиток інтелектуальної власності повинне бути пріоритетним і в рамках глобальної економіки й господарства будь-якої країни, у тому числі України, метою чого є можливість наблизитись до досягнень розвинених країн і створити умови для комфортного життя своїх громадян. Цим визначається актуальність і підвищений інтерес до досліджень у даній галузі науки й практики.

Основною складовою інтелектуальної власності є її носій – людина, її потенціал, який проявляється в розумових характеристиках, в розвитку її здібностей, набутті знань та навичок до творчого мислення. У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження інтелектуальної власності через результат творчої активності, зокрема її кінцевого результату – інтелектуального потенціалу та інтелектуального капіталу.

У сучасній економіці інтелектуальний капітал відіграє домінуючу роль і є важливою компонентою, яка визначає ринкову вартість компанії і проявляється у здатності колективу генерувати нові ідеї, впроваджувати інновації, максимально використовувати внутрішні ресурси і в такий спосіб зміцнювати і утримувати конкурентні позиції підприємства.

Вибір найкращої концепції й способів стимулювання інноваційної діяльності підвищує інтерес до наукових розробок через зростання матеріальної захищеності результатів праці у вигляді інтелектуальної власності. Темпи його економічно-соціального піднесення в підсумку залежать від рівня інтелектуального потенціалу і культурного розвитку [1].

Сьогодні, на нашу думку, завданням українських підприємців в умовах, коли глобалізація дуже порушує конкурентоспроможність, є виявляти у продукції своїх фірм об'єкти інтелектуальної власності, забезпечувати їх захист в Україні та за кордоном, перетворювати у дорогу "патентовану", конкурентоспроможну продукцію. Також важливим є вміння захистити вже задекларовану інтелектуальну власність.

Інтелектуальні активи наукомістких компаній завжди набагато цінніші за їх матеріальні ресурси. Зараз співвідношення інтелектуального капіталу до загальної вартості таких фірм в середньому становить 10 до 1. У промислово розвинутих країнах частка використання інтелектуального капіталу підприємствами становить понад 50 %, а 80 – 95 % приросту валового

внутрішнього продукту припадає на винаходи та ноу-хау, впроваджені в найсучасніші технології. Частка України на світовому ринку патентів не перевищує 1 %, а із щорічно закупуваних 50-ти ліцензій кожна 5-та використовується зі збитками. Щодо авторського права, то в нашій державі права власників продуктів авторського права і чинне законодавство повністю ігноруються [2].

Основною метою становлення та використання інтелектуального капіталу в Україні є перехід від індустріального суспільства, де привалюють працівники великих підприємств, до постіндустріального, яке базується на використанні інформаційних технологій, автоматизації виробництва та зростанні кількості працівників, які задіяні у сфері надання послуг.

Слід відзначити, що в останні роки ХХ століття почалася постіндустріальна революція в світі, яка фактично проголосила перехід до вищого рівня цивілізаційного прогресу, тобто стадії інтелектуального розвитку, що за своїми можливостями та результатами не має собі рівних в еволюції людства.

Постіндустріальна економіка з часом оцінюватиме інтелектуальний капітал значно вище, ніж гроші, технології чи інші ресурси, втілені у фізичний капітал у вигляді промислового, торговельного, банківського чи фінансового капіталу, оскільки інтелектуальний капітал в умовах глобалізації отримує мотивацію для самозростання. Більше того, у сучасній економіці, яка ґрунтується на високих технологіях, знаннях, гнучкому врахуванні кон'юнктури, попиту на ідеї, інтелект, стрімко зростає. Інтелектуальна власність займатиме провідне місце серед наукових підходів, що визначають відносини людей у сучасних ринкових умовах

На основі досвіду провідних економічних систем світу, можна стверджувати, що інтелектуальний капітал є домінантою економічного процесу на сучасному етапі розвитку. Процеси його відтворення, накопичення та управління ним окреслюють перспективи й орієнтири розвитку України – перехід до економіки інтелектуального типу. Такий перехід, у свою чергу, надасть країні конкурентних переваг на світовому ринку шляхом формування та функціонування високоінтелектуальних галузей, нанотехнологій, новітніх видів виробництва. Оскільки основним стратегічним ресурсом економічного зростання слугує інтелектуальний капітал національного господарства, то забезпечення його формування сьогодні – єдиний механізм виходу з глобальної кризи.

Література

1. Дюдін В.Д. Інтелектуальна власність як головна складова інтелектуального потенціалу суспільства / В.Д. Дюдін // Ефективна економіка. –2014. – № 5. – С.9–13.
2. Жовтанецька О.О., Жовтанецький А.З. Інтелектуальна власність в умовах глобалізації / О.О. Жовтанецька, А.З. Жовтанецький // Вісник НУ «Львівська політехніка»: Менеджмент та підприємництво України: етапи становлення та перспективи розвитку. –2008. – В.625. – С. 221-226.

ОПТИКО-ЕЛЕКТРОННИЙ СЕНСОР ДЛЯ СИСТЕМ ВЕНТИЛЯЦІЇ

Стрімкий розвиток сучасних технологій та систем оптичного зв'язку вимагають принципово нових підходів до розширення елементної бази сучасної оптоелектроніки, що відкриває перспективи створення надшвидкодійних схем інтегральної оптоелектроніки, розробки нових та удосконалення існуючих елементів, компонентів, приладів аналізу середовища і систем обробки, збереження та відображення оптичної інформації.

Для вирішення актуальних задач, пов'язаних з контролем різноманітних газових речовин в екології, біотехнології, медицині, технологічних процесах та побуті необхідна розробка і широке впровадження сучасних оптико-електронних сенсорів, а також більш дешевих і зручних систем оптичної реєстрації та обробки інформації про стан досліджуваного середовища. Ключовими елементами сучасних оптико-електронних сенсорів є світлодіоди (СД) та фотоприймачі (ФП) на їх основі.

Мета досліджень – створення оптико-електронного сенсора з покращеними характеристиками для вимірювання стану середовища в системах вентиляції за рахунок покращення оптичних параметрів СД та спектральної чутливості ФП.

Досліджувались СД і ФП, активні елементи (АЕ) яких розміщувались на підкладці корпусів ТО-18 або SMD. Вони працюють при кімнатній температурі в спектральному діапазоні 2,0-5,0 мкм, де розміщені смуги фундаментального поглинання газів, основних забруднювачів навколишнього середовища [1, 2].

Суттєве покращення світлотехнічних параметрів СД і ФП, досягнуто завдяки нанесення на їх АЕ об'ємного оптичного покриття заданої форми. В якості матеріалу для оптичного покриття використано багатокомпонентні склоподібні сплави із халькогенідних систем (Ge, Pb)–(Ga, As, Sb,)–(S, Se).

Конструктивні та технічні особливості розроблених СД і ФП дозволили запропонувати конструкцію оптико-електронного сенсора у вигляді інтегруючої сфери для вимірювання концентрації аналізованого газу з врахуванням неселективних втрат випромінювання та температурної стабілізації на вході відбору вентиляційних систем (рис.1).

Оптико-електронний сенсор працює наступним чином. Випромінювання від СД 6 і СД 7 потрапляє в порожнину кювети 1 у вигляді інтегруючої сфери, де відбиваючись та розсіюючись від стінок та світлорозсіюючого екрану 5, що попереджає потрапляння прямих променів від СД 6 і СД 7 на ФП 8, взаємодіє або з повітрям чи газом, який не поглинає випромінювання від СД 6 і АЕ 7 (при калібровці ФП 8), або з газом, що аналізується (при вимірюванні його концентрації). При цьому на стінках сфери встановлюється певний рівень освітленості, що пропорційний послабленню випромінювання в аналізованому газі. Після цього випромінювання від СД 6 і СД 7 потрапляє на ФП 8. Сигнал на виході ФП 8 пропорційний величині падаючого на нього потоку

випромінювання, а зміна інтенсивності випромінювання і відповідно зміна сигналу на його виході є мірою концентрації.

Світлорозсіюючий екран 5 у вигляді багатокутної правильної піраміди на

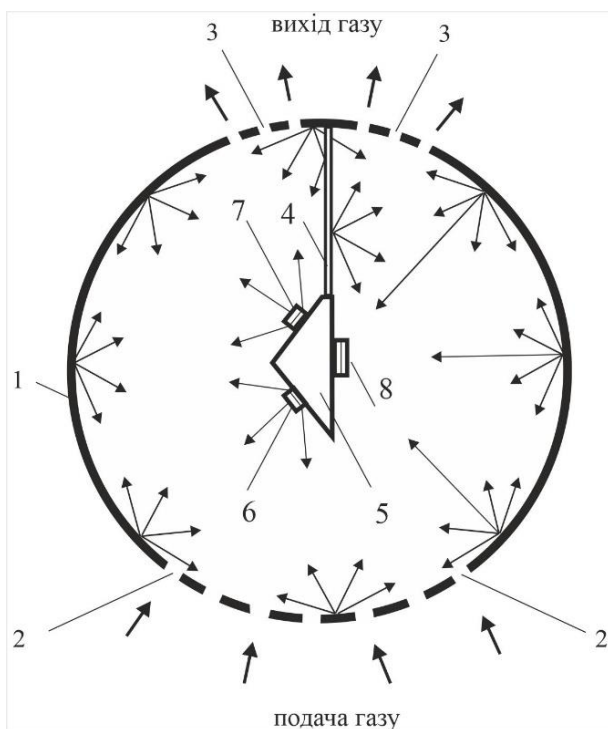

Рис. 1. Конструкція оптико-електронного сенсора для вимірювання забруднення середовища в системах вентиляції: 1– корпус; 2, 3– вхідний та вихідний отвори для проходження газу; 4– дифузна розсіююча світло трубка; 5– призмоподібна теплопровідна підкладка; 6, 7– випромінюючі світлодіоди; 8– фотоприймач.

своїх гранях містить СД 6 і СД 7, які здатні випромінювати в максимумах на довжинах хвиль узгоджених з довжиною хвилі в максимумі смуги власного поглинання аналізованого газу. Модуляція світлового потоку забезпечується активацією СД змінним струмом величиною 200 мА та частотою до 100 кГц з тривалістю імпульсу 500мкс. Відношення сигнал/шум досягав не менше 100. Мінімальна вимірювана концентрація CH_4 у повітрі була не менше 200–250 ppm, а мінімально зафіксована концентрація CO_2 у повітрі складала 50–100 ppm.

Література

1. Remennyi M.A., Zotova N.V., Karandashev S.A., Matveev B.A., Stus' N.M., Talalakin G.N. Low voltage epoxide down bonded mid-IR diode optopairs for gas sensing in the 3,3–4,3 μm spectral range // Sensors & Actuators B: Chemical. – 2003. – Vol. 91. № 1–3. – P. 256–261.

2. Астахова А.П., Головин А.С., Ильинская Н.Д., Калинина К.В., Кижяев С.С., Серебренникова О.Ю., Стоянов Н.Д., Horvath Zs.J., Яковлев Ю.П. Мощные светодиоды на основе гетероструктур InAs/InAsSbP для спектроскопии метана ($\lambda=3,3$ мкм). Физика и техника полупроводников. том 44. вып. 2. (2010). С. 278-284.

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ПРОМИСЛОВОГО ПРОЕКТУВАННЯ ОДЯГУ

Теорія проектування сучасного одягу спрямована на вирішення проблеми конкурентоспроможності продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках та забезпечення відповідності асортименту динамічній структурі споживача. Проектування одягу – це комплексне вирішення художніх, антропологічних, технічних, технологічних і економічних завдань на всіх етапах створення виробів раціональних розмірів і форм відповідно до встановлених вимог [1].

Одяг є доволі складним об'єктом проектування внаслідок великого розмаїття кроїв, частоті зміни моди, використання матеріалів нових фактур. Сучасний костюм став багатфункціональним, а сама функція – багатозначною. Розробляючи сучасний одяг, перш за все необхідно враховувати, які функції в ньому повинні переважати: це визначатиме його конструктивне рішення, вибір відповідних матеріалів та й, загалом - образне вирішення моделі. Такий «функціональний підхід» у проектуванні одягу забезпечуватиме «корисність» проектованої речі, яку вона повинна надати споживачу. Функціональний підхід передбачає вивчення процесу функціонування одягу, що проектується, розробку моделі ідеального функціонування системи в цілому і в результаті – створення об'єкта з принципово новими функціями, що задовільняють різноманітні і змінювані потреби споживача [2, 3].

Промислове виготовлення одягу потребує інженерного проектування з дотриманням вимог нормативної бази (галузових стандартів, технічних умов) та використання методичних і науково-методичних розробок. Для цього в ХХ ст. було створено галузеві науково-дослідні інститути та лабораторії, фінансувались чисельні дослідження [3, 4].

Сучасне промислове проектування одягу базується на дотриманні наступних принципових положень [4]:

- проектування нових виробів має виконуватись у відповідності до технічного завдання;
- розробка конструкції виробів виконується на типові фігури, представлені величинами розмірних ознак в галузевому стандарті та типовими манекенами;
- при проектуванні обов'язковим є використання даних, отриманих в результаті лабораторних досліджень матеріалів;
- на всіх етапах проектування і виготовлення необхідно слідувати нормативно-технічній документації, що гарантуватиме необхідні показники якості виробів;
- результатом промислового проектування одягу являється зразок-еталон виробу та конструкторсько-технологічна документація для його промислового відтворення.

Грамотне інженерне проектування можливе лише з позицій системного підходу. Проектування має базуватись на результатах маркетингових

досліджень. Створюваний виріб повинен бути зорієнтований на конкретну групу споживачів, відповідати встановленим вимогам за вартістю матеріалів та трудомісткістю виготовлення [3, 4].

Складність вирішуваних завдань в процесі промислового проектування одягу та необхідність підвищення продуктивності праці потребують автоматизації процесів на усіх етапах проектно-конструкторських робіт. Використання сучасних систем автоматизованого проектування (САПР) для створення лекал на швейному підприємстві скорочує час на конструювання і виготовлення одягу. З їх допомогою будуються точні і якісні лекала одягу, які легко перебудовуються при зміні розмірних ознак та властивостей матеріалів, формуються раціональні розкладки [5].

Література

1. Славінська А.Л. Методи типового проектування одягу: Навчальний посібник / А.Л. Славінська. – Хмельницький: ХНУ, 2008. – 159 с.
2. Ермилова В.В. Ермилова Д.Ю. Моделирование и художественное оформление одежды: Учебное пособие. – М.: «Академия», 2001. – 180с.
3. Коблякова Е.Б., Ивлева Г.С., Романов В.Е. и др. Конструирование одежды с элементами САПР / Под ред. Е.Б. Кобляковой. – М.: - Легпромбытиздат. 1988. – 464с.
4. Булатова Е.Б. Евсеева М.Н. Конструктивное моделирование одежды: Учебное пособие для студ. высш. учеб. завед. / Е.Б. Булатова, М.Н. Евсеева. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 272с.
5. Колосніченко М. В. Комп'ютерне проектування одягу: Навчальний посібник / М. В. Колосніченко, В. Ю. Щербань, К. Л. Процик – К.: Освіта України, 2010. – 236 с.

УДК 502/504:54:[502.3:613.15:543.272.1](045)

КОЗАРЬ О.П., ЛАПЧУК Н.В.
Мукачівський державний університет

ХІМІКО-ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЧИСТОГО ПОВІТРЯ. КОЛООБІГ КИСНЮ В ПРИРОДІ

Однією з найпоширеніших проблем сучасності є проблема чистого повітря. Забруднення атмосферного повітря – один з основних типів антропогенного забруднення. Полягає у викиді в атмосферу хімічних речовин, твердих частинок і біологічних матеріалів, здатних викликати шкоду для людини та інших живих організмів.

Метою даного дослідження є аналітичний огляд окремих аспектів хіміко-екологічних проблем чистого повітря, вплив на здоров'я та життя людини забрудненості атмосфери та біологічну роль кисню для живих організмів та його застосування.

Світове господарство щорічно викидає в атмосферу більше 15 млрд т CO₂, 200 млн т CO, понад 500 млн т вуглеводнів, 120 млн. т золи та ін. Загальний обсяг викидів забруднюючих речовин в атмосферу становить більше 19 млрд т. Основні забруднювачі атмосферного повітря – це промислові підприємства, автотранспорт, теплоенергетика, кольорова та чорна металургія, використання фреонів, підприємства будматеріалів, атомна промисловість, тощо. І як наслідок,

хіміко-екологічні проблеми атмосфери – парниковий ефект, зменшення озонового шару, озонові діри, смог, кислотні дощі, радіоактивне забруднення.

Забруднення повітря чинить небезпеку для здоров'я та життя людини і є причиною розвитку важких захворювань, зокрема серцево-судинних і онкологічних. 6 мільярдів жителів планети, третина яких – діти, дихають забрудненим повітрям, що створює загрозу їх здоров'ю і навіть життю. Від наслідків забруднення щороку помирає 7 млн. осіб. Забруднення повітря є причиною респіраторних, інфекційних і серцевих захворювань, інсульту, раку легенів і ускладнень, пов'язаних з вагітністю. У дітей, які вдихають брудне повітря, все частіше проявляється астма, хронічна легенева недостатність, затримка росту, діабет, дитяче ожиріння і розумова відсталість.

Рис. 1. Схема колообігу Оксигену

Кисень, 21% якого знаходиться в повітрі, виконує безцінну біологічну роль. Кисень необхідний практично всім живим істотам для дихання. Дихання – це окислювально-відновний процес, де кисень є окислювачем. За допомогою дихання живі істоти виробляють енергію, необхідну для підтримання життя.

Процес утворення кисню в результаті фотосинтезу рослин і споживання його при диханні, у реакціях окиснення й горіння в природі називають

Колообігом Оксигену (рис.1) Він у природі забезпечує наявність життя на Землі. Оксиген – найпоширеніший елемент на Землі. Він входить до складу води та багатьох сполук земної кори. У ній зі 100 атомів кожні 58 є атомами Оксигену.

Застосування кисню базується на його здатності підтримувати дихання. Крізь легені кисень надходить у кров, розноситься нею по всьому організму і в клітинах спричинює реакції окиснення. Вони відбуваються з виділенням енергії, за рахунок якої підтримується стала температура тіла і здійснюється робота організмами: рух, робота м'язів та інші життєві процеси.

Окрім того, кисень широко застосовується в найрізноманітніших галузях і сферах народного господарства (рис.2).

Кисень часто використовують у медицині для збагачення дихальних газових сумішей при порушенні дихання, для лікування астми, профілактики гіпоксії у вигляді кисневих коктейлів, кисневих подушок. Чистим киснем користуються для дихання також пілоти при високих польотах, водолази, тощо. Кисень підтримує горіння. Спалюючи різні види палива, одержують тепло, яке використовують для задоволення найрізноманітніших потреб, в тому числі для перетворення його в механічну і електричну енергію. В металургії під час виплавляння чавуну і сталі. У хімічній промисловості для виробництва оксидів і кислот. Для різання і зварювання металів. Велика кількість кисню витрачається в різного роду пальниках, призначених для створення високої температури, наприклад, під час газового різання і зварювання металів, виплавляння скла й

видування скляних виробів. Рідкий кисень використовують для приготування вибухових сумішей і як складову ракетного палива. Кисень застосовується в харчовій промисловості, де зареєстрований в якості харчової добавки E948, як пропеллент і пакувальний газ. Пропелленти – гази, що видавлюють харчові продукти з ємності (контейнера, балончика зі спреєм, танка або сховища для сипучих продуктів).

Рис. 2. Галузі застосування кисню

УДК 504.5-043.2:613.95/98(045)

КОЗАРЬ О.П., МАЛЯРЧИК І.В.
Мукачівський державний університет

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ХІМІКО-ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ СЬОГОДЕННЯ. ЗАБРУДНЮВАЧІ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Уже ні у кого нема сумнівів, що однією з найбільш гострих проблем сучасності є забруднення навколишнього середовища речовинами, які є продуктом господарчої діяльності людини. Нема необхідності перераховувати десятки і сотні інцидентів, які сталися лише за останні декілька десятиліть і, деякі з них, мають статус техногенних катастроф глобального масштабу.

Одним з найважливіших питань хімічної екології є дослідження перетворень, які відбуваються з антропогенними речовинами в екосистемах різного ієрархічного рівня, біотрансформації токсинів у живих організмах та механізми їх шкідливої дії на організми, екосистеми та біосферу.

Метою даного дослідження є здійснення аналітичного огляду забруднювачів, токсинів навколишнього середовища антропогенного характеру з виділенням найбільш токсичних речовин для живих організмів біосфери і їх впливу на здоров'я і життєдіяльність людини.

Із природних джерел людиною синтезовано та виділено близько 6 млн. хімічних речовин. Ця цифра щороку збільшується на 5%. Серед таких речовин

антропогенного характеру потрібно виділити ксенобіотики (від грець. ксенос – чужий, біос – життя), полютанти (від лат. поллюціо – забруднення), екотоксиканти (від грець. ойкос – дім, токсикон – отрута), суперекотоксиканти (від лат. супер – зверх, над) і інші... Однак серед численного різноманіття хімічних речовин, що надходять до біосфери, найшкідливішими є канцерогени – речовини або фізичні агенти, які пригнічуюче діють на еритроцити крові та сприяють розвитку злоякісних утворень.

Саме поняття токсичності – це властивість деяких хімічних елементів, сполук і біогенних речовин згубно впливати на живі організми (рослини, тварини, гриби, мікроорганізми) і здоров'я людей (бензопірен, важкі метали, кислотні сполуки, оксиди азоту, сірки). І здоров'я людини багато в чому залежить від стану навколишнього природного середовища. Чиста вода, свіже повітря і родючий ґрунт – все це необхідно людям.

Забруднення навколишнього природного середовища негативно позначається на здоров'ї. Забруднене атмосферне повітря може стати джерелом проникнення в організм шкідливих речовин через органи дихання. Забруднена вода може містити хвороботворні мікроорганізми і небезпечні для здоров'я речовини. Забруднені ґрунт і ґрунтові води погіршують якість сільськогосподарських продуктів харчування.

Людина здавна розглядає навколишнє природне середовище в основному як джерело сировинних запасів (ресурсів), необхідних для задоволення своїх потреб. При цьому велика частина узятих від природи ресурсів повертається в природу у вигляді відходів. Основна частина цих відходів і забруднень утворюється в містах. По залізних і шосейних дорогах безперервно перевозять вантажі та людей. Усі види транспорту сильно забруднюють атмосферу вихлопними газами, що містять речовини, шкідливі для здоров'я людини.

У кожному сучасному місті в результаті життєдіяльності людей утворюється багато промислових і побутових відходів. Від звалищ, розташованих поблизу міст, на велику відстань поширюється неприємний запах. На звалищах розмножується велика кількість мух, мишей і щурів, які є переносниками різних хвороботворних бактерій.

Діяльність людини призводить до постійного забруднення навколишнього природного середовища: атмосферного повітря, природних вод і ґрунтів.

Забруднення повітря.

В одних випадках забруднення повітря обумовлено газоподібними речовинами, в інших – присутністю зважених часток. Газоподібні домішки включають різні сполуки вуглецю, азоту, сірки і вуглеводнів. Найбільш поширені тверді домішки – це частинки пилу і сажі. До основних джерел забруднення повітря відносяться підприємства паливно-енергетичного комплексу, транспорт і промислові підприємства.

Забруднення вод.

Основні забруднювачі природних вод – нафта і нафтопродукти, які надходять у воду в результаті природних виходів нафти в районах її залягання, нафтовидобутку, транспортування, переробки та використання в якості палива і

промислової сировини. Забруднення водного середовища відбувається при надходженні у водойми рідини, що стікає з оброблених хімікатами сільськогосподарських і лісових земель, і при скиданні у водойми відходів підприємств. Все це погіршує санітарно-гігієнічні показники якості води.

Забруднення ґрунтів.

Основними забруднювачами ґрунтів є метали та їх сполуки, радіоактивні елементи, а також добрива і пестициди (хімічні препарати, що застосовуються для боротьби з бур'янами).

Відомо, що під впливом навколишнього середовища в організмі людини можуть відбуватися передаються у спадок зміни (мутації). Постійне погіршення навколишнього середовища в кінцевому рахунку може привести до зниження захисних властивостей організму, який перестане опиратися різним захворюванням. Люди у всьому світі приймають певні заходи по зменшенню шкідливих промислових викидів у навколишнє природне середовище, але цього поки що недостатньо. Кожна людина повинна і сама піклуватися про довкілля і своє здоров'я. Турбота про довкілля починається з власного будинку, вулиці, парку і т. д. Необхідно змінити своє споживацьке, агресивне ставлення до природи, замінити його турботою про збереження всього живого, брати участь в озелененні рідного міста чи населеного пункту.

УДК 661.631:502:504.7(043.2)

КОЗАРЬ О.П., ПАВЛЮК М.М.
Мукачівський державний університет

БІОГЕННА МІГРАЦІЯ ТА КОЛООБІГ ФОСФОРУ У ПРИРОДІ МІЖ БІОСФЕРОЮ ТА НАВКОЛИШНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ

Біогенна міграція є часткою загальної міграції хімічних елементів у біосфері, усі переміщення яких підлягають законам рухливих рівноваг та мають циклічний характер. Будь-який хімічний елемент, сполуки якого розчинні, здійснює природний циклічний шлях (колообіг) між біосферою та навколишнім середовищем. Велика різноманітність організмів, які складають біосферу – це, за визначенням В. І. Вернадського, «жива речовина» Землі.

Головною геохімічною особливістю живої речовини є те, що вона пропускає через себе атоми хімічних елементів земної кори, гідросфери та атмосфери, здійснюючи їх закономірне сортування та диференціацію. Закінчивши свій життєвий цикл, організми повертають природі все, що здобули від неї протягом життя.

Колообіг речовин на Землі складається з колообігів окремих елементів, оскільки саме колообіги забезпечують тривалість і сталість існування життя. Без них, навіть у масштабах усієї Землі запаси необхідних елементів були б швидко вичерпані. Крім того, колообіги забезпечують багатократність процесів та явищ, їх високу сумарну ефективність у разі обмеженого обсягу вихідної речовини, яка бере участь у цих процесах. Тому, метою даної науково-пошукової роботи є

дослідження особливостей колообігу Фосфору між біосферою та навколишнім середовищем.

Фосфор належить до одного з основних елементів живої речовини і його запаси повністю зосереджені в літосфері. Основними джерелами неорганічного фосфору є вивержені та осадові породи (апатити, фосфорити). Неорганічний фосфор у земній корі розчиняється континентальною водою і поглинається рослинами суходолу. Потім органічні фосфати разом з трупами, виділеннями та відходами живих речовин повертаються в землю. Тут вони зазнають дії мікроорганізмів і перетворюються на мінеральні ортофосфати, які споживають зелені рослини та інші автотрофи.

Атоми Фосфору, як і багато інших елементів, беруть участь у великому природному колообігу речовин. Фосфор належить до досить поширених елементів. Він входить до складу багатьох мінералів і органічних речовин. Фосфор має винятково важливе значення в життєдіяльності рослинних і тваринних організмів.

Сполуки Фосфору, як і сполуки Нітрогену, постійно перетворюються, включаючись у загальний колообіг речовин. Основні процеси, що характеризують колообіг Фосфору в природі, охоплюють лише літосферу та гідросферу. Загалом відбувається його переміщення з суші в поверхневі води, а згодом – у донні відкладення. У наземних екосистемах Фосфор здійснює колообіг як важлива складова цитоплазми живих організмів.

У водні екосистеми Фосфор постачають ріки. Останні безперервно збагачують океани фосфатами, які використовуються фітопланктоном та іншими живими організмами.

У природі Фосфор трапляється в розчинних і нерозчинних формах: органічні фосфатні біомаси, які перетворюються на органічні фосфати переважно з мертвої неорганічної речовини, а потім на розчинні органічні фосфати. Останні трансформуються в розчинні мінеральні фосфати, які знову повертаються в біомасу у вигляді органічних фосфатів. Фосфорний цикл у природі повністю не замикається. Якщо в наземних екосистемах колообіг Фосфору здійснюється в умовах, наближених до оптимальних, з мінімальними втратами на вилуження, то в океані відбувається безперервне осадження збагачених фосфатами органічних речовин. Фосфати, що відклалися на великих морських глибинах, виключаються з біосфери і більше не беруть участі в колообігах. Однак поступово за допомогою геологічних процесів фосфорні осади підіймаються на поверхню і знову залучаються до колообігів, тривалість яких вимірюється десятками й сотнями мільйонів років.

Суть колообігу Фосфору полягає в тому, що з родовищ на суші та відкладень на мілководдях морів він надходить до живих організмів, спочатку як живлення рослин, через них — до тварин, а потім знову повертається в мінеральний стан. Бактерії та інші мікроорганізми в колообігу Фосфору мають не таке визначальне значення, як у Нітрогену. Завершивши біохімічний цикл, він знову повертається в мінеральний світ. Фосфор, точніше його солі, звільняються

при тривалому руйнуванні та вивітрюванні руди, розчиняються і поглинаються корінням рослин.

Особливістю колообігу фосфору є те, що він має лише одну газоподібну сполуку – фосфін, який утворюється під час гниття органічних решток. Більшість фосфатів не розчинні у воді. Мінералами є апатити і фосфорити. У ґрунті фосфор входить до складу решток мертвих організмів. Поширеним фосфоровмісним добривом є гуано – послід морських птахів. Редуценти мінералізують органічні сполуки фосфору з відмерлих організмів у фосфати, які знову споживаються коренями рослин. Сполуки фосфору накопичуються на дні водойм і в прибережній зоні морів та океанів у вигляді решток живих організмів і фосфатів. На суходіл потрапляють з рибою та під час видобування корисних копалин. Кислотні дощі прискорюють міграцію фосфору завдяки розчиненню фосфатів.

Фосфор бере участь у великому природному колообігу речовин. Без Фосфору немає життя. Рослини нагромаджують Фосфор і забезпечують ним тварин. Однак циклічно колообіг Фосфору в природі не замкнений, і людина змушена поповнювати його запаси в ґрунті.

УДК 330.101.1

КОЗИК І.М.
Мукачівський державний університет

ОСНОВНІ МОДЕЛІ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Формування постіндустріальної економіки та постіндустріального суспільства – глобальний вектор розвитку сучасного соціуму. Але вибір шляху і напрямку розвитку, способів реалізації цих стратегій, залежить від певних особливостей розвитку тієї чи іншої країни. Існує багато класифікацій за якими формуються моделі постіндустріального суспільства.

Найбільш відомими моделями постіндустріального суспільства є східна та західна моделі розвитку країн, що обрали інформаційний простір для їх розвитку. До західної моделі, в сучасному світі, відносять американську, європейську та скандинавську моделі. До східної, в свою чергу, належать, японська, младазійська та індійська [1.]. Ця класифікація характеризується регіональністю та територіальною розміщеністю країни.

Відомий філософ та соціолог М. Кастельс виділяє у своїх дослідженнях такі моли формування постіндустріального суспільства:

- «модель Силіконової долини» - американська модель – відкрите постіндустріальне суспільство, яке формується на базі ринкових відносин;
- «сінгапурська модель» - авторитарне постіндустріальне суспільство;
- «фінська модель» - контрольоване інформаційне суспільство, де основний аспект – добробут [2].

Загалом можна сказати, що західна та східна моделі постіндустріального суспільства, протилежні, і перебувають у постійній конкуренції між собою.

Так, як Сполучені Штати Америки, Країни Європейського союзу та

Японію вважають країнами, де найкраще спостерігається розвиток постіндустріального типу економіки. На основі цього, можна виділити три моделі суспільства, що виникають на базі постіндустріальної економіки : традиційно – інноваційне японське суспільство, капіталістичне американське та культурно – етичне європейське [3].

Японська модель дійсно відповідає своїй назві, так, передбачає розвиток новітнього інноваційного суспільства, що формується в умовах технологічного устрою на основі сформованих, вкорінених традицій. Це дуже важливий фактор, який суттєво відрізняє японське населення від інших національностей, від європейців та американців зокрема. Уряд Японії вважає, що науково – технічний прогрес важливий для розвитку національної економіки і тому цей інноваційний потенціал є надзвичайно важливим в цілому [4].

З метою посилення ролі інновацій у сфері розвитку економіки Японії, виділяють такі основні характеристики:

- зміна обмежень, щодо залучення фінансових ресурсів в інноваційні галузі з боку світового ринку;
- захист вільної торгівлі, яка інформує про світовий ринок та його потреби в розрізі інновацій;
- надання пріоритету капіталовкладення в інноваційну сферу.

Фактором успіху в цій моделі, були і залишаються вагомими, значні витрати на наукові дослідження, високий пріоритет технологій для розвитку інформатизованого, нового типу суспільства [5].

Японська модель передбачає використання інформаційних технологій для створення високорозвиненого суспільства, яке базується на знаннях [6].

Американська модель суттєво відрізняється своїм зосередженням на підприємстві, зокрема її автономією. Ця модель заснована на використанні ринкових механізмів і орієнтована, передусім, на надання послуг населенню й бізнесу [2]. Економічний розвиток за цієї моделі, передбачає виділення інформаційної технології, куди держава вкладає кошти, забезпечуючи їй пріоритет. В основі цього лежить концепція політичної та економічної стратегії розвитку держави. [4]

Основна концепція американської моделі передбачає соціально – економічний розвиток, який сприяє переважанню приватного сектору над державним [5]. Американська політика та економіка направлені на інноваційну діяльність, яка є головною у подальшій політичній та економічній стратегії держави. Спостерігається я суттєвий вплив на інформаційну сферу, який відчутний і на глобальному рівні, тобто на світовому ринку [2].

Європейська модель характеризується політичною спрямованістю програм побудови інформаційного суспільства для певних держав, становлення постіндустріальної економіки. Європейський напрямок передбачає підвищення не рівень, а якість життя, що в свою чергу виражається у їх культурі. Європейська культура приймає всі досягнення науково – технічного прогресу, новітні технології, інновації, і тому вона вважається більш наближеною до постіндустріалізму [3].

Отже, можна сказати, що всі моделі суспільства, які виникають на базі постіндустріальної економіки мають певні особливості, які виражаються у застосуванні їх певними країнами. Окресливши певні теоретичні аспекти кожної з моделей, бачимо, що американська та європейська моделі мають багато спільних рис. Тоді як японська відрізняється від них своєю самобутністю, традиціями, історичними відмінностями та типом постіндустріального суспільства, що формується на базі постіндустріального розвитку.

Отже, дані моделі є інструментом для формування постіндустріальної економіки, що допомагає країнам займати лідируючі позиції на світовому ринку.

Література

1. Олефір І.В. Моделі побудови інформаційного суспільства / І.В. Оліфер // Політикус, - 2017.- Вип. 5.-С.35-38- Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/polit_2017_5_9.
2. Штанько В.І., Бордюгова Т.Г. Інформаційне суспільство: соціально-філософські проблеми становлення: Навч. посібник – Харків: ХНУРЕ, 2012. – 172 с.
3. Лебедева Л.В. Постіндустріальна економіка та постіндустріальне суспільство: критерії розмежування та існуючі моделі // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2010. – Вип. 4(№40). Економічні науки. – с. 29 – 36.
4. Бондарчук Н. В. Моделі управління інноваційним потенціалом регіонів / Н. В. Бондарчук // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2011. – № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=246>
5. Лопа Л.В., Козирев В.А. Формування інформаційного суспільства у світі та місце економіки знань у цьому процесі / Л.В. Лопа, В.А. Козирев // Глобальні та національні проблеми економіки, 2017, 17: 18-22.

УДК 338:658.6/.62:330.131.5

КРУЧАК Л. В.
Мукачівський державний університет

ЕФЕКТИВНІСТЬ ТОВАРНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ

В економічних умовах сьогодення в господарюванні підприємств спостерігається стрімка зміна конкурентного, економічного та соціально-культурного середовища підприємства. Для збереження конкурентоспроможності підприємство змушене ефективно управляти своїм товарним портфелем за допомогою як технологічного розвитку так і з врахуванням та дослідженням ресурсної політики підприємства.

Відтак, підприємство можна вважати успішним у випадку, коли запропонований підприємством на ринку товар або послуга буде мати попит, і, задовольняючи потреби споживачів, тим самим приносить фірмі прибуток. Для досягнення конкурентоспроможності виробленого товару або послуги підприємству необхідно приймати ряд маркетингових рішень в розрізі товарної, цінової, збутової, комунікаційної та ресурсної політики.

У науковій літературі приділяється багато уваги розгляду сутності товарної політики. Зокрема вивченню товарної політики приділяли багато уваги такі науковці як: Головацька Л.В., Примаєк О., Малюк С.О., Блонська В. І., Головацька Л. В., Горохова Т.В.

Сьогодні диктує нові умови діяльності підприємств. Звичайно існує певна обмеженість в ресурсах яка впливає на успішний результат діяльності господарюючого суб'єкта. Головним фактором успішної діяльності підприємства виступає правильне впровадження товарної політики на підприємстві.

Під час конкурентної боротьби виробників-підприємств завжди вирішуються комерційно-виробничі питання пов'язані з асортиментом продукції, технологією виробництва та інновацій, а також можливі та потрібні для клієнтів обсяги виробництва продукції, та терміни їх доставки.

Підсумком діяльності виробничого підприємства виступає товар, який і впливає на отримання прибутків, що зумовлює можливість подальшого розвитку та функціонування.

Кожне підприємство-виробник стикається з рядом проблем пов'язаних з жорсткою конкуренцією. Важливу сходинку в усій діяльності виробника займають

заходи, пов'язані з товаром (створення товару, виробництво товару, ідея удосконалення, можливість реалізації на ринках).

Кожне підприємство повинно визначати курс довгострокової товарної політики, що допоможе приймати правильні рішення, щодо використання сил та засобів.

Досліджено праці багатьох науковців, що свідчать про те, що розуміння «товарна політика» відрізняються між собою, а також вчені розглядають товарну політику під призмою економічних, маркетингових та виробничих процесів.

До прикладу Головацька Л.В. стверджує, що у разі відсутності ефективної товарної політики структура асортименту товарів підприємства під впливом різних факторів зовнішнього середовища стає нестабільною, як правило, не відповідає в достатній мірі попиту покупців. Унаслідок цього знижується рівень обслуговування покупців, зменшуються їх кількість та обсяг товарообороту, погіршуються всі показники діяльності, що може призвести підприємство до банкрутства. Тільки на основі оптимальної товарної політики, розробленої на засадах маркетингу, воно може ефективно функціонувати. Для розв'язання завдань товарної політики на різних господарських рівнях потрібен стратегічний підхід, тобто тривалий, розрахований на перспективу, курс. Основними тут є два критерії: 1) залучення і збереження тих споживачів, які забезпечують стабільний фінансовий стан підприємства в поточний момент і в перспективі; 2) оцінка можливих варіантів збільшення обсягів загального прибутку [2. с. 113].

О. Примаєв вважає, що маркетингова товарна політика являє собою комплекс заходів, при яких один або кілька товарів використовуються як основні інструменти виробничо-збутової діяльності фірми [4. с. 131].

За ствердженням Малюк С.О. товарна політика підприємства є складовою маркетингової стратегії, яка у свою чергу складається з розроблення, обслуговування та елімінації товару. Якщо товарну політику визначати як «серце маркетингу», то «ядром» її буде виступати товар, властивості якого і будуть обумовлювати специфіку товарної політики підприємств [5. с. 186].

Під час формування товарної політики виробничого підприємства у процесі ефективного управління асортиментом для підвищення рівня конкурентоспроможності продукції доцільно здійснювати такі заходи: періодично ревізувати наявний асортимент і приймати рішення щодо конструктивних змін продукції і технології її виробництва, а також стосовно доповнення асортименту новими виробами і зняття застарілих видів продукції з виробництва; проводити безперервний контроль впливу зовнішніх чинників щодо спаду та зростання попиту на окремі види продукції на окремих сегментах ринку, враховувати зміни у пропозиціях конкурентів та удосконаленні технології виробництва тощо; проводити технічні дослідження товарів і процесів їх споживання з погляду потреб споживачів та стану підприємства на ринку забезпечувати відповідне обслуговування споживачів, які користуються продукцією наявного асортименту, опрацьовувати можливості виконання специфічних індивідуальних вимог замовників; забезпечувати необхідну інтенсифікацію зусиль з формування попиту під час оцінювання, створювати та пропонувати нові товари на ринку та стимулювати різними заходами такий попит; провести цілеспрямований пошук ідей нових видів продукції [1 с. 237-238].

Горохова Т.В. вважає, що маркетингова товарна політика є комплексом заходів, що націлений на оптимізацію асортименту підприємства та підвищення його конкурентоспроможності, зокрема завдяки створенню нової продукції. Окрім цього маркетингова товарна політика повинна бути комерційно ефективною через цільову функцію підприємства – максимізацію прибутків. Велика увага маркетингової товарної політики привернена до взаємодії товару підприємства на ринку і безпосередньо з ринком для максимально ефективного задоволення потреб споживачів та отримання компанією запланованих прибутків [3 с. 164-165].

У товарній політиці повинна відбиватися система заходів щодо розроблення і реалізації стратегічних програм з різних напрямів діяльності підприємства. Через те вона повинна розроблятися на основі системного підходу – у тісному взаємозв'язку з фінансово-економічною, ціною, закупівельною, збутовою, інвестиційною, комунікаційною, кадровою та організаційною політиками [2. с.114].

Маркетингова товарна політика є вкрай вдалим рішенням для промислових компаній, які з тих чи інших причин втратили або втрачають свої прибутки та позиції на ринку. Не дивлячись на це, її якісна організація потрібна і стабільно успішним компаніям для підтримання своїх позицій на ринку [3 с. 172].

Багато вітчизняних підприємств і досі не приділяють достатньої уваги формуванню своєї товарної політики або роблять це безсистемно, звертаючи увагу на її окремі фрагменти, наприклад, тільки на товарний асортимент. Відсутність товарної політики зазвичай ведуть до втрати контролю над конкурентоспроможністю, порушень в структурі того ж асортименту через несподівані фактори зовнішнього середовища. Все це викликає перебої у виробництві, зниження рівня ефективності та результативності діяльності

підприємства. Прийняті за відсутності товарної політики рішення як правило ґрунтуються на інтуїції керівників, а не на зважених розрахунках, орієнтованих на довгострокові інтереси. Але інтуїція виправдана тільки в тих випадках, коли вона підкріплюється вивіреними рішеннями, а тому процедури і правила щодо товарів, що випускаються підприємством, повинні передбачатися його товарною політикою.

Маркетингова товарна політика промислового підприємства представляє собою комплекс дій підприємства, що спрямований на формування та управління конкурентоспроможним асортиментом товарів, за умов ефективного використання існуючих можливостей з метою задоволення потреб споживачів та отримання компанією прибутку.

На нашу думку, в основу визначення поняття «маркетингова товарна політика» має бути покладено один з основних принципів маркетингу й у даному визначенні повинні бути відображені цілі підприємства та структура маркетингової товарної політики.

Визначальними цілями маркетингової товарної політики виступають максимальне задоволення потреб споживачів та забезпечення прибутків підприємству, на якому вона реалізується.

Здійснення товарної політики підприємства відбувається за декількома напрямками, основними з яких виступають управління асортиментом та управління товарами, їх якість та конкурентоспроможність. На основі вищесказаного ми пропонуємо таке визначення маркетингової товарної політики. Маркетингова товарна політика – це маркетингова діяльність підприємства, яка здійснюється в рамках визначення і задоволення потреб споживачів як засобу досягнення його стратегічних і тактичних цілей, та тісно пов'язана з ресурсною політикою та ресурсним потенціалом підприємства.

Література

1. Блонська В. І. Товарна політика підприємства і місце в ній конкурентоспроможності продукції [Електронний ресурс] / В. І. Блонська, С. І. Матіко // Науковий вісник НЛТУ України. - 2012. - Вип. 22.15. - С. 232-238. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnlту_2012_22

2. Головацька Л. В. Товарна політика в системі управління маркетингом [Електронний ресурс] / Л. В. Головацька // Наукові записки [Української академії друкарства]. - 2011. - № 4. - С. 111-117. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_2011_4_17

3. Горохова Т.В. Маркетингова товарна політика як фактор конкурентоспроможності підприємства в посткризових умовах [Електронний ресурс] / Т. В. Горохова, Ю. Р. Фоменко // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. - 2018. - Вип. 18. - С. 163-173. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Траєiv_2018_18_24

4. Примак Т. О. Маркетинг / Т. О. Примак — К. : МАУП, 2004. — 228 с. 6. Проект «BookLand.net.ua» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL: <http://www.bookland.net.ua/>

5. Малюк С. О. Маркетингова товарна політика хлібопекарських підприємств України [Електронний ресурс] / С. О. Малюк // Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки. - 2014. - № 3. - С. 183-187. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhnaу_ekon_2014_3_25

АЛЬТЕРНАТИВНА МІКРО- ТА НАНОЕНЕРГЕТИКА

У зв'язку з поступовою відмовою людства від традиційної, вуглеводневої енергетики значна увага науковців приділяється дослідженню альтернативних джерел енергії, які у майбутньому поступово замінять існуючі.

Сьогодні існує велика кількість пристроїв, які перетворюють енергію руху (за рахунок п'єзоелектричного ефекту), світла (завдяки фотоелектричного або фотогальванічного ефекту), або зміни температури (використовуючи термоелектричні явища або піроелектричний ефект) в електричний струм. Їх використання має певні обмеження. Фотоелектричні перетворювачі не можна використовувати в темряві, перетворювачі руху в статичному положенні, піроелектричні пристрої при відсутності зміни температури. Тому дуже важливим завданням є розробка комбінованих перетворювачів енергії, які можуть використовувати кілька ефектів одночасно. В таких додатках вигідне положення мають сегнетоелектричні матеріали, в яких одночасно спостерігаються всі перераховані явища (рис. 1.).

Рис. 1. Діелектричні, п'єзоелектричні, піроелектричні та сегнетоелектричні матеріали

Більшість сегнетоелектричних кристалів підходять для подібного застосування. Основною вимогою до кандидатів є високе значення відповідних коефіцієнтів перетворення і розширений діапазон робочих температур, а з технологічної точки зору вони мають бути зручними у масштабуванні, обробці та створенні шаруватих структур на їх основі, щоб їх було легко наносити на поверхню робочих елементів. Однак тривимірна природа широко вивчених сегнетоелектричних оксидних матеріалів обмежує вирощування високоякісних плівок і гетероструктур.

Ефекти, які можуть бути використані в альтернативній енергетиці

П'єзоелектричний ефект – це виникнення поляризації в діелектрику під дією механічної напруги. Деформація може виникати з багатьох різних джерел, які існують всюди, таких як вібрації, рух тіла та акустичний шум.

Трибоелектричний ефект. Трибоелектричні наногенератори, засновані на ефекті контактної електрифікації і забезпечують новий підхід до виробництва

електричного струму з механічної енергії. При контактному ефекті відбувається накопичення заряду на поверхні матеріалу - він стає електрично зарядженим після того, як контактує з іншим матеріалом. Це є результатом перенесення заряду між двома матеріалами [1].

Фотоелектричний ефект (фотогальванічний ефект) є фізичним явищем і характеризується виникненням напруги або електричного струму в речовині під впливом світла. Коли світло падає на фотоелемент, електрика генерується за рахунок поглинання світла напівпровідником, збудження, поділу дірок/електронів і транспортування зарядів до електродів.

Піроелектричний ефект. При зміні температури величина поляризації деяких анізотропних твердих тіл змінюється, що викликає появу електричного поля, яке можна спостерігати до компенсації вільними носіями заряду. Збираючи відпрацьовану теплову енергію, піроелектричні наногенератори (які створюються на основі мультикумірної структури) мають потенційні можливості застосування, такі як моніторинг навколишнього середовища та персональна електроніка.

Таким чином, з'являється можливість застосовувати один тип матеріалів для отримання енергії за різними фізичними ефектами, що безумовно розширює сферу використання альтернативної енергетики в різних системах та портативних пристроях.

Література

Molnar O. Triboelectricity and construction of power generators based on it / [O. Molnar, V. Gerasimov, I.P. Kurytnik] // Przegląd Elektrotechniczny. – 2018. – V. 1. – p.167-171.

УДК 332

ЛІБА Н.С., ТОРІНА В.І.
Мукачівський державний університет

ПОЛІВАРІАНТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «РЕГІОН»

Енциклопедичний словник дає наступне визначення поняття регіон – це певна територія, що володіє цілісністю і взаємозв'язком її складових елементів, а також використовується в значенні територіальної одиниці держави [1]. В економічній літературі до розкриття сутності поняття «регіон» існує кілька підходів, серед яких можна виділити наступні: геоелектричний, світогосподарський, технократичний («виробничий») та підхід до вивчення регіону як соціально-економічної системи (таблиця 1.) [2, с. 112-116].

Таблиця 1

Порівняння підходів до розкриття сутності поняття «регіон»

Назва підходу	Зміст підходу до розкриття сутності поняття «регіон»
Геоелектричний	Регіон розглядається як визначена система країн, що утворилась у процесі історичного розвитку, і яка здійснює вплив на події в усьому світі завдяки своїй економічній міці, культурному та науково-технічному потенціалу. Прикладом такого регіону може виступати тріада США – Західна Європа – Японія

Світогосподарський	Регіон представляє собою групу країн, що володіють географічною близькістю, майже однаковим рівнем економічного розвитку і ступенем ринкової зрілості, наявністю спільних проблем і завдань
Технократичний	Цей підхід виник в умовах функціонування командно-адміністративної системи, де визначаюче значення в регіональній політиці надавалось національним інтересам, тобто макроекономічні пріоритети домінували над регіональними
Підхід з точки зору управлінського змісту, характеристики регіону як соціально-економічної системи	Регіон має подвійну природу: з однієї сторони, він розглядається як частина національної економіки країни, а з іншої, - як суб'єкт мезоекономічних відносин і розглядається як соціально-економічна цілісність. При цьому регіональна економіка вивчає закономірності та фактори, що обумовлюють розвиток виробничих сил, економічних відносин і соціальних процесів на локалізованій території.

Джерело: сформовано авторами за [2]

Узагальнюючи існуючі підходи, можна зробити висновок, що у вузькому розумінні під терміном «регіон» мають на увазі адміністративно-територіальну одиницю окремої країни, межі якої встановилися, як правило, в результаті дії політичних або економічних чинників.

Теоретиками та практиками категорія «регіон» розглядається з різних позицій, переважно «нормативних» (грунтуються на суто адміністративних принципах поділу) чи «аналітичних» (групування певних територіальних зон зі схожими або взаємодоповнюваними характеристиками).

Переважає більшість науковців схиляються до застосування нормативних категорій при визначенні поняття регіон. Натомість, у сучасній економічній системі зростає роль об'єднання територіальних одиниць на основі тотожних економічних або соціальних характеристик.

Регіон – це складна система, яка може ідентифікуватися переліком характеристик, запропонованих на рисунку 1.

Класифікація ідентифікаційних характеристик дозволяє зробити висновок про переважання у системі ідентифікації саме аналітичних категорій, які не пов'язані з адміністративним поділом економічної системи. Найбільш типовим, на нашу думку, є розмежування за принципами єдності виробничого, людського, сировинного потенціалу.

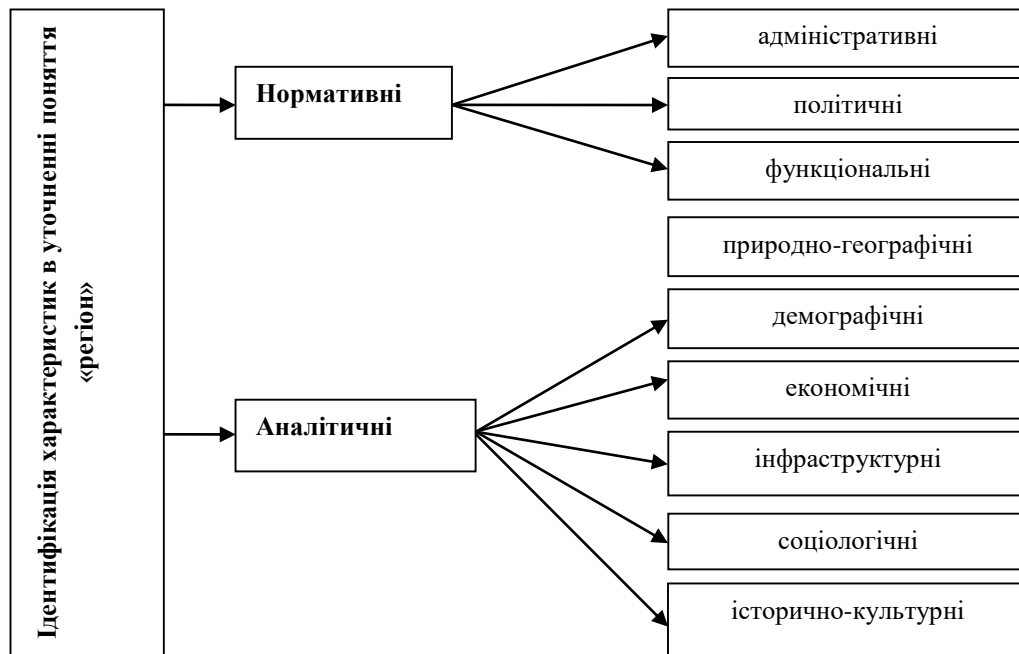

Рис. 1. Класифікація характеристик що використовується при визначенні поняття «регіон» (сформовано авторами)

Переважає більшість запропонованих підходів в основу визначення об'єкту поняття закладають певну територіальну належність, тобто виокремлення території з особливими географічними параметрами, визначену географічними кордонами (табл. 2). Дані підходи обмежують можливості оцінювання ефективності районування з економічної точки зору. Оцінювання параметрів економічної системи з позицій її приналежності до певної території обмежує можливості пошуку найбільш ефективного варіанту районування. В умовах поглиблення інтеграційних та глобалізаційних процесів, коли географічні та територіальні характеристики втрачають свою актуальність, на нашу думку, територіальний підхід щодо визначення змісту поняття регіон втрачає свою актуальність. Територіальна приналежність може виступати лише доповнюючою ознакою у процесі економічного районування.

Таблиця 2

Узагальнення підходів до визначення поняття «регіон»

Підхід	Характеристика	Автори
Територіальний	регіон як територіально-просторова одиниця	Б. Хорев, Ф. Кожурін, М. Чумаченко
Політичний	регіон як область політичного простору, що відрізняється особливою політичною організацією або (та) наявністю особливого політичного інтересу.	В. Ребкало, Л. Шкляр
Політико-правовий	- регіон як територіальна основа організації органів публічної влади; - регіон як територіально-політична система.	В. Борденюк; Т. Татаренко
Адміністративний	- регіон як вища (найбільша) АТО держави, що має виборну владу, юридичну незалежність та власний бюджет; - регіон як управлінська система, наділена відповідною компетенцією.	С. Романюк, Л. Зайцева, І. Котляров, А. Липко, К. Миско
Економічний	регіон як територіально-спеціалізована, адміністративно окреслена частина економіки країни, що характеризується єдністю та цілісністю відтворюваних процесів та управління.	В. Воротін

Соціальний	- регіон як соціально-територіальна спільнота, що характеризується локалізацією єдиних суспільних відносин, соціальною спільністю людей; - регіон як співтовариство людей із виробленими упродовж тривалої історичної еволюції механізмів відтворення, груповою ідентичністю, правовими та етичними нормами.	Я. Щепанський; В. Литвин
Культурно-етнічний	регіон як частина території країни з певними відмінностями природно-кліматичних умов життєдіяльності, історії етнічного складу населення, мови, культури, релігії та інших факторів, що в процесі взаємодії набувають інтегративного, системного характеру та відображають своєрідність означеної території.	Я. Верменич, М. Пірен, С. Саханенко

Джерело: сформовано авторами за [3]

Більш актуальним з економічної точки зору є підхід, за якого під регіоном визначають економічну систему, що формується під впливом чинників внутрішнього та зовнішнього середовища. Існуючі в межах цієї системи зв'язки організаційного, виробничого або соціального характеру дозволяють виокремити регіон у складний територіально-економічний комплекс.

Систематизація існуючих підходів до розкриття змісту поняття «регіон» показала, що незважаючи на значну кількість проведених досліджень з вивчення змісту означеного поняття, серед вчених немає єдиної думки щодо трактування цього терміну. Аналізуючи підходи й відповідні до них визначення поняття «регіон», констатуємо, що головним недоліком більшості з них є те, що кожен підхід визначає означене поняття лише з однієї точки зору. В існуючих соціально-економічних умовах з урахуванням основ концепції стійкого розвитку найбільш комплексним і перспективним підходом до визначення поняття «регіон» є системний підхід, у контексті якого регіон розглядається як єдина природно-соціально-економічна система.

Література

1. Шевченко О. Нормативно-правове забезпечення регіонального розвитку в Україні [Електронний ресурс] / О. Шевченко – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/november08/3.htm>.
2. Хвесик М. А. Стратегія соціально-економічного розвитку регіону (на прикладі Волинської області): монографія / М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, Н. В. Вишневська, Ю. М. Хвесик. – К.: Кондор, 2004. – 376 с.
3. Малиновський В. Концептуалізація поняття «регіон» / В. Малиновський // Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. – 2012. – Вип. 4. – С. 163-170. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2012_4_22.

УДК 339.133.3:352.075

ЛІНТУР І.В.
Мукачівський державний університет

МОЖЛИВОСТІ ВИРІВНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Довготермінове планування функціонування протягом тривалого періоду застосовується в Україні, проте ефективні результуючі показники досі зустрічалися здебільшого у великих містах, які мали відповідні соціально-економічні ресурси, а також сприяння керівництва міст для реалізації планів.

Децентралізаційні процеси в Україні сприяють появі спроможних громад, проте з малим досвідом стратегічного планування свого розвитку. Виходячи з особистих інтересів та потреб, вони мають визначати і планувати своє майбутнє. В цьому процес важливу роль, нашу думку, відграє державна підтримка територіального розвитку [2].

В структурі всіх держав є місцевості, які територіально більші від міста та мають різні фактори сприяння розвитку. Виконуючи свої функції держава має забезпечувати своїх громадян рівними можливостями розвитку та берегти єдність державного простору не зважаючи на територіальні особливості. Усунення дисбалансів у економічному розвитку територій, створення умов для солідарності є запорукою територіальної єдності територіального державного простору та економічної стійкості держави [1]. Постійний пошук шляхів вирівнювання економічної спроможності громад є запорукою уникнення та, за необхідності, швидкого вирішення територіальних проблем населення.

У більшості світових країн, які в окремих випадках є трохи більшими ніж одне місто, мають місце диспропорції між окремими частинами цих країн. В цілому така невідповідність є нормальною і навіть типовою у зв'язку з географічними особливостями розміщення цих держав. Так більшість європейських держав знаходяться біля узбережжя морів. Як правило територіальні громади, що проживають на таких територіях більш економічно спроможними, ніж гірські. Тому метою статті є пошук шляхів вирівнювання економічної спроможності територіальних громад.

Пошук шляхів вирівнювання економічної спроможності територіальних громад показав, що в територіальних громадах, що вже об'єдналися в процесі децентралізації, починається нова віха функціонування та розвитку. Об'єднання надало громадам більше повноважень та людських і матеріальних ресурсів. Разом з цим, вони отримали більше навантаження, за рахунок збільшення, через відповідальність перед своїм населенням за формування вищого рівня комфорту та безпеки проживання.

Запорукою цього може бути лише спланований і обґрунтований розвиток та досвід. Проте власний досвід, з очевидних причин, відсутній. Тому планування та пошук шляхів вирівнювання економічної спроможності громад має бути чітко спланованим з врахуванням особливостей за залученням інновацій з метою отримання якісно нового досвіду об'єднаного функціонування громад на звичних територіях.

Література

1. Європейська Хартія Місцевого Самоврядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
2. Сайт Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2016/09/Ivano-Frankivska-Zakarpatska.pdf>

БІЗНЕС В УМОВАХ ВІЙНИ

Зараз, в умовах війни та після неї, найперше бізнес повинен зосередитися на ефективному способі відновлення економіки. Відновлення роботи національного бізнесу є запорукою економічної стійкості держави та її спроможності ефективно протистояти агресору. Водночас, згідно із дослідженням Advanter Group (11-13.03.2022), повністю припинили діяльність 54% підприємств в Україні, 25% - майже зупинили свою діяльність, 21% підприємств провели релокацію (2% - повністю, 12% - частково, 7% - в процесі), 31% підприємств не встигли її провести [1].

Формування і трансформація бізнес-рішень має здійснюватися відповідно до нових реалій, а окрема увага має зосереджуватися на реалізації критеріїв сталості. Задля заохочення бізнесу є сенс розробити мобілізаційно-партнерські завдання – бізнес має стати партнером держави на шляху до перемоги. Окрему увагу потрібно приділити експортно-орієнтованому бізнесу - завданням має стати збільшення експорту задля зростання валютних надходжень до України. Для того, щоб стимулювати економіку під час війни, необхідне реформування регуляторної та податкової систем з метою спрощення всіх економічно значущих процедур.

До війни Україна була відкритою економікою: одним з найбільших експортерів агропродукції, великим гравцем на світовому ринку металургії та ІТ-послуг.

До війни бюджет переважно наповнювався надходженнями від сплати податку на імпорт товарів. У 2022 році Мінфін планував зібрати 405 млрд.грн ПДВ, 76 млрд.грн акцизу (алкоголь, сигарети, енергоносії), 37,5 млрд. грн мита.

Загалом лише непрямі податки з імпортованих товарів повинні були становити майже 520 млрд.грн – 40% від усіх доходів бюджету [2].

Проте наразі митниці вдається зібрати лише п'яту частину запланованих надходжень. Замість очікуваних 39 млрд.грн за березень до бюджету надійшли 7 млрд.грн.

Така ж ситуація з податками: їх надходження становлять 15-20% від довоєнних показників. Основна причина – закриття багатьох підприємств, знищення складів та промислових потужностей.

Щоб компенсувати ці втрати, уряду довелося просити державні підприємства та Нацбанк достроково переказати до бюджету прибутки 2021 року. За планом це мало статися в квітні-червні.

Від НБУ на другий день війни надійшли 19 млрд грн, від Приватбанку на початку березня – 28 млрд грн, від "Нафтогазу" наприкінці березня – 2,3 млрд грн. Загалом у березні держпідприємства переказали 32,5 млрд грн дивідендів. Завдяки цьому в березні план доходів бюджету був виконаний на 93% [3].

Здатність держави фінансувати оборону та інші сфери залежатиме від швидкості відновлення економіки. Також важливим чинником здатності уряду

фінансувати видатки – зовнішня допомога. За підрахунками, у наступні місяці щонайменше половина державних витрат покриватиметься коштом зовнішніх запозичень і грантів. У майбутньому відповідальність перед кредиторами дозволить Україні залучати достатньо коштів для повоєнної відбудови.

Урядом впроваджено Програму з релокації українських виробництв за підтримки держави. Дана програма спрямована на збереження виробничого і трудового потенціалу держави, і орієнтована на усі підприємства, які бажають перемістити підприємства на територію Західної України. В першу чергу допомогу держави для вимушеного релокейту отримають стратегічно важливі підприємства та підприємства, які виробляють товари першої необхідності для забезпечення потреб цивільного населення, військових та бійців тероборони [4].

Література

1. Як держава може підтримувати бізнес в умовах війни Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/03/20/684363/> (дата звернення: 26.03.2022).
2. Статистична інформація. Діяльність підприємств. Державна служба статистики України. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.04.2022).
3. Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/5/685230/> (дата звернення: 01.04.2022).
4. Програма уряду щодо тимчасового переміщення підприємств з постраждалих під час війни регіонів. Режим доступу: <https://business.diia.gov.ua/> (дата звернення: 01.04.2022).

УДК 687

МАТВІЙЧУК С.С., БУРТИН Л.Ю.
Мукачівський державний університет

СТИЛЬ «ШАNELЬ» – КЛАСИКА ПОЗА ЧАСОМ

Мода, особливо, жіноча – примхлива та швидкоплинна. Не зважаючи на тенденції до зменшення собівартості виробів за рахунок впровадження сучасних технологій, витрати на гардероб у споживачів тільки збільшуються. Це пояснюється частою зміною колекцій модними будинками на протязі року, зменшенням часу розробки та впровадженням виробів у виробництво та торговельну мережу. Все це обертає колесо індустрії моди та всіх її учасників (дизайнерів, текстильні та швейні підприємства, ательє, рекламні агенції, торговельні мережі) та приносить прибуток і робочі місця.

Але, на противагу цій «швидкій моді», в сучасному свідомому суспільстві є прагнення до сталих еталонів, випробуваних часом. «Повільна мода», або «усвідомлена мода» передбачає створення актуального гардеробу з якісних бажаних речей, які будуть приносити задоволення від витрачених на них коштів не один сезон та можуть вдало комбінуватись з іншими елементами гардеробу.

Стиль, запропонований Коко Шанель, завдяки простоті, зручності та лаконічності моделей одягу протягом десятиріч є джерелом натхнення для багатьох дизайнерів при створення образу сучасної впевненої жінки. Цей стиль є спізнаваним та улюбленим у бізнес-леді. Сама ж Коко говорила: «Мої моделі створені для того, щоб їх носили, а не виставляли на показ» [1,2].

Авторами ставиться задача дослідження шляхів удосконалення процесу проектування жіночого костюму у стилі «шанель» для жінок середньої вікової групи, та розробка конструкторсько - технологічних рішень даного асортименту. У ході роботи було проаналізовано тенденції варіацій зазначеного стилю у різних дизайнерів, здійснено аналіз і підбір конструктивних вирішень для костюма жіночого та створення морфологічної матриці жакетів жіночих стилю Chanel. В роботі була виконана розробка технічних ескізів запропонованих на основі виконаних досліджень костюмів жіночих в графічному редакторі Corel Draw. А також розробка конструкторської документації на виготовлення костюмів жіночих в середовище САПР «Грація». Наукова новизна отриманих результатів полягає у вдосконаленні проектування та виготовлення костюмів жіночих у стилі «шанель» з точки зору забезпечення технологічності конструкції.

Література

1. Стиль Коко Шанель в одязі <http://newsdaily.com.ua/garderob/stili-odyagu/5093-stil-koko-shanel-v-odyazi.html>
- 2 Коко Шанель. Як знаменита модельєрка подарувала жінкам свободу <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-cul-55906675>

УДК 658:005.5

МАСЛИГАН Р.М.
Мукачівський державний університет

СПІЛЬНИЙ ПРОДУКТ КІБЕРСПОРТУ

У загальному сенсі продуктом кіберспорту є цифрова гра, яка визнана кіберспортивною дисципліною. Однак у вузькому розумінні продуктом кіберспорту є цифрова гра, яка є сукупністю благ. Слід зазначити, що такий продукт завжди є узагальнюючим результатом виробничої діяльності. Відтак під спільним продуктом кіберспорту ми пропонуємо розуміти вид змагальної діяльності та спеціальної практики підготовки до змагань на основі певної відеогри, що є кіберспортивною дисципліною у спільному цифровому просторі тобто такому, який належить багатьом учасникам.

В умовах коли виробники такого продукту пропонують кіберспортсменам професійне цифрове середовище для взаємодії у відеогрі та додаткові опції (трансляція ігрового процесу, ігрові речі або герої тощо), формується мікс спільних продуктів кіберспорту. Констатуємо, що якщо змагальна діяльність та спеціальна практика підготовки до змагань є спільним продуктом кіберспорту з усіма криптами, мідами, топами і ботами [2], то мікси спільних цифрових продуктів (Premium, Vip), досить різноманітні. Наприклад мікси спільних цифрових продуктів Dota2: 1) містять еншенти (у кожній команді є свій еншент, а мета гри – знищити еншент супротивника); 2) святині (використавши свою святиню, команда значно поповнює здоров'я і ману); 3) вежі (захисні споруди за всіма лініями оборони, а також біля еншента) тощо [2]. Наведена специфіка, щодо спільності продуктів кіберспорту сформована через чітко простежуваний зв'язок кіберспорту зі:

- 1) спортом як соціальним явищем;

- 2) IT-продуктами;
- 3) ігровими хмарними сервісами.

Формування спільності продуктів кіберспорту зумовлена змістом сформованих специфічних зв'язків учасників виробництва. Окресленим зв'язкам властиві наступні риси спільності [3; 1]:

1) спільності IT-продуктів (ігрових), які існують як ігрові та як інші програмні рішення для кіберспорту;

2) спільності IT-сервісів (ігрових), що існують як IT-послуги для кіберспортсменів із підтримки їхніх ігрових процесів. Це сервіси хмарного геймінгу (консолі, ПК-гравці, кросплатформеність);

3) спільності геймерів, які не просто є прихильниками відеоігор, а: володіють інтелектуальним потенціалом; володіють навичками, які, як правило, набуваються протягом тривалого проміжку часу та перетворюють їх на кіберспортсменів;

4) орієнтування на клубну систему, що є фундаментом систем організації спорту більшості країн Європи, США та ін.;

5) спільності витрат і доходів учасників виробництва продуктів для кіберспорту.

Наведені вище риси спільності виробництва продуктів кіберспорту продукують розвиток інтеграційних процесів через об'єднання систем виробництва учасників продуктів (серед яких кіберспортивні клуби).

Література

1. Данилюк І. Что такое клубная система? 2020. URL: https://skateukraine.org/post/2020/club_system?lang=ru (дата звернення: 06.10.2021).

2. Лазнева І.О., Цараненко Д.І. Кіберспорт та його вплив на зміну структури світового ринку комп'ютерних ігор. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Вип. 22(2). С. 63–67.

3. Пиріг В. Україна визнала кіберспорт офіційним видом спорту. URL: https://zaxid.net/kibersport_v_ukrayini_ofitsiyuy_vid_sportu_z_7_veresnya_2020_n1507356 (дата звернення: 06.10.2021)

УДК 004.77:311.2

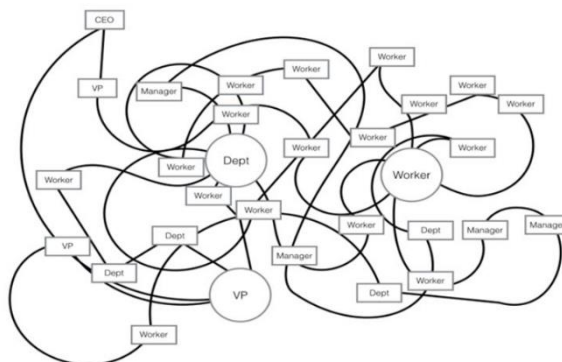
НЕСТЕРОВА С.В.
Мукачівський державний університет

«СКЛАДНІ» ДІАГРАМИ – ДЛЯ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ДАНИХ У СПЕЦИФІЧНИХ АНАЛІТИЧНИХ ЗАДАЧАХ

Візуалізація даних – важливий етап у підготовки аналітичних звітів. Вдало підібраний інструмент візуалізації здатен задати акценти, підкреслити значущу інформацію, виставити пріоритети у сприйнятті даних.

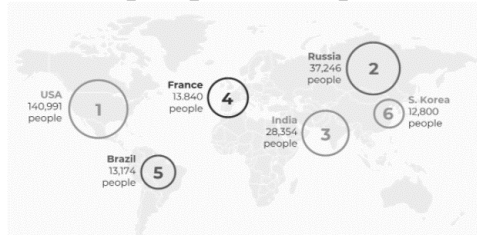
Попередньо нами було оглянуто сучасні інструменти візуалізації, які умовно можна назвати «простими», тому тепер доцільно зупинитись на більш складних, які використовуються рідше, для певного кола специфічних завдань.

Діаграма «Спагетті» (Spaghetti Charts). Дана діаграма – доволі незвичний інструмент візуалізації, який тільки що набирає популярності. Підходить для візуалізації взаємозв'язків, що особливо корисно у описових моделях.

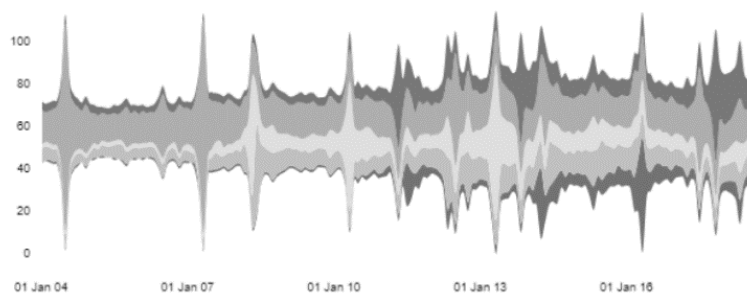
Джерело: <https://www.latestquality.com/spaghetti-diagram>

Географічна діаграма (Map Charts). Ці діаграми спеціально розроблені для аналізу географічної інформації, але прекрасно зарекомендували себе для візуалізації й економічних показників, оскільки поєднують представлення просторових відносин та регіональних даних. Можуть бути використані, коли необхідно графічно показати глобальну клієнтуру, план територіального розширення компанії або план диверсифікації виробництва.

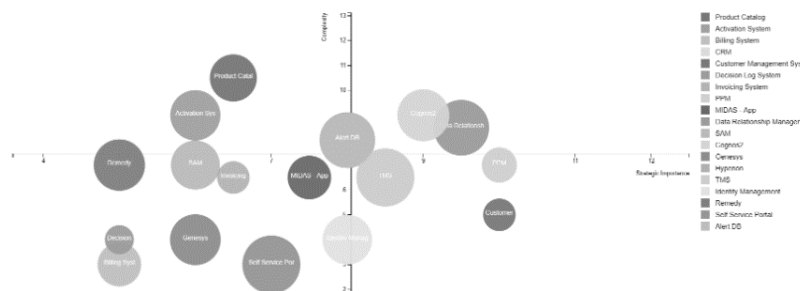
Джерело: <https://www.venngage.com>

Стрім-графік або графік потоку (Stream Graph). Дані наводяться у вигляді потоку або хвиль вздовж центральної вісі. Ефективні для графічного відображення змін за період часу. В економічному аналізі буде актуальним для демонстрації операційного грошового потоку, видатків за звітний проміжок часу

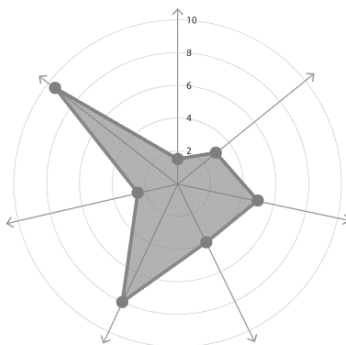
Джерело: <https://www.displayr.com>

Бубльбаїшкова діаграма (Bubble Charts). Діаграма, яка стане у нагоді для візуалізації взаємодії та розподілу. За її допомогою можна подати інформацію у трьох вимірах на одному графіку, тому сфера застосування цього інструменту невичерпна.

Джерело: <https://prolaborate.sparxsystems.com>

Радіальна діаграма (Radial line graph). Радіальна діаграма – це інструмент, що дозволяє проводити порівняння між численними кількісними змінними. Саме тому він зручний для виявлення того, які змінні мають однакові значення і чи є серед значень цих змінних викиди. Радіальні діаграми також використовуються, щоб виявити максимальні та мінімальні значення змінних у межах набору даних, завдяки чому цей інструмент є особливо ефективним для відображення результатів діяльності.

Джерело: <https://datavizcatalogue.com>

Це далеко не вичерпний перелік сучасних інструментів візуалізації даних, які на даний момент вже стають інтерактивними, такими, що відображають дані у режимі реального часу.

УДК 658.14:336.647

ОБІЦЬКИЙ А. А.
Мукачівський державний університет

ОСНОВНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Одразу слід зазначити, що інтерес науковців до економічних проблем, пов'язаних із потенціалом національної економіки, її галузями є досить значним.

Він охоплює широке коло питань, як теоретичних, так і практичних, пов'язаних з окремими видами спроможності, їх розвитком, оцінкою розмірів та використання практичної діяльності на різних рівнях ієрархії управління.

На нашу думку, ґрунтовною є робота Кучер Г. [1], в якій детально проаналізовано різновекторні підходи як до тлумачення поняття «потенціал», так і до його сутності, функцій і пов'язаних категорій. Спираючись на накопичений досвід української економічної школи, у своїй роботі дослідниця виокремлює чотири підходи, які дають можливість визначити потенціал для різних ланок економічної системи: ресурсний, системно-функціональний, цільовий та факторний.

Важливим у цьому контексті є і виробничий потенціал промислових підприємств. Слід зазначити, що «Виробничий потенціал промислових підприємства» (ВПП) – це не віртуальна, а реальна цінність, яка формується в результаті створення промислового підприємства, яке має задовольняти потреби суспільства та його громадян високоякісною продукцією та послугами в умовах прискороного наукового розвитку, технічного прогресу і жорсткої конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках. Саме в такій широкій сфері роль і значення ВПП слід розглядати як інструмент їхньої діяльності, тобто виробничі потужності підприємств повинні відігравати важливу роль у вирішенні важливих питань, що стоять перед ними в їх тактичних і стратегічних планах. Звідси випливає, що в самому визначенні поняття виробничого потенціалу промислових підприємств мають бути закладені методологічні засади, які спрямовують їх управління на ефективне управління в результаті використання створеного на них виробничого потенціалу. Тому надзвичайно важливим завданням керівництва промислових підприємств є організація його використання для досягнення завдань тактичного і стратегічного спрямування діяльності підприємств в умовах перманентної кризи, обмежень на залучення достатньої кількості кредитних ресурсів і, головне, відсутності цілеспрямованої програми у національній економіці та окремих її галузей, основним завданням яких має стати перехід економіки країни на інноваційний шлях її розвитку.

В результаті буде створено якісно новий потенціал не тільки для окремих галузей національної економіки, а й для їх первинних ланок, що стане важливою передумовою підвищення їх конкурентоспроможності на зовнішньому та внутрішньому ринках. Таким чином, особливого значення набуває ефективне використання виробничого потенціалу промислових підприємств як важливого чинника їх ефективного функціонування.

Наявність певної методологічної тотожності в трактуванні сутності цих двох категорій дозволяє сформулювати відповідну методологічну основу їх узгодженої роботи у виробництві промислових підприємств при досягненні поставленої мети за наявності інформації про наявні виробничі потужності та управління виробництвом. Таку інформацію можна отримати з розрахунків, що періодично проводяться відповідними інженерно-технічними службами промислових підприємств.

Тому в тих випадках, коли при розрахунках виробничих потужностей промислових підприємств виявлено невідповідність потужності їх виробничих підрозділів, керівництву слід розробити відповідний план технічних та організаційних заходів та визначити обсяг інвестиційних коштів на їх реалізацію, наприклад, за допомогою програми спеціального призначення. Це дозволить як раціонально використовувати кошти, а й домогтися, передусім, ефективності організації використання виробничих потужностей промислових підприємств. Виробничий потенціал розглядається як система, що сприяє збільшенню потенціалу підприємства та випуску технологічної та якісної продукції.

Не слід випускати з уваги і той факт, що виробничий потенціал неможливо реалізувати без наявного фінансового потенціалу. Оцінка фінансового потенціалу підприємства стає зараз головним чинником формування фінансової стійкості підприємства при необхідності забезпечення фінансування інноваційного розвитку. Низька фінансова стійкість провокує виникнення неплатоспроможності, веде до фінансової кризи, знижує економічну ефективність, і врешті-решт призводить до неможливості реалізувати інноваційний розвиток компанії, яке в умовах високо конкурентного ринку і нестабільності макроекономічних показників є запорукою успішного розвитку компанії [2].

Отже, виробничий потенціал часто ототожнюють з максимально можливим випуском продукції, робіт, послуг. Проте, це не є дуже правильно, оскільки максимальне виробництво продукції може призвести до вичерпного використання ресурсів, а це не завжди є доцільним. Тому, категорію "виробничий потенціал" необхідно трактувати з огляду на максимально доцільні обсяги виробництва продукції при раціональному використанні необхідних для процесу виробництва ресурсів.

Література

1. Кучер Г.В. Потенціал як економічна категорія / Г.В. Кучер // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – №9(159). – С.46-52.
2. Нестерова С.В. Підходи до оцінки фінансового потенціалу підприємства /С.В. Нестерова, І.С. Ковальчук, В.В. Мартин // Бізнес-Інформ. –2018. – №10. –С. 267-272.

УДК 330.341.1/4:332.1:339.137.2(043.2)

ПАУЛИК А. Я.
Мукачівський державний університет

РОЛЬ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ У ФОРМУВАННІ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

Інновації в сучасних умовах виступають важливим фактором формування конкурентних переваг та здійснюють значний вплив на рівень конкурентоспроможності економіки регіону. В економіці країни та регіону спостерігається збільшення ролі інноваційних конкурентних переваг, при цьому на другий план відходять статичні конкурентні переваги. Вважається, що саме посилення ролі інноваційних конкурентних переваг забезпечить зростання соціально-економічного розвитку на регіональному та національному рівнях.

В процесі розвитку та ефективного впровадження інновацій важливу роль відіграє інноваційна інфраструктура. Дана категорія є відносно новою для економічної науки. Її поява та розвиток пов'язані з якісними змінами які відбуваються в сучасній економіці різних рівнів (світовій, національній, регіону). Зазвичай, інноваційну інфраструктуру економіки регіону розглядають як сукупність організацій різних форм власності, діяльність яких забезпечує розвиток, впровадження та поширення результатів інноваційної діяльності. Дані організації забезпечують матеріально-технічний, інформаційний, фінансовий супровід інноваційної діяльності суб'єктів господарювання [1]. В сучасних реаліях інноваційна інфраструктура охоплює більш широке коло установ, організацій та систем. До складових елементів інноваційної інфраструктури відносять наступні: виробничо-технологічна система (технопарки, технополіси, бізнес-інкубатори, венчурні фірми, консалтингові компанії); система підготовки кадрів; науково-технічна система; інформаційна система (інформаційні центри, статистичні та аналітичні організації, мережі); система правового супроводу (експертиза, патентування, сертифікація, захист та оцінка інтелектуальної власності), фінансова система (банки, страхові компанії, фінансово-промислові групи, бюджетні та позабюджетні фонди); інституційна система (органи влади та органи місцевого самоврядування). Слід наголосити на тому, що інноваційна інфраструктура це сукупність взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих установ, організацій, структур та систем. Всі елементи інноваційної інфраструктури повинні працювати злагоджено та взаємоузгоджено на всіх етапах інноваційного процесу, сприяти виведенню інноваційного продукту на ринок.

Для формування бажаного рівня конкурентоспроможності економіки регіону необхідна постійна інноваційна активність, яка буде спрямована на впровадження нововведень в різних сферах діяльності. Існує тісний взаємозв'язок між конкурентоспроможністю та інноваційною діяльністю, а саме в здатності економіки регіону створювати, впроваджувати та реалізувати результати інноваційної діяльності. Основою формування конкурентних переваг є постійне оновлення та вдосконалення процесів, продукту, методів виробництва і т.д.

Література

1. Малойван В. В. Інноваційна інфраструктура: методологічні засади правового регулювання / Малойван В. В // Право та інновації № 2 (10) 2015, с. 43-48

УДК 338.49

ПЕТРЕЦЬКИЙ С.І., ШЕБЕШТЕНЬ Е.Г.
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ВПЛИВ ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА МОЖЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Важливим кроком у активізації соціально-економічних процесів у межах сільських територій вважаємо посилення інноваційно-інвестиційних процесів, які сприятимуть зростанню зайнятості населення за рахунок розширення

господарської діяльності, формування осередків зростання на селі, таких як інноваційно-активні сільськогосподарські підприємства, технологічні та індустріальні парки, проекти державно-приватного партнерства тощо.

Для виявлення можливості покращення соціально-економічного становища сільського населення проаналізуємо дію, чинників, які на наш погляд, найбільше впливають на розвиток сільських територій. З цією метою як результативний показник оберемо рівень безробіття серед сільського населення (y), який за останні 10 років демонструє стабільне зростання (-2,9 в.п.), негативно впливаючи на економічні можливості та добробут сільського населення.

Для розуміння причин, що можуть в подальшому впливати на нього, зменшуючи негативну динаміку соціально-економічного стану, проведемо кореляційно-регресійний аналіз, у якому рівень безробіття серед сільського населення є змінною, зниження якого залежить від факторів, пов'язаних із формуванням інфраструктурного забезпечення інноваційно-інвестиційних процесів соціально-економічного розвитку сільських територій. Такими факторами, оберемо, зокрема: зайнятість у сільському, лісовому та рибному господарстві, тис. осіб (x_1); кількість інноваційно-активних підприємств, од. (x_2); загальну кількість індустріальних парків в Україні, од. (x_3); внутрішні витрати на НДР у галузі сільськогосподарських наук, млн грн (x_4).

Для дослідження обрано часовий період в 10 років. Значення критеріїв подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Вхідні параметри моделі визначення кореляційного зв'язку між рівнем безробіття серед сільського населення та факторами впливу

Рік	Рівень безробіття серед сільського населення, % (y)	Зайнятість у сільському, лісовому та рибному господарстві, тис. осіб (x_1)	Кількість інноваційно-активних підприємств, од. (x_2)	Кількість індустріальних парків, од. (x_3)	Внутрішні витрати на НДР у галузі с.-г. наук, млн грн (x_4)
2011	7,5	3393,8	1679	4	550,4
2012	7,3	3496,0	1758	4	632,7
2013	7,2	3577,5	1715	8	616,7
2014	9,5	3091,4	1609	18	585,1
2015	9,8	2870,6	824	18	590,5
2016	9,7	2866,5	834	25	642,7
2017	9,9	2860,7	759	35	822,0
2018	9,2	2937,6	777	49	976,0
2019	8,7	3010,4	782	54	963,3
2020	10,4	2721,2	808	60	1217,4

Джерело: [1-3].

На основі здійсненого кореляційного аналізу (табл. 2) виявлено, що існує обернений тісний зв'язок між рівнем безробіття сільського населення зайнятістю у сільському, лісовому та рибному господарстві (коефіцієнт кореляції $r = -0,967$) і кількістю інноваційно-активних підприємств ($r = -0,789$), що свідчить про високу залежність можливості зниження рівня безробіття у межах сільських

територій при зростанні зайнятості у сільському господарстві та зростанні кількості інноваційно-активних підприємств, у тому числі в сільській місцевості.

Також простежується прямий зв'язок середнього типу щільності між кількістю індустріальних парків ($r = 0,649$) та обсягом внутрішніх витрат на наукові дослідження та розробки ($r = 0,485$), що може бути пов'язано із зростанням інноваційно-технологічними змінами в господарських процесах, підвищенні технологічності, автоматизації та комп'ютеризації виробничих процесів, що відповідним чином позначається на потребі у трудових ресурсах.

Таблиця 2

Кореляційних зв'язок між змінними моделі (ймовірність $\alpha < 0,05$, кількість спостережень $N = 10$)

	y	x^1	x^2	x^3	x^4
Рівень безробіття серед сільського населення, % (y)	1	-0,967	-0,789	0,649	0,485
Зайнятість у сільському, лісовому та рибному господарстві, тис. осіб (x^1)	-0,967	1	0,902	-0,754	-0,583
Кількість інноваційно активних підприємств, од. (x^2)	-0,789	0,902	1	-0,802	-0,633
Кількість індустріальних парків, од. (x^3)	0,649	-0,754	-0,802	1	0,935
Внутрішні витрати на НДР у галузі с.-г. наук, млн грн (x^4)	0,485	-0,583	-0,633	0,935	1

Джерело: розраховано автором.

Крім того, залежність між рівнем безробіття сільського населення та зайнятості у сільському, лісовому та рибному господарстві і інноваційною активністю підприємств описується наступними рівняннями:

а) вплив зайнятості у сфері сільського, лісового та рибного господарства:
 $y = -245,31x + 5270,7$.

б) вплив інноваційної активності: $y = -308,66x + 3907,8$.

Коефіцієнт детермінації для x_1 ($R^2 = 0,9352$) свідчить про правильну специфікацію моделі, значний функціональний зв'язок між величиною рівня безробіття та зайнятості в аграрній сфері й свідчить, що зменшення безробіття серед сільського населення пояснюється зростанням кількості населення, зайнятого у сільськогосподарському виробництві на 94%.

Для x_2 коефіцієнт детермінації (R^2) рівний $0,6219$ та свідчить, що результативна змінна (y) на 62% пояснюється змінами у кількості підприємств, які здійснювали інноваційну активність. З огляду на це, підтверджується висунута теза, про те, що для стимулювання змін у сільських територіях є важливим інтенсивний характер розвитку підприємницької діяльності, адже це тягне за собою залучення інвестицій, розширення підприємницької діяльності, її диверсифікацію та створення нових робочих місць.

Розрахована модель для обох змінних є адекватною (підтверджується показником F-критерія Фішера за рівня значущості $\alpha = 0,05$, при якому $F_{кр} = 5,137$, що значно менше за $F_{розрах.} = 115,5$ для x_1 та $F_{розрах.} = 13,16$ для x_2) та включає статистично значимі параметри (застосовано t-тест Стюдента при $\alpha=0,05$): $t_{розрах.} = -10,75 > t_{кр} = 2,31$ для змінної x_1 та $t_{розрах.} = 3,63 > t_{кр} = 2,31$ для x_2 (табл. 3).

Залежність безробіття серед мешканців сільських територій від показників науково-технічної, інноваційної діяльності та розвитку інноваційної інфраструктури в Україні відображають рівняння:

а) вплив кількості індустріальних парків: $y = 11,496x - 75,042$.

б) вплив витрат на НДР: $y = 92,228x - 62,994$.

Коефіцієнт детермінації для x_3 та x_4 становить, відповідно, $R^2=0,422$ і $R^2=0,236$. Це демонструє середній та слабкий функціональний зв'язок між аналізованими показниками, відповідно кількості об'єктів інноваційної інфраструктури, насамперед індустріальних парків, та обсягу витрат лише на 42% і 24% пояснює зміну рівня безробіття серед сільського населення. Це, на наш погляд, насамперед пов'язано із тим, що найчастіше індустріальні парки створюють у межах великих міст, незважаючи на значні територіальні ресурси сільської місцевості.

Щодо можливості впливу інвестиції у НДР в галузі сільськогосподарських наук на рівень безробіття сільського населення кореляційно-регресійний аналіз доводить неправильність зв'язку між результативною змінною та змінною x_4 , адже розрахована модель для цієї змінної є неадекватною (підтверджується показником F-критерія Фішера за рівня значущості $\alpha = 0,05$, при якому $F_{кр} = 5,137$, що значно вище за $F_{розрах.} = 2,41$) та включає статистично значимі параметри (застосовано t-тест Стьюдента при $\alpha=0,05$): $t_{розрах.} = 1,57 < t_{кр} = 2,31$.

Таблиця 3

Результати регресійного аналізу чинників, що впливають на можливість зниження рівня безробіття населення сільських територій

	Зайнятість у сільському, лісовому та рибному господарстві, тис. осіб (x^1)	Кількість інноваційно активних підприємств, од. (x^2)	Кількість індустріальних парків, од. (x^3)	Внутрішні витрати на НДР у галузі с.-г. наук, млн грн (x^4)
Множинний R	0,967	0,789	0,649	0,485
R^2	0,935	0,622	0,422	0,236
Нормований R^2	0,927	0,575	0,346	0,140
Стандартна помилка	0,319	0,772	0,954	1,097
Спостереження	10	10	10	10
<i>Характеристики адекватності моделі</i>				
$F_{кр.}$	5,14	5,14	5,14	5,14
$F_{розрах.}$	115,50	13,16	5,83	2,47
$t_{кр.}$	2,31	2,31	2,31	2,31
$t_{розрах.}$	-10,75	-3,63	2,41	1,57
P-значення (мета – $<0,05$)	0,000	0,007	0,04	0,16

Джерело: розраховано автором.

Таким чином, визначені чинники мають здебільшого опосередкований вплив на можливості зайнятості у сільській місцевості та можуть мати істотний вплив на розвиток господарської активності в селищах та селах лише умови чіткої специфікації та орієнтації на діяльність в межах сільських територій. Тому, на наш погляд, акцент у боротьбі з безробіттям у сільській місцевості варто робити, зважаючи на потребу підвищення зайнятості у сільському, господарстві, яка у свою чергу істотно залежить від інноваційної активності підприємств та розвитку необхідного інфраструктурного забезпечення інноваційно-інвестиційних процесів в економіці сільських територій, адже воно є

визначальною умовою формування наукової й техніко-технологічної, інформаційної систем, здійснення структурних трансформацій, спроможності вітчизняних підприємств до розвитку інновацій, використання ресурсів навколишнього природного середовища, людського капіталу, зростання темпів розвитку економіки сільських територій.

Література:

1. Статистичний щорічник України за 2020 рік / за ред. І.Є. Вернера. Державна служба статистики. Київ, 2021. 455 с.
2. Статистичний щорічник України за 2016 рік / за ред. І.Є. Вернера. Державна служба статистики. Київ, 2017. 611 с.
3. Статистичний щорічник України за 2015 рік / за ред. І.М. Жука. Державна служба статистики. Київ, 2016. 575 с.

УДК 336.02

ПЕТРИЧКО М.М.
Мукачівський державний університет

ЕЛЕМЕНТИ СИСТЕМИ АДМІНІСТРУВАННЯ

Реалізація податків в державі виконується за допомогою системи адміністрування, яка впливає на податкову діяльність різних об'єктів. До системи адміністрування належать багато елементів, які відповідають різноманітності податкових відносин. Кожен елемент системного адміністрування виконує багато функцій самостійно. Система адміністрування складається з об'єктів адміністрування, правового забезпечення та елементів адміністрування. Елементи системи адміністрування діляться на:

1. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності контролюючих органів;
2. Організація діяльності контролюючих органів (податкова звітність, податкова консультація та облік платників податків);
3. Здійснення контролю контролюючими органами (податковий контроль, перевірки, погашення податкового боргу, пеня та відповідальність).

Об'єктами податкових правовідносин є: колективні об'єкти (підприємства, установи, організації тощо), індивідуальні об'єкти (підприємці, фізичні особи). Сьогодні в Україні за адміністрування податків відповідають органи Державної фіскальної служби. Об'єктами адміністрування можуть бути фізичні та юридичні особи, які не лише оплачують податки, але і впливають на податкові надходження.

Система адміністрування податків позначена в Конституції України, Митному кодексі та інших правових актах, які мають зв'язок з податками. За допомогою юридичних норм для податкової системи встановлені правила становлення та сплати оподаткування. Система оподаткування буде успішною, якщо складається з таких умов як:

- Спрощення оподаткування для платників;
- Дотримання податкових вимог;
- Захист прав платників;

Рис. 1. Схема адміністрування податків

Існують також певні етапи адміністрування податків (5 етапів):

1. Облік платника;
2. Згода зі сторони платника про терміни та вимоги сплати податків;
3. Контроль платника податків виконується державною податковою службою;
4. Апеляційна згада щодо податків;
5. Держава має забезпечити сплату податків, зборів, боргів.

У платника податків є певні права та обов'язки. До прав можна віднести:

- право представляти свої інтереси та бути присутнім під час ревізії?;
- отримувати інформацію з питань оподаткування;
- використовувати пільги та користуватися податковим кредитом.

До обов'язків платників відноситься:

- зареєструватися як платник податків в податковій системі та інформувати їх необхідними даними;
- вести бухгалтерський облік та вчасно здавати звітність (зберігати їх зазначений законом час);
- вчасно сплачувати податки та збори, розраховувати суму податку;
- надавати всі документи, які необхідні для ведення звітності та обліку.

Адміністрування податків – це динамічний процес, головна складова податкової системи. Це система яка складається з процедур правових органів які контролюють облік платників, ідентифікацію, митні відносини тощо. Обов'язком контролюючих органів є забезпечити сервісне обслуговування платників податків, контролювати сплату податків, зборів, мита спираючись на прийняті закони. Адміністрування податків – це « сукупність рішень та процедур контролюючих органів і дій їх посадових осіб, що визначають інституційну структуру податкових та митних відносин, організують ідентифікацію, облік платників податків і платників єдиного внеску та об'єктів оподаткування, забезпечують сервісне обслуговування платників податків, організацію та контроль за сплатою податків, зборів, платежів відповідно до порядку, встановленого законом.» (Ковальчук).

Також потрібно зазначити, що адміністрування податків виконується на податковому праві (в основі якого є юридичні норми), в основі якого є правила збору сплати податків. Об'єкти оподаткування, можуть виступати суб'єктом права, учасниками правових відносин, в яких може виконуватися зміна податкових платників. Процес адміністрування податків відбувається між такими органами, як законодавчі, фіскальні, виконавчі, місцеві і т.д.

Література

1. Волощук М.Г. Становлення та розвиток податкової системи України: монографія / М.Г. Волощук, І.І. Матьола, Т.О. Карабін, О.В. Білаш. – Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2021. 172с.
2. Крупка М.І. Система адміністрування податків в Україні: стан, проблеми та перспективи / М. І. Крупка, В. М. Кміть, Р. Ю. Паславська // Науковий вісник НЛТУ України. - 2016.

УДК 517.946

РУТ'ОВКА, О. У., КАБАТСИЙ, В. М.
Mukachevo State University

ON ONE CONSTRUCTIVE METOD OF THE BOUNDARY-VALUE PROBLEM INVESTIGATION FOR THE DIFFERENTIAL EQUATIONS OF THE HYPERBOLIC TYPE

Let us observe the domain $D = D_1 \cup D_2 \subset R^2$, where

$$D_1 = \{(x, y) / x \in (x_0, x_1], y \in (y_0; g_1(x))\},$$

$$D_2 = \{(x, y) / x \in [x_1, x_2], y \in (g_2(x), y_1)\},$$

and $x_0 < x_1 < x_2$, $y_0 < y_1 < y_2$, $y = g_r(x)$ ($x = \kappa_r(y)$), $x \in [x_{r-1}, x_r]$, $r = 1, 2$ are «free» curves, $g_r'(x) > 0$, $g_1(x_{r-1}) = y_r$, $g_2(x_r) = y_{r-1}$.

Let us investigate the problem: to find the solution of the system of equations

$$L_2 U(x, y) = f(x, y, U(x, y)) := f[U(x, y)], \quad (1)$$

$$L_2 U(x, y) := U_{xy}(x, y) + A_1(x, y)U_x(x, y) + A_2(x, y)U_y(x, y),$$

$U(x, y) := (u_i(x, y))$, $f[U(x, y)] := (f_i[U(x, y)])$, $i = \overline{1, n}$ – vector-functions,

$A_r(x, y) := (\delta_{i,j} a_{i,j}^{(r)}(x, y))$, $r = 1, 2$, $j = \overline{1, n}$, are given matrices, $\delta_{i,j}$ is the Kronecker symbol, that satisfies boundary restrictions of the form

$$\begin{aligned} U(x_0, y) &= \Psi(y), \Psi(y) \in C^1[y_0, y_1], \\ U(x, y_0) &= \Phi(x), \Phi(x) \in C^1[x_0, x_1], \\ \Psi(y_0) &= \Phi(x_0) \end{aligned} \quad (2)$$

$$\begin{aligned} U(x, g_r(x)) &= \Omega_r(x), x \in [x_{r-1}, x_r], \Omega_r(x) \in C^1[x_{r-1}, x_r], r = 1, 2, \\ \Omega_1(x_0) &= \Psi(y_1), \Omega_2(x_1) = \Phi(x_1), \end{aligned} \quad (3)$$

where $\Psi(y) = (\psi_i(y))$, $\Phi(x) = (\varphi_i(x))$, $\Omega_r(x) := (\omega_{i,r}(x))$, $i = \overline{1, n}$, $r = 1, 2$ given functions, in the space of vector-functions $C^*(\overline{D}) := C^{(1,1)}(D) \cap C(\overline{D})$.

Let us divide the domain D_1 by characteristic of the system (1) $y = y_1$ on two subdomains $D_{1,r}$, $r = 1, 2$, where

$$D_{1,1} = \{(xy) | x \in (x_0, x_1], y \in (y_0, y_1]\},$$

$$D_{1,2} = \{(xy) | x \in [x_0, x_1], y \in [y_1, g_1(x)]\},$$

It is clear that the solution of the boundary-value problem (BVP) (1)-(3)

$$U(x, y) = \begin{cases} U_1(x, y), & (x, y) \in \bar{D}_{1,1} \\ U_2(x, y), & (x, y) \in \bar{D}_{1,2} \\ U_3(x, y), & (x, y) \in \bar{D}_2 \end{cases}$$

where $U_1(x, y)$ is the solution the Goursat problem (1), (2) for $(x, y) \in \bar{D}_{1,1}$ and $U_s(x, y)$, $s = 1, 2$ are the solutions of the Darboux problem (1), (3) for $(x, y) \in \bar{D}_{1,2}$ and $(x, y) \in \bar{D}_2$; $U_2(x, y_1) = U_1(x, y_1)$ and $U_3(x_1, y) = U_1(x_1, y)$, $U_s(x, y) := (u_{s,i}(x, y))$ are unknown vector-functions.

Forehead we suppose that $A_1(x, y) \in C(D) \cap C^{(1,0)}(D_{1,1} \cup D_2)$, $A_2(x, y) \in C(D) \cap C^{(1,0)}(D_1)$, $f[U(x, y)] \in C(\bar{B})$, $f: \bar{B} \rightarrow R^n$, $\bar{B} \subset R^{n+2}$.

Using the constructed modification of the two-sided method is being investigated the BVP for a system of non-linear differential equations of the second order of hyperbolic type on the plane, when a bound of the domain of independent variables consists of a pair of "free" curves and characteristics of a given system.

The functions of comparison of the problem are being determined and the conditions under which the set of these functions is not empty are indicated.

With the help of the proposed two-side method builds sequences of functions and brings their uniform convergence to a single solution to the problem.

Literature

1. Marynets V.V., Marynets K.V. On Goursat-Darboux boundary-value problem for systems of non-linear differential equations of hyperbolic type. Miskolc Mathematical Notes. 2013. Vol. 14, N 3. P. 1009 – 1020.
2. Маринець В.В., Маринець К.В. Крайова задача Гурса-Дарбу для нелінійного рівняння гіперболічного типу Доповіді НАНУ – 2013 – №10 – С.23-28
3. Маринець В.В., Маринець Т.Й., Питьовка О.Ю. Про одну крайову задачу ДРЧП гіперболічного типу в області із складною структурою краю. Наук. Вісник УжНУ. Сер. матем. і інформ. 2014. Вип. № 2(25).С. 110–117.
4. Collatz L. Funktionalanalysis und numerische mathematic. Berlin – Göttingen–Heidelberg: Springerler – Verlag. 1964. P. 440.
5. Courant R. Partial differential equations. NEW YORK – LONDON, 1962.

УДК 331.1

ПІГОШ В.А.
Мукачівський державний університет

ДИСТАНЦІЙНА РОБОТА: ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОПЛАТИ

Відповідно до ст. 60² КЗпП дистанційна робота – це форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією власника або уповноваженого ним органу, у будь-якому місці за

вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [1].

Також зазначена стаття передбачає, що за погодженням між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом виконання дистанційної роботи може поєднуватися з виконанням працівником роботи на робочому місці у приміщенні чи на території роботодавця. Особливості поєднання дистанційної роботи з роботою на робочому місці у приміщенні чи на території роботодавця встановлюються трудовим договором про дистанційну роботу.

Відповідно до п. 6¹ ст. 24 КЗпП дотримання письмової форми є обов'язковим для укладення трудового договору про дистанційну роботу.

Однією з основних особливостей дистанційної роботи є те, що працівник самостійно визначає своє робоче місце та несе відповідальність за забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці на ньому. Крім того, працівник розподіляє робочий час на власний розсуд, на нього не поширюються правила внутрішнього трудового розпорядку, якщо інше не визначено трудовим договором. Проте загальна тривалість робочого часу не може перевищувати норм, передбачених ст. 50 і 51 КЗпП [1].

Виконання дистанційної роботи не має наслідком будь-яких обмежень обсягу трудових прав працівників, зокрема не впливає на оплату праці. Нагадаємо, що заробітна плата працівника – це винагорода за виконану ним роботу. Заробітна плата є обов'язком роботодавця надати працівнику винагороду за працю залежно від кваліфікації працівника, складності, кількості, якості та умов виконання роботи в установленому трудовим договором розмірі, що виплачується в межах та порядку, визначених законодавством.

Якщо працівник-дистанційник виконує всю передбачену його посадовими обов'язками роботу, оплата здійснюється повністю. У разі дистанційної роботи облік робочого часу (виконаної роботи) проводиться відповідно до ч. 2 ст. 30 Закону від 24.03.1995 №108/95-ВР «Про оплату праці» [2].

Оплата праці за відпрацьовані працівником години (дні) роботи у відповідному місяці здійснюється на підставі таблиця обліку робочого часу, виходячи з розміру годинної тарифної ставки/місячного посадового окладу.

Строки виплати зарплати дистанційним працівникам такі самі, як і звичайним. Роботодавець має дотримуватися норм ст. 115 КЗпП, тобто виплачувати зарплату не рідше двох разів на місяць через проміжок часу, що не перевищує 16 календарних днів, та не пізніше 7 днів після закінчення періоду, за який здійснюється виплата [1].

Щодо фіксації запровадження дистанційної роботи в колдоговорі зазначимо таке. На сьогодні жодних змін із цього питання в чинному трудовому законодавстві не відбулося. Тому підприємства, установи, організації мають самі вирішувати, чи вносити відповідні зміни до колдоговору. Як варіант, можливе внесення окремих умов застосування дистанційної роботи до колективного договору, наприклад передбачити переважне право окремих категорій працівників на встановлення такого режиму роботи тощо.

Переведенню на дистанційну роботу має передувати укладення трудового договору. У трудовому договорі про дистанційну роботу має бути передбачено:

- можливість поєднання роботи дистанційно з виконанням працівником роботи на робочому місці у приміщенні чи на території за погодженням із роботодавцем;

- порядок і строки забезпечення працівника потрібними для виконання ним своїх обов'язків обладнанням, програмно-технічними засобами, засобами захисту інформації та іншими засобами;

- порядок і строки подання працівником звітів про виконану роботу;

- розмір, порядок і строки виплати працівникові компенсації за використання належних йому або орендованих ним обладнання, програмно-технічних засобів, засобів захисту інформації та інших засобів;

- порядок відшкодування інших пов'язаних із виконанням дистанційної роботи витрат;

- період вільного часу для відпочинку (період відключення).

Укладаючи такий договір, роботодавець має виконати умови ст. 29 КЗпП, а саме дотриматися вимог, передбачених як обов'язкові для допуску працівника до роботи.

Також у трудовому договорі має бути визначено порядок і строки подання працівником звітів про виконану роботу. Період вільного часу для відпочинку (період відключення) визначають у трудовому договорі про дистанційну роботу. Слід урахувати, що ст. 60² КЗпП дозволяє працівнику під час такого періоду переривати будь-який інформаційно-телекомунікаційний зв'язок із роботодавцем і це не є порушенням умов трудового договору або трудової дисципліни [1].

Чинне законодавство містить також певні обмеження щодо дистанційної роботи. Так, ст. 60² КЗпП передбачає, що укладення трудового договору про дистанційну роботу за наявності небезпечних і шкідливих виробничих (технологічних) факторів забороняється. Водночас не уточнено, що розуміється під цим обмеженням. Як уже зазначалося, у разі впровадження дистанційної роботи працівник самостійно визначає робоче місце та сам несе відповідальність за забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці на обраному ним робочому місці. Тож, очевидно, це обмеження потребує додаткового роз'яснення.

Література

1. Кодекс законів про працю України: Верховна Рада УРСР; Кодекс України, Закон, Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

2. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 №108/95-ВР. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>

СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЇ ЗМІННОГО (ГНУЧКОГО) ТОРГОВОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Особливості функціонування торгових осередків визначаються наявністю їх типової структури, яку можна деталізувати за такими ключовими елементами: 1) наявність складів чи їх комплексів, що необхідні для акумуляції резервів товарів базового асортименту та надання послуг зі зберігання товарів; 2) наявність підсобних приміщень, які необхідні для виконання робіт з обслуговування технологічного процесу; 3) наявність адміністративних та побутових приміщень та приміщень громадського харчування; 4) наявність обладнання для торгового підприємства, що дає змогу забезпечити якісну викладку, зберігання, продаж, тестування товарів.

Відповідно до вищенаведеного, категорія змінного (гнучкого) підприємства розглядається, як така організація самостійної, ініціативної, систематичної, на власний ризик, господарської діяльності, що орієнтована на постійні, так і тимчасові торгові осередки. При цьому специфічними для категоріальної ідентифікації є те, що окреслені торгові осередки які мають узагальнювати основні інфраструктурні елементи, що визначають такі їх особливості, як орієнтування на: забезпечення безперебійної роботи торгових платформ; продажі товарів та супутніх послуг; розвиток, який розглядається через призму переобладнання матеріально-технічної бази торгового осередку та його торгових платформ.

Загальне тлумачення категорії змінного (гнучкого) підприємства звертає увагу на варіативність його внутрішнього наповнення. Це зумовлено тим, що структури торгових осередків різняться за особливостями [1]: використанням торгової платформи (платформ); схемами дій підприємців з надання послуг клієнтам до, під час і після обміну товарами та послугами; деталізацією за методом схемних визначників, призначених для отримання оптимальних за складністю виразів схем припустимих дій підприємця у моделі.

Так, можна деталізувати категорію змінного (гнучкого) підприємства на базі торгових платформ, які вирізняє:

- діяльність на базі платформ рор-уп, якій властиві: короткостроковість існування, гнучкість розміщення; регульованість витрат на утримання; змінність формату; орієнтація на персоналізацію товарів для покупців;
- діяльність на базі платформ шоурум, якій властиві: варіативність існування за термінами; незмінність та обмеженість формату; функціональність; обмежений доступ, орієнтація на персоналізацію товарів для покупців;
- діяльність на базі платформ видачі/доставляння товарів, якій властиві: омніформатність та варіативність існування; гнучкість розміщення; регульованість витрат з утримання персоналізація товарів для покупців; кастомізація.

Відтак, є очевидним, що від інших категорій торгового підприємництва, змінне (гнучке) підприємництво вирізняють риси гнучкості.

Риси гнучкості забезпечуються коштом ітеративного підходу до побудови господарської діяльності, через такі схеми дій підприємців з надання послуг клієнтам, які паралельно з безперервним аналізом отриманих результатів, орієнтовані на коригування подальших дій з урахуванням накопиченого досвіду, очікувань клієнтів.

Література

1. Горяйнов А. Новые форматы офлайн-торговли в условиях цифровизации: кейсы брендов и ритейлеров. SAP CIS. 2021. URL: https://new-retail.ru/business/novye_formaty_oflayn_torgovli_v_usloviyakh_tsifrovizatsii_keysy_brendov_i_ritelerov2332 (дата звернення: 10.08.2021)

УДК 334.7.01.

ПРИСТАЯ В. В.
Мукачівський державний університет

ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ТА ВИРОБНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ СУЧАСНОГО РИНКУ

Економічні умови сьогодення визначають динаміку та напрямки розвитку освітніх практик на всіх рівнях навчання майбутніх спеціалістів. Швидкість розвитку технологій та підходів сильно ускладнює процес навчання та підготовки ефективних та вмотивованих працівників. Логічним наслідком функціонування конкретного навчального закладу як постачальника якісних працівників на ринку праці є (повинно бути) формування іміджу надійного партнера для виробничо-економічного блоку суспільства.

З іншого боку, заклад повинен бути привабливий для тих, кого він планує навчати, відповідно кожен здобувач повинен відчувати перспективність свого навчання та можливість подальшого саморозвитку на основі знань, вмінь та навичок, які він отримав в закладі освіти.

Основною вимогою виробничих підприємств до закладу освіти будь-якого рівня є спроможність постачати кваліфікованих працівників, які були б здатні швидко та ефективно відігравати необхідну роль у колективі. Окрім безперечно важливих знань обраної професії (технічних, економічних, математичних тощо), вкрай важливо виховати в студентах ще й навички комунікації, проактивності, подолання конфліктів, пошуку шляхів вирішення проблем.

Як налаштувати взаємовигідний процес, який міг би забезпечити постійний потік абітурієнтів до закладу освіти, що в свою чергу гарантує ефективний перебіг навчання, та в результаті дозволить забезпечити економіку країни ефективними ресурсами? Як правило заклади освіти в регіоні покликані забезпечити його потреби в кваліфікованих працівниках, - тому критично необхідною є постійна комунікація між цими закладами та суб'єктами економічної діяльності регіону. В тому числі виробничими підприємствами. Заклади освіти повинні розуміти короткострокові та довгострокові потреби

бізнесу в працівниках, необхідний набір загальних знань, бажаний перелік спеціальних вмінь та навичок. Підприємствам необхідно знати реальні можливості вишів щодо забезпечення їх потреб у спеціалістах необхідної якості та в необхідних кількостях.

Отже взаємовигідним вирішенням завдань навчальних закладів, підприємств та організацій є побудова багатогранної системи взаємодій і комунікацій що дозволить швидко реагувати на найсвіжіші економічні, соціальні та технологічні тренди. Така взаємодія може бути реалізована як через низку вже наявних інструментів взаємодії, так через розробку нових.

Відомими варіантами взаємодії закладів освіти з підприємствами та організаціями є, серед іншого, впровадження стажувань студентів, ярмарок вакансій у вишах. Такі варіанти мають обмежену ефективність, тому що не забезпечують всебічної комунікації зацікавлених сторін.

Більш креативними є підходи, які реалізовані, до прикладу, в концепції дуальної освіти, за якою навчальний заклад, студент та підприємство знаходяться в постійному процесі активної комунікації та покращення одне одного:

- Студент з свого боку отримує перспективу майбутнього робочого місця за умови виконання умов навчального процесу. Можливі також моделі, за якими підприємство забезпечує оплату вартості навчання працівника (здобувача);

- Заклад освіти отримує додаткове фінансування, потік здобувачів, зростання рейтингу, покращення іміджу, та постійне розуміння актуальності курсів та знань, що ним пропонуються;

- Підприємство отримує кваліфікованого та вмотивованого працівника, навченого більшості необхідних знань та вмінь ще до закінчення курсу навчання.

Такий підхід дозволяє запровадити процес вимірювання ефективності взаємодії всіх суб'єктів та визначити ключові показники ефективності (КПЕ) для кожного учасника. В свою чергу КПЕ дозволять встановити цілі, для досягнення яких повинні працювати учасники цього процесу, та вкажуть на слабкі місця освітнього процесу з точки зору всіх його бенефіціарів.

Очевидно, що відповідно до власної мети для кожного з суб'єктів КПЕ можуть відрізнятися, та мати різні ступені вимірності.

До прикладу для студента (майбутнього працівника) важливими показниками можуть бути:

- для підприємства - розмір заробітної плати, можливість кар'єрного росту, та стабільність компанії на ринку;

- для навчального закладу – його рейтинг, рівень працевлаштування випускників, віддаленість від місця проживання

Подібні КПЕ можливо розробити, контролювати та покращувати для кожного суб'єкту процесу взаємодії. Це, своєю чергою, забезпечить процес неперервного вдосконалення та пошуку принципово нових можливостей для

навчальних закладів, працівників та підприємств та виведе процес взаємодії закладів освіти та виробничих підприємств на якісно новий рівень.

УДК 681

ПУПЕНА О. М.

Національний університет харчових технологій

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗПОДІЛУ ПРОЦЕСІВ В ЛАНЦЮГУ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ ДЛЯ СИСТЕМ ПРОМИСЛОВОЇ АВТОМАТИЗАЦІЇ

Для систем промислової автоматизації є природньою розподіленість процесів життєвого циклу. Це уможлиблює побудову глобальних ланцюгів доданої вартості, що у свою чергу надає можливість задіяти український інжиніринг у повному обсязі і зменшити відтік кадрів. Промислові автоматизовані системи керування технологічними процесами, відомі як АСКТП або АСУТП, створюються в процесі інжинірингової діяльності, яку на ринку прийнято називати "інтеграцією". Фактично це різноманітні інженерні процеси проектування, програмування, монтаж та налагодження. Як і в секторі ІТ, кінцева система, як продукт, не є результатом серійного виробництва і великою мірою базується саме на високій кваліфікації персоналу. Це зумовило можливість зміни та гнучкої побудови ланцюгів доданої вартості, зокрема за рахунок розподілення операційних процесів. Ці зміни почалися ще на початку 21-го століття, а зараз, під час пандемії та війни в Україні мають тенденцію на пришвидшення як в середині країни так і за кордоном.

Подібні зміни добре відомі в секторі ІТ, в якому вітчизняний інтелект продається як послуга на оутсорс. Подібна модель має сумнівну цінність для держави, так як фактично працівники не вносять влад у вітчизняні продукти а радше продають свою працю закордон. З іншого боку, сегмент ІТ сформував у цьому напрямку багато інфраструктурних рішень та моделей взаємодії. Крім того, це дало можливість зменшити "фізичний" витік мізгів за кордон та задіяти українську інфраструктуру для підготовки кадрів, створення наукомістких центрів, технопарків і т.ін. Причини побудови подібних ланцюгів, де по суті тільки частина операційних процесів виноситься на оутсорс банальні – відсутність налагоджених внутрішніх процесів в Україні та інвестиційного клімату, що спричинює низькі зарплати у вітчизняних організаціях.

В секторі АСУТП вже більше десяти років відбувається відтік кадрів. Велика частина йде в ІТ з причини значно більшої зарплати та при цьому, як не дивно, меншої завантаженості. Все зумовлено тими ж причинами - вітчизняна інтеграція в промисловій автоматизації більшою мірою направлена на українського споживача в взаємодії В2В. Але, так само як в ІТ, операційні процеси не є прив'язаними до локації підприємства, за винятком процесів монтажу щитових конструкцій. Більшою мірою прив'язка йде до об'єкта керування, який територіально може знаходитися будь де. Навіть монтаж конструкцій може відбуватися в різних місцях. Така відсутність прив'язки а

також дефіцит кадрів породили іншу модель побудови операційної діяльності в ланцюжку доданої вартості – розподілену.

Причиною переходу на розподілені моделі стала також пандемія коронавірусу, при якій робітники фізично працювали не за місцем локації підприємства. В Україні у зв'язку з війною з Росією багато працівників в секторі АСУТП змінили свої місцезнаходження, але при цьому згодом відновили свою діяльність на тимчасовому місці. Ряд підприємств ще до війни були задіяні в глобальних ланцюгах доданої вартості.

Життєвий цикл (ЖЦ) АСУТП як правило включає наступні стадії: створення вимог та технічного завдання, проектування, створення апаратного та програмного забезпечення, введення в дію, обслуговування та виведення з експлуатації. Кожна з цих стадій потребує задіяння різних спеціалістів. Тільки в невеликих організаціях практикується задіяння тих самих спеціалістів на всіх стадіях ЖЦ, у більшості ж спеціалісти-автоматники мають певну спеціалізацію. Це стало причиною виникнення окремо проектних організацій, монтажних, пусконаладжувальних, сервісних та з недавнього часу програмістських. Тому розподілені операційні процеси для АСУТП є природними, що дає змогу гнучко задіювати ресурси. Однак, це ускладнює організацію процесів в операційній діяльності по ланцюгу (горизонтальна інтеграція), зумовлену в тому числі постійними ітераціями, які до недавнього часу вважалися не існуючими (згідно колись діючих ГОСТ). Зміна моделей керування ЖЦ зокрема в програмній частині та використання моделі-орієнтованої розробки значно змінили розстановку сил на користь розподіленої розробки.

Парадигма розподіленого ланцюжка доданої вартості є ключовою в Індустрії 4.0 як за європейськими моделями так і в США (Industrial Internet of Things). Обидві моделі передбачають наявність так званого цифрового двійника, на якому зав'язані усі діяльності в ланцюгу доданої вартості для продукту. Задіяння концепції цифрового двійника навіть на певних етапах операційної діяльності значно спрощує горизонтальне інтегрування процесів. Багатьом і зараз концепція вважається дуже фантастичною, але її елементи вже використовуються у інтеграторів АСУТП зараз, зокрема це стосується моделі-орієнтованої розробки, використання систем проектування і т.п.

Все більше підходи та інструменти ІТ заходять в АСУТП. Це стосується як нових моделей та підходів до керування ЖЦ (наприклад Agile, канбан, тощо) так і вже добре відомих інструментів керування процесами (наприклад Git, використання хмарних технологій, інструменти перетворення моделей, тощо). Цифровізація "всього" дала можливість краще контролювати усі процеси незалежно від місця розміщення кадрів, фізичного об'єкта та виробничих потужностей. Поява послуг "все як сервіс" практично виключила усі обмеження в такій моделі.

Розподіленість (між організаціями та територіально) процесів в ланцюгу доданої вартості АСУТП є природньою і надає ряд переваг при використанні сучасних технологій та моделей керування ЖЦ. Для України в умовах війни та післявоєнної розбудови це дає можливість втримати інтелект та підвищити

якість інжинірингових послуг, інтегруючись в глобальні ланцюжки доданої вартості, зокрема в країнах Європи та США

UDC 330.14.01:330.1

RENKAS JU.

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Poland

THERMODYNAMIC FOUNDATIONS OF CAPITAL THEORY IN THE DEVELOPMENT OF ECONOMIC SCIENCE

Nowadays, there is an increased tendency to find points of contact and common ground between the social sciences and the natural sciences. An example of this is the creation of the IAISAE (International Association for the Integration of Science and Engineering) in the USA. Its purpose is to identify and formulate thermodynamic foundations in the economic and social sciences. The result of its activities are numerous publications from many conferences organized under the banner of Thermodynamics 2.0.

It is known that natural sciences identify and formulate the fundamental laws of nature, without the respect for which all considerations and developed theories would have questionable contact with reality. They give movement to the world and rules of existence and express the basis for the construction of knowledge about reality. Without their consideration little could be properly explained in the natural sciences. These are primarily the first and second principles of thermodynamics and the principle of minimal action. As it turns out, respect for these principles is also necessary in economic sciences, because they are subject to economic processes, primarily related to the management of capital – the basic economic category determining the ability of an object to perform work.

The beginning of research on the essence of capital dates back to 1494, when Lucy Paciolo's work *Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioni et Proportionalita* [1] was published in Venice. It contained a description of a system of double-entry accounting for measuring the growth of capital in economics. Although the definition of capital has since been presented by most well-known economists, until recently there was no clear-cut theory explaining the essence of this important economic category. Ch. Bliss, A.J. Cohen and G.C. Harcourt [2] in a three-volume study under the title *Capital Theory* collected 71 works in the form of scientific articles, monograph chapters and letters from XIX, XX i XXI centuries, the authors of which presented their own views on the theory of capital. The differences in views were so great that the authors of the study concluded that the incomprehensibility of the theory of capital is precisely due to the differences in views constantly arising around it. Despite the publication of the famous work of L. Paciolo back in 1494, scientists still have difficulties in understanding the abstract nature of capital, as exemplified by the famous work of Thomas Piketty titled “*Capital in the 21st Century*” [3], in which the author equates capital with material assets (by no means diminishing the rest scientific achievements of this researcher).

However, already since the beginning of the 20th century, with the development of the science of energy and thermodynamics, the conditions were created for a proper breakthrough and progress in understanding the abstract nature of capital and the thermodynamic basis of its theory, in which the author's research also has its share [4,5,6].

The abstract nature of capital is clearly revealed first of all on the basis of the basic accounting equation, which is an expression of the principle of dualism. According to the principle of dualism, the economic resources of an economic entity are reflected twice: as the value of heterogeneous assets and as the accumulated ability to perform work in them in the form of homogeneous capital. The application of this principle to a particular economic entity leads to the basic equation on which dual accounting and dual entry are based. From this follows the fact that the economic events that take place in an economic entity are subject to the fundamental law of conservation of energy (the first law of thermodynamics), whereby capital does not disappear in economic processes and does not arise from nothing. In turn, the potential of capital embodied in assets does not remain constant, which is related to the second law of thermodynamics, representing the dissipation of the potential of capital embodied in an object. The operation of this principle manifests itself primarily in the problems associated with the depreciation of fixed assets.

As can be seen, capital, representing the abstract capacity to do work, is actually in the economic sciences what energy is in the physical and technical sciences. However, in the economic and technical sciences these categories have their separate theories. The distinction arises from the fact that the theory of capital is grounded in economic matter and does not, for example, describe the behavior of gases in decreasing or increasing temperature. In economic considerations, capital is specifically the ownership capital that enables a business to be established and operate with adequate liquidity. It is also the intellectual capital of a university teacher doing the work of his profession, or the ethical capital of a society, that is, its ability to achieve good results thanks to its values.

Thus, as can be seen, the application of the knowledge of thermodynamics in economic sciences brings them to a whole new level.

Bibliografia

1. Pacioli L. (1494). *Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioni et Proportionalita*. Wenecja.
2. Bliss Ch., Cohen A.J., Harcourt G.C. (Eds.) (2005). *Capital Theory*, vol. 1–3. Bodmin, Cornwall: Edward Elgar Publishing Limited.
3. Piketty T. (2014). *Capital in the Twenty-first Century*, Harvard University Press.
4. Renkas, J. (2022). *Termodynamiczny model pomiaru kapitału ludzkiego w zastosowaniach do kształtowania wynagrodzeń za pracę*, Wydawnictwo Difin, Warszawa.
5. Renkas, J. (2021). *An Econometric versus Thermodynamic Approach to Modeling Wage Expectations*, Innovation Management and Information Technology Impact on Global Economy in the Era of Pandemic: Proceedings of the 37th International Business Information Management Association Conference (IBIMA), 30-31 May 2021 Cordoba, Spain, [ed.] Khalid S. Soliman, PA: International Business Information Management Association, pp. 5879-5887.
6. Dobija, M., Renkas, J. (2021). How the inclusion of thermodynamic principles recovers economic sciences, *International Journal of Accounting and Economics Studies*, vol. 9(2), pp. 21-31.

СУЧАСНИЙ СТАН ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ УКРАЇНИ

У ході війни, що триває, оцінити її наслідки для української економіки надзвичайно важко, але втрати, ймовірно, становитимуть сотні мільйонів доларів на день. Значна кількість підприємств і промислових підприємств призупинили або обмежили свою діяльність, але поки що принаймні деякі з них все ще виплачують заробітну плату своїм працівникам. Росія заблокувала українські порти – ключовий експортний маршрут для найважливіших товарів (сталь і металопродукція, і перш за все зерно та продовольство), що вже спричинило значне зростання цін на них у всьому світі. У найближчі тижні можна очікувати дефіциту палива, що ще більше погіршить економічну ситуацію та може затягнути посівну кампанію та обмежити її масштаби. Ймовірне продовження військових дій у найближчі тижні ускладнить економічну ситуацію в країні,

Ділову активність наразі в Україні можна оцінити лише на основі непрямих даних.

Нормальній роботі підприємств на значній частині країни перешкоджають бойові дії та регулярні ракетно-зенітні тривоги в містах, віддалених від лінії фронту. Це стосується і важливих промислових центрів лівобережної України, таких як Харків чи Дніпро. За оцінками Міжнародного валютного фонду, ВВП України скоротиться на 10% за умови припинення конфлікту найближчим часом. Якщо так продовжиться, спад може досягти 25–35%. Також відчутних змін торкнуться і бюджетні асигнування від митних зборів.

Економічна діяльність додатково паралізована величезною кількістю внутрішньо переміщених осіб. З України виїхали понад 4 млн осіб. Кількість внутрішньо переміщених осіб невідома, але сягає кількох мільйонів (саме з Києва виїхало близько 2 мільйонів людей, тобто половина населення, а з Харкова понад 600 тисяч). Поступове відновлення економічної активності спостерігається лише в обмежено постраждалих від війни регіонах (західні та центральні області) – крім продуктових магазинів, почали працювати аптеки та навіть ресторани. В західних областях в деяких навчальних закладах відносилось навчання в очному форматі. Поставки продуктів харчування та ліків, а також регулярні автомобільні перевезення вантажів ускладнюються тим, що наявні численні блок-пости на в'їзді і виїзді з сіл і на перехрестях маршрутів. Контроль на дорогах значно подовжує терміни доставки та порушує логістичні ланцюги, і як наслідок – частковий параліч внутрішньої торгівлі. Влада, знаючи про цю проблему, заявила про оптимізацію кількості пунктів пропуску.

Фінансова система держави залишається відносно стабільною. Національний банк України (НБУ) 25 лютого заморозив курс національної валюти на рівні 29,25 гривні за один долар. Незважаючи на введення воєнного стану, вона не вирішила підвищити основну довідкову ставку, яка залишається на рівні 10%.

Російська агресія призвела до блокади українських портів у Чорному та Азовському морях, через які здійснювалося майже 70% експорту. Це означає втрати для Києва близько 180 мільйонів доларів на день і призупинення поставок важливих товарів (насамперед енергетичного вугілля, нафти, бензину та дизельного палива). Крім того, Україна є великим світовим експортером продовольства (переважно олійних та зернових), які експортуються переважно водним шляхом. Сільськогосподарська продукція спрямовується, зокрема, до країн Близького Сходу, Індії та Китаю. Війна вже спричинила підняття цін на зерно на світових ринках.

Масштаби кризи в українській економіці залежатимуть від розвитку військової ситуації найближчими тижнями, але якщо нинішня тенденція збережеться, колапс лише поглибитися. Поки що влада може виплачувати зарплати, пенсії та інші соціальні виплати. Проте значне скорочення товарообігу та той факт, що значна частина підприємств не сплачуватимуть податки, можуть призвести до подальшої економічної дестабілізації, а також викликати невдоволення населення. Як наслідок, функціонування фінансової системи України буде безпосередньо залежати від швидкої та гнучкої допомоги Заходу.

УДК 685; 616.7

РОСУЛ Р. В., РОСУЛ О. Р.
Мукачівський державний університет

ЕВОЛЮЦІЯ ШКІРГАЛАНТЕРЕЙНИХ ВИРОБІВ

Зображення перших сумок зустрічаються у папірусах Древнього Єгипту. Сумка, яка була знайдена при розкопках Пазирикського кургану характеризується складністю конструкції та красою оздоблення. Древні шкіргалантерейні вироби (сумки) носили на поясі, довгому ремені, на голові, за плечима, у руці, возили на візках.

У Європі сумки почали використовувати з XI століття. Це були невеликі сумки (найчастіше з ременем), у які знатні кавалери та дами клали мілкі монети для роздачі милостині. Тому ці вироби отримали назву монетників (рис.1). З XV століття предметом розкошів стають сумки, які прикрашені вишивкою шовком або металевою ниткою (золотою, срібною), бісером. Популярною конструкцією сумки стає сумка на рамочному замку, який оздоблений перламутром та дорогоцінним камінням (рис.2). Більшість виробів були плоскими або з невеликими ботанами та клинчиками. Сумки були м'якої конструкції. Каркасність досягалася за рахунок матеріалу. Сумки не мали підкладки або внутрішніх відділень та кишень [1].

Рис.1. Монетники

Рис.2. Сумки XVI – XVIII століть

Шкіряні сумки у сільського населення зустрічалися дуже рідко і були ознакою якоїсь професії. Так шкіряні сумки із грубої юхти носили пастухи[3]. Це були сумки півкруглої форми з нешироким відформованим ботаном або плоскі. Клапан закривав усю передню стінку, а щоб він не хлопав на ходу до нього пришивали куски товстого ремня, який виступав за край сумки. Клапан оздоблювали різними бляшками або декоративними цвяхами. Таку сумку носили через плече. Особливу сумку мали коновали: невелика, із жорсткої шкіри, прямокутної форми і простими клинчиками (рис.3).

Рис.3. Сумка для коновала

На території молдови чоловіки носили трайсти - щільні пастушачі сумки із шкіри. Вони мали прямокутну форму і були оброблені по низу бахромою. Десага – сумка для чоловіків і жінок із тканини. Чоловіча десага у вигляді переметної сумки, яку носять через плече, у зв'язку з цим мала вузьку середню частину. Також мала кишені у вигляді мішків, які затягнуті шнуром. Жіночу десагу носили у руках. Вона була за конструкцією викроєна з двох мішків (обов'язково із картої тканини), верх яких мав форму трикутника. Бокові поверхні наглухо зашиті з однієї сторони, а дві другі сторони мішка зшиті таким чином, щоб залишався вхід у вигляді трикутника.

Вироби народів Середньої Азії, Сходу та Кавказу.

Башкири і татари займалися переважно розведенням худоби і славилися обробкою шкіри (татарський саф'ян). Тому вони виготовляли шкіргалантерейні вироби переважно із шкіри. Сумка була приналежністю чоловічого костюму. Жінки користувалися звичайними мішками або мали сумки-кісети, які були прикрашені вишивкою. Для Середньої Азії, де було розвинене ткацтво, килимарство, та обробка шкіри характерною конструкцією шкіргалантерейних виробів є переметна сума (Рис.4). Це широка смуга тканини, до кінців якої пришиті плоскі кишені. Виготовляли ці сумки із килимової тканини або із товстої грубої вовняної тканини.

Кожен народ використовував традиційні кольори та орнамент.

Узбеки – сумки із вовняної тканини яскравих кольорів у сполученні з чорним. Із тонкої шкіри шили плоскі гаманці, які носили за поясом. Їх прикрашали накладним тисненням і смугами із шагрені.

Таджики – майже всі шкіргалантерейні вироби виготовлялися із шкіри в тому числі і переметні суми. Для перенесення провізії та її зберігання використовувалися сумки та мішки із шкіри ягнят, яку знімали цілу і зшивали знизу. Верх мішка обшивали смужкою шкіри яскравого кольору, внизу пришивали бахрому, а ділянки лап прикрашали шкіряними китицями.

Рис.4. Сумки народів Середньої Азії

а – переметна сума; б - кошіль для мілких монет; в – мішок із шкіри ягняти; г – сума для швацького приладдя; д – сума з підвишеним вогневом для мисливця; ж – калта; з – калта з аплікацією із шагреневої шкіри

Народності Кавказу носили плоскі гаманці з клапаном трикутної форми іноді з двома відділеннями в середині[2]. Ці сумки були пошиті з кусочків кольорової шкіри (рис.5).

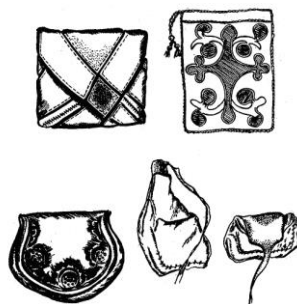

Рис.5. Сумки народів Кавказу

Черкеси мали гаманці для мілких грошей із тканини з аплікацією, яка була вирізана із бичачого пузиря.

У Дагестані були килимові переметні суми, які мали нашиті у декілька рядів кисті.

Для Грузії характерні переметні суми – хурджин із шкіри, які були затягнуті шнуром або відкриті (із килима); бурдюк – із шкіри для вина, олії, сиру.

В Азербайджані сумки виготовлялися переважно із тканини. Найбільш поширені були: хейве – переметна сумка, що була схожа на середньоазіатські але мала ромбовидний виріз у центрі; хурчун – переметна сумка з відкритими кишнями.

Основним результатом даної роботи є використання історичного опису розвитку шкіргалантерейних виробів в моделюванні і конструюванні. Розглянутий нами історико-етнографічний аналіз виробів, адекватно описує етапи розвитку шкіргалантереї.

Література

1. Якімова Г.П. Проектування та виготовлення шкіргалантерейних і лимарних виробів / // Г.П. Якімова, Т.М. Садовнікова, Р.В. Росул //Навчальний посібник. – К.: 2010
2. Ермилова Д.Ю. История домов моды: / Д.Ю.Ермилова /Учебное пособие - «Academia», 2003

ДО ОБЧИСЛЕННЯ НАПРУЖЕНЬ, ВИКЛИКАНИХ КОНЦЕНТРАЦІЄЮ ВОДНЮ, У СУЦІЛЬНОМУ ТІЛІ

За наводнення металевого тіла змінюються лінійні розміри його елементів та об'єм [1]. Водночас зміна об'єму тіла, за певних умов, викликає внутрішні напруження. Приймаємо, що взаємодія між атомами водню незначна. Потрібно встановити напружено-деформований стан металевого тіла, обумовлений концентрацією водню у ньому.

Також за дії зовнішніх навантажень у тілі виникають напруження σ_{ik} ($i, k = 1, 2, 3$). Згідно з класичною теорією пружності напруження такого характеру обумовлюють відповідні видовження та зсуви. В той же час напруження σ_{ik} викликають деформації.

За законом суперпозиції приріст повних деформацій рівний сумі деформацій, викликаних зміною концентрації водню, та деформацій, обумовлених напруженнями в тілі, тобто

$$\varepsilon_{ij} = \varepsilon_{ij}^h + \varepsilon_{ij}^p. \quad (1)$$

Для розв'язування задачі використано метод скінченних елементів. За принципом віртуальної роботи для квазістатичних рівнянь рівноваги при покроковому формулюванні для моменту часу $t + \Delta t$, запишемо таке скінченноелементне рівняння

$$[K]\{\Delta u\} = \{F_h\} + \{\Phi\}. \quad (2)$$

Тут

$$[K] = \int_V [B]^T [D^p] [B] dV, \quad \{F_h\} = \int_V [B]^T [D^p] \{\Delta \varepsilon_h\} dV, \quad \{\Phi\} = - \int_V [B]^T \{(\sigma)\}^t dS, \quad (3)$$

де $[D]$ - матриця пружності; $[B]$ - матриця диференціювання переміщень; $\{\Delta \varepsilon_h\}$ - приріст вектора водневих деформацій; V - об'єм, досліджуваного тіла.

В моменту часу $t + \Delta t$ поле напружень

$$\{\Delta \sigma\} = [D]([B]\{\Delta u\} - \{\Delta \varepsilon_h\}), \quad \{\sigma\}_{t+\Delta t} = \{\sigma\}_t + \{\Delta \sigma\}, \quad (4)$$

Згідно роботи [1] приріст водневих деформацій такий

$$\{\Delta \varepsilon_h\} = \alpha_h (C_{t+\Delta t} - C_t) \{\mathbf{I}\}, \quad (5)$$

де $\{\mathbf{I}\}^T = \{1, 1, 1, 0, 0, 0\}$; α_h - коефіцієнт водневого розширення;

Концентрацію водню можна обчислити із рівняння Фіка

$$\frac{\partial C}{\partial t} = \nabla(D_c \nabla C) + \nabla\left(\frac{D_c V_H}{RT} \nabla \sigma_h\right), (6)$$

де D_c – коефіцієнт дифузії; R – універсальна газова постійна; T – абсолютна температура; V_H – парціальний молярний об'єм водню в металі; σ_h – гідростатична компонента тензора напружень в металі; t – час.

Рівняння (6) розв'язуємо при таких початкових умовах $C(x, y, z, 0) = C_0$. На частині поверхні S_c задаємо значення концентрації водню C_b , а на іншій частині S_N потік водню Φ , $S_c \cup S_N = S$.

З використанням роботи [2] показано, що при нульовому потоці концентрацію водню в момент часу $t + \Delta t$ можна обчислити із наступного рівняння

$$\left[\frac{[M_{aa}]}{\Delta t} + [K_{1aa}] \right] \{C_{t+\Delta t}\} = [M_{aa}] \frac{\{C_t\}}{\Delta t} - [K_{ac}] \{C_b\} - [K_{2aa}] \{C_t\}, (7)$$

де матриці $[M_{aa}]$, $[K_{1aa}]$, $[K_{ac}]$ та $[K_{2aa}]$ знайдені в цій же роботі.

Для обчислення напружень в момент часу Δt спочатку розв'язуємо рівняння (7) та знаходимо для цього часу $\{\Delta \epsilon_h\}$. При цьому використовуємо початкові та граничні умови для рівняння Фіка. Після цього згідно співвідношень (3) обчислюємо значення $[K]$, $\{F_h\}$ та $\{\Phi\}$. Оскільки на першому кроці напруження рівні нулю, то задаємо $\{\Phi\} = \{0\}$. Розв'язуємо рівняння (2). Використовуючи рівняння (4), знаходимо напруження в тілі для часу Δt . Аналогічно знаходимо напруження для часів $2\Delta t$, $3\Delta t$, $4\Delta t$ до заданого моменту часу.

Як приклад розглянуто обчислення напружень у циліндричному тілі при наводнюванні та зневоднюванні. Для таких задач у роботі [1] знайдено точні розв'язки. Результати повідомлення добре корелюють із даними цієї роботи.

Література

1. Stashchuk M.H. Influence of hydrogen concentration of the stresses in a solid metallic cylinder // Materials Science. – 2017. – 53, №6. – P. 823–831.
2. Ігнатишин М. І. Аналіз чисельних методів розрахунку мостових конструкцій / Механіко-математичне моделювання елементів мостових конструкцій (опора, балка, плита): монографія / М.І.Ігнатишин. – Мукачеве РВВ МДУ, 2017.-172 с. С19-29.

СТАЦУК М.,
 Фізико-механічний інститут ім. Г. В. Карпенка НАН України,
 ЛАЗАР В.,
 Мукачівський державний університет,
 СТАЦУК Н.,
 Технічний коледж національного університету “Львівська політехніка”,
 ХРОМЕНКО Д.,
 Національний університет “Львівська політехніка”

ДО РОБОТОЗДАТНОСТІ ПОЛІМЕРНИХ ТРУБ З ПОРОЖНИСТОЮ СТІНКОЮ В ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЯХ

Практикується широкомасштабна заміна металевих труб полімерними, в тому числі великогабаритними поліетиленовими із порожнистою (стільниковою) будовою стінки [1]. Завдяки порожнистості стінки (рис. 1) стільникових труб зменшуються затрати на їх виготовлення та масоємкість. Стільникові труби переважно укладають у ґрунт, де вони сприймають постійне навантаження з боку ґрунту. Тому для раціонального використання таких конструкцій необхідно розробити відповідні методики оцінки міцності та надійності, а також запропонувати прості рекомендації для забезпечення терміну надійної експлуатації стільникових труб, розміщених у ґрунті.

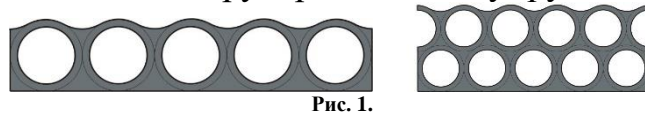

Рис. 1.

В роботі [2] стільникова труба розраховувалась для двох схем навантаження ґрунту. За першою схемою передбачалось виникнення реактивного тиску з боку ґрунту. За другою – осідання труби у ґрунт. Реактивний тиск з боку ґрунту враховували згідно моделі Вінклера. Отриману систему рівнянь оболонкового типу для такої задачі розв’язували за допомогою рядів Фур’є. В рамках вказаних постановок задачі проведено розрахунки зміни відносних початкових прогинів Δ/D стільникової труби в залежності від січного модуля ґрунту E_s . Одержані результати були порівняні із розрахунками прогинів, отриманих за різними міжнародними будівельними стандартами для полімерних труб зі суцільними стінками [3].

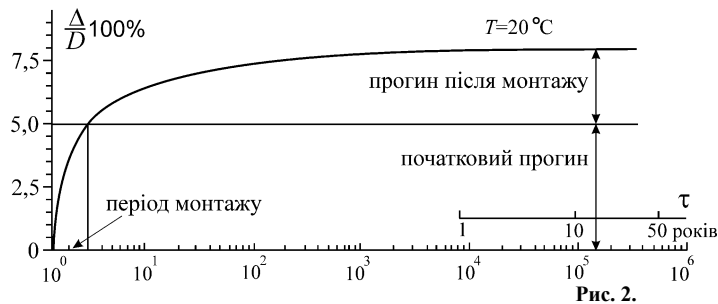
Таблиця 1.

Основні розрахункові формули для знаходження прогину підземних трубопроводів [3].

Нац. буд. пр.	Вітчизняний	Французький	Німецький	Шведський
$\frac{\Delta}{D}$	$\frac{0,11q}{8S_n + 0,06E_s}$	$\frac{0,083q}{16S_n + 0,244E_s}$	$\frac{0,083q}{8S_n + 0,064E_s}$	$\frac{0,083q}{16S_n + 0,122E_s}$

Виявилось, що для першої постановки задачі найбільшим є співпадіння з вітчизняним стандартом. У випадку другої постановки задачі - з німецьким.

Оскільки поліетилен є в’язкопружним матеріалом, поведінка якого в деформованому стані залежить від часу експлуатації, то з його плином прогин труби збільшується. Врахувавши часову залежність для модуля пружності поліетилену [4] $\lg E = 3,0582 - 0,09198 \lg \tau - 0,0112 T$, отримали характер зміни відносного прогину стільникової труби у ґрунті в залежності від часу (рис.2).

Виявляється, що прогин труби протягом перших двох років експлуатації дещо збільшується, а потім виходить на асимптоту.

На основі критерію $\max\{|\sigma_1|, |\sigma_2|\} \leq MRS$, було встановлено, що для стільникової труби, укладеної у ґрунт, початковий прогин повинен задовольняти нерівність $(\Delta/D)100\% \leq 5\%$, причому розрахунок прогину проводився згідно російського будівельного стандарту. Тут σ_i – головні напруження у стінці стільникової труби, MRS – мінімальна довготривала міцність поліетилену [5]. Зауважимо, що типові значення критичного початкового прогину для поліетиленової труби зі суцільними стінками знаходяться в межах від 5 до 8% [3]. Нами отримано критичний прогин 6%. Отже, критичний прогин для поліетиленових труб зі суцільними стінками є більшим в порівнянні з стільниками.

До роботоздатності полімерних труб з порожнистою стінкою в енергозберігаючих технологіях

Досліджено міцність поліетиленових стільникових труб, укладених у ґрунт. Теоретично встановлено, що для розрахунку прогину стільникових труб потрібно користуватись вітчизняним стандартом у випадку жорсткої основи траншеї та німецьким – коли труби мають ґрунтову осадку. Розраховано відносний прогин стільникової труби у ґрунті в залежності від часу та встановлено критичний початковий прогин.

Література

1. *Великогабаритні* полімерні конструкції з пустотілою (стільниковою) будовою стінки // Вода і водоочисні технології. – 2008, № 5. – с. 65–66.
2. *Стащук М.Г., Дорош М.І.* Розрахунок великогабаритних поліетиленових труб з порожнистою стінкою // Фіз.-хім. механіка матеріалів.–2012, 48, №4.–С. 39–45.
3. *McGrath T. J., Moore I. D., Hsuan G. Y.* NCHRP Report 631: Updated test and design methods for thermoplastic drainage pipe. – Washington, D.C.: Transportation Research Board, 2009.
4. *Швабауэр В. В., Гвоздев И. В.* Расчет подземного трубопровода из термопластов // Полимерные трубы. Украина.–2007. – № 3. – С. 52–56.
5. *Характеристики* сырья PE-100 PE-80 <http://www.etp.com.ua/?page=24>

УДК 330.3

СТЕГНЕЙ М.І., НЕЙМЕТ В.В.
Мукачівський державний університет

МОДЕЛІ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ СТАНІВ В ЕКОНОМІЦІ ТА БІЗНЕСІ

В історії розвитку економіки незалежної України важко виділити етап, який би не характеризувався трансформаційними процесами. «В першу чергу,

закономірність трансформації економіки України обумовлена, спільною логікою переходу від історично перевіреної та економічно неефективної адміністративно-командної моделі до відносно ефективної ліберально-капіталістичної соціально-орієнтованої ринкової моделі економічного життя» [1].

Незважаючи на схожість окремих трансформаційних явищ в економіці України та інших держав, економічні трансформації в нашій державі мають свої особливості: «у економіки України не було особистої системи, це була підсистема єдиного господарського комплексу СРСР, яка формувалася для обслуговування та не включала багатьох частин, які необхідні для самостійної економічної системи. Тільки 20 % кінцевого продукту вироблялося в Україні. Таким чином, основна сутність трансформаційного процесу в Україні виявляється в переході від підсистеми господарського комплексу СРСР до єдиної економічної системи, яка працює на ринковій основі» [2].

В економічних трансформаціях України вчені-дослідники вирізняють три основні явища: первісне нагромадження капіталу, реструктуризація економіки, соціалізація економіки (табл. 1).

Таблиця 1

Основні трансформаційні явища

Явище	Характеристика
1	2
Первісне нагромадження капіталу	Основними методами цього накопичення є приватизація (яка реально економічно пішла набагато далі, ніж це представлено в формально-правовому вираженні) та інфляція, що дозволяють за короткий час накопичити великі кошти і перерозподілити багатство в сторону невеликої кількості приватних власників
Реструктуризація економіки	Основними методами реструктуризації є виведення основних засобів з виробництва без заміни та відрахування, заміни старих засобів на нові, створення нових виробничих структур на базі нових технологій
Соціалізація економіки	Основними моментами цього процесу є підвищення ролі людини, її здібностей заробляти гроші для особистої самореалізації, підвищення її життєвих та творчих можливостей і знань у виробництві, а також зменшення соціальної нерівності та розвиток інститутів соціального захисту населення

Джерело: сформовано за [3, с. 26-31]

Трансформаційні явища не можуть існувати незалежно одне від одного, вони змінюють та доповнюють одне одного, тобто між ними існує взаємозв'язок. Помилки допущені в управлінні та адмініструванні стосовно формування трансформаційних явищ можуть накопичуватися при переході від одного до наступного явища або мають шанс бути виправленими за рахунок наступних явищ. Тобто, негативні наслідки процесів пов'язаних із явищем накопичення капіталу можуть викликати соціальні диспропорції в процесі реструктуризації, що можна усунути за рахунок процесів соціалізації економіки.

Структурно-організаційна модель функціонування трансформаційних та бізнес процесів повинна відображати вплив ендогенних та екзогенних факторів у відповідності до визначення категорії «бізнес процес», під якою ми розуміємо упорядковану в часі і просторі послідовність дій, спрямовану на досягнення

попередньо поставленої цілі, отримання результату у вигляді певного продукту або послуги та отримання прибутку або соціального ефекту.

Структурно-організаційна модель функціонування бізнес процесів характеризується наявністю ендогенних та екзогенних сфер (рис.1).

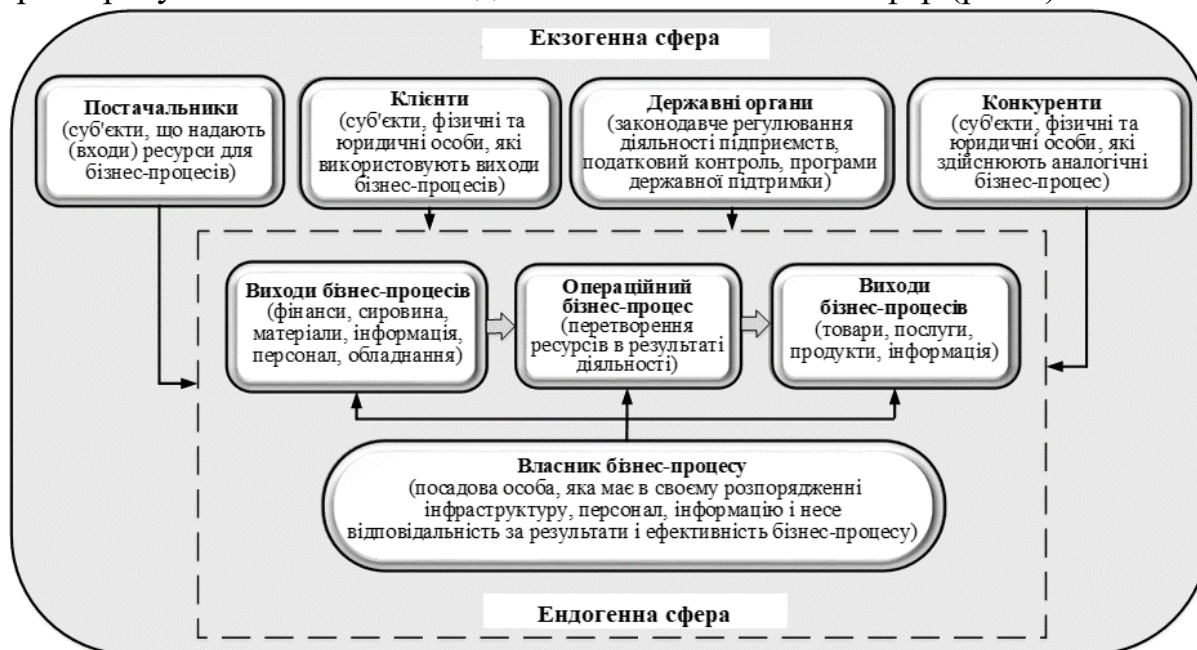

Рис. 1. Структурно-організаційна модель функціонування бізнес процесів

Джерело: удосконалено на підставі [4]

Ендогенна сфера відображається за рахунок процесів перетворення ресурсів (фінансових, сировинних, інформаційних, трудових, матеріальних тощо) у результуючі товари, послуги та продукти різного роду (інформаційні, матеріальні, соціальні тощо).

Екзогенна сфера відображається за рахунок співпраці із постачальниками, клієнтами, органами державного управління та самоврядування, конкурентами та іншими представниками зовнішнього середовища поза структурою функціонування.

Економічні реформи забезпечують супровід трансформаційних процесів і залежать від багатьох екзогенних та ендогенних чинників. Саме тому подальші дослідження повинні бути спрямовані на вивчення можливостей впливу якнайбільшої системи внутрішніх та зовнішніх факторів на результативність трансформаційних процесів та економічних реформ у контексті забезпечення сталого розвитку.

Література

1. Чернюк Л.Г. Трансформаційні процеси в економіці України та її регіонах: проблеми та перспективи. Збірник наукових праць ВНАУ. 2011, №1 (48). С. 252-256.
2. Кухарская Н.А. Стратегические приоритеты трансформации экономики регионов Украины: тенденции, формы, механизмы. Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2010. 519 с.
3. Трансформація моделі економіки України: ідеологія, протиріччя, перспективи / ред. В.М. Геєць. К.: Логос, 1999. 500 с
4. Павлов А.Ю., Батова В.Н. Экономическая безопасность бизнес-процессов в условиях реализации концепции устойчивого развития. Российское предпринимательство. 2014. № 23 (269). С. 113-119.

АКТУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ РОЗВИТКУ ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Розвиток гірських територіальних громад пов'язані з сучасним розвитком економіки гірських територій. Парадокс полягає в тому, що гірські території, володіючи багатими та різноманітними ресурсами, здебільшого залишаються слабо розвиненими в економічному відношенні. Одна з проблем розвитку гірських населених пунктів полягає в тому, щоб використовуючи традиційні методи господарювання, що виправдали себе на практиці, паралельно оптимально знаходити і використовувати науково обґрунтовані, нові технології та методи розвитку тваринництва, гірського та передгірного землеробства, лісівництва, бджільництва тощо, з метою підвищення продуктивності та рентабельності. Інша проблема пов'язана з необхідністю переробляти сільськогосподарську продукцію, лісопереробку, біорізноманіття лісів безпосередньо поблизу джерел сировини (тваринницької, овочівницької, садівничої, лісової), та створення сучасної виробничо-збутової системи. На наш погляд, вирішення цієї проблеми є одним із найголовніших завдань в економічному розвитку гірських територіальних громад. Як показує світовий досвід, у гірських регіонах світу стрімко набуває розвитку етно-, агро- та екотуризм. Сучасні види туристичних послуг передбачають обов'язкове збереження традиційного гірського сільського господарства, етнокультурні традиції та цінності місцевих жителів.

Основними елементами, особливо привабливими для туристів усіх категорій у гірських поселеннях, є: сільський побут та етнографічні традиції; гірське сільське господарство як джерело екологічно чистої продукції та фактори, що посилюють привабливість гірської території та ландшафту; наявність провідників для гірських маршрутів, що мають естетичну, рекреаційну, пізнавальну спрямованість; національна кухня та молочні продукти; вироби національних ремесел та декоративних мистецтв. Підняття економіки гірських районів пов'язане також із вирішенням проблеми розвитку енергопостачання гірських та передгірних населених пунктів, з розвитком малої, нетрадиційної енергетики (сонячної, вітрової, біологічної тощо). Світовий досвід свідчить про те, що мала та нетрадиційна енергетика є екологічно чистою та економічно ефективнішою. Успішний економічний розвиток гірських районів Карпатського регіону залежить від вирішення проблеми створення надійної транспортної та комунікаційної систем. Слід особливо відзначити, що ці території часто страждають від стихійних природних явищ і катаклізмів (землетруси, селі, лавини, обвали тощо). Поряд із цим, гірські схили та ландшафти є зоною підвищеного ризику господарського освоєння.

Проблема соціально-економічного розвитку гірських територій включає широкий спектр питань. У тому числі виділимо такі: вирішення питань зайнятості населення через стимулювання інвестицій, раціональне використання трудових,

рекреаційних, гідроенергетичних, земельних та інших природних ресурсів; соціально-економічний розвиток гірських територіальних громад; забезпечення їх інженерною та соціальною інфраструктурою; інженерний захист територій сільських населених пунктів на гірських схилах; розвиток транспортної інфраструктури та ін. Поряд із переліченими проблемами також існують значні труднощі, пов'язані з транспортно-дорожнім сполученням між центрами територіальних громад. У зв'язку із становищем, яке склалося в гірських територіях в даний час, слід наголосити на необхідності комплексного вивченні їх потенціалу, розробки державної програми підтримки гірських територій України. Проблема освоєння та розвитку гірської територій повинні стати пріоритетним в роботі органів державної влади всіх рівнів та органів місцевого самоврядування.

Література

1. Про статус гірських населених пунктів в Україні: Закон України від 15.02.1995 р. № 56/95 – ВР/ Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995. № 9, – 58 с.
2. Соціально-економічний розвиток малих сіл Закарпаття: проблеми трансформаційного періоду: колективна монографія / М.І. Пітюлич, В.В. Гоблик, Т.Д. Щербан та ін.; за заг. ред. д.е.н., проф. М.І. Пітюлича. – Мукачево: РВВ МДУ, 2020. – 148 с.
3. Концепція стійкого розвитку сільських територій Закарпатської області на 2021-2027 рр. / В. П. Мікловда, В. В. Гоблик, М. І. Пітюлич та ін. // *Научный вестник Ужгородского университета. Серия "Экономика"* : сборник научных трудов. – Ужгород, 2019. – Вип. 2 (54). – С. 10-16.
4. Феєр А.Є. Проблеми економічного розвитку гірських територій. *Актуальні проблеми обліково-аналітичного процесу в управлінні підприємницькою діяльністю: Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*, 28 жовтня 2021 р., м. Мукачево. – С.161-163.

УДК 338.24

ФЕЄР О.В., БЕЗУГЛА О.В.
Мукачівський державний університет

ДІЛОВОДСТВО ЯК ЕЛЕМЕНТ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасні соціальні та економічні процеси неможливі без здійснення ефективного управління. Важливим чинником забезпечення ефективного управління є налагодження та організація раціонального документообігу, оскільки від цього залежить ефективність та якість роботи будь-якої структури.

За допомогою документа інформація зберігається і передається у часі і в просторі, а тому, з цієї точки зору, документи можуть розглядатися як один із інструментів пізнання дійсності. Сучасний діловий світ важко собі уявити без потужних потоків інформації, що циркулює різними напрямками і оформлена найчастіше документально. Переважна більшість дій здійснюється службовцями в процесі управління шляхом створення і використання різноманітних документів, тому вивчення діловодства як складної управлінської діяльності стає надзвичайно актуальним [1, с.61; 2, с.313].

Діловодство - сукупність процесів, що забезпечують документування управлінської інформації та організацію роботи зі службовими документами [3]. Цілями діловодства є:

- забезпечення ефективного процесу управління;
- утворення документів;
- зберігання доступу до документів.

Принципи діловодства виділяють загальні (демократичного централізм, економічність, законність) та спеціальні (уніфікація, оперативність, централізація).

Робота служби діловодства регламентується Правилами організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, затвердженими наказом Міністерства юстиції України від 18.06.2015 р. № 1000/5 та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України 22.06.2015 р. за № 736/27181.

Правила встановлюють єдині вимоги щодо створення управлінських документів і роботи зі службовими документами, а також порядок їх архівного зберігання в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форм власності. Правила є нормативно-правовим актом, обов'язковим для виконання всіма установами.

Організація ефективної системи документообігу, в тому числі і електронної, підвищує оперативність та якість управлінської діяльності всієї структури.

Література

1. Прокопеч Л. В. Діловодство як складова управлінської діяльності Економіка та держава. 2017. № 4. С.61.
2. Савицький В.Т. Документ як базове поняття документаційного забезпечення управління. Університетські наукові записки. 2005. №4(16). С. 313-318.
3. Правилами організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15#Text>

УДК 620.96

ФОРДЗІОН Ю. І., КАБАЦІЙ В.М.
Мукачівський державний університет

СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ В ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННІ

Кожен об'єкт- технічна система мають свою історію та еволюцію розвитку і, відповідно, ресурс (життєвий цикл), які, зазвичай, характеризуються вартістю (витратами на розробку, виготовлення, обслуговування...), сферами застосування та прив'язані до часу (відповідної епохи).

Технічна система (ТС) - це абстрактне поняття - сукупність упорядковано взаємодіючих елементів з властивостями, що не зводяться до властивостей

окремих елементів, і яка призначена для виконання конкретних корисних функцій. Обов'язковими для ТС є: призначення (ТС виконує корисні функції); нова якість обумовлена цілями (споживчими потребами) та вимогами щодо товарної продукції; структура і принцип роботи (сукупність елементів, їх взаємне розташування та зв'язки між ними).

Функції (functions) - це системні дії, оговорені виробником, однак направлені на задоволення інтересів споживача, користувача. Призначення (функція) технічної системи задовольняти різноманітні потреби людини, причому не лише суто матеріальні, а й суспільні чи духовні.

Цілі (goals) користувачів гармонізовані суспільними *вимогами* (requirements) виробників та обумовлені життєвим циклом товару. Прибуток від використання товару повинен компенсувати витрати на його розробку.

Структура (structures) підтримує та обмежує систему. Структура обумовлена конструкторсько-технологічним рішенням розробника, виробничими можливостями виробника, його технічними можливостями, однак структура повинна забезпечувати споживання виробу, його безпеку, ефективність та комфортність використання.

Зміну параметрів технічної системи доцільно розглядати через призму досконалості технічних показників, щодо якості товару при його споживанні та впливом на навколишнє середовище (безпеку довілля). Ресурсо- та енергозбереження сучасного виробництва заклало основи відповідального, сталого споживання, так і сталого розвитку глобальної світової економіки. Саме енергоощадження та альтернативна енергетика стали пріоритетними через суттєве порушення рівноваги в системі «безпека життєдіяльності людини – антропогенна діяльність – навколишнє середовище». Концепція ресурсо- та енергоощадження в нинішніх умовах виступають локомотивом розвитку, як товарного виробництва, так і рівня техніки.

Системний аналіз технічного об'єкту ТО дозволяє приймати важливі інженерні рішення при його вдосконаленні, адже зміна одних параметрів (критеріїв) призводить до зміни інших параметрів-критеріїв ефективності.

Системний аналіз це метод творчого, критичного інженерного мислення-вивчає системний підхід до усіх елементів життєвого циклу (технічних об'єктів) технічних систем з урахуванням особливостей роботи інженерів, успіх яких базується на сучасних креативних, інноваційних ідеях (технічних, конструкторських рішеннях) та швидкій доставці цих ідей на ринок.

Системний аналіз передбачає опанування загальних понять теорії систем через поняття «елемент», «структура», «взаємозалежність», «цілісність»). Будь який технічний об'єкт ТО «прикладної механіки» (технологія, матеріал, пристрій (деталь, вузол, агрегат, машина...), з огляду теорії та методології навчальної дисципліни «Теорія технічних систем» розглядається, як «Технічна система», яку можна вдосконалювати, розвивати, оптимізувати, моделювати чи переходити на новий рішень техніки.

Очевидною є складність та неоднозначність системних зв'язків щодо небезпек, передосторог та наслідків антропогенної діяльності суспільно-

виробничої системи «людина – діяльність – середовище». Досліджувана система має всі ознаки технічної системи (ТС)—сукупність елементів та зв'язків між ними, які утворюють цілісну структуру будь якого об'єкту, що має певне призначення, властивості, ціль використання та корисні функції.

В енергетичній сфері будь-яку технічну систему ТС слід розглядати у невідповідності поведінки системи з її властивостями: безпекою, ефективністю та комфортністю використання (природокористування). З огляду вимог часу протиріччями ТС є також інтереси виробника та споживача.

По цій причині з огляду теорії технічних систем антисистемою АС технічної системи може служити фактичне енергоспоживання та ресурсоспоживання. Енергоощадження, як і ресурсощадження є способами зменшення використання енергії. Енергоощадність, може утворювати свою надсистему НС з відповідними ознаками системи- енергетичної ієрархії. Для них сьогодні передбачені рівні енергозбереження. Майже всі розвинуті країни світу прийняли відповідні законодавчі акти та створили, як загальнодержавні, так і регіональні органи з управління енергозбереженням.

Енергоощадність, і енергоефективність є способами зменшення використання енергії. Однак енергоощадність відрізняється від енергоефективності, яка стосується використання меншої кількості енергії за ту саму послугу.

Проблема енергозбереження тісно переплітається з проблемами енергетики, екології, технічного переозброєння та структурної перебудови всієї економіки. Важливість енергозбереження підтверджується статусом державної політики та державними органами в усіх високорозвинутих країнах, адже центральним та значущим елементом ієрархічної структури ТС, АС, НС «людина-енергозабезпечення – навколишнє середовище» є людина.

Вивчення системних зв'язків людини щодо енергозбереження в міждисциплінарному застосуванні може бути використане в освітній та просвітницькій сферах. Такий підхід сприятиме кращому формуванню культури сталого споживання, як на особистісному рівні, так і в суспільстві. Як наслідок раціональне енергетичне споживання у відповідності з передовими досягненнями науково-технічного прогресу в даній сфері є запорукою енергетичної безпека держави.

УДК 334.012.61-022.51

ЧЕРНИЧКО Т. В.
Мукачівський державний університет
ЧЕРНИЧКО С. Ф.

Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ

СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ РЕГІОНУ

Підприємства малого та середнього бізнесу займають важливе місце у соціально-економічному розвитку як країни, так і регіону. Цей сектор економіки

забезпечує ринок товарами та послугами, сприяє здоровій конкуренції, задоволенню споживчого попиту населення та створенню нових робочих місць. Саме підприємства малого та середнього бізнесу є фундаментальною основою у формуванні середнього класу.

Серед країн, чий досвід у сфері стратегії розвитку підприємств малого та середнього бізнесу, що і призвело до успішного підняття соціально-економічного стану регіонів та забезпечення високого рівня зайнятості населення, можна виділити Польщу, Німеччину, Великобританію.

Державна стратегія розвитку підприємств малого та середнього бізнесу в Польщі. Стратегічні документи та система регулювання малого бізнесу в цій країні відповідають основним документам ЄС, таким як Лісабонська стратегія чи Small Business Act.

До найважливіших документів з питань стратегічного розвитку підприємств малого та середнього бізнесу Польщі відносяться, зокрема: Стратегія розвитку країни, Національні стратегічні основи співвідношення, Збірник про сприяння розвитку підприємництва [1]. Серед сукупності напрямів розвитку підприємств малого та середнього бізнесу цієї країни потрібно виділити: спрощення адміністративних процедур та зменшення адміністративних навантажень, збільшення доступності зовнішніх джерел фінансування, просування експорту і збільшення інноваційності підприємств, поліпшення співробітництва між ними.

В межах прийнятих республіканських програм розвитку підприємства малого та середнього бізнесу можуть звертатися з заявками про додаткове фінансування як на проекти, що мають інвестиційний чи навчальний характер, на дослідження і розвиток, так і за консультативною допомогою. На відміну від республіканських програм, які надають перевага інноваційним проектам, регіональні програми розвитку спрямовані на задоволення потреб менших підприємств, що здійснюють більш прості інвестиційні проекти.

Державна стратегія розвитку малого бізнесу орієнтована на виконання наступних завдань [1]: підвищення інноваційності нових підприємств; активізацію розвитку малого бізнесу в східних районах країни; вдосконалення системи навчання і підготовки кадрів для малого підприємництва; сприяння в пошуку фінансових джерел для бізнесу; дерегулювання економіки та мінімізацію бюрократичних процедур; сприяння експортній діяльності малих підприємств.

Ефективними стратегічними інструментами, які використовуються для активізації розвитку підприємництва в Польщі є [1]: спеціальні економічні зони; промислові і технологічні парки; інкубатори підприємництва; кластери; позичкові і гарантійні фонди; підтримка місцевих ініціатив.

Державна стратегія розвитку підприємств малого та середнього бізнесу в Німеччині. В Німеччині рішення щодо формування стратегії розвитку підприємств малого та середнього бізнесу приймають органи влади на рівні федерації, федеральних земель, міських і земельних округів. Важливі функції по

підтримці малого бізнесу передані інститутам публічного права, зокрема спеціалізованим банкам та торгово-промисловим палатам.

Державна стратегія розвитку підприємств малого та середнього бізнесу реалізується за такими напрямками [2]: забезпечення умов для розвитку і кількісного росту «середнього класу»; підвищення зацікавленості молоді у підприємницькій діяльності; створення навчальної бази при вищих і середніх навчальних закладах для навчання і практичної підготовки молоді до активної підприємницької діяльності; посилення фінансової допомоги і технічного сприяння початкуючим підприємствам для забезпечення їх стійкого розвитку і подальшого росту; зниження бюрократичних бар'єрів, полегшення доступу до ресурсів і нових технологій; стимулювання ділового та інноваційного потенціалу сектору малих підприємств у сфері НДДКР шляхом переважного застосування заходів непрямої підтримки.

Основними програмними документами, які визначають розвиток підприємств малого та середнього бізнесу є Програма стимулювання збережень для відкриття власної справи і Концепція по розвитку науково-технічної політики по відношенню до підприємств малого бізнесу.

Державна стратегія розвитку підприємств малого та середнього бізнесу у Великобританії. Основною державною інституцією, яка займається питаннями розвитку підприємств малого та середнього бізнесу є Міністерство торгівлі та промисловості, в складі якого утворений спеціальний орган з підтримки і розвитку малих підприємств The Small Business Service (SBS). При Міністерстві функціонує Стратегічна рада малих і середніх підприємств. Завданням SBS є: представлення інтересів та потреб малого бізнесу в уряді, розвиток і обслуговування системи підтримки малого бізнесу, пропаганда підприємництва в суспільстві, скорочення бюрократичних бар'єрів [2].

Державна стратегія розвитку підприємств малого та середнього бізнесу передбачає: підвищення культури підприємництва і ділових відносин; активізація процесів зародження нових підприємств, створення умов для їх прискореного розвитку і подальшого розвитку; поліпшення доступу до фінансових ресурсів; розвиток підприємництва в депресивних районах і в окремих соціальних групах; залучення підприємництва до активного використання державних служб (інформація, маркетинг, держзамовлення, фінансування, експорт тощо); розробка ефективних заходів державної політики і регулювання підприємницької діяльності; підвищення рівня дослідження ринку малого і середнього бізнесу та оцінки його стану.

Серед програм розвитку необхідно виділити: програми консультування нових і діючих фірм (передбачає впровадження регіоналах програм розвитку); програми надання фінансової допомоги (бізнесу і муніципалітетам); регіональні програми допомоги дрібним фірмам в Шотландії, Уельсі, Північній Ірландії; програми, що стимулюють експортну діяльність дрібних фірм.

Державна стратегія розвитку підприємств малого та середнього бізнесу в Україні.

Основними нормативними документами, які регламентують стратегічні аспекти розвитку підприємств малого та середнього бізнесу є: Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [3]; Закон України «Про засади державної регіональної політики» [4]; Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [5]; Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 р. № 695 [6].

Метою Стратегії розвитку малого та середнього підприємництва в Україні є сприяння розвитку підприємств малого та середнього бізнесу в Україні, створення сприятливих умов для відкриття, ведення і зростання бізнесу шляхом консолідації зусиль усіх зацікавлених сторін, що забезпечить соціально-економічний розвиток країни та підвищить рівень життя населення.

Література

1. Бондарчук М.Ю. Системи підтримки малого підприємництва в Україні та Республіці Польща. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. № 9. С. 80-84.
2. Деренько О. А. Міжнародний досвід державного регулювання та підтримки малого підприємництва. Бізнес Інформ. 2012. № 5. С. 95-97.
3. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>
4. Закон України «Про засади державної регіональної політики». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>
5. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>
6. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

УДК 004.9: 004.415.2

ЧИЗМАР І.І.
Мукачівський державний університет

СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ОЦІНКИ ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ КІБЕРСПОРТУ

Процеси виробничо-господарської діяльності кіберспортивних організацій всередині цільових формальних груп видавця/розробника кіберспортивної гри та спорідненість за ними скеровуються комплексом взаємопов'язаних ресурсів та здатностей щодо їх використання для підвищення спроможностей кіберспортивних організацій до їх еволюціонування. Такий потенціал становить базову категорію прогнозування та оцінки еволюціонування виробничо-господарської діяльності кіберспортивних організацій.

Для прогнозування та оцінки потенціалу розвитку кіберспорту нами пропонується підхід, що ґрунтується на методах динамічного програмування, що орієнтоване на розв'язання багатокрокових задач оптимального управління

станом розподілу ресурсів за цільовими формальними групами кіберспортивних організацій та спільнот. Зазначимо, що під складовими такого потенціалу розуміються: ресурси інтерфейсів; інформаційні ресурси; ринкові ресурси; фінансові; технологічні ресурси; інтелектуальні; організаційно-управлінські; маркетингові. При розв'язанні таких багатокрокових задач прогнозування орієнтоване на наступні правила керованості процесу передбачення, зокрема [1, с. 54-73]:

- врахування фактору зміни у часі, шляхом розподілення управління станом розподілу ресурсів на n послідовних кроків. Початковий стан розподілу ресурсів позначається через операнд ϵ_0 , а стан ресурсної системи після першого, другого, n -го кроку через операнди $\epsilon_1, \epsilon_2, \dots, \epsilon_n$;

- врахування бажаного вектору розподілу ресурсів ϵ_k ($\epsilon_{k1}, \dots, \epsilon_{ks}$) за цільовими формальними групами кіберспортивних організацій та спільнот на основі розподілу управлінь на ряд послідовних етапів;

- врахування допустимих управлінь. Важливо, що серед множини допустимих управлінь станом розподілу ресурсів визначають оптимальну змінну за деяким критерієм. Допустиме управління розглядається як сукупність рішень, параметри яких визначаються у керуючих змінних $uk = (uk1, \dots, ukr)$.

- врахування вибору допустимих управлінь на кожному кроці k , оскільки вони трансформують систему розподілу ресурсів за цільовими формальними групами кіберспортивних організацій та спільнот зі стану $\epsilon_{k-1} = (\epsilon_{k-11}, \dots, \epsilon_{k-1s})$ у стан $\epsilon_k = (\epsilon_{k1}, \dots, \epsilon_{ks})$ тощо.

Пропонований нами підхід базується на задачах динамічного програмування, у яких розподіл ресурсів за цільовими формальними групами кіберспортивних організацій та спільнот залежить від часу або від кількох періодів, що визначаються на основі розподілу управлінь на ряд послідовних кроків. Результатом прогнозування є рішення з оптимізації стану розподілу ресурсів під якою розуміється набуття ними таких характеристик й співвідношень, що забезпечать оптимальний розвиток кіберспорту.

У межах прогнозування розглядається виключно покрокова оптимізація стану розподілу ресурсів, а за основу приймається багатокроковий процес ухвалення рішення, щодо еволюціонування ресурсних систем за цільовими формальними групами кіберспортивних організацій та спільнот.

Література

1. Дзюбан І. Ю., Жиров О.Л., Охріменко М.Г. Методи дослідження операцій. Київ : «Політехніка», 2005. 160 с.

УДК 656.022/.025(477.87)

ЧУЧКА І.М.

Мукачівський державний університет

ЛОГІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАКАРПАТТЯ

Історично склалось так, що Закарпаття стало місцем, де перетинались шляхи з Сходу на Захід, а також із Півночі на Південь. Така ситуація склалась

так тому, що поступово зростав обсяг зовнішньо торгівельних зносин і безумовно облаштування шляхів стало важливим в період великого переселення народів. Важливими в минулому були і торгівельні шляхи. Це було пов'язано з тим, що сіль, яку видобували в нашій країні із занепамятних часів, поставляли практично у всі країни Центральної і Східної Європи.

Така ситуація вимагала розбудови великих стратегічних інфраструктурних об'єктів, тобто ж прокладання доріг через Карпатські хребти. На цей час почали розбудовуватись дороги на всіх перевалах – Ужоцькому, Яблонівському, Тороньському і Верецькому.

Згодом, поряд з розвитком доріг і облаштуванням водних шляхів, було розпочато будівництво і експлуатація більш швидких можливостей сполучення – будівництво залізної дорожньої сполучення.

Так, перша залізниця на Закарпатті була збудована в 1872 році, яка з'єднала міста Ужгород і Чоп. В 70-і роки ХІХ ст. були побудовані залізничні колії, які з'єднали Чоп з Мукачевом, а також Чоп-Берегово-Севлюш-Королево-Тячів-Мараморош-Сігет, що з'єднали Центральну Угорщину з Трансильванією. У 1894 році було завершено будівництво залізниці між Мараморош-Сігетом і Раховом і Ясіням, що забезпечили залізничний зв'язок нашого краю з Галичиною через Яблунецький перевал, а завершення в 1881 році будівництва залізниці між Мукачево-Свалява-Лавочне, а в 1887 році Лавочне-Стрий з'єднало Закарпаття з Галичиною через Верецький перевал. Введення в дію (1893 р.) залізної дорожньої лінії Ужгород-Великий Березний, а згодом (1901-1905р.р.) Великий Березний –Ужок відкрило шлях через Ужоцький перевал.

Таким чином, в ХІХ ст. на Закарпатті були побудовані основні автомобільні і залізнодорожні магістралі, які сформували її сучасну логістичну інфраструктуру. В ХХ столітті безумовно в дану сферу підключився і такий вид транспорту як авіаційний, що дозволив значно скоротити час для подолання відстані між регіоном і важливим торгово-економічними центрами, як всередині країни так і за її межами. Як приклад, можна надати що знаменита футбольна команда Ужгород – «СК Русь» на свої футбольні матчі літали чартерними авіаційними рейсами з Ужгородського аеропорту.

Друга половина ХХ століття внесла суттєві зміни в логістичну структуру. Ує було пов'язано з встановленням нових ліній кордонів, внаслідок чого прикордонні залізні дорожні вузли стали не тільки місцем для внутрішнього сполучення, але вони вже набули статус міжнародних і відповідно до них були значно підвищені вимоги, щодо якості надання логістичних послуг. Закарпатська область стала якби західними воротами України між Сходом і Заходом і яка має можливість і потенціал щорічно обробляти і перевозити більше як 40 млн.тон вантажів, що по суті вдвічі перевищує сьогоднішній їх обсяг.

Розвиток автомобільних доріг залізнодорожної сполучення, перетворив колись невеличке містечко Чоп в сучасний потужний експортно-імпорتنний хап, що здатний переробляти щорічно до 50 млн. експортно-імпорتنних вантажів. Для цього на сьогодні є вся наявна дорожньо-транспортна інфраструктура, а з врахуванням планів розбудови прикордонної інфраструктури Європейського

Союзу зі східними партнерами, його можливості будуть тільки зростати. Адже, згідно планів ЄС по розширенню судноплавства по р.Тисі, Чоп може в майбутньому набрати функції і річкового порту (на відстані менше 10 км від м.Чоп річка Тиса судноплавна).

Великі можливості в надані логістичних послуг має і існуюча широка залізнична колія, що сполучає міста Ужгород (Україна) і Кошіце (Словаччина), яка на сьогодні практично не експлуатується.

І тому, не дивно, що за оцінками британського інституту , Україна має найвищий в Європі транзитний рейтинг – 3,15 бали. Така визнана оцінка безумовно говорить про те, що Закарпаття є одним із найбільш перспективним логістичним регіоном України, можливості якого необхідно тільки підвищувати. Такі висновки стають особливо актуальними з врахуванням майбутнього етапу співпраці з Європейським Союзом, аж до повного членства в ньому.

Україна і Закарпаття внаслідок позитивного вирішення даного питання безумовно отримує значну економічну вигоду, що значно покращить виробничу і логістичну інфраструктуру регіону і безумовно підвищить його економічний і соціальний потенціал.

РОЗДІЛ 4
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ, ТУРИЗМУ, РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ
ГОСТИННОСТІ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

УДК 640.442:664.68:005.591.6(043.2)

ГОБЛИК-МАРКОВИЧ Н.М., КОЗАР Я.І.
Мукачівський державний університет

НОВІТНІ НАПРЯМИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ
КАФЕ-КОНДИТЕРСЬКИХ

Сьогодні в ресторанному бізнесі доволі великою популярністю користуються кафе-кондитерські заклади. Вони вражають своєю різноманітністю, асортиментом, дизайном та концептуальними основами. Актуальним є визначення загальних тенденцій та новітніх напрямів розвитку кафе-кондитерських в науково-дослідному аспекті. Серед вчених, що вивчають та досліджують харчові технології продукції в ресторанному господарстві, можна виокремити Н.М.Влащенко [1], О.В.Новікова [2]. Питанням організації, виробничого та управлінського процесу закладів ресторанного господарства присвячені наукові публікації І.Лазебної [3], І.В.Тюх [4], Н.М.Гоблик-Маркович[5]. Та недостатньо дослідженими є процеси організації роботи кафе-кондитерських. Тому, актуальним є проведення дослідження щодо визначення сучасних напрямів організації діяльності кафе-кондитерських.

Важливою складовою розвитку ринку кафе-кондитерських як елементу ринку ресторанного господарства є впровадження новацій, інноваційних технологій виробництва, новітніх способів приготування та поєднання продуктів[1]. Ринок кондитерських виробів сьогодні настільки об'ємний та різноманітний, що кондитери, для збільшення попиту на їх продукцію, вигадують все нові і нові види кондитерських виробів, намагаються запропонувати що-небудь нове та цікаве. Здивувати сучасного споживача - завдання не з легких, але сучасні кондитери з цим завданням справляються на відмінно. Для кондитера на сьогоднішній день існують три пріоритети: смак, якість і зовнішній вигляд. Саме їм повинен відповідати будь-який кондитерський виріб. Смак у кожного виробу різний. Хтось віддає перевагу класиці, хтось авангарду, але в оформленні проглядаються все нові і нові способи реалізації.

Десерти сьогодні - це справжні витвори мистецтва. Дивлячись на них, неможливо побороти бажання хоч раз спробувати. Велику популярність здобула молекулярна кухня, завдяки якій звичні нам продукти можуть отримати нову форму та структуру. До прикладу, арахісове масло стане пудрою, кокос – гелем, йогурт – піною, і навіть бісквіт стане молекулярним (бісквітний мох). На даний момент поняття текстур в кондитерській справі займає не менш важливі позиції, ніж смакові якості [2]. Раніше слово «текстура» вживалось, коли мова йшла про молекулярну кухню, зараз же це ключовий вислів, коли мова йде про сучасні десерти. Вже складно уявити повноцінний десерт від шефа, якщо в ньому не

поєднується повітряний бісквіт, хрусткий шар, желейний прошарок і ніжний мус.

В сучасних закладах ресторанного господарства нового формату застосовуються найбільш популярні альтернативні види харчування, серед яких: вегетаріанство, харчування макробіотиків (довгожителів), роздільне харчування, харчування в системі вчення йогів, сироїдіння [5]. При впровадженні новацій у діяльність кафе-кондитерських стає доцільним застосування даних методик у процесі розробки та виробництва кондитерських виробів.

Широкої популярності набули і набувають корисні і дієтичні десерти. Ця тенденція продовжує набирати обертів і все більше кондитерів слідують за нею, готуючи веганські, безлактозні, безглютенові десерти. Більш того, кондитери вважають, що веганські десерти стануть трендом сьогодення. Все більше людей вважають за краще вести здоровий спосіб життя і більш усвідомлено обирають продукти харчування. Так як борошняні вироби містять велику кількість масла і цукру, то все частіше кондитери хочуть догодити і тим, хто стежить за харчуванням, створюючи «правильні» десерти. Серед них можна виділити «сироїдні» десерти, в основі яких горіхи, ягоди, сухофрукти, а також десерти, що готують з мигдалевого та кокосового молока. Тому звичне всім нам з дитинства біле пшеничне борошно поступово відходить на задній план. Споживач вже став замислюватися не тільки про смак і легкодоступність продуктів, але і про їх користь і харчову цінність. На зміну пшеничного борошна прийшло цільнозернове, гречане, горіхове, кокосове, мигдальне та інші.

Сучасні споживачі бажають отримати в якості десертної продукції щось інноваційне, з пониженим вмістом цукру, збалансоване за кількістю макронутрієнтів. В ряді європейських країн та Японії набули широкої популярності десертні вироби з додаванням вітамінів, мінеральних речовин, підсолоджувачів, цукрозамінників. Одним з шляхів пониження вмісту цукру в десертній продукції є використання природних цукрозамінників: стевії, меду, солодки, кленового сиропу, ксиліту, сорбіту, патоки.

Таким чином можна підсумувати, що основними змінами на ринку кафе-кондитерських є введення новинок. Це і нові смаки солодошів, і розкрутка нових брендів. Ключовим терміном тут виступає «новизна». Споживачам пропонують спробувати те, чого вони раніше не споживали і це здатне зацікавити допитливих покупців. Запорукою розвитку кондитерської справи є взаємозалежність розвитку інноваційних процесів виробництва продукції із цільовим попитом на ринку ресторанних послуг.

Література

1. Влащенко Н.М. Інноваційні технології у ресторанному, готельному господарстві та туризмі : навч. посібник / Н. М. Влащенко ; Харків. нац. ун-т міськ. госпва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. – 373 с
2. Новікова О.В. технологія виробництва хлібобулочних і борошняних кондитерських виробів : навч. посіб. / О. В. Новікова. – вид. 2-ге, перероб. та допов. – Київ : Ліра-К, 2018. – 538 с..
3. Лазебна І. Ринок кондитерських виробів України [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/tovary/2011_1/9.pdf

4. Тюх І.В., Кравчук Н.В. Сучасні тенденції розвитку світового ринку кондитерських виробів // І.В.Тюх, Н.В.Кравчук Електронний журнал Ефективна економіка [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1135>

5. Гоблик-Маркович Н.М. Лізак Є.М. Види харчування в інноваційних закладах ресторанного господарства / Н.М. Гоблик-Маркович, Є.М. Лізак // Міжнародний та національний досвід суспільно-географічного розвитку туристичної галузі в умовах євроінтеграції [Електронний ресурс]: Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 17 жовтня 2018 року, Мукачево / Ред.кол. : Т.Д.Щербан (гол.ред.) та ін. – Мукачево : Вид-во МДУ, 2018. –С.215-219.

УДК 338.486.1/2:005.72(043.2)

ГОБЛИК-МАРКОВИЧ Н.М., МАСЛИГАН О.О.
Мукачівський державний університет

УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ СТРУКТУРНИХ ОБ'ЄДНАНЬ В ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНІЙ СФЕРІ ШЛЯХОМ ОПТИМІЗАЦІЇ ЇХ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ УПРАВЛІННЯ

Туристично-рекреаційна галузь є важливою складовою розвитку економіки багатьох країн світу. На відміну від загальноприйнятих поглядів розвитку сфери туризму та рекреації, ефективним інструментом управління галуззю є створення територіальних структурних об'єднань, зокрема кластерів. Важливою складовою ефективного функціонування кластерних об'єднань є побудова їх організаційної структури. Тому, актуальним є визначення та дослідження шляхів формування та оптимізації організаційної структури управління кластерними утвореннями у сфері туризму та рекреації.

Серед науковців, що досліджують дану тематику, можна виокремити Войнаренко М.П. [1], Підгірну В.Н., Данілову О.М. [2], якими окреслені організаційні основи формування структури кластера за організаційно-виробничим, маркетинговим, інвестиційним, технологічним та іншими напрямками. Публікації Миронова Ю.Б. [3] присвячені вивченню окремих питань щодо формування моделі розвитку туризму в регіоні за допомогою кластерних утворень. Метою нашої наукової публікації є визначення та ідентифікація організаційної структури управління кластерним утворенням у туристично-рекреаційній сфері.

При проектуванні взаємозв'язків ресурсів у структурних об'єднаннях туристично-рекреаційної сфери можна виокремити кілька базових блоків, а саме[4]:

1) організаційну структуру регулювання розвитку учасника туристично-рекреаційного об'єднання, що визначає підпорядкованість завдань, посад, повноважень і відповідальності, виходячи з яких така одиниця (підприємство або організація) здійснює свою незалежну управлінську діяльність у середині кластеру;

2) організаційну структуру регулювання кластеру в регіоні, що можна розглядати як блок, який визначає систему повноважень та відповідальності,

зв'язків та відносин, що виникають у процесі діяльності кластеру, між його учасниками, згідно зі стратегією розвитку.

Щодо першого блоку зауважимо, що типологія та специфіка їх формування залежить передусім від розмірів учасників. Невеликий обсяг діяльності (зі штатом до 50 працівників) дозволяє суб'єкту відмовитись від організаційного структурування, як такого, оскільки всі функції буде виконувати їх власник. Це характерне для більшості учасників туристично-рекреаційних кластерів.

Другий блок – передбачає інтегративне функціонування кластеру, елементами якого, є його учасники (підприємства та організації), обумовлює використання мережі, як єдиної можливої альтернативи, у зв'язку із тим, що організаційна єдність такого об'єднання забезпечується єдністю регулювання системи мереж її учасників.

Для підключення до мережі з організаційною регламентацією розвитку туристично-рекреаційних кластерів учасник просто отримує у своє розпорядження певні програмні продукти SaaS (Software as a Service - програмне забезпечення як послуга) за допомогою мережі Інтернет. Такі учасники взаємодіють із сервісами кластеру, розміщеними в хмарному середовищі та можуть керувати їх окремими функціями за допомогою спеціалізованих програм, які не потребують інсталяції.

Середній обсяг діяльності (від 50 до 250 працівників) потребує формування організаційної структури із кількома структурними підрозділами (на які покладається реалізація всіх функцій регулювання розвитку). Можливим стає застосування структур, для яких характерна: ієрархічність, функціональність, детальний поділ праці та централізований механізм контролю. Дана модель управління притаманна для учасників структурних об'єднань середнього розміру, коли в межах кластеру структура управління та розподілу здійснюється за лінійним та лінійно-функціональним принципом.

Модель SaaS підключення до мережі з організаційною регламентацією розвитку кластеру туризму і рекреації в регіонах є дуже простою: програми й сервіси для діяльності та розвитку кластеру розробляє та обслуговує провайдер, транслює їх у хмарному середовищі до кінцевого користувача через браузер або додаток на його ПК.

Однак за умови, що учасників туристично-рекреаційних кластерів є значна кількість і вони виконують різноманітну діяльність, необхідним є створення складних організаційних структур управління зі значною кількістю структурних підрозділів. Так, до прикладу, підключення до мережі з організаційною регламентацією розвитку кластеру дає можливість застосовувати SaaS (Software as a Service - програмне забезпечення як послуга), SaaS із розширеним функціоналом, повноцінну віртуальну платформу з різними інструментами та сервісами PaaS (Platform as a Service - платформа як послуга) з функцією виходу у хмарне середовище кластерного об'єднання, IaaS (Infrastructure as a Service - інфраструктура як послуга) у вигляді цілої віртуальної інфраструктури.

Адаптивні організаційні структури найбільш прийнятні для сучасних реалій діяльності туристично-рекреаційного кластеру (що діє в умовах

динамічного внутрішнього середовища), у зв'язку зі значною гнучкістю та універсальністю (завдяки можливості використання тимчасових ланок, створених "під певну мету"). Ці структури можуть використовувати основний, базисний рівень хмарних рішень для підключення до мережі з організаційною регламентацією розвитку туристично-рекреаційного кластеру, який містить буквально все: серверну інфраструктуру, комунікації, сховища, весь необхідне для роботи софту.

На підсумок можна зауважити, що використання учасниками туристично-рекреаційного кластеру будь-якого типу організаційної структури має як позитивні так і негативні моменти. Та, враховуючи, що середовищем дії є не тільки туристичний ринок, але і кластерне утворення, то всі процеси, що відбуваються в ньому впливають на ефективний розвиток регіону. Це призводить до формування мереж зі складною архітектурою. Так, до прикладу, центрична структура кластеру регіону ґрунтується на тому, що об'єднує навколо ядра (одного або декількох великих підприємств) організації меншого розміру, доручаючи їм виконання різних специфічних завдань.

Література

1. Войнаренко М.П. Концепція кластерів - шлях до відродження виробництва на регіональному рівні. *Економіст*. 2000. № 1. С. 31-34.
2. Підгірна В.Н., Данілова О.М. Характеристика системи менеджменту туристичної індустрії на сучасному етапі. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. Т. 31 (70). № 1. С. 65-71.
3. Миронов Ю.Б. Туристичний кластер як прогресивна модель розвитку туризму в регіоні // *Стратегічні пріоритети розвитку внутрішньої торгівлі України на інноваційних засадах: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Львів, 2-3 листопада 2017 р.)*. - Львів: Видавництво ЛТЕУ, 2017. - 360 с. - С. 142.
4. Маслиган О. О., Гоблик-Маркович Н. М., Годьєрішко Е. В., Кампов Н. С. Концепція адміністрування та маршрутизації туристично-рекреаційних кластерів у хмарних середовищах. *Економіка та держава*. 2022. № 1. С. 34–38. Режим доступу: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=5096&i=5>.

УДК 338.48-44(1-22):338.488.2

ДЕРКАЧ Ю., УДВОРГЕЛІ Л.І.
Мукачівський державний університет

ЗАКЛАДИ РОЗМІЩЕННЯ У СІЛЬСЬКОМУ ТУРИЗМІ

В останні десятиріччя у світі все більшого визнання і прихильності набуває концепція багатофункціонального розвитку сільської місцевості та послуг в агробізнесі, необхідності забезпечення належних умов для розвитку села та сільського способу життя у декількох напрямках. При цьому особлива увага звертається на невиробничу діяльність, оскільки виключно аграрне виробництво не може забезпечити сталого розвитку сільським громадам. Важливим напрямом реалізації такої стратегії є розвиток сільського та аграрного туризму, який здатний забезпечити підвищення рівня зайнятості сільських жителів, зростання трудового потенціалу села, розбудову благоустрою сільських населених пунктів тощо.

Можливістю додаткового заробітку для сільського населення є розміщення туристів на базі приватного житлового фонду (рис.1), наприклад, на території садиби особистого селянського господарства, в готелях, агроготелях, сільських та фермерських будинках, на дачах, у заміських котеджах, гостьових будинках та гостинних дворах, а також на території туристичних та готельно-ресторанних комплексів тощо.

Рис. 1. Інфраструктура розміщення туристів сільського зеленого туризму

Агрооселя – це житлове приміщення, що знаходиться в сільській місцевості, містить не більше п'яти кімнат (залежно від категорії житла), пристосованих для проживання туристів, і належить на правах приватної власності господарю, який займається сільськогосподарською діяльністю або зайнятий у сфері обслуговування чи соціальної сфері села [1].

Агрооселі досить часто приймають гостей, яких не цікавить саме сільська місцевість, а які приїхали, наприклад, на конференцію або семінар, або хочуть вивчити певні природні утворення у цій місцевості, тобто тут відбуваються інші види туризму, наприклад, бізнес-туризм або пізнавальний вид туризму. Класичними прикладом є гірськолижний туризм, коли туристи приїжджають лише заради спорту і лише ночують та харчуються в агрооселях. Тобто, такій категорії туристів сільська місцевість часто є абсолютно не важливою.

Агродотель (агропансіонат) – це житлова будівля (група будівель) готельного типу, спеціально призначених для організації надання населенню рекреаційних послуг у сільській місцевості. Побудова й експлуатація сільськими підприємцями у курортно-рекреаційних районах України приватних відпочинкових агропансіонатів є перспективним висококонкурентним різновидом сільського зеленого туризму як виду основної діяльності.

Необхідність розвитку закладів розміщення для сільського зеленого туризму в Закарпатській області визначається такими передумовами, що в подальшому формують і його перспективи: зростаючим попитом на відпочинок у сільській місцевості; унікальною історико-етнографічною спадщиною краю;

багатими рекреаційними ресурсами (водними, бальнеологічними, лісовими, історико-культурними, етнографічними тощо); екологічною чистотою сільської місцевості; багатим, різноманітним та відносно вільним сільським житловим фондом для прийому туристів; наявністю вільних та висококваліфікованих трудових ресурсів для обслуговування туристів; традиційною гостинністю господарів та доступною ціною за відпочинок; можливістю надання комплексу додаткових послуг (екскурсійних і анімаційних послуг, послуг риболовлі, збирання ягід і грибів, катання на конях тощо).

Проте однією з головних складових відпочинкової пропозиції є умови проживання. Умови проживання повинні гарантувати можливість зручного нічлігу (облаштування житла, забезпечення його санітарно-гігієнічного стандарту, благоустрою села, впорядкування привабливих місць відпочинку на сільських територіях регіону)[2].

Незважаючи на вагомість наявних передумов розвитку сільського зеленого туризму в Закарпатській області (як і в цілому в Україні), варто також звернути увагу на проблеми, які обмежують та уповільнюють даний процес: відсутність єдиної нормативно-правової бази, яка б здійснювала контроль над даною сферою послуг, і відсутність класифікації існуючих баз відпочинку; обмеженість заходів, які б заохочували відпочиваючих збільшити тривалість свого перебування в сільських садибах; відсутність або обмеженість надання точної інформації населенню в інформаційних центрах про господарів агроосель, кон'юнктуру цін, основні та додаткові послуги, що пропонуються; незначна кількість тренінгів та семінарів для власників садиб, які можуть бути задіяні в сільському туризмі, де вони б змогли обмінюватися досвідом і здобувати нові знання; складність, а досить часто й небажання власників, проводити категоризацію зелених садиб.

Література

1. Зінько Ю., Кінаш Г., Дідик Я., Шевчук М., Винницька І. Ще раз про сільський туризм, агротуризм, екотуризм і зелений туризм. *Туризм сільський зелений (спецвипуск)*. 2002. №2
2. Сільський зелений туризм – від роз'єднаних садиб до територіальних кластерів / В. Васильєв, О. Гафурова, Ю. Зінько, М. Рутинський, Т. Шпенник, М. Товт. К.: ГО Співка СЗТ, 2017. 60 с.

УДК:338.486/3(043.2)

КАМПОВ Н.С., КАСИНЕЦЬ О.В.
Мукачівський державний університет

ІНФРАСТРУКТУРА ТУРИЗМУ ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ

Інфраструктура – це сукупність галузей та видів діяльності, що обслуговують організацію та створюють для неї загальний фундамент, опору. Це та частина ділового середовища, яке забезпечує організацію фінансовими, трудовими ресурсами, транспортно-логістичним обслуговуванням, консультаційними, аудиторськими та іншими послугами.

Туристична індустрія, по-перше, це сукупність готелів та інших засобів розміщення, засобів транспорту, об'єктів розваг, торгівлі та громадського харчування, об'єктів пізнавального, ділового та іншого призначення, організацій,

які здійснюють турагентську та туроператорську діяльність, організацій, що надають екскурсійні послуги та послуги гідів-перекладачів та інші послуги, необхідні при організації подорожей (поїздок); по-друге, діяльність туристських підприємств, що виробляють та реалізують на туристичному ринку в масовому порядку стандартні пакети послуг.

Виділяють інфраструктуру туризму, інфраструктуру туріндустрії, інфраструктуру туристичного ринку, інфраструктуру підприємств у туризмі. В даний час існують два методологічні підходи до визначення змісту інфраструктури: галузевий та функціональний, що визначають інфраструктуру туризму як сукупність (комплекс) взаємопов'язаних структур та туристських ресурсів, спрямованих на створення загальних умов реалізації туризму та обслуговуючих туристську діяльність галузей.

Інфраструктура туризму об'єднує підприємства, що виробляють як матеріальні, так і нематеріальні продукти та послуги, але основним товаром є нематеріальна складова. Існує взаємний вплив інфраструктури та туризму: розвиток інфраструктури збільшує туристські потоки, а зростання кількості туристів приваблює інвесторів, які вкладають кошти в інфраструктуру [1].

Загалом, інфраструктура носить міжгалузевий характер та забезпечує інтеграцію галузей виробництва, регіонів та держав. Відповідно до загальної схеми інфраструктури (див. рис.1) вона поділяється на виробничу (загального призначення та внутрішньовиробничу) та невиробничу (інституційну, соціальну, екологічну).

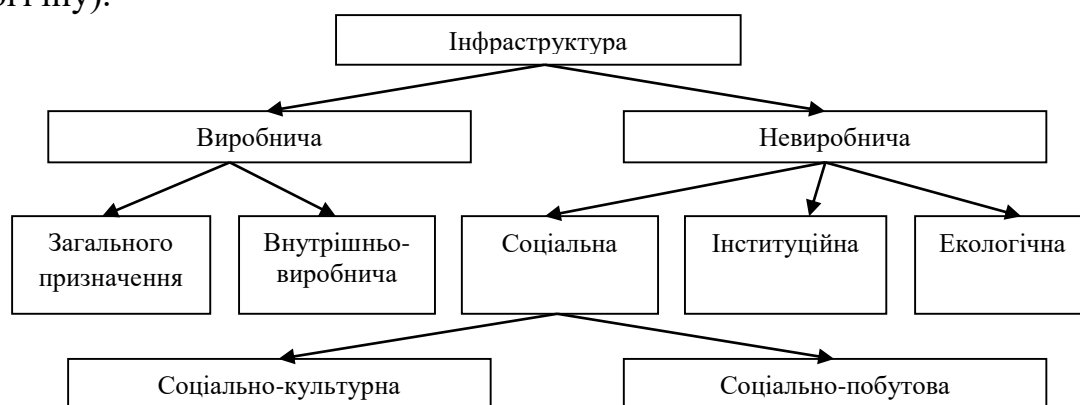

Рис.1. Загальна схема інфраструктури

Без посилення позитивних тенденцій у сфері послуг не можна інтегруватися у світову економічну систему, зайняти гідне місце у світовому господарстві. У разі ігнорування проблем в системі управління в сфері туризму, вони можуть стати серйозною перешкодою для міжнародної інтеграції та світового розвитку туризму. Водночас реалізація будь-яких програм розвитку туризму повинна проводитися з урахуванням особливостей кожної конкретної території з використанням всього спектра сучасних підходів та методів. Інтернаціоналізація бізнесу та промисловості в майбутньому буде підтримувати зростання світової торгівлі та туризму, вдосконалення методів управління туристичною сферою.

Основними труднощами управління в туризмі та управління взагалі є той факт, що не існує загальновизнаного визначення туризму, і немає єдиної думки вчених про склад функцій управління, про склад змінних внутрішнього

середовища фірми [2]. Деякі визначення у туризмі, що використовуються вітчизняними фахівцями, відрізняються чи навіть суперечать міжнародним визначенням. Багато міжнародних понять не набули широкого поширення в Україні, а саме: туристична рухливість, інтенсивність туризму, туристичний оборот, та використовуються лише окремими фахівцями [3].

Зараз назріла проблема управління у туризмі, гостро відчувається необхідність у забезпеченні туристів, насамперед із числа громадян країни, а потім й іноземців, доступними, якісними послугами для туризму та рекреації. Причина низької туристської рухливості населення – невисокі доходи основної частини населення та високі ціни на туристські та логістичні послуги. У таких умовах головним завданням туристичного бізнесу стає виробництво та реалізація туристичного продукту та послуг, доступних широкому колу споживачів із різним рівнем доходу.

На основі аналізу наукових досліджень можна виокремити такі основні принципи управління у туризмі: а) визначення потенціалу об'єкта управління (дослідження його структури: основних, оборотних фондів, персоналу, технологій, конструкцій, ринку, фінансів, сервісу та обслуговування тощо); б) використання механізму управління, що включає суб'єкт, об'єкт, функції управління, методи управління, принципи управління, зовнішнє середовище, програму управління та управлінський цикл об'єкта управління; в) використання економічних методів управління (планування, господарський розрахунок, ціноутворення, кредитно-фінансові відносини, заробітна плата, оподаткування, ринок); г) моделі управління об'єктом та моделювання різноманітних управлінських рішень.

Література

1. Васильєв О.В. Методологія і практика інфраструктурного забезпечення функціонування і розвитку регіонів України. Монографія Харків: ХНАМГ. 2007. 178 с.
2. Носова О.В. Оцінка інвестиційної привабливості України: основні підходи. Економіка і прогнозування. №3. 2003. с.119- 137.
3. Соколова К.О. Управління туристичним потенціалом підприємств. Вісник Хмельницького національного університету. 2010. 3(Т.1). с. 208-210.

УДК 69.059.7:728.3(477.87)

КОПРИВА А. Т.
Закарпатська академія мистецтв

ВІДНОВЛЕННЯ РОДИННОГО БУДИНКУ ЕРДЕЛІ В МІСТІ МУКАЧЕВІ. ВІД ІДЕЇ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ

Для виховання культурної еліти нашого краю особливо важливим є збереження тих пам'яток, які свідчать про важливі етапи формування культурної спадщини Закарпаття, України та Європи загалом. Одним із таких сегментів є «Живописна школа Закарпаття», фундатором якої був Адальберт Ерделі, який народився в Климовиці, навчався в Мукачеві, Маромуреш Сігеті та Будапешті. А згодом поєднуючи творчу та педагогічну діяльність працював в осередках Мукачева, Мюнхена, Гаржілеса (Франція), Ужгорода.

З різних джерел відомо, що сім'я Ерделі до 1897 року проживала в селі Климовиця, колишнього Березького комітату (зараз Мукачівський р-н.). Паланківський будинок родини в якому з шести років жив відомий живописець і донині стоїть на вулиці Адальберта Ерделі, 22 м. Мукачева. Житло кілька разів перебудовувалося внаслідок формування додаткової жилої площі, конструктивного вдосконалення та післяпаводкових ремонтних робіт. У 30-х роках ХХ ст. Адальберт та його брат Янош починають будівництво власних майстерень, які згодом теж перебудовувалися і до тепер розташовуються на території подвір'я напроти будинку.

В 2019 році завдяки підтримці угорського уряду і коштів, які було виділено на придбання та відновлення будинку вдалося приступити до дослідної роботи, яка являла собою збір матеріалів про плани, будинкові книги, зовнішній вигляд інтер'єру та екстер'єру.

Наступним етапом було знайдення концепції використання й функціонального призначення будинку. Основними ідейними чинниками для цього служили популяризація імені та творчості А. Ерделі, а також проведення туристичних, наукових і мистецьких резиденцій на даній локації.

Розробка проектно-конструкторської частини базувалася на аналізі зібраного дослідного матеріалу та складалася з етапів:

- ескізування загального вигляду будинку, складських приміщень, майстерень та огорожі (автор Коприва А.Т.);
- виготовлення проектно-конструкторської документації реконструкції будинку (за виконанням ПП Архбудконсул, м. Мукачево)
- виготовлення 3D візуалізації зовнішнього вигляду, інтер'єрів та обладнання для музейної експозиції (автор Шалевицький Ю.В.).
- будівельні роботи та введення в експлуатацію.

Важливою частиною роботи також було завдання з наповнення музейного сегменту будівлі важливими документами та експонатами. У цьому відношенні проведено пошукову роботу, в результаті якої у будинку були виявлені важливі рукописи, листи, квиток члена спілки художників Німеччини А.Ерделі, а також старовинні фото.

Наразі будинок введено в експлуатацію. Натомість проводиться активна фаза роботи з ландшафтного дизайну території. На основі аналізу мотивів окремих живописних творів Ерделі А. навколо будинку йде розсаджування квітів з врахуванням ботаніки окремих рослин та дотриманням екологічних вимог (консультант кандидат біологічних наук Кіш Р.).

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Успішність функціонування будь-якої організації визначається її кадровим потенціалом та ефективністю його використання. Сучасні тенденції у розвитку економіки, інтенсивне впровадження інновацій, перманентні зміни у середовищі господарювання підвищують вимоги до наявного персоналу – його знань, умінь, навичок, компетенцій. За цих умов кадрова політика перетворюється на потужний інструмент впливу на кадровий потенціал з метою приведення його у відповідність до потреб організації. Особливо актуальною виявляється проблема оптимізації кадрової політики в сучасних умовах для підприємств залізничного транспорту.

Підприємства залізничного транспорту утворюють один із найбільших секторів економіки країни, до якого залучено понад 266,3 тис. осіб, що складає майже 1,5% від всього працездатного населення [1]. Кадровий потенціал підприємств цієї сфери характеризуються великою різноманітністю посад та професій працівників, кожна з яких потребує індивідуального підходу до управління, оцінювання та мотивування до праці.

Залізничний транспорт є трудомісткою галуззю. У складі поточних транспортних витрат майже 35 % становлять витрати на оплату праці. Висока трудомісткість виробництва транспортної продукції висуває особливі вимоги до структури персоналу та організації його роботи. Безперервність перевізного процесу визначає необхідність цілодобового режиму праці з обслуговування виробництва. На залізничному транспорті приблизно 40 % працівників робітничих професій і 5-7 % фахівців мають цілодобовий режим праці. Підвищену небезпеку робіт мають ті працівники, які безпосередньо пов'язані з перевезеннями (локомотивні бригади, складачі поїздів, працівники, які обслуговують інфраструктуру транспорту: монтери колії, електромеханіки й електромонтери та ін.) [1].

Серед слабких сторін та загроз, що стосуються кадрової складової підприємств залізничного транспорту, є недостатність висококваліфікованих кадрів (у т.ч. через відтік персоналу у зв'язку зі збільшенням можливостей працевлаштування у країнах ЄС), порівняно низький рівень оплати праці, висока плинність, недостатня якість професійної підготовки персоналу. Високою залишається питома вага адміністративно-управлінського персоналу, що часто стримує кардинальні кадрові зміни. Водночас суттєвою залишається соціальна чутливість до заходів з оптимізації штату та щодо впровадження ініціатив з підвищення продуктивності роботи окремих категорій персоналу, оскільки це часто веде до скорочення кадрів та до нарощування інтенсивності праці.

Суттєві зміни у кадровій політиці стали можливими завдяки реформі корпоративного управління, що розпочалась у 2018 р. Компанія отримала новий статус акціонерного товариства. Згідно Стратегії АТ «Укрзалізниця» на 2019-

2023 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 червня 2019 року №592 кадрова політика перетворилась на невід'ємну частину загальної політики товариства [2]. Її метою є забезпечення оптимального балансу процесів оновлення та збереження якісного складу персоналу компанії в її розвитку відповідно до потреб, вимог чинного законодавства, стану ринку праці та стратегії розвитку товариства. До основних засад кадрової політики підприємства на найближчі роки належить постановка чітких цілей і визначення функцій персоналу, посилення залежності розміру оплати праці від досягнутих результатів, підвищення рівня соціальної захищеності, можливості професійного розвитку і кар'єрного росту, покращення соціального рівня, сталого розвитку трудового колективу та вирішення соціально-економічних питань цього розвитку, у т.ч. через постійний діалог з профспілками.

Згідно нової стратегії АТ “Укрзалізниця” орієнтована на розвиток як за рахунок модернізації технічних засобів, так і за рахунок підвищення кваліфікаційного рівня фахівців, що освоюють нову техніку та технології, зростання ефективності праці всього персоналу. На даному етапі розвитку товариство приділяє особливу увагу розвитку мотиваційних механізмів, що підвищують зацікавленість і задоволеність працівників роботою. Розробляються та реалізуються програми фахового вдосконалення (кадрового резерву, наставництва, розвитку кар'єри, підвищення кваліфікації та перепідготовки працівників, внутрішнього тренерства).

Поступово змінюється і сам підхід до управління трудовими відносинами. З метою укомплектування підприємства потрібною кількістю кваліфікованих працівників та подальшої підтримки стабільності персоналу АТ взяло курс на заохочення персоналу до встановлення тривалих трудових відносин, Важливого значення набуває соціальний пакет як основа гарантії зайнятості.

Також цікавою і необхідною ініціативою є формування моделі корпоративних компетенцій з метою забезпечення якісного підбору персоналу (в т.ч. до кадрового резерву), розвитку персоналу та об'єктивної оцінки ділових якостей. Формування цієї моделі передбачає проведення досліджень за різними рівнями посад з послідувачим аналізом та проектуванням очікуваної моделі поведінки посадовців. У подальшому модель компетенцій повинна інтегруватись в процеси підбору персоналу, планування моделі кар'єрного росту, стати елементом корпоративної культури.

Таким чином, в роботі кадрових служб підприємств залізничного транспорту, крім традиційних форм роботи, на перший план повинні виходити такі аспекти, як підвищення дієвості мотивації, оцінювання, навчання й перепідготовки кадрів. В основі пріоритетів сучасної кадрової політики мають бути пріоритети соціального партнерства, саморозвитку, заохочення ініціативи персоналу та упровадження прогресивних технологій і форм праці, орієнтації на довгострокові трудові відносини з персоналом і турботу про колишніх працівників; автоматизація процесів управління ключовими показниками результативності роботи різних категорій персоналу.

Література

1. Статистичні дані про Українській залізниці URL: <https://mtu.gov.ua/content/statistichni-dani-pro-ukrainski-zaliznici.html>
  2. Стратегія АТ «Укрзалізниця» на 2019–2023 роки. URL: <https://uz.gov.ua/files/file/about/documents>.
- Крихтіна Ю.О., Савченко О.В., Ткаченко І.М. Політика управління персоналом ат “Укрзалізниця” та шляхи її вдосконалення. *Теорія та практика державного управління*. 3(66), 2019. С. 172-180

УДК 658.7

ЛИЗАНЕЦЬ А.Г., АЛЕКСИК Ю.Ю.
Мукачівський державний університет

РОЗВИТОК ЛОГІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Орієнтація економіки України на європейський вектор розвитку та підвищення ефективності використання виробничого потенціалу передбачає налагодження ефективної системи управління фінансовими і матеріальними активами підприємств, що може бути забезпечене через раціональну систему логістичного забезпечення діяльності. Саме тому розвиток логістики є актуальним завданням як на макро- так і на мікроекономічному рівнях.

Ринок логістичних послуг є недостатньо розвинутим в Україні та потребує подальшого удосконалення. На сьогоднішньому етапі на вітчизняному ринку наявна недостатня кількість професійних логістичних операторів, які б надавали якісні логістичні послуги, недостатньою є також кількість професійних розподільних центрів. Розвиток логістики стримує і відсутність належного державного підходу до логістичних процесів, що виявляється як у відсутності відповідної нормативно-правової бази, так і у відсутності спеціалістів та центрів їх підготовки.

За даними інформаційного агентства «All Retail», розвиток логістичного бізнесу в Україні стримує також відсутність складів. Більшість складів в Україні побудовані ще в радянські часи або перепрофільовані під склади виробничі приміщення підприємств. В середньому по Україні на 1000 осіб приходиться менше 15 кв. м складських площ, що в 15–17 разів менше, ніж у Західній Європі [1].

Серед інших причин, які стримують розвиток логістики - загальна економічна криза, скорочення обсягів виробництва, інфляція, яка гальмує інновації; конфлікт інтересів власників бізнесу, оскільки логістичний підхід передбачає проведення кардинальних змін у організаційній структурі підприємства тощо. Серед внутрішніх організаційних причин найбільш вагомим є нерозуміння керівництвом проблем власного підприємства або причин їх виникнення і спроба впровадити стандартну «модну» інформаційну систему, або застарілий підхід по управлінню матеріальними потоками з метою економії, або скопіювати організацію складу чи схему управління вантажопотоками іншого підприємства.

Логістика є ефективним ринковим підходом до управління. Так, зокрема, логістичний план дає змогу забезпечувати необхідний рівень координації, управління матеріальними та фінансовими потоками, створює можливості для швидкого реагування на зміни у зовнішньому середовищі. Логістична організація дає змогу якнайкраще встановити раціональні взаємозв'язки та налагодити взаємодію не лише на підприємстві, але й з його контрагентами, а також врахувати можливості нарощення сукупного потенціалу організацій.

У вітчизняній логістиці відбуваються певні позитивні зміни. Підприємства все активніше впроваджують принципи Lean (безвідходної) логістики, скорочуючи вартість та підвищуючи рівень обслуговування клієнтів шляхом ліквідації процесів, які не додають цінності продукту. На ринку все більшим попитом користується послуга передачі виробничими та торговельними компаніями бізнес-процесів на аутсорсинг з метою зниження власних логістичних витрат. Автоматизація стає невід'ємною частиною логістики, дозволяючи логістичним компаніям оптимізувати бізнес-процеси і підвищувати тим самим свою конкурентоспроможність [2].

Дослідження Світового банку показали, що за індексом логістичної ефективності Україна посіла у 2018 р. 66 місце серед 160 країн [3], набравши 2,83 бала. У порівнянні з попередньою версією рейтингу країна в загальному заліку піднялася на 14 позицій. Загалом серед показників ефективності логістики найвищими оцінками і стабільним зростанням характеризується своєчасність доставки вантажів до пункту призначення в межах запланованого терміну поставки. Найбільш проблемними залишаються ефективність процесу оформлення прикордонними службами та якість інфраструктури.

Отримані результати ілюструють першочергові напрямки, на які необхідно звернути увагу для поліпшення ефективності логістики в Україні. Для прискорення розвитку ринку логістики в Україні, потрібно викорінювати причини, які негативно впливають на транспортно-логістичну діяльність.

Сучасний державний підхід, який повинен вирішувати проблеми логістики, не здатний належним чином контролювати логістичний ринок. Ухвалення зваженого законодавчого акту у даній сфері може відчутно вплинути на якість логістичних послуг, швидкість документообігу, руху грошових коштів та валютні операції при управлінні матеріальними потоками.

Оскільки основні проблеми вітчизняної логістики, на думку експертів, існують у секторі складської логістики, то доцільно здійснювати будівництво складських потужностей під конкретні потреби клієнта (Built-to-Suite) або йти шляхом інтегрування у виконання замовлень згідно із концепцією SCM (Supply Chain Management).

Серед перспектив розвитку логістики в Україні варто виділити інтеграцію організацій України у світову логістичну мережу шляхом впровадження новітніх технологій та обладнання, розвиток інтегрованої логістики, що дозволяє об'єднати зусилля керуючого персоналу промислової фірми, її структурних підрозділів та логістичних партнерів у наскрізному управлінні ресурсними потоками. Слід приділити особливу увагу спрощенню організації поставок за

конкурентоспроможними цінами та прозорості роботи митних служб, покращенню якості інфраструктури, пов'язаної з торгівлею і транспортом. Підвищення ефективності ринку логістики призведе до появи на ринку більшої кількості компетентних провайдерів комплексних логістичних послуг, що матиме позитивний вплив на економіку країни в цілому.

Література

1. Розвиток логістичного бізнесу в Україні стримує відсутність складів. Інформ. агенство «All Retail» URL : <http://allretail.ua/news/45517>.

2. Прорив у логістиці: досягнення максимальної гнучкості, швидкості, надійності в ланцюжку поставок і скорочення витрат. Інформ. Агенство «All Retail». URL : <http://allretail.ua/news/4544>.

3. Logistics Performance Index URL : <https://data.worldbank.org/indicator/LP.LPI.CUST.XQ>

УДК 338.48

МЕДВІДЬ Л.І., ИЙБЕР К.
Мукачівський державний університет

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ДЕФОРМАЦІЮ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ

Позитивні та негативні соціально-економічні процеси, що відбуваються в країні та сучасному світі, актуалізують питання щодо визначення, розвитку чи подолання деформацій у туристичній сфері. Деформація як регресивний розвиток туристичної системи веде або до погіршення, або до відсутності розвитку. Деформацію не можна розглядати лише як негативний фактор. Деформація може бути і позитивною, породжувати трансформаційні процеси та привести до перетворення соціально-економічної системи, тобто її трансформації. Зазначимо, що деформації можуть бути настільки сильними, що здатні породжувати трансформаційні процеси та привести до перетворення соціально-економічної системи. Однією з таких соціально-економічних системи є сфера туризму регіону.

Деформаціями туристичної сфери Закарпатської області: невідповідність розвитку туристичної сфери соціальним вимогам та потребам суспільства; деформації пов'язані із пандемією COVID-19; деформації від організованого самотуризму; деформації пов'язані із недоступністю туристичних та рекреаційних послуг як для населення регіону, так і самих працівників туристичної сфери; деформації пов'язані із задоволенням актуальних потреб суспільства; деформації пов'язані з діджиталізацією; деформації пов'язанні із переходом туристичної діяльності в тінь.

Найбільш суттєві зміни у розвиток туристичної галузі регіону внесла пандемія COVID-19.

Туризм є одним із тих секторів економіки, що постраждав найбільше за період пандемії COVID-19. Так, за оцінками та прогнозами UN WTO у 2020 р. дана ситуація призвела до скорочення кількості міжнародних туристів на 20-30 %, порівняно із показниками 2019 р. При чому, таке падіння може призвести

до зниження надходжень від міжнародного туризму на 300-450 млрд доларів, що становить майже третину від 1,5 трлн доларів, отриманих у 2019 р. Приймаючи до уваги тенденції попередніх років, це буде означати втрату від 5 до 7 років зростання [1]. Якщо ситуація у боротьбі з коронавірусною інфекцією не зміниться, то 120 млн осіб, які працювали в туристичному секторі, можуть стати безробітними [2].

В останні роки більшість українських туристів орієнтувалися на міжнародні подорожі, але пандемія 2019 р. застала їх переорієнтуватися на внутрішній туризм, тому внутрішній туризм зараз на підйомі. У скільки відбувся цей ріст важко оцінити, оскільки значна частка українців організувала відпочинок на Чорному та Азовському морях сама, не звертаючись ні до туристичних фірм, ні до офіційних засобів розміщення.

Згідно даних компанії «Vodafone Україна» на українських південних курортах влітку 2020 р. абонентів значно побільшало порівняно з 2019 р.: у Одеській, Миколаївській та Херсонській областях – на 30%; на курорті Кирилівка (Запорізька область, Азовське море) – на 55%; в м. Бердянськ (Запорізька область, Азовське море) – на 37%; на азовських курортах на 100-170 % [3].

Деяко іншою може бути ситуація на курортах Західної України (яка є на другому місці за популярністю серед внутрішніх туристів), адже в Карпатах, як стверджують туроператори, більшою є частка легальних місць розміщення та менше проблем з якістю послуг, ніж на морях. Однак гори, замки та міста Західної України не можуть повністю замінити поїздку на море та пляжний відпочинок.

На сьогоднішній день найпопулярнішими напрямками для внутрішнього туризму є Карпати, Закарпатська, Одеська, Чернігівська, Черкаська, Рівненська, Житомирська, Київська, Львівська, Херсонська області.

При цьому, у внутрішньому туризмі вже окреслилися певні тренди, а саме:

- відпочинок на природі. Цікаво, що після ізоляційних заходів, пов'язаних з COVID-19, у людей підвищився інтерес до заміських готелів і дозвілля на свіжому повітрі. До вподоби українцям як далекі тури, так і місцеві, тому обираються для відпочинку найближчі до місця проживання заміські туристичні комплекси, бази відпочинку, які є практично в кожній області;

- глемпінги, або «гламурний кемпінг». Новий вид преміум відпочинку з розміщенням на природі з усіма зручностями та обслуговуванням як в готелях [4]. В Закарпатській області є 3 місця для глемпінгу – Хостел Bed&Bike Dobra Nuс біля с. Дубриничі, глемпінг luxury біля с. Липовець; кемпінг у с. Гукливий; глемпінг luxury біля с. Липовець; кемпінг у с. Гукливий) [5].

- фототуризм. Цей вид туризму в Україні активізувався та розвивається. Значну внесок у цей процес внесли вітчизняні користувачі соціальних мереж Instagram, Facebook. Наприклад, організатори фототурів пропонують клієнтам відвідати Закарпаття, квітучі сакури Ужгорода й інші мальовничі куточки України.

Отже, серед видів деформацій туристичної сфери Закарпатської області найбільш вагомим є пандемія COVID-19, яка зумовила розвиток самодіяльного туризму, недоступність туристично-рекреаційних послуг широким верствам населення, діджиталізація (використання інформаційно-інноваційних технологій); тинізація туристичного бізнесу. Ідентифікація деформацій дозволяє розробляти та ухвалювати конкретні управлінські рішення щодо їх протидії, мінімізації негативних наслідків, або до підсилення позитивних наслідків, що сприятиме забезпеченню сталого розвитку туризму в регіоні.

Література

1. Непочатенко В. О. COVID-19 і туризм: аналіз ситуації та економічні шляхи виходу. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8079>;
2. Карантин. Як світ рятує туристичну галузь. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3090351-karantin-ak-svit-ratue-turisticnu-galuz.html>;
3. Внутрішній туризм в Україні – на підйомі через COVID-19. Чи надовго? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/vnytrishniy-turyzm-v-ukraini-covid19/30726545.html>;
4. Валовий регіональний продукт у 2019 році : статистичний збірник. / За ред. І. Нікітіної. Відп. за вип. Н. Смишляєва, К. Чередарик. Київ: Державний комітет статистики України, 2021. 150 с.;
5. Місця для глемпінгу в Україні URL: https://www.booking.com/glamping/country/ua.uk.html?aid=318615;label=New_Ukrainian_UK_5496348025.

УДК 332.12:338.48

МИКУЛАНИНЕЦЬ С. І.
Мукачівський державний університет

ЛОГІСТИКА В ТУРИЗМІ

В сучасних умовах господарювання зростає роль логістики як дієвого інструменту підвищення рівня ефективності господарської діяльності будь якої галузі. З метою виваженого використання логістичного підходу до управління туристично-рекреаційною сферою на регіональному рівні, перш за все, необхідно проаналізувати та узагальнити основні поняття теорії логістики.

Поняття «логістика» набуло поширення в сучасній науковій літературі та отримало різні визначення з використанням різних підходів.

Серед зарубіжних авторів цікавим є підхід до трактування поняття «логістики» Д. Бушера, який розглядає його як: «процес планування, реалізації управління ефективним, економічним рухом і збереженням сировинних матеріалів, незавершеного виробництва, готової продукції та пов'язаної з цим інформації з метою забезпечення відповідності до вимог споживачів» [1].

Варто також відзначити позицію А. Гаджинського, який визначив дане поняття як «планування, організація і контроль всіх видів діяльності з переміщення і складування, які забезпечують проходження матеріального та пов'язаного з ним інформаційного потоків від пункту закупівлі сировини до пункту кінцевого споживання» [2].

Аналіз розглянутих визначень поняття «логістика» дає можливість зробити наступні висновки: логістика розглядається як процеси планування, організації та управління матеріальними, фінансовими, інформаційними потоками в процесі виробництва та реалізації товарів та послуг з метою скорочення виробничих, транспортних та інших витратах; об'єктом дослідження логістики виступає логістичний потік.

Логістика як сформована наука, навчальна дисципліна та практична діяльність має стійкий понятійний апарат, який забезпечує адекватне відображення категорій, дій і ситуацій, які охоплює логістика. Як вид професійної діяльності логістика забезпечує оптимізацію поточкових процесів в межах здійснення господарської діяльності підприємств виробничої та сфери послуг.

Проаналізувавши та узагальнивши зміст теорії логістики, можемо зробити наступні висновки: об'єктом дослідження в логістиці виступають поточкові процеси різного змісту; управління здійснюється в межах логістичної системи, яка є цілісною структурою, з сукупністю елементів, інтегрованих матеріальним потоком; логістичне управління здійснюється з метою оптимізації поточкових процесів за рахунок оцінювання та зменшення логістичних витрат. Оцінка ефективності логістичної діяльності повинна орієнтуватися не лише на загальні витрати ресурсів, а й на витрати, пов'язані з неефективним та нераціональним використанням наявних ресурсів, що визначає відмінність логістичного підходу від системного. Це дає змогу здійснити оптимізацію системних витрат та максимізувати використання наявних резервів.

В сучасних умовах господарювання зростає роль логістики як дієвого інструменту підвищення рівня ефективності господарської діяльності будь якого підприємства. Специфічні особливості формування та просування туристичного продукту зумовлюють стрімке зростання потреби у впровадженні логістичної концепції в туристичну галузь.

Значний внесок в дослідження теоретичних та прикладних аспектів логістики туризму здійснив І. Смирнов. Автор розглядає логістику туризму як новітній напрямок логістики послуг, який забезпечує оптимізацію туристичних (людських), матеріальних та інформаційних потоків, пов'язаних із наданням туристичних послуг на основі використання логістичних підходів до організації та управління туристичною діяльністю [3].

Завданням логістики туризму є створення якісного туристичного продукту шляхом оптимізації поточкових процесів, що забезпечить зниження загальних витрат господарської діяльності туристичних підприємств.

Використання логістичного підходу в організації діяльності суб'єктів господарювання туристичної галузі сприятиме налагодженню координації процесів виробництва і реалізації туристичного продукту та забезпечить підвищення прибутковості шляхом скорочення витрат. Туристичний продукт (туристична послуга) поєднує в собі процеси, пов'язані з розміщенням, харчуванням, перевезенням, екскурсійним забезпеченням, фінансовим

обслуговуванням туристів тощо. Туристичний продукт в цілому та його складові передбачають виконання логістичних функцій: постачання, виробництво та збут.

Логістика туризму досліджує особливості та класифікацію туристичних послуг, їх сутність та структуру, роль туристичної галузі в народному господарстві, специфіку логістичних процесів в даній галузі. Теоретичну основу логістики туризму складають комплексна структура логістики туризму, особливості поточкових процесів у логістиці туризму, а також базові поняття даної сфери досліджень. Практичне застосування логістики в туризмі полягає в підвищенні ефективності господарської діяльності підприємств туристичної галузі через забезпечення оптимізації поточкових процесів.

Застосування логістичного підходу в туристичній галузі виступає новим засобом підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу, забезпечення високого рівня конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та координації поточкових процесів господарської діяльності. В логістиці туризму процеси оптимізації здійснюються в двох напрямках: оптимізація використання ресурсного потенціалу; оптимізація туристичних потоків з метою визначення рівня навантаження на туристичний ресурс, який сприятиме отриманню економічних, екологічних та соціальних результатів.

Література

1. Busher J. Logistics excellence / J. Busher, G. Tyndall // Management accounting. – 1987. – № 8. – P. 32-39.
2. Гаджинский А. М. Логистика: учебник для высших и средних специальных учебных заведений / А. М. Гаджинский. – [2-е изд.]. – М. : Информационно-внедренческий центр "Маркетинг", 1999. – 228 с.
3. Смирнов І. Г. Логістика туризму : навч. посіб. / І. Г. Смирнов. –К. : Знання, 2009. – 444 с.

UDC 338.488.2:640.4(4):341.31(477)

MILASHOVSKA O.I.
Mukachevo State University

SUPPORT OF UKRAINE AND THE INITIATIVE OF THE EUROPEAN HOTEL COMMUNITY IN THE CONDITIONS OF WAR

Ukrainian hotels, which with the beginning of the war in many cities act as hubs for refugee accommodation, prepare hot meals for Ukrainian defenders and volunteers, provide their premises for the warehouses of humanitarian aid, launched the action "Visit Ukraine in future", designed to support the Ukrainian hotel community, who participates in the provision of peace during military operations and carries large financial losses with the beginning of war.

The State Agency for Tourism Development officially supported the action initiated by the hotel community in the person of the Association of Hotels and Resorts of Ukraine (UHRA).

Caring people from all over the world who want to support Ukraine, its economy and the sphere of accommodation of people can make "charitable reservation" of rooms

in Ukrainian hotels on any day during 2022. Representatives of the hospitality sector say that the guests will be waiting right after the victory of Ukraine in the war.

The tourism industry, like any industry, is quite badly affected by war. In this case, for example, in Kiev, some hotels are engaged in support of territorial defense, military officers, prepare, deliver food, feed defenders. In temporarily occupied cities activity is almost suspended, where there is an opportunity - also help the population.

From all over the world we are following the readiness of the international community to support Ukraine in general, and Ukrainian tourism industry in particular. And that is why in cooperation with the profile association such an idea has arisen - to allow now to book future trips to Ukraine, so that people have an opportunity to support the industry, and after our victory - to come and look at our cities, our people, whose courage is now enthraling the whole world.

From the first day of the initiative, dozens of hotel establishments have already joined it. The list of hotels, which is constantly updated, can be found on the website of the Association of Hotels and Resorts of Ukraine. You can make a "charitable reservation" through the sites of these hotels. Just use the "Visit Ukraine in future" filter in the city you want to support. The amount of the deposit is adjusted by the number of nights you wish to pay with the card, the amount starts from EUR 40-50 per day, regardless of the booking season.

The Association receives numerous requests from friendly foreign hotel associations - HOTREC members who want to support the hotel sector and Ukrainians suffering from the actions of the neighboring aggressor country.

This promotion is a simple way to support hotels, which during the period of forced downtime actively participate in support of tytes. First of all, in the regions of active fighting, where hotels become an important link in temporary accommodation of evacuated population, cooking food, accommodation of humanitarian aid points, household service. And these are expenses that are not obvious at first glance - labor costs for hotel staff, food purchases, security, etc.

"This is a direct and effective way to support hotel facilities, where there is an opportunity to book and pre-pay any number of nights for any period during 2022 in the hotel you want to support. The received funds will give the hotels an opportunity to work in the mode of providing services, and in the future, when this horror will end the Rada to accept its benefactors", - said the head of the Association of Hotels and Resorts of Ukraine (UHRA).[1].

On March 5, 2022, Bloomberg reported that the rental service Airbnb took an order of almost \$2 million in Ukraine from people who are not going to stop in housing, but simply want to support money of war-plagued Ukrainians. According to the general director of Airbnb Brian Cheski, on March 2-3 in Ukraine was booked about 61 thousand nights. Users in the United States, the United Kingdom and Canada account for almost three quarters of the total number of reservations.[2]

Literature

1. <https://visitukraine.today/uk/blog/214/visit-ukraine-in-the-future-ukrainski-goteli-v-garyacix-tockax-prosyat-svit-pro-pidtrimku>
niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ukrayinski-bizhentsi-viyny-za-kordonom

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІЇ КОНТРОЛЮ В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННІЙ ІНДУСТРІЇ

Для ефективного функціонування будь-якого закладу, необхідно розробити певну стратегію та впроваджувати її. Але, це все ж таки передбачення, так як, безліч обставин може перешкодити у реалізації задуманого, тому для досягнення цілі підприємство має контролювати сам процес, аналізувати результати та за потреби коригувати їх. Контроль, має безліч пояснень, серед яких найбільш доцільними є:

- нагляд за тим, як підприємство рухається до функції менеджменту визначеної мети, перегляд планів і коригування відхилень від обраного курсу;
- це процес забезпечення досягнення організацією своєї мети;
- діяльність менеджерів по встановленню стандартів, норм та нормативів і слідкуванню щодо їх дотримання.[1]

Метою роботи є дослідження ефективності функції контролю в готельно-ресторанній індустрії.

Контроль виконує повійну роль в процесі управління, а саме наглядову і коригуючу. Він є досить важливим фактором в успішному функціонуванні підприємства. Без контролю починається хаос, крім того, об'єднати діяльність групи працівників стає неможливо. Для більшості працівників, контроль здебільшого асоціюється з встановленням обмежень, примусом, відсутністю самостійності. Через це, контроль є такою функцією, суть якої розуміють невірно. Доцільно наголосити не лише на важливість реалізації цієї функції, але й на формах її здійснення на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу. Правильне здійснення функції контролю вимагає дотримання єдності трьох стадій: встановлення фактів, їх критична оцінка, пропозиція заходів щодо впливу на керований об'єкт у потрібному напрямі. Основним завданням контролю є забезпечення досягнення цілей і здійснення місії підприємства.

Необхідність контролю як функції менеджменту, визначають такі фактори:

- невизначеність середовища (зміна законів, технології, ринку, складу працівників підприємства);
- небезпека щодо виникнення кризових ситуацій на ринку послуг;
- необхідність досягнення успіху в діяльності підприємства, визначення його складових;
- тиск з боку конкурентів;
- боротьба за опанування ринків збуту готельних послуг і кулінарної продукції.[2]

Для того, аби контроль виконав свою функцію, він повинен володіти кількома важливими властивостями, до яких відносять:

- стратегічна спрямованість. Контроль повинен мати стратегічний характер, відображати спільні пріоритети і підтримувати їх;

- Орієнтація на результат. Кінцева мета контролю складається не з того, щоб зібрати інформацію, встановити стандарти і виявити проблеми, а з того, щоб розв'язати задачі, які стоять перед організацією;

- Відповідність справі. Необхідно об'єктивно оцінювати те, що дійсно важливе, наприклад, фірма може запропонувати високі знижки або надто високий рівень обслуговування після продажу, щоб тим самим отримати нові замовлення, або ж ціни можуть зрости внаслідок інфляції. У подібних ситуаціях підприємство буде втрачати гроші від кожного продажу, а не заробляти їх;

- Своєчасність контролю полягає не у швидкості або частоті його проведення, а в часовому інтервалі між проведенням вимірювань або оцінки, які адекватно відповідають контролюваному явищу;

- Гнучкість контролю. Контроль має бути достатньо гнучким і пристосованим до будь-яких змін у системі.

- Простота контролю. Найбільш ефективний контроль – це найпростіший контроль з точки зору тих цілей, для яких він призначений. Прості методи контролю економічні, вони потребують менших витрат. Якщо система контролю дуже складна, то працівник, який взаємодіє з нею, не буде її підтримувати. Надмірна складність веде до втрати контролю над ситуацією.

- Економічність контролю.[3]

Можна дійти висновку, що на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу практикується здійснення контролю за якістю прийнятих рішень. Ефективність контролю може зростати і за рахунок добре налагодженого оперативного його планування.

Для підвищення ефективності контролю на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу необхідно дотримуватись таких рекомендацій:

- встановлювати обдумані стандарти, які сприймаються співробітниками;
- винагороджувати за дотримання стандартів;
- забезпечувати двостороннє спілкування;
- уникати надто пильного (прискіпливого) контролю;
- встановлювати жорсткі, але досяжні стандарти.

Літератури

1. Нечаюк Л.І., Телеш Н.О. Готельно-ресторанний бізнес: менеджмент. Сторінка доступу [https://tourlib.net/books_ukr/nechauk72.htm]

2. Навчальні матеріали онлайн. Характеристика ефективного контролю. Сторінка доступу [https://pidru4niki.com/85109/menedzhment/harakteristika_efektivnogo_kontrolyu]

3. Бібліотека економіста. Характеристика контролю. Інтернет-ресурс, сторінка доступу [<https://library.if.ua/book/3/362.html>]

УДК 338.48:351(477)

ПАПП В.В., БОШОТА Н.В.
Мукачівський державний університет

РОЛЬ МІСЦЕВИХ ГРОМАД У СТАЛОМУ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ

Концепція сталого розвитку все більше стає частиною різних сфер життєдіяльності громад. Ця тенденція також впливає на сферу туризму через її

екологічний, соціальний та економічний вплив. Успіх впровадження сталого розвитку частково залежить від підтримки та участі зацікавлених сторін туристичного бізнесу. Хоча не всі зацікавлені сторони однаково залучені до процесу прийняття рішень, пов'язаного зі сталим розвитком, усі їхні інтереси мають бути чіткими та зрозумілими. З різних груп зацікавлених сторін, включаючи вітчизняних та іноземних туристів, місцевих жителів, власників бізнесу та посадових осіб місцевого самоврядування, саме дві останні групи, як правило, найактивніше зосереджуються на залученні до процесу сталого розвитку.

Метою дослідження є аналіз та оцінка управлінських заходів щодо розвитку сфери туризму органами влади територіальних громад.

Туризм дає низку переваг місцевим громадам, та впливає на якість життя місцевих жителів. Історичні функції місцевих громад трансформуються, а аналіз взаємодії між туризмом і життєдіяльністю громад стає все більш важливим. Це змушує органи місцевого самоврядування приділяти більше уваги підтримці розвитку туристичної індустрії, яка враховує особливості життєдіяльності місцевих громад. На рівні місцевої влади зростає розуміння того, що розвитком туризму повинні керувати місцеві громади, а не міжнародні туристичні організації [1]. Цей новий підхід дає важливі наслідки для сталого розвитку туристичного сектору, оскільки він впливає на відносини між владними суб'єктами та на здатність керівних органів громади впливати на економіку. Це також впливає на вибір інструментів та індикаторів оцінки діяльності. Спосіб формування інституційних систем управління визначає спосіб діяльності зацікавлених сторін у сфері туристичної політики, а також інструменти та показники, які використовуються для досягнення поставлених цілей у всіх сферах економіки, включаючи розвиток туризму.

На місцевому рівні представниками місцевої громади або посадовцями місцевого самоврядування зазвичай визначаються конкретні сфери повноважень і завдання, які мають виконуватися, в тому числі ті, що стосуються туристичного сектору. З метою підвищення ефективності своєї роботи органи місцевого самоврядування співпрацюють на національному та міжнародному рівнях з іншими владними структурами. Однією з особливо важливих форм співпраці є спільні зусилля між місцевими жителями, туристами та державним сектором [2]. Однак інші суб'єкти також повинні брати участь у цьому процесі, щоб сприяти розвитку туристичного сектору, використовуючи правила та рекомендації, пов'язані з концепцією сталого розвитку.

Більшість визначень сталого розвитку туризму включають деякі спільні знаменники, такі як економіка, екологія та суспільство. У найзагальнішому розумінні розвиток туристичного сектору має бути зосереджено на створенні зв'язків із принципами сталого розвитку, враховуючи сталість природного середовища, формуючи відносини з місцевою економікою та враховуючи добробут місцевої громади [3]. Сталий розвиток туристичного сектору зосереджено на реалізації трьох основних цілей:

- екологічні цілі, такі як збереження природних ресурсів, необхідних туристичному сектору, та зменшення небезпечних викидів, що утворюються цим сектором;

- економічні цілі, такі як сприяння економічному розвитку місцевої громади, а також підтримка та оптимальне використання наявної туристичної інфраструктури;

- соціальні цілі, такі як досягнення задовільного рівня зайнятості в туристичній сфері, забезпечення можливостей відпочинку як туристам, так і місцевим жителям, охорона місцевої культури та спадщини, підвищення рівня участі місцевого населення у сфері туризму.

З одного боку, концепція сталого розвитку туризму сприймається і заявляється все більшою кількістю суб'єктів, пов'язаних з туризмом, а з іншого боку, все ще часто спостерігаються випадки руйнування природного та культурного середовища в районах, де спостерігаються надмірні туристичні потоки. Крім того, комерціалізація туризму разом із занепадом культурної самобутності продовжує негативно впливати на багато районів, привабливих для туристів.

У зв'язку з цим, сталий туризм необхідно інтегрувати з розвитком місцевих територій. Місцевий рівень має бути базовим рівнем у вирішенні проблем та створенні практичних інструментів, які будуть використовуватися місцевою владою та виражати потреби місцевої громади. Заходи, які здійснюються як частина сталого розвитку туризму, повинні сприяти активізації партнерських відносин між органами державної влади, власниками бізнесу та іншими зацікавленими сторонами.

Література

1. Бриль К.Г. Посилення ролі туристичних центрів у забезпеченні територіального розвитку. Інвестиції: практика та досвід. 2015. №16. с. 43-47.

2. Гуменюк В.В. Державне регулювання конкуренції на ринку курортно-рекреаційних послуг. Економіка України. 2016. №11(660). с. 34-43.

3. Івашина Л. Роль об'єднаних територіальних громад у розвитку сільського зеленого туризму. Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. 2017. Вип. 3(34). С. 143-148.

UDK 81'243:338.486.1:005

POPOVYCH O.P.
Mukachevo State University,
KUPRIYENKO I.V.
Higher Vocational schools №3

THE ROLE OF A FOREIGN LANGUAGE IN MANAGEMENT AND TOURISM

Today Ukraine is on the path of integration into European and world space. Every year more and more branches of the domestic economy conquer world markets. Over the last decade, the tourism and hospitality industry has been developing at a particularly rapid pace.

Tourism is not only a way for people to learn about the world, but also the most promising area of Ukrainian economy which contributes to the intensification of international contacts and the expansion of intercultural ties in Ukraine. However, things are not so good in the labor market in this area, as both travel companies and hospitality industry are in great need of professionally trained, highly qualified tourism managers and other specialists in the hotel and restaurant business, who would have good knowledge not only of management, tourism and economics, but also fluent in one or two foreign languages. Language is an integral part of the human mind and, therefore, only the interaction of all mental structures and processes (perception, understanding, memory) ensures its functioning [1].

A foreign language should become a tool for learning about other world cultures. By studying a foreign language, students gain knowledge about the history, culture, customs and traditions of the country whose language is being studied.

Various aspects of the foreign language teaching methodologies have always been and remain under the close attention of many scientists and researchers such as: G.Ye. Bakaeva, N.F. Borisko, V.D. Borshchevetskaya, S.P. Kozhushko, S.S. Kolomiets, E.V. Miroshnichenko, O.B. Tarnopolsky. The issues of specialists professional training in the tourism industry were such well-known scientists as: S.A. Grinko, V. A. Kvartalnov, L.V. Knodel, T. Kudryavtseva, S. Orishko, L.V. Sakun, I.V. Skril, O. Stavrovsky, V. Fedorchenko and other researchers. However, in our opinion, the issue of importance and goals of a foreign language in the professional activities of tourism managers remains insufficiently covered. Therefore, the main goal is to prove the importance of a foreign language in the professional activities of future professionals in the tourism industry and to characterize the features, goals and importance of a foreign language in the educational process.

Today, a foreign language has become a necessary element in all spheres of human activity, from socio-economic, scientific and technical agrarian to artistic and cultural. The tourism manager is, first of all, a manager who not only supervises the work of other employees, but also has communicative relations with representatives of foreign companies. Communication for him becomes the main activity.

In view of this, a professionally oriented approach to teaching foreign languages is of particular importance, which involves the development of students' skills of foreign language communication in non-language Ukrainian universities. For tourism professionals, the necessary conditions for successful professional activity are awareness of the peculiarities of the communication process, mastery of verbal and nonverbal communication techniques, communication strategies and communicative competence, which includes the ability to use a foreign language for achieving professional goals [2].

There is no doubt that in the XXIst century, a highly qualified specialist in any sector of the domestic economy must be able to work with informational Internet resources, which, in turn, requires knowledge of a foreign language, especially English.

The child learns the native language without realizing it, unintentionally, and the foreign language - starting with the awareness and understanding of intention.

Therefore, we can say that the development of the native language is from the bottom up, while the development of foreign language skills - from top to bottom [2].

Another feature is that language is both a means and an aim of learning. Learning the language at the initial stage is the goal, and later, using of acquired knowledge in more complex language situations turns it into a means of learning. The next features of a foreign language are its "non-objectivity", because it does not provide knowledge about reality and "infinity", which means that you can not learn the language completely. Practical knowledge of a foreign language is extremely important in the professional activities of future professionals in the tourism industry.

Literature

1. Kobzar N.V. The role of intercultural communication in the activities of tourism managers / N.V. Kobzar // Bulletin of LNU. Named after T. Shevchenko. 2011. №14 (225).

2. Nikolaeva S.Yu. Objectives of teaching foreign languages in the aspect of competence approach / S.Yu. Nikolaev // Foreign languages. 2010. №2.

УДК 332:33.05-044.372:332.14

ПРОСКУРА В.Ф., ГУРЗАН Н.
Мукачівський державний університет

СИНЕРГЕТИЧНА МОДЕЛЬ ПРОГНОЗУВАННЯ КРИЗОВИХ ПРОЦЕСІВ В ЕКОНОМІЦІ РЕГІОНУ

В сучасних умовах високої динамічності середовища господарювання, диспропорційності розвитку окремих сфер життєдіяльності, незбалансованості економічних процесів що відбуваються в регіонах, посилився інтерес до нелінійних і нерівноважних систем, в тому числі й соціально-економічних. Цей інтерес загострився у зв'язку з фінансово-економічною кризою, яка зараз виникла в економіці України та не може бути описана в межах лінійної наукової парадигми. У практичній господарській та економічній діяльності зросли ризики, змінилися граничні умови еволюційного саморозвитку, втратилася якісна визначеність будь-якого типу діяльності. Будучи критеріями безпеки систем, що саморозвиваються, ці умови визначають ризики та напрямки вектора сталого саморозвитку, а також способи реагування на раптові дії зовнішнього середовища.

Стосовно регіональних соціо-еколого-економічних систем, що саморозвиваються, зазначена проблема до останнього часу цілком задовільно вирішувалася методами індикативного аналізу з використанням „статичних” багатofакторних критеріїв безпеки. Однак в умовах гострої економічних криз такі підходи перестають працювати, необхідне створення нової, „динамічної” концепції регіональної безпеки, а також розробка теоретико-методичного інструментарію, що дозволяє цю концепцію сформулювати.

Існуючі „статичні” методики визначення безпеки регіону були орієнтовані на економічні фактори, темп зміни яких порівняно незначний та які незначно відхиляються від стану рівноваги.

Сучасна економічна криза різко дестабілізувала соціально-економічний стан та середовище регіону, тому можливості застосування лінійних моделей

скоротилися. В економічних системах регіонального рівня зростає кількість нових точок рівноваги. Функція розподілу ймовірностей стала мультимодальною, що обумовлює необхідність розробки нелінійних математичних моделей, що пов'язують між собою кризові процеси в різних сферах життєдіяльності та механізм мінімізації ризиків в економіці регіону, а також виявлення альтернатив стійкого розвитку. Дуже стійкі системи не здатні до розвитку, дуже нестійкі системи схильні до хаосу, у них важко знайти співвідношення між порядком і хаосом.

Для теоретичного вирішення фундаментальної проблеми дослідження необхідно:

а) подолати принципові труднощі, пов'язані з аналізом ринкових систем, що розвиваються в одному напрямі, в тому числі і з точки зору глобального прогнозування; розробити методіку визначення чутливості складної нелінійної економічної системи на рівні регіону до умов і зовнішніх впливів в межах точок біфуркації;

б) створити нову методіку математичного визначення точок рівноваги в рамках нелінійних рівнянь для цін попиту, пропозиції і нелінійних коефіцієнтів еластичності, звівши її до моделі Лоренца з визначенням фрактальної розмірності атракторів і сформованих на цій основі методів прогнозування, інтервалу прогнозу, показників Ляпунова, ентропії Колмогорова, спектрів хаотичних пульсацій. Це слугує своєрідним доповненням класичної схеми ринкової економіки А. Маршалла [3] цією методикою;

в) для регіональних ринкових структур знайти і включити в схему аналізу принципові обмеження, пов'язані з прогнозом, в рамках синергетики визначити в математичній формі вплив малих причин і великі наслідки, таким чином здійснивши вдосконалення нових технологій прогнозу в рамках нелінійної динаміки.

Рішення поставлених завдань знаходиться в рамках методів нелінійної динаміки, включаючи теорію катастроф, теорію детермінованого хаосу тощо. У цілому ж для зазначених цілей повинні використовуватися методи системного, програмно-цільового підходу, лінійного та нелінійного економіко-математичного моделювання, кластерного та регресійного аналізу, класифікації, а також експертних оцінок. При розробці нових концепцій і методичних підходів застосовуються математичні моделі, алгоритми розрахунку і обчислювальні процедури, розроблені провідними вітчизняними та зарубіжними дослідниками.

Ключова ідея А. Маршалла [3] полягала в необхідності вивчення закономірностей формування і взаємодії попиту та пропозиції і відповідно на цій основі вивчення розгорнутої теорії цін. Перш за все, Альфред Маршалл підкреслював необхідність включення фактору часу в аналіз ціни. Саме Альфред Маршалл перший відзначив диференційований взаємозв'язок між витратами виробництва і ціною в залежності від того, який підхід – короткостроковий чи довгостроковий – покладено в основу аналізу. Він встановив наступний механізм впливу співвідношення попиту і пропозиції на формування цін товарів в умовах необмеженої конкуренції. Попит і пропозиція мають зв'язок з ціною: попит, як

правило, при зростанні ціни зменшується і при її зменшенні зростає; пропозиція в більшості випадків зі зростанням ціни зростає і при зниженні ціни падає. Тому рівноважна ціна встановлюється в тій точці, де попит зрівнюється з пропозицією (тобто при графічному зображенні в точці перетину кривих попиту та пропозиції). Ціна, що перевищує ціну рівноваги, веде до перевищення пропозиції над попитом, що неминуче призводить до зниження ціни. Ціна, яка виявилася нижче ціни рівноваги, веде до перевищення попиту над пропозицією, що діє в бік підвищення ціни. Тільки при ціні рівноваги X^0 попит зрівнюється з пропозицією (зрівнюється в тому сенсі, що не виникає стимулів для зміни трьох функціонально пов'язаних величин – попиту, пропозиції, ціни). У цих умовах, згідно із теорією Маршалла, ціна тяжіє до грошових витрат виробництва, але зазначені витрати в звичайних умовах не пов'язані з вартістю (реальними витратами виробництва), а самі визначаються співвідношенням попиту і пропозиції на ті фактори виробництва, що формують ці витрати.

Виникають принципові проблеми, що пов'язані з довгостроковим (на 1-3 роки) прогнозом стану ВРП. В межах дослідження вперше для опису нелінійного ринку використовується модель Лоренца. Як і всі моделі цього класу, вона дуже чутлива до початкових даних. Це явище отримало назву динамічного хаосу, або ефекту метелика. Усі принципові обмеження, пов'язані з прогнозом за допомогою цієї моделі, знімаються.

Таким чином, на основі фрактального підходу пропонуються алгоритми розрахунку на основі визначення фрактальних характеристик і хаотичних властивостей динамічних систем на рівні регіону (на основі часових рядів), з допомогою яких здійснюється прогноз поведінки економічної системи. Це принципово новий метод прогнозування, який вимагає додаткових досліджень.

Література

1. Іванюта, С.М. Антикризове управління: навчальний посібник / С.М. Іванюта. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 288 с.
2. Король, В.С. Антикризовий менеджмент в умовах ринкової трансформації економіки [Електронний ресурс] / В.С. Король. – Режим доступу: www.librar.org.ua/sections_load.php?s=business_economic_science&id=168&start=1.
3. Marshall T. H. Citizenship and Social Class // Inequality and Society / [edited by John Manza and Michael Saunder]. – New York: W.W. Norton and Co., 2009. – P.148-154

УДК 338.2

ПУГАЧЕВСЬКА К.Й.
Мукачівський державний університет

ПІДТРИМКА БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року було підписано указ про запровадження на території України воєнного стану, який є особливим правовим режимом, який згідно ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної

безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб [1].

Протистояння російському вторгненню, підтримка економіки, а у подальшому і відновлення інфраструктури потребує суттєвих фінансових ресурсів. За таких умов надважливим залишається завдання у забезпеченні функціонування економіки задля наповнення бюджету і підтримки платоспроможності населення. З цією метою парламентом та урядом України було запроваджено цілу низку ініціатив щодо підтримки підприємницької діяльності під час війни.

Перш за все, це зменшення податкового тиску, спрощення і покращення податкових правил на період воєнного стану. Зокрема, знижено ставку ПДВ з 20% до 7% для операцій з постачання та ввезення на митну територію України бензинів, важких дистилатів та скрапленого газу, на які встановлено нульову ставку акцизного податку, а також нафти або нафтопродуктів; не оподатковуватимуться ПДВ передача (надання) товарів, у тому числі пального, на потреби армії для забезпечення оборони України у період дії воєнного стану; не оподатковуватиметься ПДВ ввезення товарів на митну територію України у режимі імпорту суб'єктами господарювання, які зареєстровані платниками єдиного податку першої, другої та третьої групи; не оподатковуватиметься ПДВ ввезення фізичними особами на митну територію України легкових автомобілів, кузовів до них, причепів та напівпричепів, мотоциклів тощо. Від мита та ПДВ звільняються товари, що імпортуються підприємствами для вільного обігу (окрім алкогольної та тютюнової продукції), а також транспортні засоби, які ввозяться громадянами.

На період воєнного стану суттєво розширено можливість платників податків застосовувати спрощену систему оподаткування.

Відбулось послаблення і у частині вимог щодо отримання та перевірки дозвільних документів (ліцензій). Окремі заходи стосуються і кредитування на компенсації для бізнесу, зокрема згідно Постанови КМУ від 20 березня 2022 р. №331 «Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні» передбачена можливість отримання компенсації у розмірі 6500 грн щомісячно за кожного працевлаштованого вимушеного переселенця [2]. Нормативно закріплено також розширення програми «Доступні кредити «5-7-9%», у тому числі і для сільськогосподарських товаровиробників з метою підтримки агробізнесу та сфери харчової промисловості [3]. За сприяння державних і місцевих органів влади створюються умови для релокації бізнесу.

За прогнозами МВФ у 2022 р. ВВП України зменшиться на 35%, а отже в нинішніх умовах активізація бізнес-діяльності є ключовою детермінантою посилення економічної стійкості держави. Нові правила ведення підприємницької діяльності передбачають послаблення вимог щодо ведення

бізнесу, доступного кредитування, можливості релокації з територій, де ведуться активні бойові дії, тощо.

Література

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 21.04.2022)
2. Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні: Постанова КМУ №331 від 20 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.04.2022)
3. Тил працює – Україна воює. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/221573.html> (дата звернення: 21.04.2022)

УДК 355.018:[330.342-044.382](477)

СКОПЕНКО Н.С.
Національний університет харчових технологій,
УДВОРГЕЛІ Л.І.
Мукачівський державний університет

КЛЮЧОВІ НАПРЯМКИ ВІДНОВЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ВІЙНИ

Відкритий воєнний напад Росії за підтримки Беларусі на Україну 24 лютого 2022 року є продовження російсько-української війни за незалежність і суверенітет України, яка триває з 2014 року.

За даними експертів [1] для ефективної післявоєнної відбудови країни потрібно вирішити чотири базові проблеми, які є основою для майбутньої економіки країни: зміна системи управління; повернення населення (демографічне вирівнювання); зміна підходів до зовнішньої політики; побудова нової (новітньої) економічної моделі, заснованої на економіці XXI століття.

За оцінками Світового банку [2], ВВП України в 2022 році скоротиться більше ніж на 45%. Вітчизняна економіка зменшиться на 50%, кожне друге підприємство може бути закрито. Аналітики очікують на повільне відновлення української економіки. За їхньою оцінкою, у 2023 році ВВП країни зросте на 2,1%, у 2024 році – на 5,8%. Інфляція у 2022 році становитиме 15%, роком пізніше – 19%, у 2024 році – 8,4%, впливає з прогнозу.

Ключові напрямки, на яких має зосередитися держава, задля подолання кризи та відновлення економіки після закінчення війни [1]:

Ключові напрямки, на яких має зосередитися держава, задля подолання кризи та відновлення економіки після закінчення війни [1]:

- *Відновлення експорту* основних товарів (зернових, руди та металу) на тлі високих світових цін. Створення інфраструктурних можливостей для експорту в умовах блокади українських морських портів.

- *Захист внутрішнього виробника і протидія імпорту.* Пріоритетом має стати створення нових сучасних виробництв з максимальним використанням сучасних технологій. Державна підтримка вітчизняних виробників продуктів харчування, які можуть продовжувати роботу. Підтримання споживчого попиту шляхом запровадження регулярних виплат для громадян, що залишилися в

Україні і не мають роботи. Запровадження держзамовлення як необхідного чиннику збереження стратегічних галузей.

- *Відновлення інфраструктури.* За попередніми оцінками, станом на 11 квітня загальна сума збитків внаслідок руйнування саме інфраструктурних об'єктів оцінювалася щонайменше у \$80,4 млрд. Окрім великої кількості житла, у переліку пошкоджених, зруйнованих або захоплених об'єктів – 319 дитячих садочків, 546 закладів освіти, 205 медичних закладів, 145 заводів та підприємств, 277 мостів та мостових переходів, 10 військових аеродромів, 8 аеропортів та 2 порти. Маріуполь та багато інших міст України фактично зруйновані. Необхідною умовою для подальшої відбудови інфраструктури є очищення територій від мін та інших вибухонебезпечних предметів. Негайне відновлення критичної інфраструктури у звільнених регіонах.

- *Оновлення фінансової системи.* Головне завдання банківської системи після війни – повернення до кредитування економіки. Крім того, для стабільності фінансової системи необхідно: запровадити безготівкову платіжну інфраструктуру; розробити та впровадити стратегію управління непрацюючими кредитами, які отримали такий статус внаслідок війни; розвиток іпотечного кредитування та кредитів на відновлення інфраструктури; залучення іноземних фінустанов задля підтримки вітчизняної банківської системи.

- *Розвиток АПК.* Збройна агресія Росії проти України може призвести до глобального дефіциту продовольства та зростання цін на продукти (вже спостерігається зростання вартості харчів більше ніж на 30% у порівнянні з 2021 роком). Задля відновлення роботи в АПК необхідно провести розмінування земель сільського призначення; забезпечити доступні кредити на стимулювання технічного переоснащення виробництва та розвитку переробки агропродукції; запровадити програми для заохочення малих агровиробників; забезпечити суттєве збільшення квот безмитного експорту агропромислової продукції до країн ЄС у результаті перегляду Угоди про асоціацію у частині про торгівлю товарами, що розпочався у 2021 році;

- *Демографічна криза. Ринок праці.* За оцінками ООН [3] з України виїхало понад 5 млн осіб станом на 20 квітня. За найбільш реалістичним сценарієм до України не повернеться половина біженців, тобто країна втратить значну частину вмотивованого працездатного населення. Крім того, може відбутися масове повернення людей в обставинах, коли країна не має можливості забезпечити їх роботою, доходом, а у випадку біженців із зони бойових дій, можливо, і житлом. Для вирішення даної проблеми необхідно здійснити перекваліфікацію кадрів та проведення інформаційної кампанії на підтримку зміни професії (з фінансовими стимулами від держави); державні субсидії (або безвідсоткові позики) для бізнесу під час створення нових робочих місць; впровадження програми надання житла громадянам за умови підписання робочого договору з підприємством.

- *Трансформація ІТ.* Україна може стати світовим ІТ-лідером, якщо державою буде забезпечено чотири ключових складових, завдяки яким відбувається швидкий ріст сектору: державні інвестиції в ІТ-освіту, збереження

комфортного податкового законодавства, підтримка розвитку продуктивних компаній та стартапів, створення комфортного та безпечного зовнішнього середовища і дотримання захисту прав людини.

Отже, гарантією швидкого відновлення України після закінчення воєнних дій є подальше проведення структурних реформ, залучення масштабної міжнародної підтримки та інтеграція в Європейський союз.

Література

1. Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою. Український інститут майбутнього. URL: <https://uifuture.org/publications/ukrayina-2022-yak-ne-vtratyty-svij-shans-staty-sylnoyu-derzhavoyu/>

2. War in the Region. Europe and Central Asia Economic Update. WORLD BANK ECA ECONOMIC UPDATE SPRING, 2022, p.103

3. УВКБ: Україну покинули п'ять мільйонів беженців. Сайт ООН. URL: <https://news.un.org/ru/story/2022/04/1422242>

УДК 338.48

ТОДЬЄРІШКО Е. В.

Мукачівський державний університет
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ КЛАСТЕРАМИ ТУРИЗМУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Зміст категорії елементарні ознаки (або особливості) управління кластерами туризму полягає у їх зв'язку зі сталими характеристиками базових рис/ознак узгоджених спільних дій учасників.

Первинне визначення елементарних ознак (особливостей) управління кластерами туризму Закарпатської області, як спільної дії його учасників, почалося з 2005 р. Продовж 2005 р. припинено дію преференційних режимів СЕЗ, державних гарантій та спеціальної економічної зони «Закарпаття». Відтак, з цього періоду районні та місцеві органи управління ініціювали активне об'єднання зусиль бізнесу та пошук консенсусу, щодо економічного розвитку території у межах яких поступово набували поширення гнучкі (нестандартні) форми зайнятості або такі, що від'ємні від традиційних за однією або кількома ознаками виділеними в табл. 1.

Таблиця 1

Критерії віднесення зайнятості до гнучких (нестандартних) форм

Критерії для визначення форми, які відрізняються від традиційних*			
просторові аспекти організації праці (у т.ч. робота за викликом)	часові аспекти організації праці (тимчасове, строкове, непостійне працевлаштування)	режим та умови праці (зокрема, праця поза стандартним робочим місцем, праця з використанням віртуального офісу)	статус зайнятості (приховане працевлаштування, самозайнятість).

Примітка

* форми зайнятості, що визнаються нормальними, стандартними за визначенням Міжнародної організації праці

Джерело: сформовано на основі [5]

Перша спроба впровадження ідей кластеризації сфери туризму в Закарпатській області для реалізації спільних дій учасників відбулася у 2011 р. Область долучилася до міжнародної асоціації кластерів «Тиса», створеної для залучення інвестицій в економіку краю. Наразі в цю міжнародну асоціацію долучилися понад 1 тис. суб'єктів бізнесу з 5-ти країн світу, серед яких: Угорщина; Румунія; Словаччина; Сербія; Україна. У якості особливостей реалізації управлінського організуючого впливу в асоціації кластерів «Тиса» нами виділені наступні (табл. 2): 1) реалізація спільних дій учасників у штучній мережі асоціації; 2) побудова штучної мережі асоціації; 3) реалізація спільно створюваних учасниками асоціації проєктів.

Таблиця 2

Особливості реалізації управлінського організуючого впливу в асоціації кластерів «Тиса»

Особливість	Характеристиками базових рис або ознак	Призначення
реалізація спільних дій учасників у штучній мережі	реалізація спільних дій учасників для забезпечення функціональності мереж малих, середніх бізнесів у зоні кластеризації	трансляція спільного управлінського впливу;
побудова штучної мережі асоціації кластерів	розвиток єдиної мережі, що обслуговує асоціацію кластерів (представлений історичними та соціально-культурними, гастрономічними об'єктами, органами місцевого самоврядування)	забезпечення стабільної зайнятості трудових ресурсів;
реалізація спільно створюваних учасниками асоціації проєктів	реалізація спільно створюваних учасниками асоціації проєктів у сферах відновлювальної енергетики, захисту навколишнього середовища	контроль умов праці й безпеки робочих місць

Джерело: розроблено авторами

Наразі реалізація спільних дій учасників в стадії розвитку. Вже існує ціла низка успішних спільних проєктів, реалізованих за фінансової підтримки ЄС, що сприяють розвитку мережі асоціації кластерів «Тиса», серед яких: розвиток малого і середнього бізнесу; заснування туристично-інформаційних центрів (що наразі діють віддалено – через віртуальні офіси). В Закарпатській області планується реалізувати проєкти: з утилізації сміття; з поліпшення якості води; із запровадження відновлювальної енергетики. В Ужгороді передбачено облаштувати виставкову залу. Разом з тим основною проблемою є відсутність спільної виробничої функції учасників. Це не дозволяє чітко визначити маршрути прямування керівної інформації між мережами асоціації кластерів «Тиса».

Проблема відсутності спільної виробничої функції учасників властива іншим кластерам туризму. Слід зазначити, що саме її наявність не дозволила перейти від стадії зародження кластерів до стадії їх розвитку. Зокрема, в області за 2015-2019 рр. було сформовано ряд об'єднань сфери туризму, що мали розвиватися за принципом кластерної моделі з формами гнучкої (нестандартної) зайнятості.

Література

1. Гладіліна О.В. Перспективи формування кластерів у бурякоцукровій галузі. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. 2011. Вип. 2. Т. 2. С. 43-47.
2. Маслиган О. О., Гоблик-Маркович Н. М., Тодьєрішко Е. В. Принципи, методи і форми регулювання туристично-рекреаційних кластерів у регіонах із застосуванням прийомів

маршрутизації. Ефективна економіка. 2021. № 12. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9721> (дата звернення: 03.05.2022). DOI: 10.32702/2307-2105-2021.12.9

3. Маслиган О. О., Гоблик-Маркович Н. М., Тодьєрішко Е. В., Кампов Н. С. Концепція адміністрування та маршрутизації туристично-рекреаційних кластерів у хмарних середовищах. Економіка та держава. 2022. № 1. С. 34–38. DOI: 10.32702/2306-6806.2022.1.34

4. Маслиган О. О., Тодьєрішко Е. В. Особливості використання категорії регіон у адресації пакетів керівних впливів в сфері туризму і рекреації. Економіка та держава. 2021. № 4. С. 78–82. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.4.78

5. Музиченко-Козловська О.В., Музиченко-Козловський А.В. Розвиток системи управління туристичними кластерами в Україні. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". 2011. № 706. С. 120-125.

6. Обіход С.В. Нестандартна зайнятість в управлінні сучасними підприємствами. Формування ефективної моделі розвитку підприємства в умовах ринкової економіки: тези V Міжнародної науково-практ. конференції (2-3 листопада 2017 р.), ЖДТУ. 2017. С. 208-211.

УДК 351.84

ХАУСТОВА К.М.
Мукачівський державний університет

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

В умовах процесів децентралізації влади, активного впровадження цифрових технологій а також виникнення нових непередбачуваних загроз, серед яких військові дії викликані агресією Російської федерації актуалізуються питання щодо формування нової, сучасної моделі публічного управління, здатної швидко реагувати на виникаючі проблеми, приймати та реалізовувати ефективні рішення.

Відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» збільшення та об'єднання громад здійснювалось шляхом добровільного об'єднання з урахуванням думки громадян. Обов'язковим при плануванні створення громад є визначення потенційних ресурсних можливостей громади для економічного та соціального розвитку і можливості забезпечити надання якісних послуг жителям [1].

Варто зазначити, що інституції регулювання соціально-економічного розвитку формують «правила гри» господарських, економічних, соціальних та екологічних відносин у межах регіонального або локального простору. В цілому, можна виділити такі групи інституцій, що здійснюють вплив на процеси регулювання розвитку у регіонах:

- законодавча база (закони та інші нормативно-правові документи), що регулюють суспільні відносини в державі;
- організаційна база, тобто органи публічного управління та місцевого самоврядування, наділені певними повноваженнями у сфері регулювання окремих напрямків та аспектів процесів сталого розвитку;
- суспільно-громадська база, що представлена недержавними організаціями та іншими суб'єктами громадянського суспільства, діяльність яких стосується різних напрямків сталого розвитку.

На сучасному етапі трансформації важливим завданням є налагодження ефективних механізмів розподілу повноважень, координації та співробітництва між наведеними групами інституцій. Саме конфлікти в цій сфері створюють суттєві бар'єри на шляху розвитку регіонів та їх адаптації до нових реалій.

Як показала практика реалізації процесів децентралізації, саме створення об'єднаних територіальних громад в Україні дозволило запуснути якісні процеси трансформації соціально-економічного розвитку та самоорганізації, що позитивно відобразилося на здатності територіальних громад ефективно протидіяти військовій агресії, надавати допомогу переміщеним особам та біженцями, утримувати економіку регіонів в умовах загроз, формувати дієву допомогу збройним силам.

Військова агресія проти України з боку північно-західних сусідів, яка завдала значних збитків нашій державі, започаткувала також цілу низку важливих позитивних змін стратегічного характеру. Передусім це стосується суттєвого підвищення ефективності взаємодій між органами державної влади, керівництвом територіальних громад та представниками громадських і волонтерських організацій. Завдяки цьому було налагоджено дієвий механізм економічної підтримки збройних сил, здійснено успішну релокацію частини бізнесу із зони бойових дій і сусідніх із нею територій у західні регіони, проводиться евакуація цивільного населення. Більше того, відбулося започаткування цілої низки важливих соціально-економічних процесів, які також сприятимуть успішному повоєнному розвитку країни [2].

Водночас, в умовах військової агресії та післявоєнного часу актуальними завданнями розвитку публічного управління є забезпечення ефективного балансу між централізованою та децентралізованою вертикаллю влади, чітке виконання поставлених завдань та забезпечення адаптивності розвитку територіальних громад в рамках правового поля. Це потребує удосконалення підходів та принципів функціонування органів публічного управління та підвищує ряд вимог до самих управлінців.

За визначення американського ученого Д. Бостона, основними ознаками «нового публічного управління» є такі:

- наголошення не на формуванні публічної політики, а на управлінських навичках;
- перехід від контролю за вкладеними ресурсами та бюрократичними процедурами й правилами до використання індикаторів кількісної оцінки кінцевих результатів і показників продуктивності;
- спрощення управлінського контролю у поєднанні з розвитку нових механізмів моніторингу і підзвітності;
- спрощення складних бюрократичних процедур, зокрема розмежування комерційних і некомерційних функцій;
- наданні переваги контрактуванню та конкурентності в наданні публічних послуг;

- копіювання певних управлінських методів приватного сектору, зокрема підписання короткотермінових трудових угод та угод, що залежать від результатів виконаної роботи;

- розвиток інформаційних управлінських систем і більша турбота про забезпечення іміджу регіону та органів управління зокрема;

- переважання матеріальних стимулів.[3].

Отже, в умовах та перманентної адаптації до постійно виникаючих загроз і викликів з якими щоденно працюють органи публічного управління, виникає потреба у створенні адаптивної та, водночас, чітко керованої системи публічного управління, що опирається на людський потенціал, професійну майстерність управлінських органів та чітку систему державних імперативів. Стратегічним необхідною пріоритетом також є всезагальна і реальна присутність української влади в усіх куточках країни, її всебічна поєднаність з інтересами місцевих громадян та держави загалом.

Література

1. Урядовий портал. Реформа децентралізації. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>

2. Війна. Громади. Децентралізація. Як налагодити ефективне управління громадами в сучасних геополітичних реаліях. URL: <https://www.prostir.ua/?news=vijna-hromady-detsentralizatsiya-yak-nalahodyty-efektyvne-upravlinnya-hromadamy-v-suchasnyh-geopolitychnyh-realiyah>

3. Шпекторенко І.В. Методологія публічного управління. Навчальний посібник. – Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2018р.- 120с., с.25-26

УДК 641/642:316.722]:327

ЧОРІЙ М.В.

Мукачівський державний університет

КУЛІНАРНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК АСПЕКТ ПІДТРИМКИ ТА ВЗАЄМОПОРозУМІННЯ МІЖ ДЕРЖАВАМИ І НАРОДАМИ

Держави репрезентують себе у світі не лише через політичні фігури чи економічні чинники, а й через культуру. Культурна дипломатія це та soft power, котра допомагає знаходити порозуміння, будувати зв'язки та здобувати партнерів. В свою чергу кулінарна дипломатія – невід'ємна частина культурної – сприяє цьому через їжу та кулінарний етикет.

Їжа є одним із важливих комунікаційних інструментів. Вона однаково успішно діє в полярних ситуаціях: від International Days в зазвичай мультикультурних американських школах, коли діти частують однокласників стравами свого народу, і до високих дипломатичних прийомів, де шеф-кухарі представляють найкращі смаки національної кухні. В обидвох випадках це сприяє популяризації традицій, звичаїв та культури харчування певного народу.

Їжа є одним із найвпізнаваніших національних маркерів. Не займе довго думати “чийми” за національністю є піца чи суші, вареники чи сало. Про “національну приналежність” борщу донедавна велася затята суперечка.

Кулінарна дипломатія — це частина публічної дипломатії, яка все активніше завойовує значне місце як ефективний інструмент *soft power*, що допомагає встановлювати міжнародні зв'язки, налагоджувати діалог і шукати спільне для людей з різних куточків світу [1]. Україна в цьому напрямку має велику перевагу, адже національна кухня вже завоювала своїх прихильників по всьому світу, переважно завдяки українській діаспорі та роботі наших дипломатів, які її активно використовують у просуванні знань про Україну. Раніше кулінарна дипломатія використовувалася у більш традиційний спосіб, тобто на організації офіційних прийняттів, вечорів, ярмарків, де можна було скуштувати певні страви. На сьогодні – це частина переосмислення нематеріальної культурної спадщини.

Аналізуючи розвиток кулінарної дипломатії, можемо стверджувати, що будь-які важливі питання та важливі політичні, економічні проблеми обговорюються та вирішуються толерантно, взаєморозумінням завдяки кулінарній дипломатії. Сьогодні публічна дипломатія є інноваційним джерелом, інструментом для соціального та культурного обміну. Багата сучасна дипломатична практика показує, що лідери деяких країн відмовлялися від застільного запрошення через політико-економічні, геополітичні, конфлікти, агресію.

Всім відомий приклад, як світова преса довго кепкувала, іронізувала над двома дипломатичними вечереями Ф.Олланда президента Франції. У червні 2014 року [2] Франція святкувала річницю висадки союзницьких військ у Нормандії. Де спочатку президент Ф.Олланд разом з главою зовнішньополітичного відомства Франції Л.Фабіусом повечеряв з президентом США Б.Обамою та його держсекретарем Д.Керрі у ресторані на Єлисейських полях. Потім в той же день французький президент був змушений повторно повечеряти з президентом Російської Федерації В. Путіним. Це все сталося через ситуацію, яка відбувається в Україні. Саміт у Сочі лідери держав G7 скасували через анексію Криму Росією і перенесли захід у Брюссель.

В 2015 році відбулася вечеря, яку організувало Посольство Туреччини в Україні в рамках проекту міжнародного значення «Кулінарна дипломатія». В основу проекту було покладено зміцнити економічний, культурний, суспільний взаємозв'язок між Україною та Туреччиною і це більш продуктивніше відбулося з використання кулінарних традицій як важіль міжкулінарної комунікації. На цей захід було запрошено понад 50 учасників з різних галузей суспільства, такі як: дипломати, державні діячі, бізнесмени, культурні та громадські діячі, представники преси.

24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала повномасштабну війну проти України. Це найбільша військова атака в Європі з часів Другої світової війни. Під час бойових дій багато об'єктів української культурної спадщини було знищено, пошкоджено або під загрозою через масове руйнування по всій країні. Російські окупанти завдають шкоду життям людей, житловим будинкам, інфраструктурі міст та всьому українському народові.

Світова кулінарна спільнота потроху розриває будь які зв'язки з Російською Федерацією [3]. Прощайте Michelin Guide і престижна премія 50 best restaurants. Натомість щодня тисячі закладів по всьому світу, від Великобританії до Австралії, від Тайваню до Канади – починають готувати борщ, голубці і вареники. Люди, які ще кілька тижнів тому лише приблизно знали, де розташована Україна, таким чином збирають гроші на потреби гуманітарних місій, які підтримують українців.

Це результат колективних зусиль української та світової ресторанної спільноти. Однією з перших активно заговорила про війну в Україні фудписьменниця Ольга Геркулес. Вона мешкає в Лондоні, багато років системно популяризує українську кухню і має досить велику аудиторію. У перші дні війни вона запустила ініціативу #cookforukraine і запропонувала закладам, кулінарним блогерам і просто кухарям-аматорам долучитися: проводити тематичні вечери української кухні і так залучати гроші для України, включити в рахунок у закладі обов'язковий платіж на підтримку України, робити кулінарні онлайн-події і збирати гроші під час ефіру. За кілька днів під відповідним хештегом з'явилися тисячі дописів.

Борщова дипломатія теж працює: Юрій Ковриженко готував борщ на обіді в Посольстві Естонії у Великобританії і зібрав за вечір понад два мільйони гривень. Бургерна Bun Lovin Criminals у маленькому містечку Хітчин акумулювала 3000 фунтів для України. Бістро в Берліні запрошує весь район на український бранч.

Найпопулярніші українські ресторани світу також долучилися. Наприклад, легендарний ресторан Veselka в Нью-Йорку запустив акцію Eat the borsht. Stand with Ukraine і вже зібрав на благодійних вечерях з українським меню понад 25 000 доларів.

Аналізуючи сьгоднішні гастродипломатичні відносини, можемо стверджувати, що вони є зброєю сучасної зовнішньої політики з одного боку, а з іншого миролюбне знаряддя пом'якшеного впливу в стосунках дипломатії.

Гастрономічна дипломатія пом'якшує стосунки, допомагає розв'язати конфлікти, знайти порозуміння між країнами, завдяки їх культурним цінностям і відношенням до національної кухні, висловлює безсловесну підтримку.

Національній кухні притаманний інтегруючий, репрезентативний характер. Будь яка кухня це сукупність страв, які представляють цю культуру в ситуації міжкультурної взаємодії та ідентифікують особу як представника певної культури, як важливого шляху промоції країни, як члена культурної політики.

Поняття «гастродипломатія» в сьгоденні є міцним знаряддям, впливом, зброєю дипломатії в сучасній зовнішній політиці та економіці держав.

Література

1. Кулінарна дипломатія. – Режим доступу: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/kultura/kulinarna-dyplomatiya>
2. Шевель І.П. Кулінарні дипломатичні конфлікти як зброя сучасної світової. Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти Випуск 4 (2019). 286с.

3. Як Україна воює та перемагає на гастрономічному фронті. – Режим доступу: https://lb.ua/gastronomy/2022/03/15/509588_yak_ukraina_voyuie_peremagaie.html

УДК 658.336.8

ШАШОВЕЦЬ Й.П., КОРОЛЬ Т. В.
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ ТА ЗАВДАННЯ РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Ефективне функціонування закладу, який надає освітні послуги, насамперед, визначається ступенем розвитку його персоналу. В сучасних умовах швидкого старіння теоретичних знань, умінь та практичних навичок спроможність навчального закладу постійно здійснювати розвиток своїх працівників є одним з найважливіших факторів забезпечення його конкурентоспроможності.

Під розвитком персоналу, що є одною з найбільш затребуваних дефініцій в сучасних дослідженнях, присвячених менеджменту персоналу, мається на увазі організований процес безперервного професійного навчання працівників для підготовки їх до виконання нових функцій, професійно-кваліфікаційного просування та вдосконалення соціальної структури персоналу. Розвиток персоналу забезпечується заходами з адаптації персоналу, оцінювання кадрів з метою здійснення атестації, планування їх професійної кар'єри, стимулювання розвитку персоналу тощо.

Система розвитку персоналу – це сукупність організаційних структур, методик, процесів і ресурсів, що необхідні для ефективного виконання завдань у сфері розвитку персоналу, а також оптимального задоволення запитів працівників, пов'язаних із самореалізацією, професійною підготовкою і кар'єрою [1, с. 155]

На нашу думку, для поглиблення та конкретизації змісту категорії «розвиток персоналу» необхідно чітко окреслити дві складові даного процесу: професійний та особистісний розвиток. Якщо професійний розвиток персоналу здійснюється у межах закладу або за його ініціативи і переважно є регламентованим та нормативно упорядкованим, то розвиток особистості може і повинен виходити за рамки трудової діяльності педагогічного працівника на робочому місці. Однак при цьому за керівництвом освітнього закладу залишається важлива роль по сприянню, тобто створенню сприятливих умов для особистісного розвитку (точніше сказати, саморозвитку) педагогічних працівників, пошуку механізмів заохочення та винагородження (як матеріального, так і нематеріального) за постійну, системну «роботу над собою».

Професійний розвиток педагогічного працівника включає: засвоєння та застосування у практичній діяльності новаторських підходів та методів навчання, безперервне підвищення власної педагогічної майстерності, розширення кругозору та компетентності в межах предметної області викладання. Професійний розвиток освітян – це постійний процес оптимального

вибору й поєднання різних форм, методів, технологій навчання, які є найбільш оптимальними в конкретній ситуації і в конкретному місці.

Щодо особистісного розвитку персоналу освітніх закладів, то тут мова може йти про досить широкий спектр інтелектуальних, моральних та психологічних якостей, завдяки розвитку яких працівники мають змогу підвищувати свою професійну придатність та сприяти високому рівню якості своєї педагогічної праці. Це такі якості як : ерудованість, здатність до концептуального мислення, комунікативність, емоційна врівноваженість та стресостійкість, принциповість, справедливість, доброзичливість і т.д.

Управління розвитком персоналу сприяє ефективному використанню трудового потенціалу особистості, підвищенню її соціальної та професійної мобільності, відіграє значну роль у підготовці працівників для здійснення структурної і технологічної перебудови галузей освіти. Це позитивно впливає на покращення результатів освітньої діяльності. В таких умовах розвиток персоналу є одним із найважливіших напрямів раціонального функціонування будь-якого закладу, його конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг [2].

Для того, щоб побудувати комплексну та ефективну систему розвитку персоналу освітнього закладу, необхідно чітко визначити найбільш пріоритетні завдання, які мають бути вирішені в результаті її запровадження. Такими завданнями можуть бути :

- професійна підготовка працівників, запровадження гнучкої системи безперервного їх навчання;

- організація професійно-кваліфікаційного та кар'єрного просування персоналу;

- забезпечення більш повного використання здібностей, інтересів і нахилів працівника, його освітнього та професійного потенціалу ;

- проведення оцінювання персоналу, застосування результатів оцінювання під час здійснення адаптації, атестації працівників, забезпечення взаємозв'язку атестації зі стратегією управління конкурентоспроможністю персоналу організації;

- формування позитивного ставлення персоналу до закладу внаслідок цілеспрямованого планування трудової кар'єри працівників, ефективного матеріального і нематеріального стимулювання їх розвитку, підвищення престижу та привабливості закладу освіти.

Отже, ключовим завданням формування системи розвитку персоналу закладу освіти в сучасних умовах є перетворення трудового потенціалу його працівників в найцінніший ресурс організації, завдяки якому вона може забезпечити свій якісний розвиток у довгостроковій перспективі.

Література

1. Гарват О. А., Літинська В. А. Управління розвитком персоналу як основний фактор розвитку підприємства. Приазовський економічний вісник. Випуск 5 (10). 2018. С. 155-159.

2. Харматова В. Ю. Кадровий менеджмент як важіль інноваційного розвитку ДНЗ. URL: <https://dorobok.edu.vn.ua/article/view/1727>

3. Волобуєв М. І. Дідусь М. О. Розвиток персоналу підприємства – сучасні аспекти. Економіка та держава № 12 / 2015. С. 77-79.

РОЗДІЛ 5
**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО,
КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО ПРОСТОРУ ТА ГЕОГРАФІЇ**

УДК 002`04/14/20”: 37.011.3

ГОЛЬЧА А.М., МОВЧАН К.М.
Мукачівський державний університет

КНИГА ВІД СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ДО ХХІ СТ. ВИХОВНА РОЛЬ

«Читання – ось найкраще навчання», - стверджує народна мудрість. Не погодитись з цими словами не можна. В актуальності їх переконуєшся щоразу, коли мова заходить про роль книги у житті людини[1].

Книга грає величезну і найбільш важливу роль в житті людини. У давні часи книга вважалася безцінним джерелом інформації, найдавнішим способом передачі знань. Необхідність висловлювати і передавати інформацію з'явилась ще до появи писемності, мистецтва, книгодрукування, телебачення, обчислювальної техніки. Глиняні таблички, дощечки, пергамент, папір і книга, – вони пройшли через тисячоліття.

Звідки ж почалась дорога нашої сучасної книги і її мудрості? З далеких печер, де первісні люди намагались передати якісь свої почуття, дії за допомогою малюнків на стінах. Можна сказати, що саме завдяки цим ієрогліфам, науковці ми дізнались про розвиток людства.

Перші книги це не ті книги, які ми звикли бачити в себе вдома чи в бібліотеці, але вони були і залишились джерелом знань, інструментом для виховної роботи.

В давні часи книги були скарбом, який не всім був по кишені. Винахід Гутенберга змінив доступність книги до читача. Він став тим вагомим внеском в освітню і наукову діяльність. Книги стали більш доступними, їх розповсюджували по всьому світу і книги несли те добре і мудре через століття.

Інформатизація суспільства відкрила нові можливості для суспільства: з'явилися електронні книги, книги – онлайн, диски і т.д. Якщо говорити про виховну роль таких книг то, а мою думку, вона частково втрачена. Адже, сам прихід в бібліотеку, вибір книги «до душі» при новітніх технологіях частково втрачено а і з ним і виховна роль книги. Сам «ритуал» читання, та насолода від пелелістання сторінок, запах друкованих листочків надихає, манить читати ще і ще. Читач переживає разом з героєм, вчиться в нього і знаходить відповіді на свої запитання.

Але в час пандемії, війни, коли традиційні бібліотеки не завжди доступні, саме електронні видання стали в нагоді читачу. При цьому роль бібліотекаря посилюється, стає більш відповідальною. Адже від того, яку саме книгу порекомендує бібліотекар, як направить читача залежить те, яку роль відіграє книга у вихованні читача.

Книги розраховані на різні можливості читача, вікові категорії. В сучасному світі існує безліч книг різної тематики, формату, на різних носіях. Але

як донести її до читача? Як навчити читати? Хто це має зробити і як? Насамперед це – батьки. Якщо дитина буде бачити, як його батько читає газету, із задоволенням цитуючи і коментуючи написане в ній, а мати щовечора занурюється в романтичний світ свого улюбленого роману, то і дитина буде з радістю пізнавати культуру читання.

Отже, незважаючи на розвиток техніки і світової павутини, книга, все-таки, повинна залишитися традиційно найкращим підставою для виховання майбутніх поколінь.

Література

1. Роль книги у формуванні особистості. URL: <https://vseosvita.ua/library/rol-knigi-u-formuvanni-osobistosti-41780.html>

УДК 327:328.16:[316.42:316.7:37]

ІЛЬТЮ Г.Ф.
Мукачівський державний університет

РОЛЬ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО Й ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ

Вивчення проблем формування сучасної політичної освіти в умовах політичної кризи, яким сьогодні є українське суспільство, не викликає сумнівів, оскільки йдеться про історичний вибір шляху розвитку. Цей вибір робить суспільство, яке стало по-новому сприймати політичне життя. Політика цікавить українців, як свідомих громадян своєї держави. [1, с.34]. Політична активність супроводжується розвитком критичного мислення, що формує високий рівень освіченості, породжує вміння відстоювати власні права. Політична освіченість є продуктом людської діяльності, вищою формою відображення, продуктом спілкування, соціальної взаємодії. Основні її властивості: цілеспрямованість, об'єктивність, активність, політична орієнтованість.

Політична освіта - це практика систематичного поширення і засвоєння громадянами знань про їхні права, свободи, механізми їх здійснення, про шляхи розв'язання проблем суспільного життя, політичнк систему й інститути публічного урядування, процедури їхнього функціонування і способи впливу на них, що має наслідком компетентну участь у суспільному житті. І політична культура, і політична освіта найближче підводять нас до розуміння специфічної і неповторної атмосфери політичного життя, Без неї неможливо збагнути, чому певна кількість індивідів обирає ту чи ту політичну орієнтацію, форму політичної поведінки, чому однотипні політичні інституції по-різному діють і по-різному сприймаються у різних країнах, що є відображенням певного національного менталітету.

Категорія “освітній простір”, в силу своєї змістової наповненості, посилює процеси інтеграції з різними галузями знань, предметом дослідження яких є людина і світ, в якому вона існує (філософія, психологія, політологія, антропологія, історія, культурологія, географія, тощо). Таке взаємопроникнення є цілком закономірним з огляду на глобальні інтеграційні процеси, які ознаменували початок ХХІ століття.

У період кризи в освітньому просторі активізується інноваційна діяльність щодо пошуку можливих стратегій виходу із неї. Такими механізмами в освітній політиці виступає реформування, як конкретний управлінський вплив, що має чіткі цілі-орієнтири й окреслені етапи їх досягнення, та модернізація, пов'язана із глибинними соціальними трансформаціями в освітньому просторі, які втілюють у собі цілісну сукупність не лише об'єктивно заданих реформаційних напрямів, але й значну соціальну масу стихійних процесів. Успішне подолання кризових явищ у сучасному суспільно-політичному й освітньо-культурному просторі залежить від усвідомлення та урахування у ході реформ глибинних суперечностей розвитку освітнього простору у моменти кардинальних суспільних трансформацій, а також закономірностей його розгортання у тому чи іншому вимірі. Вибудовуючи зміст демократичної політичної освіти, прагнучи надати поштовх розвитку політичної культури, слід робити першочергові наголоси на таких ключових поняттях як „законослухняність”, „відповідальність”, „політична активність”, „ставлення до влади”, „індивідуальна свобода”, „толерантність”. Політична освіта є важливою суспільною справою, від успішності якої залежить стабільність політичної системи, доцільність рішень, що ухвалюються, ефективність громадських програм і урядового керівництва. Адже демократія – це не просто „правління народу”, а компетентна, зацікавлена і відповідальна участь людей і громад в ухваленні суспільних рішень та розв'язанні суспільних проблем. Сучасна демократія встановлюється й існує не лише зусиллями урядів та політиків, а й завдяки зацікавленню у ній громадян, їхній політичній культурі, сформованій у тому числі й засобами політичної освіти [2].

Література

- 1.Бондаревич І.М. Духовна цілісність особистості: дійсність і перспектива : [Монографія] / І.М.Бондаревич. - Запоріжжя: ЗНТУ, 2016.-162 с.
- 2.<https://palament.org.ua/2005/04/07/political-education-problems-prospects>

УДК 7.031.2:82 – 94(043.2)

КУЦІН Е. К.

Мукачівський державний університет

РОЛЬ РЕАЛІСТИЧНИХ РЕМІНІСЦЕНЦІЙ В СУЧАСНОМУ МИСТЕЦТВІ

Для того, щоб людина була здатна розкривати своє буття в сучасному світі не втрачаючи зв'язок із попереднім, необхідно, щоб вона могла розуміти сенс вже існуючих артефактів та вміла знаходити в них відгомін своєї культури. На думку психологів, мозок запам'ятовує абсолютно все, що з людиною відбувається як всередині, так і ззовні. Людина може не звернути на щось увагу, однак, якщо її очі побачили, а вуха почули, тоді це обов'язково запам'ятеється і відкладеться в підсвідомості, звідки і будуть виникати спогади в майбутньому. Розуміння пам'яті як культурно-історичного явища породило встановлення нових зв'язків між істориками та психологами.

Психіка людини дуже складна за своєю структурою, досі багато явищ не піддаються точному поясненню. Людина на що звертає свою увагу, те і запам'ятовує (почула, сказала, зробила, побачила). Проте, вона не може на все звертати увагу. Наприклад, поки людина стоїть на зупинці в очікуванні потягу, повз неї проходять люди, дме вітер, пролітають пташки, люди про щось говорять і т.д., навколо неї відбувається багато подій, однак, вона звертає увагу лише на те, що її цікавить на даний час. Ремінісценція – це якраз і є ті спогади, які мозок відобразив, хоча сама людина не звертала на них (події) увагу. Оскільки, образи-це спогади з минулого, які мають чітку картину і тематику, то і при ремінісценції спогади є чіткими і ясними, тільки вони є не зрозумілими для людини, оскільки, вона їх не запам'ятовувала усвідомлено, не звертала на них увагу, коли ці спогади відбувалися у її житті.

Ремінісценція – дуже складний процес відновлення необхідного матеріалу, який до того вже:

- розрізнений
- відновлений у свідомості
- не спостерігається, але образ якого потрібно повністю відтворити (намалювати, розповісти, написати).

Ремінісценція не володіє властивостями, так як сам процес є властивістю інших ситуацій що виникають у житті людини:

- ✓ зміна чутливості органу чуття під впливом подразника. Разом з ремінісценцією спостерігається апатія, синестезія і адаптація;
- ✓ властивості сприйняття інформації не можуть бути пов'язані з ремінісценцією. Цей орган почуттів завжди буде передавати мозку тільки позитивні результати роботи після пошуку потрібного спогаду;
- ✓ спотворення сприйняття предмету (синдром дежав'ю) породжує ілюзію ремінісценцну аперцепцію і цілісність.

У суспільстві модерну та постмодерну колективна пам'ять в силу своєї аксіологічної навантаженості часто стає джерелом легітимації тих соціальних груп, які намагаються створити в масовій свідомості той чи інший образ минулого. Відповідно соціальна пам'ять формувалася як колективна пам'ять, яка являє собою сукупність дій, що вживається соціумом за ціннісносимволічною реконструкцією минулого в сьогоденні. Явище спогаду властиве всім видам мистецтва. Ремінісценція – це відмінний прийом, з допомогою якого твір можна зробити ще більш насиченим і динамічним, її ефект пов'язаний з людською пам'яттю і заснований на асоціаціях і спогадах. Виконується прийом шляхом посилення до відомих світових творів, історичних фактів, біографії відомих людей, різні твори мистецтва, в окремих моментах застосовується пряме цитування. Досягається результат у тому випадку, коли слухач, глядач, читач знаходить схожість та проводить аналогію авторського задуму.

Метою класичного мистецтва, яке зображує життя з точки зору морального ідеалу є смислова організація людини зі світом, а сучасне мистецтво здебільшого має на меті абстрагування від реальності, від її проблемності, витіснення

об'єктивного образу світу зі свідомості людини через симулярк (копію того, чого насправді не існує). Сучасне симулятивне мистецтво постає як художнє ствердження гармонійної, безконфліктної дійсності, що призводить до знищення традиційних цінностей, прагматичності меркантильності та співчуття. Це символізує про кардинальні зміни у становленні нового типу особистості яка керується прагматизмом а не совістю та мораллю, що призводить до потреби необхідності повернення естетизму у мистецтві. Тому, звернення сучасних митців до реалістичного мистецтва у художній творчості є своєрідною ремінісценцією, пригадуванням моральної істини людських стосунків.

Література

1. <https://womanadvice.ru/reminiscenciya-kak-fenomen-psihiki-cheloveka>
2. <https://PsyTheater.com/reminiscenciya.html>

УДК 911.3

ЛУЖАНСЬКА Т.Ю., ТУРЯНИЦЯ А.
Мукачівський державний університет

РОЛЬ ТУРИСТИЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ У СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ ТЕРИТОРІЇ МІСТА

Туристично-інформаційні центри (ТІЦ) є важливими структурними елементами рекламно-інформаційної інфраструктури туризму. Міжнародний досвід створення та їх діяльності демонструє спрямування туристичних потоків у певний регіон та збільшення фінансових надходжень до місцевих бюджетів. Концепція створення та функціонування мережі ТІЦ в Україні регулюється документом, що визначає стратегію розвитку інформаційної складової туристичної галузі в державі. ТІЦ розповсюджує серед відвідувачів рекламно-інформаційну продукцію та здійснює продаж сувенірів. Координаційні функції полягають у накопиченні інформації про взаємодію установ, які задовольняють туристичні запити відвідувачів, а також сприяють презентації місцевого туристичного продукту на виставках та ярмарках.

Міста являють собою складну систему, до якої входять: територія, населення, виробництво, природні та трудові ресурси, інфраструктура тощо. Місто як туристична дестинація представляє собою поселення, яке має достатню кількість туристсько-рекреаційних ресурсів, закладів соціальної інфраструктури, хоча б один з видів транспортної доступності (аеропорти, залізничні вокзали, автобусні станції, автомагістралі) і позиціонує себе як туристичний центр в межах держави, до якої воно належить, або на міжнародному рівні [2].

Місто є складною багатофункціональною системою. До функцій міст як центрів туризму можна віднести: загальні – адміністративно-політичні, культурні, наукові, організаційні, транспортні, промислові, торгово-розподільчі, фінансові; власне туристсько-рекреаційні, а також деякі специфічні, які відносяться безпосередньо до туризму: туристсько-рекреаційна; монументалізація; презентативна [1].

Місто Мукачево вважається одним із найбільш відвідуваним та прибутковим містом в контексті розвитку туристичної індустрії краю. У місті діє ТІЦ, де туристи та гості міста мають можливість отримати інформацію про туристично-рекреаційні можливості, в т.ч. місця та ресурси обраного туристами регіону (інформація про транспортні послуги, тури, основні туристичні атракції (фестивалі, галереї, спортивні змагання, ярмарки, виставки), природні атракції, історико-культурний потенціал, активний відпочинок, розміщення, заклади харчування, а також спеціальну інформацію. Пріоритетною метою ТІЦ є збір, обробка та поширення інформації стосовно туристичних можливостей міста, участь у різноманітних регіональних, всеукраїнських та міжнародних туристично-виставкових заходах, співпраця з іншими туристсько-інформаційними центрами. Вдале місцерозташування ТІЦ має важливе значення, оскільки забезпечує зручність та доступність під час отримання інформації, близькість до об'єктів туристичних показів (історична частина міста, перетин транспортних шляхів і т.п.). У місті Мукачево визначено основні туристично-екскурсійні маршрути, що за тематичною спрямованістю охоплюють визначні місця, пам'ятки історії, культури, архітектури й природи та пов'язані з життям і діяльністю видатних вітчизняних та всесвітньо відомих особистостей. Сьогодні в місті Мукачево існує понад 10 тематичних екскурсійних маршрутів, традиційно проводяться безкоштовні екскурсії [3].

Фестивалі та важливі події в місті Мукачево: 1) Фестиваль вина (січень); 2) День міста (травень, остання субота місяця); 3) Міжнародний фестиваль театрів Етно-Діа-Сфера (липень); 4) Мистецький фестиваль (серпень); 5) Фестиваль меду (вересень); 6) Середньовічний фестиваль (вересень) та інші.

У місті Мукачево діє мобільний додаток до смартфонів і планшетів «Мукачево для туристів». Мобільний додаток містить загальну інформацію про місто Мукачево, телефони першої необхідності, інформацію про події та новини, перелік банківських відділень, урядові установи, медичні, освітні, спортивні та розважальні заклади, велосипедні маршрути, а також готелі та ресторани. З метою створення туристичної привабливості міста Мукачево, інтеграції у загальноєвропейську веломережу, поліпшення екологічної ситуації та збереження історико-архітектурного спадщини, розроблена цільова Програма велосипедної інфраструктури у місті Мукачево.

Нині місто Мукачево має певну конкурентоспроможну маркетингову стратегію, всі маркетингові зусилля є одноразовими та носять комплексний характер, спрямовані на реалізацію конкретної маркетингової мети і сприяють залученню певних категорій відвідувачів. У місті Мукачево сформованого туристичний імідж та бренд, є туристичний сайт та прояви зовнішньої реклами, видається рекламно-інформаційна продукція, орієнтована на широкі кола відвідувачів, працює туристсько-інформаційний центр.

Постійно проводиться організаційна робота щодо участі туристичних підприємств міста Мукачево у міжнародних виставках, ярмарках, форумах. Для туристичних операторів міста та споживачів турпродукту щорічно розробляється туристичний календар культурно-мистецьких, спортивних і

туристичних заходів, які планується проводити в місті, розробляється і видається промоційна література.

Література

1. Глибовець В.Л. Підходи до вивчення міст як центрів туризму / В.Л. Глибовець // Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Географія і сучасність. – 2009. – № 20. – С. 146–151.

2. Грабовенська С.П. Маркетинг як складова туристичної дестинації [Електронний ресурс] / Грабовенська С.П. // Херсон: Видавничий дім "Гельветика". - 2016. - Режим доступу до ресурсу: http://tourlib.net/statti_ukr/grabovenska2.htm.

3. Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021-2027 років, Рішення обласної ради від 22 грудня 2019 р. № 1630. Режим доступу URL: <https://www.minregion.gov.ua>.

УДК 37.035:351.858:316.347(=477.87)"18/19"(045)

МАЛЕЦЬ О.О.

Мукачівський державний університет

МАЛЕЦЬ Н.Б.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ СЕРЕД ЗАКАРПАТСЬКИХ УКРАЇНЦІВ КІНЦЯ ХІХ- ПОЧАТКУ ХХ ст.

Українство в ХІХ ст. досягло значного успіху в розвитку культури. На початку ХХ ст. темпи культурного прогресу були особливо відчутними. Вагому роль в цьому процесі почала відігравати Галичина [1, с.128-129]. Місто Львів стало потужним науково-культурним центром. Активне українське культуротворення та культурофункціонування в Східній Галичині відіграло роль ферментизуючого та каталізаторуючого фактора в переосмисленні культурних здобутків москвофілів Закарпаття, утвердженні українських культурних здобутків та українського культуротворчого процесу – а не локального, обмеженого у формі і змісті. До того ж до кінця ХІХ ст. зростала кількість наукових розвідок про Закарпаття вчених, що були тісно пов'язані з українськими культурними закладами Львова, встановлюються контакти між чільними громадсько-культурними діячами цих країв [2,с. 45-46]. Зростаюча культурна експансія з Галичини повільно, але невпинно прокладала дорогу до Закарпаття. Це, в свою чергу, позитивно відлунувало в середовищах українців Закарпаття. Одних воно дратувало, інших – штовхало до переосмислення, до захоплення українством, до творчої праці на ниві культури і політичної діяльності української орієнтації.

Важливу роль в становленні української етнонаціональної орієнтації та української національної свідомості серед закарпатських українців відіграв чинник розвитку історичних знань. Історичні розвідки, які проводились в краї від І. Базиловича до В. Гаджеги та В. Пачовського чітко доводили, що закарпатоукраїнці є автохтонами. Одночасно вони являються часткою більш великого етнічного масиву, що знаходиться на схід від Карпат. Це доводилося з позицій російської або української інтерпретацій. Воно закріплювало почуття та

розуміння відірваності і відповідно прагнення до соборності, до з'єднання з рештою етносу. На цьому ґрунті визріли дві ідеологічні течії: русофільство і українство. Публікації історичних досліджень з позицій української інтерпретації друкувались в більшості на сторінках «Наукового збірника» товариства «Просвіта». Частина досліджень публікувалась і окремим виданнями. В дослідженнях висвітлювалися питання історії літератури, мови, мистецтва, етнографії та загалом проблем соціальної, економічної, політичної і церковної історії краю. Треба зазначити, що опубліковані дослідження відіграли важливу роль в закріпленні української етнонаціональної орієнтації Закарпаття. Вони стали теоретичною базою для українського національного руху. Серед них найперш заслуговують увагу праці В. Гаджеги, Д. Дорошенка, В. Пачавського, І. Кондратовича, М. Лелекача, В. Бірчака.

Культурний доробок закарпатських українців 20-30-х рр. органічно влився в загальноукраїнську скарбницю національної культури. Процеси і явища в культурній сфері плідно вплинули на громадсько-політичну активність українців краю, на їх національне самоусвідомлення. Українська культура стала могутнім фактором в утвердженні української національної свідомості в Закарпатті. Ці процеси 20-30-х років ХХ ст. проходили в умовах гострого ідеологічного і політичного протистояння двох культурних орієнтацій – української і російської. Остання віками домінувала на землях Наддніпрянської України. Лише на початку ХХ ст. москвофільство, як прояв організованої експансії російської «пануючої» культури на західноукраїнських землях, було витіснено з Галичини. Натомість тут йшло поширення і утвердження української національної культури як домінуючої [3, с.97-99]. Активний опір поступу української культури в Закарпатті в 20-30-ті роки робили місцеві москвофіли, російські білоемігранти та навіть чехословацькі урядові кола. Але поступу не можна було вже зупинити, українська національно-культурна орієнтація в Закарпатті перемогла вже в названі десятиліття. Вона швидко проникла в усі сфери життя: громадського, суспільного, сімейно-побутового.

Українська культура для мешканців Закарпаття стала справжнім джерелом національного самоусвідомлення. Великий пласт національної культури опинився прямо в середовищі українців Закарпаття. Це відчувалось навіть на емоційному, підсвідомому рівні і тому викликало такий великий потяг до неї, особливо молоді;

Наявність підготовлених фахівців української культури в особі її політичних емігрантів з Наддніпрянської України і Східної Галичини, які надали значну допомогу краю в його культурній розбудові. М. Аркас, В. Бірчак, І. Панькевич, В. Пачовський, М. Садовський, У. Самчук, С. Черкасенко – тільки деякі штрихи-витяги із багатьох імен українських емігрантів, що вклали свій хист і енергію у культурну розбудову Закарпаття в 20-30-х роках ХХ ст. Таким чином культуротворчий процес в Закарпатті виявився своєрідним суспільним феноменом. З 70-х років ХІХ ст. до кінця 30-х років ХХ ст. в Закарпатті було здійснено важкий перехід від застарілої, локально-загумінкової, законсервованої структури в культурі до новітньої загальнонаціональної української культури.

На Закарпатті утвердилась українська культура як функціональна, а закарпатські українці взяли активну участь в культуротворенні на ниві української національної традиції. В. Гренджа-Донський, С. Сабол (Зореслав), І. Ірлявський, І. Колос, Ф. Могіш, Ю. Борош-Кум'ятський – відомі в Україні постаті на нині української літератури.

Трансформація культури покликала за собою і трансформацію суспільної свідомості. Відбулися глибокі зміни в національній свідомості. Були піддані відчутній корекції етнонаціональне світосприймання і світовідчуття, змінилася структура національної самоідентифікації закарпатських русинів-українців від розмитого, чітко неокресленого русина до українця. Це відбувалося навіть тоді, коли у відповідності до конституції Чехословаччини, дозволялося для етнічної самоідентифікації вживати лише назву «русин», назва «українець» заборонялася. Під впливом української національної культури активно утверджувалася українська національна свідомість в середовищі закарпатських українців. Свідченням цього прогресу було активне втягування закарпатців в загальноукраїнський національно-політичний і культурно-просвітницький рухи [4,с.101-103].

Література

1. Ференц П. Етнонаціональна орієнтація українців Закарпаття в 20-30-ті роки ХХ ст. – Мукачево: Карпатська вежа, 2005. – 215с.
2. Мишанич О.В. Від Підкарпатських русинів до Закарпатських українців: історико-літературний нарис. – Ужгород: Карпати, 1991. – 64 с.
3. Магочій П.Р. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848-1948). – Ужгород, 1994. – 296 с.
4. Куртяк В.Ю. Етнічний фактор у діяльності політичних партій в Україні 1917-1921 рр. – Ужгород, 2003. – 216с.

УДК 7.072.2:929:17.024.4-045.64(045)

МИКУЛАНИНЕЦЬ Л.М.
Мукачівський державний університет

ТРАНСЛЯЦІЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ДОСВІДУ В СУЧАСНІЙ МИСТЕЦТВОЗНАВЧІЙ БІОГРАФІЇ

На рубежі ХХ – ХХІ століть кардинально змінився ракурс студіювання творчої особистості. Це посилює тенденції персоніфікації мистецтвознавства, актуалізувало життєписні дослідження. Нині можемо констатувати утвердження самостійного біографічного напрямку, котрий функціонує в рамках гуманітаристики. Він базується на європейських антропологічних засадах, міждисциплінарних зв'язках, сучасних наукових відкриттях. Через хроніки майстра вченим вдається комплексно вивчати результати його креативної практики, епоху побутування тощо.

Літописні праці покликані вирішити вагомі цивілізаційні проблеми. Серед найзначущих слід виділити онтологічну самотність людини, індивідуалізацію суспільства. Осягнення історії знакових постатей, віднайдення у їх діяльності типових та унікальних рис, усвідомлення ролі для поступу певної країни й homo

sapiens створюють умови консолідації соціуму. Ці процеси уможливають розуміння суб'єктивних чинників, впливаючих на мотиви вчинків героя, пошуки шляхів тлумачення його історичної місії. Реалізація вказаних завдань ймовірна завдяки використанню плюралізму підходів, вмінню виокремити внутрішній, зовнішній контексти біографії. Перший – розглядає мікрогрупи, котрим приналежна особистість, думки, ідеї, напрацювання, суголосні їй власним інтелектуально-творчим інтенціям. Другий – ілюструє макроструктури, що забезпечують існування об'єкта хронік (біологічні, історичні, релігійні, економічні та ін.).

Мистецтвознавча життєписна розвідка – не тільки оповідь про буття майстра, але й ретрансляція ери, в яку він здійснював креативну практику. Вона відображає домінуючі концепти, духовні ідеали, що побутували у конкретний час. Жанр сприяє налагодженню культурного діалогу з маестро, його добою, сучасністю. Причому це спілкування, маючи певні константні ознаки, збагачується новими сенсами, контекстами.

Ще одна вагома місія біографічних робіт – «малювати» портрет їх автора. Останній, розкриваючи риси свого героя, таким чином комунікує з ним, що будь-які дії персонажа, опуси тлумачаться висловлюваннями героя, а літопис – публічною артикуляцією позиції науковця, адресовану об'єкту студій, реципієнтам. Зрозуміло, при цьому контактуванні дослідник має володіти низкою морально-етичних якостей, неупереджено, методологічно вірно подавати факти.

Нині актуальним є питання: хто може стати героєм мистецької біографії? До кінця ХХ століття персонажем жанру була видатна постать, лідер конкретної школи, культурної течії. Сучасні суб'єкти хронік – талановиті особистості, котрі в силу обставин не увійшли до когорти відомих діячів свого часу. Побудова їх життєпису обумовлено бажанням дати змогу всім самовиразитись (оскільки декларується думка про значущість кожного індивідуума). Разом з тим спостерігаємо появу великої кількості практиків, позиціонуючих себе знаковими майстрами, хоча насправді не є ними. Це явище, великою мірою, провокують засоби масової інформації (для піару, реклами, популяризації власного «продукту»), вони генерують імідж «унікального» метра.

Біографія митця – вагомий науковий концепт нинішньої доби, який ґрунтується на антропологічних засадах, комплексно студіює неординарну постать. Її ціллю є ретрансляція досвіду homo sapiens, отримання нового знання; віддзеркалення особливостей взаємодії індивідуального, колективного, всього типового та унікального, характерного для конкретного віку. Автор конструє буття героя під таким ракурсом, котрий дає можливість бути прийнятим, зрозумілим людям різного інтелектуального, морального рівня, розмаїтого часу. Представлений жанр демонструє домінуючі форми презентації маестро, смислове багатство інтерпретації його місії, гуманістичних ідеалів людства. Персонологічні розвідки володіють власною дослідницькою логікою, особливостями втілення композиційного задуму. Ознаками мистецтвознавчого життєпису є: хронологічний виклад фактологічного матеріалу, обґрунтованість положень і

висновків, індивідуальний історичний погляд, бажання зрозуміти культурний макрокосмос через мікркосмос неординарного творця.

УДК 027.7:378.4

МОВЧАН К.М.
Мукачівський державний університет

БІБЛІОТЕКА УНІВЕРСИТЕТУ – ЦЕНТР ОСВІТИ І КУЛЬТУРИ

Культура є складним багатофакторним явищем, що охоплює всі сфери життєдіяльності людини. Ключову роль у формуванні цінностей культури відіграє просвітництво, яке розглядається як соціально-педагогічний феномен[1].

Наукова бібліотека Мукачівського державного університету – потужний науково-освітній, інформаційний, культурно-просвітницький центр, пріоритетними напрямками роботи якого на сучасному етапі є підвищення якості обслуговування читачів засобами новітніх інформаційних технологій, удосконалення віртуального середовища для користувачів, надання доступу до світових інформаційних джерел, всебічне сприяння науковій, навчальній, виховній діяльності університету[2].

Заходи, що проводяться Науковою бібліотекою МДУ, сприяють розширенню світогляду користувачів, формують нові інформаційні потреби та спонукають здобувачів до користування послугами бібліотеки. Організація виставок нових надходжень, тематичних виставок та оглядів літератури(в бібліотеці і онлайн), проведення «Днів інформації», занять з основ бібліотечно-бібліографічних знань зі здобувачами та аспірантами сприяє формуванню культури читання, популяризації книг та творчості українських авторів.

Інформаційна епоха поділила читачів на тих, хто бачить в інформатизації прогрес, та тих, хто підкреслює небезпеку інформаційного неконтрольованого потоку. Засоби масової комунікації у наш час стали панівними на культурному просторі, з одного, боку завдяки новим технологіям, з іншого - завдяки застосуванню соціально-психологічних методів для роботи з аудиторією з метою усе більшого залучення мас для отримання інформації[3]. Функціонування локальної мережі університету та використання програмного забезпечення «УФД-Бібліотека» дозволяє автоматизувати всі бібліотечні процеси і налагодити комунікативний обмін інформацією у корпоративній мережі університету, можливості користуватися бібліотекою дистанційно. Наукова бібліотека МДУ постійно працює над створенням інформаційного ресурсного середовища для підтримки навчального та наукового процесів, інноваційної діяльності університету, надаючи користувачам різноманітні бібліотечно-інформаційні послуги, притримуючись відкритості та доступності. Одним із ефективних інформаційних ресурсів є інституційний репозитарій. Основна мета створення репозитарію – сприяння зростанню популярності університету шляхом представлення його наукової продукції у глобальній

мережі; збереження культурної спадщини; забезпечення вільного та безкоштовного доступу до них через мережу Інтернет.

Бібліотека – інституція, яка приречена на вічне обслуговування, буде існувати до тих пір, поки до неї масово звертатимуться користувачі за знаннями, інформацією, духовними цінностями. Однак виклики XXI століття змушують бібліотеки трансформуватись в інформаційні центри які орієнтуються на запити та потреби своїх користувачів, системою, що постійно розвивається, змінюється згідно запиту своїх користувачів.

Отже, інновації в системі освіти, обумовлені підвищенням ролі знань та інформатизацією суспільства, визначають нову стратегію розвитку вузівських бібліотек. Зміна значення бібліотеки у структурі вищого навчального закладу перетворює її із допоміжної у рівноцінну з іншими складову, діяльність якої чинить істотний вплив на всі напрямки діяльності вищого навчального закладу. У цих умовах зростає значення бібліотеки в освітньому процесі, задоволенні інформаційних потреб здобувачів, професорсько-викладацького складу та співробітників вузу. Місія бібліотеки, як потужного інформаційного, освітнього і культурного центру, спонукає до створення умов використання інформаційних джерел на базі новітніх інформаційних технологій.

Література

1. Юрій Іванович Горбань Бібліотека університету як культурно-мистецький центр. URL: <http://lib.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2019/05/Biblioteka-kult-prostir-ta-innov-postup.pdf>
2. Бібліотека сьогодні. URL: <https://msu.edu.ua/library/biblioteka-sohodni/>
3. Зражевська Н.І. Масова комунікація і культура: лекції. Черкаси, 2006. С. 4

УДК 37.018.43:[378.091.3:1: 378.4/.6(477)(043.2)

ОЛІЙНИК В. В.
Мукачівський державний університет

ДО ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ФІЛОСОФІ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Філософія – це формотворча основа світогляду, що дає людині загальну орієнтацію у світі, допомагає їй знайти своє місце у ньому. Для цього вона допомагає кожній людині створити у своїй свідомості загальну картину світу і показати місце людини у космосі та місце кожної окремої науки в системі людського знання загалом; по-друге, повинна розглянути загальну структуру суспільства і особистості, тобто... дати їх принципову схему...; і по-третє, філософія повинна проаналізувати загальні закономірності відношення людини до світу” [4].

Відзначимо, що теоретиками сучасних практик викладання філософії, заснованих на розвитку критичного мислення, є зарубіжні автори, серед яких: О. Бреніфе [5], У. Джемс, Д. Дьюї [2], Д. Клустер, Д. Колб, К. Меридіт, Р. Пауль, Р. Пол, Ж. Піаже, Д. Стіл, Ч. Темпл, Д. Халперн, П. Фрейре [6] та ін. В українській літературі проблемі розвитку критичного мислення у педагогіці присвячували свої роботи Н. Адаменко[1], Т. Кошманова [3], С. Мірошник, О.

Онищук [4], В. Попков, С. Терно, О. Тягло, Є. Смотрицький та ін. Слід наголосити, що поняття «критичне мислення» складне та багатогранне, про що і свідчить широке коло досліджень.

Підкреслимо, що за законом Хілгарда, якість запам'ятовування матеріалу залежить від способу відтворення матеріалу: те, що людина обговорює з іншими, вона запам'ятовує на 70 %, а те, що переживає сама чи реалізує в процесі активної діяльності, – на 90 %). Варто активно використовувати заохочення студента шляхом створення посильних труднощів. Зазначимо, що одним з найголовніших інструментів подачі матеріалу онлайн є використання інтерактивних методик під час проведення занять. Тому найоптимальнішими шляхами впровадження вищеназваних методик у викладанні філософії є їх реалізація у формі онлайн семінарів, які покликані не тільки підвищити ефективність викладання філософії, а й докорінно змінити методологічні стереотипи викладачів.

Найзагальнішими видами інтерактивних методик є такі: синектика (спільна пошукова метафорична діяльність з використанням домислів, хибних ідей, гіпотез, інтуїтивних рішень, персональних аналогій); дискусії (у формах конференцій, круглих столів, дебатів, судових засідань тощо); ситуаційні вправи; кейс-метод (розповідь з життя людини, у якій міститься проблема); проекти (інформаційні, дослідницькі, практичні, ігрові [1]).

Зазначимо, що кінцевою метою викладання філософії можна вважати всебічне формування особистості, адже головна мета вищої школи скерована на формування суспільства, перед нею стоїть соціальне замовлення. Тому студенти мають не лише засвоїти матеріал, а й виробити власні переконання в істинності певних висновків, які повинні стати елементами їхнього духовного світу.

Література

1. Адаменко Н. Світові практики методики викладання філософії: історія та сучасний стан / Н. Адаменко // Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. – 2013. – Вип. 28. – С. 5–11.
2. Дьюї Д. Психологія і педагогіка мислення / Д. Дьюї. – М.: Досконалість, 1997. – 208 с.
3. Кошманова Т. С. Проблеми сучасної філософії освіти в Україні в контексті ідей конструктивізму // Педагогічна освіта в Україні і Польщі: реалії та перспективи: Збірник наукових праць / За ред. Д. Грецюка і Р. Кухи. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, «Тріада плюс», 2008. – 348 с.
4. Онищук О. До проблеми ефективності викладання філософії / Оксана Онищук // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – № 636: Філософські науки. – С. 139–141.
5. Практична філософія Оскара Бреніфе [Електронний ресурс] // Журнал сучасної філософії «Сократ». – Режим доступу: <http://sokrat-online.ru/page/prakticheskaja-filosofija-oskara-brenife/>.
6. Фрейре Пауло. Педагогіка свободи: етика, демократія і громадянська мужність / Пауло Фрейре – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. – 124 с.

**ІСТИННЕ БАЧЕННЯ ІДЕАЛІВ: ЖИТТЯ ЕРНЕСТА ХЕМІНГУЕЯ ОЧИМА
ВІЙНИ ХХІ СТОЛІТТЯ**

Життя людини є справжньою загадкою. У 12 років Ернесту Хемінгуею подарували рушницю. Цей презент став початком чоловічої загартованості майбутнього лауреата Нобелівської премії з літератури. Не підозрюючи та не надаючи особливої уваги такій «неочікуваній підготовці до війни», вже змалку ця подія спонукала підлітка до формування жорстких чоловічих вподобань.

Працюючи над розвитком своїх фізичних сил, Е. Хемінгуей серйозно займався боксом, що доводить справжнє чоловіче захоплення. З юнацьких років він не звик до поразки. Юнаком, у 18 років, Хемінгуей утік на війну. Через місяць на австро-італійському фронті був тяжко поранений – з його тіла дістали 227 осколків – і тривалий час лікувався в госпіталі.

Проте справжнього чоловіка такими дрібничками не зупиниш – поклик до бою сильніший. Бунтарський дух не дає спокою Ернесту і під час Другої світової: він полює на німецькі підводні човни. Зібравши окремий загін французьких антифашистів, виступає попереду армії і в 1944 році одним із перших входить у Париж.

Герої Хемінгуея, як і він сам, – сильні духом люди. Вони закохуються, ненавидять фашизм, борються зі злом і стихіями.

Тріумфом стає його книга «Старий і море». Повна біблійної величі та смутку, ця книга глибоко гуманна. У її широких, узагальнених, майже символічних образах втілена любов до людини, віра у її сили. Для письменника – це привід розповісти про гідність людини, про гіркоту та щастя переможця, що залишився з обгризеним акулками кісткою риби. Він переміг, бо сенс життя бачив у боротьбі, умів переносити страждання та не втрачати надію.

Українці, наші сучасники, ніколи не могли подумати, що прийдеться жити під час війни. З 24 лютого ми втратили не тільки спокій та сон, ми втрачаємо дітей, жінок, дорослих людей. З лиця Землі зникають міста, селища та маленькі села, вулиці, будівлі.

Ця війна змусила весь світ побачити росію без рожевих окулярів. Її очільник лякає ядерною зброєю. Так, лякає, але не українців.

Україна зуміла надати всьому Західному світові новий сенс існування: Захід відчував себе вже таким старіючим у порівнянні з набираючим силу Китаєм. І Україна зуміла представити новий ідеал життя – відчуття гордості, незалежності, свободи, гідності, готовності відвойовувати свої ідеали.

Західне суспільство струсило з себе щось закостеніле, яке зберігалось ще з часів буржуазних революцій: старе і консервативне. Воно тепер стало схожим на Україну, а Україна стає для всього світу своєю, виразником всього, що є найкращим, що було на Заході, але десь глибоко. Захід знайшов для себе новий

сенс існування завдяки Україні і не дозволить нам програти війну з росією. Бойовий дух наших захисників – приклад стійкості всьому людству.

Отже, різними бувають умови та наслідки війни для кожної з країн. Однак художнє втілення першої світової війни у різних літературах має загальні, типологічні, риси як у проблематиці та пафосі, так і в поезії. Творчість Хемінгуея є новий крок уперед у розвитку американського та світового реалістичного мистецтва. Літературний стиль Хемінгуея є унікальним у прозі ХХ століття. Його намагалися копіювати письменники різних країн, але мало процвітали на своєму шляху. Манера Хемінгуея – це частина його особистості, його біографії.

Література

1. Творчість Е.Хемінгуея URL:
https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwigsoWqpMn3AhUqlosKHeHND-IQFnoECA4QAQ&url=https%3A%2F%2Fukr.school-essay.ru%2Ftvorchist-e-xemingueya-pislya-drugoyi-svitovoyi-vijni%2F&usg=AOvVaw0RNG_5K7otxKg38SUVmoso

УДК 002:028.02:37.015.31:373.2.011.3-053.4

САБОВ А.Р.
ГПФК Мукачівський державний університет
МОВЧАН К.М.
Мукачівський державний університет

РОЛЬ КНИГИ У РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Читання книг в житті дошкільника посідає особливе місце, бо саме книга є найбільш доступним засобом духовного й етичного розвитку особистості малюка. Залучення дитини до читання є одним з основних завдань художньо-естетичного виховання дошкільника, а сама книга на цьому етапі виступає ефективним засобом пізнавально-мовленнєвого розвитку дитини та допомагає малюкові швидко й цікаво пізнавати навколишній світ, переживати величезну кількість емоцій і вражень, навчає нормам поведінки оточуючих людей, моральним принципам, правилам життя.

Дитинство-найкраща пора для знайомства дитини з книгою. Появі книги у житті дитини передують усна народна творчість у вигляді колискових, які наспівує мама чи тато, та коротких ритмічних віршиків чи приговорок, які озвучують дорослі в процесі ігор з дитиною та її безпосереднього виховання.

Перша книга може з'явитися в малюка вже в шість місяців. Звичайно, дитина ще не уміє читати, навіть говорити, проте вона почне звикати до присутності книги в її житті. Перші книги, зазвичай бувають з поліетилену чи твердого картону, оскільки дитина її легко розірве або потягне до рота. Але згодом, малюк зрозуміє, що саме в книгах є багато цікавих малюнків, віршів і казок. Згодом з'явиться бажання і самому навчитися роздивлятися малюнки, розрізняти кольори та форми, навчатися буквам.

Коли дитина почне слухати казки і оповідання, почне розуміти і запам'ятовувати про що йдеться, тоді необхідно розмовляти з дитиною про сюжет і персонажів прослуханого твору, ставити їй різні питання, цікавитися її думкою з приводу прочитаного, допомогти формулювати речення. З часом, коли дитина підросте, необхідно залучати її до переказу творів, ставити різні сценки по прочитаній книзі, вживатися в різні ролі, говорити різними голосами та інтонаціями.

Читаючи малюкам книги, дорослі допомагають розуміти різницю між добром і злом, дізнаватися, що таке дружба, любов, співчуття, вчитися співпереживати героям, емоційно реагувати на те, що відбувається в казці чи оповіданні. Усе це сприяє емоційному і духовному розвитку малюка. Літературний розвиток дітей важливий для поповнення словникового запасу та навчанню навичку слухати і чути, а потім переказувати почуте чи прочитане. Сама по собі робота з книгою сприяє розвитку пам'яті, уваги, уяви, фантазії, вчить дитину абстрактному мисленню, логічному і послідовному розвитку подій, у дитини з'являється почуття до навколишнього світу і формується уявлення про себе.

Важливу роль у розвитку дитини відіграє повторне слухання одних і тих самих казок. У таких випадках дитина починає слідкувати за сюжетом, співпереживати героям, добре запам'ятовує великий об'єм інформації і здатна згодом його відтворити.

Основними завданнями книги і читання в дитячому віці є: розширювати і збільшувати словниковий запас; при звичаювати дитину слухати і сприймати художні твори; навчити дитину бачити за словами образи персонажів, природи, тварин, звуків і передати його за допомогою слів, голосу, інтонації, образотворчого зображення.

Процес читання починається вдома з батьками і продовжується у дошкільних закладах, а потім і школах. Звичайно, читання вимагає від вихователя організації спільної з дітьми діяльності, адже читання для дошкільників – це перш за все спілкування між собою, з дорослим. Часте й регулярне читання дитячих книжок та їх уміле поєднання з життєвими спостереженнями, з різними видами дитячої діяльності сприяє досягненню дитиною навколишнього світу. Книга вчить дітей розуміти й любити прекрасне, закладає основи моральності людської особистості, любов до природи та Батьківщини та безліч нового і невідомого. Особливу роль у вихованні та розвитку дітей дошкільного віку відіграють пісеньки, пестушки й потішки, які в ігровій формі знайомлять дитину з загальноприйнятими правилами, готують малечу до майбутнього дорослого життя. Завдяки книгам діти пізнають світ, як реальний, так і придуманий, вчаться, вдосконалюються. В.О. Сухомлинський писав, що дитина пізнає світ дивуючись, підліток – захоплюючись і обурюючись, юнак – утверджуючись і одухотворюючись[1].

Також важливим є те, як вихователь чи хтось із батьків доносить до дитини текст. Правильна інтонація, паузи при читанні, виділення голосом найбільш істотних моментів захоплює дітей і прививає їм жагу до читання та пізнання

нового через книгу. Саме цьому аспекту приділяється велике значення при підготовці майбутніх вихователів. Вихователю при організації мовленнєвого заняття, необхідно пам'ятати, що значну роль в успішному розвитку мовлення дітей і національному вихованні відіграє емоційна атмосфера на занятті. Багато залежить від того, як вихователь читає вірші, оповідання. Слова, інтонація, міміка, щирість почуттів, емоційність, настрої педагога передаються дітям і це підвищує їхній інтерес до навчання, активізує їхнє мовлення.

Отже, любов до книги потрібно прививати дітям з дошкільного віку, тоді у більш дорослому віці дитина буде сама цікавитися книгами, успішно навчатися у школі, відвідувати бібліотеки, бо це дуже важливо для її загального розвитку.

Література

1. Булдович М., Бадь Н. Гармонія. Книга для батьків і вихователів. К. : Шкільний світ, 2008. 128 с.

УДК 37.042:376.011.3-056.36:373.3(23)

САВКО Т. П.
Мукачівський державний університет

ЗАЛУЧЕННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ГІРСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що залучення дітей з особливими освітніми потребами (далі ООП) в освітній процес гарантоване державою. Держава гарантує всім дітям без винятку право на якісну освіту в середовищі ровесників за місцем проживання.

Інклюзивне навчання (від англ. *inclusive education*) тлумачать як навчання здобувачів освіти із особливими освітніми потребами через залучення їх до загального освітнього середовища за місцем їхнього проживання. Інклюзивне навчання розглядають як альтернативу інтернатній системі (коли дітей з ООП утримують та навчають окремо від інших дітей) та навчанню вдома. Тому важливо створювати для дітей з ООП можливості бути в освітньому середовищі загальної школи, про що наголошує Закон України «Про освіту» і Концепція Нової української школи (далі НУШ).

Мета інклюзивної освіти – зробити так, аби жодна дитина з особливими освітніми потребами не відчувала себе іншою, зайвою, небажаною. Тож організація інклюзивних класів і груп у закладах освіти є цінним досвідом як для дітей з ООП та їхніх ровесників, так і для педагогів, батьків, керівників закладів освіти, зрештою для суспільства в цілому.

Утім для ефективного залучення дітей з особливими освітніми потребами необхідні спеціальні умови. Інклюзивний заклад – це заклад освіти, який забезпечує ці умови, зокрема адаптує освітні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує наявні в громаді ресурси, залучає батьків, співпрацює з фахівцями для надання додаткових послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей, створює позитивний клімат в освітньому середовищі. В останні роки вдосконалено нормативно-правову базу

у галузі інклюзивної освіти в початковій школі. Зокрема, у Законі України «Про освіту» стаття 19 і 20 регламентують загальні засади організації інклюзії та інклюзивних класів [1].

Для отримання освітніх послуг діти з особливими освітніми потребами повинні мати Індивідуальну програму розвитку (далі ІПР) – документ, який пояснює, як буде навчатись дитина. В ІПР пояснюють які адаптації чи модифікації є доцільними для дитини з ООП, який рівень супроводу відповідає потребам і можливостям дитини з ООП. ІПР є опорним елементом додаткової підтримки в навчанні, що забезпечує досягнення кращих результатів у навчанні дитини.

У Порядку організації інклюзивного навчання зазначено, що «ІПР розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків учня, або його законних представників, затверджується керівником закладу загальної освіти і підписується батьками, або законними представниками» [2].

Щодо впровадження інклюзивного навчання в початкових класах гірської місцевості, на думку дослідників, які займаються вивченням цього питання, найбільш суттєвими перешкодами є:

- відсутність гнучкості фінансування;
- надто велика наповнюваність класу (кількість дітей більше 20);
- традиційний брак навчальних матеріалів, обладнання, технічних засобів навчання у загальноосвітніх закладах, а також (меншою мірою) непристосованість приміщень до особливих потреб дітей та обмеження пристосувальних умов пересування по гірській місцевості;
- брак спеціалістів та спеціальних послуг для дітей з особливими потребами, які навчаються в умовах загальноосвітнього закладу.

Отже, залучення дітей з особливими освітніми потребами в початкових класах гірської місцевості базовано на принципі реалізації основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу, з розвитком відповідного інклюзивного освітнього середовища.

Література

1. Про освіту: Закон України № 2145-19 від 05.09.2017 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page> (дата звернення: 11.04.2022).
2. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: постанова Каб. Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.04.2022).

ТЕМАТИЧНІ СЕЛА ЯК СОЦІАЛЬНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ СИСТЕМ

Для активізації соціальної активності та збільшення рівня і якості життєдіяльності населення, зокрема сільських територій, розвитку систем розселення туристично-рекреаційного типу (як особливих зон розваг і дозвілля з повним спектром туристично-екскурсійних послуг) являється створення туристичних тематичних сіл. Тематичне туристичне село є одним із шляхів відновлення та розвитку альтернативних видів економіки, де все більш важливу роль відіграють послуги (в тому числі, пов'язані зі знаннями та емоціями). Це хороша пропозиція для сіл, де звужуються існуючі способи заробітку, пов'язані з сільським виробництвом та підробітками у промисловості. Це спосіб створення нової пропозиції села або окремих господарств за умови якнайменших витрат. Основні зусилля спрямовані тут не на створення звичайної туристичної інфраструктури (кімнати в агротуристичних садибах, пансіонати, причали, велосипедні доріжки, стайні тощо), а на створення пропозицій, пов'язаних з відчуттями та освітою: майстерень, освітніх програм, ігор та забав.

Тематичні туристичні селища чи села – інноваційні елементи системи розселення, що виступають генератором популяризації туристичних атракцій, народних традицій, надбань, тощо, розвиток якого підпорядковується провідній ідеї, темі. Таким чином, село стає помітним та унікальним.

Створення тематичного села не завжди пов'язане із заробітком. Іноді основною метою його організації є інтеграція та активізація сільських мешканців, їх згуртованість та спільне переконання щодо правильності дій.

Формування тематичних туристичних сіл можливе і на територіях з обмеженими туристичними ресурсами та інфраструктурою, як засвідчує європейський досвід виготовлення та реалізації туристичного продукту на даних територіях. Слід зауважити, даний процес вимагає врахування факторів, що визначають конкурентоспроможність туристичного продукту, а саме: формування конкурентоспроможних приватних місцевих брендів та їх інтеграцію в територіальний загальний бренд тематичного села, а в подальшому – району, області; розробка і просування проєктів, пов'язаних з використанням природного потенціалу і культурним відродженням такої території; розробка перспективних комбінованих турів і турмаршрутів, в тому числі тематичних туристичних пропозицій, з повним або частковим залученням жителів певного туроб'єкту; територіальна віддаленість від великих міських центрів області; недостатнє маркетингове просування турпродуктів і програм на внутрішньому ринку туризму і подорожей; нестача висококваліфікованих фахівців.

Пропозиція тематичних сіл часто обмежується перебуванням тут протягом декількох годин. Але вона може бути розширена за рахунок включення традиційних форм надання туристичних послуг: проживання, харчування. Все залежить від успіху первинної пропозиції та того, наскільки жителі села хочуть

розвивати підприємництво в сфері туризму. Тема села може також сприяти цікавому просторовому облаштуванню та оздобленню села. Соціальний аспект тематичних сіл, його вплив на активізацію жителів та естетику села особливо чітко проявляється у квіткових селах. Вони створюються в основному для того, щоб прикрасити село та інтегрувати його мешканців. Найбільша кількість (близько 4000) квіткових сіл та міст знаходиться у Франції.

Про активне поширення явища розвитку тематичних туристично-рекреаційних туристичних територій свідчить досить широкий практичний досвід ряду зарубіжних країн Польщі, Австрії, Латвії, Литви, Франції, Італії та ін. Проте, процес створення тематичних туристичних дестинацій найбільш широко розповсюджений в Польщі [1]. Дана ідея розпочала своє впровадження у 2000-2005 рр. в районі міста Кошалін, в Західно-Поморському воєводстві на півночі Польщі, де було побудовано село Хоббітів «Sierakowo Sławieńskie» (чисельність населення – 250 осіб), що являє собою копію села по роману Толкієна «Хоббіт» (близько 15 000 відвідувачів щорічно).

У Польщі нараховується 78 тематичних сіл та ще 7 – у процесі становлення. Найбільш унікальними є тематичні села: Iwięcino «Кінець світу», Podgórkі «Казки і велосипедів», Wioska Dyniowa «Гарбузове село», Wioska z pomysłem «Село з ідеєю», Hołowno «Країна Ромашка», Wioska Don Kichota "Село Дон Кіхота", Piasku i kamienia «Піску та каменю», Grzybowa «Грибове», Dzieci «Діти», Żalno «Квіткове», Karwno «Фантазій» та інші. Вони зазвичай мають організаційно-правову форму асоціацій або неформальних груп, часто співпрацюють з іншими місцевими організаціями та чисельність населення від 50 до 2500 жителів. Їх пропозиція досить диверсифікована, але при цьому приділяється особлива увага на поєднанні активного навчання з розвагами, надають спектр туристичних, освітніх, рекреаційних послуг.

Польські науковці вважають, що в майбутньому, значна частина жителів периферійних сільських районів Польщі, не зможуть забезпечити свою життєдіяльність займаючись виключно, традиційним сільським господарством, що в результаті може привести до поглиблення соціально-економічних проблем. Тим не менш, існує можливість подолати деякі з цих проблем шляхом розвитку сільських районів, використовуючи існуючі чинники розвитку даного села, з акцентом на захист культурної спадщини і екологічного різноманіття місцевих громад [2].

Література

1. Смочко Н. Туристичні тематичні монотериторії: європейський практичний досвід / Н. Смочко // Часопис соціально-економічної географії. – 2015. – Вип. 18(1). – С.130-133.
2. Kłoczko-Gajewska A. General characteristics of thematic villages in Poland / A. Kłoczko-Gajewska // Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development – 2013, №2 – рр. 60-63 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vua.uniag.sk/sites/default/files/VUA_02_KlockoGajewska.pdf.

Наукове електронне видання

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАУКИ Й ОСВІТИ
В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

12-13 травня 2022 року

**Збірник тез доповідей за матеріалами
II Міжнародної науково-практичної конференції**

Головний редактор: *Щербан Тетяна Дмитрівна*

Відповідальні за випуск: *Гоблик Володимир Васильович*
Кобаль Василь Іванович

Технічний редактор: *Максютова Олена Володимирівна*

Верстка: *Козел Андрій Ігорович*

Формат 60*84/16
Гарнітура Times New Roman
Умовн. друк. аркушів – 32,6.

Адреса видавництва:
Мукачівський державний університет,
вул. Ужгородська, 26, м. Мукачево, Закарпатська обл., 89600.
тел./факс (03131) 2-11-09, 3-13-43